DH
131
.R66

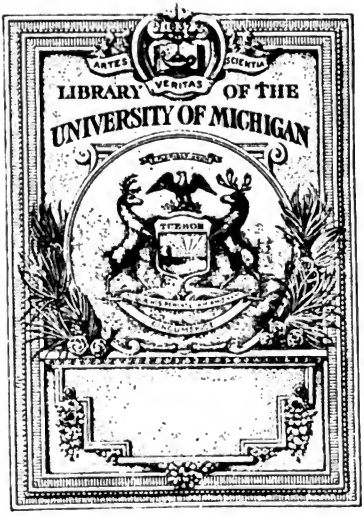

Digitized by Google

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE

STAATSREGERING,

TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

BIJLAGEN.

VIERDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

AAN DEN

GOEDWILLIGEN LEZER!

Ik beloofde bij het einde van het Derde Deel alles te beſluiten met een Vierde Stuk. Weinig dacht ik op zulk eenen ruimen toevloed van wetenswaardige, en, zoo ik mij verbeelde, minder bekende of niet genoeg verklaarde zaken, zoo in het Geſchied- als Staatkundige Gedeelte van ons Land. Hierdoor geraakte ik tot Uitweidingen *over den aloudſten ſtand der Ingezetenen van Holland onder de* Frankiſche *en* Duitſche *Rijks-Vorſten, over de opkomſt der* Graven *en hunne Goederen, over den oorſprong der* Edelen, *der* Steden, *der* Stedelijke *en* ſtemmende Vroedſchappen; *met de daarmede gepaard gaande korte Ontwikkeling van het oude* Europiſche Staatswezen *en 't* Domaniele Stelſel, *ſedert de Frankiſche tijden, ten opzichte van den* vrijdom *van* Belaſtingen, *en de allengskens ingevoerde* Geldheffingen *en* Schattingen *der Ingezetenen onder hunne Landsvorſten benevens de bevoegdheid der anders vrije Landzaten, om in de* Geldbeden *of Verzoeken om Onderſtandgelden, op zekere wijze, toeteſtemmen, en zonder welke voorafgaande toeſtemming geen Vorſt, geen Monarch van Europa, hoe oppermachtig en geducht hij anders wezen mogte, van rechtswege, eenen enkelen heller of penning uit de beurzen zijner Onderdanen immer halen kon. De ontwikkeling, en de bewijzen hiervan, heeft dit* Vierde Deel *zoodanig doen uitloopen, dat ik genoodzaakt ben geworden, om de* Bijlagen *van het gemelde Deel, en het* Register *over 't geheele Werk (welks noodzakelijkheid ik gevoele) tot een volgend of* Vijfde Deel *te verſchuiven. Het gunſtig oordeel van velen mijner Lezers, en bijzonder de ruime aanprijzing der menigvuldige en uitgegeven* Bijlagen, *die de* Recenſeurs, *hoe zij ook anders naar verſchillende geestgeſteldheid over 't Werk denken mogen, uit éénen mond, als gewichtige Stukken en Bewijzen aanmerken, heeft mij aangeſpoord, om ook dit Deel door vele onbekende Bijlagen, met geene ſpaarzame hand toegedeeld, optehelderen en te verrijken. De toegang mij, vroeg en laat, vergund tot vele zoo Buiten- als Binnenlandſche* Staats-Archiven, *en andere Oorkonden van Nederlandſche*

374567

Digitized by Google

Verzamelaars, welken ik met dankbaarheid meermaal erkende, heeft mij hiertoe in ſtaat geſteld. Alleen moeit mij, dat ik in het Derde Deel bl. 499-505. *als onuitgegeven beſchouwd hebbe de twee in de* Bijlagen *geplaatſte Brieven van Graaf* Willem Lodewijk *en Prins* Maurits, *op den* 10 *April en* 3 *Mei* 1619., *welken ik daarna ontdekte reeds in 't jaar* 1773. *te zijn ingevlochten in 't Werk:* Oldenbarneveldts Eer verdedigd, *bl.* 251-267., *waarſchijnlijk uit dezelfde bron en Handſchrift als het mijne: verzoekende ik voords den lezer twee daarbij ingeſlopen lompe drukfouten te veranderen, en te lezen* verbittering *voor* verbetering *bl.* 500. *r.* 15. *en* maximen *voor* mannen, *bl.* 502. *r.* 10. *En terwijl ik van ſtorende drukfouten ſpreke, gelieve men ook te lezen:*

bl. 57. *r.* 3. *onder*, rijkdom *voor* vrijdom.
— 75. *r.* 18. onze Hollandſche *voor* oude Hollandſche.
— 242. *r.* 5. beroeringen *voor* benoemingen.
— 349. *r.* 17. Stadhouder *voor* Stadhouders.
— 360. *r.* 12. Beijeren *voor* Brabant.
— 509. *r.* 16. Geldbede *voor* Geldboete.
— 544. *r.* 4. Wat de Munt betreft *voor* Wat de Munt.
— 556. *r.* 2. *ond.* Lade 17. *voor* Lade 16.

Meerdere misſtallen *en* misvattingen, *ook in vorige Deelen, zal het Voorbericht van 't Vijfde Deel te recht brengen.*

Nog zij mij vergund hier bij te voegen, dat, indien ik niet de kortheid had moeten betrachten, vooral in 't naſporen der oorſpronglijke oude Stederegeringen, welke door de Graaflijke Vergunningen, op verſcheidene wijzen en tijden gedaan, hierdoor zeer verſchillende Huishoudelijke Inrichtingen gekregen hebben: het mij niet moeilijk zoude gevallen zijn, om door een grooter aantal ſprekende bewijzen alles verder te ſtaven, maar ook bijzonder (ons aan den thans nog heerſchenden geest meerder te voldoen,) ook een zeker punt verder optehelderen, dat namelijk, na het meerder vestigen der Vroedſchappen in de Steden *in één Lighaam verzameld, hiermede het gebruik van willekeurige oproeping van voorname burgers, onder den blijvenden naam van* Vroeden *en* Rijken, *in* Huishoudelijke, Stedelijke, *ja zelfs wel in* Staatsbelangen, *niet overal geheel heeft opgehouden, maar nu en dan nog plaats greep. Wat hierover met en na het jaar* 1572. *is voorgevallen, hebbe ik in mijne twee eerſte Deelen breeder aangewezen.*

TWEE-

TWEEDE HOOFDONDERWERP.

In welken zin moet verſtaan worden, dat de Staten van Holland zijn geweest de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't ganſche Volk van Holland of der geheele Natie.

EERSTE HOOFDSTUK.

De gevoelens van J. J. ROUSSEAU *en* TH. PAINE, *omtrent de Vertegenwoordiging in eenen Staat, getoetst en vergeleken.*

Dus verre de Hiſtoriſche beſchouwing der vorige *Hollandſche Staatsregering* bij Vertegenwoordiging, tot aan het jaar 1795. Daar blijft alleen over, te onderzoeken, *in welken zin* die Staatsregering het ganſche Volk van Holland hebbe *vertegenwoordigd?*

De zin van Vertegenwoordiging.

Ik trede hier niet in een wijsgerig of overnatuurkundig onderzoek, *of*, en *in hoe verre*, en *in wat zin de Algemeene Wil* eener Natie kan ge-

gerepreſenteerd of *vervangen*, en mitsdien door anderen *verbonden* worden. Indien men hierom-

't Gevoelen van ROUSSEAU.

trent moest hooren de uitſpraak van J.-J. ROUSSEAU (1), *dat de algemeene wil niet kan gerepreſenteerd* of *vervangen*, en gevolglijk ook niet *verbonden* worden: dan was alles ſpoedig afgedaan; maar dan was het ook uit met alle *Maatſchaplijk Verdrag* (Contract Social) zelve; dan was 't gedaan met alle *Verbintenisſen*, waardoor *een Wetgever*, of *de Wetgeving* (in welken vorm ook gegoten) de Leden eener Maatſchappij door Wetten verplicht of verbindt (2), dan alleen in 't geval, als elk mensch, hoofd voor hoofd, hoe onkundig, waanzinnig, ſlecht, of belangzoekend hij zij, uitdruklijk daarin toeſtemme.

Van PAINE.

Indien men hier ook hooren moet de uitſpraak van THOMAS PAINE; dat namelijk *elk* mensch, hoofd voor hoofd, even veel *recht* heeft, *om te willen*, al ware 't ſlechts, om te kiezen, door wien hij *gerepreſenteerd wil* zijn; en dat hij zijne *nakomelingen* niet verbinden kan: dan was het uit met alle gevestigde en duurzame Zekerheid in alle *Burgermaatſchappijen*; en alles was dan overgelaten aan de onzekere uitkomst (*haſard*) van een blind lotgeval; alzoo het menschkundig en

(1) *Contract Social*, L. III. Chap. XV. p. m. 140. *La Souveraineté ne peut être repreſentée —. Elle conſiſte eſſentiellement dans la Volonté Generale; & la Volonté Generale ne ſe repréſente point.*

(2) *Jean Jacques Rouſſeau* ſchijnt zelf dit gevoeld te hebben, als hij ter zelfder plaatze laat volgen: *Toute Loi que le Peuple* EN *perſonne n'a pas ratifiée, eſt nulle; ce n'eſt point une Loi.* Maar hij ſchijnt de alles vernielende gevolgen dier Leer niet genoegzaam ingedacht te hebben; of er moet iets anders ſchuilen: waarvan hierna.

en profondervindelijk zeker is, dat de *grootſte hoop eener Natie* beſtaat uit onverlichte, waanzinnige, onkundige menſchen, die geen recht *willen*, geen recht *kiezen*, verſtaan. Daar is nimmer eene zulke Maatſchappij of Volkſtaat ingericht; zij kan er ook niet zijn; op zulke gronden, dat ieder, oud en jong, rijk en arm, altijd even *veel*, en even *vrij*, *kan*, en *mag*, en *weet* te willen. Dit is een Monster. Zulks konde mogelijk goed gaan, wanneer *de wil* van 't grootſte getal, en het *waar belang* van 't grootſte getal altijd dezelfde zaak ware, of gepaard ging. De menschlijke *Regeringen* of *Bewindvoeringen* zijn noch bij den aanvang, noch bij voortgang, op zulk een' onzekeren voet of grond ooit ingericht. Hoe men ook den oorſprong der *Maatſchappijen*, 't zij uit *gezag*, 't zij uit *vreeze*, 't zij uit *belang*, of pogingen van *rust*, *geluk* of *veiligheid*, zich verbeelde, of voor de aandacht moge ſchilderen (3): dit ſtaat toch vast, dat de Maatſchappijen, die er beſtaan, gegrond zijn op *Overeenkomsten*, op *Overgiften*, op *Verdragen*, 't zij uitdrukkelijken, 't zij veronderſtelden, of ſtilzwijgenden. Die Verdragen behelzen ter eener zijde afſtand van zoodanig *recht* of gedeelte des *rechts*, van altijd zelf te willen, 't zij dit geſchiede uit overtuiging van onvermogen, of van onkunde, of van ongeſchiktheid, zoo in zich zelve, als van buiten, of anderszins; 't welk evenwel velen tegenwoordig als

(3) Waarover zooveel geſchreven of beſpiegeld is, en waarvan men de hoofdgevoelens bij een gevoegd vindt bij den beroemden J. H. BOEHMER, *Introduct. in Jus publicum Univerſale.*

als den grondſlag der regeringen, of ten minſte van *Repreſentatie*, aannemen; en ter andere zijde bevatten die Verdragen *het recht* of *de bevoegdheid*, om voor anderen te willen dat gene, 't welk men voor de belangen van 't algemeen 't nuttigst en oorbaarst keurt, met bijkomst, om daartoe *wettig verordende* dwangmiddelen te gebruiken. Of nu dit *uitdruklijk* of *ſtilzwijgende* geſchiede, geeft geen verſchil ten aanzien van de *Uitwerkſelen*.

Ik moet hier doen opmerken, dat, gelijk PAINE's *algemeene Wil* van alle menſchen, hoofd voor hoofd, al ware het ſlechts, om jaarlijks te verkiezen, in zijnen aard, en in zijne werking ſteunt op, of liever afhangt van *onkunde*, zelfs van *kabalen* en *kuiperijen* van meer kundigen, 't zij van *goed-* of van *kwaadwilligen*; en dus eenen valſchen grondſlag heeft: dat even zoo *Rouſſeau's* begrip van den *algemeenen wil* en zijne onverbindlijkheid zonder bijkomst van *perſonele toeſtemming* van elk een, gebouwd is op de valſche voorſtelling van 't vermogen, *om zich al of niet te verbinden*. Het voorſtel of de vraag moest naar mijn inzien niet zijn: kan iemands wil niet *vervangen* worden, en kan mitsdien *de algemeene wil niet verbonden* worden? Maar de vraag ſchijnt mij dus te moeten worden ingericht: kan iemand zich niet *verbinden* of verplichten, om zijne handelingen te regelen naar het voorſchrift van anderen, aan wien hij meer kunde toeſchrijft, of op wiens eerlijkheid hij vertrouwt; en kan mitsdien een groot aantal van menſchen, buiten ſtaat, om zich zelf te beſtieren, of om door zijne groote verſpreiding over de aarde, tot zulk beſtier in ééne plaats bijeen te komen, zich niet

niet zedelijker wijze verbinden, en verplichten, om hunnen eigenen wil, zoo zwak, zoo onvermogend, en dikwils zoo onderſcheiden in oogmerken en belangen, door middel van verkozene plaatsvervangers het zij een', het zij meerderen, te *onderwerpen* aan *het oordeel* en den daarop gebouwden *wil* van die anderen, welken, uit hoofde van gedane Opdracht, (ik wil 't niet eens *Overdracht* noemen) de bevoegdheid hebbe of hebben, om als *repreſentant* of *repreſentanten* den wil der groote of grootere menigte uittebrengen, dat is, voor hun *te willen*, en hen diensvolgens, bij Verdrag, verplichten, om de *Wetten*, door anderen gewikt, gewogen, *gewild* en voorgeſchreven, natekomen? Hiermede ſnijde ik af die overnatuurkundige Bedenking, of de *algemeene Wil* zich laat *repreſenteren of niet;* en ik zet de vraag vooruit: „ Kan ik mij niet „ verbinden, om eens anders ſchikkingen en wet„ ten op te volgen." En hierover kan, zoo ik meene, geen verſchil vallen.

Doch dit alles berust nog op eene veronderſtelling, dat *de Wil* waarlijk vereiſcht worde. Maar laat mij het ſtuk eens uit een ander oogpunt beſchouwen, en aan Rousſeau toegeven, en ſtellen, dat de Wil zich niet laat *vervangen* of *repreſenteren:* dan vrage ik: *wordt de Wil van de Menigte* wel waarlijk ooit *vervangen?* Is het kennen van den *wil* niet eene zaak, geheel onderſcheiden van de *kennis van de belangen?* Kunnen de onderſcheidene *Wilsneigingen* van zoovele duizenden, ja *millioenen* zielen, die velerlei belangen hebben, wel 't voorwerp zijn van de keuze der *Vertegenwoordigers* tot het oefenen der *Souvereine Macht? Verkiezing* nu moet er zijn!

Om eene goede *Vertegenwoordiging* te hebben, is volſtrekt de *kiezing* noodig, in wat vorm van Regering het zijn moge. *Erflijkheid* komt hier nog niet te paſſe. Dat is een werk van later tijd. En *Erflijkheid* zelf is mogelijk niet anders dan eene *voorddurende*, maar *gevestigde* Verkiezing, veronderſteld, dat de *Verkiezing* voorafgegaan zij. Maar de vraag is, of de Vertegenwoordiging zich wel grondt op de kennis, die de Vertegenwoordiger heeft *van den Wil*, en niet veeleer op de kennis van *de belangen?* 't Is toch onmogelijk, gelijk ik boven zeide, dat millioenen van *wilsneigingen*, (die zoo uit een loopen, en waarvan 't grootst gedeelte der *Willenden* geheel onkundig is van zijne ware belangen, of niet geregeld en beſtierd wordt door verlichte kennis van hun belang,) dat die *door kiezing* van een' of meerder overeentebrengen zijn. Maar 't is wel mogelijk, om de bijzondere belangen van hun, die eene groote Maatſchappij uitmaken, door die kiezing meer in één punt te vereenigen, of overeentebrengen. De onmiddelijke verkiezing heeft dan wel veel vooruit, om den verkozenen eene meer naaukeurige kennis te geven van den wil *zijns Kiezers*, of *zijner Kiezeren*, voor hun hoofd; maar niet van alle de overigen. Maar dit is bij eene talrijke Natie nooit het geval. 't Is hem ook van weinig voordeel, als hij al *gekozen is*, in vergelijk van 't gene noodig is, om aller belangen te kennen, en *daar die belangen* wezenlijk verbonden zijn met de *algemeene Belangen*, waarheen de *wil* zich altijd uitſtrekt: zoo kan 't voorwerp der *Vertegenwoordiging* in eene groote natie niet voldaan worden dan voor zooverre zij kiezen *zulke Mannen*, die met die belan-

langen best bekend zijn, aan die belangen ook zelf deel hebben, en in ſtaat zijn, om door *hun verſtand*, *hunne middelen*, *hun gedrag* en *hunne zeden*, klem bij te zetten, om het ware *belang* te bevorderen, en de *kwalijk willenden* tegen te gaan. Doch dit doen zij niet altijd (4). Men zegge niet: „ die Vertegenwoordigers moeten uitbrengen, niet, den reeds bekenden wil van alle de leden des Volks, maar den zoogenoemden veronderſtelden (*praeſumtiven*) *goeden wil*; zij moeten *willen*, wat het *Volk* zoude gewild en voor zijn eigen belang zoude of moest gedaan hebben! Want dan hangt alles weder af van *de keuze* van zoodanige *kiezers*, die dikwils gedaan wordt bij *kabalen*, bij *onkunde*, bij verſchillende begrippen in verſchillende tijdſtippen, enz. en, geſteld al eene goede keuze, als dan is men niet verder gevorderd, dan tot het gene in alle Maatſchappijen en Regeringsinrichtingen, ook toch plaats grijpt, dat de Oppermachtige Regeerders, ('t zij een, 't zij velen, 't zij bij Verdrag, of voor een tijd, of voor hun leven, of bij erfvolging, aangeſteld) gekozen worden of zijn, om den veronderſtelden goeden wil des ganſchen Volks, zoo als het had moeten willen, uit te brengen; zonder dat iemand, 't zij bij ware, 't zij bij vermeende afwijking, hen daarin kan tegengaan. En zegt men, dat het onderſcheid ligt in de *Verantwoordlijkheid*; die in de laatſte gevallen niet, en bij dat Syſteme al gevonden wordt: zoo is dit meer in *ſchijn* dan in de daad. Wat baat mij eene *verantwoordelijkheid*, die toch

(4) Men leze hier FR. GENTZ, *von den Politiſche zuſtand von Europa*, p. 344.

toch niet *voor* het Volk zelf, maar weder *voor* aangeſtelden moet gedaan worden, en dan eerst te paſſe komt, nadat de uitwerkſels reeds plaats hebben, nadat de kwade daden reeds verricht en uitgevoerd, of onherſtelbaar zijn gemaakt. Wat helpt het eenige *Repreſentanten voor een' korten tijd* te verkiezen, om den veronderſtelden wil des Volks, op hunne verantwoordelijkheid, uit te brengen, als Land en Volk ondertuſſchen door Oorlogen afgemat, door Geldopbrengſten uitgemergeld, door nadeelige Verdragen te gronde gebracht, met één woord, door hunnen Raad verloren gaat? De *verantwoordelijkheid* doet dan hier veel minder, dan *de keuze* van goede, kundige en welmeenende Regenten, en de vastheid van het Beſtier in alle Maatſchappijen, is de hoofdzaak. 't Is toch eene vrij algemeen aangenomen waarheid, dat niet *de vorm* van *Regering*, maar *de perſoon* of *perſoonen*, die regeren, tot de welvaart eener Maatſchappij het meeste toebrengen. Of gelijk het de Heer HEYNE (5) uitdrukt, dat *de ware vrijheid van een Volk nog meer in het Beſtuur dan in de Staatsregeling, waaronder het leeft, te zoeken zij.* Men voege er bij, zelfs niet eens in de perſoonen, die beſtieren, als wel in de goede Raadſlagen, die zij nemen.

Ik onderzoek ook hier niet, in hoe verre de zelfde *Rouſſeau* te recht gezegd hebbe, dat *Repreſentanten des Volks* een *onzin* zijn; en dat op het oogenblik, waarop *een Volk zich zelf Repreſentanten* of *plaatsvervangers verkiest*, *het niet*

(5) Bij J. MEERMAN, *Vergelijk. der Gemeenebesten*, D. I. bl. 231.

niet meer vrij, en zelfs geen Volk meer is (6); als zijnde hierin meer woordenſifterij dan wezenlijk verſchil, wanneer hij dezelve geene *Repreſentanten*, maar alleen *Commisſarisſen*, *Gedeputeerden*, of *Afgevaardigden* en *Lasthebbers bij Verantwoording* wil genoemd hebben, zoodat zulken niets wezenlijk beſluiten kunnen (7), zonder het Volk op nieuws *bijeen te roepen*, zoo dikwils zulks van nooden zij. Het ware iets anders, als hij ſtelde, dat een *Volk zich Repreſentanten kiezende niet meer vrij is, omdat die Repreſentanten dan het Volk verbeeldende, die Macht des Volks in hunnen boezem beſluiten en bezitten*, ZOOLANG *zij* REPRESENTANTEN *zijn en blijven.* Doch dit leert en ſtelt Hij niet; maar dit doet PAINE! Indien dan ROUSSEAU's gevoelen gelden moest; zoo zal er geene *wet* noch *verordening* der Maatſchappij ooit eenige *verbindende kracht hebben*, dan die het *Volk zelf*, uitdruklijk, en hoofd voor hoofd, daartoe opgeroepen, telkens bekrachtigde, en 't gevolg zoude zijn, dat er geene Maatſchappijen meer zullen kunnen beſtaan, dan in een zeerklein beſtek van grond of terrein, waar alle de leden van den Burgerſtaat, in eene plaats, tijd, en wijze, bij den anderen kunnen komen, en hun eigen ſtem en wil, ten minste tot bekrachtiging uitbrengen, en dezen hunnen wil tot *eene wet* maken. En welke kleine

(6) P. 143. *A l'inſtant qu' un Peuple ſe donne des Repréſentants, il n'eſt plus libre; il n'eſt plus.*

(7) Dit zegt hij bl. 149. uitdruklijk, *Les Députés du Peuple ne ſont ni ne peuvent être ſes repréſentants; ils ne ſont que ſes Commisſaires; ils ne peuvent rien conclurre definitivement.*

ne Maatſchappijen dus in 't oneindige vermenigvuldigd, elkander zullen opflokken of vernielen, ten minste eenen *Hobbeſiaanſchen Staat* zullen voordbrengen. Dat zulks echter zijn gevoelen zij, zoodat alle Volksbeſtierders, 't zij *Koningen*, 't zij *Staten*, 't zij andere Vergadering, in wat vorm van Regering het wezen moge, niet anders zijn, dan Volks tijdelijke en voorloopige Gemachtigden en Afgevaardigden, is bekend. Hij zegt het zelf uitdrukkelijk, in de boven aangehaalde woorden, bl. 140. *Toute Loi, que le Peuple* EN PERSONNE *n'a pas ratifiée, est nulle; ce n'est point une Loi.* En hij laat onmidlijk volgen: *Le Peuple Anglois penſe être libre; il ſe trompe fort; il ne l'est que durant l'election des membres du Parlement; ſi tot qu' ils ſont elus, il est esclave, il n'est rien:* dat is: *Alle wetten, die het Volk niet in perſoon heeft goedgekeurd, zijn nietig; het zijn geene wetten.* En dan: *Het Engelſche Volk meent vrij te zijn; het bedriegt zich grootlijks; het is ſlechts* VRIJ *gedurende het kiezen der Parlementsleden; zoo ras die verkozen zijn, is het weder ſlaaf; 't is een niets.* Ik durf hier zelfs bijvoegen, dat, zoo hij door *vrij Volk* verſtaat *een zelf-Souverein Volk*, zelfs ook dit geene plaats hebbe, alzoo die *Vrijheid* toch niets anders medebrengt dan eene *Kies-Souvereiniteit*, maar geene *Souvereine Macht om eigen Wetten te maken:* 't welk *Rouſſeau* in eene groote Natie zelfs onmogelijk ſtelt. Maar dit overlatende voor de *Paradoxen* van dien Schrijver: merke ik hier alleen bij aan, dat zulken, die voor de zoogenoemde *Repreſentative Democratie*, als eene nieuwe grondleer, 't ſterkst zijn ingenomen; gelijk zij in Vrankrijk op voorlich-

lichting van *Thomas Paine* werd voorgeſtaan; in *Rouſſeau* niet alleen geenen voorſtander aantreffen, maar veeleer eenen hevigen tegenſtander. Hij ontveinst zelf dat niet, maar zegt met ronde woorden, bl. 141. dat *het denkbeeld van Repreſentanten nieuw is* (8); dat het ons van 't Leenroerig Stelſel, tot ſchande van 't Menschdom, is aangewaaid; dat men in de oude Republieken, zelfs in de Monarchien, nooit het Volk zijne Repreſentanten zag hebben; dat dit woord hun onbekend was." En hij beſluit, als boven, dat een Volk, 't welk zich Repreſentanten kiest, niet meer *vrij* is.

Het fijne Verſchil van *J. J. Rouſſeau* en van *Th. Paine* en hunne tegenwoordige Navolgers ligt dan hierin, dat *Rouſſeau de Regering*, hoe ook genoemd, vooral het *Wetgevend* gedeelte, niet hooger wil aangemerkt hebben dan als *verkozene lasthebbers* (*mandatariſen*) van 't Volk, altijd verantwoordelijk aan zijne Lastgevers, het ganſche Volk; en die geene *wetten* kunnen maken zonder nieuwe oproeping van 't Volk; dat integendeel *Th. Paine* die zelfde Regering, vooral *het Wetgevend* gedeelte, aanmerkt als *verkozene Plaatsvervangers* (*Repreſentanten*) van het Volk, die, zoolang als deze hunne *plaatsvervanging duurt*, *niet verantwoordelijk* zijn aan 't ganſche Volk, als welks *wil* en *macht* zij, volgens zulke Staatsregeling, als het Volk hun voorſchreef, uitoefenen, en die eens daartoe verkozen zijnde, de Wetten kunnen maken en voorſchrijven aan het Volk, zoo als hun goedduntkt, volgens de voorgeſchreven regelen.

De

(8) *Contract Social*, p. 141.

Waarin onderſcheiden

De kracht van beide die zamenſtelſels is dan hierin onderſcheiden, dat zij beiden wel een altijddurende *Souvereiniteit* aan 't Volk toeſchrijven, maar, wat de *Regering*, of 't *Bewind*, of wel de *Wetgeving* aangaat, dat het *Souvereine Volk* van ROUSSEAU altijd de macht behoudt, om hunnen Gemachtigden de *Wetten* voorteſchrijven, hen ter verantwoording te roepen, en anderen aanteſtellen; maar dat het *Souvereine Volk* van PAINE, gedurende de werkzaamheden zijner plaatsvervangers, nadat hetzelve die bij *Verkiezing* eenmaal aangeſteld heeft, hen in deze Regering en Wetgeving, voor dien tijd, zoo volkomen, onherroepelijk, en onafhanglijk meester laat, om voor hun, in hunne plaats, van hunnen wege, de geheele *Souvereiniteit* en *Wetgeving* langs de gemaakte Regelen uit te oefenen, zonder dat het Volk hen als zoodanig over die Wetgevende werkzaamheden kan ter verantwoording roepen, of anderen in hunne plaats aanſtellen. Kortom, de *Volksregeerders* van Rousſeau zijn en blijven altijd enkel *Lasthebbers*, *Zaakgelasten*, of *Gemachtigden*, en het *Volk* behoudt zijne macht altijd. De *Volksregeerders* van Paine integendeel zijn en blijven altijd de (temporaire) *tijdelijke Souverein*, bekleed met al de macht des Volks, en het zelve Volk behoudt geene macht, dan alleen, wanneer *hunne tijd* om is, en 't Volk, langs geſtelde regelen, eene nieuwe keus tot eenen nieuwen tijdelijken Souverein, of zijne plaatsvervangers doet; en dan nog maar alleen, om door dien nieuwen Souverein de vorige tijdelijke Repreſentanten (of vorigen Souverein op tijd) rekenſchap of verantwoording te doen vragen; en nieuwe Wetten te maken. Maar ziet men

men op de *Uitwerkſels* van beide de Leerſtelſels, vooral bij eene groote Natie, dan is het anders gelegen, en juist daarom dat *de Natie groot is;* dat zij door hare grootheid en talrijkheid niet bij een te brengen is; en, zoo zij al bij een is, door duizenden van tegenſtrijdige driften, belangen, en inzichten, altijd tegen zich zelve in 't harnas ſtaat, en door allerlei wind aangedreven wordt; en heden de perſoonen vloekt, die zij gisteren vereerde; waaruit alle de verwarringen en omkeeringen van Volkſtaten volgen: als dan wijken de gevoelens van Rousſeau en Paine vrij meer uit een; dan is in den Uitvoer *Rousſeau* de verkieslijke Monarch, of de meest eenhoofdige Opperregeerder; en *Paine* de verkieslijke *Ariſtocraat*, of de Regering van velen; doch beiden met een verbis van *Volks-Souvereiniteit* (of de *Majeſtas realis*) beſtreken; of veeleer, ROUSSEAU is, onder 't masker van de bijblijvende grondmacht van 't *Souvereine* en *Wetgevende Volk*, de grootſte aanprijzer van eene Regering der besten en kundigſten uit den Volke, door het Volk aangeſteld, 't zij één of meer, zonder *gebiedende Macht*, als Zaakgelastigden; en PAINE, onder dat zelfde masker, is de voorſtander van eene gemengde, aan niets voor dat tijdſtip bepaalde, *Ariſtocratiſche Regering* van vele perſoonen, met eene wetgevende *tijdelijke* Macht voorzien, als volle vrije Gemachtigden; beiden echter gebouwd op eene veronderſtelde voorddurende *Souvereine grondmacht* van 't geheele Volk; 't welk bij den eerſten te zamen komt, om *de Wetten* te geven, en bij den tweeden, om *Kiezers* of wel *Volmachten tot de Wetgeving* te benoemen. Het meest eenhoofdige Opperbeſtier van Rousſeau;

be-

berust dan in 't lighaam van het *Uitvoerend Bewind*, 't zij dit *een* of *twee*, of meer perſoonen uitmaakt. Maar het Ariſtocratiſche van Paine meer in het lighaam van zulke beſtierders, *repreſentanten*, of hoe men ze noeme, die gedurende hun bewind de volſtrektſte Oppermachtige Wetgeving hebben, en, zoolang zij zitten, door niets kunnen belemmerd of belet worden. Doch beide *die Beſturen* zijn voor *eenen tijd*; zij zijn *verkieslijk*; en dus beiden zeer onvast in beginſelen, wankelbaar in beſluiten, en zonder duurzaamheid, 't zij in *de perſoonen* zelf, die maar op tijd verkozen worden, 't zij in *den vorm*, die, jaren daarna, weder kan veranderd worden als 't Volk het wil, door de onverbindlijkheid des Volks en der Nazaten des Volks: met een woord! De *Souvereiniteit* des *Volks* van PAINE komt, in haren geheelen omvang genomen, neder op eene *Kiezings-Souvereiniteit*, zoo van *de perſoonen* als van *den vorm*, met de beraming en bekrachtiging der *Wetten* buiten het Volk, zoolang de *perſoonen* en *de vorm* blijven; handelende zij gedurende dien tijd, als Volksvertegenwoordigers met *volmacht*; en die van ROUSSEAU komt neder op even dezelfde *Kiezings-Souvereiniteit* van *perſoonen en vorm*, maar met voorbehouding der *bekrachtiging der Wetten* door het Volk, hoofd voor hoofd, zoo 't mogelijk ware, daarover gevraagd en opgeroepen; en handelende zij, gedurende dien tijd, niet als *Repreſentanten met volmacht*, maar enkel als *mandatarisſen*, af hanglijk van den nader te verklaren *wille des Volks*.

Ik kan bij deze gelegenheid hier niet voorbij eene aanmerking te voegen van een Fransch Schrij-

Schrijver; dat het verkeerd verſtand der ſchriften van Rousſeau de meeste aanleiding heeft gegeven, om de *Democratie* in zijn land te vestigen; en ik vinde elders aangehaald, dat *Rousſeau* op den 26 Julij 1767., en dus na de uitgave van zijn *Contract Social*, 't welk men als een *jeu d'Esprit* aanmerkte, aan *Mirabeau* den Ouden, Schrijver van *l'ami des hommes*, geſchreven heeft: *Voici le grand Problème a resoudre en Politique*: „ *Trouver une forme de Gouvernement, qui mette la Loi au-desſus de l'homme.*" [Met deze harsſenſchim is men nog bezig. Evenwel zeide Rousſeau er reeds toen op:] *Si cette forme n'est point trouvable, et j'avoue ingenûment, que je crois qu'elle ne l'est pas, mon avis est, qu' il faut paſſer à l'autre extrêmité, et mettre un homme autant au-desſus de la Loi, qu'il peut l'être; par conſequent établir le despotisme arbitraire, et le plus arbitraire qu'il est poſsible. Je voudrois que le Despote pût être* UN DIEU. *En un mot, je ne vois point de milieu entre la plus austère Democratie & le Hobbisme le plus parfait. Car, le conflict des hommes & des loix, qui met dans l'etat une guerre intestine continuelle, est le pire de tous les états politiques.* En elders zegt die zelfde Schrijver van Rousſeau: *Une Remarque importante, qui prouve bien l'inconſideration et la legéreté de ce Siècle, c'est que Rousſeau, celui de tous les écrivains politiques connus, qui s'est le plus fortement declaré pour le gouvernement Monarchique, même dans le Contract Social, paſſe généralement parmi les perſonnes, qui liſent ſans attention, pour un des plus zelés partiſans du Gouvernement populaire.* Dit nu daar gelaten, de hoofd-

hoofdzaak van *Rousſeau* is deze, dat hij de *Souvereiniteit* en 't *Gouvernement* altijd van elkander afſcheidt, de *Souvereiniteit* aan het *Volk* altijd voorbehoudt, en door 't *Gouvernement* verſtaat de *Uitvoerende Macht*, of anders *de Regering*, 't zij men die *Koninglijk* of anders neme; (L. III. Ch. 1); maar zoo, dat die *Koninglijke Macht niet is bij Verdrag* (*Contract*), maar bij *aanbeveling* (*Commisſion*). En dit aangenomen, zegt hij L. III. Ch. 2. p. 90. met zoovele woorden, *que le plus actif des Gouvernements est celui d'un Seul.* Vergel. het ſlot van Ch. III. waar hij van de Regeringsvormen met zoovele woorden zegt: *en General le Gouvernement Démocratique convient aux petits Etats; l'Ariſtocratique aux Mediocres, & le* MONARCHIQUE *aux grands.* En in dien zin van *Gouvernement*, (en niet van de bij hem *radicale Souvereiniteit* des Volks,) zegt hij, Ch. IV. *S'il y avoit un peuple de* DIEUX, *il ſe gouverneroit Démocratiquement.* Maar als het aankomt op 't ware gevoelen van *Rousſeau* over de beste form van *Gouvernement*, dan durf ik ſchier beſluiten, dat bij Hem *eene verkieslijke Meerderheid* of *Raad* der *Aanzienlijkſten* en *Voornaamſten*, gebouwd op zijnen grondſlag, verre geſteld worde boven de zuivre *Monarchie* en de *Democratie.* Men leze ſlechts zijn *Contract Social*, L. III. Ch. IV—VII.

Men ziet uit dit betoog, dat zij beiden, maar met verſchillende uitkomsten, bouwen op de veronderſtelde *Grondmacht* van *Souvereiniteit* van 't ganſche Volk [*Majeſtas Realis*], of van de geheele menigte van alle perſoonen, die onder 't denkbeeld van *Volk* begrepen worden. Maar, gelijk ik meermalen in 't voorbijgaan, heb doen op-

opmerken; ik vinde geene zwarigheid, om, met behoedzaamheid, in de *Theorie*, die oorſpronglijke Grondmacht toeteſtemmen; indien men daarmede veel Verſchillen konde vereffenen, en de onrust en woelingen veler Natiën, vooral in onze onrustige dagen, tot bedaring brengen. Men weet, hoe laatstleden nog de ſchrandere FOX in Engeland zich hierover met aller genoegen uitliet. Ik leze in de *Franſche Leidſche Courant* 1803. N°. LVII. dat hij gezegd hebbe: „ Qu'en „ *Theorie* la Souverainité réſide dans le ſein du „ peuple, mais en *pratique*, ou dans l'applica„ tion ce ſont toutes les Autorités conſtituées qui „ doivent l'exercer, en ſe reſſouvenant toujours „ du Souverain, dont elles *tiennent* leur pou„ voir. (Cette profeſſion excita des applaudiſ„ ſemens à rompre portes et fenêtres.) Ce ſont „ les Principes de la Conſtitution Britannique, „ tels qu'ils ont toujours été entendus par les Pa„ triotes les plus éclairés du Païs." dat is: Dat in *Beſpiegeling* de Souvereiniteit huisvest in den boezem van het *Volk;* maar dat in de *beoefening* of in de *Toepaſſing* of betrachting het de vastgeſtelde *Machten* of *Gezaghebbers* zijn, die ze moeten uitoefenen, altijd denkende aan den Souverein, van wien zij hunne Macht ontleenen. (Deze Verklaring, zegt men, verwekte zulke Toejuichingen, dat muren en vengſters er van daverden.) „ Dit, zeide hij, zijn de Grondbeginſelen van de Engelſche Conſtitutie; zulks als die altijd verſtaan zijn door de meest verlichte Patriotten van het Land."

En hieronder kan men dan ook rangſchikken het bekende gevoelen van den beroemden

LOCKE (9), gevoegd met de opheldering van den niet min geachten Engelſchen Rechtsgeleerden BLACKSTONE, in zijne Uitlegginge der *Engelſche Wetten* (10), die er van zegt; „ dat, hoe juist en naaukeurig ook zij het Beſluit wegens die Grondmacht, of de altijd inblijvende Oppermacht, en de daaruit afgeleide Gevolgen in *de Beſchouwing*, men echter naar dit Beginſel niet kan redeneren in de *Toepaſſing*." 't Is toch bij mij klaar, dat een groot huishouden eenmaal ingericht, en aan alles zijne plaats en ſtand en recht en bezit eenmaal aangewezen en gevestigd zijnde, men wel in ſommige min wezenlijke deelen van 't Beſtier verbeteringen kan maken; maar dat men niet ten regel ſtellen, of immer weêr beginnen kan, om 't *geheele huishouden* omver te werpen, en alles uit zijne plaats en ſtand te rukken, en dan aan alle de verſchillende Leden van het Huisgezin, klein en groot, arm en rijk, onkundig of kundig, zeggen: „ Ziedaar, nu zijt gij vrij en zonder wet; gij kunt nu allen te zamen, een nieuw Huisgezin op- en inrichten, en uwe oorſpronglijke Macht weder gebruiken; en wie er bezit van *goed* of *recht* heeft, 't welk gij niet goedkeurt, dit in uwen boezem trekken, of hem afnemen." Dit is toch het denkbeeld, dat men in eene Volksmaatſchappij van de oorſpronglijke Oppermacht (*Majeſtas realis*) te maken hebbe.

Doch keeren wij weder tot de *Repreſentatie!* Wan-

(9) *Gouvern. Civil*, P. II. §. 149, 227.
(10) *Comment. ſur les Loix Angloiſes*, T. I. p. 234. Ed. Gall. 1774.

Wanneer wij hiervan afdenken, de bij *Theorie* verondersteldde voorddurende Grondmacht des Volks of der geheele Menigte, al ware het slechts om te bepalen, *hoe* zij wilden geregeerd zijn, of wat *vorm* van Regering zij wilden gevolgd hebben: zoo is de vraag, of het Systema van *Representatie*, of Vervanging van het ganssche Volk, wel zoo nieuw of vreemd en onbekend zij bij de Staatsrechtschrijvers? dan of het niet veel eerder het gezonde denkbeeld en de grondslag zij van alle *Maatschaplijke Regering*, in welken vorm ook vervat, zelfs in het Eenhoofdig Oppergebied? Met andere woorden, zijn alle Regeringen niet in eenen gezonden zin *Representatief*? zoodat alleen daarbij komc de bepaling van den Vorm. En vindt men dit niet zelfs bij Schrijvers, die de kracht van 't woord mogelijk zelve niet opmerkten. b. v. Als VOLTAIRE (11) over een willekeurig bevel des Konings tot gevangenneming des Graven *de Lausun* uitweidt, en spreekt van 't misbruik eener Macht, die niet op de wetten gegrond was; zoo vraagt en zegt hij: *Le citoyen, qui n'offense point les loix d'equité, doit-il être puni si sévérement par celui qui* REPRÉSENTE *l'Etat? N'y a-t-il pas une tres grande différence entre déplaire a son Souverain, & trahir son Souverain? Un Roi doit-il traiter un homme plus durement, que la loi ne le traiterait.*" Hij noemt hem in eenen adem *Souverein*, *Koning*, en *Representant* van den Staat. *Staat* en *Volk* zijn bij hem dezelfde benamingen. Maar hier spreke een' voor allen de in 't alge-

mee-

(11) *Siècle de Louis XIV.* T. I. Chap. XVI. p. 518.

meene Volk- en Staatsrecht beroemde Schrijver DU VATTEL, die dat denkbeeld geheel ontwikkelt, als hij van het *Repreſentative Karakter des Souvereins* handelende, dus zegt (12): „ *De Staatkundige Maatſchappij is een zedelijk Perſoon, voor zooverre zij* VERSTAND *en* WIL *heeft, waarvan zij voor de beheering harer zaken gebruik maakt, en zij vatbaar is voor* VERPLICHTINGEN *en* RECHTEN. *Wanneer Zij dan de* SOUVEREINITEIT *aan iemand opdraagt: zoo plaatst zij in hem haar Verſtand en Wil; zij draagt hem op hare Verplichtingen en Rechten, voor zoo verre zij betreffen het Beſtuur van den Staat, en de Uitoefening van de Opperſte Macht. Hij dan als Bewindsman van den Staat, de Souverein, het onderwerp wordende, waarin de Verplichtingen en de Rechten, betreklijk het Bewind, zich bevinden; zoo is hij het, die den zedelijken perſoon uitmaakt, welke, zonder dat hij voliſtrekt in de Natie ophoudt, vervolgens in Hem en door Hem werkzaam is. Zoodanig is de oorſprong van het* REPRESENTATIF *Karacter, het welk men den* SOUVEREIN *toekent. Hij* REPRESENTEERT *de Natie in alle zaken, die hij als Souverein te behartigen heeft. Met Hem een zoodanig Repreſentatif Karacter toeteſchrijven, vermindert en verkleent men niet de waardigheid van den grootſten Monarch; in tegendeel ſchittert dezelve met veel meer luister; hierdoor vereenigt een Monarch in zijnen perſoon alle*

(12) *Le droit de Gens, où Principes de la Loi Naturelle, appliqués à la Conduite et aux affaires des Nations & des Souverains*, Leid. 4°. 1758. L. I. Chap. IV. *du Caractère repreſentatif du Souverain.*

le de Majeſteit, die aan 't geheel lighaam der Natie toekomt." Ik kan hierbij gevoeglijk plaatzen 't geen in ons onderwerp over *de Staten van Holland*, zeergepast gelezen wordt bij den Hoogleeraar *Pestel* (13): *wat wil het zeggen, het Volk te* REPRESENTEREN? *Indien men b. v. dit woord bezigt van een Koning, die eene volkomene Oppermacht bezit; beteekent dit niet anders, dan dat de handelingen eens Konings, die zijne Oppermacht niet te buiten gaat, gehouden worden voor de bedrijven en handelingen des Volks; omdat het Volk (om met de Staatsrechtſchrijvers te ſpreken,) zijnen wil zoodanig aan zijnen wil heeft opgedragen, dat, deze wil bekend gemaakt wordende, ook die wil blijkbaar is, en elk hierdoor verbonden wordt.*

Vergelijkt men hiermede het beeld, 't welk ROUSSEAU geeft van de *Uitvoerende Macht*, die bij den *Monarch* toeſchrijft; en 't beeld, 't welk PAINE maakt van de *Repreſentative Regering* eener zoogenoemde *Volksvergadering*, die in haren boezem of *morelen perſoon* al de *macht der Natie* vereenigt: waarin zal dan nu de *Volksvergadering* van PAINE, de *Monarch* van ROUSSEAU, en de *Monarch* van VATTEL, ten aanzien der *Majeſteit*, zelfs der *onbepaaldſte* Majeſteit, en der uitoefening van alle *Majeſteitsrechten*, meerder of anders verſchillen, dan 1°. dat de Monarch van *Vattel*, min of meer gewijzigd, gemeenlijk voor zijn leven, de *Souverein* en *Wetgever* is, onafhanglijk van een hooger, in de uitoefening zijner hem opgedragen Oppermacht; 2°. de Monarch

(13) *Comment. de Republ. Batav.* T. II. p. 25.

narch van *Rouſſeau* een *tijdelijk* bewindhebber is, die 't *uitvoerend* beſtuur des Volks in de volſte kracht bezit, nadat 't Volk *de wet* gewild heeft, maar welke Wet hetzelve in groote Maatſchappijen, volgens Hem, nooit *willen* kan; en 3°. dat de zedelijke Monarch of Souverein van *Paine*, uit meer *perſoonen* te zamen geſteld, alle jaar of na eenig tijdverloop geheel of gedeeltlijk bij 't Volk of van wegens 't Volk van nieuws af aan verkozen wordt om de *Wetten* te maken; en die dus een telkens verkieslijke, veelhoofdige, en in de perſoonen veranderbare, Souverein is.

En wat de Uitwerkſels aangaat: die *Souvereine Macht* van elk hunner is dan dezelfde in hare uitoefening; zij is even krachtdadig; even onafhanglijk; even onweerſtaanbaar; doch de laatſte, die van *Paine*, is nog wel (zoolang zij vereenigd blijft,) het meest krachtdadig, 't meest onweerſtaanbaar; zij is *despotiek*; omdat zij altijd den naam van 't *Volk* in den mond heeft, en op den naam van 't *Volk* ſpreekt, belast, verdrukt; ja moorden kan, zoolang zij voortduurt: maar die zeerwankelbaar is door de inrichting; veel onzekerder in hare beginſelen, door de aanhoudende kiezingen, door kundig en onkundig gedaan; en zooveel gevaarlijker en onderdrukkende door hare onweêrſtaanbaarheid, zoolang hare werking voortduurt. De *Koning* van *Vattel* kan nog aan Staatswetten of regeling in 't ſtuk van *Wetgeving* bepaald worden; zijne *Repreſentatie* kan gewijzigd worden, gelijk in Engeland; maar zij, die eens gekozen zulk Volksrecht gebruiken, laten zich als volvrije *Repreſentanten* aan geene Wetten binden; want zoogenaamde *Staatsregelingen* maken meer uit de regels,

gels, waarnaar hunne keuze geſchiedt, en langs welken zij hunne *onbeperkte Souvereiniteit*, gedurende hun aanwezen, moeten oefenen. Zij zijn 't toch, die de *Wetten* maken en *bevelen.*

Doch hoe dit zij, men kan uit de opgegeven gronden nu opmaken, dat eene *Regerings-vorm* bij *Repreſentatie* even zoo wel, buiten de Syſtemaas van *Paine* en *Rouſſeau*, in een' gezonden zin kan plaats hebben, zoowel in eene *Monarchale*, als in eene *Ariſtocratiſche* en *Democratiſche* Regering, en dat zij gerekend moet worden, daarin meestal plaats te hebben. En op dien voet bane ik den weg tot onderzoek van welken aard de *Repreſentatie* zij geweest onder onze Republikeinſche Regering: nadat ik alvorens Hiſtorisch zal vooruitſtellen, en trachten te bewijzen, dat *de Staten van Holland*, ook onder de Graven, geweest zijn *de Vertegenwoordigers des ganſchen Volks.*

TWEEDE HOOFDSTUK.

Voorafgaand betoog, dat de Staten van Holland, ook onder de Graven, en altijd, zijn geweest de Volks-Vertegenwoordigers.

Dat reeds onder de Graven van Holland de Staten van dat Gewest, (want hierbij bepale ik mij), zamengeſteld uit de Lighamen der *Ridderſchap* en *Edelen*, en van *eenige Steden*, zijn gekend en erkend geweest voor de ware *Repreſen-*

De Staten waren altijd Vertegenwoordigers.

tanten of *Plaatsvervangers* van alle de *Onderdanen* of 't ganſche Volk, geſteld tegen over den Landelijken, of den waren Souverein, den Graaf: dit, meene ik, in de eerſte Hoofdſtukken van 't Eerſte Deel genoegzaam te hebben bewezen, en behoeft niet herhaald.

Dat nu na de Afzwering des Graven die *Repreſentatie* of Plaatsvervanging des ganſchen Volks door de Staten, ſchoon eenigzins ruimer, en meer gewijzigd, heeft blijven plaats grijpen: dat diensvolgens die *Repreſentatie der Staten* geen nieuw of vreemd denkbeeld is, maar altijd erkend is: behoeft nu niet nader betoogd voor die lezers, welken zich uit het vorige herinneren, dat *de Staten* gewoon waren, zich zelven te noemen *Edelen en Steden, repreſenterende de Staten*, tot dat die benoeming onder den Heer JOHAN DE WITT veranderde, en verloren raakte (14). Dit nu is, niettegenſtaande die verandering, welke tot het wezen der zaak niets deed, in later tijden erkend geworden. Tot bewijs hiervan kome in de eerſte plaatze op 't tooneel de groote voorſtander van de *Souvereiniteit der Staten van Holland* zelf, de Heer DIRK GRASWINKEL, die in zijn omſlachtig Werk, *het Recht van de Opperſte Macht der Staten van Holland* (15), rond uit zegt: *In den Staat van de tegenwoordige Vereenigde Provincien is niets. dat niet Repreſentatief is van het meeste tot het minste.* Hiervan wijkt niet af de Heer EL. LUZAC (16), in zijne Schriften; dat *de Vergadering der Staten te beſchou-*

Ook in de Republiek.

Bewezen.

(14) Zie boven, D. III. bl. 252.
(15) D. I. bl. 770. 4°.
(16) *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 268.

ſchouwen is op den voet van Staatsleden, uit en in den naam van 't Volk opgekomen en vergaderd, om bij plaatsvulling de Rechten en gerechtigheden van 't Volk te bewaren, te beſchermen en te beveiligen. Dezelfde EL. LUZAC, Schrijver van 't bovengenoemd *Gedrag der Stadhoudersgezinden verdedigd A. V. K.* zegt bl. 83. dat *de Staten van Holland, als* VERBEELDENDE *de ganſche menigte van 't Gewest, het Oppergezag wettig bezeten hebben, en wel dat Oppergezag, dat eertijds bij de Graven heeft berust.*

Ik vind ook elders aangemerkt, dat de Heer *van Oldenbarneveldt*, hoezeer hij de oorſpronglijke Oppermacht *der Staten*, volgens LUZAC, op het hoogſte van een *volſtrekt gezag* over de Ingezetenen overdreef, echter erkende, dat de *Heeren Staten* enkel waren als *Adminiſtrerende de Souvereiniteit van de Provincie.* Dit ſtelde Oldenbarneveldt uitdruklijk in 't jaar 1591. in zijn geſprek, als Advokaat van Holland, met de Predikanten, die tot de Synode bijeen geroepen waren; zeggende ronduit (17), *dat de Staten repreſenteerden de Hooge Overigheid van dezen Lande.* Deze Staten bevalen ook 1589. den 18 Jan. *de Commisſien* [der Ambtenaren] uittegeven *op hunnen naam*, met bijvoeging: *als repreſenterende de Hooge Overigheid.* En de Curatoren der Leidſche Academie eene *Ordonnantie op de Leidſche Hooge Schole* ten jare 1592. (bl. 646.) vervaardigende, zeiden dit te doen *onder 't behagen van de Ridderſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de Staten 's Lands — — als de Souvereiniteit in handen hebbende.* Nog vroe-

(17) BOR, *Nederl. Ber.* B. XXVIII. bl. 22. a.

vroeger, maar echter na de *Unie van Utrecht*, werd het *Lighaam van Ridderſchap en Edelen*, als alleen de *Repreſentanten van de platte Landen*, aangemerkt bij de Staten: 't welk ook de reden was, dat er nooit ter Staatsvergadering van Holland eenige Afgevaardigden van de platte Landen of den Boerenſtand afzonderlijk verſchenen (18).

Die *Repreſentatie* raakte naderhand niet geheel uit het oog. De Heer VALKENIER, Burgemeester van Amſteldam, ſchrijft in zijn *verward Europa* (19), dat *de Regering van den Staat beſtond in de Vrijheid der Steden en des Volks, in de* REPRESENTATIVE *Souvereiniteit der Staten. in de Autoriteit van een' Stadhouder, en in de Overeenkomst der Unie.* Offchoon nu deze omſchrijving der *Regering* zelve iets verwards heeft, is het toch duidlijk, dat hij eene *Repreſentative Oppermacht* aan de Staten toekende.

De Heer WAGENAAR gaat hierin nog iets verder, en ſpreekt meer uitgewikkeld, als hij in zijne *Politike Traktaten* (20), bij gelegenheid van de opgegeven bedenking over 's Volks Oppermacht, met ronde woorden zegt: *Dat de Souvereiniteit oorſpronklijk bij 't Volk berust, en de Vroedſchappen ſlechts zijn Repreſentanten, is zoo kwaad niet; mits voorzichtig toegepast.* Hij erkende dan 't beginſel; maar zag op het voorzichtig gebruik, dat hiervan te maken zij. Nog later heeft de Hr. *J. van Maanen* dit *Repreſentative* der Staten, ten minſte onder de *Gra-*

(18) *Reſol. van Holl.* 1579. 12 Febr. fol. 16, 21.
(19) D. I. bl. 234.
(20) D. II. bl. 434.

Graven erkend, als hij D. I. bl. 40. de ſtelling omhelst, dat aan de vroeger Graven en Landsheeren der Nederlanden *de Souvereiniteit* door tusſchenkomst der Staten, als *het ganſche Lighaam des Volks vertegenwoordigende*, wettig is opgedragen geweest; en hij haalt bl. 52. met den ſchijn van goedkeuring aan, 't geen Zeeland eens zeide, dat *onze ganſche Regering van boven tot onder is mere Repreſentatief.* Hij ſtemt toe bl. 85. en 103. dat in den eerſten tijd, onder den Prins van Oranje, als *Koninglijken Stadhouder* en *Vertegenwoordiger* zijner Oppermacht de Staten waren *de Vertegenwoordigers der Natie.*

Derwaards helde ook de Hr. VAN IDSINGA (21), als hij, ſprekende van 't Recht des Volks, uit zijn vorige betoog afleidt, „ dat de Magiſtra„ ſtraten en alle Overigheidsperſoonen bij ons, in „ de tegenwoordige geſteldheid, alle hare Amb„ ten en Waardigheden nu bekleeden uit naam „ van het Volk, en niet meer dan *Repreſentan„ ten* van hetzelve zijn."

Doch bij de meest bevooroordeelden zal mogelijk meer afdoen het zeggen van den Heer PIETER PAULUS (22): *De Vergadering der Algemeene Staten repreſenteert — op dezelfde wijze de Souvereiniteit van deze Republiek, als de Gecommitteerden ter Dagvaart, repreſenteren de Souvereiniteit hunner Provincie.* Wie nu weet, hoe die *Repreſentatie* ter Algemeene Staats-Vergadering was, en hoe die elders bij P. P. begrepen wordt, die verſtaat teffens, hoe hij

(21) *Staatsrecht der Vereen. Nederl.* D. I. bl. 88.
(22) *Unie van Utrecht*, D. III. bl. 147.

hij de *Repreſentatie* bij de Staten van Holland in hunne Vergadering beſchouwt. Hiertoe haalt hij ook WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. VIII. bl. 337. aan, zeggende: *De Staten der Gewesten beſtaan niet in de Gemachtigden ter Staatsvergadering, maar in het ganſche Lighaam der* EDELEN *en* STEDEN *— de Edelen worden vertoond en* VERVANGEN *door den beſchreven Adel, en de* STEDEN *door de Raden of* VROEDSCHAPPEN *— — uit welken een of meer Gemachtigden ter dagvaart gezonden worden. En deze Edelen en Gemachtigden der Steden* VERTOONEN, *vergaderd zijnde, de* STATEN.

Evenwel waren alle deze Schrijvers, in den grond der zake, verre verwijderd van het denkbeeld, dat het *Volk* daarom gerechtigd was, om zoo dikwils het wilde, zijnen eens aangenomen en plechtig erkenden Regeringsvorm te veranderen of toe te mogen laten, dat hij door eene opgeworpen menigte van perſoonen veranderd wierd. Zien wij dan hiertoe, *op wat wijze die Vertegenwoordiging* plaats hadde.

DERDE HOOFDSTUK.

In welken zin moet het woord Staten, *onder de Graaflijke Regering opgevat worden.*

Om den waren zin van *Repreſentatie* te kennen, dient vooraf aangewezen de ware meening van 't woord *Staten* onder de Graven. De Vra-

ge

ge is hier: Waren er onder de Graven altijd *Staten van Holland?* Helderen wij dit kortlijk op!

Als ik zegge: daar zijn onder de Graven altijd *Staten* des Volks geweest; dan zegge ik in eenen algemeenen zin, uit kracht van 't woord, nog niets meer, dan dat er van eerst af aan verſchillende *rangen*, *ſtanden* of *ſoorten* van *Ingezetenen*, *Landeigenaars* of *Landbewoners* waren. Groot zijn dikwils de vooroordeelen, uit woorden geboren; en deze verwekken in Staatszaken vele dwalingen. Ik kan het opheldren met het woord *Vroedſchappen*. Men zegt, daar zijn in de Steden altijd *Vroedſchappen* geweest: dat is, daar waren altijd *vroede*, *verſtandige* lieden: maar hieruit volgt niet: daar is altijd een bepaald getal of lighaam of Collegie van ſtemmende Leden geweest, die bepaalde Rechten hadden. Even zoo met de Staten. Het woord *Staten* is in zijnen oorſprong zeeronbepaald, is wijd van bevang, en beteekent niet anders, dan verſchillende *rangen*, *ſoorten* of *ſtanden* des Volks in eene Maatſchappij; 't welk daarom dikwils verwisſeld wordt met *ſtanden* en *ſtenden*. Men kan diesvolgens in 't gemeen *de Staten* tweetweeledig beſchouwen in eenen *burgerlijken*, en in eenen *Staatkundigen* zin, *met* of *zonder macht*, *recht* of *invloed op 't beſtuur*.

Het woord Staten

is tweeledig.

In den eerſten zin zijn er in alle Maatſchappijen en Regering van Volkeren altijd *Staten*; dat is, daar zijn verſchillende ſtanden, rangen, ſoorten van burgers en ingezetenen, verſchillende in rang of ſtaat, door Ambtsbedieningen, Beroepen, Handteeringen, aanzien, rijkdom, invloed, plaatzelijke gelegenheden, 't zij afzonderlijk 't zij in lighamen vereenigd. Zelfs in 't Mo-

't Zij zonder macht,

Digitized by Google

Monarchaal gebied, en de eigenmachtige Eenhoofdige Regeringen vindt men Kerkelijken, *Edelen*, *Stedelingen*, *Landbouwers*, *Boerſchappen*, *Gemeentens*, *Krijgslieden*; voords *Eigenaars*, *Pachters*, *Dienſtboden*; kortom, men vindt er *Staten*, of verſchillende Standen. Maar eene andere vrage is; welk hun recht, of gezag zij, als 't Volk in zulke *Staten* verdeeld is, vooral onder Eenhoofdige vaſtgeſtelde Regeringsvormen? Want als die onderſcheidene Standen geene afzonderlijke Macht oefenen, dan wordt die naam *Staten* alleen gebruikt, om aan te duiden den verſchillenden *ſtand*, het *verband*, en 't *recht*, 't welk zij onderling genieten, 't zij in aanzien of in waardigheid; en hoe geringer dat onderling *verband* en *recht* zij, (ofſchoon het meer *de gelijkheid* bevordert,) dies te onbepaalder en krachtiger is de Macht van den Monarch of den Alleenheerſcher, of van zulken, die *het hoogſt bewind* in handen hebben, al noemde men hen *Protector*, *Sultan*, *Conſul*, *Parlement*, *convention*, *hoogſt bewind*, en diergelijk. En hierin ligt de reden, dat in 't Turkſche Rijk, en in andere Aſiatiſche Monarchijen en Regeringen een veel grooter *Despotisme* heerscht dan in Europa, omdat alle de Onderdanen, hoe groot ook in macht, evenwel in betrekking tot hunne medeburgers zich allen in den volledigſten ſtaat van *gelijkheid* bevinden, en na het uitoefenen van 't hun verleend of aanbetrouwd gezag tot dien ſtand van gelijkheid weder terug keeren. Aldaar is geen *middelſtand* tuſſchen *regeerder* en *geregeerden*, die iets door tuſſchenkomst of vertegenwoordiging of invloed bij den *Regent* doen kan. En hoe dit in 't Syſtema der gelijkheid van

'*t zij met macht of bewind.*

Tho-

Thomas Paine opzichtlijk het denkbeeld van een *Souverein Volk* zal uitkomen, moet de baarmoeder van alles, de tijd, aan den dag brengen. Men kan dan hier dezen Regel ſtellen: „ Hoe minder onderſcheid van rangen, en hoe meerder algemeene *gelijkheid* der burgeren: hoe onbepaalder en volſtrekter is de *Oppermacht*, of zijn zij, die de Oppermacht uitoefenen.

Maar zijn er *Staten*, met eenige macht of recht ten aanzien van 't Regeringsbeleid bekleed; zoo is die macht weder tweeledig, dezelve bepaalt of beperkt als dan de wettige macht van den Souvereinen Vorst *al* of *niet*, en zoo al, in 't geheel of in ſommige deelen. Op dien voet en in dien zin kan men zeggen, dat de macht van eenen Koning van Vrankrijk voorheen was onbepaald, en nergens anders dan aan de natuurlijke of zedelijke Wetten en Regels van alle Oppermacht gebonden, of aan zulke ſchikkingen, die hij zelf verordende; offchoon men leest, dat de Koningen van Vrankrijk hunnen Staatsraad hadden, en dikwils om en bij zich ter raadpleging opriepen de *Algemeene Staten* of Standen of Orden des Rijks, de Geeſtlijken, Edelen, en naderhand ſedert de XIVde Eeuw ook de Steden of Stedelingen of *Tiers Etat*. Waarvan zeerkrachtige Voorbeelden te vinden zijn bij LIMNAEUS (23), zonder dat daar uit eenig grondig of op zich zelf voldingend bewijs te halen zij, dat een Koning van Vrankrijk in zijne Oppermacht hierdoor wettig beperkt werd; men moet immers twee zaken, in 't beſtieren wel onderſcheiden (a) het Recht van

(23) *Notit. Regni Francici*, L. I. Cap. IX. en Cap. VII. p. 167. 4°.

van *medebeſtier*, en (b) den *invloed* op het *Beſtier* (24). Deze Staten nu van 't *Franſche Koning-*

(24) Sedert in de XIVde Eeuw de Geldmiddelen uit 's Konings Domeinen, welken die te voren ruim verſchaften, niet meer toereikten, en 't Volk door *Beden* of *Aides* te hulp moest komen door middel van *Repreſentanten*, die het ganſche Volk in 't geldbewilligen *vervingen* en *verbonden*, ſedert dien tijd ging wel iets van de *Phyſique kracht* der Oppermacht verloren, en de Staten kregen eenigen *invloed* op 't Beſtier, maar de *morele macht*, het *recht* van Oppermogendheid in 't *gebieden* en *verbieden*, bleef in den boezem des Konings, waarin het altijd te voren geweest was. En ofſchoon de Hr. ROBERTSON elders de afhanglijkheid van eenen *Schotſchen* Koning van zijn volk en onderdanen (zie boven D. I. bl. 21, 22.) daarmede wil bewijzen; dat de Koning te eeniger tijd zoo weinig bij kasſe waren, dat hij zijnen Hovelingen geld ontleende, om eenen kostbaren rok te maken: hij verwart daarin zichtbaar de *morele* en *phyſique* macht, het *recht* van beſtier, en 't gebrek *der geldmiddelen*, die thans in onzen tijd, maar niet voorhenen, het groote werk en beweegrad des Beſtuurs uitmaakten. Maar wie zou durven beweren, dat, zelfs in PAINE's *Ontwerp van Repreſentatie* de Volksvertegenwoordigers daarom minder *macht* en *recht* zouden hebben, omdat zij meer *Schuldbrieven* dan geld in voorraad hebben. 't Eenige, en wel gansch niet voordeelige, onderſcheid zoude daarin liggen, dat de laatſten, als Vertegenwoordigers des Volks, dat ganſche Volk, zonder deszelfs uitdruklijke bewilliging, alle noodige ſchattingen mogen afvorderen en opleggen; maar dat de Koning, ofſchoon ook het ganſche Volk vertegenwoordigende, die ſchattingen niet konde afvorderen en opleggen, zonder uitdruklijke bewilliging van Vertegenwoordigers des Volks, afgeſcheiden van den Koning. Doch dit zoude ſlechts bewijzen, dat het Syſtema van PAINE, bij flot van rekening, en in zijn gevolgen nog meer (*energicq*) werk- en krachtdadig, en bij misbruik van Macht, meer *onderdrukkend*, en bij Verdeeldheid tuſſchen 't Volk zelf, in zijne telkens herhaalde Verkie-

ningrijk, naderhand bekend met den naam van *les Etats Generaux*, *de Generale Staten*, zijn door latere Schrijvers bij eene wonderbare verzinning of misverſtand verward of met 's Konings grooten Staatsraad, en zijne aanzienlijke Verzameling van Staatsdienaars en Ministers, als *Aardsbisſchoppen*, *Bisſchoppen*, *Hertogen*, *Graven*, *Edelen*, als *Raden;* of zelfs met de *Gerichtshoven* of *Parlementen* van Frankrijk, wier leden toch allen van den Koning midlijk of onmidlijk werden aangeſteld, en bij ſlot van zaken van hem alleen afhingen (25). Ik hebbe dit onderſcheid elders aangeſtipt (26). Maar 't tegendeel is in Engeland! Daar begon in de XIIIde Eeuw de *macht* of 't *recht* des Konings van Groot-Brittannien door Staten of Stenden meerder bepaald te worden, nadat de Koning, in verlegenheid geraakt, door middel eener plechtige bijeenkomst en *Verdrag*, met zijne Onderdanen of derzelver Afgevaardigden aangegaan, die beruchte *Acte paſſeerde*, of het bekende *Groot Charter van Engeland* verleende, waarin *de manier* van *regering* werd vastgezet als bij eene *fundamentele* of *Staatsgrondwet*, wier plechtige bekrachtiging, met de wederzijdſche Verwenſchingen

kiezingen en kuiperijen, meer aan *beroeringen en verdeeldheden* bloot ſtond, dan eene Monarchale macht, bijzonder als die eenigzins door andere Volksrepreſentanten en door de zaak der geldmiddelen getemperd is.

(25) Deze is de algemeene en groote Verzinning, waarin vervallen is de Graaf *de Boulainvilliers*, in zijn anders doorgeleerd Werk, *ſur les Anciens Parlemens de France, ou les Etats Generaux.*

(26) *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Hiſtorico-Politici*, §. 640.

gen voor de Overtreders, beſchreven wordt bij ULR. HUBER (27). Hieruit dan volgt deze algemeene en vastgaande Grondregel: Hoe meer rechten geoefend worden door *de Staten* of door de verſchillende *Standen* des Volks, 't zij weinigen 't zij velen, zooveel te meerder wordt de macht en 't recht der Opperſte Macht eens Vorsten beperkt, voor en in zooverre die Vorstelijke Rechten beroeren de *uitoefening* of mededeeling van die hoogere of eerſte *Majeſteitsrechten*, die de Souvereiniteit uitmaken; en in dit geval bekomen die *Staten* uit *die Rechten* altijd even zoo veel, als *de Vorst* van zijne Rechten verliest, afgaat, of afgeeft, of mededeelt; waaruit de bepalingen en trappen van *meerdere* of *mindere* Burgerlijke of Politike Vrijheid, of van mededeelgenoocſchap van ſommige burgeren of familien of rangen aan de Oppermacht eens Vorsten, 't zij voor zich alleen, 't zij voor zekeren *ſtand* of *volksdeel*, 't zij voor het geheel Lighaam der Onderdanen of des Volks, geſteld tegen over den Vorst, moeten afgemeten worden. De *volheid* van 't Oppergebied is hier de grondſlag, of maatſtok. Indien er dan in een Land zulke *Staten* zijn, die zoodanige rechten, min of meer, bezitten; deze bijeen vergaderd of bijeen geroepen, *repreſenteren* of *vervangen* dan het geheele Volk of

(27) ULR. HUBERUS *de Jure Civitatis*, L. I. Sect. III. C. 5. No. 54. §. 87. Ed. Thomas. Men voege er bij BLACKSTONE, *ſur les Loix Angloiſes*, D. I. bl. 218. die, ſprekende van het Engelsch Parlement, als eene algemeen aangenome waarheid erkent, *que la Conſtitution du Parlement, tel qu'il exiſte aujourd'hui, a été établie ſous le Roi Jean, en 1215. par la grande Charte, accordée par ce Prince.* —

of alle de Onderdanen van den Regerenden Vorst, niet in zulken zin, dat zij altijd met eenen afzonderlijken *Lastbrief* van 't Volk of van elk ingezeten, hoofd voor hoofd, voorzien, naar zulk eenen uitgedrukten Lastbrief (*mandatum*) handelen zouden (28): maar in dien zin, dat zij uit hoofde van vroegere Verordeningen en uitdruklijke of ſtilzwijgende goedkeuringen en toeſtemming des ganſchen Volks, of van eene klaſſe des Volks, de perſoonen zijn, die de *Staten* uitmaken, zoodat, wat die Staten doen, beſluiten, af- of goedkeuren bij en voor den Vorst, zij als dan de ganſche menigte of maſſa des Volks, 't welk die macht of 't recht om zaam te vergaderen en te beſluiten niet heeft, zedelijk *vervangen*, *verbinden* en *verplichten*, op dezelfde wijze, waarop een Koning als Souverein anders zijn ganſche Volk *vervangt*, *verbindt*, of *verplicht*; of gelijk, volgens PAINE's Staatſtelſel, de *Repreſentanten* door het Volk of op zijn' naam (29) aange-

(28) Want dan waren zij *Gedeputeerden* of *Commisſarisſen*, maar niet *Repreſentanten*.

(29) Ik zeg *op zijn' naam*, omdat, hoe fraai de *Theorie* ook zijn mag, de *praktijk* dikwils geheel anders is. De Ondervinding, als de beste leermeester, toont toch, dat door eene zeer *kleine menigte* van Ingezetenen, in Grondvergaderingen bijeen gekomen, 't zij door uitſluiting van zeervele anderen, 't zij door willige of gedwongen achterblijving, uit veelerlei oorzaken voordgeſproten, deze *Repreſentanten* gekozen worden, die dus wel, wat de *daad* betreft, gezegd *kunnen* worden 't ganſche Volk te vervangen, maar wat *het recht* betreft, dewijl 't ganſche Volk daaraan geen deel nam, geene aanſpraak kunnen maken, om dit *wettig* te doen; vooral dan, wanneer die verkiezingen door buitenlandſchen invloed gewijzigd of beſtierd worden, of zelfs

geſteld, het ganſche overige Volk *vervangen*, *verbinden*, of *verplichten*. Indien nu *het geheele Volk*, onder een Vorſtlijk Opperbeſtuur, het recht heeft om bijeen te komen en eene *Vergadering* uittemaken ('t welk toch niet dan in een' zeerkleenen Staat mogelijk is,) als dan wordt het eene gemengde Regeringsvorm, uit *Monarchie* en *Democratie*, of eene *Eenhoofdige* gemengde *Volksregering*, maar indien er alleenlijk eenige *Collegien* of Verzamelde Lighamen van burgers van verſchillenden ſtand bijeen geroepen worden; en het recht van bijeenkomst tot dat einde aan dezelven bepaald is en hun toekomt, in zulk geval beſtaat de gemengde Regeringsvorm in eene *Monarchie en Ariſtocratie*, of eene meer *Eenhoofdige* gemengde *Ariſtocratiſche* Regering. Dan alleen valt de vraag, en die moet uit de vastgeſtelde Staatsregeling van elk Land opgemaakt en beantwoord worden, of het ganſche Volk, de geheele Natie, die zelfde macht bezit of blijft bezitten, welke in den boezem van zulk *Collegie* of *Collegien* berust, en door 't zelve geoefend wordt. Ik zal het door twee voorbeelden trachten optehelderen. 1°. Volgens de laatſte Grondwetten in Poolen, alwaar de *Koning* en waar de *Edelen* te zamen het Staatsbeſtier uitmaakten, hadden de Edelen of *Poolſche Magnaten* afzonderlijk van 't overige deel der *Natie* of des Volks, en afzonderlijk van den *Koning*, hunne bijzondere Rechten in 't beſtier des Lands. Men noemde het daarom dan eens *het Koningrijk*, dan eens de *Republiek van Poolen;* maar de Regering

dat buitenlanders de vrijheid en onafhanglijkheid der ganſche menigte van Ingezetenen palen zetten.

ring was eene gemengde *Koninglijke* en *Adelregering.* 2°. In het Duitſche Rijk of de Duitſche Staatsvervatting, zoo als zij nog beſtaat, maakten de *Keizer* als 't Hoofd, en de Keurvorsten en Stenden des Rijks, beſtaande uit *lighamen* der *Geestlijken*, *Edelen*, en *Steden*, de Staatsconſtitutie uit; en uit dien hoofde is zij eene mengeling van Monarchie, Geestlijken, Adel, en burgerſtanden. Maar het Volk, dat is, alle de overige Ingezetenen, hebben daar geen zeggen in. Hiertegen maken in Engeland de Afgezondenen uit de Edelen, zoo wereldlijken als geestlijken, in één lighaam vergaderd, en de uit het geheele Volk of den Burgerſtaat, maar met *volle macht* naar den Vorst in Parlementen afgezondenen, eenen gemengden Staatsvorm uit, die uit *Monarchie*, *Ariſtocratie*, en in zekeren zin, uit *Democratie* is zamengeſteld, hebbende geen bepaalde Lastbrieven, maar vrije Volmachten van de Gemeenten, om te helpen beſluiten en den wil van de Oppermacht uittebrengen, behoudens de laatſten voor zich eene zekere verantwoordelijkheid aan hunne Machtigers. Daar nu in Engeland de macht van *Wetgeving* niet berust bij den Koning alleen, noch ook bij de Parlementen alleen, of bij een derzelven, maar bij alle drie te zamen: en zonder welker overeenſtemming geene *Wet* kan *gemaakt*, *veranderd*, of *vernietigd* worden: zoo is de Engelſche Staatsvorm eene gemengde Regering uit alle de drie hoofdvormen te zamen geſteld; ſchoon de *uitvoerende Macht* geheel en alleen in den Koning en zijnen *Staatsraad* berust. En dies hebben de Staten, beſtaande uit *de Edelen* en uit de Afgezondenen des Volks, (of der *Communes*) in de beide Ka-

mers, elk hun Deel aan de hoogſte Macht of *Wetgeving*.

De naam dan van *Staat*, of *Stand*, vanwaar *Staten* of *Stenden*, kan in tweederlei zin opgevat worden, of 1°. eenvoudig, en zoo als de Rechtsgeleerden ſpreken, voor eenen *Staat* van *waardigheid*, of hoedanigheid, die in de burgerlijke Maatſchappij aan onderſcheidene Standen onderſcheidene voorrechten toewijst, zonder dat dezen met de algemeene regelen van *gelijkheid*, in 't ſtuk van *recht* en *wet*, behoeven te ſtrijden; vanwaar dan de *Geestlijke ſtand*, de *ſtand der Edelen*, *de Burgerlijke ſtand*, *de handwerkslieden-ſtand*, die der *Fabrikeurs*, *Kooplieden*, *Kunstenaren* en *Boerenſtand*. Of 2°. in eenen Politiken of Regeerkundigen zin, wanneer die *Staten* of *Standen* zijn *medeleden* van 't *Opperbewind* of van het *Republikeinsch Beſtier*, voor zooverre die *rangen*, *Stenden* of *Staten* met den Regerenden Vorst recht hebben om mede over 't *Bewind* of eenig gedeelte te *helpen* beramen, of tot die beramingen hunne toeſtemming te geven (30).

Toepaſſing op de oude Regering onder de Graven.

Paſſen wij nu dit toe op de Monarchale *Gravelijke Regering* in Holland, eerst in 't gemeen, daarna in bijzonderheden, zoo als zij oudtijds was. Voor de XIVde Eeuw, toen de Hollandſche Graven niet meer op naam en van wegens het *Duitſche Rijk*, maar op hun *eigen* naam geheel het Opperbewind voerden, en alle Majeſteitsrechten hadden, en daarin bij inhuldiging door de Ingezetenen en Landzaten erkend waren; be-

(30) Men zie daarvan SAM. STRYKIUS *Operr.* T. XIII. p. 304. A.

Digitized by Google

bevonden zich in Holland geene *Steden* en *Stedelingen*, noch *burgers* of *poorters* van Steden; noch ook eenige *Land-Edelen*, zoo als zij allengskens bekend geraakt zijn. Daar waren buiten den *Landsheer*, die, als *Graaf*, uit den oorſpronglijken *Hoogen Adel* of *Heerenſtand van 't Duitſche Rijk* gekomen, en in dit Land geplaatst of er oorſpronglijk was (31), alleen tweederlei ſoort of ſtand van Menſchen; namelijk: Voortijds geene Staten met bewind.

A. *Vrijen, welgeborenen* of *vrije Landbezitters.*

B. *Sla-*

(31) Men toone eens uit echte en duidlijke bewijzen voor dien tijd in Holland eenige zoodanige oorſpronglijke Edelen uit den Hoogen Onafhanglijken Adelſtand! Men zal er toch niet onder begrijpen de Heeren *van Brederode*, die zelfs afſtammelingen van het Gravelijke Geſlacht uit Graaf Dirk den III. waren, en daardoor als jongere Zoonen van den Grave zelve, van den Graaf afhanglijk, door den Vader met Erfgoederen voorzien wierden. Noch ook de *Heeren*, naderhand, Graven van Egmond, wier oorſprong en opkomst ſedert de XIde Eeuw uit de *Rijke Abdij* van Egmond, door de Graven ruim begiftigd, eerst kenbaar wierd door het *Advokaatſchap* van die Kerk, en door de begiftiging eener *Manſus* of *Hoeve*, vanwaar de benaming van *Egmond op den Hoef*. Noch ook de *Heeren van Wasſenaar*, wier Geſlacht eerst eenige aanmerklijkheid kreeg in 't jaar 1083. in hunnen Stamvader, *Adelwijn*, als *Burggraaf* of Kastelein *van den Burg van Leiden*, eer die plaats nog tot een Stad verheven was; die dus een der aanzienlijkſte Ambtenaren was des Graven, en wiens Voorouders als dan een der *rijke vrije goedbezitters* of *Goedsheeren* op dit territoir waren, zonder daarom tot den Hoogen Adel van 't Duitſche Rijk te behooren. Dit onderſcheid is naderhand uitgedrukt omtrent die drie oudſte en bekende Familien onder de Graven, met het bekende: *Brederode de Edelſte*, *Egmond de Rijkſte*, *Wasſenaar de Oudſte*. Waarvan hierna.

B. *Slaven* of *eigen lieden*, die voor die *Vrijen* en voor den *Graaf* den grond bebouwden, (*glebae adſcripticii*, *mancipia*, *liti*, *lati*) die naar de Duitſche zeden aan die Landen of den grond, als eigendom gehecht waren.

Toen enkel vrijen en dienstbaren.

A. Deze *Vrijen* of *Welgeborenen* kregen daarna den naam of rang van *Edelen* of lieden van *vrije*, *eigene*, *alodiale*, goederen; zij waren *eigen erfbezitters*, die van niemand in dat bezit van *vrij-eigendom* afhanglijk, en van alle eigenlijk genoemde belastingen of ſchattingen bevrijd waren; ſchoon onder de Landsheerlijke Wetten en Verordeningen, doch meest naar oude herkomen, levende. Deze *Clasſe* of *ſoort* van *Vrijen* ſchikten zich langzamerhand in twee *Clasſen* of *Standen*, of werden allengs onderſcheiden en gedeeld [1], in zulke *gegoede* of meer *aanzienlijke* Eigenaars, die of door hunne naderhand van den Graaf bekomen *Leengoederen*, of Heerlijkheden, of door aanzienlijke Waardigheden, Ambten, en Bedieningen, onder den Graaf, boven de overige *Welgeborenen* of *Vrijen*, in aanzien, macht, recht, of rechtsoefening uitſtaken, en zoodanige Gerechtigheden verworven, die hunnen ſtand meer kenbaar (*novibilis*) maakten, en van welk *novibilis* hun in 't Latijn daarna den naam van *nobilis* bij uitſtek aankleefde (32). Maar [2] de tweede *Clasſe* werd daarna uitgemaakt door de

De Vrijen of Edel

(32) Men vergist zich dan, als men de Germaanſche, Nederlandſche, en Frankiſche *Nobiles*, en *Nobilitas*, in vergelijking brengt met de *Nobiles* bij de *Romeinen*, en dan de Roomſche Wetten van die Natie toepast op de latere Europiſche *Nobiles*. De Roomſche *Adel* was *perſoonceel*, en was aan geen *grondgoederen* verbonden; ik zwijge van andere verſcheidenheden.

Digitized by Google

de overgeblevene of eenvoudig dus genoemde *vrijen*, of *vrij-* en *welgeborenen* (*ingenui*), die zulke voorrechten of gerechtigheden niet verkregen, maar evenwel tot dezelven konden geraken door *Ambten*, *diensten*, *verdiensten*, of *leenen*; maar die uit hunnen oorſprong *vrij* van alle belastingen bleven, en nimmer *ſchot* of *lot* betaalden. of enkel Welborenen.

B. Hiertegen ſtonden *de onvrijen*, *de Slaven*, anders genoemd *eigene*, *hofhoorige*, *lieden*, die dit Land overvloedig opleverde, en waarvan nog vele ſporen in onze oude Rechtsgeleerdheid en Geſchiedenisſen overig zijn. Dezen, *na* hunne vrijlating, of liever, *door* hunne vrijlating, maakten ook naderhand tweederlei ſtanden of *clasſen* uit. De eerſte *clasſe* [1] was die der *vrije Stedelingen*, nadat de Graven op hunne *Domeingronden* de Steden bouwden of inſtelden, en alle op en in dezelve wonenden, ontſloegen van den vorigen Lijf-eigendom, door zekere Vrijheidsbrieven, in 't Fransch *Lettres d'affranchiſſement*, of *Chartes de Liberté* genoemd; waarmede zij de bewoners van die *vrijgemaakte* plaatzen, naderhand *Poorten* en *Steden* geheten, onder zekere bedingen, van alle perſoonele dienstbaarheid vrij verklaarden, hun vele Stedelijke rechten ſchonken, die plaatzen met muren of grachten omheinden, en teffens veroorloofden, dat zulken, die zich binnen dien omtrek, en van de dienstbare landen af, begaven, dezelfde vrijheid bekomen, en dezelfde rechten genieten zouden: welken allen, hierdoor met Stedelijke Rechten begunſtigd, van den *burg* of *poort* den naam van *burgers* of *poorters* verkregen: terwijl [2] dezulken, die onder hunne *Goedsheeren* op 't land

verblijvende, 't zij bij verkiezing, 't zij uit andere drangredenen, eerst naar den naam van 't *ſchot*, *ſchotboortigen*, *ſchotſchuldigen*, *cijns-* of *tijnsſchuldigen* genoemd wierden, maar naderhand den algemeenen naam van *huislieden* droegen, of ook van 't Landbouwen, *ruricolae*, *landbouwers*, *bouwers* of *boeren* hieten; en die zoo allengs bij verzachting van tijden en zeden, den, naderhand vrijen, *boerenſtand* hielpen uitmaken: alles geſteld tegen over de oorſpronglijk *vrijen*, of *welgeborenen*, ook dezulken, die op het *Land* of op hunne vrije Erven verkozen te verblijven. Op deze wijze dan rezen er langzamerhand tweederlei, of zoo men wil, driederlei ſoorten of ſtanden van *vrije Burgers* op; namelijk de twee rangen van A. *Ridderſchap en Edelen*, in 't gemeen, en B. *de Steden:* of wil men driederlei, A. van Ridderſchap en Edelen, B. van *Welborenen*, of ſimpele *vrijen*, en C. *Stedelingen.* Doch de *eigenhoorigen* werden als zoodanig op 't platte land blijvende, niet als *burgers* aangemerkt; zij bleven onder hunne *Goedsheeren*, of *Grondheeren* zitten; en wat de *Welborenen* betreft; dezen, onderling op de landen in den eenvoudigen ſtaat van Vrijen verblijvende, hadden naderhand werks genoeg, om zich tegen den ſteeds aangroeienden boerenſtand of huislieden te handhaven, en hunnen vrijdom van *ſchot en lot* voltehouden. En in dien zin kan men *de huislieden*, op 't land, ook als *eenen ſtand* aanmerkende, drie ſtanden onderſcheiden, (a) van Ridderſchap of Edelen, (b) van Welborenen, (c) van *huisluiden.* Deze laatſte onderſcheiding werd in de XVde Eeuw nog aangedrongen in een gewichtig *Proces* over 't *Welborenſchap* van zeervele perſoonen, die

die door den *Procureur Generaal* in 't jaar 1468. voor 't Hof van Holland werden aangeklaagd, als of zij zich vermeten hadden van *Huisluidenſtaat* zich *Welgeboren* te maken, om daardoor het ſchot en bede te ontgaan: in welk Pleit de Procureur Generaal ten grondſlag zijner aanklacht leide, dat in den Lande van Holland *driederhande manieren van ſtate waren van wereltlijke lieden, te weten, Ridderſchap* [verſta de volle Edelen], *Welgeboren lieden, en Huisluiden* (33). Doch dit in 't gemeen.

UITWEIDING
over de Opkomst van de Ridderſchap en Edelen, van Holland, onder de Graven, en Landsheeren.

De Edelen oorſprongelijk uit de Vrijen.

Ziedaar in een kort begrip wel voorgeſteld den ſtand der perſoonen, die in de middel-eeuwen dit Holland bewoonden, voordat er nog *Staten* in den namaals gebruiklijken zin bekend waren. Het volledig bewijs hiervan zoude alleen een Boekdeel beſlaan. Ik zal nu enkel die vorige denkbeelden iets breeder ontwikkelen en met bewijzen ſtaven. Mijne hoofdſtelling is deze: Bij den aanvang der *Graaflijke Regering* hier te lande was er geene *Ridderſchap;* waren er geene *Edelen;* waren er geene *Steden.* Alles beſtond toen nog in enkel *vrije* en *onvrije* Landbewoners. Uit die *Vrijen* zijn naderhand geboren *Ridderſchap* en *Edelen;* uit de *Onvrijen* zijn geboren *de Steden* en *de boerenſtand.* Om dan *den oorſprong van Ridderſchap en Edelen op Hollands Grond* optedelven, moeten wij in de eerſte plaats het oog

(33) Zie dit breeder in mijne Bijlage, op 't jaar 1468.

oog ſlaan op *den Graaflijken Grond* of het *Territoir*, waarop *vrije* en *onvrije lieden* van eerst af aan gewoond hebben.

De eerſte vraag valt dan hier: hoe geraakten *de Graven* aan 't bezit van die groote goederen, waaruit zij naderhand, zoo als wij zien zullen, zulke milde uitgiften deden, zoo vele Domeingoederen gaven, vele Ingezetenen verrijkten, Kerken en Abdijen ſtichtten, Steden bouwden, en den Stedelingen vele vrijheden ſchonken, en Privilegien en rechten aan anderen uitgaven, en door toenemende welvaart dit land groot maakten.

's Graven grondbezittingen.

Om den oorſprong dier Graaflijke Bezittingen van *grond* en *domeinen*, met de Rechten, daaraan verknocht, te kennen, behoeft men ſlechts de oudſte bekende *Giftbrieven* der Frankiſche Koningen en Duitſche Keizeren, met een opgehelderd oog, en met toepaſſing op de toenmalige tijden en zeden, intezien. Men zal in geene dier Brieven, zoo als zij nog voorhanden zijn, vinden, (gelijk velen waanden) eene *Uitgifte van een Graafſchap* of *Graafſchappen* en *Landbeſtier*, opgedragen aan de eerſte Graven van Holland; maar men zal er in ontdekken de *Uitgifte* en *Overgifte* of ſchenking van *groote en uitgeſtrekte Landen*, *Landſtreken*, of *Territoiren*, met alles wat er op en in was: welken als *Koninglijke Domeinen*, of *Kroongoederen* (gelijk men later ſprak) door den Koning, als Oppereigenaar van die landen, of als Domeinheer, van wegens of uit naam van 't ganſche Volk, waarover zij heerschten (34), geſchonken wierden aan

(34) Ik voege dit hierbij, om afteſnijden alle hairkloverijen over de macht der Frankiſche Koningen en Duit-

aan zoodanige *Graven*, *Vorsten of Heeren*, die tot den Hoogen Adel of Gravenſtand behoorende, door hunne diensten, zich bij het Rijk en den Rijksvorst veraangenaamd hadden, en die, waarſchijnlijk, reeds die zelfde Landkreitzen of Streken als *Prefect*, of *Vorstlijk* Ambtenaar, als Hertog of Graaf beheerden, en daarin de Rijksbelangen waarnamen. Men ſla hiertoe ſlechts het oog op de *drie* zoo bekende en beruchte Giftbrieven van de jaren 889. 922. 985. der beide Frankiſche Koningen *Arnulf*, en *Karel den Simpelen*, en van den Duitſchen Keizer *Otto* III. waarbij Zij *de oude Hollandſche Graven*, *Gerulf*, *Dirk* I. en *Dirk* II. begifügen, niet met *Graafſchaffen*, (zij waren reeds Graven), maar met wijduitgeſtrekte *Landgoederen*, die naderhand *Holland* hebben *helpen* uitmaken (35). Bij den eer-

Duitſche Keizers, over die *Rijks-Domeinen*, en of zij die zonder bijkomende toeſtemming van 't Volk of Stenden wel weggeven mogten. Zij hebben dit gedaan. Zij deden 't met recht. En 't Volk, 't welk zij beheerschten, heeft hun dit nooit betwist. En Hiſtorieſchrijvers en Rechtsgeleerden bouwen hier alles op; ſchoon zij in den oorſprong en in de toepaſſing niet altijd eenſtemmig zijn.

(35) Ik zeg, *helpen uitmaken*. Want het oorſprongelijke *Holland* zal men denklijk, ten minſten in naam, moeten zoeken in Zuid-Holland. De Graven, reeds Eigenaars zijnde van het Noordergedeelte, hebben door krijg den Utrechtſchen Stoel afgenomen het *Land van de Merwede*, of 't later genoemde *Zuidholland* in 't jaar 1018.: 't welk na veel gevechten en tuſſchenkomst der Keizers hun ook bij- en eigen gebleven is. Zie daar de reden van 't zeggen, *helpen uitmaken*. Die Landgoederen van *Zuidholland* dan gevoegd bij de vorigen tot aan *Texel en 't Vlie*, waren hunne vroeger landbezittingen, maar zij hadden die niet als *Graven*, maar als *Grondheeren!* Men verwarre toch die twee denkbeelden niet, ſchoon

eerſten Brief, wordt door den Frankiſchen Vorst *Arnulf*, toen Koning en Heer dezer Landen, in 't jaar 889. aan Graaf GERULF (Vader van onzen DIRK I.) een wijd uitgeſtrekt Landſchap, in *Gerulfs* Graafſchap gelegen, tusſchen *den Rijn en Zuidhardeshage in eigendom* over- en opgedragen, met nog andere goederen buiten die grenzen, (*quasdam res* JURIS NOSTRI *in propium concedimus*). Daar nu de Schrijver der *Egmondſche Kronijk*, zelf een kundig Egmonder Monnik, deze plaatzen best kon kennen, en hij door dit *Zuidhardeshage* verſtaat eene plaats, thans bij *Hillegom* in de Haarlemmermeer verzwolgen, genoemd *Hillegommerbeek* (36); en door *den Rijn* den ouden *Rijnloop:* zoo mag men veilig *die goederen* ſtellen tusſchen den Rijn, zoo als hij toen langs de later bekende Stad *Leiden* naar Katwijk in Zee liep, tot aan het Dorp *Hillegom*. Dat Land en grond nu gaf hem de Koning, bij Koninglijke Gift, in alle uitgeſtrektheid en volheid van bezit, *cum curtilibus, aedificiis, mancipiis, campis, agris, pascuis, pratis, ſylvis, aquis, aquarumque decurſibus, molinis, piscationibus, viis et inviis, acceſſibus et regreſſibus, quaeſitis et inquiſitis, cultis et incultis, et cum univerſis appendentiis et adjacentiis, —— ut liberam ſecuramque habeat potestatem tenendi, donandi, vendendi, commutandi, vel quidquid exinde voluerit, faciendi* — dat is, in 't Nederduitsch, *met alle rentehoeven, gebouwen, ſla-*

ſchoon zij als *Graven*, wegens 't Duitſche Rijk, er ook 't gebied over voerden. 't Gebeurde in dat jaar 1018. heb ik breeder verklaard in mijne *Hiſtoria Critica Comitatus Holl.* Excurſu III. T. I. P. 2. p. 33—53.

(36) Zie mijne *Hiſtor. Critic. Comitatus Hollandiae*, Tom. II. in *Codice Diplom.* p. 8. (3).

Digitized by Google

ſlaven, velden, akkers, weiden, beemden, bosſchen, wateren en afloop van wateren, watermolens, visſcherijen, gebaand en ongebaand, toegangen en uitgangen, bezit en opkomsten, bebouwd en onbebouwd, en met alle toebehorende gevolgen en bijliggingen, en dat wel, *met vrije en volle macht, om al 't zelve te bezitten, weg te geven, te verkoopen, te verruilen, of daarmede te handelen naar zijn welgevallen.* In later tijden noemde men dit *'t geven van een groot landgoed met de landeigene boeren er op.* Maar hier bleef het niet bij. De Koning *Karel de Eenvoudige* voegde hier nog veel bij in 't jaar 922. En wel in dien beruchten Giftbrief, die, door anderen op 't jaar 863. verkeerdelijk gebracht, onzen kortzichtigen Chronijkſchrijveren gediend heeft, om daaruit eene Gifte en Inſtelling van 't Graafſchap van Holland door Karel den Kalen te verzinnen (37). Die Frankiſche Koning *Karel* ſchenkt dan, 33 jaren daarna, in 't jaar 922. aan zijnen getrouwen *Dirk* (Zoon van *Gerulf*) bij Koninglijke Giftbrief, vele groote Landgoederen weg, namelijk de *Kerke van Egmond, met alles wat daartoe behoorde, van* SUITHARDESHAGE *tot aan Fortrap en Kinheim; en Hij geeft hem dit in vollen eigendom, ook weder met alle de ſlaven of hofhoorige boeren, bezit en opkomsten, beemden, bosſchen, weiden, wateren en afloop van wateren; met last, om even als zijne* OVERIGE ERFLIJKE *bezittingen, door Koninglijke begunſtiging, voor zich en zijne nakomelingen dezelven als vollen eigendom te bezitten, zonder ie-*

(37) Men heeft over dit ſtuk thans bij deskundigen geen verſchil meer. Zie VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. II. bl. 45.

iemands wederzeggen. Nu is 't aanmerklijk, dat, daar de vorige Brief den eindpaal van 't *bezit* aanwees tot aan *Zuidhardeshage;* nu deze Brief hier denzelfden merkpaal opgeeft; en daarmede aanvangt. Daar we nu zagen, dat zijn Vader *Gerulf* reeds door Koning *Arnulf* beſchonken was met de Domeinen van *den Rijn* tot aan *Hillegommerbeek*, waardoor Hij alreede een machtig groot Goedsheer werd: zoo wordt dit hier nog verder uitgebreid van *Hillegom* tot aan *Kinheim;* door welk *Kinheim* gemeenlijk verſtaan wordt (38) de *Beek* of 't ſtroomtje *Kinheim*, loopende langs Alkmaar, (later *de Rekere*); en van waar de benaming *Kennemerland* (Kinheimerland) is afgeleid; zoodat Dirk I. hierdoor geacht moet worden, grondeigenaar te zijn geworden van al het Koninglijke Land, of *de Koninglijke Domeinen*, welke van Hillegom af, tot voorbij Haarlem ſtrekkende tot Alkmaar, geheel *Kennemerland* bevatteden met de Koninglijke *Kerk van Egmond*, daarbinnen gelegen. En offchoon de Geleerden zeer oneens zijn, waar *Fortrap* gelegen hebbe, of te zoeken zij: komen zij toch meest daarin overeen, dat het eene breedere uitgeſtrektheid aanwijst, mogelijk meer zijdelings af, en dan was misſchien de gisſing van den Heer RUTGER PALUDANUS (39) zoo ongepast niet, die uit de naamsgelijkheid dit zoekt en plaatst op 't eiland *Wieringen*, waar hij beoosten de Kerk van *Stroe* (*Strude*) onder den ban van Oosterland aantrof *eene buurt, liggende op een*

(38) JO. A LEID. *Ann. Egm.* C. VI. p. 6. en mijne Aanteek. ad *Codicem Diplomaticum Hiſtor. Crit.* p. 14 (2).
(39) *Oudheidkund. Verhand.* D. I. bl. 55.

een berg of top op dat hooge Wieringen, welke thans VARTROP *genoemd wordt.* Doch hoe dit zij, zeker gaat het, dat DIRK I. geweldig groote Landgoederen bij deze Gift ontving; maar waarbij geen ſchijn of ſchaduw van eene Gift van *Graafſchap* gevonden wordt.

's Gravenverdere eigen goederen.

Deze Giften zijn nog met veel meer Landen daarna vergroot, toen zijn Zoon, Dirk II. onder het Duitſche Gebied geraakte, ('t welk de Hiſtorie leert) en welke Giften geſchiedden bij tuſſchenkomst of verzoek van doorluchtige perſonadien of voorſpraken. Deze waren niet minder dan de *Keizerinne Theophana*, die hier te land bekend was; en zelfs 't eiland *Walcheren* onder haar huwelijksgoed mede gekregen had (40), de Aartsbisſchop en Aartskanſelier des Rijks *Egbert*, (Graaf Dirks Zoon), en de Beijervorst, Hertog *Henrik*, die naderhand zelf Keizer werd. De Schenker dier groote goederen was *Otto* III. Koning van het Duitſche Rijk. Deze begiftiging gebeurde in 't jaar 985. en leert ons zeerveel. Vooreerst *beveſtigde* Hij DIRK den Graaf in alles, wat hij tot dien tijd toe, van 't Duitſche Rijk *te leen* gehad had; en 't welk omſchreven wordt: 1°. „ Alles wat er gelegen is tuſſchen de ſtroomen, *de Lier* en *den Yſſel;* 2°. de hoeve *Sonnemare;* 3°. al wat ligt tuſſchen de twee ſtroomen, *Medemelak* (Medenblik) en *Chimerofara;* 4°. al het recht des Konings in 't Landſchap *Texel*, en wat *Dirk* verder bezat in de *Graafſchappen Maasland*, *Kinheim*, en *Texel.* Alle deze groote goederen had zijn *Getrouwe*, *Graaf Dirk*,

(40) Zie mijn *Cod. Diplom. Hiſt. Crit.* p. 33. a. 972.

Dirk, tot dien tijd toe in *leen* of *vruchtgebruik* gehad (*in beneficium*); maar nu krijgt hij dit alles in *vollen eigendom*, en wel, om met die landen en grondgoederen te handelen als met volle eigen goed. Men ziet hieruit, met welke gewichtige Lands- en goedbezittingen de Graven van Holland reeds vroeg door 't Duitſche Rijk beſchonken en zoogenoemde *Grond-* of *Goedsheeren* geworden zijn. Het is uit de woorden des Briefs klaarblijkelijk, dat hieronder begrepen werd 1°. 't Land tuſſchen den *Yſſel*, boven en beneden *Ter Goudè*, tot aan *de Lier*, een ſtroomtje, nog bekend in 't Dorp de Lier, waarvan de ligging bij Maasſluis is. Dit had hij dan *in leen* gehad, terwijl hij en zijn Vader Dirk I. reeds in eigendom bezeten hadden het *Land* tuſſchen *den Rijn* en *Alkmaar*. En dit bevatte dus geheel *Schieland* en *Delfland*, mogelijk wel tot aan den RIJN. 2°. Het grondgebied en 't Land van *Sommemare*, welk Dorp nog in 't Eiland *Schouwen* aanwezig is, en een afzonderlijk Eilandje toen uitmaakte. 3°., 4°., 5°. Alles wat meer Noordwaards aan zich bevond in *Texel*, en wat van *Medenblik* ſtrekte tot aan de overzijde van *Vriesland*, waar nog bekend is *de Hemelummervaart*; maar welk Land nu meest in de Zuiderzee verzwolgen ligt, waardoor mogelijk Texel wel een Eiland geworden is: behalve dat hier nog (hoewel eenigzins duister) gewaagd worden drie afzonderlijke *Graafſchaffen*, *Maasland*, *Kennemerland*, en *Texel*; niet in dien zin, dat Hem *die Graafſchappen* gegeven worden; dit ſtrijdt tegen den Latijnſchen Tekst, die ſpreekt van (*in Comitatibus*) *in de Graafſchappen*; maar denkelijk ziet het op de Konings Goe-

de-

deren, daarin gelegen, over dewelken deze Dirk mogelijk het *Graaflijkheidsrecht* of den Rechtsdwang reeds uitoefende, en *Graaf* was: maar waarbij Hij nu *het Land* of Terrein zelve *in eigendom* verkreeg. Dit nu is, naar mijn inzien, de ware en natuurlijke oorsprong van 't geen men naderhand noemde *de Graaflijke Domeinen* of *Graaflijkheids Domeinen.* Uit welke *Graaflijkheids Domeinen*, nu 's Graven goed, naderhand geboren zijn alle *de uitgiften der Hollandsche Leenen, alle de Hooge en Lage Heerlijkheden*, met alle *rechten*, *rechtsgebied*, en *gevolgen*, daaraan vast, naar uitwijs der *Leenbrieven*, 't welk zoozeker is, dat de Hr. P. BORT, *Tract. van 't Hollandsch Leenrecht*, bl. 352. (5) te recht erkende, dat *de Graaf van Holland was Dominus immediatus* (onmiddellijk Heer en eerste Eigenaar,) *van alle Leenen, tot des Graaflijkheids van Holland Register en Leenkamer behoorende.* Maar dan ziet men hieruit ook de grove dwaling van denzelfden Heer P. BORT, en vele andere voorname Rechtsgeleerden, die hem volgen en nafchrijven, als hij in zijn *Tractaat van de Domeinen van Holland* (handelende *over derzelver Oorsprong, en uit wat inzichte zoodanige Gerechtigheden den Graven eertijds zijn toegevoegd geweest*), dit bezit ongerijmd afleidt uit de gewaande *gunst der Staten van Holland*, „ die tot verval der onkosten van de Regering „ zoodanige *Goederen van het Land*, die niemand toebehoorden, den Graaf toegeleid hebben, omdat zijne *middelen niet genoegzaam* „ waren." Dat wil dan zeggen; *de Staten hebben den Graaf die Domeinen gegeven, eer er nog Staten waren.* Zulks is ook de groote ver-

Oorsprong der Domeinen.

zinning van den doorluchtigen H. DE GROOT, in zijne *Hollandſche Rechtsgeleerdheid*, op wien zich *Bort* meermalen beroept. Doch deze Fabelleer behoorde thans uit te hebben. Deze Landen toch waren, na het bemachtigen derzelven door de wapenen der Frankiſche Vorsten, geworden *Koninglijke Domeinen* of *Kroongoederen*, indien ik ze dus, volgens latere tijden en begrippen, eens noemen mag, die, na gedane veroovering, hun en hunne Familie, bij wettige verdeeling tusſchen Vorst en Volk, in vollen eigendom te beurt gevallen en hun in die deeling toegewezen waren, te gelijk met het *Imperium* of 't *Oppergebied* over dezelven.

Daar nu de Graven, in hoedanigheid als *Graven*, *'t bewind* van *Land* en *Volk*, en als *Goedsheeren 't bezit dier Landen* hadden; zoo ontſproten daaruit die *Goederen* of *Domeinen*, welke naderhand *'s Graven* of *'s Gravelijkheids Domeinen* genoemd zijn, omdat zij 's Graven goed bij gift geworden waren. Deze *Koninglijke Domeinen* nu, hoezeer dezelve bebouwd, en na zede van dietijden, bewerkt wierden door *eigen lieden*, *hofhoorige Boeren* of *onvrije Landbouwers*, waarom zij ook gegeven wierden, *cum mancipiis*, met *de Slaven*, (want *vrije boeren* of *landbouwers* kenden die Eeuwen niet,) bevatten echter naar alle waarſchijnlijkheid ook *vrije lieden*, daarop of daarbij *geplaatst* of *behouden* in het veroveren door de Franken; en welken onder het onmiddelijk bewind der Graven, van wegens het Frankiſche en naderhand het Duitſche Rijk, geſteld blijvende, volgens den geest dier tijden wel gehoorzaamheid verſchuldigd bleven aan die Vorstelijke Ambtenaren, de Graven, vooral, wan-

Hier op woonden ook vrije lieden of bezitters.

wanneer zij ten krijg- of andere diensten opgeroepen wierden; maar die hunne Landgoederen volkomen *vrij* bezaten van alle willekeurige schattingen, en daarvoor niets aan den Landsvorst betaalden dan gehoorzaamheid aan de Wetten en hunne persoonele Verplichting ten Krijgsdienst. De verandering dan, die deze *vrije goedbezitters* door zulke Giftbrieven ondergingen, bestond alleen hierin, dat, daar zij te voren woonden op die *Koninglijke Domeinen* of *Kroongoederen*, als vrije lieden, of vrije erfbezitters: zij nu voortaan bleven wonen op *de Graaflijke Domeinen*, behoudens hun eigendom; blijvende voor 't overige even zoo de bevelen des Graven, onder wien zij zaten, onderworpen, als te voren. Het onderscheid lag alleen daarin, dat zij nu meer onmiddelijk den Graven naar de oogen moesten zien, en van hun meer afhanglijk geraakten; als thans niet meer wonende op de *Koninglijke* Domeinen, maar op die der *Graven* of *Landsheeren*. Soortgelijke begiftigingen van groote Land- of Kroon- of Rijksgoederen duurden in 't Duitsche Rijk nog eeuwen voord, volgens de denk- en Regeerwijze van dien tijd; eerst zonder, en naderhand met toestemming der Duitsche Rijksvorsten en Stenden, nadat die opkwamen. En 't was daaruit, dat Koning Henrik IV. in 't jaar 1083. in onze nabuurschap *de Kerk en Abdij van Elten* (Elterenberg), toen nog gelegen *in Pago Hamaland*, *in Gerardi Comitatu*, [dat is in 't Land van Zutphen, in *Gerards* Graafschap], om groote bewezene diensten, aan den Aartsbisschop *van Hamburg* voor altijd wegschenkende, zulks

verklaarde te doen (41) *op de wijze, zoo als de Koningen en Keizeren die Giften gewoon zijn te doen, met aller derzelver toebehooren, met dienſtluiden, lijfeigenen van beider geſlacht, marken, tollen, munten, kermiſſen, erven, huizingen, bebouwd en onbebouwd, beemden, weiden, gebaand en ongebaand, uitgangen en inkomſten, boſſchen, jachten, wateren en waterafloopen, molens, viſcherijen, bekomen en nog te bekomen, Kerken, Kapellen, tiendens, en alle rechten — —.* De *Dienſtluiden* hier afzonderlijk genoemd, in onderſcheiding van de *grondeigenen*, *Mancipia* of *Slaven*, van beider kunne, waren de zoodanige *vrij eigen* of goedbezitters, die teffens onmiddelijke Ambt- en Dienſtluiden van den Koning zijnde, hierdoor nu wierden onmiddelijke Ambt- en Dienſtluiden van den Aartsbiſſchop van Hamburg; en welker familien en nazaten daarna den gewonen Lands-Adel hebben uitgemaakt.

Hieruit de oorſprong van de Edelen.

Immers het zijn deze *vrije* lieden, deze *vrije* goedbezitters, die, gelijk elders, zoo ook in Holland, allengskens meer in aanzien oprezen, 't zij 1°. door het bekleeden *van Ambten* of *Bedieningen*, bij de Graven of *aan hun Hof*, of in hunnen dienst; 't zij 2°. door de bijkomst en uitgiften van hooge *Leengoederen* en aanzienlijke *Am-*

(41) *Dedimus autem*, EO MORE QUO REGES *et Imperatores ſolent, cum omnibus appendiciis, miniſterialibus, mancipiis utriuſ ſexus, nundinis, theloneis, monetis, mercatis, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis* — — etc. Zie LINDENBROG. *Rerum Septemtr.* p. 148. en ook uitgegeven in BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl.

Ambachtsrechten, waaruit naderhand *de Hooge en Lage, en Middelbare Heerlijkheden* in ons Land geboren zijn (42): waardoor die *vrije liedeh* (zooverre zij niet in den eenvoudigen vrijen ſtand verbleven,) allengs een hooger trap van aanzien, en den titel van *Edel* verkregen; die van zelfs *Erflijk* wierd, zoodra *die Leengoederen*, met of zonder *Jurisdictie*, op de Zoons en verdere nazaten, bij Graaflijke Vergunning, ook naderhand op *de Dochters* en *Vrouwlijke* Linie overerfden; en welke *Leenbrieven* die erfopvolging verleven-digden. Waaruit men in 't voorbijgaan kan opmaken:

A. Dat men voor den tijd der Graven geene *Erflijke Familie-opvolgingen* in ons Land, *kan* aantreffen, en ook niet eerder dan van dien tijd af, dat de Hollandſche *Leenen* of *Leengoederen* onder de Graven Erfelijk geworden zijn. Men had toen geene andere Familie-aanteekeningen of Beſcheiden.

B. Dat de Leen-Giften en Brieven alleen het middel geweest zijn, waardoor vele *adelijke Geſlachten* nog een' vrij hoogen ouderdom kunnen aanwijzen, doch niet in vergelijking met die der Graven zelf, die den Hoogen Vorstelijken Adelſtand, of zoogenoemde *Rijks-Dynasten* hielpen uitmaken, waartegen men in de Steden, die uit dezen Adel niet oprezen, weinig zoogenoemde *Pa-*

(42) De Graven hadden toch ook, volgens de Franſche en Duitſche Inzettingen, onder zich hunne *Vicarii*, *Centenarii*, *Decani*, die men naderhand *Stedehouders*, *Drosten*, *Baljuwen*, *Schouten*, genoemd heeft; en die allen oorſpronglijk uit *vrije goedbezitters* genomen wierden; maar wier *Diensten* dikwils ook erkentenis vereischten.

Patrice-familien zal aantreffen, die hooger dan tot de XIVde Eeuw klimmen; dan alleen zulken, die uit oorspronglijke *Vrijen* of *Edelen* voordgekomen, zich later naar de *Steden* hebben begeven en zich daar nedergezet. Zelfs leest men nog bij PHILIPS VAN LEYDEN, onzen oudsten Rechtsgeleerden van de XIVde Eeuw, dat Edelen, die zich allengskens voordeelshalve naar de Steden van Holland ter woon begaven, hierdoor in eenen kwaden reuk kwamen, (*et infamia notabantur*;) als hierdoor voor *eerloos* gehouden wordende (43). Ik zoude deze herkomst van den Hollandschen Adel kunnen ophelderen, uit de oude beschreiden, die er zijn van de Familien der Heeren *van Wassenaar*, *van Egmond*, *van Putten*, en anderen, met achterlating van al het fabelachtige, hieromtrent te boek geslagen. Maar 't zij mij genoeg, hier als *een eerste* en *vaste* waarheid tot mijn oogmerk vastteltellen, dat de *oorspronglijke Adel*, gelijk elders, zoo ook in Holland, opgekomen is uit die vrij-eigendommelijke bezitters, of volslagen vrije Erfeigenaars, die in den eersten tijd, even zoozeer als de Graven zelfs, op hunne akkers, om die te bebouwen en de vruchten te trekken, ook gehad hebben *hunne eigen luiden*, *Hofhoorige Boeren*, *onvrije*, *thijns of cijnsschuldige lieden*.

Als vrije Grond-eigenaars.

En ziedaar den Hollandschen Adel, (even zoo als hij in Duitschland oorspronglijk kenbaar is,) in zijnen eersten en voormaligen *stand*, als *Grondeigenaars* of *vrije Goedbezitters!* Maar hiermede ging een tweede stand gepaard; 2°. dat zij, als zoo-

(43) PHIL. DE LEYDEN, *de Cura Reipubl.* p. 130.

zoodanig, ook *vrij* waren *van alle landelijke belastingen*, *opbrengſten*, *cijnſen*, *tijnſen*, *petitien*, *beden*, of welke namen de latere tijden ook aangebracht hebben: 't welk de Hoogduitſchen bevatten onder de algemeene benaming van *Steuerfreijheit*. En die aan den Graaf niets ſchuldig waren dan *dienſtvaardigheid in den Krijg*, *en gehoorzaamheid aan de Wetten*. Als vrij van alle belastingen.

Die Vrijdom van lasten is volmaakt overeenkomstig met het geen bij de beste Duitſche Schrijvers over 't Staatsrecht geſchreven is; van welken ik eenigen hier onder zal aanhalen (44): met welken, als men onze kundigſte oudheidkenners vergelijkt (45), zal men best zien, waarin zij naar aanleiding dier Duitſche Schriftſtellers de zaken recht begrepen hebben, of nog kunnen worden te recht gebracht. 't Zij mij genoeg alhier een wenk gegeven, en een ruim veld geopend te hebben (46).

Daar nu deze Edelen waren *vrije goedsbezitters*, en al hun vrijdom in de vruchten van hun land of vee beſtond; alzoo men toen niet had zoogenoemde *liggende Renten*, enz. geene Effecten

(44) CHR. DE SELCHOW *Jur. Privat. Elem.* P. Spec. I. c. 6. Sect. 2. tit. 2. p. 294. HELLFELD ad STRUV. *Jur. Prud. Heroic.* T. II. p. 30—33. PFEFFEL *Abregé Chronologique de l'Hiſtoire & du Droit Public d'Allemagne*, T. I. p. 15.

(45) VAN LOON, *Aloud. Reger. van Holl.* D. III. en IV. H. J. ARNTZEN. *Inſtitut. Jur. Civ. Belg.* L. I. p. 103—135.

(46) Dezen vrijdom heeft uit dezelfde grondbeginſelen in 't breede bewezen de Heer HEENEMAN in zijne te Leiden verdedigde *Diſſertatie*, in 't N. D. vertaald in de *Academ. Verhandelingen*, D. I.

ten in papier, geene prachtige gebouwen, die men aan anderen voor goed geld verhuurde; en daar elk *vrij man* zijne woning bezat met de rondom hem liggende Landen; zoo vindt men hier de de reden, dat voor de opkomst van bemuurde *Steden*, die vrijen, of Edelen, op 't platte Land wonende, aldaar allengskens hunne *Sloten*, *Sterktens* en *Kasteelen* bouwden, om tegen elkander gedekt te zijn. Doch dit heeft geen plaats gehad, dan na de krachtige en verkeerde uitwerking van 't *Leenſyſtema*, waarbij zij dikwils die vrijheid van de Graven kregen om Sloten te bouwen; en ook wel die vrijheid tegen elkander misbruikten.

Als alleen gerechtigd tot Ambten.

Maar ik beſchouw die vrije Lieden ook nog 3°. als *Gerichts-* en *Ambtsheeren.*

Alle de genoemde vrije Grond- en Landbezitters, onder het bewind hunner Landsheerlijke Graven, en onder derzelver Wetten levende, waren uit den aard tot *Ambten en Diensten bekwaam;* men noemde ze *Munerum et Feudorum capaces*, dat is, zij waren de eenigſten, die door hunnen *vrijen ſtand* konden worden *Gravelijke Ambtenaren*, *Raden*, *Dienſtluiden*, *Officieren*, van hoogen of lagen rang.

En tot Leenen.

Daarbij konden zij, 4°. volgens het meer bekrachtigd Leen-Syſtema van dien tijd, van die Graven uit hunne Domeinen ook *Leengoederen* bekomen, en bekwamen dezelven, met der daad, 't zij deze Leenen beſtonden in *enkel vaste goederen*, *landen*, of *rechten*, zonder, of met bewind over de bewoners, dat is, met of zonder *hoogen* of *lagen rechtsdwang* (*jurisdictie*, *hooge* of *Ambachtsheerlijkheden*). En ziedaar den oorſprong in Holland van alle onder de Graven opge-

gekomen *Hooge*, *Middele*, en *Lage* Heerlijkheden; wier bezitters hierdoor ook ontſlagen raakten van den rechtsdwang der *Graaflijke Baljuwen* en *Schouten* over 't platte Land, en deze Bedieningen zelf op hun terrein bekleedden of lieten bekleeden. Zulke *Hooge Heeren* waren dan hun eigen *Baljuwen*, en de *Ambachtsheeren* waren hunne *eigen Schouten*, of kregen de vrijheid er bij, of daarna, om onder zich en in hunne plaats eenen *Baljuw* of *Schout* aanteſtellen; 't welk ook bij *Leen* of bij *Verkoop* geſchiedde; dewijl toch alle *jurisdictie* uit den boezem *des Graven* afdaalde; gelijk de zijne wederom uit den ſchoot van het *Duitſche Rijk* ontſproot.

Maar het zijn ook deze *oud-vrije lieden*, *deze goedbezitters van vrije geboorte*, die, wanneer zij tot zulke *rangen* of *waardigheden* niet opklommen, in dien eenvoudigen ſtaat van *vrij-* of *welgeborenſchap* blijvende voordleven, den ſtaat van *welgeborenſchap* eenvoudig behouden hebben.

En zie hier eindelijk uitgemaakt eene tweede *clasſe* van *vrije lieden*, dezulken namelijk, die, daar zij allen juist niet konden worden *Graaflijke Dienaren* of *Ambtenaren*, noch ook geene *bezitters* worden van *Heerlijkheden* noch *Leenmannen*, te vrede bleven met hun *Welborenſchap*, of die eenige mindere diensten *op 't platte Land* waarnamen van *Schouten*, *Schepenen*, *gezworenen*, die toch allen *vrije* of *welboren mannen* moesten zijn, wilden zij over *vrije lieden* te recht zitten. Wie Welgeborenen.

Daardoor is dan die *clasſe* van *Vrijen* allengskens in twee ſoorten of rangen onderſcheiden.

Aan den eerſten *rang* werd naderhand de naam van *Edelen* meer bijzonder gegeven. De tweede be-

behield den ouden eenvoudigen naam van *Welgeborenen:* zoo dat op die wijze *de Adel* oprees; maar ook zoo dat de *Welgeborenen* of de eenvoudig *Vrijen*, door hunne *geboorte*, altijd onderſcheiden bleven van de *hofhoorige* en *eigen luiden*. Daar nu 1°. geen *ſlaven*, geen *huisluiden*, voorheen ten krijgsdienst optrokken, toen er nog geene *beſoldigde* Militie was: zoo werden daarom die Welgeborenen ook genoemd *Schildboortigen*, *van den Schilde geboren*, geſteld tegen over *Huisluiden* (47); en 2°. daar die vrijen ook *thijns*- en *ſchot-vrij* waren, bleef hun de naam van *vrij*, *vrijgeboren* bij, geſteld tegen over *ſchotboortigen*, *ſchotſchuldigen*. En daar zij 3°. ook wel mindere *Leenen* kregen van den Graaf, hieten zij, *welgeboren mannen die* VERLEEND *zijn van ons van goede* (48), *Welgeborenen van de Hofſtede van Duinen* (49). Waaruit de adelijke afkomst der Familie van *Van der Duin* door ſommigen afgeleid wordt.

Hoe grooter trap nu van aanzien die Edelen door den tijd bekwamen; 't zij door die aanzienlijke Ambten; 't zij door Landgoederen; 't zij door verkrijging van *Heerlijkheden*, waarin zij, onder den Graaf, of *Hoog* of *Laag*, of ook *middelbaar Rechtsgebied* oefenden over de inwoners van zulk *diſtrikt:* zoo rees hieruit allengskens niet alleen die afzonderlijke ſtand, die men den ſtand der *Edelen*, *den Adel*, *den Lands-adel* ge-

(47) MIERIS, D. IV. bl. 637. b.
(48) MIER. D. I. bl. 536. LAMS *Kennemerl.* p. 138.
(49) HEENEMAN, *Staatk. Acad. Verhand.* D. I. *over de Graaflijke Beden in Holland, en Vrijdom van den Holl. Adel*, BIJLAGE IV. bl. 204. enz.

genoemd heeft; bezittende zoodanige Rechten, als bij de Leen- of Giftbrieven daaraan vast waren of verder aan vast gemaakt wierden: 't welk bij tijdverloop, en bij trappen geſchiedde: maar daaruit kwamen naderhand ook de verdere onderſcheidingen en trappen van den *Adel*, in *Baronnen*, *Ridderen*, *Schildknapen*, *Edelen*, en eindelijk de eenvoudige onderſcheiding van *Ridderſchap en Edelen*, voor zoodanigen, die naderhand eenen afzonderlijken *Landſtand* uitmaakten, in onderſcheiding (1°.) van de enkel *welborenen* of *vrijen*, (2°.) van de naderhand opgekomene *Steden*, of der Stedelingen ſtand, (3°.) van de *onvrijen*, of *huislieden*, naderhand *den boerenſtand*. Waartoe ik nu overga: nadat ik alvorens doe opmerken, dat ik dus verre alleen den oorſprong hebbe aangewezen van de opklimmende graden of ſtanden dier vrije *Goedbezitters*; zonder dat ik hier nog gewage, om hen als *Landſtand* te beſchouwen, of als zoodanigen, die door den Vorst als een *afzonderlijk Lighaam* opgeroepen wierden; waarvan die eerſte Eeuwen nog verre verwijderd waren.

Dus verre dan de *inlandſche Adel* in zijne opkomst afgeleid uit *de vrije erfbezitters* des Lands, even als dit door geheel Europa plaats hadde. Men kan hieruit menigvuldige misvattingen onzer Geſchied- en Rechtſchrijvers verbeteren, veronderſteld namelijk, dat ik de ware geſchapenheid der zake hebbe voorgedragen.

UIT-

UITWEIDING

over den oorſprong der Steden en Vroedſchappen in Holland, en hiertoe vooraf, van 't onderſcheid van vrijen en onvrijen hier te lande.

Met de opkomst der *Steden* was het een geheel ander geval. Om deze opkomst te leeren kennen, moet ik de *onvrije bewoners* van dien zelfden Hollandſchen grond (naderhand het tooneel van zoovele wonderen,) in oogenſchijn nemen, en daartoe zal ik de aandacht moeten vestigen

I. In 't gemeen, op 't ontzaglijk groot aantal van *onvrijen*, *Slaven*, of *landbouwende Eigenlieden* of *Hofhoorigen* over geheel *Europa* in de Middel-eeuwen. En

II. Dan die zelfde Lijfeigenen of onvrijen beſchouwen, die oorſpronglijk de *Graaflijke Domeinen* in Holland bewoonden, en allengskens vrij gemaakt wierden.

De oude Slavenſtand over geheel Europa.

Wat het eerſte betreft: Over *geheel Europa* was in 't eerst der middel-eeuwen *de Slavernij* of de Lijfeigenſchap zeeralgemeen, en 't getal der Slaven zeergroot; maar zij was van eenen zachteren aard dan bij de Romeinen: zoodanig als zij in 't noorden van Europa, in *Rusland*, *Polen*, in *Deenemarken* en elders, hedendaags, ſchoon met vele verzachtingen, plaats grijpt, maar die thans allengskens vermindert. Men kende in dien tijd geene *vrije Boeren* of *landbouwers*. Men kocht of kreeg of bezat een uitgeſtrekt deel lands met een groot getal *Boeren*, of zoo als zij eigenlijk waren, *Land* of *lijfeigene landbouwers* met en op dezelven. Daar waren geene andere *Land-*

be-

bebouwers, dan die in eenen ſtaat van eigendom waren, en die voor levensonderhoud werkten, of minder of meerder opbrengſten aan hunne Heeren ſchuldig waren; 't zij die Opbrengſten beſtonden in *vruchten*, of in *tienden*, of in *cijnſen* en *tijnſen*.

Vraagt men, hoe het bijgekomen zij, dat Europa op zijnen grond zoo vele *Slaven* of *eigen luiden* gehad hebbe; en onze Landen daarin gedeeld hebben: zulks vloeide voord uit het toen volſtrekt algemeen, en door gansch Europa aangenomen Grondbeginſel, ſchoon veel zachter werkende, dan 't geen bij de Roomſche Wetten gevestigd was, en ook veel gematigder dan de tegenwoordige ſtaat der Slaven in de *Coloniale Landbouwingen* der Europeanen in de West-indiën medebrengt. 't Is mijn oogmerk niet alhier te onderzoeken, van waar dit *Syſtema* oorſpronglijk zij. Ik kon mij hiervan afmaken, met te zeggen, dat, daar de Slavernij nog in de overige Drie Werelddeelen, van *Aſia*, *Africa* en *America* bekend en gebruiklijk is, het vreemd zoude ſchijnen, dat Europa hiervan eene Uitzondering gemaakt zoude hebben, daar de Romeinen overal hunne beginſelen verſpreidden. Men kon ook mogelijk de reden van de voordduring in Europa zoeken in de naauwer Verbintenis, die tuſſchen de Romeinſche Republiek en hare Slaven, en de *invallende Frankiſche* en *Germaanſche* Natiën in de Romeinſche Landen plaats greep. Maar dit daargelaten, zal ik alleen tot mijn oogmerk zeggen, dat ſedert den val van 't Roomſche Keizerrijk, welks ingezetenen overal vele Slaven op hunne akkers en in de huizen onderhielden, en de vermeestering dezer Westelijke Landen door

Deszelfs oorſprong.

door de Noordſche Volkeren en hunne verſpreiding over die landen, door Frankrijk, Italie, Duitschland, het aantal van Slaven niet verminderd is geworden; dat zelfs de Christelijke Godsdienst, bij de Franken onder Koning *Clovis* ingevoerd, hierin geene verzachting of verbetering in de eerſte Eeuwen heeft aangebracht; maar veeleer ten dekmantel tot Veroveringen geſtrekt heeft; gelijk eene *Bijlage*, onder *Karel den Grooten* van de Heidenſche *Saxers* en *Frieſen* op 't jaar 800. toonen zal.

Men heeft voorheen veel getwist, of de *Franken*, de *vrije Franken*, bij hunne invallen in Galliën, de Inwoners, die zij overwonnen, wel tot *Slaven* gemaakt hebben, ten minſten *allen?* Men kan dit thans beter beoordeelen dan voorheen. Indien men door *Slaven* verſtaat, dien ſtaat van *Slavernij*, zoo als zij bij de *Romeinen* plaats greep, en zoo als de Franken dien aldaar aantroffen; dan kan men dit *ontkennend* beantwoorden. Maar dat de overwinnende Franken de Landen aan zich trekkende, derzelven bewoners en eigenaars, naar den aard der oude Frankiſche en Germaanſche Lijfeigenſchap, 't zij geheel 't zij ten deele, aan zich in perſoonele Dienſtbaarheid verbonden, niet om ze als *beesten*, of enkel als *corpora* te behandelen, zoo als de Romeinen; maar als Landbebouwers en in huiſelijke diensten; is thans genoeg erkend. Dit bracht ook de Hoofdtrek der *Staatkunde* van dien tijd mede, welke beſtond in het halen van *Voordeelen* en *Inkomsten* uit den *Landbouw*, door behulp van menſchen, die *Lijf-* en *Huis-* en *Landbedienden* en Akkerlieden waren van die *vrije* Landbezitters. Meer wist men toen niet. De Koophandel, in-

den

den tegenwoordigen uitgebreiden zin, met al zijne gevolgen, was toen een onbekend ding. En de Krijgsdienst, om zich tegen zijne naastbijwonenden te verzekeren, was de ziel der bemoeijingen van vrije lieden. Al hun vermogen beſtond in onroerbare goederen en landen. En zij, die deze Landen bewerkten, hadden geene andere behoeftens, dan om bij hunne meesters wel te ſtaan, en den kost met arbeiden te verdienen.

't Is ook zeker, dat de Franken, toen zij der Gaulen en Romeinen Landen overmeesterden, overal de Slavernij aantroffen, en zij het aantal der *Slaven*, door hunne komst, ſchoon zachter behandeld, niet verminderden (50). Men kan hiervan meer lezen in *de Schriften der Koninglijke Academie* te Parijs (51).

De Onvrijen alom in Frankrijk.

Wat in de eerſte plaats het eigenlijke *Frankrijk* betreft! De ſtaat van algemeene Lijfeigenſchap, of ſlaafſche *Hof-* en *Landhoorigheid* duurde aldaar nog voord tot onder den derden *Koningſtam*, afkomstig van *Hugo Capet*. De Heer MONTESQUIEU zegt hieromtrent te recht (52): *L'on*

(50) Zie HEINECC. *Antiquit. Jurisprudent. German. Illuſtr.* T. I. p. 518.

(51) *L'Hiſtoire de l'Academ. Royale des Inſcriptions* etc. Par. T. XXXVII. XXXVIII. en twee Verhandelingen van *Gautier de Sibert*, in wier eerſte p. 541. hij onderzoekt, *S'il y a eu ſous les deux prémières Races de nos Rois, un ordre de Citoyens, a qui on puiſſe appliquer le nom de Tiers-Etat.* En de andere geeft p. 196. praefac. eene: *Memoire ſur les cauſes de l'Abolition de la Servitude en France et ſur l'origine du Gouvernement Municipal.*

(52) *Esprit des Loix*, I.. XXVIII. chap. 45. p. m. 190. *Dans le Commencement de la 3me Race preſque tout le*

L'on ne comptoit point alors le Tiers Etat, puiſque le peuple étoit ESCLAVE, *ou ſi l'on trouve ce terme trop dur, puisqu'il étoit condamné à une eſpèce de ſervitude qui l'attachoit à la terre ou au laborage,* SERVI ADSCRIPTITII GLEBAE, *comme parlent les anciens Monumens;* dat is, *Men had toen geen Tiers Etat of derden Volksſtand, omdat het Volk* SLAAF *was; of, vindt men dien term te hard, omdat hetzelve verplicht was tot eene ſoort van ſlavernij of dienſtbaarheid, die hetzelve vastverbonden hield aan den grond of aan den arbeid; zij waren Slaven aan den grond geëigend, gelijk de oude Gedenkſtukken ſpreken* (53). Dit zelfde verklaart de bekende Ridder *D'Eon* (54), daar hij van dien zelfden tijd ronduit zegt: *Que le Tiers Etat étoit inconnu, parceque le peuple étoit* ESCLAVE, dat is, *de derde ſtaat was toen onbekend; alzoo het Volk* (verſta de groote maſſa of middelſtand van 't Volk,) *ſlaaf was.*

De Heer BOULAINVILLIERS (55), de groote voorſtander van de vroegere Staats-vergaderingen on-

bas peuple étoit ſerf; dat is, *bij den aanvang van den derden* (Koninglijken) *Stam was bijna de heele Gemeente* (*de lage ſtand des Volks*) *nog ſlaaf.*

(53) Hij voegt er nog bij: *Ce peuple — — il n'ait tenu aucun rang dans l'Etat, ni par conſequent, dans les Parlements, ou Aſſemblées, non pas même dans les Acclamations de la troupe, que Hincmar nomme la* MULTITUDE; *mais de la quelle il remarque poſitivement que toutes les perſonnes inferieures, c'est a dire, non Françoiſes, étoient exclües.*

(54) *Dans ſes Loiſirs*, T. XI. p. 125.

(55) *Hiſtoire des anciens Parlements de France, ou États Generaux du Royaume*, p. 18. en 19. In welk geleerd Werk hij echter de oude *Parlamenten* van Vrankrijk met de *Staten Generaal* van dat Rijk verwart.

onder de Koningen, na zijne prachtige opgave van den Regeringsraad van Karel den Grooten, beſtaande uit *Geestlijke* en *Wereldlijke* Heeren, en nadat hij uit dien Raad gemaakt hadde *eene Vergadering van Staten* of *oude Parlamenten*, naar de reden zoekende, waarom er toen maar twee zulke Staatslighamen verſchenen; erkent zelve, dat bij de verovering der *Gaulen en Romeinen* „ *la multitude — — — demeuroit dans un état moyen entre la ſervitude Romaine et la Liberté — — toujours regardée par les Conquerans comme destinée au travail & a la culture de la terre*," dat is, *dat de groote menigte des Volks in een zekeren middelſtand verbleven tuſſchen de Romeinſche Slavernij en de Vrijheid — en zij door de Overwinnaars werden aangemerkt als beſtemd tot den arbeid en tot bebouwing der gronden, en niet om deel te hebben aan de eere van 't Bewind.* —

Dit beſtemt ook de geleerde MOREAU, op verſcheiden plaatzen (56), en ſtaaft zulks met vele bewijzen. Zonder dit te weten, zijn ook vele oude Wetten en Gewoonten, onder de Volkeren van dien tijd, niet verſtaanbaar, of zij krijgen verkeerde toepaſſing: gelijk dit nopens Vrankrijk wordt aangemerkt door HOUARD (57).

't Is dan op die tijden toepaslijk, 't geen ons MURATORIUS van *Italie* zegt (58): *Univerſitas po-*

(56) MOREAU, *Principes de Morale, et du droit public de France*, T. II. p. 36. ſeqq. T. III. p. 226, 230. ſeqq. T. XV. p. 56.

(57) HOUARD *Coutumes Anglo-Normandes*, IV Voll. à 1776.

(58) MURATOR. *Antiq. Ital. Med. Aev.* T. I. Diſſ. XIV. p. 755.

In Italie. *populi diviſa olim fuit in liberos et ſervos. Et horum immanis fuit numerus*, dat is, *alle het Volk was weleer verdeeld in vrijen en onvrijen of ſlaven. En 't getal van dezen was verbazend groot.* 't Welk bij een ander kundig Schrijver, in 't Fransch uitgedrukt, omtrent denzelfden zin zal uitleveren, *tout ce qu'il n'étoit pas noble, étoit ſerf ou a peu près*, dat is: *Alles wat niet Edel*, (of Vrij en Welgeboren) *was, was ſlaaf of ten naasten bij.*

In Engeland en Schotland. Van *Engeland* en *Schotland*, wordt het ook niet geheel ontkend door den Heer ROBERTSON, maar die treflijke Schrijver heeft, volgens den Hr. GILB. STUART (59) dit in zulk ſterk licht niet laten voorkomen, tot groote ſchade van zijn Tafereel; waarom hij ook door *Stuart* en *Moreau*, boven opgenoemd, in verſcheidene plaatzen met bezadigdheid is tegengegaan en wederlegd.

In Duitschland. Van *Duitschland* behoeft men ſlechts de hieronder aangehaalde Schrijvers (60) in te zien, om

(59) In 't Engelsch geſchreven: *Obſervations concerning the Public Law, and the conſtitutional Hiſtory of Scotland*, 8°. Edinburgh, 1779. ROBERTSON D. II. p. 70. noemt toch de *Slaven*, *la plus nombreuſe Claſſe.*

(60) JOACH. POTGIESERUS, *de conditione et ſtatu ſervorum apud Germanos*, 8°. Colon. 1706. HERTIUS, Diſſ. *de hominibus propriis in Germania*, Opp. T. I. P. 2. p. 108. ſeqq. J. H. BOEHMER, Exerc. *ad Pandectas* N°. XVIII. T. I. p. 736. *de ſtatu et conditione hominum propriorum non ex Jure Romano, ſed Germanico derivanda:* et *Exerc.* XIX. *de libertate imperfecta ruſticorum in Germania*, p. 810. JO. GOTTL. HEINECC. *Antiqq. German. Jurisprud. patriam Illuſtr.* T. II. c. 9. p. 443. DE SELCHOW *Jur. Priv. Elem.* C. VI. p. 248. ſeqq. en de Schrijvers verder hiertoe aangehaald bij PFEFFINGER *ad* VITRIARIUM *Jur. Publ. Germ.* T. II. p. 980.

Digitized by Google

om overtuigd te zijn, dat de Hr. *Estor* (61) naar waarheid zeide: *Scatebat Germania fervis*, dat is, *in Duitschland krielde het van Slaven.*

En wilde ik hier van alle onze Gewesten, *Gelderland*, *Utrecht*, *Overijsſel*, *Groninge*, enz. ſpreken, van welker dienstbaarheid nog langen tijd vele ſprekende bewijzen en voetſtappen overig zijn geweest: ik zoude de oude Schrijvers en Rechtsgeleerden moeten uitſchrijven; en tot getuigen moeten inroepen de werken van den Heer *Racer* wegens Overijsſel; het ſchoone Charterboek van *Gelderland* van den Heer Bondam; het *oude Recht van Beklemmen in Groninge*, als een nog erkend overblijfſel van dien ſlaafſchen ſtaat der Boeren, zoo als dat beſchreven is door den Hr. *A. G. van Swinderen* (62), en in 't gemeen over alle de Provincien, al wat men leest bij den Hr. ARNTZENIUS (63). Maar ik zal alleen bij Holland blijven. De Hr. *H. de Groot* heeft dat zelf erkend, en over zijn zegen, *Inleid. der Holl. Rechtsgeleerdheid*, B. I. D. 4. §. 2. *dat het onderſcheid van vrijen en onvrijen in deze Landen nog binnen de 300 jaren bekend is geweest*, heeft de Heer R. PALUDANUS te Leiden eene Verhandeling geſchreven *de Servis Hollandicis*, dat is, *over de Hollandſche Slaven* (64).

In Nederland.

In Holland.

De

(61) ESTOR, Disſert. *de probatione Nobilitatis avitae*, p. 8.

(62) Rechtskund. Aanm. in *Societ. Gron. de excol. Jure Patrio*, D. III. St. I. p. 99. ſqq.

(63) ARNTZEN. *Jur. Civ. Belg. Inſtitution.* T. I. p. 106—136.

(64) Disſert. Inaug. 1759. Vergel. *de Rechtsgel. Obſerv.* D. IV. p. 1—4. VAN LOON, *Alaude Regeerwijze van*

De Heer *van der Schelling*, hoezeer hij anders de oude *Hollandſche Vrijheid* op den hoogſten top verheft, ſpreekt evenwel elders van de *huisluiden* in zoodanig een licht, dat, daar hij dezen in Gelderland niet ontkent, hij dezelve met Lijfeigenen gelijk ſtelt, zeggende (65), „ *zoodanige* (huisluiden) *wierden ook wel genoemd homines* PROPRII, *als ook ſchotbare.* — — Zulken werden in Gelderland geheten *horige*, *hofhorige*, *Keurmediſche*, *Wastiniſche* [Wastijnſche] *luiden*, *en de gewoonte*, *om die in vrijheid te ſtellen in een brief van Hertog Arnoud van Gelre* 1437. — — enz."

Men leze ook ſlechts de hier aangehaalde *Verhandelingen* van de beroemde Heeren THOMASIUS, BOEHMER, HEINECCIUS, HERTIUS, om te weten, dat de oorſprong en ſtaat dier menſchen niet uit *het Roomſche Recht*, maar uit *het Recht* en *de Gebruiken* der *Germanen* is afteleiden. Men kan uit die Schrijvers ook leeren, dat, ofſchoon de naam van *ſervi* en *mancipia* (*ſlaven* en *lijfeigenen*) in de Middel-eeuwen zeergebruiklijk was, evenwel in de XIIde Eeuw men meer algemeen gebruikte de benaming van *eigene lieden*.

Doch het doet zeerweinig tot de hoofdzaak, wat namen deze *onvrije* lieden, in 't Nederduitsch droegen; of men dezelve noemde: (want alle die namen komen bij ons voor) *lijfeigenen*, *hoorigen*, *hofhoorigen*, *eigenhoorige luiden*, *eigen luiden*, *volſchuldigen*, *çijnsbaren*, *cijns-* of *tijns-*

van Holland, D. III. en IV. G. VERHORST, Diſſ. Leid. *de Jure Iſſuae* (Exue) 1771. p. 9.

(65) *Holl. Tiendrecht*, D. II. bl. 353.

tijnſchuldigen, *Wasch-tijnſchen*, *Keurmedigen* of *Keurmediſchen*, *ſchotbaren*, *ſchotboortigen*, *ſchotſchuldigen*, *liten*, of *latenluiden*. Ook niet, of zij in 't Latijn de namen droegen van *ſervi*, *mancipia*, *homines proprii*, *coloni*, *manſionarii*, *glebae vel agris adſcriptitii*, *cenſuales*, *ceurmediales*, *liti*, *lati*, *litones*: alzoo dit ſlechts verſchillende benamingen zijn, die alleen afhingen, OF van den verſchillenden trap of graad van ſlavernij, OF van den aard der Landgoederen of landerijen, die zij bewerkten, OF van het ſoort of de zwaarte van den *cijns* of *tijns*, 't zij in geld 't zij in vruchten uit den grond; OF van de verſcheidenheid der *tijden en zaken*, OF van *overeenkomſten* en *verplichtingen*, waaraan die landboeren, naderhand bij ons *huisluiden* genoemd, onderworpen waren; indien dit maar vast ſta, dat, dewijl alle deze benamingen, zoo wel in Holland als elders, voorkomen, aldaar weleer ook zoodanige ſtand of ſtaat van menſchen geweest zij, die aan die Graaflijke *Domeinen*, en de overige *Landen hoorig* waren en die den *ſervilen* ſtand uitmaakten, zonder dat ik daarmede vaſtſtelle, dat in de eerſte tijden der Graven, *alle de goeden en Erven met alle de bouwlanden den Graaf* geheel en al *eigen* en *hoorig* geweest zijn; 't welk mogelijk met meer recht van andere Gewesten konde gezegd worden (66). Ik er-

(66) Ten minſte de Heer DUMBAR in den *tegenwoordige Staat van Overijſel*, D. II. 83. en 145. ſeq. (daar hij ſpreekt van de groote menigte van *Hofhoorige goederen*, en welk eene wijde uitgeſtrektheid zij nog in *Twente* hadden, en van: *Des Landes gerechtigheid tot den hoorigen ende ſervilen perſoonen ende goederen*,) zegt rond-

erkenne toch in Holland, ook in 't oorspronglijke oude Holland, *vrije* en *welgeboren* lieden, die, zonder vrijmaking, hunne Landen door onvrijen bewerken lieten; zoodanig waren de Heeren VAN WASSENAAR, EGMOND, PUTTEN, (boven, bl. 56). Ook dezen hadden hunne *Landbebouwers* en *eigen hofhoorige Luiden*, gelijk mede de *Geestelijken*.

Deze *onvrije* lieden nu waren de persoonen, die, op de Graaflijke Landen en Domeinen overal verspreid, bij begiftiging of verkoop of anderszins, met die Landen werden overgedaan, of die anders aan den Graaf, als Grondeigenaar, verbleven, en aan hem *dienstbaar waren*.

Eijnsschuldige lieden.

Hieruit dan rees bij 't verzachten der slavernij en lijfeigenschap een zachter slag van dienstbaarheid, die onder den naam van *eigene luiden* gingen, en die van de landerijen, waaraan zij geëigend waronduit, *dat alle de goeden en Erven van ouds der Landschap* HOORIG *geweest zijn met alle de bouwlanden*. Hij behoefde maar eenen stap verder te gaan, en in plaatze van *der Landschap* te zetten *den Bisschop* als *Lands- en Grondheer*; om alles optehelderen. Het denkbeeld toch, *der Landschap hoorig*, is een harsenschim, zoo er niet bijkome, wie toen *de Grondheer* van die Landschap were: daar uit de Keizerlijke Giftbrieven genoeg blijkt, dat dit niet *het Volk* van dat terrein, maar 't alleen de tijdelijke *Bisschop* was, die hierom ook *Dominus Superior Terrae* heet bij MERIS, *Charterb.* D. II. bl. 247. b. Zonder dat ik hier in aanmerking breuge de belachlijke gril van een anders bij ons beroemd Man, die nog kortlings met veel vertrouwlijkheid zegt, dat de naam van *Heer*, van den Bisschop in Overijssel gebruikt, slechts een *Eernaam* was, en in geen' eigenlijken zin moet opgevat worden. Die dus schrijven, kunnen zeker ons de oude Geschiedenissen des Lands niet in hare ware gedaante voorstellen.

waren, zekeren *cijns* opbrachten, en van hier *cenſuales* genoemd werden. Dit was een minder trap van *Dienſtbaarheid*; echter uit de perſoonlijke ſlavernij oorſpronglijk. Deze *Cijns* of *Tijns*, waarvan de *Cijns-* en *Tijnsgoederen* benoemd zijn, 't zij die aan Kloosters, Kerken, of Heeren, of Graven, werd opgebracht, beſtond niet altijd in *gereed geld*, maar meesttijds in Granen, Vruchten, Hoenderen, Kapoenen, Kleederen; ook zelfs in *Wasch*, waar van *Waschtijnſche*, *Wastini*, of *Cerocenſuales* (67). Hieruit verklare ik, dat bij SCHRASSERT (68) de Vorst zegt: *Die van hoorige goederen waren, hebben wij gevrijdt tot Thijnsgoederen.* Ik zoude vervelen, als ik hierbij alle de rangen en namen wilde ophalen (69). Doch merke alleen hierbij aan, dat uit dien dienstbaren ſtand van vroegeren tijd vele benamingen, zoo van zaken als perſoonen, en rechten en plichten zijn overgebleven, die bij het Romeinſche Recht geheel on-

(67) VAN LOON, *Aloud. Reg.* D. III. bl. 99.

(68) *Beſchrijv. van Harderwijk*, D. I. bl. 8.

(69) Alleen moet ik hier uit den Hr. BONDAM *Charterb.* nog een woord van de in Gelderland zoo bekende *Hofhoorigen* bijvoegen. De *Curia* of *Curtis Dominica* noemde men *een Hof*, en onder zulk *Hof* bevonden zich vele zoodanige *met boeren* bezette Landerijen, welken men *Hofhoorige* of *eigenhoorige goederen* noemde. Zulke *Hofhoorigen* waren in tweederlei ſtaat van dienstbaarheid, zwaarder of ligter. De zwaarder noemde men *eigenhoorige* of *volſchuldige eigenhoorigen*. De ligter *litones*, *liti*, *lati*, *eigen lieden*, *vrije hoflieden*, *vrijgelatenen*. Het waren die *Liti* of *Laten*, die ten aanzien hunner *goederen* vrij waren, en, uit de eigenhoorigheid ontſlagen, deze hunne goederen enkel bezaten als *cijns-* of *tijnsgoederen* — of als *vrije hofhoorige goederen*, en alleen den *cijns* opbrachten. BONDAM, bl. 504, 511.

Keurmediſche lieden.

onbekend waren (70). Gelijk zulks vooral plaats greep bij de nog later dus genoemde *Keurmediſche Perſoonen*, eene benaming van *Eigen lieden*, bij ons zeerbekend, maar weinig recht gekend. Men verſtond er door zoodanige *landhoorige lieden*, die met vrouw en kinderen de Landen hunner Heeren voor *zekeren cijns* bewerkende, de overige voordeelen voor zich behielden, onder beding, dat, wanneer zij zonder kinderen ſtierven, alle die Erven aan den Grond-Heer terug vielen; maar lieten zij kinderen na, dat dan hun Heer of Patroon die landen aan hun ter bewerking liet verblijven, mids dat zij uit de goederen des Overledenen *het beſte pand*, naar keuze des Landsheeren, moesten afgeven, 't welk vele benaming hadde, als *het beſte pand*, *het beſte catheel*, *het doodenpand*, *de doode hand*, in 't Latijn *jus optimi catalli* (71), *optimum de poſſeſſione*, *jus caduci*, *jus mortuarii*, *manus mortua*, *optimus equus*, *vel bos*, in 't Hoogduitsch genoemd *hauptrecht*, *todtfall* (72), en zulks ten teeken hunner *hoorigheid*, of *lijf-* of *grondeigendom*; zijnde *keurmede* afkomstig van 't woord *keur*,

Het beſte pand, van waar?

(70) Zie J. H. BOEHMER, *Jus Eccleſiaſticum Proteſtantium*, L. III. tit. 18. p. 804. *de locatione conductione.*

(71) Over 't woord *Catallum*, N. D. *Catheel*, zie PALUDAN. Diſſert. l. l. p. 38, 39. en SPELMANN en DU CANGE *Gloſſar.* voce *Catallus.*

(72) Ik geve hier alles maar met een woord op. Over de zaak zelve zie men, zoo in Duitschland als bij ons, LUDEWIG, Diſſ. *de Colonis adſcripticiis*, C. VI. H. DE COCCEJI, *Exercit. Curioſ.* T. I. p. 1325. PFEIFFINGER *ad* VITRIAR. T. II. p. 968. VAN SWINDEREN, *de Excol. Jure Patr.* T. III. p. 101. LAMB. GORIS, *Adverſ. Juris Subſciſivis*, A. MATTHAEUS, *de Nobilitate*, L. IV. p. 841, 952. *de Jure Gladii*, p. 325, 414.

Digitized by Google

keur. *kiezing*, en 't oude *mede*, *miede*, (praeſtatio), *aanſchaffing*. Men heeft in Gelderland eene geheele lijst van zulke *Keurmediſche op de Veluwe* bij BONDAM (73), die aan 't Kapittel van St. Marie toebehoorden. In Overijsſel vond men *Keurmedige luiden in Deventer* (74). In 't Sticht van Utrecht heet het (75) *Curmeda*, *quae Episcopo Trajectenſi ex morte hominum ſuorum* PROPRIORUM *cedunt*, dat is, *Keurmeden*, *die den Biſchop van Utrecht bij de dood van zijne* EIGEN LUIDEN *toekomen;* en nog duidlijker in een Gelderſchen Brief 1226 (76): *dabunt mihi post mortem eorum Curmedam*, *quod est unum optimum de ſua poſſeſſione*, dat is, *zij zullen mij na derzelver dood geven eene Keurmede*, *'t welk is het beste pand of ſtuk uit hunne bezittinge.*

Men zoude bij oude Hollandſche Hiſtorieſchrijvers veel lezen, eer men die *Keurmedigen* dacht aantetreffen; en evenwel zijn de oude Gedenkſtukken vol van dezelven, bijzonder ſedert de Hollandſche Graven aan vele Keurmedige lieden veroorloofden, om voor zekere *ſomme gelds* ook zich van dien last *vrij te koopen;* waaruit geſproten zijn oneindig vele *Afkoopbrieven*, nog in

414. RACER, *Overijſſ. Ged.* D. III. bl. 256. *Rechtsgel. Obſerv.* D. IV. bl. 179. De Heer ARNTZEN. *Jur. Civ. Inſt.* T. I. p. 178. ſeqq. handelt hierover ook breeder, maar leidt dit af van 't recht *op de Vreemdelingen*.

(73) *Charterboek van Gelderl.* D. I. bl. 510—513. Vergel. bl. 232. g. en 361. b. r. 1.

(74) BONDAM, D. I. bl. 514.

(75) Ibid. D. I. bl. 530. Verg. BUCH. *ad* HEDAM *Illſt. Traj.* p. 256.

(76) Ibid. D. I. bl. 361. b. r. 1.

Afkoop der Keurmede.

in wezen, in welken de perſoonen met name genoemd worden. Dit te bewijzen, zal hier mijn taak zijn. De Abt van Egmond in Kennemerland ging hierin reeds voor, met toeſtemming van Graaf Florens (77), in zijn' Brief op 't jaar 1230. *dat wij de dienſtbaren van onze Kerk — en hunne zoonen of dochteren en nakomelingen van dat Recht, 't welk gewoonlijk* CEURMEDE *genoemd wordt, waardoor zij tot hiertoe aan ons en onze Kerk verbonden waren, door voldoening van eene ſomme gelds bevrijd en ontheven hebben* (78). Op 't jaar 1328. verkocht Graaf *Willem de Goede*, door zijnen Rentmeester van Amſtelland, aan eenen Roelof voor eene ſomme gelds *ten vrije eigen*, of gaf hem eenig land *vrij* in 't *Kerſpel Diemen*, 't welk hij erfde van *Aleyde, die onze coermedisch Wijf was van goeden, die zij opbeurde van hare Dochter Kerſtine, die onze coermiedich was;* waaruit we teffens leeren, dat dit recht of laſt van *keurmede*, aan 't landgoed vast zijnde, ook op *de Erfgenamen* overging, ten zij het *afgekocht* wierd. Dit blijkt nog klarer uit een' veel lateren brief van Hertog *Aalbert* 1372. (79), waar de Graaf aan eenige de vrijheid ſchenkt, mits betalende 20 ℔ Holl., om het nagelaten goed van hunnen *Keurmedigen broeder als vrij-eigen* te aanvaarden, *zonder* KEURMEDIG *te worden, ten ware of zi him namaels verdieden an anderen Choirmidichen goede jof huwelic. Verdieden* is dan hier, zich op nieuw verplichten of onder dien Laſt geraken. En de Heer

(77) MIER. D. I. bl. 204.
(78) Ibid. D. II. bl. 470. N°. 1.
(79) Ibid. D. III. bl. 274.

Heer MIERIS merkt aldaar aan, dat *vele brieven van afkoop van keurmedige lieden, die in Amſtelland, en andere deelen van Noordholland woonden, gevonden worden in de Perkamenten Registers van de Charterkamer van Holland.* Dit zelfde herhaalt *Mieris* op 't jaar 1342. (bl. 664.), en de reden, waarom hij al zulke Brieven heeft weggelaten, is bij hem, omdat zij allen *op eenen trant* zijn. Ik zal dezen Graaflijken Brief hier geheel invoegen, en eenige bemerkingen daarbij maken. Hij luidt dus:

„*Willem*, Grave van Heynegouwe, enz. maken cond enz. Dat wi bi Heren *Dirc van Brederoede*, Heren *Symons van Theylingen*, Heren *Willem van Outshourne* ende *Gherit Alewyns Sone* [dit waren zijne Raden en Griffier,] hebben laten verdinghen

Grieten Heynricxs Weduwe van Juutfays,
Dirc haren Sone,
Gheertruiden, Direx Wyf,
Lysbetten ende Alyt, Dirx Kinderen,
Item Liſen, Grieten Dochter,
Jan Noden, horen Man,
Andries, Jan ende Clays, hore Kinderen,
Item Alyt, Grieten Dochter ende Pieter, horen Man,
Item Lambrecht, Grieten Sone, Goudart ſijn Wijf,
Grietken, Lysken, hore Kinderen,
Ende Ghysbrecht, Grieten Soen voorſz.

van hore Coermiede, die ſi ons ſchuldich waren. Ende hebben dairtoe hun vrij vercogt dat verendel van ſes morgen lants, dat Heyric Winter ende Gheryt ſijn broeder, tot onſer behouf quite ſcouden doir der COERMIEDE, *welken voirſz. die gheleghen zijn teghen Vredelant, in 't gerechte van Nichtevechte, dair naest gelant zijn — — omme L. ℔ Hollants, den ſchilt voir XVIII groten gherekent, dair ſi Heren Florens van der Boechorst onſen Baliu ende Rentemeester van Aemſterlant ende van Waterlant ghenoech of ghedaen hebben; ende ſceldenſe van dier* COERMIEDE *vrij ende quite, ten waere dat ſi hem hier naemaels verdieden. In orconde enz. Ghegheven in den Haghe — —.*"

Men

Men ziet hieruit, 1°. hoe plechtig zulke *Vrijlating* of *Afkoop* van *Keurmede* geſchiedde, voor 's Graven Raden, bij Brief en Zegel.

2°. Men kan hieruit geheele Familien leeren kennen, die op de Graaflijke Landen als *Keurmedigen* bekend, nu eerst *volle vrije lieden* wierden. Van de verbazende Lijsten van Perſoonen, die hiervan voorhanden zijn, zal ik in de *Bijlagen* maar eenige ſtukken uit 's Lands Registers opgeven, op den jare 1328. Vele latere afkomelingen zullen mogelijk in dezelven hunne Voorouders aantreffen, die toen niet anders dan met de namen van *Pieter Willemzoon*, *Willem Hendrikzen*, *Hendrik Pieterszen*, bekend waren, eer men nog de VAN of de familiebijnamen gebruikte of kende, welken men naderhand ontleende van *heerlijkheden*, van *dorpen*, van *bedrijven*, van *ambachten*, of *toevalligheden* enz.

Welligt zegt iemand: waartoe dit tegenwoordig opgehaald, daar het kan ſtrekken tot ontluistering van tegenwoordige achtbare Familien. Maar ik hebbe hierop veel te antwoorden, en wel, vooreerſt, dat, zoodanige lage bedenkingen ongelukkig meer zaken onder het ſtof der Oudheid bedekt hebben, die anders over gebeurde dingen veel lichts hadden konnen verſpreiden; maar ten tweede, dat het nooit tot oneer is, zoo men zich door deugden, nijverheid, nuttige bedrijven en verdiensten boven zijne voorouderen verheft; 't is den Admiraal *Mich. de Ruiter* en zijne familie, en welk een versch voorbeeld! nooit tot nadeel geweest, dat hij van lage afkomst was. Daar komt bij, dat, zoo men in de *groote Steden van Holland*, *Amſteldam*, *Dordrecht*, enz. eenige oud-adelijke

Fa-

Familien uitzondert, die Steden zelve in eerſten aanvang ons niet anders aanwijzen dan *Pieter Pietersze*, *Jan Arentze*, *Arent Janſze*; en wel uit dien hoofde, dat juist de oorſprong der Steden geen' anderen grond heeft dan de vrijmaking van *keurmedige*, en andere *ſchot-* en *cijnsſchuldige lieden*, gelijk hierna zal gezien worden. Maar zoude men daarom op de *Steden* en *Stedelingen* zelve laag vallen? Doch ook eindelijk; deze bedenking bewijst te veel. Want dan moesten zeervele oude ſtukken, vooral in 't *Charterboek van Gelderland*, zijn achtergelaten.

3°. Eene derde aanmerking van veel belang is; dat men hieruit ziet bevestigd de onberekenbare uitgeſtrektheid der *Domeingoederen*, *Landerijen*, en *Terreinen*, die de Graven van Holland in den eerſten tijd, door de Koninglijke Giftbrieven zelve verworven hebben, en waarvan zij de oorſpronglijke *Goeds-* en *Grondheeren* waren, doch die allengskens door *Gift-* en *Gunstbrieven* aan *Vrijen*, *Welgeborenen*, *Edelen*, en *Geestlijken* (80), 't zij in *vrijen eigendom* 't zij in

(80) Tot een voorbeeld van groote giften aan *Geestlijken*, ſtrekke de Giftbrief van Graaf *Dirk den Vden* van dien naam van 't jaar 1083. die nog oorſpronglijk in wezen is. Bij dit Charter bevestigt hij aan *den Abt* en 't *Klooſter* van *Egmond* de Giften zijner Voorouders, en voegt er nieuwe Landen en rechten bij, waaruit naderhand alle die Rijkdommen der *drie Egmonden*, zoo van de *Abten* als van de *Heeren van Egmond*, als Kloostervoogden, geboren zijn. Men vindt in dien Brief opgeteld, als in verſchillende oorden gegeven 218 *Manſi*, welke *Manſi*, 't zij men die ſtelle op zooveel Lands als met *een koppel Oſſen* jaarlijks konde bebouwd worden, (zie mijn *Cod. Diplom. Hiſtor. Critic.* p. 10.) 't welk ſommigen wel op 60 morgen Lands begrooten; 't zij

in *leengoed* zijn uitgegeven; OF b) aan *Lijf-* en *Hofhoorigen* in *tijns* of *cijns* of *keurmede* gegeven, en naderhand door *Afkoop* geheel aan de *vrijgemaakten* zijn afgestaan; OF c) wier *grond* en *bodem* naderhand aan vrijgemaakte *Steden* en hare bewoners geheel of gedeeltlijk is overgelaten, met uitzondering van zoodanige Rechten als de Graven zich voorbehielden; gelijk zij dit van de *Keurmedigen* gemeenlijk deden (81).

4°. Die

zij slechts op 16 morgen, (BONDAM, *Charterb.* D. I. bl. 534.) vast eenige *duizende morgen* Lands uitmaken, die de Graven wegschonken, behalve nog zoovele *landerijen* en *rentehoeven*, wier grootheid niet staat uitgedrukt; met alle de *Tienden*, *Visscherijen*, *Kerken*, *Tollen*, en *Rechtsplegingen* of *Heerlijke Rechten*, die de Graven reeds toen aan die *Abdij* gegeven hebben, en die aan de *Abten* verbleven, of naderhand in andere handen gekomen zijn. Te recht dan maakt de Hr. VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. II. bl. 72. bij gelegenheid dat Florens genoemd werd *de zeerrijke Graaf*, hierop deze Aanmerking. „ Men heeft, veelmaals, een te gering denkbeeld van den toestand onzer eerste Graven. Zij, die aan de Kroonen, en de eerste huizen van *Duitschland* en *Frankrijk*, ten naauwste sedert lange waren vermaagschapt; zij, welker kinderen, door Koningen, reeds ten egt genomen waren, en die, zo door de Graaflijke Inkomsten, als door hunne erflijke, van de Oppervorsten verkregene, door het zwaard gewonnen, of aangekogte goederen, zig zeer magtig bevonden, konden met regt den naam van *zeerrijk* draagen; bijzonder Floris de II., aan wien Zeeland bewester Schelde ten jare 1108. denklijk ter leen wierdt afgestaan." Ondertusschen bestond toen de rijkdom *alleen*, of *bijna alleen* in vaste goederen en Domeinen en derzelver Inkomsten en Voordeelen. Men wist van geene belastingen. Het geld was ook toen 10, en 20 maal meerder waard, en loontrekkende *Soldaten* waren er niet, zoo min als kostbare *Oorlogschepen*.

(81) Een aanmerklijk bewijs hiervan is bij BONDAM, *Char-*

4°. Die *keurmedige* Landen waren ook door geheel Holland verſpreid, zoodat de Graven tot de ontvangst van het verſchuldigde hiertoe (82) zelfs *Ambtenaren* of *Ontvangers* hadden van *Keurmede*, genoemd *Keurmedebewaarders*.

Meer ter zake zal het doen, de aanmerking, dat, daar het een van de aanmerklijkſte Voorrechten der *Vrije Landbezitters* was, dat zij *geen ſchot of lot* met hunne *onvrije Buren* of *Huisluiden* betaalden, hieruit naderhand vele twisten en moeilijkheden ontſtonden, die zelfs tot *pleitgedingen* toe liepen. De aanleidingen hiertoe waren 1°. dat *Vrije lieden*, of gelijk wij naderhand meer zullen aantreffen, de *Welgeborenen*, dus ook *de Edelen*, daarna zulke Graaflijke Landen koopende, vermeenden, dat het voorrecht van hunnen ſtand van *ſchotvrij* hun die Landen vrij van *ſchot* en *lot* maakte: waarover de *Onvrijen* zich bezwaarden, en waardoor ook *'sVorſten* ſchatkist ſchade leed. Oprijzende twisten tusſchen de Vrijen en Onvrijen.

2°. Dat dan ook *de Geestlijkheid* en *de Geestelijken*, die als *vrije lieden* oulings mede geen *ſchot of lot* betaalden, maar veeleer van hunne eigen ſchotſchuldigen den cijns opbeurden, insgelijks bij den *aankoop* van onvrije Landen van dat Voorrecht zochten gebruik te maken.

3°. Dat na de oprichting der Steden vele Huislie-

Charterb. van Geld. D. I. bl. 539. a. waar de Graaf gewaagt van *homines et mancipia, qui modo manent in oppidis nostris.* Van Holland zie VAN LOON, *Aloude Reg. van Holland*, D. III. bl. 270.

(82) MIER. D. III. bl. 409. Aanteek. *Het ſchijnt*, zegt hij, *dat de Graaf in jedere Landſtreek zijne bijzondere opzieners over het recht van Keurmede gehad heeft*, enz.

lieden of cijnsſchuldigen zelf, zich van den geest der tijden bedienende, hunnen perſonelen vrijdom door overgang en inwoning in de Steden zoekende, en poorters wordende, na *jaar en dag* aldaar gewoond te hebben, de Landerijen, die zij naderhand bekwamen, kochten of kregen, op die zelfde wijze begeerden *vrij van ſchot te maken.* Alzoo nu deze Landerijen ten meesten deele uit 's Vorsten boezem of Domeinen kwamen, en 's Graven Inkomsten, in de eerſte plaatze, daarbij leden, zoo was 't natuurlijk, dat hierin voorzien, en een *wet* of *regel* geſteld moest worden. Dit geſchiedde eerst bij afzonderlijke en plaatzelijke Verordeningen, in het laatſte der XIIIde en 't begin der XIVde Eeuw, nadat alles in Holland onder Graaf Willem II. den Roomschkoning, en Florens V. eene meer vaste plooi gekregen had. Aldus werd in 't dorp *Cralingen* in 't jaar 1297. verordend, dat *ſchotbaar Land ſchotbaar blijven zal* (83). 't Zelfde in *Rotte-Ambacht*, waar naderhand *Rotterdam* geſticht wierd (84), in *Reewijk* en *Zwammerdam* (85), *Groensvoord*, *Polye* en *Sniewijk* (86), te *Valkenburg* en *Waddings-*

(83) Dit wordt bij MIERIS D. I. bl. 586. a. 1297. aldus uitgedrukt: *Al dat land dat ghelegen es binnen den Ambacht van Cralinghen, ſal ſcot ende ſchout gheven, ende al onghelt ghelden metten hueslieden ſoe* WIE DAT COEPT. — Vergel. D. III. bl. 302.

(84) MIER. D. III. bl. 329. *Dat alle ſcotbaer goet, dat in den Ambacht gheleghen is, ſcotbaer is, ende ſcotbaer gheweest heeft, ſcot mitten bueren ghelden ſellen — Ende ſoe wie ſcotbaer goet coept, hi ſi welgheboeren, ofte poerter, die ſalre ſcot of ghelden, ghelike den bueren.*

(85) Ibid. D. III. bl. 586.

(86) Ibid. D. III. bl. 419. waarbij gevoegd wordt: *Want wij anders onſen dienst ende heerlichede daer mede verlieſen.*

Digitized by Google

dingsveen (87), te *Zevenhoven* (88), in *de Lier* (89), en honderd andere plaatzen. De Algemeene Wet, die hierover dies reeds in 't jaar 1303. gemaakt wierd (90), met affnijding van alle uitzondering, ſcheen dan niet behoorlijk gevolgd te zijn. Maar ook had deze Wet een grooten twist tuſſchen de *Schotſchuldigen* en de *Welborenen* verwekt; welk verſchil de zaak nog meer zal opheldéren. Namelijk, daar velen in 't vervolg voor *welborenen* of *vrije lieden* zochten doortegaan, en door de vermengde zamenwoning, als anderszins, er wel eens duiſterheid oprees: zoo had Graaf Jan II., op klachte van de Ingezetenen van *Kennemerland*, aldaar eene algemeene Verordening gemaakt, bij vorme van Privilegie, dat, wien Schepenen oordeelden *ſchot* ſchuldig te zijn, dat die *ſchot* gelden zoude, en zoo iemand *getuigen wilde* dat hij 't niet ſchuldig ware, en hierover verſchil viel, dan konden de Schepenen zich bij den Graaf vervoegen; en *vond de Graaf dat hij alſoo* GEBOREN *waer, dat hij geen ſchot met de buren ſchuldig ware, zoo zoude hij kwijt blijven* (91). Ik hale deze plaats te meer aan, omdat het verſchil hierover twee jaren daarna gerezen, en door den Graaf beſlist, aan onze Hiſtorieſchrijvers zeerverkeerd ten tekste verſtrekt, om er uit te bewijzen *de bepaalde macht der Graven in de Wetgeving*. De zaak was

Rechterlijk beſlist.

(87) MIER. D. III. bl. 420. N°. 1. en 2.
(88) Ibid. D. III. bl. 642. N°. 2.
(89) De Memorialen *van Roſa*, *van 't Hof*, D. V. bl. 149. MS.
(90) MIER. D. II. bl. 33. b.
(91) Ibid. D. II. bl. 33. op 't jaar 1303.

was deze: Zoodra Willem III., bijgenaamd *de Goede*, aan 't bewind kwam, rees hier over tuſſchen *de Welgeboren luiden* en *de Gemeente* een groote twist. De Huisluiden, aldaar *de Gemeente* genoemd, in 't Latijn *Plebeji* of *Plebs*, zich beroepende op hun *Privilegie* of verkregen *Handvest*, dat zij elk en een ieder onder *het ſchot* konden brengen, zoo hij zijn *Welborenſchap* en den daarmede gepaard gaanden *Vrijdom* niet bewees: zoo merkten de *Welborenen*, aldaar *Nobiles* genoemd, zulks als eene *Grief* aan, en meenden, niet verplicht te zijn om dien oorſpronglijken vrijdom te bewijzen. — Dit liep hoog; en de laatſten beweerden hunne ongehoudenheid, omdat zij over die *Handvest*, in hun nadeel gegeven, niet gehoord waren, noch die *geadvoueerd* hadden. De Graaf leide hierop de twistende partijen eenen dag in 's Hage, en beriep ter beſlisſing een zeeraanzienlijk getal van de voornaamſte *Edelen*, *zijne* MANNEN, en *vele* SCHEPENEN der Steden *Dordrecht*, *Zierikzee*, *Middelburg*, *Delft*, *Leiden* enz. als *Rechters* of als *Zegsmannen*, die, na partijen in 't bijzijn des Graven gehoord te hebben, en denklijk Hem aan 't hoofd des Gedings hebbende, bij eindlijke ruggeſpraak hun gevoelen uitbrachten, dat de Graaf den verleenden Voorrechtsbrief terugge zoude nemen [dat is, het Privilegie intrekken]; en zich dan nader beraden; en na dit nadere beraad viel het beſluit, dat *zij*, *die niet bewijzen konden*, *dat zij Edel waren van Afkomſte*, *'t ſchot moeſten geven met die gemeente* (92). Men ziet

(92) MIER. D. II. bl. 48. Opmerklijk is 't, dat in den Latijnſchen Brief ſtaat *Nobiles noſtros*, en in 't *Nederſ-*

ziet hieruit, dat er geen verſchil over *de Wetgeving* was

Nu is het zeeropmerklijk, dat de kundige Schrijvers van het groot *Diplomatiſche Werk* in Frankrijk (93) als eene *hiſtoriſche* en *oudheidkundige Waarheid* hebben aangeteekend, dat juist om dien tijd, omtrent het jaar 1300. alomme in Frankrijk in gebruik geraakte, dat men zijne *Adelijke Afkomst* bewijzen moest, en men voor dien tijd zoodanig bewijs niet behoefde. Hetzelfde greep ook in Duitschland plaats, van waar naderhand die bekende *Ahnen-proeven* (bewijs van Voorouders) gerezen zijn. Dit had ſedert ook op gelijke wijze in Holland plaats; en de hoofdgrond daarvan lag in den onthef van *ſchot* en *lot*, en van zoodanige *ſervile diensten*, (naderhand ook *hand-* en *ſpan-* en *wagendiensten* genoemd,) die de bewijzen medebrachten, dat zij oorſpronglijk van *onvrije familien* of voorouders gekomen waren. Algemeen in Europa.

Dit greep dan reeds bij ons in 't laatst der XIIIde Eeuw plaats; want men leest in 't jaar 1291. (MIER. D. I. bl. 536.): *Spreekt iemant eenen man aen omme* SCHOT TE GELDEN; *die ſal zij-*

derduitsch en 't oorſpronglijke tot meermalen *onze Welboren luiden van Kennemerland*, die kort daarop zweren, *dat zij Edel geboren waren*. De Geleerde VOSSIUS, *Annal. Holl.* p. 263. drukt dit met hoogdravende woorden dus uit: *Quicumque adſerere veram avitamque Nobilitatem poſſet, immunis et Tributorum et Vectigalium esto. Ita ex aequo lis diremta.* Maar alhier is van geene *Vectigalia* eenig gewag. De Tollen waren *onera territorialia ſeu praedialia*; geene *perſonalia* noch ook eenige *Tributa*, zoo als de latere tijden medebrachten.

(93) *Nouveau Traité de Diplomatique*, T. IV. p.

zijnen getuygen doen van DER SWAERDZIJDE, *als 't recht is; mocht hijs oock niet doen; hij ſoude dat* SCHOT *gelden met den buuren, ten waere dat dien Bailliu kennelijk ware met goede luyden, die hijs betroude, dat hij* EEDEL *waere, ende alſoo beſturve* [dat is, afgeſtorven van magen en bloedvrienden.] *dat hij zijne getuyge niet doen en mochte.* Op die wijze verklaart de Graaf 1332. (MIER. D. II. bl. 534.) iemand *vrij* van *ſchot*, omdat hij voor hem *met edelen lieden bewezen hadde, dat hij en zijne broeders van Vaders wege Welgeboren lieden zijn, en geen ſchot ſchuldig zijn noch bede van rechte.* Men ziet uit deze plaatzen, dat, wanneer in dien tijd van *Edel* geſproken wierd, ten aanzien van *ſchotvrijheid*, het genoeg was, te bewijzen, dat men *wel-* of *vrijgeboren* was.

Bewijs van vrije geboorte.

Maar, dewijl die Vrijdom van *Vader* op *Zoons* overging, en allengskens *welborene Moeders*, uit velerlei inzichten, wèl eens huwelijkten met *ſchotboortige Mans*, of *ſchotboortige Vrouwen* met *welboren Mans;* zoo rees hieruit eene trapklimming van *adelijke kwartieren*, en werd *het Welborenſchap* of *de Adeldom*, naar de verſchillende graden van Verwantſchap geſmaldeeld in *heelen, halven, vierden* of *achtſten;* naar dat iemand zijnen *Edelen tuig doen*, of zijne afkomst bewijzen konde. *Heel Edel* werden dan genoemd, die van vrije *Vaders* en *Moeders* afkwamen; *half-Edel*, wier *Vader* of wier *Moeder* eene *ſchotboortige* ware. Van hier leest men 1303. (94) *van een recht tuſſchen — die half-edel zijn of daarbeneden en onſe Gemeente.* —

Het

(94) MIER. D. II. bl. 36.

Het Gerecht *ontzeide* H. Pul *de eene helft van zijne geboorte, en dat zoude roeren van zijner Moeder wege.* Men wilde bewijzen een *vierendeel afkomste* (95). In 't jaar 1336. deed de Graaf uitſpraak, van *Willem Maarlijns Edeldom*, die een Zoons Zoon van *Claas Everdei* was; en bevond, dat zijn *Moeder* een *welgeboren wijf* was, zoodat hij *half-Edel* was (96). In 't jaar 1345. had Dirk de Vlister voor 's Graven Raad *zijn Edelheid* aangebracht, doordien hij een *welgeboren Man was;* alzoo dat hij *van zijne Zwaardzijde* met *alle die van rechter zwaardzijde van dien ſtamme zijn, daar Dirk afgeboren is*, gehouden moeten worden *voor welgeboren luiden*, en *genieten alle welgeboren luiden rechten* (97).

De Graaf bevestigt 1323. de Uitſpraak van den Baljuw van Delfland, dat Vrouwe *Machteld*, Moeder van Willem Heine L. Zoons Zoon eene *Edele Vrouw* was van *Vader en Moeder tot eenen achtendeele toe.* Hiertoe kwam Willem met zijne edele Magen, *uit alle vierendeelen* tot *een achtendeele toe* van *Machtilde* wege, *zijne Moeder* (98).

Men vindt nog op 't jaar 1346. (99) dat Gravinne Margareet aan den ban van Medenblik en Enkhuizen, ten regel voorſchrijft, dat, *wie geen achtendeels Edel en heeft van der rechte zwaardzijde, die zal ſchot gelden met de buren.*

De-

(95) MIER. D. II. bl. 306. N°. 2.
(96) Ibid. D. II. bl. 577.
(97) Ibid. D. II. bl. 699. N°. 1.
(98) Ibid. D. II. bl. 304. N°. 1.
(99) Ibid. D. II. bl. 723.

Digitized by Google

Deze duidlijke voorbeelden toonen, dat het woord *Edel*, ook toen nog (gelijk lang daarna) bevatte, zoo den naderhand aanzienlijken *Adel* als het eenvoudige *Welborenſchap*; hoedanige *Welborenen* allengskens verſmolten of onder de *Stedelijke* bewoners, of met der woon verbleven onder de Ingezetenen van 't *platte Land*, nadat de *Stedelingen* meer aanziens verkregen, en de *Landbouwers* vrije lieden wierden: waarvan hierna. En 't is hieruit oorſpronglijk, dat nog bij ons de naam van *Welboren Mannen* met nadruk gegeven is aan een ſoort van Richters op 't land, omdat niemand oulings *richter* wezen mogt, dan die voor een *welboren man* (geen *ſchotboortige*) bekend was (100). En hieruit kan men nu gemaklijk beoordeelen de leer van den Rechtsgeleerden Hr. S. van Leeuwen (1), die met zijne navolgers in vele dwalingen vervallen is, door den oorſprong der *Welborenen* en hunner Rechten afteleiden van *de Edelen*, in plaatze dat hij *de Edelen* had moeten afleiden uit *de Welborenen*. Maar nu kan men hem ook verſtaan wegens *'t oude ſchot*, ſchoon hij de kracht der woorden mogelijk zelf niet begrepen heeft (2): *Van dit ſchot in ouden tijden, ſijnde geweest de grootſte last der Onderzaten* [verſta, der onvrijen, of der oor-

(100) Hiermede ſtrijdt niet, dat men leest, MIER. D. I. bl. 536. *Een ſchotbaar man, al wort hij Schout, daarom zal hij niet ſchotvrij blijven.* Hij kon toch door aankoop van ſchotbaar Land ſchotſchuldig worden; maar hij was daarom niet *ſchotboortig*, maar een *welgeboren*, een *vrij* man.

(1) In zijn Werkjen: *Over den oorſpronck, reght ende onderſcheyt der Edelen ende Wel-borenen in Hollandt.*

(2) *Batav. Ill.* p. 339. a.

oorſpronglijk *cijns*, *tijns- of ſchotſchuldige* Landbebouwers,] *was niemand geëxemteerd als die van de Ridderſchap en die van Edelen geboorte was*, [dat wil zeggen, die *vrij-* of *welgeboren* was.]

Ik voeg hierbij het geen H. GROTIUS (3) zegt, dat het *onderſcheid van Edelen en Onedelen eertijds vrij groot geweest is*, alzoo 1°. *een doodſlag of andere misdaad, gedaan aan een' Edelen, hooger geboet wierd dan aan een Onedelen.* 2°. *Ook een Onedele jegens een Edelen in vele zaken niet mogt oirconden, noch* 3°. *wijzen over een Edelman;* 4°. *en dat de Edelen ook* SCHOTVRIJ *waren* (4). Doch wanneer die groote Man er bijvoegt: *De Onedelen zijn eertijds* geweest: *welgeboren Mannen en gemeene luiden:* zoo ſtrijdt dit duidlijk tegen het boven bewezene: zoodanig zelf, dat, als Gravin Margareta aan die van Kennemerland belooft, dat zij noch hare Erven niemand tot *haren Raad* of *Zegelaar* nemen zoude, *dan Welboren mannen*, zij hiermede alleen uitſluit de *gemeene Schotſchuldigen;* en dus de Edelen of Vrijen, al waren zij niet van den eerſten rang, daaronder begrijpt. (MIER. D. II. bl. 711. b.)

Tot verſtand van het boven gemeld *heel*, of *half*, *één vierde* of *één achtſte Edel* of *Welgeboren*, voeg ik hierbij eene Heel en half Edel.

(3) *Inleid. tot de Holl. Rechtsgeleerdheid*, B. I. D. 14. §. 8, 9.

(4) Vergel. *de Rechtsgel. Obſerv.* op *H. de Groot*, D. III. bl. 64.

TAFEL VAN BEREKENING

van vrijdom van Schot en Lot, als 't kenmerk van de ſchot- cijns- en bedeſchuldigen, oorſpronglijk uit den Dienst- en Hofhoorigen Staat; geſteld tegen de Edelen en Welborenen, en de daardoor oorſpronglijk vrijen van ſchot, cijns, en bede, 't zij geheel, 't zij half, vierde- of achtſte deel Edel of Welgeboren.

Heel Edel of Welgeboren

JAN

Vader	*Moeder*
vrije geboorte.	vrije geboorte.

Half Edel of Welgeboren

JAN

Vader	*Moeder*
heel vrij.	onvrij.

OF

Vader	*Moeder*
onvrij.	heel vrij.

Vader	*Moeder*	*Vader*	*Moeder*
onvrij.	onvrij.	vrij.	vrij.

Vierde deel Edel of Welgeboren

JAN

Vader	*Moeder*
vrij, of half Edel.	onvrij.

Vader	*Moeder*	*Vader*	*Moeder*
vrij.	onvrij.	onvrij.	onvrij.

Acht-

Digitized by Google

Achtſte deel Edel of Welgeboren

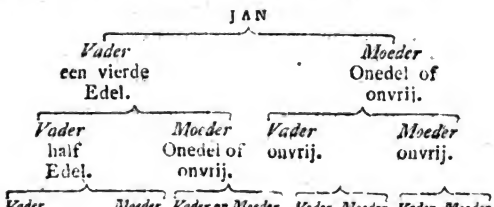

Zooverre ſtrekte dan de begunſtiging van 't *Welborenſchap*, en de daarmede gepaard gaande *Vrijheid* van *Schot* en *Lot* uit, dat, zoo iemand kon bewijzen ſlechts van *Overgrootvaders* of *Overgrootmoeders* zijde (want beiden had plaats) een *vrij lid* gehad te hebben, hij hierdoor een *vrij* of *welgeboren* man bleef, en als zoodanig gerechtigd was tot de voordeelen, aan *vrijen* en *welgeboren* eigen, bijzonder om *Ambten te bekleeden*, en *Leengoederen* met of zonder *rechten*, daaraan vast, van den Graaf te bekomen; kortom, tot aanzienlijke *Heerlijkheden* te geraken, ja zelfs tot den *Ridderſtand* allengskens opterijzen. En 't welk te meer gold, wanneer de Graven, uit vrijen wil, uit rechtmatige begunſtiging, uit de volheid hunner Macht, zelfs *Dienstbaren* en *Schotboortigen* van die Dienstbaarheid ontſloegen, hunne *onvrije* geboorte uitwischten, en hen tot *het welborenſchap* verhieven. En in dezen zin kan men verſtaan de oude ver-

vertelling onzer Kronijkſchrijvers, dat Graaf Florens V. eenige *Boeren* tot *Edelluiden* maakte, tot den *Adelſtand* verhief, ja zelfs tot Ridders ſloeg; 't welk de aanleiding ware, dat hij zich den *haat* van *de Edelen* op den hals haalde. Indien men dit, uit de zeden van dien tijd, verklaart: dan kwam de zaak hierop neder. Graaf Florens, tot begunſtiging van de Gemeente of van den onvrijen Boerenſtand, had eenige *onvrijen* of *ſchotboortige Landlieden*, die zich bij hem verdiend gemaakt hadden, van allen ſlaaffchen *dienſt* ontſlagen, hun land van 't *ſchot* ontheven, en hen voor *Welgeborenen* verklaard. Dit *Welborenſchap* dan gaf hun recht tot *Ambten;* zij waren *ſendorum capaces*, dat is, zij konden *Leenen* beuren, *Heerlijkheden* verkrijgen, en tot hooger ſtand opklimmen; mogelijk geſchiedde dit toen, en die zaak was ten tijde van MELIS STOKE, die tot onder Graaf Willem *den Goeden* leefde, bekend. Maar Florens was de eerſte niet, die zulk ontſlag van *Dienſtbaarheid* vergunde. Zijn Vader, Willem II:, was hem voorgegaan. In een uittrekſel uit de *Register- en Leenkamer* van Holland vind ik een' Brief gewaagd, waarbij Koning Willem, Graaf van Holland, eenige lieden en hunne kinderen, en niet verder, *in den Ambachte van Warmond* verklaart *ſchotvrij* en van alle *andere dienſten* onbelaſt, gelijk WELBOREN luiden, hoewel zij niet *welboren* waren. Iets diergelijks had nog onder Hertog Aalbrecht plaats (5). Dees maakte eenen Costijn Arendszoon tot *vrijman*, ontſloeg hem van *de Dienſtbaarheid*, behoudens zulken *dienſt*, als

(5) MIER. D. III. bl. 81. N°. 2.

als hem *zijne onderzaten*, die *vrijlieden zijn*, hem ſchuldig waren, als *heirvaarde*, *beden*, of andere zaken, NB. *die een* VRIJMAN *ſchuldig is te doen.* Waar men teffens reeds de ſporen aantreft van *de beden*, die naderhand den *vrijen* als vrijwillige *beden* afgevorderd wierden, in 't H. D. *ſteuern* genoemd. En dan verſtaat men ook de vertelling, bij WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. II. bl. 213. en elders, van den Frieſchen Edelman *Galama*, die eenen Hollandſchen Graaf, op *zijn vrij eigen landgoed* of *bosch*, (mogelijk geen Domeingoed des Graven) de jacht betwistende, zeide, dat hij was *een frije ele Fries.* Dit bevat niets ongerijmds, of ongewoons, als men *vrij* of *edel* (dat is *alodiaal goed bezittend*) opvat in den bovengenoemden zin; zonder dat dit iets het minste bewijst voor die zoohoog opgehemelde *Frieſche Regeerings-* of *Volksvrijheid*, welke ook toen nog niet bekend was.

Men ziet dan, om alles zaamtetrekken, hieruit de kracht van de bovengemelde verordeningen, dat *ſchotbaar land* zoude *ſchotbaar* blijven, wie het ook *kocht* of *verkreeg.* Die Rechtverkrijgers nu vermenigvuldigden meer en meer, naar mate de welvaart der Ingezetenen onder de Graven algemeener toenam. Graaf Willem de Goede drukte dit in 't jaar 1326. (6) aldus uit: *Wij hebben onſen luden van Zant-ambocht zulke gracie ghedaen, dat wi willen, dat al 't land in Zantambacht dat nu ſcotbaer is, altois ſchotbaer blive, ooc wie zoet coept, jof vercrighet jof an verſtervet, eest* EDEL *jof* POIRTER *jof oec waer ſi varen; des 't land nu es mitter woo-*

(6) MIER. D. II. bl. 392. N°. 1.

woone, is 't in poirten, jof elwaer. Onder welke woorden dan: *zoo, wie 't koopt*, enz. werden in de eerſte plaats bedoeld de *Geestelijken*, voords *de Welborenen* of *Edelen*, en eindelijk ſedert de opkomst der Steden *de Poorters of Stedelingen.*

Voorziening tegen de Geestelijken.

De Geestelijken toch, als oorſpronglijk *vrije luiden*, kochten en verkregen, van tijd tot tijd, *nieuwe Landerijen;* zij wilden dat nieuw aangekocht Land van *'t ſchot* vrij hebben. Dies moest hierin uitdruklijk voorzien (7). Van hier dat men ook van de *Geestelijken*, in *zamenvoeging* met vele anderen, leest, dat: *onſe ſcotbair lude — in 't Westambocht van der Haghe, ons gecroent* [dat is, geklaagd] *hebben, dat* CLOESTERLUDE, *welgeboren lude,* PAPEN *en poirteren 't ſcotbair land — gecoft hebben, ende dat ſomme van hueren bueren van haren ſcotbaerlude poerteren gegeworden ſien, om hoir land van dien ſcote te vrijen.* Dit alles gaf den voet, om hiertegen bij eene *eeuwige Wet* voor dat gedeelte van zijne Domeingoederen te voorzien, en wel op grond, dat *de gemeene buren bij Rade van des Graven Luden met 's Graven Rentmeester waren overeengekomen* (*verwillekoert*) dat „ al het land, „ liggende in dat Westambacht van 's Hage, tot „ *Loosduinenlaan* toe, dat *nu ſchotbaar* was of „ *namaals ſchotbaar wierd*, verbonden zoude „ zijn, *'s Graven ſchot en Bede, en zijne heer-* „ *vaart binnen 't Ambacht te geven; — ook wie* „ namaals aan die Erven geraakten, 't zij *Welge-* „ *boren*, 't zij *Kloosteren*, *Papen* of *Poorteren*, „ op

(7) MIER. D. II. bl. 641. N°. 3. op 't jaar 1340.

„ op wat manieren zij er aan geraken, 't zij bij „ beſterfte, 't zij in koop, of gifte of huwelijk, „ of dat zij poorter worden:" welke Overeenkomst de Graaf goedkeurt.

Dit heeft zoo voortgeduurd tot onder de Bourgondiſche Regering, toen Hertog Philips, als Ruwaard van Holland, voor *Jacoba*, aan de Stad Haarlem vergunde, dat alle *ſchotbare en bedeſchuldige landen* zullen *ſchotbaar en Bedeſchuldig* blijven, *alwaert oeck — dat die in* GHEESTELIKER *handt quamen* (8).

Maar ook toen wisten de Geestelijken, altijd gretig om hunne Bezittingen en Inkomsten te vergrooten, een nieuw middel te vinden, om die Verordening te ontduiken, door het Verzoek, om *Amortiſatie hunner goederen*, of ze te brengen onder *de doode hand* (*manus mortua*,) waarbij die goederen, als geestlijk *doode* of *onvervreemdbare lighamen* werden aangemerkt, en hierbij ook van *lasten* ontheven (9): waarom Hertog Philips voorzichtig er bijvoegt: *ten wair dat die bij ons ghedoet* [*gedood*, manus mortua] *ende* GEMORTIFICIERT *waren; ende wij onſen* DIENST *dair of quijt ſculden.*

De eigenlijke reden nu, waarom de *Buren* zulke Overeenkomst met 's Graven *Rentmeester* maakten, beſtond hierin, dat zulks hun belang me-

(8) *Privil. van Haarl.* op 't jaar 1426. bl. 87. MIER. D. IV. bl. 854.

(9) Van dit *jus amortiſationis* gewagen alle de Roomſche Schrijvers over 't Kerklijke Recht; en ik zelve heb er iets van, als bij ons te lande gebruiklijk, gewaagd in mijne *Aanmerkingen op zeker Request der Roomſchgezinden over de Geestlijke goederen*, op den naam van L. P.

medebracht. Want offchoon men al mogte ftellen, dat voormaals elk Eigenman zijn eigen fchot of cijns van 't Land, dat hij bearbeidde, opbracht; eer men nog alles *in marken* of *buurfchappen*, *dorpen* of *gehuchten*, onderdeeld hadde: en 't zelve *perfooneel* wierd afgevorderd: zoo is 't toch zeker, dat men al vroeg *dit fchot*, of *kluits-* of *dorpswijze* in *eene* fomme gebracht, en alzoo over de bewerkers dier Landen of onvrije bewoners van een *Dorp* of plaats heeft omgeflagen: zoodat elke plaats op een *vast jaargeld* (bij wijze van *Quote*) gezet wierd, 't welk die Schotfchuldigen en Onvrijen te zamen moesten opbrengen. Zulk eene Affpraak maken hier de Buren, of beloven, *bij verwillekeuring*, den gewonen tax over dat Ambacht optebrengen; *mits* al het fchotbare *fchotbaar* blijve, en de Landen, met den last daarop liggende, verkocht worden of vervreemd. Ten krachtigen bewijze dezer ftelling kan dienen een gedeelte eener *oude Graaflijke Rekening*, of een *Blaffert*, reeds van den jare 1334. (10), waar men onder *'s Graven Renten in Noordholland* (thans Rijnland) vindt de ontvangst *zijner Lentebede in Rijnland*, *dorpsgewijze begroot* (11). De Graven hadden daartoe overal hunne *Schotboeken* en *Schotzetters*.

Maar

(10) Geplaatst achter *de Academie-Verhandeling* van den Hr. Mr. *W. van der Pot*, *over den Oorsprong der Verpondingen in Holland*, I Deel bl. 391. van die *Academie-Verhandeling*.

(11) Tot een Proefje zal ik hiervan iets bijvoegen:

Vennep	XX ß
Calfloe des Burchgraven Ambocht	IIJ ff
Niewenveen	IIIJ ff
Seuenhoeuen	IX ff

Aer-

Maar die ſommen waren, in vergelijk van onze tijden, een boven mate geringe belasting. Over geheele Dorpen liep zij niet hooger dan eenige *Ponden* of *Schellingen*, bij ons *Guldens* en *Stuivers*. (zie Aant. 11.) De Heer van Putten bepaalde *zijne bede* of *ſchot* bij 't *Gemet* op *drie Hollandſche* penningen, dat is 3 duiten op elken Morgen, bij gelegenheid eener nieuwe bedijking (12).

Die *buren* ſtelden er zich dan met reden tegen, dat

Aerlenderveen	VIJ ℔
Outshorne	VJ ℔
Are	IX ℔ X ß
Esſlickerwoude	VIJ ℔
Coudekerke	XL ß
Leyderdorpe	XL ß
Alphen	XL ß
Vosholle	L ß
Bodegraue	XXX ß. — —

Dit *ſchot* nu, of ſchatting der *ſchotplichtigen* werd op *bepaalde*, of wel ongelijke, tijden ontvangen. Als het *jaarlijks* geſchiedde, hiet het *jaarbede*, (*annua precaria*, *petitio*). Graaf Willem noemt het 1323. *onze ſchot en jaarbede*, MIER. D. II. bl. 303. Graaf Jan I. 1297. *haar jaarlijkſche Bede*, MIER. D. I. bl. 586. Zoo in *twee termijnen*, als dan gemeenlijk *Mei-* en *Bamisſchot*, of *Herſt-* en *Lentebede*, MIER. D. I. bl. 424. Om het *derde jaar*, noemde men het *Bottinge*, MIER. D. I. bl. 344. D. IV. bl. 176. En hiervan heeft de *Graaflijke Rekening* van 1334. *De Bottinghe. Die en betael men teſen jare niet. Die betael men int naeste jaer in 't oneffene jaer* (1335). Maar ook de *dag* der Voldoening was niet overal dezelfde. In Rotterdam betaalde men de *eene jaarhelft ter Voorſchoter Markt*, *de andere helft op St. Maartens Miſſe*. In Haarlem op *Kersmis* en *St. Jan*. D. DEUTZ, *Acad. Verh.* N—D. bl. 81.

(12) MIER. D. II. bl. 151. *Wij ſullen hebben van de voirſz. lande onſe bede jof ſchot — drye Hollantſche penningen van elken gemete jaerlicx.*

dat dit *ſchot*, door 't vrijworden dier Landen, hen zwaarder drukken zoude. Dit geſchiedde toch. En daarom gaf reeds Graaf Florens V. in 't jaar 1284. den Huisluiden in *Adewaardswoude* (thans Haſardswoude) al zulke *Vrijheid*, dat *alle Huisluiden*, die Land *hebben binnen dat Ambocht van Adewaardswoude, en buiten dier Ambacht woonen, ſchot en beden met hun gelden zullen voor hunne Landen, akkers akkersgelijk* (13). Dit werd hun bevestigd door Graaf Jan, den 9 April 1331. (14), met nadere verklaring, dat *ſchotbaar Land* eeuwig *ſchotbaar* blijven zal, *aan wien het kwame, 't zij ſchotbaren 't zij onſchotbaren:* maar hiertegen zoude *onſchotbaar* goed ook *ſchotbaar* worden, als 't een *ſchotbaar man kochte.* Dit eerſte nu zag denklijk op zulke *ſchotſchuldigen*, die, van huns meesters landen afloopende, naar de nieuwe *bevoorrechte* of *vrijverklaarde* Steden getrokken waren, en hiermede, na *jaar en dag* verblijvens, meenden *vrij* te geraken van 't betalen van *'t ſchotbaar Land.* En alzoo hieronder vele *Leidenaars* waren, gaf dit in later tijden aanleiding tot verſchil tusſchen der Graven *goeden luiden van Leiden, en de Buren van Haſardswoude* in 't jaar 1387. (15). De laatſten eischten *ſchot van zulk land als de Poorters van Leiden hadden liggen binnen Haſardswoude;* die van Leiden meenden niet *verplicht* te zijn. Men verbleef het aan 's Graven zeggen. Dees ſprak de zaak dus uit: dat, volgens des *Dorps* Brief, *het*

(13) MIER. D. I. bl. 446.
(14) Ibid. D. II. bl. 10.
(15) Ibid. D. III. bl. 206.

het Land, dat ſchotbaar was; toen de Brief gegeven wierd, ſchotbaar zoude blijven, wie 't ook kreeg. Dat dus de *Leidſche* poorters, die toen *ſchotbaar land* gehad hadden, *ſchot* zullen gelden met *de buren*, ook wie het koopt; of van wien het kwam of namaals komt. Maar kon een Leidsch Poorter bewijzen, dat hij voor den dage des Briefs van 1367. (16) land hadde, dat *niet ſchotbaar* ware, zulks zoude *vrij* zijn. Doch het bleef hier niet bij! Hertog *Aalbrecht* moest er zich in 't jaar 1384. wederom mede bemoeien. Die van Leiden hadden (zegt hij) een' twist met *Haſardswoude, roerende het ſchot; de Schotzetters en Heemraden en ſommige Leidſche poorters in Haſardswoude geland.* Hij ſtelde thans nader orde op 't *vernieuwen van de Schotzetters*, op de *aankondiging* dier zetting in *de Kerk*, de oproeping tot Kiezers; het doen van rekening; de wijze van betaling van 't *ſchot*, en de dienst van *wagens*, *delven* enz. ('t welk de later tijd *Hand- en Spandiensten* noemde); en dat wanneer de *Heemraden* (naderhand Kroosheemraden) en de *Schotzetters* de Rekening zullen doen, het Gerecht van Leiden hiervan de behoorlijke weet moet hebben tot afzending van een' gemachtigden; en dat voords *ſchot* gegeven moet worden van alles waarvan een *ſchotbaar man* ſchuldig is; en indien Leiden bewijzen kan, dat zij ten ontrech-

(16) Dus heeft MIERIS 1367. ook VAN LEEUWEN, *Priv. van Rijnl.* bl. 127. Maar in 't oudst *Privilegie-boek A. van Leiden*, op Perkament, door mij gezien, fol. LXXXVIIJ. ſtaat te recht: *M. ende CCC.* Aldus moet het ook zijn uit MIER. D. II. bl. 11.

rechte iets betaald hebben, zal hun dit terug gegeven worden (17).

Ik merke hier in 't voorbijgaan op, dat de *ſchotbaarheid* of *dienstbaarheid* dier landen, en hunne zoogenoemde *Quote*, of *aanſlag*, of *ommeſlag*, of dat *oude ſchot* naderhand den grond geleid heeft, of *ten maatſtaf* geſtrekt heeft van *de verplichting* tot- en de bepaling in- het dragen van de later opgerezen *reëele Belastingen en Verpondingen;* toen na het toeſtemmen van de Vrijen, de Edelen, en *de Steden*, in de naderhand opgekomen *Vrijwillige Beden* en *Belastingen*, de Regels of wijze moesten beraamd worden, langs welken die *Belastingen* en *Beden* zouden geheven worden; en waarvan de benaming van *Gemeenelands-Ommeſlagen* ook nog in wezen is gebleven.

Tegen de Welborenen.

Ik behoeve hier niet weder van de voorzieningen tegen de *Welborenen* en *Edelen* te ſpreken; alleen nog iets van de *Stedelingen* of *Poorters*.

Tegen de Steden.

Ook tegen dezen moest na de opkomst der *Steden* voorzien worden (18). En nu verſtaat men het Edikt: *Een huisman, poorter wordende, geld bede, 's Graven oudſte recht en heerlijkheid* (19), dat

(17) Dit Verſchil heeft nog eeuwen voortgeduurd. Men leert uit VAN LEEUWEN, *Priv. van Rijnl.* bl. 175. aangehaald bij MIERIS, *Charterb.* D. II. bl. 10. dat nog ten jare 1515. Keizer *Karel*, en na hem in 't jaar 1567. zijn Zoon *Philips*, het Privilegie van Florens 1284. nader bevestigden; en dat in 't jaar 1640. hierover een Proces van Leidſche Burgers, gevoegd met de Burgemeesters der Stad, voor 't *Hof vân Holland* ontſtaan, ten voordeele van *Haſarswoude* is uitgewezen.

(18) MIER. D. II. bl. 671.

(19) Hiermede ſtrijdt niet, dat een *poorter* vrij van *ſchot*

dat is, *het Poorterſchap* ontſlaat hem niet van dat *ſchot*, aan 't welk hij van 't *land* te voren onderworpen was: en ook niet, als hij naderhand nieuw land, dat *cijnsbaar* was, aankocht. Zoo verſtaat men van *de Amſteldamſche Poorters* 1339. (20) *Vord ſullen ſi ghelden met horen Lande* [in Sloten gelegen] *gheliken dien van Sloten, onſe rechte* JAIRSCHOT, *botdinghe ende onſe rechte hairvaird.*

De Rotterdamſche Poorters 1340. (21) *Wat Landen onſe poorters* NU *hebben, dat ſal vrij weſen, ende wat landen, dat ſij koopen, dat* SCHOTVRIJ *is, ſal ſchot vrij blijven; maar is het ſchotbaer, het ſal* SCHOT *geven binnen den ambochten daer 't gelegen is, ten waere welgeboore luyden.*

Van de *Delftſche* Poorters in 't jaar 1378. (22) zulken, die *op 't Hof van Delft* land kochten of kregen, wordt gezegd: *Voirt zullen zi ghelden mit onſen buren, die upten Hof van Delft wonachtig zijn — — alſulc ſchot ende bede als ſi ons dair of ſchuldig zijn — ende ſulke heervaert ende anders dienſt, hoe hi genoemt es.*

De algemeene Regel vorderde dan naderhand, dat noch 't *Welborenſchap*, noch het *Poorterſchap* iemands Land van *ſchot* bevrijde.

Hiervan is nog in 't jaar 157?. een Sententie van 't *Hof* tegen een Leidsch Burger, die, zich op

ſchot geraakte; noch ook, dat elke Stad, op, of *om haar grond* op een bepaald *ſchot* geſteld wierd. Bij DEUTZ, bl. 70. waarvan hierna.

(20) WAGEN. *Amſt.* D. II. bl. 92.

(21) MIER. D. II. bl. 639. §. 18.

(22) Ibid. D. III. bl. 342.

Digitized by Google

op zijn Privilegie van Vrijheid berocpende, te *Aalsmeer* weigerde *schot* te gelden (23).

Verhuizing naar de Steden.

Dat nu de *schotschuldigen* over het geheele Dorp werden omgeslagen voor een bepaalde somme; dat het vertrek van zulke schotschuldigen de overigen op grooter lasten bracht; dat dit voornamelijk kwam door hun verhuizen *naar de Steden*; en dat *Welgeborenen* van die lasten vrij waren: dit alles bijeen wordt bevestigd door een' merkwaardige Verordening van Hertog Philips, Graaf van Holland, van 't jaar 1459 den 2 Maart (24), waarbij hij aan *de Buren* of *schotbare Luiden van Zevenhoven*, *Nieuween*, *Kudelstaart en Kalslagen* een derde deel van hun *Erfschot* kwijt *scheldt* tot zijn *wederzeggen*; en wel op grond, dat de *goede Luiden* dier *vier* Dorpen hem vertoogden, dat

1. In Zevenhove maar 18 huizen staan, en zij op 100 morgen lands zitten; en zij, boven jaarlijksche beden uit den gemeenen landen, alle jaar tot Erfschot betalen moeten 18 Wilh. Schilden; waaraan de *welgeboren lieden* niets geven.

2. Dat die van *Nieuween* jaarlijks *tot Erfschot* geven 8 Wilh. Schilden, daar niet dan 11 huizen staan, en aldaar 4 *welgeboren luiden* zijn.

3. Dat Kudelstaart maar 18 huizen heeft, en jaarlijks 16 pond tot *Erfschot* betaalt, terwijl de helft der huizen nog ledig staat; als door armoede

(23) *Priv. Rijnl.* p. 208. sqq.

(24) Deze Brief is te vinden bij S. VAN LEEUWEN, *over 't Recht der Edelen en Welgeborenen*, bl. 96. en daaruit bij G. VAN LOON, *Aloude Reger. van Holland*, D. IV. bl. 253—258. Doch welk stuk ik om zijne aanmerklijkheid in *de Bijlage* geplaatst hebbe, den 2 Maart 1456.

Digitized by Google

de geruimd. En 4. dat in *Kalſlagen* maar ſtaan 12 huizen, en geven tot Erfſchot 6 Wilh. Schilden, en op 100 morgen zitten. Zij voegen er bij, dat vele van hunne buren met der woon vertrokken zijn *in 's Graven goede Steden en anders, waar zij vrij zitten en poorters geworden zijn:* waardoor hun niet mogelijk is *dat oude ſchot* te betalen: en *dat de Welgeboren luiden niet geven:* dat zij evenwel niet verligt zijn, en zij hun volle aandeel van 't *Erfſchot* betalen moeten, even als of zij *'t volle getal van luiden* hadden: waarom zij ootmoedig baden, als om Gods wille, dat zij verligt mogten worden; dat zij anders van armoede en van noodswege die Dorpen zouden moeten ruimen, waardoor 't geheele Erfſchot verloren zoude gaan: waarop de Graaf en zijne Raden, vooral aanmerkende de nabuurſchap van 't Sticht van Utrecht en den overlast van die nabijheid, uit medelijden, hun een derde deel van dat Erfſchot kwijt ſcheldt.

Ophouding der ſlavernij in Holland.

Men ziet ook uit dit alles, hoe vele aanleidingen er geweest zijn, om ook in *Holland* den ſtaat der *perſoonele Dienſtbaarheid*, of *Slavernij*, te verminderen, te verzachten, of geheel uit te roeien. De Heer G. VAN LOON, die in zijne *Aloude Regering van Holland* (25) dit ſtuk nog wel het best begrepen en behandeld heeft, in zijn onderzoek naar de beweegredenen en middelen, waardoor *die Dienſtbaarheid* bij ons heeft opgehouden, brengt dezelven tot *elf* in getal; waaronder hij N°. 9. ook noemt, dat een Heer dikwils of uit geldgebrek, of andere noodwendigheid, altemets de Lijfeigenen, of Cijns-

(25) D. IV. bl. 1.

Cijnsſchuldigen van een geheele *Streek*, *Kerſpel*, of *Heerlijkheid* in vrijheid ſtelde; maar voornamelijk N°. 11. dat de Vorsten aan de Steden de vrijheid verleenden, om de dienstbaren of lijfeigenen in diervoege tot *Burgers* of *Poorters* aantenemen, dat zij aan hunne Heeren of Meesters, of Dienstvorderaars niet meer behoefden *Dienstbaar* te zijn, indien zij *jaar en dag* binnen eene Stad verblijvende, van hunne Heeren niet opgeeischt wierden, en dezen dus ſtilzwijgend of uitdruklijk in die vrijmaking berusteden. Ik voeg er bij, wanneer de *Graaf*, als *Grond- of Goedsheer* zijne eigen Schot- of Cijnsſchuldigen, op zeker gedeelte Lands bij elkander wonende, voor *hunne perſoonen* en den *grond*, waarop zij woonden, in eens door *Vrijheidsbrieven* in volle Vrijheid ſtelden, en tot eene *Commune*, *Communeauté*, of *Stad*, verhieven of verklaarden.

En zoo kome ik tot den waren oorſprong der *Steden* in de Middel-eeuwen, en bepaaldlijk *der Hollandſche Steden*, die hierin boven alle andere Europiſche Steden, zelfs boven de vrije, Keizerlijke, Steden in Duitschland, niets vooruit hebben.

Eenvoudige aanvang der Steden in de XIIde en XIIIde Eeuw in Europa.

Ik heb nu den weg gebaand, om een geſchikt denkbeeld te krijgen van de opkomst der *Steden*, niet alleen hier te lande, maar ook over geheel *Europa*. Niet zoozeer de Kruisvaarten naar 't Heilige Land, als wel de verzachtende denkenswijze over de perſoonele Dienstbaarheid was hier, zoo niet de voorname oorzaak, ten minste de meest

meest begunstigende omstandigheid. En de XIIde Eeuw in Italie, maar vooral in Nederland de XIIIde en XIVde Eeuwen, leveren ons een nieuw veld van beschouwing en van veranderde Staatkunde, toen de Vorsten, elk op zijn territoir, aan ganſche buurtſchappen en gemeentens, op hunne gronden, zoodanige Vrijdommen gaven van *perſoonen* en *goederen* en afzonderlijke *Rechtbanken*, als naderhand het denkbeeld van *vrije of bevoorrechte Steden* hebben uitgemaakt. Oude Kronijken vertellen ons wel, dat Koning Henrik de Vogelaar (*Auceps*) in de Xde Eeuw reeds daar mede een aanvang gemaakt heeft: doch deze Fabel is wederlegd door den Hr. L F. SPITTLER (26), die, ons leerende, en door de ſtukken toonende, dat weleer alle de Landen tusſchen de rivieren *de Weſer en de Leine* geheel lagen *onder Lijfeigenſchap: de Biſſchoppen en Abten* de perſoonen noemt, aan wien men verſchuldigd is, dat in de XIde en XIIde Eeuwen de *Lijf- en Landeigenen* veel zachter behandeling bejegenden, en zij eerst enkel als *cijns-ſchuldigen* gehouden wierden, en dat daarop in 't midden der XIIde Eeuw de geest van *vrijmaking* door middel van *Steden-inrichtingen* meer doordrong; dat hiervan de voorbeelden zijn in de Steden aldaar in latere tijden opgericht, die geen *militair* maar een *huishoudelijk* leven aanvingen. Hieruit de Steden.

De eerſte aanvang dier Steden was in *Italie* in de XIIde Eeuw, en die algemeene Geest doorliep vervolgens geheel Europa, en ſtrekte zich ook uit over deze Landen. Maar waarin beſtond het In Italie

(26) *Geſchichte des Furſtenthums Hanover*, D. I. bl. 16. en 105. 8°. Gött. 1786.

het oorſpronglijke dier Inrichting? welke naderhand eene geheel nieuwe levenswijs, nieuwe zeden, en als 't ware, een *nieuw leven* over geheel Europa verſpreidde, kunsten en wetenſchappen een gansch andere wending gaf, den koophandel voordbracht, en geheel Europa beſchaafde. Dit was aanvanglijk zeereenvoudig; de inrichting beſtond in 't *vrijverklaren* van zulke *Hofhoorige* of *ſchattingſchuldige* lieden, die op de Vorſtelijke, bij ons Graaflijke Landen, zoo verre zij 's Graven eigendom waren, en de Graven er geven aan hadden, ontſlagen wierden van alle ſlaafachtige Diensten voor hunne perſoonen en voor de binnen het bereik van dien grond liggende goederen. Die Terreinen dan en gronden, waarop, als op Vorstlijke Domeinen, de bewoners aan eene bepaalde ſomme van *ſchot* of *cijns*, of aan andere perſoonele diensten gehouden waren, werden van dien last ontheven, en de perſoonen vrijgemaakt.

't Is hierom, dat de Brieven, hiervan gegeven, *Vrijheidsbrieven*, en *de Steden* zelve *Vrijheden* genoemd wierden, in 't Fransch *lettres d'Affranchiſement*, *& de Liberté* (27). Van hier leest men

(27) Ik zoude den lezer vervelen, wanneer ik dit van alle de Landen van Europa bewijzen wilde. Men zie intuſschen van de opkomst der Steden van *Italie* MURATOR. *Antiq. Ital. Med. Aevi*, T. II. p. 282, 308. T. IV. Diſſ. 45. Van *Duitschland* J. GOTTL. HEINECC. *Antiquit. German. Jurisprud. Patr. Illuſtr.* T. I. p. 498. ſqq. s. STRYKII Opp. T. IX. Diſſ. *de Civitatenſibus et Statutis*, p. 143. H. CONRING, *de Orig. Juris German.* c. 28. En kortling, wegens de Steden van *Hanover*, L. F. SPITTLER, *Geſchichte des Furſtendums Hanover*, Gött. 1786. p. 16. Eindelijk van *Frankrijk*, MOREAU, *Principes de Morale & du Droit public de France*, T. XV. p. 418. ſqq. T. XVI. p. 310. ſqq. MONTESQ. *Esprit des*

men in Frankrijk in de XIIde Eeuw (28): *que* en el-
Louis le Gros accorda des Chartes d'Affranchis- ders.
semens & d'Immunité à la pluspart des villes (29) *du Domaine de la Couronne* (30). 't Welk de Hr. MOREAU (31) dus uitdrukt: *Nos nouvelles Communes n'ont été que des Corporations de cette dernière classe du Peuple, que l'on a remis en liberté*, dat is, *Lodewijk de Dikke verleende, aan het meeste deel der Steden* [of Rentehoeven] *van de Domeinen der Kroon, Brieven van Vrijmaking en Ontheffing van lasten;* — En: *Onze nieuwe* COMMUNES *of Gemeentens zijn niet anders geweest dan Lighamen, of Corporatien van die laagste Classe des Volks, dewelke men in vrijheid stelde.* 't Welk dan geschiedde met beding van eene jaarlijkſche ſchatting, 't zij men die *grondcijns*, *ſchot*, *bede*, of anders noe-

des Loix, L. XXVIII. chap. 45. BREQUIGNY, *Traité des Communes en tête du X. Vol. des Ordonnances.* Om hier te zwijgen van *Engeland*, *Schotland*, *Spanje*, *Portugal*, enz.

(28) DOM DE VAINES, *Dictionnaire de Diplomatique*, T. II. p. 294.

(29) In 't voorbijgaan merk ik aan, dat het woord *Ville* alhier gebruikt, en van 't Latijnſche woord *Villa* (eene *hoeve*, *landhoeve*, *landgoed*) afkomstig, aan die vrijgemaakte plaatzen of *Steden* is bijgebleven, gelijk daarna de naam van *Villicus* voor *Hoofdſchout*, waarom ook bij ons de *Schout* van Haarlem hiet *Villicus de Haarlem*, *Villicus van Delft*, *van Enkhuizen*, MIER. D. I. bl. 219, 229, 231. D. II. bl. 827. En van dat *villa* kwamen de bewoners oorſpronglijk te heeten *villani*; vanwaar in 't Fransch nog in een' verachtlijken zin 't woord *vilain*.

(30) Zie *Memoire des Inſcript. de Paris*, T. XXXVIII. p. 209. 't Zelfde ROBERTSON, *Introd.* T. I. p. 67-69.

(31) T. XV. p. 416.

Digitized by Google

noeme. Waarom ook dezelfde MOREAU zegt (32): *Le but des Communeautés étoit d'affranchir les cenſitaires de tout ſervage au moyen d'une redevance annuel*, dat is, *het oogmerk dier Gemeentens (of Steden) was om de cijnſchuldigen vrij te maken van alle ſlaaffſche dienſtbaarheid, door middel van eene jaarlijkſche ſchatting* (33). Het zelfde zegt de Heer HOUARD van *Engeland* (34). Het zelfde had in *Duitſchland* plaats, en die *Grondſchatting* bij afkoop is aldaar zeerbekend onder den naam van *Urbede*, *Urbete*, *orbede*, *oirbede*, even als of men zeide *de oude* en *oirſpronglijke Bede:* wordende deze daarom te recht beſchreven bij HALTAUS (35) als *eene grondſchatting, die van de landerijen of gronden, waaraan zij vast is, jaarlijks moest betaald worden aan den Eigenaar van 't Territoir of den Grondheer.* Een *poorter* raakte dan vrij van *ſchot.* Maar *de Stad* zelve werd, om haren grond, op zeker *ſchot* geſteld, bij verdrag. En nu verſtaat men eerst, wat bij ons de meening zij der eerſte en oudſte bekende *Vrijheidsbrieven*

(32) T. XVI. p. 367. (m). Van deze *Chartes de Communeauté* ſpreekt ook de Hr. ROBERTSON, T. II. p. 121.

(33) Vergel. BOUQUET, *Droit Public de France*, T. I. p. 316–320. E.

(34) *Coutumes Anglo-Normandes*, T. I. p. 213. T. II. p. 361.

(35) HALTAUS, *Gloſſar. German. Medii aevi* op 't woord *Urbete* p. 1999. *est praeſtatio fundaria a praediis ſeu fundis, quibus inhaeret annuatim ſolvenda Domino Territorii.* Waarvan men verder zie s. STRYKIUS T. X. Disp. 23. *de antiquiſſima Germanarum Civitatum penſione, vulgo Orbede*, p. 380. ſqq. en STRUBE *Decade Obſervatt. de Collectarum origine*, p. 92.

Digitized by Google

yen der Hollandſche Steden (36). Zie hiervan eenige oorſpronglijke bewijzen uit de XIIIde Eeuwe. Ook in Holland, bepaald ſchot.

De Stad Haarlem (37) zegt Graaf Willem II. *De Stedelingen van Haarlem zullen mij of mijnen erfgenaam van Holland, jaarlijks en voor altijd betalen tien pond op Kersdag, en tien pond op Sint Jansdag.*

De Stad Dordrecht 1252. (38): *Om deze Vrijheid* (of *Vrijmaking*) *voor altijd en onverwrikbaar te onderhouden — zullen de Stedelingen jaarlijks ons gemeenſchaplijk betalen* 60 *ponden Hollands, de eene helft op Paaſchen, en de andere helft op St. Remigius.*

De Stad Leiden (39): *de Stedelingen van Leiden zullen geene ſchattingen, belastingen of beden, op wat name ook, aan mij, noch aan iemand anders* (40), *geven, dan van drie tot drie jaren, dat men Bottinge noemt, en geen* 3 *pond en* 5 *ſtuivers mogen te boven gaan* (41).

De

(36) Men vergelijke hiermede den Heer WAGENAAR, *Amſteld.* D. IV. bl. 93. en *Vaderl. Hiſt.* D. II. bl. 183. en oordeele, wie de zaak 't best gevat hebbe.

(37) MIERIS, *Charterb.* D. I. bl. 222. b. *Haarl. Privil.* bl. 18. *Oppidani de Harlem ſolvent mihi aut meo heredi Hollandiae annuatim et in perpetuum ad Natalem Domini X. libras et in Feſto Johannis X. libras.*

(38) MIER. D. II. bl. 264. VAN DE WALL, *Handvest. van Dordr.* bl. 20.

(39) MIER. D. I. bl. 344. *Hae conditiones et formae ſunt libertatum. — — Opidani in Leyden nullas taligias tributa vel exactiones. — —*

(40) Dit zag waarſchijnlijk op de Heeren van Wasſenaar, als Kasteleinen of Burggraven van Leiden.

(41) Deze *botting* was niets nieuws. Zij werd omtrent die tijd in geheel *Kennemerland* over de platte lan-

De overige Steden brengen bijna al het zelfde mede (42).

Onbepaald ſchot.

Maar ook werd wel eens de ſomme zelve niet uitgedrukt, maar overgelaten aan den Graaf of aan *de billijkheid*, of aan nadere *Overeenkomst* met *Schepenen*. Van 't eerſte is een voorbeeld in de Stede *'s Gravezande* (43): *Ende* (ſij) *ſullen jaerlijcks een matige ende redelijcke bede geven.*

Van 't tweede, in de Stad *Alkmaar* (44): *Zij ſullen ons of den rechten Heer van Hollandt bede ghelden in geſette tijden — — als wij mit onzen Rade ende mit de Stede-Schepenen redelicke ſchatten.*

Deze *Jaarcijns* nu, die men dan ook *bede* noemt, heeft de Stad Leiden blijven betalen aan de Gravelijke *Domeinen* tot aan 't jaar 1583. en ze toen afgekocht; zulks getuigt J. VAN HOUT in zijn *Dienſtboek* bl. 12. *Deze 3 £ is* (zegt hij) *door de Stad aan de Graaflijkheid betaald tot in 't jaar* 1583. *den* 31 *December.*

Van

landen, als 's Vorsten Domeingoederen, betaald. Van hier 't beding in de *Handv. van Kennemerland*, bl. 43. en MIERIS D. I. bl. 536. *De Kennemaren ſullen 2 jaer vrij ſitten van bottinge, ende des 3 jaers bottinghe gelden — — ſoo wie* ONSE SCHOT *onthoud, hij ſalt gelden tweevout, ende dat ſchot van elcken Ambochte ſullen die Gezworen van den Ambochte gaderen ende ontfaen, ende onſen bode uytreycken.*

(42) Men zie de veelvuldige Voorbeelden van de andere Steden, als bij MIERIS D. I. bl. 158, 231. b. 371, 603. §. 64. ſqq. D. II. bl. 639. §. 25—27. 832. Vergel. HEENEMAN, *over de Graaflijke Beden*, D. I. bl. 71. enz. en 80. Van *den Briel, Beſchrijving van den Briel*, D. II. bl. 15.

(43) MIER. D. I. bl. 236. f.

(44) Ibid. D. I. bl. 290. 2. Vergel. DEUTZ bl. 81.

Digitized by Google

Van *Dordrecht* getuigt de Heer VAN DE WALL bl. 31. *Deze LX. ponden werden nog aan den Rentmeester Generaal van Zuitholland ten behoeve van de Graaflijkheid betaald.*

Men leert in 't voorbijgaan hieruit, dat er in een Land betalingen geſchieden over dingen, waarvan de *oorſprong* en *geheugenis*, ja zelfs de *reden* geheel weggeraakt of veranderd zij!

Steden afkoop van bede.

Hollands oudſte Rechtsgeleerde, PHIL. DE LEYDEN, bevestigt op verſcheiden plaarzen volkomen dit denkbeeld van *vrijgemaakte Steden* door *den afkoop* van *de Slavernij*; maar voegt er op zijne wijze bij (dat is, met vreemde inmenging van *de Romeinſche Wetten*, en de *Uitſpraken* van Keizer *Justiniaan*,) de beantwoording van Vragen, die hij zich zelven doet (45). *Stel eens*, zegt hij, *er bevinden zich*

(45) Het zal wel de moeite waardig zijn, hier zijne eigen woorden in barbaarsch Latijn optegeven, uit zijn Werk *de Cura Reipubl. et ſorte Principantium:* p. 65. f. nopens de Hollandſche Steden: *Pone, multi obſequiales ſunt in uno loco, ut in Berkel, in Hagha, in Monte Alberti, in Scoten — Thetrode — Velſen —. Unum istorum locorum Princeps erexit in* OPPIDUM, *et concesſit ei* PLENAM LIBERTATEM *et ſervitia remiſit per Privilegia: nunquid remiſſio valet et tenet?* [Respondit, negando, ex principiis Juris Romani]. Een andere vraag betrof de zoodanigen, die naar die Vrijgemaakte Steden *toevluchten*, om van hunne Heeren ontſlagen, en vrij van ſchot of cijns te worden, bl. 64. *Quaestio, ſuper qua ſaepe clamatum est: Princeps ſeu Comes Hollandiae multos habet ſibi* CENSUALES, *et certo in districtu commorantes, ita quod huiusmodi districtus homines ſibi certo tempore ſolvunt proportionaliter X. libras bonorum: Aliqui volentes ſe liberare, ſunt* OPPIDANI, *intrantes* LOCA EXEMPTA; *et quando requiruntur ſuper exſolutione Cenſus predicti volunt uti Privilegiis.* Nunquid posſunt? [Resp. negan-

zich vele DIENSTBAREN, *in eene plaats, als in Berkel, in den Haag, in Albertsberg, Schoten, Tetterode, Velſen. — — De Vorst verheft een dier plaatzen tot een* STAD, *en vergunt haar volle Vrijheid, en ſcheldt hun, bij Voorrechtsbrief, de Dienstbaarheid kwijt: Vrage, kan zulke kwijtſchelding in rechten beſtaan?* En dit beantwoordt hij, uit verkeerde toepasſing van 't Roomſche Recht, met *neen!*

Eene tweede Vraag: *De Vorst of Graaf van Holland heeft velen aan Hem* CIJNS- *of* SCHOTSCHULDIGEN, *die onder eenig rechtsgebied wonen, zoodat de lieden aldaar wonende, hem op vaste tijden naar zekeren regel betalen tien ponden gelds. Eenigen zich hier van willende vrijmaken, worden* POORTERS *of Stedelingen, door zich in bevoorrechte* (vrije) *plaatzen te begeven. En worden zij om betaling van dien* CIJNS *aangeſproken, beroepen zij zich op hunne Privilegien. Mag dit geſchieden?*

Eindelijk: *De Vorst heeft onder zich vele oorſpronglijke* DIENSTSCHULDIGEN, *en vooral in Wag.n- en Karrediensten: Dezen — begeven zich naar*

gando]. En nog, bl. 65. f. *Princeps idem multos ſub ſe habet obſequiales origine; et praecipue in Curribus et vehiculis. Isti — — intrant loca exempta, et fiunt Optidani: nunquid liberentur ab obſequiis?* Dat nu, niettegenſtaande al de brabbeltaal, die hierbij voorkomt, duidlijk gezien wordt op de vrijgemaakte Lijfeigenen door de Graven, toont de hoofdinhoud van *Caſus XXII.* bl. 63. die dus luidt: *Glebis astricti quidam erant Coloni originarii, qui fundos et agros colere conſueverunt, et fructus Dominis ſuis reddere. Isti aestimantes ſe ſervilis conditionis, impetraverunt a Principe Liberationem, privilegixque, et reſcripta ab eo ſuper hoc impetraverunt et obtinuerunt. —*

naar VRIJE *plaatzen, en worden Poorters? Vrage, kunnen zij hiermede zich vrijhouden van die Diensten?* Hij antwoordt, *neen!*

Ik weté niet, dat bij iemand onzer Hiſtorieſchrijvers deze zoo duidlijke plaatzen, tot opheldering van de oorſpronglijke opkomst onzer *Steden*, ooit zijn aangehaald. En die men nu eerst recht verſtaat; ſchoon men er ook teffens uit ziet, hoe verkeerdelijk hij vele Uitſpraken van Keizer *Justiniaan* in dit alles inmengt.

Deze Inrichtingen van onthef van Schot, is volkomen overeenkomstig met de Duitſche Zeden en Rechten (46), waarvan zelfs de tegenwoordig zoo aanzienlijke *Vrije Rijksſteden* in haren oorſprong niet ontheven zijn geweest. En niet minder ook met de later opgekomen Steden in Frankrijk (47), waarvan men leze den Heer MOREAU (48), die niet te onrecht aanmerkt, dat 1°. hierbij dan plaats had eene Onderhandeling en overeenkomst tuſſchen den Landsvorst en de Bewoners van dien Grond. 2°. Dat hieruit ſproot de oprichting van een Lighaam, dat een voorddurend wettig beſtaan had. 3°. Dat hierdoor bekomen wierd eene *Vrijwaring* tegen den eisch van andere Heeren en Meesters; doch dat de Inwoners dan ook tot bepaalde uitgaven verplicht waren, even als den koopprijs. Hij zegt er bij, dat men het *Privilegien* noemde, als

Ook in Duitschland.

Frankrijk.

(46) Waarvan men leze STRUBE, *de Jure Villicorum*, §. 2. en *de Collectarum origine*, p. 91—93. en PFEFFINGER. *ad Vitriar. jus public. Germ.* T. II. p. 777. b.

(47) Zie BOUQUET, *Droit Public de France*, T. I. p. 316—322.

(48) T. XVI. p. 327.

als *de Communes* vrijgemaakt wierden van de *Slavernij* (*l'Esclavage*), D. XVII. bl. 34. en hij vindt daarin de reden, dat zich in dien ommekreits in 't eerst geene *Edelen* of *Geestelijken* bevonden, D. XVII. bl. 335. Ik zoude te breed
Brabant. uitweiden, als ik dit van de *Brabantſche* en *Vlaamſche* Steden (49) wilde bewijzen. Ook
Nederland. van de Provincien van *Gelderland*, *Utrecht*, en *Overijſſel*. Immers dezen leveren ook overvloedige bewijzen. Men zie alleen de voorbeelden van Gelderland bij BONDAM, in de Steden *Zutphen*, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Emmerik*, *Wageningen*, en zoo velen als er gevonden worden (50). In 't jaar 1316. maakte de Graaf *het Dorp Bommel tot eene Stad* (51). Aan *Zutphen* gaf Otto III. (*omnem libertatem cum integritate rerum ſuarum*,) *alle de Vrijheid met het vol bezit hunner goederen.* Te *Arnhem* maakte hij van *'t Oppidum Arnhem eene Stad*, en gaf den bewoners dezelfde *vrijheid en bezit van goed.* Dit geſchiedde ook te *Harderwijk*, maar met bepaling (52), dat *de Stad niet vermogt*

(49) Men zie van dezen den kundigen Biſſchop van Antwerpen NELIS, in de *Memoires de l'Academie imper. et royale de Bruxelles*, Tom. II. p. 663. ſqq.

(50) BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 249, 379, 398, 560. enz.

(51) *'t Geldersch Plakaatboek*, D. II. St. I. bl. 67. App.

(52) BONDAM, bl. 379, 382. *Omnem libertatem cum integritate rerum ſuarum, — — ita tamen quod nullum hominem mihi vel heredibus meis aut Nobilibus hominibus meis vel Miniſtralibus meis ſub jugo ſervitutis attinentem, ſine conſenſu meo et heredum meorum et nobilium hominum et miniſtralium meorum, in civem recipiet.*

Digitized by Google

mogt eenig man, hem (Graaf) of zijne Erven, zijnen Edelen Mannen of Ambtlieden, als hoorige lieden toebehoorende, [of onder 't juk van dienstbaarheid hun eigen zijnde,] *tot* BURGER *aantenemen zonder zijne toeſtemming, of die zijner Erfgenamen en Edelen en Ambtlieden.* 't Welk denklijk tot voorkoming van misbruik geſchiedde. Van 't *Biſchoplijke Neder-Sticht*, en 't zoogenoemd *Bovenſticht* of *Overijſſel*, behoef ik niets meer te zeggen, dan 't geen overal voorkomt bij A. MATTHAEUS, IDSINGA, en voornal bij den Heer RACER (53), welke over 't geven van 't Stadsrecht in *Overijſſel* zich dus uitlaat: *Dit Vermogen hebben de Biſchoppen van Utrecht in deze Provincie bezeten; van welken verſcheiden Steden, zoo groote als kleinen, in den eerſten tijd, die men niet eerder dan in de XIIIde Eeuw aantreft, op gelijken voet haar Stadregt verkregen hebben* (54). Hoewel die an-

(53) Zie OVERIJSS. *Gedenkſtukken*, D. I. Voorrede, §. 4—6. en D. II. bl. 67.

(54) Men merke hier in 't voorbijgaan uit op, dat de Utrechtſche Biſchoppen, ſedert zij den Kerklijken en Wereldlijken Zetel onder 't gebied van de Frankiſche en Duitſche Koningen en Keizers reeds ſedert de VIIde Eeuw beklommen, en daarbij vele gewichtige Begiftigingen en Landen van die Vorſten, onder den naam van *Tafelgoederen* bekwamen, met de *Jurisdictien* daaraan verbonden; dat dezen, nog in de XIIde Eeuw, de Macht hadden, om 't *Stedenrecht* te ſchenken en *de Regeringen* in die Steden in te ſtellen; 't welk zelfs de Overijſſelſche Schrijvers van later tijd niet kunnen ontkennen, die anders der Biſchoppen oorſpronglijke en door de Keizers verder bekomene of bevestigde Oppermacht ten onrechte zoozeer verkleinen of verminken.

anders geleerde Schrijver de namen *Oppida*, en *Urbes*, ſomtijds verwart (55).

Hoe bij Holland.

Ik keere tot Holland terug. Die *vrijmaking* der Hollandſche Steden, op wier grond de *Schot-* of *Cijnsſchuldigen* zich tot een Lighaam vormden, moet dan zoo niet verſtaan worden, dat de Graven de Steden en hare bewoners onafhanglijk van hun gebied maakten, of hun alle Inkomsten kwijtſcholden, en daardoor een' voornamen tak van hunne ſchatkist weggaven. Neen! hier had een bijkomend Verdrag plaats; dat zij jaarlijks eens iets zouden betalen (*annua quaedam penſio*), en ook iets bij zekere bepaalde gevallen of gelegenheden. Dit moest dan ſtrekken tot ſchavergoeding voor den *cijns* of *tijns*, die anders uit dat *terrein*, nu een' vrijgemaakten *grond*, aan den *Grondheer* toekwam.

Maar 't bleef hier niet bij! De toenmalig oprijzende geest der *vrijheid*, welke zoovele en ge-

(55) Men leze hierbij de gewichtige aanmerkingen van Prof. BONDAM (*Geld. Charterb.* D. I. bl. 249, 265. vooral 335. en 382, 401.) dat de woorden *oppidum*, *burgum* en *villa* in 't Latijn, en *poorte*, *burg* en *Stad*, in 't Nederduitsch, niet altijd beteekenden zulke *vrijgemaakte Steden* als wij hier beſchrijven, dewijl de Vorst anders niet kon zeggen: *de oppido Civitatem condidi*; *ik maak van der poorte eene Stad en geef ze vrijheid*. Men verſtond aldaar door *oppidum* eene *gevestigde plaats*, *ſterkte of burg*, *of aanzienlijk dorp*, 't welk nu *Stederechten* bekwam; daar het te voren onder zijne *Goedsheeren* zat, of waarbij of omtrent vele onvrije luiden, of boeren woonden, die de akkers bebouwden. En dan kan men ook velen onzer Hollandſche Schrijvers te recht brengen, die uit het vroeger gewag van *poort*, of *Stede* of *oppidum*, beſluiten tot eene vroegere oudheid der Steden dan zij waarlijk hebben.

Digitized by Google

gewichtige veranderingen over het grootſte gedeelte der Volkeren van Europa in de Zeden en Staatkunde te weeg bracht, verſchafte aan die Steden een nog grooter aanwinst van *bevolking*. — — *Eigendom* en *Vrijdom* toch nu de leus geworden zijnde, vergunden de Graven (56) gemeenlijk ter zelfder tijd, of, wel daarna afzonderlijk, aan die Stedelingen de vrijheid, om nieuwe *Poorters* aantenemen. Maar wie waren die in hunnen oorſprong? Zeker ook geene anderen, dan *Onvrijen*, *Schotboortigen*, of *zulken*, die om het ſchot of cijns te ontduiken, van huns Heeren landen afliepen, en zich binnen die Vrijheidsmerken begaven, en hierdoor, of aanſtonds, of met tijdsbepaling van 40 dagen, of meestendeels *na jaar en dag*, of wel later, 't zij met of zonder genoegen hunner Goedsheeren, den ſtand van *Vrije lieden*, *Stedelingen*, *Poorters*, *Burgers*, of *Leden* van dat gemeene lighaam hielpen uitmaken. Hierdoor vloeiden van alle kanten zoovele Landbouwers naar die vrije Steden. Met aanneming van nieuwe Poorters.

Niets is zekerder! Koning *Willem*, de tweede Graaf van Holland van dien naam, in 't jaar 1252. bepaalde aan de oudſte Stad van Holland, Hoe die vrijgemaakt.

(56) Men houde hier altijd in 't oog, dat zij dit niet deden, *vi Imperii* of *vigore Superioritatis Territorialis*, maar *vi Dominii*, niet als *Souverein*, maar als *Landsheer* of *Grondheer*. Want zij beſchonken die Steden en Stedelingen wel als *Souverein* met voorrechten; ſtelden hun wetten voor; gaven een bepaalde vrijheid van keuren op de Stede-politie, mits bekrachtigd door hun, of door *hunnen Schout* enz. Waarvan hierna! Maar als *Goedsheer* handelden zij bij Verdrag; waaraan zij zoowel als de Stedelingen verbonden waren.

land (57), dat, *waert ſake dat yements* EIGHEN MAN *quame te wonen binnen der vriheit v. D., ende hi* JAER EN DACH *van zijnen Heer onaangeſproken, zijn gerust verblijf binnen de vrijheid van Dordrecht gehad heeft; dien zullen wij voords vrij en ontheven houden.* De Heer *van de Wall*, die kundige oudheidkenner, merkt hierbij te recht aan, „ dat de Graven hiermede beoogden, in navolging van andere Vorsten, den aanwasch der Poorteren hunner Steden; maar dat ook eene menigte *van dienstbare of eigen luiden* (*homines proprii*,) hierdoor uitgelokt wierden, om zich naar de naastbijgelegen Steden, met diergelijke Privilegien voorzien, met der woon heen te wenden." Die tijd werd te Haarlem, Monnikendam en elders bepaald op 40 *dagen* (58). Van hier vindt men nog dikwils in *Haarlem*, *Delft*, *Medenblik* gewaagd van *Cenſuales alicuius Domini*, dat is, *Cijns- of Schotſchuldigen van eenigen Heer.*

Zelfs worden in Haarlem *Servum eſſe*, (*Slaaf zijn*,) en *oppidi libertate frui*, (*Stadsvrijheid ge-*

(57) VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* p. 27. *Si quis alicuius conditionis per annum et diem ab imputatione Domini ſui manſionem quietam infra hanc libertatem de Dordrecht fecerit, illum a jugo Domini deinceps liberum obſervabimus atque quitum.* Vergel. p. 174.

(58) Zie meer voorbeelden bij VAN DE WALL, l. l. *Handv. van Vlaardinge*, bl. 10. Voeg er bij van *Brabant en Vlaanderen*, NELIS in de *Memoires — de Bruxelles*, T. II. p. 670. Van *jaar en dag* in *Frankrijk*, HOUARD *Coutumes Anglo-Normandes*, T. II. p. 389. *Servus manens in Burgo per annum et diem, tanquam burgenſis ſit liber.*

Digitized by Google

genieten,) uitdruklijk tegen elkanderen geſteld, en wel op die wijze, dat, zoodra iemand *Poorter* was geworden, hij ophield *ſlaaf* of *dienſtbaar* te zijn. De woorden liggen klaar (59). Dit wordt voor Monnikendam in 't jaar 1288. (60) dus uitgedrukt: *Naedien dat* [nadat] *eenich man Poorter is ghemaeckt, ſoo en zal hij niet ſculdich weſen te eenichs man* DIENSTMAN. *Maer nae den poorteren rechte zal hij gebruycken die vrijheden.* Ja zelfs nog op 't jaar 1350. leest men van de Stad *Enkhuizen* (61): *Als ymant geworden is een* BURGER, *die en ſal niet gehouden zijn ymants ſlaef te zijn, maar ſal na rechten des Stedes vrijheid gebruiken.*

Wanneer nu zulke tijd, 't zij 40 dagen, of *jaar en dag* nog liepen, en die *weggelopenen* kwamen buiten de Stad, zoo mogten zij ligt van hunne Heeren wedergeëigend worden. Maar ook hierin werd voorzien, en nu verſtaat men de Vergunning van Graaf Florens V. aan de Stad Vlaardinge (62) in 1273. en aan anderen, waarbij de Stedelingen vrijheid krijgen, om *in de Lente* en *den Oogsttijd* tot zaaien en maaien één of twee maanden of zes weken op 't *land* te mogen verblijven, zonder hiermede *hunne vrijheid* te

(59) MIER. D. I. bl. 222. a. *Poſtquam fuerit aliquis factus Oppidanus, nulli tenebitur eſſe ſervus*, [ſed] *ſecundum jura oppidi libertate perfruetur.*

(60) Ibid. D. I. bl. 487. a. en 491.

(61) Ibid. D. II. bl. 834. §. 47.

(62) *Handv. van Vlaard* bl. 9. *Ut in vere ad ſeminandum et in diebus meſſis ad metendum, per unum menſes vel duos ad manendum in rure — ob hoc ſua non careat libertate* — c. not. 4.) Doch de ware reden heeft de Uitgever niet gekend.

te verliezen. Hetzelfde werd verleend aan *Haarlem*, *Alkmaar*, *Monnikendam*, zelfs nog aan *Amsterdam* in 't jaar 1342 (63).

Maar ook hiertegen werd bij Verdragen voorzien (64). Gelijk nog in 't jaar 1337. den 4 April de Heer en Vrouw *van Putten* en *Strijen* van de Stad *Dordrecht* bedongen, dat geene *hunner eigen luiden tot Poorters* zouden *ontvangen* worden, ten zij ze *een jaar* aldaar gewoond hadden.

Doch die Vrijheidsgeest werkte ook overal niet even sterk. De voorduring van den *Slaafschen Eigendom* was in de Overijsselsche Steden meer zichtbaar, zoodat aldaar een tijdverloop van 30 jaren vereischt werd, eer *een Slaaf* zeker kon zijn van zijne volle Vrijheid door vertrek naar eene Stad, zonder zijns Heeren verlof. Ten minste zoo verstaa ik eene Rechterlijke Uitspraak in 't jaar 1298. door de Schepens. De Hr. RACER (65) geeft mij het bewijs aan de hand uit een' Bisschoplijken Brief, waar 't Vonnis van *Schepenen* zegt: *dat iemand, die op een' vrijen bodem, dat is, in eene Stad met vrijheid beschonken, 30 jaren verbleef; die aldaar voor een*

(63) MIER. D. I. bl. 219, 283. a. 487. a. D. II. bl. 669.

(64) VAN DE WALL, bl. 174.

(65) Voorrede op *de Vrijheid der Jacht*, not. (k). *Charta, qua sententiatum ab scabinis, quod quicumque in libero fundo, id est oppido libertato, XXX annis persitit, et ibidem pro libero homine habitus est, et a nemine super* SERVILI CONDITIONE *impetitus, quod is potius admittendus est ad observandum suam libertatem cum dextera manu quam alter — — ad convincendum cum de servitute.*

een vrij-man erkend is, en door niemand wegens zijnen ſlaaffchen ſtand opgeëischt is, in 't *bewijzen* zijner Vrijheid met Eede voorgaat, boven hem, die hem van *ſlavernij* zoekt te overtuigen.

Men begrijpt nu ook ligtlijk, dat de Vorsten, *die tijns- of cijnsgronden* in de Steden *vrijlatende*, evenwel aan zich kunnen gehouden hebben vele afzonderlijke gronden, of erven, of pachten of cijnſen, op die gronden ſtaande. En dat zij waarlijk zich de zoodanigen voorbehielden, (gelijk hun Eigendom oorſpronglijk ook bleven de *poorten*, *muren*, *wallen*, *grachten*, *gevangenhuizen*, *ſtedehuizen*, en andere rechten,) zulks bewijzen de menigvuldige *Gronden*, *Hoffſteden*, *Huizen*, die zij naderhand of aan de Steden of wegſchonken, of in Erfpacht, of anderszins uitgaven. Waarvan ik hier niets meer zegge (66).

Beding van Bede, precaria.

't Doet niets ter zake, of dit oude *ſchot*, in de Stedelijke *Handvesten*, ook *bede* of *precaria* of *petitio*, genoemd wierd. Wij zagen er boven de Voorbeelden van (67). Te *Alkmaar* en *Enkhuizen* heet het *precaria ſeu petitio;* te *Wormer*, *annualis precaria nostra;* te *Rotterdam*, *onſe bede en botting;* te *Delft*, *precaria et precariae exactio;* te *Geertruidenberg*, *cenſus annuatim ſolvendus* (68).

Dit doet, zegge ik, niets ter zake, indien men ſlechts zorge, dat die *bede* der *Dienstbaren*, (op die wijze in de Steden afgekocht,) niet verward

(66) Men zie hiervan mijne *Elementa Diplom. Hiſtorico-Politica*, §§. 410, 457—462, 482, 483.

(67) Zie bl 97, 110.

(68) Zie MIER. D. I. bl. 158, 286, 410. D. II. bl. 639, 830.

ward worde met de naderhand opgekomen *vrijwillige Beden* of *Petitien*, die bij buitengewone gevallen, naderhand van *Welborenen*, van *Edelen*, en *vrije Steden* gevraagd zijn, en eindelijk in beſtendige Opbrengſten veranderd zijn: waarvan hierna! Eene verzinning zeker, voor welke onze beste Schrijvers zich niet altijd gewacht hebben. De Hoogduitſchen onderſcheidden die veelmaal in *Beten en ſteuern*. Ja ik durve zelfs niet volkomen zeker ſtellen, of de eerſte beteekenis van *verzoeken*, *bidden*, hier wel te pas kome, dan of 't woord *precaria*, (waarvan 't N—D. woord *Bede*) moet afgehaald worden uit *het Kanonyke Recht* (69), waar het genomen wordt voor de Vergunning van 't Vruchtgebruik van vaste goederen voor 4 of 5 jaren; 't welk, zoo 't niet op nieuw door den Vruchtgebruiker op zijn tijd verzocht wordt, voor hem verloren gaat; zoodat hetzelve door Overnaming (*Metonymia*) *de betaling* zij voor dat vruchtgebruik. Dit nu ging van de Geestlijken op Wereldlijken over, toen zulke Goederen meer in wereldlijke handen overgebracht wierden: even gelijk dit met *de Tiendens* zich heeft toegedragen. Doch ik dringe hier niet op aan.

Maar het geen ik hier boven bl. 116. zeide van zekere *gelegenheden*, verdient nadere opheldering. Namelijk, behalve den *grondcijns* of *bede tot Vrijma-*

(69) *Concesſio uſus vel uſusfructus rerum regulariter immobilium in luſtrum vel in quatuor annos, et niſi renovetur ſtato tempore evaneſcit.* Men zie hiervan HERTIUS *Opp.* T. I. P. 2. p. 402. HONTHEIM, *Hiſtor. Trevir. Diplomatica*, T. I. p. 127. (b). DU CANGE, *Gloſſar. in voce precaria*, p. 794. ſqq.

making, bedongen de Graven nog andere *taxen*, *diensten*, of *beden*, 't zij *bepaald* of *onbepaald*, bij buitengewone gelegenheden, plechtigheden, of behoeften. Dezen vindt men in meest alle die oude Vrijheidsbrieven, bij de ſtukken opgenoemd. Bij voorbeeld van *Haarlem*, zeernaaukeurig en volledig: Andere Bedingſels der Graven.

„ Inſuper ſi *me* aut verum *Dominum* Hollandiae

(1) ad Curiam Imperatoris contigerit accedere,

(2) aut uxorem ducere,

(3) aut militem fieri, ad quodlibet istorum ſolvent mihi — 20 libras.

(4) Si aliqua ſororum mearum aut veri Domini Hollandiae nupſerit, Oppidani — dabunt 15 libras.

(5) Item, ſi frater. meus aut frater veri Domini Hollandiae *Miles* factus fuerit, aut *uxorem* duxerit — 15 libras.

De zin is, dat als Hij (*de Graaf*) of *de ware Heer van Holland* (verſta zijn Opvolger,)

1) ten Keizerlijken Hove voer,

2) of eene Vrouw trouwde,

3) of Ridder geſlagen wierd, zij hem telkens 20 Pond betalen zouden; en indien

4) iemand zijner Zusteren of van den waren Heer van Holland trouwde, als dan 15 ponden, of

5) zoo zijn Broeder of die van den Hollandſchen Heer *Ridder* geſlagen wierd, of trouwde, dan ook 15 Ponden.

Dit zelfde komt, minder of meerder breed, in alle andere Stedenbrieven voor, behalve nog de bepalinge van *den Krijgsdienst*, waaraan die vrij-

vrijgemaakte Stedelingen, als vrije lieden, nu onderworpen wierden (70).

Bij 's Graven Uitreis.

Wat het eerſte betreft, dit *ten Keizerlijken Hove varen*, had zijne betrekking tot het Duitſche Rijk, en de *Rijksvergaderingen*, werwaards de Graaf van Holland, als *Princeps Imperii*, of *Rijksvorst*, bij tijde opgeroepen, en waartoe kosten gemaakt werden: 't welk ſomtijds tot over het Alpiſche Gebergte, tot Rome toe, geſchiedde, 't welk in 't Duitſche Rijk *Römerzug* genoemd wierd (71). 't Welk de Hertog van Brabant aan die van Vilvoorden uitdrukt (72): *als wij voor den Keizer een uitreis doen over de Alpen.*

Van hier leest men van Geertruidenberg (73): *als de Graaf naar 't Hof des Keizers gaande, de brug bij Maastricht overtrekt, of in den krijg gevangen werd, zullen zij mij* 100 *Hollandſche Schellingen betalen; ook als zijn Zoon Ridder wordt, of zijne Dochter een huwelijk aangaat.* — Ook de bijzondere uitdrukking, *oft*

(70) Ik roere dit maar aan, opdat niemand denke, dat met die vorige bedingſelen alles afgedaan ware. Die van HAARLEM (bl. 19. Privil.) *Oppidani de Harlem ſervient mihi in expeditione mea, ut vero Domino Holl., in expeditione ſua cum* 64 *hominibus.* DORDRECHT (VAN DE WALL, p. 20.) *ab omni expeditione et petitione niſi cum uno coggone* (*met een kogſchip*) *liberos dimiſimus.* DELFT (MIER. D. I. bl. 231. b.) *ſervient mihi cum* 41 *homiribus.*

(71) HEENEMAN, Diſſ. p. 55. H. DE COCCEJI, *de Jure Sequelae Diſp. Cur.* T. I. p. 308.

(72) BUTKENS, *Trophées de Brab.* T. I. *Preuv.* p. 46. *Si expeditionem trans Alpes imperatori faciamus.*

(73) MIER. D. I. bl. 158. D. II. bl. 639.

Digitized by Google

oft geviel, dat die Graeflickheit tot des Keyſers Hove varen ſoude, of een Wijf nemen ſoude, dat is, *de Graaf*, zoo als aan *Haarlem* gegund wordt, MIERIS, D. I. bl. 228.

Een tweede was bij gelegenheid van de plechtige huldiging des Vorsten: 't welk in Duitschland genoemd wierd *aurum coronarium*, *huldigings-goud* (74). Waarvan menigvuldige Voorbeelden, ook in Holland, waar dit *Huldigingsgeld*, of *propine*, of *Bede of Schenk ter blijder inkomste* heet (75). Bij huldiging.

Het derde was bij 't *trouwen* van den Graaf zelf (76), of ook bij 't uithuwelijken zijner Dochters; een zaak, zoozeer in Duitschland bekend (77). Men noemt het daar, *die Fraulein-ſteuer*. De Heer Wagenaar (78) geeft ons hiervan een geheel ander verſlag, dan wel een bijna gelijktijdig Schrijver, met de rechten en gebruiken van dien tijd beter bekend, ons oplevert; hetzelve verdient alhier geplaatst. De Hr. Wagenaar, verhalende, dat *Graaf Willems macht en aanzien den Lande merkelijke Voordeelen, maar ook vele kosten veroorzaakte*, ſtaaft dit laatſte, *met de Huwelijken van drie zijner Dochteren, die, omtrent deezen tijd kort na elkanderen, geſlooten wordende, den Landen zo kostbaar* Bij huwelijk enz.

(74) s. STRYK. *Operr.* T. XII. Disp. XXV. *de auro Coronario.*

(75) MIER. D. III. bl. 553. N°. 3. D. IV. bl. 415. KINSCHOT, *Oudew.* p. 315.

(76) MIER. D. III. bl. 630. b. 642. N°. 2. 663. N°. 1.

(77) DU CANGE, *Gloſſar. Med. Latin*, T. I. p. 886. s. STRYK. *Conſil.* CCXXI. p. 325. ſq. STRUBE, *Diſſ. de Stat. Provv. Orig.* §. XI. p. 188.

(78) *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 206.

Digitized by Google

baar vielen, dat men er alomme heimelijk, en bij de Kennemers openlijk over morde. Wij hebben (zegt hij) *reeds, bij eene andere gelegenheid aangetekend, dat de Graaven gewoon waren, eene Bede of eisch van de Landzaaten te doen, wanneer zij eene Dogter uithuwelijkten. Dit geſchiedde ook tegenwoordig. De Graaf trok, in 't jaar* 1323. *Holland en Zeeland door, in de Steden en ten platten Lande, zogenoemde vrijwillige Giften vorderende. 's Lands Handvesten bepaalden de grootte der Giften, in diergelijke gelegenheden. Doch 't is waarſchijnlijk, dat de Graaf nu meer eischte, dan bij de Handvesten vastgeſteld was — —.*" Ik kon op dit verhaal, en 't geen er verder volgt, vele aanmerkingen maken; maar zal alleen hiertegen vermelden, wat ons een oud Schrijver nopens dien zelfden Graaf *Willem, den Goeden*, op dit ſtuk verhaalt (79). Op de Vrage, *of men den Heer, als hij's begeert, altoes ſchuldich is ſubvenci te doen, ende te gheven wat men hem ſculdich is te gheven, ende, of yghelic, die onder hem in den Lande, dair hij* BID, *ghegoet is, ſculdich te geven?* op die Vrage antwoordt hij aldus: *Dat men den Heer ſculdich is te gheven, als hij eerst tot een Stede- ende Lantsheer ontfangen is: ten anderenmale, als hij oirloghen moet — — als hij op een overzeeſe reiſe, van des Paeus of Keyſers weghen ghedaget is, of gheropen. — —* Na optelling der overige gevallen, laat hij volgen: *Ende die Heere is ſculdich ſijn conſciencie te*

(79) *De Politike Regering, Regten, — — van den Briel en Voorn*, bij ALKEMADE, *Beſchr. van den Briel*, D. II. bl. 230.

te bewaren, ende te voorzien dat hij ſijn ghetrouwe onderſaten mit gheenre Beden en belaſte, ten doet hem nootſake van enighe pointe voirſ. En om te toonen, hoe naaugezet Graaf Willem dit in acht nam, laat hij onmiddelijk volgen: *Dat bewijsde goede Graye Willem van Holland, doe hij, bij informacie ſijnre Raden op die tijt ſijn Steden ende Onderſaten dede komen bij hem, ende* BAD *hem, om* 1000 ℔ *Holl., ende ſijn goede onderſaten antwoirden hem, dattet te* CLEEN *was hemluden haren Heer te gheven; ende wouden hem gheven* 10000 ℔. *Ende als die goede Heer dat hoirdè, verdroech hij hem der Beden,* [dat is, ſchold ze hun kwijt,] *ende ſeide, dat ſij dat goet ſelve hilden ende bewairden; ſij ſouden hem wel bijſtaen, als hij's te doen had.*" — (80) Dit verſchilt veel van *verdrukken* of *weigeren.* Maar ook waren het geene *zoogenaamde vrijwillige Giften*, maar *verſchuldigde.* De Graaf *eischte* ook niet meer *dan de Handvesten* veroorloofden; want *de platte Landen* hadden zulke Handvesten niet. 't Is waar; *de Kennemers* weigerden de verzochte Bede bij dat Huwelijk, ten ware de Graaf hun eenige Voorrechten verleenen wilde: 't welk hij weigerde (81). Dit verhaalt ons ook een ge-

(80) Welk een karaktertrek voor die tijden der Vorstlijke Regering! De Vorst vraagt zijne Onderzaten van Holland en Zeeland te zamen om 1000 guldens; de Onderdanen zeggen, dat is te weinig; wij zullen u 10000 guldens geven! De Vorst antwoordt: nu begeer ik niets van u. Als ik het noodig hebbe, zult gij mij wel helpen."

(81) WILH. PROCURATOR *Chronic. Holl.* bij A. MATTHAEUS, *Anal. Med. Aevi*, T. II. p. 628.

gelijktijdig Schrijver, dat hij namelijk *om vele benodigdheden, en vooral om de huwelijken zijner dochters eene bede vragende, door alle de Ingezetenen van Holland en Zeeland gunſtig ontvangen wierd, uitgezonderd door die van Kennemerland* (82); doch de Heer *A. Matthaeus* teekent aldaar te recht aan, dat *dit loutere ongehoorzaamheid was*, (*mera contumacia!*) dewijl zij niet minder dan de overigen hiertoe verplicht waren." De Schrijver zelve verhaalt hierbij, hoe die Kennemers, daarna naar 's Hage opontboden, daarover met recht geſtraft zijn, en berispt hunne dwaasheid en ongehoorzaamheid. Men noemde dit in later tijd, *den Prince een reëel compliment maken* (83). Ik zwijge van de verplichting, om tot losſing van hunnen gevangenen Graaf het hunne toetebrengen (84).

Dus verre zagen we *de Graven van Holland*, in 't oprichten van de *Steden*, meer als *Goedsheeren* en *Grondheeren*, dan als *Vorsten* en *Souvereinen*. Zij gaven Vrijdom van *perſoonen* en *Goederen*. Zij veroorzaakten of verwekten ook hierdoor eenen *middelſtand* tuſschen de *Edelen* en de *Landbouwenden* of *Boerenſtand*; welke Stedelingen daarom naderhand den *derden Stand*, in 't Fransch *le tiers-Etat*, vormden, niet omdat zij tuſschen *de Edelen* en *Landbouwers* inkwa-

(82) *Ab univerſis tam per Hollandiam quam per Zelandiam benigne recipitur, Kenemaris ſolum exceptis.* —

(83) Ik konde hier veel bijvoegen tot opheldering; maar de zaak is klaar genoeg. Zie VAN HASSELT, *de Precar.* p. 28.

(84) DU CANGE, *Gloſſar.* T. I. p. 887. bij ons SCHRASSERT, *Harderw.* D. II. bl. 53. BRANDT, *Enkhuizen*, p. 19.

Digitized by Google

kwamen, als welke laatſten weinig eenen afzonderlijken Landſtand in Europa verkregen; maar omdat zij, na de *Geestelijken* en de *Edelen*, nu ook als *vrije lieden* in aanmerking kwamen.

Zien wij nu deze zelfde *Graven* optreden als *Souverein*. Immers ik denke niet, dat men nu langer aan die ongerijmdheden zal willen blijven hangen, die ons van de Graven vermeld ſtaan in 't zoobekende en dikwils zoo misbruikte *Vertoog* van den Ouden Stand der Regering onder de Graven, waarbij de Staten van Holland, in 't jaar 1587. (85) verklaarden, dat *de Edelen en Steden de Souvereiniteit aan de Graven hebben opgedragen*, daar deze Steden zelve eerst 300 jaren, nadat dit Land reeds door Graven beſtierd en als eigen goed beheerd wierd, zijn op- en ingericht, en, behoudens in alles hun Recht en Gebied, met *Wetten* en *Rechten* beſchonken zijn.

De Graaf geeft de Steden Wetten en Rechten.

Immers, indien hieromtrent bij iemand onzer Rechtsgeleerden of Geſchiedſchrijvers nog eenige twijfel overbleef; zoo leze hij het IIIde Deel van den Hr. J. MEERMAN, *Geſchiedenis van Graaf Willem van Holland*; *Roomschkoning*, wiens geſchiedenis juist het eerſte tijdſtip der Hollandſche Steden bevat, en die in 't vierde en vijfde Hoofdſtuk, van *de Vrijen*, *Edelen*, *Dienstbaren*, en *de Steden* ſprekende, bl. 349. ook de *Oppermacht des Graven over de Stedelingen* ſtavende, aldus ſpreekt: „ De Opperheer, en te„ vens de eerſte Magiſtraatsperſoon in alle de „ Steden, die geen bijzondere Heerlijkheden „ konden genoemd worden, was *de Graaf*. „ Door Hem hadden zij zich tot den rang van „ *vrije*

(85) Waarvan zie D. II. bl. 287.

„ *vrije Steden* verheven, en van hem hare Wet-
„ ten bekomen. Zelfs bij het toeſtaan aan de
„ Stedelijke Overheden, van nieuwe Wetten
„ vaſtteſtellen, behoudt hij ſteeds aan zich zijn
„ recht van tegenſpraak Hij ontlast er van las-
„ ten, of bepaalt de vaste ſom, die de burgers
„ hem eens vooral jaarlijks en bij gewiſe gele-
„ genheden, zouden opbrengen (86), en de
„ manſchap, die zij hem leveren zouden in zijne
„ oorlogen. Hem en zijnen Opvolgeren wordt
„ de hulde-gezworen: met één woord, de ken-
„ merken van Oppergezag vereenigen zich allen
„ in 't geen wij van 's Graaven betrekking op de
„ Hollandſche en Zeeuwſche Steden in deeze
„ [XIIIde] Eeuw hebben aangetroffen. Te Mid-
„ delburg gebiedt de Koning op ſtraf van onge-
„ nade, dat er niets tegen zijne *Keure* gedaan
„ worde, en behoudt in alles zijne Koninglijke
„ eere en recht; mitsgaders zijne *Graaffelijke*.
„ Als Opperrechter, en 't geen hier het nood-
„ zakelijk gevolg van was, als Opperbeſchermer
„ der bevoorrechte Steden, ſtellen de Privile-
„ gien den Landsheer insgelijks op elke bladzij-
„ de voor." Dus verre de Heer MEERMAN.

De Steden krijgen 1°. Wetten en Rechten.

De eerſte aangenaamheden van *de perſonele Vrijheid* en 't bekomen van *verzekerden Eigendom*, die de Landboeren, (nu *Stedelingen* geworden) ſmaakten, werden vermeerderd, doordien de Graaf, als Opperheer, hun voorſchreef 1°. zoodanige *Wetten* en *Rechten*, waarnaar zij, als vrije menſchen, door zijne *Ambtenaren* en *Rechters* zouden behandeld worden, en zelven on-

(86) Zie dit hier boven, bl. 109. en 123. verklaard.

onderling moeten handelen, zooveel de nog voortdurende woestheid dier tijden en zeden zulks gedoogde, en welke woestheden hierdoor allengskens verminderden (87).

In den eerſten aanvang waren die wetten zeereenvoudig en weinig. Zij grensden 't naaste aan hunne oude gebruiken of *costumen;* zij maakten het zoogenoemde eerſte *Stedelijke recht*, het *jus Civitatenſe of Municipale* uit; zij behelsden meest de bepaling van *geld-boeten* op allerlei misdaden (88). Een der voornaamſte voorrechten van burgers tot burgers, was wel hun onthef, om in rechten *ten tweeſtrijd* gedaagd te worden (89); maar tot bereiking van 't hoofdoogmerk, *vrijheid van perſoonen*, *zekerheid van eigendom en goederen*, en *ruste in de Stad*, was de ziel van alles, dat in de Stedelijke Vrijheidbrie-

(87) Men leze van deze woestheid, ook in ons Land, ten dien tijde, MEERMAN, *Graaf Willem II.*, D. III. bl. 59. en 107.

(88) Dit leeren ons de oudſte en eerſte *Stedelijke Handvesten* of *Privilegien*, D. I. bl. 158, 219, 228, 263, 282, 344, 478, 487. enz.

(89) MIER. D. II. bl. 377. van Vlaardinge: *Niemand aantespreken te kampen, maar bij Schepenen te berechten.* Over die *Tweegevechten ter beſlisſing van Rechtszaken* (*duella Judiciaria*), ook hier te lande gebruiklijk, maar bij *de Stedelijke Handvesten* allengskens verboden; zie men ALBEMADE, *over 't Kamprecht*, bl. 191. 8°. Aanmerk. op *de oude Frieſche Wetten*, bl. 55. en vervolg. bijzonder IDSINGA, *Staatsr. der Vereen. Nederl.* D. I. bl. 242. *Handv. van Vlaard.* bl. 9. not. (i). WAGEN. *Amſt.* D. II. bl. 121. *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 118. Over andere Landen MURAT. *Antiq. Ital.* T. III. p. 634. BLAKSTONE, *les Loix Angloiſes*, T. VI. p. 455. en ROBERTSON, *Charl. V.*, Introd. I. p. 90. ſqq.

brieven hun eenige Regelen van Beſtuur werden voorgeſchreven, en hiertoe aangeſteld een *Regering-* en *Juſtitieraad*, afgezonderd van de overige Dorps-Regeringen en de Omliggende landen.

Doch in deze eerſte en oorſpronglijke Inrichting moet men twee zaken wel onderſcheiden, 1) de *Rechtsplegende Macht*, en 2) het *Stedelijk* of zoogenoemd *Politiek Beſtuur*. Evenwel zoo niet, dat men zich verbeelde, dat die twee Lighamen in dien vroegſten tijd geheel van elkander afgeſcheiden waren! Geenszins. De eerſte Regeringsinrichting was de inſtelling van eene Rechtbank, en aanſtelling van een' *Schout* en *eenige Schepenen*, overeenkomstig de wijze van 't Beſtuur op 't platte Land, en 't gebruik door geheel Europa.

2°. Een Stedelijke Rechtbank.

Wat *de Rechtsplegende Macht* betreft: tot dien tijd toe hadden *de Opper- of Landbaljuwen* het algemeene bewind in zulke plaatzen gehad, als uitmakende een deel der *platte Landen*. Nu tot Steden verheven, bracht de wil des Graven, en de geest van vrijmaking mede, dat die Stedelijke Bewoners in hunne *afzonderlijke twistzaken* zouden hebben eene bijzondere *Rechtbank*, of Rechtspleging, afgeſcheiden van die der Land-Baljuwen, welke Rechtspleging nu zoude worden uitgeoefend door zijnen *Officier*, of *Schout*, als *'s Graven Opperrechter*, blijvende alle andere rechtspleging of kennisneming voorbehouden aan den Landsheer zelven, of zijnen Rade of Hooge Gerechtshoven; en dit moest de *Schout* doen door behulp van een bij de Vrijheidsbrieven of anders bepaald getal van *Schepenen*.

Zien

Zien wij eerst *den Schout*, als *Rechter* of *Rechtsvorderaar.*

Ik durve het gerust eene vreemde verzinning noemen van den ſchranderen MONTESQUIEU, in zijn kostlijk Werk, *l'Esprit des Loix*, over de Rechtspleging in Europa in de Middel-eeuwen, met alle zijne Navolgers, dat zij den post van *Schouten* of *Baljuwen* met die der eigenlijk gezeide *Rechters*, zoo dan, *rechter* en *partij*, verwarren; doch die hierin reeds te recht gebracht zijn door den Hr. BOUQUET, *le Droit public de France éclairci par des Monumens*, en door den Hr. D. DEUTZ, in zijne Rechtsgeleerde Verhandeling over *den oorſprong der Rechtbanken in de Nederlanden van de vroegſte tijden af*, 8°. in 't IIde Deel der *Staatkundige Academie-Verhandelingen* te Leiden.

Dees *Schout* had altijd oorſpronglijk de voorzitting in dat Collegie van *Schepenen*; hij zat aldaar te recht; hij ſpande de Vierſchaar uit naam en van wege den Graaf als Souverein; hij was des Graven zaakbezorger; hij was *de Graaflijke* Opperrechter in de Stad; hij was de Hoofdperſonadie; en wat andere namen hij ook voerde (90), hij werd daarom altijd bij uitnemendheid

Hiertoe (a) een Schout.

(90) Over alle de verſchillende namen, die deze *Schouten*, zoo hier als elders, droegen, 't zij van *Villicus*, *Maire*, *Hoofdſchout*, *Baljuw*, *Officier*, *Hoofd-officier*, *Drost*, enz. die toch allen op hetzelfde uitkwamen, behoef ik hier niet afzonderlijk te handelen, zie er van MEERMAN, Graaf *Willem II.* D. III. bl. 305, 306. en elders. Zij zijn allen wel in klank onderſcheiden, maar drukken dezelfde zaak uit. De grenzen hunner macht mogen hier en daar verſchillen, maar in 't wezen der zaak zijn zij niet onderſcheiden.

heid en met nadruk genoemd *de Rechter*, (*judex*, *judiciarius*) of de *Rechtsvorderaar*, in 't Fransch *la partie publique*. Deszelfs post en plicht was, om (volgens de grondbeginsels van het oud Frankisch, ja zegge ik liever, van het algemeene Europisch Recht, of Rechtspleginge,) uit naam van den Vorst, den Graaf of Graaflijkheid, aan 't hoofd der Rechtspleginge te staan; in zaken van twisten de Vierschaar te spannen; in zaken van misdrijf de misdadigen optesporen, hen opgespoord hebbende, over 't misdrijf aantespreken; en 't ganssche onderzoek en 't verschil tusschen hem, als aanklager, en tusschen den Misdadiger, als beklaagden, optedragen en overtegeven aan 't oordeel van tusschenkomende *Schepenen*, waarvan straks. Men moet dan uit die benaming van *Rechter* of *Rechtsvorderaar* niet besluiten, dat, schoon hij de *hoofdperssoon*, of de ziel des Gerichts, uitmaakte, en buiten wien geene wettige Vierschaar bestond, hij zelf de *Uitspraak* deed, of 't *Vonnis* streek; hoezeer hij alles ook daarna volgens *de Wet* bestuurde. Die naam van *Rechter* was wegens dat *bestuur* hem bijzonder eigen. Men vindt dit overal. In de *Handvesten van Vlaardinge* (91) zegt de Graaf: *Die soude ons gelden X pondt, den* RECHTER *een pondt, en elcken Schepen een pondt.* — En: *Soo wie dat den* RECHTER *ofte twee Schepenen vreede weygerde.* Elders (92): *Deze Schepenen sal die* RECHTER *van onsen wege doen sweren.*

Zon-

(91) Bl. 19.

(92) LAMS, *Handv. van Kennemerl.* bl. 8. Zie verder de aanteek. op *Handv. van Vlaard.* bl. 12, 13; DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 73.

Digitized by Google

Zonder dien *Schout* kon dan ook geen recht geoefend worden. Hierom rekende men eene *Stad*, welke voor eenen tijd geenen *Schout*, of *Baljuw* had, 't zij bij ziekte, bij afwezigheid, of vertoef van aanſtelling, dat zij *geene rechtbank ſpannen* of *rechtſpreken* konde. Zulke Stad werd dan gezegd: *Rechteloos te ſtaan.* En hieruit zijn vele latere voorzorgen! Hij was ook de perſoon, welke daarom gezegd wordt (93): *die hoecheyt van onſe genadigen Heere te exerceren binnen de jurisdictie van Haarlem.* Men kan hieruit beoordeelen de rechtvaardigheid der klacht des *Schouts* te Dordrecht over de aanmatiging van *den Magiſtraat* (94). Men leert hieruit de kracht van 't zeggen, dat *de Schout* ook tegen *de Stedelijke Magiſtraten het recht van de Graaflijkheid*, elders van *den Graaf*, bewaarde (95). Die Stedelijke *Magiſtraten* hadden geen recht of zeggen op den *Stads-Schout* of *Baljuw.* Waarom de Heer BOEI met reden zegt (96): *Het ambt van Stadsbaljuw was buiten het Stadsbereik zelfs zoo verre, zoodat bij abſentie of ziekte niemant als de (Graaflijke) Raad alleen gequalificeert was, al was het maar ad unicum actum, ymand te magtigen het regt van de Hooge Overigheyd waartenemen, waartoe een ongelooflijk getal proviſionele Commisſien voorhanden zijn, zelfs voor weynige dagen gegeeven aan de Officieren van allen de Hollandſche groote en kleyne Steden.* Wat is het te bejam-

(93) *Privil. van Haarl.* bl. 192.
(94) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 886. l. 1.
(95) Ibid. bl. 414. not.
(96) *Oudhed. van 't Hof*, D. II. bl. 81.

jammeren, dat de Heer TH. BOEY, in dit zijn Werk, *de Oudheid van den Hove van Holland*, waarin hij ons zulke ſchoone *Staatsſtukken* en *Oorſpronglijke Bewijzen* aan de hand geeft, niet opgemerkt heeft, dat die *Raad van Holland*, anders genoemd *het Hof van Holland*, zijne Macht (verre van die met den Graaf en de Staten te deelen,) alleen ontleende uit de *Commiſſien en Inſtructien*, die deze Raad zelve, en alle de Leden afzonderlijk, tot het waarnemen hunner Bedieningen, onmiddelijk ontvingen van den Graaf, als Souverein, zonder dat zij daarom mede deelachtig waren aan de Souvereine Oppermacht; hoe hoog, hoe achtbaar, hoe verbazend uitgebreid, hunne betrekkingen en werkzaamheden ook waren; dewijl zij dit toch enkel deden als *Ambtenaren*, maar niet als mededeelgenoten van de Oppermacht. Doch dit is breeder aangewezen, in de *Academie-Verhandeling* van den vroegtijdig overleedenen Heer VAN SON, *over de Natuur en Oorſprong van het Hof van Holland onder de Graven.* 't Is hierom, dat de *Schout*, zoolang hij met *de Schepenen* alle voorkomende zaken uitrichtede, bij PHIL. VAN LEYDEN (97), onzen oudſten Rechtsgeleerden, genoemd wordt *Defenſor Civitatis*, *de Beſchermheer der Stad.* Men noemde hem daarom ook *den daaglijkſchen Rechter* (98). En 't was zijn plicht, om de Vorſtelijke bevelen uittevoeren, en in later tijd, om, des gelast, de *Magiſtraten* en *Vroedſchap-*

(97) *Cura Reip.* p. 174, 176, 177.
(98) RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 624. not. D. II. bl. 75.

ſchappen opteroepen. In 't jaar 1434. (99) beveelt de Graaf den Schout, *dat ghi terſtont, aengeſien deſes briefs, vergadert ende doet komen vp onſer Stadhuys, of anders waer dair 't v best gelegen ſij, alle uwe Vroedſchap ende Rijcdom.*

Maar geheel anders was 't gelegen met het Lighaam der *Schepenen* of de *Schepensbank*. Ik ſtemme gaarne toe aan de Heeren *van Slingeland*, *van Leeuwen*, en vele anderen, dat *de Schepensbanken zoo oud zijn als de Steden.* Ja, ik ga verder, en zegge, dat zij ouder zijn dan *de Steden*, dewijl zij in 't Frankisch Gebied, en reeds lang voor dat er *Steden* aanwezig of bekend waren, zich over alle de platte Landen uitſtrekten, alomme eene zeerbekende zaak waren, doch die nu meer gewijzigd, en bij de Steden-Rechten bepaald wierden. 't Komt dan maar aan op den zin, waarin dat gezegde genomen wordt. Hiertoe (b) Schepenen.

Het was de hoofdzuil en de vaste grond van de ganſche Europiſche Vrijheid, onder de *Vrijen*, (ja zelfs in zekeren zin onder *de Slaven en Onvrijen*), dat in zaken van rechtspleging, zelfs in de ruuwſte tijden van onkunde, er geene willekeurige Macht van oordeelen of Vonniſen mogte plaats hebben bij den Graaf noch bij zijne Baljuwen en Schouten, of dat hij, die gedaagd wierd, denzelfden perſoon tot zijnen *aanklager* en *rechter* hadde, maar dat hij kende en goedkeurde de genen, die over *hem uitſpraak doen moesten.* Het was zelfs in Europa, in de woeſte tijden en duistere dagen der Middel-eeuwen, het ſtevigst borſtwapen en de vaste grond voor de Vrijheid, dat van rechtswege nimmer plaats had

(99) *Memorialen van Roſa*, D. I. bl. 192.

had eenige willekeurige macht van Landsheeren of hunne Baljuwen en Schouten, om van misdadigen zelf kennisſe te nemen of die naar willekeur te ſtraffen; ook was geen aanklager gedwongen, om den zelfden perſoon, die als *Aanklager* opkwam, voor *Rechter* te erkennen, maar de Rechtbanken waren zoo ingericht, en der Franken en Germanen Vrijheid bracht mede, dat een misdadiger altijd zijne *Evenknien*, of *eigen Rechters*, *kende en goedkeurde*. Op dit grondbeginſel berusteden alle de Rechtsplegingen, die overal bij de Franken, de Duitſchers, ook bij de Engelſchen, de Italianen, en in de Nederlanden zijn ingeſteld, te weten, dat tusſchen den openbaren *beſchuldiger* of *aanklager* (la partie publique) en den *beſchuldigden* of *aangeklaagden* tusſchentraden eenige weinige perſoonen, als onzijdige Scheidslieden; hoedanigen in de Steden genoemd werden *Schepenen* (*Scabini*), wier post het ware, om van de tusſchen *klager* en *beklaagden* hangende twistzaken kennisſe te nemen; als zijnde die *Schepenen* insgelijks *Stedelingen* of *huns gelijken*, of hunne *Evenknien*; welke Schepenen dan verklaarden, hoe zij die zaak bevonden hadden, 't welk *Vondenesſe*, naderhand *Vonnisſe*, genoemd wierd. En werd als dan het *Vonnisſe*, met alles wat daarbij behoorde, wederom overgegeven of overdragen aan den *Rechter*, *Rechtsvorderaar*, of *Schout*, die dat *Vonnis* ten uitvoer bracht, zonder dat *Schepenen*, als nu afgedaan hebbende, zich verder daarmede mogten bemoeien (100).

Hier

(100) Zie MULLER MASSIS, Diſſert. bl. 8. en meer opzetlijk verklaard en bewezen bij D. DEUTZ, boven aangehaald.

Digitized by Google

Hier kwam een tweede vast grondbeginsel bij, dat elk van *zijns gelijken* of *zijne evenknie* moest geoordeeld worden; ten minsten niet van *zijn' minder.* Hiermede ging men altijd hoog, en dit vertoonde zich over geheel Europa, bijzonder in deze Landen; ook zelfs met onderscheid van *onderwerpen.*

Wanneer de Vorst zelf ter hooger Vierschaar zat, had hij in *halszaken* zijne *Bijzitters*, *Raden*, *Hooge Mannen;* in *Leenzaken* zijne *Leenmannen*, of Mansmannen, *Vasallen;* in zaken van *Edelen* zijne *Edele Mannen;* in *Stedelijke zaken* de *Stedelingen* of *Schepens;* in *landelijke* zaken of gedingen op 't platte land zijne *Welboren Mannen;* in *dorpszaken* de *Buren;* in *waterschappen* en Landerijverschillen zijne *Gezworens*, *Heemraden* of *Zeventuigen;* in *Militaire* zaken *krijgskundige lieden;* met één woord, ten allen tijde had men veel op met dat grondbeginsel, van *geoordeeld te worden van zijne Evenknie*, zoodat een *gedaagde* altijd werd geoordeeld van zijns gelijken, ten minsten niet van zijnen *minderen* (1): waaruit ook gehaald wordt de benaming van *Pares Curiae*, en van welk beginsel zelfs de *Pairs* van Frankrijk en Engeland afkomstig zijn. Uit dien grond waren dan de Schepens, de zulken, die in de Steden zelfs *Stedelingen* en *Poorters* moesten zijn.

Deze werden door de Graven zelve gekozen; maar naderhand vergunde ook de Graaf dit aan zijnen *Stedelijken* Baljuw of Schout. In andere plaatzen behield hij het aan zich of aan zijnen Stadhou-

(1) DE RIEM. *'s Hage*, *Add.* II. p. 29. LUZAC, *Holl. Rijkd.* D. III. bl. 246.

houder, als zijnen gewonen Plaatsvervanger bij afwezigheid, om uit een zeker getal *benoemden* de keuze te doen. Dit vindt men overal (2). *Wij gheven hem* (den Baljuw van Brouwershaven) *macht, ende willen dat hi alle jaren die Scepenen vernuwet* (3).

Maar om ook alle mogelijke misbruik van *macht* hierbij voortekomen: werden bij de Privilegien zeervele Verordeningen gemaakt, betreffende de *manier van verkiezing, den tijd van kiezing; de voordduring; de benoodigde vereischtens; hun getal;* enz.

Het was meesttijds in de Steden de gewoonte, dat zij maar voor *één jaar aanbleven*, of zooveel eerder afgingen; 't welk geſchiedde, om te beletten, dat zij geen misbruik van hunne Macht zouden maken.

Dit leert ons PHIL. DE LEYDEN uitdruklijk (4). En

(2) VAN LEEUW. *Crim. Ord.* p. 126. VAN DE WALL, *Handv. v. Dordr.* bl. 95. *Obſerv. op* H. DE GROOT, D. IV. bl. 113. ſqq. VAN HASS. *Crim. Jur.* p. 79. LAMS, *Handv.* p. 154. ſqq.

(3) MIER. D. II. bl. 525. N°. 1.

(4) PHIL. DE LEYD. *Cur. Reip.* p. 51, 175. op wiens misſelijke manier van redeneren over de begeving van Ambten, en de Ambtsbejaging van *Schouten* en *Scheepenen* in de Steden, offchoon wel iets aantemerken valt, vooral wanneer hij daarop vele Roomſche Wetten toepaslijk maakt; zoo verdient hij toch gelezen te worden, als hij bl. 51. zegt: *Facit contra adminiſtrationes nostri temporis. Nam Balivi, ſculteti, et alii adminiſtrantes, frequenter ut praeſideant, mutuo dant Principi tantum, cum ſtipulatione de non amovendo, quousque de tanto eisdem fuerit ſatisfactum — Ex viſis argue contra Principes, qui Officia publica, Scultetatus Balivatus et ſimilia aliquibus concedunt ad vitam. Nam ſaepe regendi ſecuritas in ſubditos et oppreſſos delinquendi peperit*

En dit vindt men ook uitdrukkelijk in Haarlem (5), waar de Graaf belooft, *onſe Schout ende Schepenen te ſetten binnen Haerlem — verſetten en vernieuwen, alſoo dicke, als ons genoeget; mer ſoo wie wij daer Schepen kieſen, die en ſal* NIET LANGER *Schepen weſen dan een jaar — maer wij moghen hem eer ontſetten off wij willen.*

Het getal was voorhenen in 't gemeen onbepaald, en elk die gerechtigd was, om te oordeelen, verſcheen ter Vierſchaar; maar zoodra er, vooral in de Steden, meer geregeldheid van rechtspleging opkwam, werd ook hierin door de Graven voorzien, en zij bepaalden hun getal.

In de Keuren van Zeeland was op 't platte Land dit getal grooter. *In elc Ambacht in elke Vierſcare ſullen ſijn IX of XI Scepenen; die ſal die Grave kieſen.* Zij moesten *op 't hoogſte ſchot te boek ſtaan.* De Graaf belooft dies aan Monnikendam in 't jaar 1400. *alle jaer 7 Schepenen te zetten, ende die zal gegoed zijn, zo als zij in onſer Stede boeke ſtaen tot 600 oude Schilden in 't ſchote* (6). Hoe ſlordig, ja hoe ongelooflijk ſlordig dit onder de ſlappe Regering der *Utrechtſche Biſchoppen*, door 't niet bepalen van 't *getal*, toeging, verklaart ons WILH. HEDA, een

rit incentivum, et aufertur Principi Superioritas et frenum —. et p. 175. *Facit — pro electione Scabinorum, quod quolibet anno debent innovari, ne ex frequentia et continuatione illius per quandam machinationem ſemper illud renovando fiat aliquibus dicti Scabinatus infinita gubernatio.*

(5) *Priviil. van Haarlem*, bij MIER. D. III. bl. 365.

(6) MIER. D. I. bl. 314. §. 70. D. II. bl. 299. N°. 1. 525. *Rechtsgel. Obſerv.* op DE GROOT, D. IV. bl. 123.

Digitized by Google

een naaukeurig en geloofwaardig Schrijver, waar hij verhaalt, de pogingen, die Biſchop David van Burgundie aanwendde, om de rechtsplegingen in 't Sticht op een' meer geregelden voet te brengen, in deze woorden: „ Hij ſchafte af de „ abuizen en barbaarſche coſtumen, die in de „ Stad en in zijn gebied, deels door *Stedekeu-* „ *ren*, deels door de *rechters* (*pares*) met „ groote driften waren ingevoerd. Want het „ woeste en ontembare Volk, gewoon aan de „ Frieſche Wetten, verweldigde op eene ſnoode wijze de rechtsoefening; in twistzaken lokte het de getuigen aan door gaven en giften; „ over meineed was geringe of geene ſtrafvordering. De evenknien ſcholden en dreigden „ elkander; *Rechter* en *Partij* werd beiden het „ voordragen en opſtellen der Vonniſſen bezwaard gemaakt; afgebedelde ſtemmingen „ kwamen bij hoopen van zulken die nooit bij „ eenig pleitgeding of rechtsdading tegenwoordig waren. Hiertoe werden zij verzocht van „ de twistende partijen, welken, hoe meer perſoonen zij op het uur van 't vonniſſen met wagens en ſchepen ter rolle konden aanvoeren, „ hierdoor hunne zaak of beter of rechtveerdiger maakten. Zij ſchreeuwden luid op, dat „ zij het hielden met hem, wien zij begunſtigden, zonder te letten op de verdiensten van „ 't rechterlijk onderzoek. En hij die 't grootſte „ getal had, werd gerekend zijne zaak te winnen, waardoor de tegenpartij het ſomtijds boeten moest met zijn hoofd of leven, ſomtijds „ met verbeuring zijner goederen. De Biſchop „ zelf was bij zulk Vonnisvragen tegenwoordig, „ en dit zeereuvel nemende, en de openbare

„ on-

„ onrechtvaardigheid van 't Vonnis bekennende, „ kon hij echter met al zijn medelijden de voor„ oordeelden niet te hulpe komen, [']t Vonnis „ lag er], doch hierover zeergebelgd, poogde „ hij dit te herſtellen, en bepaalde een vast aan„ tal der rechtſprekenden; en zoo, dat men elk „ derzelver kon weigeren, en als dan werd een „ ander, vrij van vermoeden, in de plaats ge„ koren. Het Volk hierover zeergeſtoord, en „ woedende geworden, werd door partijzuchti„ gen bij andere gelegenheden tegen den Bis„ ſchop gaande gemaakt." De geleerde Uitgever, A. BUCHEL, merkt hierbij aan, dat de Schrijver (ſchoon een tijdgenoot van 't verhaalde,) de misbruiken van dien tijd al te vinnig doorſtrijkt, doch dat, indien er zulke misbruiken ter pleitzale plaats hadden, evenwel de pleitgedingen veel korter afliepen, die nu (zegt hij) bijna geen einde hebben, en de twistende partijen folteren met oneindige Uitzonderingen, verſchuivingen, hairkloverijen, en omwegen; doelende op de invoering van de Franſche en Burgundiſche Rechten, die meer op de Romeinſche leest geſchoeid waren (7). Dit bewoog ook Keizer Karel, in de Vierſchaar van 't Land van Putten, het onbepaald getal van bijkomende *Rechters* of zoogenoemde Leenmannen afteſchaffen (8). Dit dus verre van de *Rechtſprekende Macht* in de Steden. Wat

(7) BUCHEL. *ad Hedam*, p. 293, 307. not. (q. r.) — *minus erat diuturna litium perſecutio, quae nunc vix finem inveniunt, et infinitis exceptionibus, dilationibus, ſycophantiis, ambagibus, dominos ſuos exercent.*

(8) Uit het 1ſte Memoriaal van den Griffier *A. Sandelyn*, fol. 168, den 4 Febr. 15$\frac{1}{7}$. zie *de Bijlagen* h. a.

3°. Ook een Politiek Beſtuur.

Wat het ander gedeelte, het *Burgerlijk Bewind* betreft. Gelijk oorſpronglijk op het platte Land 's Graven *Baljuwen* en *Schouten*, buiten 't ambt van Rechtspleging, ook uit 's Vorsten naam het opzicht en bewind hadden over alles wat *de Politie* aanging: even zoo waren ook oorſpronglijk *de Schout*, en *de Schepenen*, de perſoonen, die alle andere Stedelijke voorkomende zaken in 't burgerlijke uitrichtten. De onderſcheiding toch, die naderhand opgekomen is tusſchen zulke *Rechtbank* of *Rechtwijzenden Raad*, en de andere naderhand aangeſtelde *Raden*, *Burgemeesteren*, en verdere Ambtenaren, of *Politike Regeerders*, was in de vroegſte tijden geheel onbekend. Men vindt in de oudſte Stedelijke Verordeningen en Privilegien niet anders, dan dat dit Collegie van *Schout en Schepenen* ook de oorſpronglijke Macht hadde, om de zaken van *Politie* te beſturen. Niets is hieromtrent uitdruklijker, dan in Gelderland bij de inrichting der Stad Zutphen, door Graaf *Otto* in 't jaar 1190. (9), waar hij inſtelt *twaalf Schepenen, met wier behulp of raad de Stad* [door den Schout] *zal geregeerd worden, en — — de Burgers zullen gehoorzamen de bevelen van den Rechter na beraadſlaging met de Schepenen; maar hij zelf* [de Rechter of Schout] *zal de burgers te hulpe komen, waar 't noodig zij.* En 't is hieruit niet ten onrechte, dat de Hr. SCHRASSERT (10) van de XVde Eeuw zegt: *Voor dien tijd hebben de Schepenen het bewind van alle ſaecken alleen gehad,*

(9) BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 249. en 399.

(10) *Beſchrijv. van Harderwijk*, D. I. bl. 90.

Digitized by Google

had, en de geheele burgerij en alinge gemeente alleen vervangen (11). Zulks had ook in alle de Hollandſche Steden bij de oorſpronglijke Verordeningen plaats, of werd ten minſte die inrichting daarbij verondersteld. Wat hierin naderhand, bij den toenemenden bloei der Steden bijgekomen zij van *Raden*, van *Treſoriers*, van *Burgemeesteren*, enz. dit doet alhier weinig tot mijn beſtek, en zal bij het opdelven van de *Vroedſchappen* nader te pas komen. Van meer belang is 't, optemerken het Recht, 't welk gemeenlijk de Steden teffens kregen, om *Stedelijke Keuren* te maken.

De verordeninge hiervan ſtond insgelijks aan den Graaf. 't Komt er maar op aan, op wat wijze, met wat bepaling, en aan wien de Graaf dat Keurrecht verleende.

Dit *Recht van Keuren* (gelijk de Voorbeelden ſtraks genoeg zullen uitwijzen,) werd niet eigenlijk gegeven aan de *Schepenen*, nog minder aan de overige *Magiſtraten*, hoedanigen er bij de oorſpronglijke Stedelijke inſtellingen niet waren; ook niet afzonderlijk aan de burgers en inwoonders; maar in zijnen oorſprong, en uit de natuur der zaak, werd het gegeven aan den *Schout*, als 's Vorsten plaatsbekleeder; maar, om alle willekeur te verbannen, nooit anders dan met goedkeuring van *de Schepenen*, of wel aan *den Schout en Schepenen* te zamen, zoo namelijk, dat de *Schepenen* bij rade des *Schouts*, of de *Schout* bij *rade van Schepenen* (want beide komt voor) de Stedelijke *Keuren* maakten; maar niet

En 't recht van Keuren te maken.

(11) Verg. MEERMAN, *Graaf Willem II.* D. III. bl. 321.

niet verder dan hunne Gerechtigheid ſtrekte, zoo aan de zijde des *Graven*, *behoudens wiens recht en hoogheid* alles geſchiedde, als aan de zijde der *Ingezetenen*, op welken geene Keuren konden gelegd worden tegen hunne oorſpronglijke vrijheden, of die tot hun bezwaar of belasting ſtrekten, zonder hunne toeſtemming. Waarvan hierna.

De Graven verleenden dat Recht gemeenlijk ook niet voor altijd; maar of voor *een half jaar* of *een heel jaar*, of wel *ad terminum duraturum*, 't welk in 't N—D. konde vertaald worden, *voor een tijd;* denklijk met oogmerk, om de proef te nemen, wat gebruik of misbruik hieruit konde komen (12). Evenwel heeft men ook voorbeelden van onbepaalden tijd. Maar in de Vergunning aan Amſterdam, ſtraks aangehaalen, ſtaat uitdruklijk *één jaar, en ten einde van 't jaar te vernieuwen.* Waaruit te verklaren is, dat nog in onzen leeftijd de *Keuren* van die Stad vernieuwd, en, zoo noodig, anderen er op nieuws bij *gekeurd* wierden; brengende de geest dier vergunning mede, dat, indien de Keuren ten einde des jaars niet vernieuwd werden, zij gerekend moesten worden vervallen, en de burgers er niet aan gehouden te zijn.

Met bepalingen.

Maar 't voornaamſte dier *Keuren* was, dat zij zich bepaalden tot Stedelijke aangelegenheden, tot zulke burgerlijke zaken, die men de *Politie* gewoon is te noemen, en die de welvaart der Steden betrof, zonder dat zij ingreep mogten doen in de *Rechten* en *Hoogheden* van den Opperheer, den Graaf, noch iets bepalen omtrent de

(12) MIER. D. I. bl. 302.

de *Rechtsplegingen*, de *Magiſtraatsbedieningen*, en hunne *Verkiezingen*, noch iets aan de *Algemeene Wetten* benadeelen.

Uit het boven gezegde van *Schout* en *Schepenen* kan men in 't voorbijgaan leeren, dat de Heer WAGENAAR (13), minder naaukeurig, ten minſte niet volkomen volgens den geest dier tijden, zeide: *De Schout werd bevestigt in 't recht om met Schepenen Keuren te helpen maken*, in plaatze van omgekeerd te zeggen: „ De Schepenen „ werden bevestigt in 't recht, om met raad en „ goedkeuring des Schouts, als 's Vorsten Offi„ cier en plaatsbekleeder, Keuren te maken; of „ de Stad kreeg de bevestiging van 't *Keurrecht.*"

Misbruik van 't Keurrecht.

Het beloop nu der menſchelijke zaken, de geſchapenheid en overhelling van groote Politike Lighamen tot uitbreiding hunner Macht, en het aangroeiend vermogen der Steden, hebben naderhand veroorzaakt, dat er van dit *Recht van Keuren* wel eens *misbruik* gemaakt zij, of om een zachter woord te bezigen, eene wijder uitgeſtrektheid aan hetzelve gegeven wierd, dan de meening der Gevers medebracht. Hieruit rezen dan allengskens nieuwe voorzorgen of voorbehoedſelen, 't zij om abuizen te verbeteren, 't zij om misbruiken voortekomen. Hiertoe kwamen dan te pas de naderhand zeergebruiklijke *Clauſulae ſalutares*, of de *Vorſtlijke Voorbehoedſels*; *behoudens ons Recht*, *behoudens onze heerlijkheid.* Opmerklijk is 't geen aan Amſteldam vergund werd in 't jaar 1342. (14): *Wat willekoren dat die Schout metten Schepenen maeckt, dien*

(13) *Amſterd.* D. XII. bl. 49.
(14) MIER. D. II. bl. 669. a.

dien moghen zij houden een jaar, alſoo verre alst hen goet dunkt, BEHOUDENS ONS RECHT, *ende ten eynde van den jaer te vernieuwen.* In Haarlem (15): *Ik geef den Schepenen vrijheid om met overleg van mijnen Schout (cum conſilio Sculteti mei) nieuwe Keuren of Ordonnantien (praecepta) te maken voor een half jaar — welken de Schepenen op hunnen eed verklaren zullen, voor de geheele of 't grootſte deel der Gemeente nuttig te zijn, behoudens hierin voor mij mijnen rechtdwang of* GEBIED *(jurisdictione mea).* 't Welk de Graaf later noemt: *behouden onſe heerlickhede* (16). En nog meer onderſcheidenlijk, in *Vlaardinge* (17): *zoo wat die 7 Schepenen mit den Raitsluiden ende met heuren gewaerden, Rechter* [Schout], *ende met onzen Bailliu van Delfland* KOEREN, [KEUREN], *dat zal vaſt ende geſtade blijven,* BEHOUDEN ONS RECHTS, *ende in alle punten voorſz.* BEHOUDEN *onze Heerlickheden ende onzer Graeflicker gewelt* [macht] (18). Waar tweederlei *behoudens* voorkomt; het eerſte ſchijnt aanteduiden, dat de Graaf zich voorbehield het recht op *het keuren* zelf, op de *toelating*, en op den *inhoud* der Keuren of hare *voorwerpen;* het tweede, zijn recht op alle de verdere Verordeningen, die alhier als Privilegien aan Vlaardinge voorgeſchreven wierden. 't Welk te recht door den Heer VAN DE WALL

(15) MIER. D. I. bl. 222. b.
(16) *Privil. van Haarlem*, bl. 31.
(17) *Handv. van Vlaard.* bl. 22. en MIER. D. II. bl. 377. b.
(18) Vele andere voorbeelden geeft MIERIS, D. II. bl. 581. f. a. 658. N°. 1. 756. N°. 2. 847. ſq. D. IV. 239. N°. 1.

Digitized by Google

WALL is opgemerkt, zeggende, dat de *uitdrukking, behoudens het recht van den Heer, medebrengt, dat alle Keuren, welken daartegen aanloopen, uit haren aart niet alleen krachteloos zijn, maar dat ook de Graaf en zijne Opvolgers het Recht behielden, om ze ten allen tijde te mogen vernietigen.* En welk eene kracht aan dit Voorbehoedsel gegeven wierd, leert ons het Vonnis bij VAN DE WALL (19). Maar ook zorgden de Graven daarna, dat de *Schouten* niet te veel toegaven aan 't klimmend Gezag van de Stedelijke Magistraten; wanneer zij bij 't aanstellen van eenen Stedelijken *Baljuw* of *Schout* (20) in zijnen *Lastbrief* (*Commissie*) invlochten de bepaling, *dat hij* (*Baljuw of Schout*) *geene Keuren, die ons Gerecht maken sal, mag consenteren, ten si dat Hij die eerst ons, of onsen Rade aengebracht hebbe, ende wij onse consent daer toe gedaen hebben. Anders willen wij dat die te niete wezen zullen.* Zulks brachten de *Schouts-Commissien* naderhand mede te *Haarlem*, *Amsterdam*, *Middelburg* en elders (21). Waarom ook Graaf Willem VI. te *Dordrecht* uitdrukkelijk

(19) *Handv.* bl. 560. Ook van *Gelderl.* SCHRASSERT, *Harderw.* D. II. bl. 176, 177.

(20) Want dit Recht behield de *Graaf* als *Souverein* in zijnen boezem, gelijk daarna ook *de Staten*; uitgezonderd wanneer Hij dit *verpachtte* of *verpandde*. Van hoedanige verpanding *Amsterdam* het voorbeeld heeft. Die Stad betaalde aan Keizer Karel bij zekere noodzake eene somma van *f* 30000:-. En de Keizer verpandde hiervoor de *benoeming* van *den Stads-Hoofdofficier* of *Schout*.

(21) MIER. D. IV. bl. 404, 549, 599. b.

lijk zelde (22): *Nieuwe Keuren buiten ons of onzen* RECHTER *gemaeckt, die ſullen af ende te niete weſen.*

Hierin lag ook de reden, dat men zoo dikwils leest van 't goedkeuren of bevestigen van Stedenkeuren door den Graaf, of door 's Graven Raad, of 't Hof Provinciaal van Holland in 's Hage (23). En dit had vooral dan plaats, wanneer de Steden of Stedelijke Magiſtraten de grenzen hunner aanbetrouwde Macht overſchrijdende, iets *keurden*, 't welk zonder 's Vorsten goedkeuren niet gelden mogt: 't welk weleer en ook ten tijde der Staten den naam kreeg van *Octrooi vragen*, of *Octrooi verleenen.* Waaromtrent de Heer OOSTEN DE BRUIN (24) te recht zegt: *Het is ontegenzeglijk, dat de Wetgevende macht alleen berust in den boezem en onafſcheidelijk is van de Hooge Overigheid*, ['t welk de Graaf was], *en dat bij gevolg de Hollandſche Steden, die, op haer zelven niet ſouverain zijn, ook onmogelijk bevoegd zijn kunnen, om, eigener Macht zoodanige Keuren, welken volkomen Wetten zijn, en de burgeren en vreemden verbinden, te maken.*

Dit was insgelijks de reden, dat, gelijk de Graven de Keuren bevestigden, zij insgelijks dezelven *afkeurden*, *herriepen*, of *vernietigden*, zonder dat hieruit eenig misbruik hunner Macht

(22) VAN DE WALL, bl. 414.

(23) Vele en aanmerklijke Voorbeelden heeft men hier van te *Leiden*, *Haarlem*, en elders. Zie MIER. D. II. bl. 302. *N°.* 2. 676, 796. D. III. bl. 477. N°. 3. 518, 519. D. IV. bl. 65, 66. *Privil. van Haarlem*, bl. 653. OOSTEN DE BRUIN, *Beſchrijv. van Haarlem*, D. I. bl. 76, 133.

(24) *Beſchrijv. van Haarlem*, D. I. bl. 182.

Digitized by Google

Macht of ſchending van Privilegien behoeft afgeleid te worden.

In 't jaar 1320. vernietigde Willem III. (25) *de Keuren*, die de Hr. van Voorne in *den Briel*, op de voorbijvarende Kooplieden gelegd hadde.

In 't jaar 1411. werd aan de Hollandſche Steden verboden eenige Keuren te ſtellen, waarmede zij de Haarlemſche Poorters meer bezwaarden dan hunne eigen Ingezetenen. En deden zij hetzelve, *die beloven wij hem of te doen of te doen doen, en van geenre waerden te weſen* (26).

Wilden zij *Gildens*, 't zij van *Fabriken*, *Trafiken*, *Koophandel*, of *Neeringen* inſtellen, of *Gewapende Lighamen* opſtellen, zonder bijzonder verlof: zij werden op last des Vorsten vernietigd.

Ook geſchiedde die Vernietiging wel eens op 't verzoek *der Stedelingen* zelf. Die van Haarlem (27), (zegt de Graaf) klaagden, *dat er bij den Regeerders der Stede zonder octroij gemaeckt was — een Statuyt of Keure — wegens de Erfenisſen en 't Verſterfgeld; — dat zij liefst wilden heffen een geringen* IMPOST *op het beestiaal, maar dat zij dit niet willen noch mogen doen, zonder eerst hierop te hebben onze brieven van conſent en octrooi, ons daarom ootmoedelijk biddende*; waarop de Vorst het een vernietigt, en 't ander toeſtaat — *voor zes jaren.* Ja bij grover begrijp werden de Stedelijke Magiſtraten ter verantwoording geroepen voor het Hof van Hol-

(25) MIER. D. II. bl. 238.
(26) *Privil. van Haarlem*, bl. 67, 72. MIER. D. IV. bl. 515. f. a.
(27) Ibid. bl. 244. ſq.

Holland of de hooger Rechtbank te *Mechelen*, en de zaak aanbevolen aan den *Procureur Generaal*, die uit 's Graven naam recht vorderde (28); of ook werd het recht van *Keuren* zelf ingetrokken (29).

Insgelijks konden de Graven die *Stedelijke Keuren* bij algemeene Landswetten veranderen, goed of kwaad keuren, of wel eene meerdere uitbreiding geven. Zoo leest men in 't jaar $14\frac{55}{76}$ (30) eene orde des Graven, op 't ſtuk van Manſlag, *dat men in alle onze Steden in onſen Lande van Hollant, daer men gewoonlick is* KEUREN *te maken, van der voorſz. Ordonnantie ende Overdracht* KEUREN *maken ſal, om dien te bet gehou-*

(28) Zie bij KINSCHOT, *Oudew. de Keuren* van bl. 527. en bijzonder bl. 557. waar men leest: *Alſoo tot kennisſe van den Hove van Hollant, door klachte van den Procureur Generaal van denſelven Hove, in den name van den Konink van Spanje etc. gekomen is geweest, dat binnen der Stede van Oudewater vele ondeuchdelijcke en onredelijcke Keuren, Statuyten en Ordonnantien waren, ende dat deſelve die goet waren luttel of niet onderhouden ende achtervolcht worden bij den Schout, Gerechte ende Gemeente aldaar, het welck tendeerde tegen de Hoogheyt ende eere des Konings — ende ook tegen 't Profijt ende Welvaart der Stede — — ſoo ſijn bij den Hove — — onthoden in den Hage den Casteleyn ende Schout, mitsgaders die van die Gerechte.* Zie meer gewichtige gevallen in de *Privil. van Rijnl.* bl. 426. waar een Vonnis gewaagd wordt van den Grooten Raad te *Mechelen*, tuſschen *Delft* en *Delftshaven*. De *Crimin. Ordonn.* 1570. §. 59. met de Aanteek. van *S. van Leeuwen*, bl. 221. (4). en het gebeurde met de Stad *Edam*, in *'s Hofs Memorialen van* ROSA, D. I. fol. 156. verſo. welk ſtuk ik in *de Bijlagen* plaatze op den 4 Jan. $14\frac{33}{34}$.

(29) *Privil. van Haarl.* bl. 72. onder aan: *Want onſe Schout met twee of drie Schepenen aldaar*, enz.

(30) LAMS, *Kennemerland*, bl. 65.

houden te worden (31). En zulks geſchiedde zelfs op 't Verzoek der Steden of op last des Raads van Holland (32). En hiervan had de Graaf reeds in 't jaar 1342. het voorbeeld gegeven (33), toen hij den Steden beval eene *Keur* te maken, dat geen Poorter *tolvrij* varen mogt, dan *na jaar en dag* Poorter te zijn geweest; als mede, toen hij allen zijnen Baliuwen belaſtte, te zorgen, dat de Steden geene *buiten-poorters* hielden, maar dat *elk poorter* binnen de Stad woonde, of anders zijn *poorterrecht* kwijt zou raken. Deze Buitenpoorters noemde men ook *Haag-poorters*, en *Landpoorters*, in 't H—D. *Pfal-burgers*, *Ausburgers*, *Usburgers*. Uit eene ruimere, en, zoo als de Graven 't zelfs verklaren, al te ruime uitbreiding van den zin der gegevene Privilegien aan de Steden, veroorloofden dikwils de Stedelijke Magiſtraten aan hunne Burgers of Poorters, om, behoudens hun *Poorterrecht*, buiten de Stad op 't platte Land te gaan wonen, en op dien naam *vrijdom* van *Schot* en *Ongeld* te genieten. De oordeelkundige Oudburgemeester VAN DE WALL heeft in de *Handvesten van Dordrecht* (34) hierover belangrijke aanmerkingen gemaakt. Te recht zegt hij, „ dat, „ toen dit houden *van Landpoorters*, in 't Graaf„ ſchap van Holland, een begin nam, ('t geen „ hij Land-poorters.

(31) Voeg hierbij de *Ordonnantien op de Politie*, 1540. den 1 April, en P. CHRISTINAEUS *ad L. L. Municipales Mechlin.* p. 3.

(32) A. VAN DER GOES, *Regist. van Holl.* D. I. bl. 522, 523, 573, 584.

(33) MIER. D. II. bl. 671. a. l. 4—12.

(34) Bl. 254, 354—358, 365, 398, 413, 431, 451.

Digitized by Google

„ hij voornamelijk tot den tijd van Margareta en „ haren Zoon Willem V. brengt,) zulks den „ Graven geweldig tegenſtond, en dat de reden „ daarvan was, omdat *de Landpoorters*, langs „ dien weg, niet alleen de betaling van 't *Schot*, „ waartoe *de Buren* op *de Dorpen* gehouden „ waren, ontduikten; maar ook zich lieten voor- „ ſtaan, dat zij *de Tolvrijheid*, die aan de Poor- „ ters gegeven was, behoorden te genieten. Welk „ een en ander ſtrekte tot merklijk nadeel van de „ Graaflijke Inkomſten." Dit was de reden, dat Graaf Willem VI. uit het Huis van Beieren, hoe-zeer zijn Vader *Aalbrecht* daarin wat toegegeven had, bij eene algemeene Wet in Rijnland en el-ders dit misbruik der *Handvesten* zocht tegen te gaan (35), „ bevelende *den Perſoonen* in 't Bal-juwſchap van Rijnland, enz. buiten de Steden ge-zeten, die zich vermeten *Poorteren* te zijn, en daarom *ongeld en ſchot* met hunne Buren in den Dorpe, daar zij wonen, weigeren —— dat die daarvan niet meer vrij gaan; en ook geene vrij-heid van *Tollen* zullen genieten."

Invloed der Burgerij, op 't Stads-beſtuur.

Maar welke was nu in dat *alles* de Invloed der Burgerij op 't Stadsbeſtuur? Moesten zij niet ge-kend worden in zaken van Stads-Regering, Be-wind, en in Stedelijke Verordeningen? Of had-den de Burgers of Stedelingen in 't gemeen in dit alles niets te zeggen?

Met deze Vraag kome ik ongevoelig op mijn voornaam doel, om den aard der Stede-Regerin-gen en den oorſprong der *Vroedſchappen* opte-ſporen. Laat mij die Vraag nu onderſcheiden-lijk beantwoorden!

De

(35) MIER. D. IV. bl. 176.

De Stedelingen, of de Burgerijen hadden in zekeren zin niets; in een' anderen zin veel te zeggen. Wij zagen, dat de geheele *Wetgeving* was des Graven; dat de Graven waren de Inſtellers en Oprichters der Steden; dat zij aan *Schout en Schepenen, of 't Gerecht*, beſtaande uit Ingezetenen zelve, gaven de Vrijheid, om *Keuren* te maken, mits niet ſtrijdende tegens 's Graven Rechten, of zijne Wetgevende, Uitvoerende, en Rechtsplegende Macht: en tegens de Verordeningen, hier omtrent de Steden voorgeſchreven (36). Hierin dan hadden de burgers in zooverre niets te zeggen. Wanneer het des aankwam op 's Graven Souvereiniteit, zijne Landsheerlijke Hoogheid, of Domaniale Rechten, zoo verre Hij dezelve zich voorbehield, of ze door zijne ingeſtelde Stadsregering, Schout, Schepenen en Raden in de Steden liet uitoefenen, of aan dat Collegie opdroeg: in zulke gevallen konden of mogten de Burgerijen zich in die zaken niet ſteken, ten ware zij op 's Graven last, of bij de eerſte Stedelijke Vrijheidsbrieven tot eenige zaak te hulpe of te rade geroepen wierden: gelijk men vindt, dat in vele Hollandſche Steden *Schout en Schepenen* met *andere Stedelingen* eenen balling, die in de Stad kwam, moest *arreſteren*; dat Dagvaarding of *Arrest* nimmer geſchiedde zonder het bijzijn van eenige *burgeren*, en diergelijken (37): 't welk toch ook meer de uitvoering raakte!

Maar

(36) D. I. bl. 11. enz. D. IV. bl. 130. enz.

(37) Dit is reeds opgemerkt bij den Hr. J. MEERMAN, in zijn ſchoon Werk, *Geſchiedenis van Graaf Willem II.*, D. III. bl. 353.

Digitized by Google

Maar daar waren vele gevallen, en met de toenemende Welvaart der Steden kwamen er telkens nieuwe bij, die de Burgeren zelve betroffen, en waarin hunne belangen bijzonder gemoeid waren. De Privilegien waren aan de *Stedelingen* gegeven, en niet aan de *Magiſtraten*, ten minſte niet aan de *Magiſtraten*, dan in zoo verre zij ook Stadsbewoners en Poorters waren. De Stedelijke *Keuren*, waarbij wel eens ſommige Poorters geroepen wierden, die als *Raden* ſtrekten, mogten wel niet ſtrijden tegen 's Graven Hoogheid, maar ook niet tegen der Stedelingen belangen, of konden den Ingezetenen geene zulke bezwaren opleggen, die, volgens den Geest dier tijden, zelf de Graaf als Souverein, niet vermogt opteleggen.

Zoodra derhalve, buiten die zaken, welken Schout en Schepenen, van wegen den Graaf, alleen konden of moesten afdoen; er zaken voorkwamen, die het ganſche Lighaam der Poorters of Burgers betroffen, of dezelve eenigzins tot bezwaar ſtrekten, 't welk vooral in geldzaken en de daartoe noodige belastingen beſtond: als dan moest dat geheele Lighaam der Burgeren opgeroepen; en, dewijl dit van tijd tot tijd, naar mate van de toenemende welvaart en werkzaamheden, meer omſlags had, en meer moeilijkheden met zich bracht: zoo zijn ook hieruit vele ſchikkingen en verordeningen voordgeſproten, die in volgende Eeuwen nedergekomen zijn op een vast aantal van *vroede lieden*, die naderhand de Stedelijke *Vroedſchappen* hebben uitgemaakt.

Hoe en wanneer begonnen.

Om dit ganſche ſtuk onder één oogpunt te brengen; zal ik vooraf kort opgeven, langs wat trappen die Veranderingen in 't werk geſteld zijn; tot

tot dat er *vaste Lighamen* afzonderlijk van de Regering gevormd zijn. Deze trappen zijn bij mij vier in getal.

Bij verſchelden trappen.

I. De eerſte trap was; dat in Stedelijke aangelegenheden en behoeften, die niet het *Bewind* of *'s Graven recht en heerlijkheid*, maar der burgeren bijzondere *rechten* en *eigendommen* regelrecht betroffen, (dewijl de Stedelingen van zich zelve geene gemeene Kas, of Stadskaſſe hadden) *bij klokkeſlag* opgeroepen wierden alle de Poorters of Stedelingen, zonder onderſcheid.

II. De tweede trap! Bij 't vermenigvuldigen der Stedelijke bezigheden en behoeftens, zoo wel als de vergroote nijverheid van werkzame handen: kwamen alleen op, of wierden alleen geroepen zulken, die de meeste kennis bezaten, en het meeste belang hadden bij de zaken, namelijk *de verſtandigſten* en *de gegoedſten*, genoemd *vroeden*, *rijken*, *notabelen*, of gelijk men meest zeide; *de rijkſten*, *vroedſten*, *notabelſten;* die, ſchoon zonder vast *Collegie* of *Lighaam* uittemaken, den algemeenen naam van *Rijkdom* of *Vroedſchap* droegen.

III. De derde trap! Maar ook dezen, om verſchillende oorzaken, bij 't aanwasſend getal der Inwoners, nalatig, om bij oproeping te verſchijnen: zoo kwamen maar allengskens op zoodanigen, die niet durfden of konden wegblijven; die eenige bediening, ambt of magiſtratuur bekleed hadden of nog bekleedden; of die eenige Stedelijke lasten op de ſchouders hadden. Hieronder waren dan ook Weesmeesters, Heilige Geestmeesters, Dekens of Hoofden van Gilden, en Werklieden.

IV. De

IV. De vierde trap! Toen er verſcheiden van die bovengemelden met bezwaar hunner zaken opkwamen; en zij die oproepingen door hunne Regering als een' zwaren last begonden aantemerken; zoo is hieraan toeteſchrijven, dat in 't midden der XVde Eeuw, vooral onder de Vorſten van 't Bourgondiſche Huis, meest onder Graaf Philips den Goeden en zijne Opvolgers, de Stedelingen zelve, of de Regering met en voor hun, en uit hun naam, bij Smeekbeden (*Requesten*) zochten en wisten te bekomen Octrooien of Veroorlovingen tot het hebben van een vast bepaald getal van Burgeren, van 80, 40, 36, 24, 16 perſoonen, die in voorgenoemde zaken, de Stad en burgers aangaande, voor hun allen opkwamen, alle Stedelingen vervangen, en hen met volle macht *repreſenteren* of *vertegenwoordigen* zouden. Hoedanige Vergunningen zeerſpaarzaam onder de Graaflijke Regeringen geſchied zijn, en bijna niet dan *tot wederopzegging* of voor *eenige jaren:* tot dat dezelven in de laatſte Graaflijke tijden of in de XVIde Eeuw allengskens, als *Collegien*, eene meerdere vastigheid en ſtevigheid bekwamen.

Ziedaar het beſtek! Zien we of dit kan opgehelderd en onloochenbaar bewezen worden. Want dan zal ook de reden blijken, waarom in vroeger ſchriften dikwils het woord *Vroedſchap* voorkomt, eer er nog vaste *Vroedſchapslighamen* aanwezig waren; en in welken gezonden zin men heeft kunnen zeggen, dat *de Vroedſchappen* zoo oud zijn als *de Steden.*

Eerſte Trap. Wat den eerſten trap aangaat! Een Stad, dus ingericht als boven, had tot haar onderhoud gelden

den benoodigd. 't Zelfde Grondbeginſel nu, 't welk over geheel Europa zich uitſtrekte, en 't welk niet eerst uit het *Leenſtelſel* (maar veeleer *het Leenſtelſel* uit dat zelve,) moet worden afgeleid, was het *Domaniaal-Syſtema*, en het daarmede gepaard gaande, bekende en erkende Recht der *Onderzaten*, op die Domeinen gezeten, dat, boven 't geen de Vorsten zelve uit hunne *Domeinen*, *vaste goederen*, *inkomsten*, en *cijnſen*, daaruit voortſpruitende, trokken, de Landzaten geenen duit uit hunne beurzen, tot onderhoud van 't Beſtier, behoefden te geven anders dan *vrijwillig* en *met hunne toeſtemming:* dit zelfde had ook zijne krachtige uitwerking in de *nieuw opgerichte Steden*, thans *vrij* gemaakt en ontſlagen van 't hatelijk denkbeeld van perſonele, of hoofdelijke belastingen, diensten en bezwaren. Evenwel daar moesten middelen zijn, om de benoodigde kosten in de Steden te vinden. Die middelen waren bij den Grave of Landsheer niet altijd te zoeken. Dezen, door hunne mildadigheden en aanhoudende Uitgiften van Domeinen, in hunne Renten en Inkomsten verminderd, (zie bl. 51.), behoefden allengskens zelve veel eer. Zij trokken uit de Steden de vroeger opgenoemde Voordeelen; en zij beloofden zich van die Stedelingen, wier welvaren zij insgelijks bevorderd hadden, en door wijze Wetten en Vergunningen verder bevorderden, nog meerder onderſtanden tot hunne toenemende Landelijke Behoeftens. De Stedelingen nu vrij geworden, waren toch ook verplicht, om volgens het oude *Domaniele*, en 't daarop gebouwde *Leenroerige* Staatsgeſtel, dien zelfden Graven in hunne *Heirtochten* en *Oorlogen* met de omliggende Naburen,

ren, des noodig en opgeroepen, bij te ſtaan, en hunnen Landsheer te helpen, 't zij met bepaalde, 't zij met onbepaalde *Manſchappen*, *Schepen of Koggen.*

Maar hoe nu zulke gelden bij de Steden te bekomen? Hierin kwam hun 't hoog gezag der Landheeren te gemoet. De *Stedelijke Keuren* veroorloofden zeker den *Magiſtraten* of 's Vorsten *Ambtenaren* niet, om de beurzen der Stedebewoneren aanteſpreken. Wilden zij dit gedaan krijgen; moesten zij zich vervoegen aan den Graaf. Het eerſte, gereedſte, eenvoudigſte, en gelijkdragendſte middel ſchijnt toen al gerekend te zijn, om van de *eetbare waren en verteerbare Goederen*, bij vorme van *Accijſen*, *Excijnſen*, iets *afteſnijden*, bij koop of verkoop, van den Prijs der Waren; en dit *ten gemeenen nutte* aftezonderen. Ziedaar den oorſprong der *Stedelijke Accijſen;* eer nog de Graven *Landelijke Accijſen* geheven hebben. 't Is mij niet gebleken, dat de Vorsten uit het eerſte, of *Hollandſche* Stamhuis, na het ſtichten der Steden, met name WILLEM II., FLORENS V. en JAN I., dat is tot aan 't jaar 1300. aan de *Hollandſche en Zeeuwſche Steden* geoorloofd, of haar het recht gegeven hebben, om zulke Stedelijke *Accijſen* te heffen. De Graven uit het tweede of 't *Henegouwſche* Stamhuis hebben dit gedaan, maar toch, naar 't ſchijnt, ſchoorvoetende en onder naauwe bepalingen. Ten minste dit is zeker, (hoe hoog men ook de oorſpronglijke Stedemacht opvijzele), dat de Steden zulks zonder 's Vorsten oorlof niet mogten doen, en veel minder, dat de Magiſtraten die Lasten mogten heffen, zonder bewilliging of toeſtemming van de Burgerijen of den ganſchen

Oorſprong der Steden-accijnſen.

ſchen Burgerſtaat. Die Vrijheid toch werd gegeven aan de Stad of 't ganſche Lighaam der Burgerij, waarvan de Magiſtraten het Hoofd waren; maar welke Magiſtraten dan ook uit den aard der zaak dit recht niet konden oefenen zonder oproep en toeſtemming van de Poorters. Het oudſte ſtuk, mij daarvan voorgekomen, 't welk teffens die medewerking genoeg uitwijst, is van 't jaar 1305. aan Zierikzee, (naderhand in 't jaar 1323. bevestigd) waar Graaf Willem III. zegt (38): *Wij hebben onſen poorteren van Z. magt gegeven — — accijſen te ſtellen tot heurer poorte behoef — als ſij te raede werden — — NB. het waere dat ons de poorteren daarover croonden*, [dat is, kreunden, of daarover klachtig bij ons vielen], *dat wij dan afleggen ſouden, vonden wij 't te raede.*

Naaukeuriger werd dit uitgedrukt aan *Schiedam*, in 't jaar 1317. (39): *Wij hebben onſe guede luyden van onſen poorte — oirloff gegeven eene accijſe te leggen — bij den Burgemeesters, bij den Schepenen, ende bij den Raide. — Ende deſe Aſſiſe ſullen zij leggen bij onſen* RECHTERE *— ende ſal geduren tot onzen* WEDERZEGGEN. Men verſta hier door *Rechter* den Schout, als 's Graven onmiddelijken Officier, tot wiens verantwoording of bekrachtiging dit in de eerſte plaats ſtond; zoodat de Regering *door* of *bij hem* dit bezorgde, *na oproeping der Stedelingen.* En hadden de Steden zulke Vrijheid niet voor zich verkregen, als dan moest zulks bij den Graaf zelf of zijnen Raad gedaan, of verzocht of bekrachtigd

(38) MIER. D. II. bl. 49. en 353.
(39) MIER. D. II. bl. 191, 714.

tigd worden. Van hier leest men van Vlaardinge (40) nog later op 't jaar 1448. *Wij hebben geconſenteert in ſekere ordinancye van excijſe, bij den gemeynen Gerechte, Vroedſchap, ende Rijkdom van onſer Stede.*

Zulke vrijheid werd naderhand ook verleend, of tot *wederzeggen*, gelijk zoo aanſtonds aan *Schiedam* (41); of voor *drie jaren en langer niet* aan *Haarlem* (42); tot 15 jaren aan *Vlaardinge* (43); tot 12 jaren aan *Dordrecht* (44); tot 18 jaren aan *Leiden* (45); aan anderen voor *altijd* (46), met bijvoeging, *behoudens 's Graven recht* (47), 't geen wegens misbruiken, en tot voorkoming van alle voorwendſels, naderhand Keizer Karel aanleiding gaf, om bij een algemeene Wet, in 't jaar 1518. het heffen van *Accijſen* aan *de Steden* en *Dorpen* te verbieden, *dan bij Octroy* of *expreſſe conſente van ons;* waaruit alle de latere *Octrooien* geſproten zijn, tot het heffen van *Accijs* (48).

Maar ook werd dan bepaald, bij en door wien dit verricht moest worden. In Vlaardinge zagen wij boven, *bij den gemeenen Gerechte, Vroedſchap,*

(40) *Handv. van Vlaard.* bl. 67.
(41) En aan *Cornichem*, MIER. D. IV. bl. 452. f.
(42) MIER. D. IV. bl. 187. f. en *Privil. van Haarl.* bl. 68. op 't jaar 1411.
(43) *Handv. van Vlaard.* bl. 127.
(44) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 632.
(45) *Privil. van Rijnl.* bl. 392. *Handv. van Leiden*, bl. 418. op 't jaar 1497.
(46) *Oudewater*, MIER. D. IV. bl. 232. N°. 1.
(47) MIER. D. IV. bl. 429. f.
(48) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 325. WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. IV. bl. 391. et *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2052.

Digitized by Google

ſchap, en Rijkdom. Toen 's Gravenhage nog *een dorp* was, *bij de gemeene buren* (49). In *Schiedam bij Burgemeesters, Schepenen en Rade — en die zullen ze leggen bij onzen Rechter* (Schout). In Gouda, *bij den Schout en Raadsheeren der Stad* (50), waarbij gevoegd wierd, op voorwaarde, dat zij den Grave *voor zulk een beneficie jaarlijks zouden opbrengen* 82 *franſche kroonen.* Welke zeker dan ophielden, wanneer de Graaf zulk een *Beneficie* weder introk (51). In latere tijden werd er bijgedaan, *mits conſenterende de meestendeel van de genen die daarin behooren te conſenteren* (52). Ook werden de *eindens*, waartoe, duidlijk bepaald, of ook de ſommen uitgedrukt, 't zij in 't algemeen (53), 't zij in 't bijzonder; aan Alkmaar, om de Stad uit hare ſchulden te redden (54), aan Gornichem, om daarmede tot verval *onze Slot en Stad te ſtarken* (55), aan Amſterdam, tot eene ſomme van *f* 9000:- toe (56) ter kosten in den oorlog tegen de Oostvrieſen, 1398, aan Goes, om het *Don Gratuit* voor *Jacoba's Inhuldiging* te vinden (57). Ook werden de Waren en Goede-

(49) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 323.
(50) MIER. D. IV. bl. 63. N°. 1.
(51) Ik voeg er dit bij, om dat velen verkeerdelijk zulke Vergunningen voor *gekochte* Privilegien houden, verwarrende hiermede *Privilegia Emta*, en *titulo onerofo conceſſa.*
(52) *Vlaardinge*, op 't jaar 1563. bl. 131.
(53) Ibid. bl. 70.
(54) MIER. D. IV. bl. 239.
(55) Ibid. D. IV. bl. 452.
(56) Ibid. D. III. bl. 686. f.
(57) Ibid. D. IV. bl. 415.

deren, als *Wijn*, *Bier*, *Meel*, *Koorn*, *Lakens* enz. waarop *de Accijs* mogt geleid worden, ſomwijlen bepaald (58).

Ik bezit een zonderling *Accijs-Opſtel* in de Stad Middelburg, van 't jaar $13\frac{25}{2}$. het welk, mogelijk het oudſte en eenigſte in zijn ſoort, en in de *Archiven van Middelburg* nog aanwezig, geſchreven is op een *langwerpige Perkamenten Rolle*, 't welk ik om zijnen zonderlingen inhoud waardig keure, om in *de Bijlagen* te plaatzen (59). Men zal daaruit zien de eenvoudigheid van die tijden, de geringheid der Oplagen, zoodat veelal 1, 2, 3, of 4 *Deniers* te ponde betaald moest worden, en teffens opmerken, hoe vroeg en hoe gewichtig reeds in dien tijd de Zeevaart en Koophandel in Zeeland geweest zij, bijzonder met Zeeuwſche Wolle, Middelburgſche Lakens, maar ook met Engelſche, Schotſche, en Yerlandſche Stoffen van die ſoort. Die Accijſen waren zeker toen nog eene nieuwigheid, zoodat ze Philips van Leiden, een Schrijver van dien tijd (60), betrok onder harde *Exactien*, te voren *ongehoord*, dat iemand willende malen en Meel gebruiken, van elken *Maldrum* 2 *Groſſen* moest betalen, en van elk *vat Wijn*, *Bier*, of anderen Drank 1 of 2 deniers (61).

Tot

(58) *Vlaardinge*, bl. 65.
(59) Zie *Bijlage* op 't jaar $13\frac{25}{2}$.
(60) PHIL. DE LEYD. *Cnra Reip.* p. 212. c. f. p. 123.
(61) Men kan van deze *Accijſen* in Holland, hunnen oorſprong, aard, en voordgang veel meer lezen bij den Hr. VAN DE WALL, *Dordrecht*, bl. 306. en 518. DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 323. en P. PAULUS, *Unie van Utrecht*, D. I. bl. 212. die toch de Rechten der

Gra-

Tot zulke en diergelijke belasting dan was de oproeping der burgeren *bij klokkeſlag* noodig. Waaruit verſtaan wordt de Handvest van *Alkmaar* 1254. (62): *Alwie op het luiden van de klok niet opkomt, verbeurt een pond aan den Grave.* 't Zelfde in *Haarlem* (63), en in Middelburg 1253. (64): *Soo wie dat die clocke ſlaet ſonder gemeenen raedt — wie dat ten clockeſlage niet coemt, hi ſal beteren den Heere X ℔. ende der poort V Schell.* Dit gebruik der klok is naderhand bij 't roepen der *Vroedſchap* in ſommige Steden gebleven. Zoo leest men op 't jaar 1564. van *Monnikendam, dat de Vroedſchap ontboden werd met het luiden der klok naar ouder gewoonte* (65). Dit greep dan plaats in alle Stedelijke bezwaren, ſchoon zaken van *Rechtspleging* en *Stadsregering* of *Politie* verbleven bij *Schout* en *Schepenen*, de allengs bijkomende *Raden*, en *Poort-* of *Burgemeesters.* Met welke bepaling wij altijd die Stedelijke Inrichtingen verſtaan moeten.

Doch zulke algemeene oproeping hield niet lang ſtand; zoo zij immer in die duistere eeuwen, waarvan weinig beſcheid is, zoo algemeen geweest zij. Immers gelijk in eene groote menigte van menſchen altijd plaats grijpt, dat het meerder getal de zoodanigen uitmaken, die ongeſchikt zijn, om te ſtemmen, of wier ſtemming ook

Tweede Trap.

Graven, als *Grondheeren* en als *Landsgebieders*, wel eens niet naaukeurig onderſcheidt.

(62) MIER. D. I. bl. 288. b.
(63) *Privil. van Haarl.* bl. 4.
(64) MIER. D. I. bl. 275. a.
(65) *Nederl. Jaarb.* 1765. bl. 1305.

ook door minder belangſtelling overbodig is, of wier onkunde dikwils ſchadelijk is; zoo was het denklijk hier. Ook is het in zaken van bezwaar en geldmiddelen gemeenlijk de grootſte hoop, die door behoeftens zelve geprangd, of weinig of niets opbrengen, en veeleer *hulp* behoeven dan *hulp* toebrengen. Eene zaak, die bij de Romeinen Koning *Servius* wijzelijk begreep in zijne bekende *Schattinglijsten*, waar hij voorzichtig op eene enkele Lijst of *Stem* plaatſte alle *proletarii*, en *capite cenſi*, dat is, de zulken, die geacht wierden alleen tot vergrooting der bevolking dienſtig te zijn om *kinderen* te teelen, of op een *manshoofd* of huisgezin gerekend werden zonder iets te betalen. Even zoo ontſtond reeds hier vroegtijdig een tweede *Trap* of wijze van oproeping. Daar het toch in die geldelooze tijden ras kenbaar wierd, welk een groot aantal van ingezetenen niet in ſtaat ware, om eenig *ſchot* optebrengen, of *lasten* te dragen; velen die noch *huizen* noch *eigen akkers* bezaten; velen die van hunner handen arbeid leefden; velen die ook allengskens van 't platte land, waar zij als eigenhoorige lieden (*glebae adſcriptitii*) gewoond hadden, naar de Steden overkwamen, en poorters wordende, niets medebrachten; en uit dien hoofde niet ſchielijk op de *Schotboeken* bekend raakten: zoo bepaalde zich allengskens deze oproeping of bijeenkomst tot zulken, die *ſchot en lot* betaalden, en tot hen, die onder den naam van *vroeden*, *kundigen* of *verſtandigen* kwamen, al waren zij door geene middelen uitſtekende; of wel deze mindere ſtand bleef van zelf weg, en ſloot zich zelven uit. Hiervan zijn reeds de ſporen in de Handvest van Middelburg

van

van Koning Willem 1253. (66), waar in die oude Taal gezegd wordt §. XLII. *Man die gheen huus noch landt en heeft in Middelburch, ende in den Schotbrief niet en ſtaet, en mach geen oerconde ſegghen.* Hier kwam bij, dat het groot getal der poorters door het vermenigvuldigen der Stedelijke bezigheden, van tijd tot tijd toenam: dat de toenemende koopmanſchappen en handwerken ook vele werkzaamheden verſchaften; en dat de aangroeiende *Rijkdommen* der Stedelingen ook vermeerderden, zoo door eigen vlijt, als doordien de Graven vele hunner *Domeinen*, of derzelver *Inkomsten*, die zij uit de Steden trokken, allengskens aan de Steden *overlieten* of *vergunden*. Hierdoor werden de bezigheden van den *Stadsraad* in 't uitoefenen hunner rechten veel vergroot; die vergrooting gaf aanleiding, dat al vroeg den *Schout en Schepenen* eenige *Raden of Raadslieden*, (*conſiliarii* of *conſules*) (67) werden toegevoegd, bijzonder ook de zoodanigen, die over de *Geldzaken* de beſchikking kregen, en naderhand weder geſmaldeeld raakten, toen de namen van *Treſoriers*, *Poortmeesters*, *Burge-* of *Burgermeesters* meer bekend en onderſcheiden raakten. Wanneer dan *Schout* en *Schepenen* in de vroeger tijden zaken van aangelegenheid te behandelen hadden, zoo riepen zij tot zich en beraadſlaagden met die *Raden*, uit de Poorters of Stedelingen genomen, en kwamen er *Stedelijke behoeften* bij; zoo ontboden zij nog daarenboven dezulken, die voor

Rijkdom en Vroedſchap.

Wie de oude Stads Raden.

(66) MIER. D. I. bl. 274.

(67) Men verwarre dit niet met de later opgekomen *Burgemeesters.*

voor de *rijkſten* en *vroedſten* bekend ſtonden: die dan *de rijkdom* of *rijkheid*, en de *vroedſchap*, *wijsheid* of *wijsdom* genoemd wierden. Van zulke *Raden* of *Raadsmannen* (die men mogelijk 't best bij de latere *Penſionarisſen* vergelijkt,) vindt men al vroeg gewag bij *van de Wall* (68); ja hierdoor wordt verſtaanbaar 't geen men leest op 't jaar 1265. (69) in Dordrecht: *De Baljuw van Zuidholland, de Rechter* [Schout], *Schepenen en Raden van Dordrecht, in den Raad nedergezeten, hebben met elkander geraadpleegd over het recht van den Landsheer en over de eere der Stad.* De oorſprong van die enkele of vroegſte *Raden* mag afgeleid worden uit de algemeene Vergunning aan de *vroege Regeerbank* gedaan, om eenige kundige lieden bij zich te nemen in Eede. Zoo zegt het Stede-Privilegie aan Middelburg 12§§. (MIER. D. I. bl. 275.) *'t geen Schepenen met de poorters*, die zij er toe nemen wilden, *tot nut der Stad op den eed goedvinden.* En men vindt die in *Oudewater* duidlijk op *twee* bepaald (70), waar Graaf Willem III. verordent, dat, „ wat „ de zeven Schepenen met de twee Raadsman„ nen bij onzen gewaarden *Rechter* [Schout] „ keuren öf willekeuren tot onzer Poort oor„ baar — dat zal voirtgaan — tot wederzeg„ gen." Maar daar het iets anders was, *iets tot nut der Stad* — en *iets tot bezwaar der Stad* en harer ingezetenen te verordenen: zoo was 't vooral noodig, om ook *hen* in zulke zaken te kennen.

Met

(68) *Handv. van Dordr.* bl. 58, 79, 93.
(69) Ald. bl. 102. in not.
(70) KINSCHOT, *Oudewater*, bl. 280. en MIER. II. bl. 281.

Met zulke *Raden* dan vergezeld, beriepen zij *de Vroedſchap en Rijkheid:* bij voorb. te Rotterdam (71) in Geldzaken, op deze wijs: *Baljuw — Schout — Scepenen — Raetsluyden* — [3 in getal] *dat wij gemeenlijk overdragen ſijn bij ſommige der rijkſten — ende der vroetſten.* Men lette hier ook op 't woord *ſommige Rijkſten;* terwijl er *acht* met name genoemd ſtaan. Te Haarlem (72): *Wij Scout — ende Raden der Stede — — van der gemeenre Stede wegen bi goeddunckeu der Rijcheden ende der Vroedſchap —.* In *'s Hage* (73): *Supplicatie van — Bailliu, Scout, Scepenen en gemeene Rijkdommen van onſen Dorpe 's Hage.* En wederom te *Rotterdam* (74): *Wij Schout, Schepenen ende Raed — — dat wij met — goeddunckeu onſer Vroedſchap ende Rijkheid —.* Waarvoor in 't jaar 1348. bl. 254. eenvoudig ſtond: *Wij Schepenen, Raed ende gemeene Poorteren binnen Rotterdam —.* Men noemde ze ook wel de *goede lieden.* In Dordrecht (75): *Wij Burgemeesters, Scepenen ende Raet, mesgaders den twaluen in dien tiden, ende bi conſente van anders den goeden luden gemeenlic in der Stede van Dordrecht.* Wie de Vroeden en Rijken.

Men kan hieruit vele misvattingen onzer *Stedebeſchrijvers* verbeteren. Aldus begaat de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* D. V. bl. 473. een'

(71) LOIS, *Beſchrijv. van Rotterdam*, bl. 266.
(72) MIER. D. III. bl. 579. D. IV. bl. 536.
(73) DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 91.
(74) LOIS, bl. 271. op 't jaar 1331.
(75) MS. ter Leenkamer van Holl. a. 1383. Octav. van Vr. Asſ. *Putten en Strijen met houten berden*, fol. LVIIJ.

een' dubbelen misſlag, als hij zegt: „ De *Vroed-*
„ *ſchappen*, die, in *oude* Schriften, ook den
„ naam van *Raade* dragen, ſchijnen te Enkhui-
„ ſen, al van ouds, uit een getal van *twintig*
„ van de rijkſte en aanzienlijkſte Poorters be-
„ ſtaan te hebben, die den naam van *Rijkdom-*
„ *men* droegen." 't Is waar, de naam van *Rijk-dommen* gaf aldaar aanleiding tot misbruik, zoo dat men in 't verkiezen der gewone XX. daarna verordend, meer zag op den *rijkdom* dan op *noodige bekwaamheden*, zoo zelfs, dat, als een dier XX. door toevallen zoovele *ſchotponden* niet meer kon opbrengen, hij van zijn ambt verlaten wierd, waardoor Keizer Karel, op *Stedeverzoek*, ſtrekkende om te hebben XXIV. Raden, en verklaring over de hoedanigheid der Perſoonen, hun in 't jaar 1523. verordende, dat de Vroedſchap van XX. mannen voortaan zoude gekozen worden *uit de wijſte*, *bequaemſte*, *verſtandigſte*, *notabelſte en nutſte*, *oud XXX jaren* (76), doch de Hr. Brandt (77) noemt hetzelve te recht op den kant: *kwade gewoonte in 't verkiezen der XX Raden.* Ook is 't waar, dat alhier de *Vroedſchap* den naam van *Raden* voert; waarom ook hier en elders die namen verwiſſeld worden; maar dat was niet alzoo *een* of *twee* Eeuwen vroeger.

Dit alles kon ik met honderd voorbeelden ſtaven (78), die ons leeren, dat de woorden *Vroed-*

(76) *Handv. van Enchuyſen*, bl. 65. a.
(77) *Beſch'rijv. van Enkhuizen*, bl. 63. 2de Druk.
(78) Ik zal er ſlechts enkelen tot nader opheldering bijvoegen. Van *Delft*, bij MIERIS D. III. bl. 659. op 't jaar 1397. *Wij Scout*, *Scepenen en Raedsmannen van Delft*,

Vroedſchap en Rijkdom hier niet beteekenen een bepaald en voorddurend Collegie; zijnde alle de bewijzen genomen uit Steden, van welken 't volle zeker is, dat zij nog zulk *Politiek Stedelijk Vroedſchapscollegie* bij Graaflijke Vergunning niet verkregen hadden. Waarom te recht ook WAGENAAR (79), wat *den Rijkdom* aanbetreft, heeft opgemerkt, dat die naam in Amſteldam gegeven wierd aan de meest *aanzienlijken of notabelſten; welke naam* (zegt hij) *hun zelfs bijgebleven is, nadat de Vroedſchap uit een bepaald*

Delft, dat wij bij conſent der Vroetſchap —. Van Vlaardinge, *Handv.* bl. 289. op 't jaar 1503. *Wij Balju — Scout, Burgermeesters, Scepenen, mit den Raetsmannen — dat bij overeendragen ende conſent onſer gemeene Vroetſcap ende gemeene poorteren.* In een' Brief van eenige Steden van 't jaar 1416. over geld, den Graaf van Egmond verſchuldigd, leest men bij MIER. D. IV. bl. 379. *Wij Scouten, — Burgemeesters, Schepenen, ende Raede der Stede van Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam en Gouda* —. *hebben bij goetduncken der* RICHEDE [dus leze men in plaats van *vrichede*] *ende Vroetſchip gelooft* —. Van Leiden, MIER. D. IV. bl. 611. op 't jaar 1421. *Scout, Schepenen en Rade — doen kondt — dat wij bij rade ende goetduncken van der gemeenre* VROETSCHAP *ende van den* RIJCKDOM — — *om die gemeen oorbaer te ſtercken ende bij der neringe van der draperiien te blijven* —. En in 1440. MIERIS, *Handv. van Leiden*, bl. 471. vergunt *Philips* aan Leiden, om Renten te verkoopen, daarom, zegt de Stad, *dat ſij overdragen zijn bij onſen Gerecht, Vroetſchap, ende Rijkdom*; — waarop volgt: *Wij veroorloven onſen Gerecht van onſer Stede — dat ſij bij rade van der Vroetſchap en Rijkdom.* — Van Vlaardinge, *Handv.* bl. 67. op 't jaar 1448. ſpreekt de Graaf van 't toeſtaan der *Oorlancye van exciſen bij den gemeynen Gerechte, Vroetſcip ende rijcdom van onſer Stede* —.

(79) *Beſchrijv. van Amſteld.* D. XII. bl. 282.

paald getal van Raden beſtond. Hiertoe beroept hij zich op de *Stadsregisters, waarin onderſcheidentlijk geſproken wordt van den Gherechte, die XXXVI. ende die heele Rijkdom van der Stede. — — Van den Heere* (dat is, den Schout), *den Gerechte, de geheele Vroetſchap en de notabelſte ende rijckſte Poorteren.* — — Dit laatſte nu behoort wel tot volgende tijden; maar 't bewijst alhier 't gebruik van 't woord *Rijkdom;* terwijl intusſchen dezelfde Schrijver, om te toonen, dat in vroeger tijd in *Geldzaken* ook opgeroepen wierden *alle gegadigden* en *beste burgers*, bl. 292. een formulier opgeeft van 't jaar 1417. waarnaar gehandeld wierd *met rade, conſent ende goetduncken der Wijsheden, Vroetſcippe ende Rijchede.* In welken zin men nog, in 't jaar 1471. onder Karel I. te *Hoorn* leest van *Vroedſchap en Rijkdom*, onderſcheiden *van de Gemeente.* Men verſtond dan door *Vroedſchap* de *vroede* lieden, bijzonder de kundigen, en meest de afgegane Regeringsleden; door den *Rijkdom* zulken, die voor *rijk* bekend, of op zekere *ſchotponden* geſteld, en alzoo tot *ſtemming* of *verkiezing* bevoegd waren; en door *Gemeente* alle de overige goede burgers en ingezetenen der Stad. Hieruit verſtaat men dan ook, wie in de Steden tot Stedelijke Ambten bevoegd waren. En hiertoe behoort mede de aanmerking van DE RIEMER (80): „ Dat niemand tot Burgemeester, „ Schepen of Raad verkiesbaar was, ten zij hij „ ſtond op 't hoogſte Schot, en dat eenige jaren „ al betaald had. Zoo kan men maklijk nagaan, „ wie die potentiores en ditiores waren. Onze „ Scout

(80) *'s Hage*, D. II. bl. 300. f.

„ Scout (zegt de Graaf) ſal nemen uit 35. die „ rijkſte onſer Poorteren van Medenblik, die „ hoechſte geſcot zijn in der Stede Scotboec." In *Haarlem* werden zij door Hertog Aalbrecht in 't jaar 1398. genoemd, *die voor* 100 *ponden te ſchote ſtaan* (81). Zoodanig een *Schotboek* komt reeds in 't jaar 1223. in de Stede *Domburg* voor (82): „ Niemand kan in Domburg gemeenis dragen, die noch akker noch huis in „ Domburg heeft, noch in 't Schotboek (*Charta Tributi*) gevonden wordt."

Men moet dit alles dan opvatten op de wijze, zoo als nog lang op de platte landen en dorpen ſtand hield, en waarvan de ſporen in *Kennemerland* bleven, volgens LAMS, in zijne *Handvesten* (83): „ In ſwaere ſaken, de Politie betreffende, zijn Schepenen — gewoon geweest bij „ haer te roepen ende te vergaderen de rijckſten „ (den Rijkdom) ende bequaamſten (de Vroed„ ſchap) van haer plaetſen, daermede zij beſloten ende reſolveerden, ten beste oirbaer van „ haer dorpen, in forme als *Vroetſchap*; ende „ wierde dat beſluit genoemt de *Burenſtem* Welke Burenſtem ofte Regeringhe in die forme „ mede zo oud ſchijnt te zijn als de Schepen„ domſche Regering zelfs." Hij voegt er bij, bl. 151. „ De voorn. Vergaderinghe ende *Buerſtemme* word noch onderhouden in alle de „ Dorpen, uytgeſondert tot Wormer ende Jisp; „ ende nu noch, ſedert te Oostzanen ende Uyt„ geest, daer nu mede Vroedſchappen ſucceſſi„ ve-

(81) *Privil. van Haarl.* bl. 61.
(82) MIER. D. I. bl. 190.
(83) LAMS, *Kennemerl.* bl. 150.

„ velicken zijn geſteld bij de Heeren Staten van „ Holland, in plaetze van de Geburen "

Geen vaste Vroedſchappen.

Dus waren die Vroedſchappen en Rijkdommen in het tweede Tijdperk geen vaste noch aan getal verbonden Lighamen. Dit heeft ook WAGENAAR bij den aanvang der XIIIde Eeuw omtrent *Weſtvriesland* opgemerkt (84): „ Omtrent dien tijd of vroe- „ ger ontmoeten ons ook in Weſtvriesland Rijk- „ dommen en Vroedſchappen, of Oudſten, wier „ Raad in gewichtige gevallen ſchijnt gebruikt „ te zijn geweest; doch die egter in de vroegſte „ tijden geen bepaalt getal hebben uytgemaakt." Ook merkt hij daar te recht op, dat „ in de „ oudſte Steden 's Lands (gelijk te Utrecht) „ Schout en Schepenen oudtijds beide het Recht „ bediend, en de Burgerlijke Regeering waar- „ genomen hebben."

Niets is er dan in de Hollandſche Geſchiedenis waarachtiger, dan 't geen de voortreflijke H. DE GROOT, op grond van 't Staatsvertoog van 't jaar 1587., waarmede velen nog ſchermen, geſchreven heeft, *dat de Vroedſchappen zoo oud zijn als de Steden;* doch niets is onwaarachtiger dan even dit in dien zin, waarin zij 't opvatten. Het woord *Vroedſchap*, even als *Heerſchap*, wordt gebruikt zoowel van een *vroed* of *verſtandig* man als van een bepaald getal of Collegie van *vroede, wijze, lieden.* En zulke *vroede lieden* waren er gelijktijdig met de Steden, maar geene bepaalde Lighamen.

Deze ongewrongen verklaring baant den weg, om vele duisterheden in onze Hiſtorie en Regering optehelderen. Ook gelieve men optemerken,

(84) *Vaderl. Hiſt.* D. II. bl. 33.

ken, dat zelfs, na den tijd dat er vaste Vroedſchapslighamen hier en daar zijn aangeſteld, die eerſte beteekenis daarmede niet alleszins heeft opgehouden. Waarvan hierna.

Ik kome tot den derden trap! Toen de Steden in welvaart toenamen, de Inwoners vermenigvuldigden, de bezigheden vermeerderden, en de menigte der poorters van hun werk en beroep niet gaarn afgetrokken wierden: begonden velen, anders gewoon optekomen, gelijk 't gemeenlijk gaat, die *Oproeping* meer als een last, die hen verveelde, dan als een eer of voordeel te beſchouwen. Zij bleven t'huis. 't Gevolg was, dat tot Stedelijke beraadſlagingen alleen *opkwamen*, of, met toeſtemming der t'huisblijvenden, alleen *geroepen wierden* zulken, die in eenige Ambten, Bedieningen, of beheer van Stads zaken geſteld waren, of geweest waren; zulken, die in deze of gene zaken boven anderen uitmunteden, of de meeste middelen bezaten, of wier belangen hen tot de beste inlichting geſchikt maakten; of in wier braafheid, wijsheid, voorzichtigheid, zij berusten konden. Mogelijk ſloeg hier van een' anderen kant bij de *ijver-* of *regeerzucht* van eenige *burgers* of *Magiſtraten*, die liever met minder getal te doen hadden. Men kan tot die *clasſe* in de eerſte plaats brengen zulken, die reeds vroeger Regeringsposten of Magiſtraats-Ambten bekleed hadden; of gelijk elders gezegd wordt, *die aan den Gerechte geweest waren;* welke om hun raadgeven daarom te Dordrecht misſchien genoemd zijn *oude Raden*, waaruit de naam van *Oud-Raad* tot op onzen tijd gebleven is (85). Hiertoe brenge men, Derde Trap.

die

(85) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 303. Vergel. bl. 196.

die elders genoemd worden *Weesmeesters*, *Gasthuisregenten*, *Kapelmeesters*, *H. Geestmeesters*. Hiertoe vooral de opkomende *Hoofden*, *Hoofdmannen*, of *Dekens* van *Gilden*; welken in de XIVde en 't begin der volgende Eeuw door 't meer en meer toenemen van Ambachten, Kunstwerken, en veel geld aanbrengende *Neeringen* in groot aanzien en gezag geraakten; en veel gewichts aan de Stedelijke Verrichtingen bijzetteden, vooral eer nog de *Lighamen der Vroedſchappen* tot een vast getal gebracht wierden.

Opkomst der Gilden.

Die Inrichting van *Gildens* van Arbeids- en Handwerkslieden, doorliep in de XIVde Eeuw gansch Europa; en zij vormden zich, 't zij met ſtilzwijgende toelating, 't zij met toeſtemming der Landsheeren tot zoodanige Lighamen, wier *Hoofden* of *Dekens* veel invloed in Stads zaken kregen; en die, bij de Stedelijke Raadplegingen geroepen, zich dikwils ſterk deden gelden: waarvan nog ſporen, hier en daar, voorhanden zijn; en die dikwils wel deelden in de aanſtelling van *Wethouders*, voordat *de vaste getalen* in trein waren, of andere regels daarop geſteld wierden. Men heeft hiervan een voorbeeld te Alkmaar, alwaar voor de Inſtelling van een vast Vroedſchaps-Collegie, de Vorstin Jacoba, den 11 April, vergunde, dat de Stad zoude hebben XIV. *Hoofdmannen* en IX *Gilden;* dat uit elk Gild een *Deken* ware; welke IX *Dekens* verkozen XVI Hoofdmans; en die XVI Hoofdmans met die Dekens verkozen *drie* Burgemeesters en *zeven* Schepens (86). Ik zwijge van 't gewicht, of klem, welke de opkomende, door den Landsheer ge-

oor-

(86) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1440.

oorloofde, *Schutterijen* en derzelver *Kapiteinen* ſomtijds aan de Raadplegingen, 't zij gewapend 't zij ongewapend, wisten bijtezetten. Doch 't welk zich in later tijd meest onder ſlappe of verwarde Lands-Regeringen der Vorsten vertoonde; zoodanig, dat in ſommige plaatzen de *Burgerkolonellen* of *Kapiteinen* zich wel als *Tribuni plebis* of *Gemeensmannen* des Volks gedroegen. Maar ook gebeurde 't dikwils, dat er zaken van groot gewicht voorkwamen, waarover de Raadplegingen hachlijk, moeilijk, ook wel haatlijk waren, en dat de Magiſtraten zelve zulke haatlijkheden alleen niet op zich wilden nemen, en de Opgeroepenen *noode* of *ſchoorvoetende* opkwamen. Hierdoor kwam het, dat die *Vroeden*, die *Notabelen*, of *gelast*, of onder *geldboete* gedwongen wierden om optekomen. Hiervan is een bijzonder bewijs in een der *oudſte Keuren van Leiden*, omtrent 't jaar 1406. Hoofdſt. II. §. 13. op den titel: *Die Vroeſcip te ontbieden* (87).

Ter

(87) Zie *Muller Maſſis*, Diſſert. *de Burgimagistris*, p. 71, 72. De woorden zijn: *Item wanneer 't Gerecht der Vroeſcip te doen heeft, ſo ſullen ſi bi hem comen als men ſe ontbiet, ende die dan niet en quame bi den Gherecht verbeurde V ß.* Wie nu onder de benaming *Vroeſcip* toen bevat wierden, volgt onmiddelijk: *Des ſel die Vroeſcip voirtan weſen ende hieten die an den Gherecht* GHEWEEST *hebben; Ten ſi (NB.) dat men* MEERDER VROESCIP *te doen hadde;* [dat is, meer vroede lieden] *Ende deſe ſelue Vroeſcip die ander recht geweest hebben ſullen van allen rechtelic of kive dair ſi bi comen vreden moghen, ende bieden der Stede cuer te houden, gheliken of ſi anden Recht waren.* De uitlating der woorden, in de *Beſchrijving van Leiden* door den Hr. *Van Alphen*, D. II. bl. 17. *ten ſi dat men meerder Vroeſcip te doen hadde*, welke den zin volledig ophelderen, maakte den

Ter andere zijde zoude ik niet durven uitſluiten het geval, dat anderen, uit regeerzucht, lieſt een kleener getal zagen verſchijnen, vooral wanneer het aankwam op de Jaarlijkſche Verkiezingen van nieuwe Magiſtraatsperſoonen, waar dit vereiſcht wierde. 't Welk ook de goede orde medebracht. Op die wijze had reeds vroeg Graaf Willem in 1322. den 5 Aug. de Verkiezing verordend in de Stad Hoorn, dat *alle de poorters van Hoorn*, tot zekere ſomme gegoed, (de Rijkdom) *te loten gaan*, en uit dezelven zullen uitloten IX perſoonen, dewelke kiezen zouden *drie Raden*, als Burgemeesters, en XXI perſoonen, waaruit de Schout, van 's Graven wege, VII tot Schepenen kiezen zoude (88). 't Zelfde was te *Medenblik* (89). En hieruit leide men mogelijk af, dat te Leiden in 't jaar 1451. eene Keur gemaakt wierd, dat *geen drappiers* of Lakenfabrikeurs, en in 't jaar 1465. dat geene *Verwers* in den *Gerechte van Leiden weſen mogten* (90); ten zij dit alleen op Magiſtraatsambten zage; als 't welk geſchiedde, nadat de Stad van den Landsheer reeds een vast Lighaam van *Veer-*

naam van *Vroedſchap* geheel onverſtaanbaar. Nu verklaart het zich van zelf: dat namelijk, er nog andere *vroede lieden* waren, die ook konden of in zware gevallen moesten geroepen worden.

(88) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1440.

(89) Ald. bl. 1441.

(90) Zie *Privil. van Leiden*, bl. 179. Maar wanneer ik zegge, dat die *Keur* te Leiden gemaakt wierd, geeft dit niet te kennen, dat de Stad of 't Gerecht die bevoegdheid uit zich zelve had; dit veronderſtelt altijd een voorafgaand oorlof of gevolgde goedkeuring. Zie boven.

Veertigen in 't jaar 1449. gekregen had. Mogelijk kan men hiertoe brengen, dat in de *Privil. van Haarlem* bl. 101. de Graaf aan *de Stad vercoorloft — dat die wijsheit ende rijcdomme van onſe Stede — kieſen ſullen mogen* 80 *perſoonen* enz. Mogelijk ook dit, dat de Haarlemſche *Schepenen* aan den Graaf of den Graaflijken Raad (het Hof van Holland) zich beklaagden; dat hun door de *Vroedſchap* (of de *Vroeden*) geweigerd werd *raad te geven;* en waarom? omdat dezen de Schepenen wilden *dwingen*, om de Vonnisſen interichten naar hunlieder oordeel en goedvinden. Dit verbood de Graaf, niet wilende, dat de Schepenen dus gedwongen wierden, met bijgevoegde reden, omdat *de Schepenen bij eede* verbonden waren (91). Hieruit verſtaat men ook (92) het onderſcheid, 't welk in 't jaar 1444. te Haarlem gemaakt wierd, dat tot het beſtemde geld naar Denemarken *niet vergaert was die cleyne maer die groote Vroedſchap.* Door de *groote* werd dan niet verſtaan het bovengemelde getal van 80 gekozenen; maar 't geheel bevang der *Rijken* en *Verſtandigen* (*Wijsheid* en *Rijkdom*), die nog in Geldzaken gekend wierden. Daar waren namelijk klachten voor *den Hove* gebracht, dat de *Accijſen* op het *Koorn*, *Bier* enz. waren opgeſteld *alleen bij den Heere* [dat is; den Schout], *en de vier Burgemeesters van de vier Hoofdſteden zonder conſent van den Gerechten ende Vroedſchappen van der Steden.* Op eene andere plaats (fol. 57.) voe-

(91) *Privil. van Haarl.* bl. 106.
(92) *Memorialen van 't Hof* van den Griffier *J. Roſa*, MS. D. IX. fol. 54.

voegen zij er bij: *dat ook bij die van Leiden het meestendeel van den* GERECHTE, VROETSCHAP *en* RIJKDOM *binnen haer vierſchaer*, [aan den Leidſchen Burgemeester] *hebben overgegeven — die zaecke te zetten in handen mijns heeren* van Lalaing [Stadhouder] *als een Middelaer — alſo ver als Haerlem Delft ende Gouda dat mede deden — als goede getrouwe ende arme goetwillige onderſaten ſculdich ſijn te doene.* En nog elders, bij eene nieuwe benoodigde *Geldbede* (93) gaven eenige Steden-afgezondenen ten antwoord: *dat zij niet mede en hebben van haerer Vroetſchap ende Rijkheyt ende Gemeente dat te conſenteren.* Men deed er bij, dat de burgers, daartoe opgeroepen, hunne *toeſtemming* geweigerd hadden: maar om hunne bereidwilligheid te toonen, zeggen zij, dat *zij 't elk uyt haren buydel ſullen leenen.* De woorden zelf zijn zeermerkwaardig en leeren ons den geest dier tijden kennen: „ Die Steden van Haarlem, „ (ſtaat er) Delft, Leyden, Amſterdam ende „ Rotterdamme hebben verantwoort, dat zij van „ die punte ook van haren *Vroetſchappen*, *Rijckheden* ende *Gemeynte* niet mede en hebben „ daerin te conſenteren, maer willen ook die „ zaecken in den haren deuchdelijken verbootſchappen. Ende wes zij daer aff werven konden, zullen zij laten weten, als zij eerst mogen, ende al waert dat zij van haren Vroetſchappen, Rijckheit ende Gemeynte niet werven en conden, om mijne genadichs heren begeerte te volkomen, zo wouden zij nochtans „ elk

(93) *Memorialen van Roſa*, MS. D. X. fol. 9, 10.

„ elk in haer perſoon met haere vrienden, die „ zij werven konden, mijnen genad. Here uyt „ haren *budel* leenen, ende te baten komen naer „ haer vermogen." De zaak kwam, naar 't ſchijnt, hierop neder. Tot vordering van Handel en Zeevaart, hadde Hertog Philips, Graaf van Holland, met Denemarken een Verdrag geſloten, en de gerezen Verſchillen met eene Geldſomme afgemaakt. Hiertoe werden ſpoedig Penningen vereiſcht. Het Hof van Holland (als 's Graven Raad, zoowel in 't Politike en Finantiele, als in 't Juſtitiewezen,) beriep hiertoe de meest gegoede Steden voor zich ter Dagvaart. Doch daar ſcheen geene bepaalde opgave gedaan te zijn der onderwerpen, waartoe zij geroepen wierden. Zij waren dan niet gelast. De zaak echter leed geen uitſtel. Zij wilden dus, niet van Stedenwege, maar voor hun eigen beurs of buidel toeſtemmen, *bij leening*. Nu! deze Leening deed hun geen zeer. Als de Graaf gelden te leen opnam, was 't altijd op goede voorwaarden. Maar zij moesten, om meer te doen, de inwilliging hebben van hunne *Gemeentens*, door oproep van *Vroedſchap* en *Rijkdom!* — — Men ziet hier duidlijk, dat door de woorden *Vroedſchap* en *Rijkdom* of *Rijkheid* alleen verſtaan worden de meest aanmerkelijke Inwoners, wel als een Lighaam aangemerkt, maar toch in een onbepaald getal. Men ziet ook in 't voorbijgaan hieruit, dat, hoe groot en uitgeſtrekt de Souvereine Macht dier Landsvorsten, de Graven, ware, altijd toch in geldzaken, als die benoodigd waren, dat grondbeginſel heilig en onverwrikbaar vastſtond, dat de Vorsten wel beſchikken konden over alle de Maatſchaplijke Belangen en

Handelingen bij Wetten, Rechten en Verdragen, maar geene macht, of vrije beſchikking hadden over de beurzen en bezittingen der burgeren, zonder voorafgaande bewilliging.

Dit alles geſchiedde nog onder den derden Trap, of Tijdperk, en hiervan leveren alle Stedelijke Handvesten en Verordeningen de ſterkſte bewijzen op; hoe weinig dit ook opgemerkt zij.

Vierde Trap.

Ik ga over tot het vierde Tijdperk. Namelijk, nadat langs verſcheiden wegen en uit verſchillende oorzaken, het getal der opkomende Burgeren, Vroeden, Rijken, Aanzienlijken, en Zaakkundigen, zoo tot het beleid van Stadsbelangen, als tot het verkiezen van Magiſtraatsperſoonen, zooverre de Stedelingen bij Privilegien daartoe gerechtigd waren, of wierden, meer en meer verminderd was, en velen achterbleven; het zij dit kwame van de zijde der Burgeren, 't zij der Regeringen zelf, 't zij van beiden: zoo was allengskens in de XVde Eeuw het Hoofdbewind, ook in zulke zaken, overgebracht tot een klein getal van Burgers, die of door aanzien, of door waardigheden en ambten, of door middelen van beſtaan, of door verdienſtlijkheden, konden geacht worden, ter bevordering van 't gemeene welvaren der Stad, het meest geſchikt te zijn. Doch alles bleef onbepaald, en dus vatbaar voor grove misbruiken. Hierop dan hebben *vele Steden* zich *met Verzoeken en Requesten* bij den Landsheer, *Philips den Goeden*, vervoegd, die toen de eerſte Vorst was, die uit het huis van Burgundie in Holland 't Bewind voerde: en hebben van hem trachten te verkrijgen, dat naar gelang der grootheid, toeſtand, of aard van elke Stad,

Stad, er een zeker en bepaald getal Burgers, van 80, 60, 40, 36, 24. enz. zouden aan- en ingeſteld worden, die in alle zulke zaken, waarin te voren *de raadgeving* of *toeſtemming* van alle de ingezetenen, en naderhand van de meest *vroeden* en *rijken* (Vroedſchap en Rijkdom) *gevorderd* werden, nu voortaan op naam en van wege de ganſche Stad zouden tusſchenkomen, en alle de overige vervangen (*repreſenteren*); zoodat zulk getal op eene wettige wijze, met 's Vorsten wil, keur, of toeſtemming ingeſteld, voortaan volgens de Wetten, aan elke Stad voorteſchrijven uit de burgers zelf genomen, en verſcheidenlijk bij keuze tot een *volledig Lighaam* gehouden zouden worden; en bij welk getal naderhand het beleid over andere Regeringsambten en Bedieningen zoude zijn. Men vindt wel reeds onder de Beijerſche Vorsten hier en daar eenige ſchaduw of voorſpelingen van dit nieuw Gebruik. B. V. Te Munnikendam in 't jaar 1404. en 1412. (94) van 't verkiezen van 61 *rijkſte poorteren*. Te Edam van 31 perſoonen. Maar dit had geen zoo algemeenen voordgang, waarſchijnlijk, omdat de Landsheeren hierin niet wilden toeſtemmen. Maar onder *Philips* ging dit door. Het bewijs hiervan is in de Gedenkſtukken, ſchoon dezelve mogelijk uit dit oogpunt niet genoeg betracht zijn geworden. B. V. In *Haarlem* veroorlooft de Graaf in 't jaar 1445. (95) aan de Gemeente: *Dat die Vroedſchap ende Rijkdom* [dat is dan alle de genen, die boven onder het 2de en 3de Tijdperk, als *Vroeden* en *Rijken* de Gemeene Bur-

Vaste Vroedſchappen.

Onder Philips den Goeden.

(94) MIER. D. III. bl. 789, 790. D. IV. bl. 205.
(95) *Privil. van Haarl.* bl. 95, 96.

Burgerſchap uitmaakten; want aan dezen werd die Inſtelling geoorloofd, en voor die reis overgelaten; zoo wanneer de Graaf het zelf niet deed,] „ dat zij — ſullen mogen kyeſen bij hoi„ ren eyde — LXXX perſonen van die *rijcſte*, „ *eerbaerſte*, *notabelſte* — welke LXXX per„ ſonen tot thien jaren ſullen geroepen weſen „ NB. in allen onſen ende onſer Steden ſaken, „ gelijc NB. die *anderen* van der Vroedſcap en„ de rijcdom — in *die materyen* ende tot allen „ tijden gewoenlic die voorſcr. Vroedſcap ende „ Rijkdom te vergaderen." In welke woorden duidlijk *de Vroedſchap* van LXXX nu bepaaldlijk onderſcheiden wordt van die meerderen, en de overigen, boven de LXXX, welke ook *Vroedſchap* en *Rijkdom* heeten; als mede van hen, bij welken het *kiezen* of *benoemen* geſteld wierd. Deze LXXX nu waren aan de Stad Haarlem reeds vergund of toegezegd door 's Graven Gemachtigden, en door Philips zelf bevestigd in 't jaar 1428. (96), toen hij *Ruwaard en erfgenaam* (oir) *was der Landen; en wel, om goede diensten, die de gemeene goede luden ende poorteren te Hairlem deden — met hore lijve ende goede —*. En wie zouden dezen kiezen? Dit is door den Hr. OOSTEN DE BRUIN, in zijne *Geſchiedenisſen der Stad Haarlem*, niet genoegzaam opgemerkt en ten gevolge getrokken: „ Dat „ *ſij* (dat is, *die gemeenen*, *die alinge gemeen*„ *te*, zoo als er ſtaat) mogen kieſen LXXX „ goede manne vter alinge gemeente, te weten „ wt dèn XX homanſceppen — ende wt elker „ homanſcip vier man, die welke ſii vp die tijt „ ko-

(96) *Privil. van Haarl.* bl. 89.

„ koren — en bij aflijvigheid zouden dan onſe „ Burgermeysters — bij der meester menichte „ eenen anderen — mogen kieſen —." Als dan zouden die LXXX jaarlijks kiezen IV *Burgemeesters — — uiter alinger gemeente.* En deze LXXX zullen *zweren* voor *Burgemeesters en 't Gerecht*, den *Graaf* en de *Stad* houw en trouw te zijn, en zijnen Gerechte *te helpen raden* en bijſtaan in alle zaken, Hem en de Stad aangaande, zoo dikwils het noodig zij en zij des verzocht worden.

Ziedaar den inhoud van het oudſte en eerſte Stuk, dat mij onder Philips ontmoet is, en zooveel ik bevonden heb, het eerſte Voorbeeld, waarnaar de vastbepaalde *getalen* van Stedelijke Lighamen zijn geſchoeid geworden, in onderſcheiding van 't overige Lighaam aller ingezetenen; dit wierden dan gezworene *kiezers* en *helpers.* En nu verſtaat men den ouden Gasthuisbrief eener Opdracht van verkocht Land van 't jaar 1431. (97), waar de Regering dus ſpreekt: *Wij Scout, Burgemeysteren, Scepenen, Raide, die gezworen tachtige, die gemeene vroeſcap, poerteren ende inwonende* —. En op 't ſlot: *Want wij Scout, Burgemeysteren, Scepenen, Raide, die gezworen tachtige, die gemeene vroeſcap, poerteren en inwonende — willen — —.* Men ziet hier duidlijk onderſcheiden, 1°. het oorſpronglijk Regeringsbeſtuur, *Schout, Schepenen en Rade*, met bijkomende *Burgemeesters*, welke *Rade*, afgeſcheiden van de *Burgemeesters*, *van de LXXX* en van de *Vroedſchap*, die

Allengs geoorloofd in Haarlem.

(97) OOST. DE BRUIN, *Beſchrijv. van Haarl.* bl. 113.

die 2 of 3 *Raadsmannen* zullen beduiden, die ik boven bij de latere *Penſionariſſen* vergeleek (98).

2°. Hier worden in geldzaken en verkoop van Stedegoed geroepen en gekend *de gezwòren tachtigen*, dat zijn dezulken, die 3 jaren te voren bij Philips ten dien einde waren aangeſteld.

3°. De *gemeene Vroedſchap*, dat is, geen zoodanig vast lighaam als naderhand is opgekomen, maar het gansch lighaam van alle de *vroede* en *verſtandigen*, die in dien tijd nog onder de benamingen van *wijsheid*, *vroedſchap*, *rijkheid*, *rijkdom*, uitmaakten het aanzienlijkſte gedeelte van den Burgerſtaat, met inſluiting ongetwijfeld van die afgegane leden van Regering, welke naderhand de benaming van *Vroedſchap* bij uitſluiting op zich hebben toegepast.

Eindelijk 4°. *poorteren en inwoneren*, dat is, het overige van de Stads ingezetenen; ten ware men die woorden *poorteren* enz. opvattede, als de nadere verklaring van alle drie de bovengemelde ſoorten van inwoners, 't welk mij niet onwaarſchijnlijk voorkomt. En nu wordt ook klaar in wat zin naderhand, in 't jaar 1445. hier boven gemeld, Philips aan *de Vroedſchap en Rijkdom* op *nieuw veroorlooft*, om te mogen *kiezen* 80 perſonen, die geroepen zouden worden in alle *zijne* en *Stads* zaken, *gelijk de anderen van der Vroedſchap en Rijkdom*, dat is, gelijk de overige *vroede* en *rijke* burgeren, die op 't jaar 1531. *de gemeene Vroedſchap* heeten, en aan welke gemeene Vroedſchap onder den naam van *Rijk-*

(98) En hiermede vervalt de aanmerking van o. DE BRUIN, ald. bl. 116.

Rijkdom en *Vroedſchap* de kiezing dier 80 voor dien tijd vergund wierd.

De Heer *Oosten de Bruin*, hoezeer hierover anders denkende, en die *Vroedſchap* en *Rijkdom* voor 't zelfde Collegie houdende, 't welk naderhand de *Raad en Vroedſchap* geheeten is, heeft bl. 115. edelmoedig opgegeven het gevoelen van een aanzienlijk Lid der Regering, wiens gedachten met de mijnen volkomen ſtroken.

Ik weet wel, dat in den *Tegenwoordigen Staat van Holland*, D. IV. bl. 413. in 't jaar 1742. de *Vroedſchap* voor nog ouder wordt gehouden, en dat men hiertoe zich beroept op eene Handvest van *Aalbrecht* van 4 Maart 140$\frac{3}{4}$. (99), waar een getal wordt bepaald van XXXIII perſonen, uit welke jaarlijks 7 Schepenen en 4 Raden moesten gekozen worden, en welke kiezing uit die 33 jaarlijks zoolang zoude voordduren tot dat alle die 33 *Schepen* of *Raad* geweest waren. Ik weet er bij, dat de Heer *de Bruin* hieruit een vast Collegie van Vroedſchappen afleidt. Men zegt in den *Tegenwoord. Staat*, *dat ſommigen aan de echtheid van dit Handvest twijfelen, en hem van goederhand bericht wordt, dat het onder de Stads Papieren niet gevonden wordt.* Dit laatſte zoude op zich zelven geen bewijs geven, dewijl bij de Verbeurdverklaring in 't jaar 1492. *die Brieven* konden weggeraakt zijn. Even gelijk de aanwezigheid van eenig Privilegie, of 't Vertoon deszelven in 't oorſpronglijke op zich zelf niet bewijst, dat het in later tijd gegolden heeft. Maar daar zijn andere bedenkingen, en wel voornamelijk, 1°. dat die Hand-

(99) *Privil. van Haarl.* bl. 61.

Handvest ook zelfs niet gevonden wordt op de Lijst der verbeurdverklaarde Brieven, die ik onder mijn oog heb, ten vrij waarſchijnlijken bewijze, dat zij ook toen niet in de *Archiven* was of als echt bekend ſtond.

2°. Dat dit ſtuk, zoo als het uit *Schrevelius* wordt aangehaald, gezegd wordt, ook niet in de oudſte *Originele Registers* van Holland ter Leenkamer voortekomen, en dat de ſtijl alleszins bewijzen geeft van onechtheid, zoo als men 't bij MIERIS, *Charterb.* D. III. bl. 775. kan lezen. En het mag vreemd ſchijnen, dat hetzelve, ſchoon verbeterd, in de *Haarl. Privilegien* bl. 61 – 63. uitgegeven is zonder 't minſte gewag van *zegeling* of *echtheid*, 't welk anders aldaar altijd bijgevoegd wordt, en dat de ſtijl zelve, ook aldaar nog vrij ſterk afwijkt van den gewonen ſchrijftrant van dien tijd. Evenwel, zoo als het aldaar in die Privilegien uitgegeven is, vindt men het *ter Leenkamer van Holland* in zeker *MS. Register*, geteekend ·I· ·I· *Hertoch Aelbrecht* 1401. — fol. 22. ſq. En dus, in de veronderſtelling van echtheid zal ik deze weinige opheldering tot mijn oogmerk hierbij voegen. De inhoud is deze. De Vorst benoemt XXXIII perſonen; uit dezen zal hij 's jaarlijks kiezen VII Schepenen; die VII Schepenen zullen alle jaren uit de overige XXVI kiezen IV Raden. Deze VII Schepenen en IV Raden zullen 1 jaar dienen, en niemand zal weder aan 't Gerecht komen voor dat elk der 33 een beurt gehad hebben. Bij aflijvigheid der XXXIII zullen de overigen aan den Graaf ter verkiezing van *een* perſoon benoemen IV leden, gegoed tot 600 ſchilden, waarvan een derde deel ten minſten in Haarlem moet woo-

woonen, en daar 10 jaren poorters geweest zijn. Alle Keuren, door die XXXIII geraamd, bij rade des *Schouts*, zullen kracht hebben. De verkiezing der Schepens zal zijn op St. Geertruidag (17 Maart), die der 4 Raden op *Vrouwen avond annunciatie* (24 Maart). Ook zullen de Poorters elke ſchaar beesten, in de wildernis geſchut zijnde, mogen losſen met 8 penn. Holl. Dit wordt hun ten eeuwigen dage vergund, en Aalbrechts Zoon en waarſchijnlijke opvolger *Willem* bevestigt dit ten zelfden dage. Een van beide nu is waar! Of deze Brief heeft nooit kracht en gebruik gehad; of, zoo al, heeft het zeerkort geduurd. Dit mag men opmaken uit ſtraks daarop gevolgde gebeurtenis. Hoe komt het toch, dat, geſteld de voorduring onder Willem VI., dees zelfde Willem in 't jaar 1406. den 3 Junij bij afzonderlijken brief en zegel, nog voorhanden, den poorteren vergunt, dat *zij elke ſchaar beesten, in de Wildernisſe geſchut, mogen losſen met 8 penn. Holl.* Dit was geheel overtollig, ten zij men ſtelle, dat de Brief, of niet gegolden of niet lang geduurd hebbende, die afkoop evenwel hun geſtadigd en bevestigd wierd. Maar ook hoe is met dien Brief beſtaanbaar de Gifte van Jacoba met haar *Man*, korte jaren daarna, den 24 Jan. 1417/8. (bl. 72.) waarbij zij den Stedelingen, als een groot Voorrecht, belooft, hun jaarlijks te zullen ſtellen VII Schepenen op St. Ambroſius dag (7 Dec.), en bij verſterf *een* aantevullen; ook de Burgemeesters aanteſtellen, om voor een jaar te dienen, en zulks zoolang de bede duurde. Verklarende voords, dat *ſedert eenigen tijd* de gewoonte was, dat de Schout met 2 of 3 Schepenen nieuwe Keuren

ren maakte voor een heel of half jaar: maar zij veroorlooft, dat Schout, Schepenen en Raad bij toeſtemming der meester menigte in haren Gerechte nieuwe Keuren voor een heel of half jaar maken mogen. Hoe is dat alles beſtaanbaar met de vorige Vergunning? en wel met verzwijging van zulke Gunning, die zelfs veel meer inhield, dan Jacoba nu gaf. De *Keuren* ſtonden te voren aan die XXXIII met *den Schout*, en zonder die tijdsbepaling. De Stedelingen krijgen dit nu voor een half of heel jaar, maar 't zal geſchieden door *Schout*, *Schepenen* en *Rade*, met de meerderheid van 't *Gerecht*; en er wordt bij gevoegd, dat *ſedert eenigen tijd* dit door den *Schout* en 2 of 3 *Schepenen* verricht was; geheel niet overeenkomſtig met de vroeger Verordening der XXXIII. Ook verſchilt de tijd der aanſtelling in *Maart* en *April*, en in *December* merkelijk. Ik beſluit dan: dat *niet* deze vroegere, maar de latere Verordening van Philips van LXXX perſonen in 't jaar 1428. den grond geleid heeft tot een meer bepaald *Lighaam* van *Stedelijke Vertegenwoordigers*; en ik durve gerust dezen Brief als het eerſte en oudſte ſtuk nopens die *Collegien* opgeven.

In Delft. Dit van Haarlem! In de *Privilegien van Delft*, in 't jaar 1445. den 7 Sept. (100) vindt men nopens de *Veertigen* een voorbeeld, waaruit ten klaarſten blijkt, dat er voor dien tijd aldaar geen zulk vast en aan een zeker getal van perſoonen verbonden Collegie beſtond. Daar wordt gezegd: „ Dat die Vroetſchap ende Rijkdom — „ ſullen mogen kieſen — veertigh perſonen, die „ rijk-

(100) *Beſchrijv.* bl. 79, 109. c.

„ rijkſte, eerbaerſte, notabelſte en vredelijkſte —
„ dewelke 40 tot thien jaer lang, ende daer ten
„ eynde tot wederſeggen toe — kieſen ſullen
„ XXII perſonen, om daaruit bij den Graaf te
„ kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen."
Men vindt dit in *de Privilegien van Rijnland* bl. 417. dus aangehaald: „ Philips geeft Delft
„ een Vroedſchap van 40 voor 10 jaar lang — —
„ en voort die 40 ſullen gehouden, bekent, en
„ geroepen weſen in alle der voorſchr. *Stede* za-
„ ken, *gelijk* die *andere* van de Vroedſchap en-
„ de Rijcdom, te weren in *die* materyen ende
„ tot allen tijde gewoonlick de voorſcr. Vroed-
„ ſchap ende Rijcdom te vergaderen." (1) Behalve dan die 80 te Haarlem en de 40 te Delft waren er zulken, die genoemd worden *die andere van den Rijkdom en Vroedſchap*, wier getal onbepaald was, en die uit den eenvoudigen doch aanzienlijkſten burgerſtand *middelen* en *kundigheden* bezaten. Dit wordt bevestigd hieruit, omdat de Graaf ook bepaalde, welke de perſoonen zijn zouden, door wie deze 40 in Delft verkozen moesten worden; want aanſtonds volgt er: *Dat die Vroedſchap ende Rijkdom van der Stede ſullen mogen kiezen bij hoiren eede 40 perſoonen, die rijxſte, eerbaerſte, notabelſte — van wat conditie ofte ſtate —*. Waaruit dan geen twijfel blijft, of door *Vroedſchap en Rijkdom* worden verſtaan de overige *vroede en rijke burgers*, die wij boven zagen dat gemeenſchaplijk moesten opgeroepen worden.

Op die zelfde wijze en omtrent ten zelfden tijde, in 't jaar 1449. vergunde Philips der Stad Leiden.

In Lei-

(1) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1412.

Leiden, *dat het Gerecht ende de Vroedſchap aldair* — [dat is, het lighaam der vroede burgeren,] *kieſen ſullen veertig, goede, rijcke, eerbare — van wat conditie of ſtaten — — welke* VEERTICH *perſoonen ſullen — — vergaderen opter Stedehuys — daer NB. de* VROEDSCHAP *gewoonlijck is te vergaderen.* Waar 't buiten alle betwisting nu is, dat door 't laatſte *Vroedſchap* nog verſtaan wordt de ganſche zamenbevatting of 't lighaam aller vroede burgeren; 't welk ook de reden ſchijnt te zijn, dat er nog in 't jaar 1477. in zeker ſtuk (2) in die Stad onderſcheidelijk opgeroepen wierden eenigen, die daar *Vroetſchip* heeten, en anderen, die genoemd wierden *van der Rijcdom ende Gemeente:* dezulken, die daar *Vroedſchap* hieten, waren toen ten getale van 67, en die uit *den Rijkdom en Gemeente* 30, en deze worden bij name opgenoemd, ofſchoon er reeds in 't jaar 1449. het afzonderlijk getal of lighaam, dat *Veertigen* genoemd wierd, aanwezig was. De reden was deze, omdat, ſchoon het vast getal van *Veertigen* nu bleef om *te kiezen* en *te helpen raden*, alle de genen, die aan de Regering geweest waren, al waren zij niet uit de XL genomen, den naam van *vroede luiden* of *Vroedſchap* bleven behouden.

In Amſteldam. Dit zelfde had plaats in Amſteldam, aan welke Stad Philips in 't zelfde jaar 1449. (3) in April voor 8 jaren vergunde een lighaam van XXXIV mannen, op die wijze te zamen geſteld, dat 3 Burgemeesters, 7 Schepenen, en 24 perſoo-

(2) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 165.
(3) NOORDKERK, *Privil. van Amſteld.* bl. 104. en VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1431.

ſoonen als *Raden*, *bij der Gemeente* overlang gekozen, dit getal van XXXIV uitmaakten. Welke XXXIV jaarlijks 2 dagen voor de vernieuwing der Schepenen, vergaderen moesten op 't *Stedehuis*, *alwaar die Vroetſchip gewoon is te vergaderen*, *en als dan benoemen* 14 *perſoonen uit die XXXIV of uit anderen*, enz. Welk tijdperk van 8 jaren in 't jaar 1452. den 22 Mei verlengd is, met bepaling dat de benoeming 5 dagen te voren geſchieden moest (4); dit zoude dan duren tot het jaar 1467. Ik konde dit met vele andere *Stedelijke* Bewijzen verſterken; maar mijn oogmerk is alleen, om door voorbeelden de zaak optehelderen, niet om eene geſchiedenis der Vroedſchaps-inſtellingen te leveren. Een meer belangrijke aanmerking is deze: dat die Privilegien toen ter tijd niet gegeven zijn als *altijddurende vaſtſtellingen* en *blijvende vergunningen*; maar alleen voor eenigen tijd, voor zekere jaren, of wel tot wederopzeggingen. Dus wordt aan die van Leiden in 't jaar 1449. op 't ſlot bijgedaan (bl. 127.) *welcker gratie*, *punten ende rechten dueren ſullen van datum des briefs* ACHT JAREN *lanck*, *ende daeren t'enden van geenen weerden blijven*. In 't jaar 1436. den 24 April werd aan Alkmaar gegund een getal van 31 mannen, met deze bijvoeging: *Dit zal geduren tot onſen wederzeggen*. In de Vergunning zelve wordt bepaald, *dat alle ſaken*, *de Stad aengaende*, *voortgang zullen hebben en berecht worden bij de* 3 *gekozen Burgemeesteren ende den* 33 *perſonen* [mogelijk 31], *ende NB. die ſij dairtoe roepen ſullen*, *zonder dat iemand anders*

Maar ſlechts voor bepaalden tijd.

(4) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1432.

ders — eenig zeggen hebben zal. Dit aanmerklijk ſtuk, 't welk ook de eerſte inſtelling eener Vroedſchap te Alkmaar aan een vast getal bepaalt, is nog onuitgegeven; was in de vorige twisten aan geen der beide twistende partijen bekend; en ik heb het daarom waardig gekeurd, als eene *Bijlage* (5) hier achter te voegen. Daar nu deze Vergunning ſlechts *tot wederzegging* was, zoo ſchijnen de Alkmaarſche Stedelingen te hebben aangehouden, om dit voor een' langer tijd te bekomen. Ten minſte daar is nog eene Handvest in wezen, (ſchoon ook nog onuitgegeven, en den Stedelingen onbekend, en daarom door mij in de *Bijlagen* geplaatst,) (6) waarbij Philips in 't jaar 1435. den 15 Maart de vorige Vergunning met bijna dezelfde bewoordingen herhaalt, maar ten aanzien der during verordend, dat hij hetzelve vergunt *voor vier jaren*, en na 't verſtrijken dier vier jaren *tot wederzeggens. Dit ſal geduren*, zegt hij, *van datum des Briefs vier jair lang achtereenvolgende, ende dair en tenden tot onſen wederſeggen.* Ook ſchijnt hetzelve iets langer voordgeduurd te hebben. En hier was reden voor. Het kan aan een Regerend Opperheer, en wel een' zoodanigen, die het recht en zijne onderzaten bemint, weinig verſchelen, wat en hoe iets in 't bewind geſchiedde, zoo maar, overeenkomstig de Wetten en ten nutte des Burgerſtaats, naar recht en orde gehandeld worde, en de rust en 't welzijn der burgeren er door bevorderd worde. Doch ook uit het Bijvoegſel: *ende er die zij toe roepen ſullen*, (om

(5) Zie de *Bijlage* 1436. den 24 April.
(6) *Bijlage* 1435. den 15 Maart.

om dit in 't voorbijgaan optemerken,) ſchijnen er naderhand door heerschzuchtige gemoederen nieuwe verſchillen in die Stad opgerezen, welken door den Opperheer daarna vereffend of bijgelegd zijn. Hiertoe brenge ik de Handvest van Philips van $14\frac{5}{3}9$. 26 Maart, insgelijks onuitgegeven, en die men reden heeft om te denken, dat aan de Alkmaarſche Regering, ook in onzen leeftijd, onbekend geweest is (8), waarbij Philips verklaart, *dat zekere geſchillen opgerezen — zijn tusſchen den gemeynen Rijcdom ende die van der Vroeſcip onderlingen — ſpruytende om ſaken wille van zekren Handvesten en Priuilegien — van* ONS *— roerende den Regimente derſelver onſer Stede. — Dat voor Hem gekomen waren drie Burgemeesters en drie poorters, zeggende hoe dat ons Gerechte ende die alynge Rijcdom, Vroeſcip ende Lichaem onſer Stede — —*

vrunt-

(7) *Bijlage* $14\frac{5}{3}9$. den 26 Maart.

(8) De reden van dit gevoelen is, omdat in de Alkmaarſche Verſchillen over de *Vroedſchaps-aanſtelling*, en bijzonder in de laatſte *Memorie*, op naam der Regering, in 't jaar 1787. uitgegeven, van dezelve geen ſpoor te vinden is, maar integendeel zoodanige *ſtellingen* en *gezegden* voorkomen, die onbeſtaanbaar zijn met deze bovengemelde ſtukken, welke gezien of gekend zijn de geweest, wel achterwege gelaten zouden zijn. Om hier niet te zeggen, dat de Steller dier *Memorie* de Handvesten van Vrouw *Jacoba*, de Landvorstin, en die van *Iſabella*, de Gemalinne van *Philips* van Burgundie, die in naam en als lasthebbende van haren Man ſpreekt, ſchoon oneindig verſcheiden, zonderling onder elkander verward, en daardoor de gronden van zijn Gebouw zelf geheel ondermijnd heeft. 't Welk zekerlijk aan den dag zoude gebracht zijn, indien de Verſchillen toen niet door 't herſtel der Conſtitutie van zelfs vervallen of vernietigd waren.

vruntlicken overdragen wairen, dat die 31 *perſoonen hierna beſchreven — — onſe Stede ſamentlicken regieren zullen*, „ te weten in zulke „ zaken, die betroffen *de kiezinge der Schepe-* „ *nen*, volgens die Privilegien, zoowel als het „ geen *de Politie* en de welvaart der Stad aan- „ ging: en zij verzoeken dat de Vorst dit gelieve „ te bekrachtigen." Het geen nu aldaar *Vroed-ſchap en Rijkdom* heet, dat zelve wordt in de *Privil. van Haarlem* bl. 101. op 't jaar 1448. genoemd *de Wijsheid en Rijkdom: Wij hebben onſe Stede geoirloft — — dat die Wijsheit ende Rijcdomme van onſe Stede — kieſen ſullen mogen* 80 *perſoonen*. Dit in 't voorbijgaan. Ik ſpreke nu alleen van de during dier Privilegien. Zoo werden te Haarlem die 80 perſoonen aangeſteld (bl. 95.) alleenlijk *tot tien jaren lang durende — ende daeren thenden tot genuechte ende wederſeggen van ons of onſen nacomelingen*. Zoo werden aan Amſteldam in 't jaar 1449. gegeven *vierendertig* perſoonen (9) voor *acht jaren*. Doch dezen werden kort daaraan, in 't jaar 1452. bij bijzondere gunste verlengd *den termijn van thien jaren lanck — ingaende terſtont, naedat onſe voorſz. Brieven hieraf expireren*. Insgelijks aan *Delft* in 't jaar 1445. (10), *tot tien jaren lang duerende, ingaende op den datum des briefs, ende daer en t'eynde tot — wederſeggen* (11). De zoodanigen *konden* dan nog blijven

(9) *Privil. van Amſteld.* p. 104.

(10) *De nieuwe Beſchrijv. van Delft*, fol. bl. 79.

(11) In 't voorbijgaan merke ik aan, dat de Uitgever *dier Beſchrijving* zegt, dat dit Privilegie bij eene nieuwe Handvest van 1451. den 6 Maart door Philips nog

ven voordduren, terwijl de overigen wederom vervielen of op nieuw moesten verlengd of bevestigd worden; 't welk het geval ook was met *Haarlem*. Want daar in de bovengemelde Handvest van 1445. alleen van 10 jaren durens gesproken was; zoo gaf naderhand de Vorst een nader en bepaalder Privilegie of Octrooi in 't jaar 1454., en wel uit beweegoorzake, om dat ter zijner kennisse gekomen was, dat door het groot aantal van 80 persoonen, die geraadpleegd moesten worden, er groote tweedracht en vele beroertens gerezen waren. Waarin willende voorzien, stelt hij in derzelver plaatze 44 persoonen (12), welken Hij bij 't eindigen der vorige Ver-

nog voor *tien* andere *jaren* verlengd; maar eindlijk door zijn opvolger, *Karel* van Burgundie, in 't jaar 1466. *herroepen* is; totdat hetzelve door zijne Dochter *Maria* als een *altijddurend Privilegie* gegeven is, volgens den geest van 't *Groot Privilegie van Maria*. Zie zijne Aanteek. bl. 80. Maar mogelijk is hetzelve in 't jaar 1451. na de verlopen 10 jaren vernieuwd, en dus moest het van zelfs ophouden in 't jaar 1465. of 1466. In welk geval het minder naaukeurig *herroepen* genoemd wordt, 't geen zonder verlenging van zelfs *ophield* te werken.

(12) De woorden zelve verdienen hier, uit de *Privilegien van Haarl.* bl. 107. te worden aangehaald. *Ende wij — — geinformeert zijn, dat voorschr. getal van 80 persoonen veel te groot ende te menichfoudich is, ende dat dicwijl omme die groote menichte van hunluden zij niet wel veraccorderen noch verenigen en connen in horen opinien, ende dattet dairomme van noide waere om oirbaer — — te verminderen dat voirnoemt getal.* Aldus was dit den Vorst voorgesteld! Want men kan niet vermoeden, dat Philips of zijne Raden dit uit en van zich zelven zullen gezegd hebben. Hun is buiten twijfel dit alzoo voorgehouden door de Stedelingen zelf, ten mins-

Vergunning belast te kiezen: en zulks weder in zoodanige bewoording, die aanwijst, dat de naam

te van dezulken, die aldaar 't bewind hadden; 't welk uit de Geſchiedenis van die tijden genoeg is optemaken. Het grondbeginſel om een *minder aantal* van raadplegende burgers te begeren, was gelegen in 't beſef of ondervinding van de moeilijkheden, die uit een' grooteren hoop van Raadplegenden of van Bewindslieden in de Steden ontſtonden. En het was daarom den Graven hoogstnoodzakelijk, dat zij in die Vergunningen ook zorgden, dat bij dezelven, tot bewaring der openbare rust en eensgezindheid onder de burgers, het juiste *getal*, de *ouderdom*, de *vereischtens* en *hoedanigheden*, mitsgaders *de rang* der verkieslijke burgers naaukeurig bepaald werden; aangezien de Eer- en Heerschzucht ook in de Steden hare rol konde ſpelen en dikwils ſpeelde, en groote nadeelen aanbracht. Ik kan dit met een enkel, maar teffens een gewichtig, en waarlijk voorgevallen voorbeeld ophelderen, ontleend uit het laatſte Graaflijke tijdperk in de Stad Munnikendam. De Inwoners van die Stad verzochten in 't jaar 1564. Koning Philips, als Graaf van Holland, dat hij het getal van 61 perſoonen, *geheeten het Vroedſchap*, wilde verminderen en brengen tot een getal van 21, *welke* 21 *perſoonen reputeren* (lees *repreſenteren*) *ſullen de Vroedſchap*. Dit wordt hun door Philips toegeſtaan *bij maniere van proviſie*. Maar op wat gronden ſteunde nu dat verzoek der Monnikendammers bij Philips? Dit verdient hier te meer aangewezen, omdat het teffens een tafereel oplevert van de zedelijke geſteldheid dier tijden. *Wij hebben ontfangen de ootmoedige ſupplicatie van onze welbeminden, den Bailliu, Burgermeesteren ende Scepenen onzer Stede van M., inhoudende, hoe dat agtervolgende ſekere heure Privilegien ende oude Uſancien, mogen komen te breeden Radc ofte Vroedſchappe, uyter geheele Gemeynte aldaar den nombre van* 61 *perſoonen, die men heet de Vroedſchappen — — ende dat van den Rijkſte ofte meest geſchiltaalt, hoe oud of hoe jonk dat elk ſij*, [immers men had bij vorige Octrooien verzuimd *den ouderdom* der Vroedſchappen te bepalen,] *ſonder* an-

naam van *Vroedſchap*, op zich zelf genomen, nog beſchouwd wierd als te bevatten *het ganſche lig-*

anderſints te letten op heuren qualiteit of conditien, beſunders wanneer men handelt of tracteert treffelijken ſaken, onſen dienſte ofte den gemeene welvaert concernerende, daertoe de voorſz. Vroedſchap onthooden wert met eerluydinge van der klokke, naer heure oude herkomen; ende gemerkt de voorſz. Stede ſeerkleyne en niet ten besten gepeupleert en is; ende mogen weſen onder den voorſz. 61 *Vroedſchappen, die Vaders, Kinders, Ooms, Broeders en diergelijke bewoonten* [l. *bewanten*] *en affiniteit intrekken, van welken ſoo gebeurt ſeer dikmalen dat de Vaderen* GEGOET *ſijnde, ofte van de beſte geſchiltaalten hebben drie, vier, of meer kinderen tot zoonen, die rijk gegoed zijn, NB. al waren ſij onwijs of dwaas, en maar oud waren vijf, zes of meer jaren, en alſoo incapable, mogen mede ter* VROEDSCHAPPE *compareren, en dezelve jonge kinderen geinſtrueert zijnde, van dat zij weten na te zeggen, dat men hen voren ſeyt ofte leeren, ſoo mag elk kint paſſeren voor een Eenenſestigſte, ofte ſtemmen — —.* Het overige ſchame ik mij ſchier afteſchrijven. Men kan 't geheele ſtuk lezen in de *Nieuwe Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1303. bij gelegenheid van een nieuw Verſchil onder de *Vroedſchappen*. Men ziet er uit, dat, buiten het grove misbruik der jaren, het beginſel toch vast ſtond, dat, behalve *Baljuw, Burgemeesters en Schepenen*, er een zeker getal der Burgeren, onder den naam van *Vroedſchappen* of vroede luiden, *den breeden Raad* of *Vroedſchap* uitmaakten, en als zoodanig het ganſche Lighaam der Stedelingen met volle macht *vervingen* of *repreſenteerden*; doch dat die moesten zijn genomen uit de Rijkſten of breedst geſchiltaalden, als zijnde zoodanigen, die het grootſte belang bij de welvaart van Stad en Land hadden, of het meeste bezorgd moesten zijn tegen onnoodige of bovenmatige onkosten, die hunne beurzen 't meeste drukten. Wanneer men nu de armen en behoeftigen, en de daarmede gepaard gaande onkunde van gemeene burgers in zaken van beſtuur, vergelijkt met de boven beſchreven *kinderen* van 5, 6 jaren, die men *voorzeide*,

lighaam der burgerij, of liefst de *ganſche zamenvatting van vroede burgeren.* Want dus beveelt Philips bl. 108. *Dat die* 44 *zullen gekent gehouden ende geroepen weſen in allen zaken, ons ende onſer Stede — — gelijk NB. die andere Vroedſcepe — — in den materien ende tot allen tijden als men gewoenlic die voirſz. Vroeſcip te vergaderen.* En dit wederom voor 10 jaren.

Maar hier komt eene tweede bijzonderheid in aanmerking. De Privilegien ſtrekten niet alleen tot *kiezing* van zulke Lighamen van 80, van 44, 40 of ander getal van perſoonen, met de vrijheid, om door deze Lighamen 1°. de *Verkiezingen* van Magiſtraten, op velerlei wijze, te laten verrichten, maar ook 2°. om *te helpen raden.*

Zij kozen 1°. de Regeringsleden.

Die Lighamen dan, als zoodanig, werden voortaan gemachtigd tot het *benoemen* of *kiezen van Regeringsleden.* Dus leest men van 't *kiezen* in die *van Haarlem* bl. 95. op 't jaar 1445. *Die* 80 *zullen jaerlijks kiezen* 22 *perſoonen uit de rijkſte der Stad*, uit welke dan de Graaf de helft zoude aanſtellen, namelijk *vier* tot Burgemeesters en *zeven* tot Schepenen, om de Stad te re-

In Haarlem,

wat zij moesten *nazeggen:* zoo kan men hier 't zelfde beginſel op toepaſſen, en het beſluit is dan ligtlijk opgemaakt. Ondertuſſchen heeft *Philips* het verzoek van Munnikendam dat zelfde jaar toegeſtaan, doch niet dan, na alvorens naar gewoonte van dien tijd door den Gouvernements-Raad te Brusſel daarop te vragen het *Advis* van den Hove of Rade van Holland, wiens Antwoord ik in de *Bijlage* van 't jaar 1564. den 11 Julij hier achter voege. — Men heeft dit in den *Tegenw. Staat van Holl.* D. V. bl. bl. 497. verkeerdlijk op 't jaar 1464. t'huis gebracht.

Digitized by Google

regeeren. Dan na 't verminderen van die 80 tot 44 (gelijk wij boven in 't jaar 1454. zagen gebeuren), werd er bl. 107. gezegd: *Dat die* 44 *perſoonen ſullen* 10 *jaer lang kiezen* 22 *van de vroedſten*, uit welken de Graaf 4 Burgemeesters en 7 Schepenen aanſtellen zoude. Even zoo was het te Delft: In 't jaar 1445. had Philips (13) die Stad veroorloofd een getal van 40 perſoonen, en te gelijk vastgeſteld, *dat zij — kieſen zullen bij eede* 22 *perſoonen uytten allerrijkſten, notabelſten, eerbaerſten, rekkelijkſten en vredelijkſte mannen; ende ſullen die preſenteren ende overleveren aen den Grave of zijne Gecommitteerden, om uyten ſelven gekoren en geordonneert te werden* 4 *Burgemeesteren ende* 7 *Schepenen totte gouvernement der Stede van Delft, dat jaerſchaer duurende.* In Delft. Hetzelfde geſchiedde met Leiden (14), in 't jaar 1449. *dat durende die* 8 *jaren deze* 40 *perſoonen alle jair vergaderen opter Stedehuys — — dair de Vroedſchap* [dat is, de te voren onbepaalde verzameling van vroede burgers,] *gewoonlijk is te vergaderen — — ende kieſen — bij die meeſte ſtemmen* 16 *perſoonen uytten* 40 *perſoonen voorſz.* OF *andere poorteren — — die Schepenen weſen* enz. In Leiden. In *Alkmaar* had de Graaf, volgens de onuitgegeven Handvest, in 't jaar 1436. den 24 April teffens aan die 33 [mogelijk 31] perſoonen gegeven de macht *om jaarlijks op Kersavond te* VERKIEZEN *drie Burgemeesters raadsluyden, welke — zijner Stede goederen zullen regeeren, ontvangen* enz. In Alkmaar.

(13) *Privil. van Rijnland*, p. 417.

(14) MIER. *Privil. van Leiden*, p. 127. en VAN LEEUWEN, *Beſchrijv. van Rijnland*, bl. 386.

In Amſteldam. enz. Aan Amſteldam in 1449. (15), *om te kieſen — XIV perſoonen uytten XXXIV, ofte anders anderen poorteren onſer Stede — die aldaer — Schepenen weſen mogen.* Aan *Rotterdam*, toen Philips 1436. die Stad gaf 40 *perſoonen van de rijkſten van onſe Stede* (16), veroorloofde hij teffens, dat deze 40 perſoonen *kieſen ſullen uit henlieden 4 eerbare mannen, die de goede van onſe Stede ontfangen* enz. 't Welk echter niet langer vergund werd dan *een jaer lank na onſen wederſeggen.* En dat dit niet lang geduurd hebbe, kan men opmaken uit eene nieuwe Verordening van 1439. (17) den 2 Maart, over 't ſtellen van 2 Burgemeesteren en 7 Schepenen op Meidag; maar nog klaarder uit de latere vergunning en inſtelling dezer 40 perſoonen onder Maria 1479. (18). In de Stad Dordrecht was dit eenigzins anders. Aldaar werd op 't verzoek der burgeren in 't jaar 1456. den 23 Jun. (19) voor een *tijd van* 10 *jaren* vergund, dat *de Dekens der Ambachten en de Gilden* uit 100 perſoonen mogen kiezen een getal van 40, welke 40 jaarlijks er 14 zouden benoemen tot zekere gegoedheid, 't zij uit de 40 't zij anderen, uit welken door den Graaf of zijn Stadhouder 7 Schepenen zouden gekozen worden, met andere verordeningen. Doch ik zal later zien, hoe in 't jaar 1462. die Vergunning weder ingetrokken zij, en op wat

In Rotterdam.

In Dordrecht.

(15) *Privil. van Amſteld.* bl. 104. a.
(16) LOYS; *Privil. van Rotterd.* bl. 298. MIER. D. IV. bl. 1082.
(17) Ald. bl. 305.
(18) Ald. bl. 324.
(19) VAN LEEUWEN, *Batav.* bl. 1399. en VAN DE WALL, op dit jaar.

Digitized by Google

wat gronden. Aan *Gouda* werd ook door Philips I. zoodanig Privilegie van *Veertigen* gegeven, gelijk nader blijken zal.

Maar ook ſtrekten die Privilegien, om die bepaalde Vroedſchapslighamen te machtigen, om mede te raadplegen, of te *helpen* raadplegen, met uitſluiting van alle andere ambtelooze burgeren, *in of over zulke zaken of materien*, waarover te voren of alle burgeren, of ten minſte de voornaamſten derzelven, de *rijken* en de *vroeden*, gewoon waren geroepen te worden. Men vindt die bijvoeging in de Privilegien te Delft: „Voort, „ dat die 40 ſullen gehouden, bekent ende ge„ roepen weſen in alle der voorſz. Stede ſae„ ken, gelijk NB. die andre van de Vroedſchap „ ende Rijkdom — in de materyen ende tot al„ len tijden, gewoonlijk de voorſz. Vroedſchap „ ende Rijkdom te vergaderen." Hetzelfde bijna te Haarlem bl. 96, 108. En nog duidlijker te Alkmaar 1436. De Alkmaarders hadden bij Smeekſchrift den Graaf verzocht, dat Hij hun „ ordineren woude zekere perſoonen van den „ rijkſten en notabelſten in goeden getale, om „ de Stad ten besten oorbaar te raden en te re„ geren; om hare lasten en kosten te beter te „ vervallen, enz." Dit verzoek door Philips ingewilligd zijnde, voegt hij er bij, *dat alle ſaken, de Stad aangaende, voordgang zullen hebben en berecht worden bij die* 3 *gekozen Burgemeesteren en den* 33 *perſonen, ende NB. die ſij daartoe roepen ſullen, zonder dat iemand anders daer in eenig zeggen hebben zal.*

2°. Zij hielpen mede raadplegen.

Men ziet hieruit, dat de Stedelingen, om aan de eene zijde het zoogenoemd *Ariſtocratiſche* of liever het *Oligarchiſche*, 't welk in 't lighaam van

van *Schout*, *Schepenen*, en naderhand van bijkomende *Burgemeesteren* konde plaats hebben, voortekomen, en ter andere zijde het woelige en warrige, 't welk de oproeping van alle burgeren zonder onderſcheid van vroegere tijden medevoerde, te beletten, door dit nieuwe Verzoek om een *zeker getal* van perſoonen, vervielen tot een ander ſoort van Ariſtocratie, waardoor met uitſluiting van alle andere Burgers een zeker vast getal met de Regerende Leden alle Stadszaken zouden berichten. Philips noch het een noch het andere willende gedogen, hield dan alhier eenen middelweg, en vergunt hun naar den geest van die tijden een vast getal van 33 perſoonen, maar ſluit daarmede alle anderen niet geheel uit, doch neemt het teffens zoo ruim, dat hij het geheel aan die Regeerders en de 33 overlaat, om zulken *te roepen*, die zij zouden goedvinden, zoo echter, dat de overige Stedelingen daarin zouden moeten berusten.

Uit al het bovengemelde, uit echte Stukken bewezen, blijkt dan klaar, dat in de XVde Eeuw, en wel onder de lange Regering van Hertog *Philips* allengskens in onbruik geraakte de oude manier van oproeping van allen, ook zelfs van alle aanzienlijke, rijke, notabele burgers, door het veroorloven van een zeker vast bepaald getal van perſoonen, die als in een zeker lighaam of Collegie bijeenkomende, onder den naam van *Vroedſchap*, bij uitnemendheid dus genoemd, opkwamen en *vertegenwoordigden* het geheele lighaam der Burgeren in die zaken, waarin de burgeren moesten gekend worden. Men leert hieruit dan ook de reden, waarom de Vorſten, wegens het misbruik, 't welk hiervan konde

de gemaakt worden, niet zoo gereed waren noch geneigd tot het inwilligen van zoodanige Verzoeken, als welken meest op eene Stedelijke *Oligarchie* of Regering van weinigen konden uitloopen. Men ziet er teffens uit, hoe verkeerdlijk of onbillijk onze beste Hollandſche Schrijvers dikwils hierin de Vorsten beſchuldigen, of de oorzaak dier Inrichtingen ſtellen in hunne *heerschzucht*; daar de ſchuld (zoo er eenige ſchuld zij) meer te vinden zoude zijn bij de Stedelingen zelf of hunne beſtierders. Dezen toch, om hun bewind van Stads zaken met meer gemak, voordeel, of ſpoed te beleiden, hadden liever een zoodanig vast getal perſoonen of vaste Collegien. Het is er dan zooverre van af, dat *Philips de Goede* ook hierin zijn bijzonder voordeel gezocht, of zijne heerschzucht bevorderd heeft, dat in tegendeel Hij en zijne opvolgers, zoodanige Verzoeken bezwaarlijk inwilligden, ja dezelve ſomtijds met geene goede oogen aanzagen. Indien men alle de Vorsten voor *Uſurpateurs* en onrechtvaardige aanmatigers van de Rechten der Burgers wil houden, ja! dan valt het gemaklijk te zeggen; Philips van Burgundie wilde gaarne zulke bepaalde en aan vaste getalen verbondene Collegien, met oogmerk, om zooveel te ſterker in de Steden te heerſchen, en een kleiner getal van burgers maar de oogen te moeten zien. Maar wie weet niet, dat, hoe kleiner getal van leden in Collegien, die iets te beſchikken hebben, hoe grooter klem en kracht en gewicht er is, om meester te zijn (*l'esprit de corps* geheeten), waartoe in eene grootere en mingeregelde menigte minder kans is, en meerder gelegenheid tot verwarring en verdeeling geboren wordt.

De Vorsten deden dit ſchoorvoetende.

Phi-

Philips zoude dan natuurlijk meer hebben moeten overhellen om de oude manier te behouden. Indien wij Philips op zijne rechte waarde ſchatten, in wiens lof vele Schrijvers hebben uitgeweid (20), en die zelfs gedurende de burgerlijke troubelen, ten tijde van den laatſten Graaf, den Koning van Spanje, met alle lof vereerd, een *Vader des Vaderlands* (21) genoemd, en aan den laatſten Philips als een *tegenbeeld* geſteld, en tot een *voorbeeld* ter navolging in zijne rechtvaardigheid, goedaardigheid, en liefde tot zijne onderzaten is aangeprezen; (en dit zeiden Willem I. en zijne Raden,) als dan zal men erkennen moeten, dat door alle die beſchikkingen de algemeene Landsregering des Vorsten wel van vele moeilijkheden ontheven, de vrijheid in den burgerſtaat, zoo als men die toen beſchouwde, meer uitgebreid, en den Stedelijken Bewindsmannen, op verzoek of op naam der Burgeren zelf, meer gezags en klems werd bijgezet: maar dat de Vorsten niet dan ſchoorvoetende en langzamerhand tot die Vergunning of *Octrooien* op *de Magiſtraatsbeſtellingen* (gelijk die in later tijd genoemd werden,) gekomen zijn, beducht, dat

Niet uit heerschzucht.

(20) Men zie hier ſlechts IDSINGA, *Staatsr. der Vereenigde Nederl.* D. II. bl. 391. Vergel. D. I. bl. 163. waar hij de beſchuldigingen tegen *Philips*, uit onkunde onzer echte Vaderlandſche Hiſtorie, genoeg weêrlegd heeft; om van geene andere Buitenlandſche Schrijvers te gewagen, die het leven en de handelingen van dien Vorst te boek geſteld hebben.

(21) Het zijn de woorden van *Franc. Junius*, den Geheimraad van Prins Willem I., die waardig zijn bij hem gelezen te worden in *Comment. Epistol. ad Freder. Perrenot*, p. 45. en 50. Ed. 1575. Vergel. BOR, *Ned. Beroert.* B. VII. fol. 48. f.

Digitized by Google

dat, wegens de nieuheid der zake, daaruit eenig kwaad mogte oprijzen (22), en dat zij daarom hunne toeſtemming aan die Verzoeken gaven ſlechts voor zekeren tijd, voor een bepaald getal van jaren, of tot wederzeggens.

Daar het nu in dien tijd zeer gemeen was, dat, als eenige Stad of Stedelijke Overigheid eenige gunſten of voordeelen van den Landsheer bij verzoek verkregen, dan aanſtonds de overige Steden uit naijver en jalouzij, als te hoop opkwamen, en dezelfde of diergelijke verzoeken ook deden: zoo is hieruit te verklaren, dat bij tijde van Philips de meeste Steden dezelfde of gelijke vergunningen kregen. Men kon, zonder onredelijk te zijn,

(22) De nieuheid beſtond grootendeels daarin, 1°. dat het Vermogen der Burgers, daardoor meer en meer, bij wijze van *Repreſentatie* overgebracht wierd in den boezem van een bepaald getal perſoonen, ſchoon *door* en *uit* de *burgers* zelf verkozen; en 2°. dat, daar oorſpronglijk de regelrechte *aanſtelling* en *benoeming* van *Schepenen* en *Burgemeesteren*, uit kracht der Oppermacht bij den Vorst was en zijne Commisſarisſen, of bij zijnen Rade of Stadhouder, hij over 't gemeen de benoeming (*Nominatie*) op verſchillende wijze in de Steden zelfs liet doen, 't zij door dat vast getal 't zij door de burgers, doch daarbij meest aan zich of zijnen Rade of Stadhouder voorbehield de *verkiezing* uit die benoemden; blijvende echter de *machtverleening*, en *de verandwoordelijkheid* aan Hem, in zijne hand; behoudende *Hij* daarenboven ook gemeenlijk de aanſtelling van *Schouten* en *Baljuwen*, als de Hoofdperſonadien, aan Hem of zijnen Rade, of Stedehouder, als zijnde die het Hoofd der zoogenoemde uitvoerende Macht, en zonder wier aanzijn de Stad gezegd wierd *rechteloos te zijn*, dat is, zonder rechtsoefening, al waren alle Schepenen, Burgemeesteren, Raden en Vroedſchappen, aanwezig.

Digitized by Google

zijn, den eenen niet weigeren 't geen men den anderen gaf, ten ware redenen. Nu was die drift der Steden bij Philips zoo groot, dat, wanneer zij dachten niet vaardig genoeg te zullen geholpen worden, zij wel eens verkeerde middelen te werk ſtelden, en zelfs tot bedrog overſloegen. Ik kan daarvan een ſterk voorbeeld bijbrengen in de Stad van *Naarden*. Die van Naarden, of wie ook, hadden in 't jaar 1442. buiten weten des Vorsten, nagemaakt en met 's Vorsten zegel bekrachtigd een Vergunnings-brief of Octrooi van Privilegie, waarbij zij voor zich hadden aangeſteld 40 perſoonen, die jaarlijks *Raden* kiezen zouden, om bij de Burgemeesters gevoegd te worden. Wij leeren dit uit de Brieven van *Remiſſie*, waarbij de Vorst verklaart, *hun te vergeven de misdaden, die zij tegens ons — — misdaen mogen hebben, van dat zij binnen onſer Stede, buyten onſen weten ende wille geſet hadden* 40 *man — — dair off zij zekere brieve gemaict hadden, bezegelt met onſer Stede zegel van Naerden.* Maar op dien zelfden tijd vergunde Hij die van Naarden, op hun Smeekſchrift, *een' Privilegie-brief*, uit kracht van welken alle de Stedelingen, die in het *Schotboek* op zekere ſomme ſtonden, jaarlijks op zekeren dag voor den Burgemeester verſchijnen, en *benoeming* zouden doen van 21 perſoonen, uit welken er uit naam des Vorsten 7 Schepenen gekozen zouden worden (23).

Om

(23) Deze twee gewichtige Stukken zijn uitgegeven door den Heer TH. MULLER MASSIS, Diſſ. Inaug. Leid. *de origine ac primaevis functionibus Burgimagiſtrorum Hollandiae* 1787. in de Bijlage, Lett. G. en H. En uit de-

Om nu den Politiken toeſtand dezer Steden in die XVde Eeuw te beter te kunnen onderſcheiden, merk ik op

Hieruit een nieuw tijdperk voor de Steden in 't Politieke bewind.

1°. Dat voor die Vergunningen van Philips er geene zoodanige bepaalde *Vroedſchappen* voorhanden zijn geweest, als wij later aantreffen; en dat, hoe ruimſchoots dit ook van anderen moge geſteld worden (24), hierin eene verzinning of verwarring van andere zaken plaats hebbe, vooral ten aanzien der verkiezinge tot Wethouders.

2°. Dat voor die Vergunningen van Philips de Steden nooit zulke macht of gezag in 't aanſtellen of benoemen van hunne Beſtuurders gehad hebben, als velen zich verbeelden. Maar dat het alleen de Vorst was, of de zaak van hun, aan wien hij dit beval, of wel van den Stedelijken *Baljuw* of *Schout*, als 's Vorsten plaatsbekleeder, om onmiddelijk en zonder voorafgaande benoeming van de burgeren, of van de *wijzen*, *vroeden* en *rijken*, (*Wijsheid*, *Vroedſchap*, *Rijkdom*) de Stedelijke Magiſtraten aanteſtellen.

3°. Dat deze Octrooien, verzocht zijnde, 't zij van de burgers zelve, 't zij van *de Magiſtraten*, 't zij

dezelven zien we te gelijk, dat de Stad *Naarden* op dien tijd zoodanig vast Collegie niet gehad heeft, 't welk zij ook niet gekregen heeft, dan eerst ten tijde onzer Vrije Republiek.

(24) Zie de Aanteek. bij den Heer VAN WYN, *Nalez. op* WAGENAAR, D. I. bl. 228. Mij zijn geene zulke vaste Vroedſchappen, uit een bepaald getal beſtaande, in de XIIde en XIVde Eeuwen, in dien zin, voorgekomen. Noch ook, dat *Hertog Albrecht vooral op 't laatst van zijn bewind, aan verſcheiden Steden het regt van vaste Vroedſchappen geſchonken heeft.* Men zie ook WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 361, 363.

zij van beiden te zamen, of op hun naam, eigenlijk niet gezegd kunnen worden te zijn gegeven aan *den Magiſtraat*, of aan 't Regeringswezen, maar aan de burgers zelve, of, wil men liefst, aan 't *geheele lighaam* der Stad of burgerij te zamen. Waaruit dan volgt, dat het er zoo verre af is, (zoo als velen zeggen,) dat Philips hiermede de *rechten der burgeren* verkrachtte, dat hij in tegendeel, aan de Stedelingen zelf het recht van benoeming gevende, hiermede hunne *rechten* verbeterde, en dat gezag, 't welk veelal *de Baljuwen*, als Graaflijke Officieren hadden, gedeeltelijk overbracht op de burgeren of hunne voornaamſte hoofden. Welke aanmerking hier van groot gewicht ſchijnt, en verſterkt kan worden door vergelijking van twee Alkmaarſche Privilegien, het eene van 1425. en het andere van 1449. den 15 November, zijnde de Commisſie van den *Schout*. Namelijk, daar bij 't oorſpronglijk recht de Graaf alleen, of wien hij 't beval, bevoegd was om de Regering aanteſtellen, waaruit voordſproot het Privilegie van Aalbrecht (25) van 1401. den 12 Novemb. van dat iemand *zes jaren lang poorter moest zijn, eer wij hem of iemand anders van onſer wegen in onſen Gerechte aldaer kieſen ende nemen ſullen*: zoo gunde Jacoba van Beijeren hun in 't jaar 1426. den 11 April, dat de 9 Dekens en 10 Hoofdmannen *kiezen mogten drie Burgemeesteren en zeven Schepenen*. Maar die vergunning naderhand weder vervallen zijnde, bleef de *Schout* van Alkmaar bij 't recht van Aanſtelling, 't geen in zijnen *Commisſie-brief* ſtond, totdat die van Alk-

(25) *Handv. van Alkmaar*, p. 17. fol.

Alkmaar bij Privilegie van 1416. den 15 Maart de macht ontvingen, om zelve hunne *Burgemeesters* aantestellen, en zulks voor 4 jaren, en na hun verloop tot wederopzeggens. Wanneer dan nu in 't jaar 1440. den 15 October een *Nicolaus van Thorenburg*, die aan 't hoofd der 31 aangestelde personen was, tot *Schout* werd aangesteld, bediende de Graaf zich wel van deze bewoording, *voirt hebben wij onse voirs. Scoute gemachtigd ende machtigen mit desen brieve, dat hij alle jaire, als* CUSTUMELIK *is, goede eerbare knapen — kiesen sal van onsen poirteren van Alcmaer in onsen Gerechte te wesen, ende die dair inne setten ende eede als 't behoirt.* Doch hij laat er onmiddelijk op volgen: *behoudelic dat hij onse Burgermeysters aldair niet setten sal* VOIR DIE TIJT *overleden is, van dat wij onse goede luyden van Alkmair dair off geconsenteert ende geoirloft hebben, selve die te kiesen dair sij onse Brieve of hebben.* Waaruit men in 't voorbijgaan ziet, hoe naaukeurig alles geregeld en volgens elks recht onderhouden wierd.

4°. Merke ik aan, dat de Stedelingen zulke Vergunningen als waarachtige Gunsten van den Vorst bij Smeekschriften verzochten, en als zoodanig meest verkregen.

5°. Maar dat evenwel de Vorsten (gelijk in 't vervolg nog duidlijker blijken zal,) niet dan na rijpe overlegging, en na ingenomen berichten van zijne Raden of Hoven, en niet dan bij dringende noodzakelijkheid of om gewichtige redenen zoodanige Vergunningen deden; en dus niet ligtlijk anders dan voor eenige jaren, 't zij 4, 5, of 10. of *naar goeddunken*, of met een minder

haatlijk woord, doch 't welk op 't zelfde neder kwam, *tot wederopzeggens toe:* opdat zij door de ondervinding mochten te weten komen, of het ten nutte van den Burgerſtaat en tot Stedelijk voordeel konde gedijen of niet. De ondervinding toch en de uitkomst leerden ſomwijlen, hoe vele twisten, verdeeldheden, verwijderingen, hier uit ontſtonden, vooral onder heerschzuchtigen, onder zulken, die aan 't bewind geraakten, en zulken, die daarvan verſtoken of uitgeſloten wierden, 't welk vooral zichtbaar wierd ten tijde der *Hoekſche* en *Kabeljauwſche* Verdeeldheden, ofſchoon alles geſchiedde op verzoek of met genoegen van de ingezetenen. Waarvan een aanmerklijk voorbeeld in 't jaar 1444. bij gelegenheid der Verkiezing van Burgemeesteren en Wethouderſchap te Amſterdam, over welks verkiezing, toen als nog bij den Graaf onmiddelijk zijnde, en door twee zijner Raden uit 's Hage daartoe overgekomen, met het toen voorgevallen Oproer tuſſchen de Hoekſchen en Kabeljauwſchen; men 't verhaal zie bij WAGENAAR (26), doch welke het ſtuk zelf niet ſchijnt gezien te hebben, waarin al het voorgevallene in 't breede bericht wordt; en welk aanmerklijk ſtuk ik daarom in de *Bijlage* op 't jaar 1443. den 31 Januarij plaatze. En dit te meer, omdat men in 't voorbijgaan er uit leert, dat door 't woord *Vroedſchap* toen nog aldaar verſtaan wierd een *onbepaald* getal van Burgers; terwijl er zelfs van de eene partij gelezen wordt, dat *zij velen van der Vroetſchap ende andere tot den getale van* 50 *mannen ende meer vergaderden;* en waaruit dan ook

(26) *Beſchrijv. van Amſtelr.* D. II. bl. 241—244.

ook verklaard dienen te worden de woorden van Philips, in 't boven aangehaald Diploma, *dat de XXXIV. tſamen alle jare — — vergaderen ſullen opter Stedehuys, aldair die Vroetſchap gewoonlijcken is te vergaderen. —*

Maar ook merke ik aan, dat zulke Privilegien, die de *benoeming* of *verkiezing* aan anderen overbrachten, dikwils gepaard gingen met vermindering of overbrenging van eens anders Recht, vooral van andere Graaflijke Dienaren, die bij *Commisſien* te voren die rechten oefenden. B. V. De Stad Weesp kreeg een zoodanige Vroedſchap in 't jaar 1445. zij mogt uit 31 perſoonen benoemen 14, en hieruit zoude de Graaf of zijn Baljuw kiezen 7 Schepenen. Zij verzoeken dit Octrooi te *registreren.* Hiertegen verzet zich *de Baljuw* voor 't Hof in rechten; hij ſtelde de Schepenen volgens zijne *Commisſie* aan (27).

De Erfgravelijke Bedieningweder-legd.

Ik geve dan gaarne aan den Schrijver der *Erfgraaflijke Bediening* en zijne Medevolgeren toe, dat voorheen alle burgers tot de Stedelijke zaken geroepen wierden; maar 't geen hij er naar zijne gewone manier van beſchouwing op laat volgen, dat door de *heerschzucht* der Graven, en vooral van Aalbert van Beijeren, onder ſchijn en *voorwendſel* van Privilegien, de burgers zelve van hunne rechten beroofd zijn; zulks mag men eerder toeſchrijven aan onkunde van de toenmalige Staatsgeſteldheid dan aan andere minder edelmoedige beginſels. Bijzondere perſoonen of lighamen laten zich zooligt geene Privilegien opdringen of in de handen ſtoppen, waarbij zij hunne Rechten verliezen, voor dat zelve bedanken, en voor

(27) *Memorialen van Roſa*, T. XI. fol. 62.

voor 't behoud van welke *ſchadelijke Rechten* zij dan naderhand en bij voorduring zooveel ijvers betoonen. Maar daarenboven, men zal niet ligtlijk Privilegien, Handvesten, of Octrooien van dien aard aantreffen, of zij zijn altijd op een voorafgaand Verzoek van *de Burgers* zelve of op hunnen naam, vergund, en dikwils niet dan na alvorens naaukeurig onderzocht te hebben, of het wel de echte meening der Stadsbewoners ware. Nog veel minder kan ik dien Schrijver toeſtemmen het gevolg of beſluit, 't welk hij daaruit trok, van eene *Democratiſche* inrichting of Volksregering in de Steden. Eene Volksregering of eene *Democratiſche* Vorm kan niet beſtaan dan met eenig deelgenootſchap aan de Oppermacht, dat is, dat alle burgers, hoofd voor hoofd, of door zich zelve, of de meerderheid, of ook door verkozene Vertegenwoordigers uit hun midden, deel hebben aan 't bewind. Doch in Holland was dit geheel anders. De Souvereiniteit of Oppermacht, waaronder vooral de *Wetgevende* en *Rechtsoefenende* Macht begrepen werd, was en bleef altijd in den boezem der Landsheeren. En wat het *Stedelijke* of Huishoudelijk bewind der Steden betrof, dit was onder de Graven nooit anders dan *beſtierende* (adminiſtratif) of *aanbevolen* (gedemandeerd) van wegens den Graaf, en 't Bewind werd uitgeoefend niet door de Burgers, maar door de van den Graaf zelf of van wegens hem aangeſtelde Stedelijke *Regering*, en berustede oorſpronglijk in de perſoonen van den *Schout en Schepenen*, en in de naderhand bijkomende *Raden* en *Burgemeesters*, doch waarvan de *Rechtsoefening* bleef bepaaldelijk bij den *Schout en de Schepens-*

pensbank. Dan iets anders was het geval, als er zaken voorkwamen, die het bijzondere belang der Stedelingen betroffen, en het huishoudelijke Beſtier eener Stad aangingen, of dat zelfs de Vorsten wilden en begeerden, dat hunne Stedelijke Magiſtraten iets niet zouden vaſtſtellen of goedvinden, 't zij voor hunne huishoudelijke belangen, 't zij ten voordeele of ten dienste des Lands of der Landsheeren, zonder alvorens het goedvinden en de toeſtemming der *ingezetenen* ingewonnen te hebben. In zulke gevallen werden dan de Burgers, 't zij geheel, 't zij met nadere bepalingen, opgeroepen, vooral wanneer het *geldmiddelen* betrof, waarvan blijken kan uit DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 86. (d, e). Ook toonen de *Privilegien van Haarl.* bl. 106. dat, terwijl daar *Schout en Schepenen* door eede verbonden waren, zulke Verbintenis zelfs bij de opgeroepen burgers geene plaats had. De groote dwaling van dien Schrijver is, dat hij het algemeene Landbeſtuur, uit kracht der Oppermacht, met velen, overal verwart met het zoogenoemd *politike* bewind van eenige Streek of Stad, binnen wier begrenzing of *vrijheid* zulke burgers woonden, die, offchoon geen deel hebbende aan de Oppermacht, echter gekend en geraadpleegd moesten worden in *geldzaken*, of *in 't verbinden* van burgers tot het dragen van lasten, waartoe zij bij hunne oorſpronglijke Handvesten of Stedelijke inrichtingen niet gehouden of verplicht waren.

Philips de Goede.

En wat Hertog Philips den Goeden betreft, wien vele onzer Geſchiedſchrijvers, ook deze Schrijver, uit onkunde van de oorſpronglijke inſtellingen en 't Staatsrecht van dien tijd, zoo onwaardiglijk behandelen, offchoon hij niet geheel

heel volmaakt was, maar ook grove gebreken had; hij was hierin zeker te prijzen, dat, daar hij alles, wat tot rechtvaardige en goedwillige beſtiering diende, bevorderde, en der burgeren welzijn behartigde, hij ook aan de verzoeken der Stedelingen genegene ooren verleende in al wat tot eer, voorſpoed en welzijn der Steden, ſcheen te kunnen ſtrekken.

Dan ter zaak. Zoolang derhalve alle Steden nog niet eenvormig een vast getal van Burgers hadden verkregen, die geroepen moesten worden tot zekere verrichtingen, zoo bleef het algemeen grondbeginſel als waarheid vast, dat onder de namen van *Vroedſchap* en *Rijkdom* verſtaan wierden alle *Vroeden* en *Rijken*, en dewijl onder die namen begrepen wierden alle de aanmerklijkſte, aanzienlijkſte, en meest gegoede Burgeren, hoedanige men in latere tijden *de Regering der Voornaamſten*, en den *Vorm* zelve *Ariſtocratiek* in een' goeden zin genomen, geheeten heeft: zoo kan men ook op dien voet zeggen, dat de *Stedelijke Regeringen* in zoo verre *Ariſtocratisch* waren. Ik zegge *in zoo verre*, namelijk zoo verre in de *geldzaken*, in de *beden*, of in andere Stedelijke Bezwaren de Magiſtraat op zich zelf de macht niet had, om zonder dien *Rijkdom* en *Vroedſchap* den Burgeren eenigen last opteleggen. Men leest hierom wegens *Medenblik*, op 't jaar 1447. in de *Registers van den Hove* (28), op de vraag: *wat zij wisten van den genen, die uytgezent zijn geweest van der Stede van Medenblik wegen, om te componeren van der bede; off die macht*

(28) *Memorialen van Roſa*, T. XII. fol. 24. verſo.

macht ende bevel hadden van den Gerechte, VROETSCAP *ende* RIJCDOM *van Medenblik*, *om eenighen punten van Hantvesten te vervolghen.* Maar nog klaarder wordt er voor de Vierſchaar van den Hove van Holland in den jare 1458. (29) door die van *Gouda*, als eene bekende zaak opgegeven, „ dat alle die Gerechten, [dat is, „ Schout, Burgemeesteren en Schepenen,] van „ der Steden, die Steden niet belasten noch ver„ binden en mochten allen op hun zelven, maer „ die zelve Gerechten mochten ende waren ſchul„ dich daer over te roepen *die Rijcdom* ende „ *Vroedſchap* van der Stede, die men belasten „ ofte verbinden ſoude (30).

Hieruit ziet men ook, hoe verkeerd velen onzer Schrijveren de oudere benaming van *Raad* of *Raden* in de Hollandſche Steden ſomwijlen verward hebben met de *Vroedſchap* of met die burgers, die voor alle de anderen onder dien naam opkwamen. De Uitgever der *Vlaardinger Handvesten* op 't jaar 1351. bl. 44. bij de woorden: *Schout*, *Schepenen*, *Burgemeesters*, RAED *en die gemeen Steden van Dordrecht*, *Delft*,

De oude Raad was geen Vroedſchap.

(29) In de *Bijlagen*, 1457–1461.

(30) Voeg hierbij 't aangehaalde bij DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 85. uit *de Memorialen van Roſa*, T. X. fol. 7–10. waar den 17 Mei 1444. de Edelen en Steden bijeen geroepen waren, om wegen van geld te vinden voor den Zoen van Koppenhage; *ende dairop hebben geantwoirt die Steden van Haerlem*, *van Delft*, *van Leyden*, *van Amſterdamme*, *van der Goude en van Rotterdamme*, *dat zij van die zaeken niet mede en hebben van hoirrer Vroetſcip*, *Rijcheyt en Gemeynte dat te conſenteren — — maer willen die raminge — gaerne elt in den hoeren horen Vroetſcippen*, *Rijcheiden en Gemeenten opdoen.* — —

Digitized by Google

Delft, *Haerlem*, *Leyden* enz. zet deze woorden er bij: „ *De Raed is de Vroetſchap.*" Dit is zoo niet! Toen ter tijd toch waren er zulke *Vroedſchappen* of vaste Collegien, als bij hem ſchijnen bedoeld te worden, niet aanwezig. Die *Raad* of *Raden*, vooral wanneer zij onderſcheiden worden van de *Burgemeesters*, gelijk alhier, zagen wij boven, dat van een' geheel anderen aard waren, en meer in hunnen dienst geleken naar de later opgekomen Stedelijke *Penſionariſſen*. Over welk gebruik van 't woord *Raad* in dien zin van *Raadsman* in oude Beſcheiden men breeder bericht vindt bij *Muller Maſſis* (31). Het zij genoeg hier nog enkele voorbeelden bij te voegen, waar *Raad en Vroedſchap* uitdrukkelijk onderſcheiden worden. Te Rotterdam op 't jaar 1380. (32): *Wij Scout*, *Scepenen ende* RAET *der Stede Rotterdam — — bij goetduncken onſe Vroetſchap.* Nog uitgebreider in een Goudsch Charter (33): *Wij Scout*, *Burgermeesters*, *Scepen ende Rade der Stede van der Goude*, *doen condt — — dat wij bij Rade goetduncken ende conſent der gemeente* VROESCIP *van onſer Stede.* 't Zelve wordt in Haarlem (34) op 't jaar 1407. in 't maken eener *Keure* dus uitgedrukt: *Soo overdrogen Scout*, *Scepenen ende Rade der Stede — mit der Vroeſcap ende mit der rijcheden der Stede*, en in 't jaar 1503., bijna eene geheele Eeuw daarna: *die Here en* Ge-

(31) Diſſert. *de Burgimagiſtris*, p. 39. ſqq.
(32) MIER. D. III. bl. 372.
(33) In MSS. Privilegieboek ter Leenkamer, geteekend *Phil. B.* 1432. — — fol. 92.
(34) OOSTEN DE BRUIN, *Geſchied.* bl. 143, 144.

Digitized by Google

Gerechte [dat is, *Schout*, *Schepenen* en *Rade*] *bij ordinancie en overeendragen van de Vroeſchap*, *Rijcdom*, *en andere goede mannen*, *die in notabelen getale ter Gerechte geweest hebben.* Offchoon ik niet ontkenne, dat in latere tijden die *Vroedſchappen*, zelfs de *vaste Collegien*, ook *Raden* genoemd zijn, gelijk men in Amſteldam leest *van de* 36 *Raden.*

Dit dus verre gedurende de langdurige en gezegende Regering van *Philips I.* Zien we wat na zijnen dood onder de volgende Landsheeren gedaan, veranderd of vastgeſteld zij. Hem volgde uit het Burgundiſche Stamhuis op zijn *eenige Zoon Karel de Stoute;* aan dezen *Karel*, zijne Erfdochter *Maria;* welke getrouwd met *Maximiliaan*, Aartshertog van Oostenrijk, doch vroeg geſtorven, tot opvolger in 't Hollandſche Graafſchap had haren eenigen Zoon *Philips den Schoonen*, Vader van *Keizer Karel* den Vijfden, en Grootvader van *Philips* van Spanje, de twee laatſte Graven van Holland.

Karel I. opvolger van Philips I.

Wat *Karel den Stouten*, onder welken naam hij wegens zijn' krijgshaftigen aard, ja oorlogszucht en onverſchrokkenheid in dat bedrijf 't meest bij ons bekend is, aangaat. Bij en na zijne huldiging bevestigde Hij alle vorige Privilegien, zoo als zij lagen (35). Men ſchrijft hem bij zijne krijgszucht toch ook vele beginſelen van Rechtvaardigheid en vele goede Rechterlijke daden toe. Onder de Privilegien nu, die hij bevestigde, waren er een deel, waarbij in de Ste-

Bevestigt vorige Privilegien.

(35) Zie de Voorbeelden bij LOTS, *Privil. van Rotterdam*, p. 315. MIERIS, *Privil. van Leiden*, p. 53. NOORDKERK, *Amſt.* p. 76.

Steden vele nadere bepalingen en vergunningen op het benoemen of aanſtellen der Wethouderſchap of Gerechten gedaan, en vele vaste getalen van Burgers tot Vroedſchappen ingeſteld waren, en zulks of voor een *onzeker* of *vastbepaald* getal van jaren, welke of verſtreken of nog voorddurende waren, of ook tot wederopzegging van Philips alleen, of van hem en zijne Opvolgers. Voor altijd *voorddurende* in den ſtrikſten zin door Philips gegeven, zijn er mij geene voorgekomen. Men moet den geest dier tijden en den Regeringsvorm geheel miskennen, om uit eene zoodanige *algemeene Bevestiging* te beſluiten, dat hiermede alle bijzondere Privilegien, hoe zeer aan tijd, plaats, of voorwaarden verbonden, allen tot voorddurende en altijd werkende zijn gemaakt, en dat daaronder begrepen moesten worden zulken, die b. v. voor 5 of 10 jaren gegeven zijnde, of voor of na den dood van Philips vervallen waren. Daar zijn weinige bevestigingen van zoodanige Privilegien onder Karel I. voorhanden. Integendeel vindt men eenige voetſtappen, die, buiten vooroordeel ingezien, aanwijzen, dat zoodanige op jaren loopende Privilegien toen, of ſtilzwijgende vervallen, en bij 't verval niet vernieuwd, of uitdrukkelijk herroepen of vernietigd zijn. Zoo getuigt van *Delft* de Stede-Beſchrijver (36), dat het Privilegie der *Veertigen* in 't jaar 1445. door Philips voor 10 jaren gegeven, en in 't jaar 1451. voor nog andere 10 jaren door hem verlengd, in 't jaar 1466. [dat is 1467.] door Karel vernietigd (*gecasſeerd*) is, en hij voegt er bij: *Ende heeft dienvolgende* ge-

Hoe met de Vroedſchappen?

In Delft.

(36) *Nieuwe Beſchrijv. van Delft*, bl. 80.

gecesſeert tot den jare 1476. *als wanneer vrouw Maria hetſelve de Stad weder heeft gegeven* — — *als blijkt bij het Privilegie in den jare* 1476. [1477.] *binnen Gent gegeven* —. Waarmede hij ſchijnt te doelen op het *Groot Privilegie van Maria*, waarvan hierna.

In Haarlem.

Van *Haarlem* wordt getuigd, en op dit getuigenis ga ik af (37), dat hun niet gebleken is, hoe lang het *Privilegie* van Philips van 't jaar 1454. geduurd hebbe, maar dat het zijne kracht *ſchijnt* uitgeoefend te hebben in de verkiezing der Magiſtraten door den Vorst: *het heeft geduurt, gelijk vermoedelijk is, tot de jaren* 1476. OF KORTER." Te recht, zegt men aldaar, *of korter.* Want daar het vorige Privilegie van 7 Sept. 1445. eene inſtelling van 80 perſoonen medebracht, voor den tijd van 10 jaren; daar *octroijeerde* de Vorst hun den 18 Febr. $14\frac{53}{54}$. om in plaatze van 80 te mogen ſtellen 44 perſoonen, omdat het getal van 80 veel te groot bevonden was, om *altijd te kunnen veraccorderen en vereenigen in hunne opinien*, uit welke 44 perſoonen zij zouden noemen 22 man, om daaruit door den Graaf of zijne Gemachtigden te kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen, en *zulks voor* 10 *jaren lang alleenlic gedurende*, na den 7 September 1455. het tijdſtip, waarop de vorige 10 jaren eindigden. Daar nu wel in 't jaar 1462. (38) gevonden wordt eene voorloopige *algemeene* Bevestiging der *Haarlemſche Privilegien*, door *Karel* gedaan, maar dit zelve Privilegie, zonder ſpeciale vernieuwing, uit zijnen aard ophield te wer-

(37) *Nieuwe Nederl. Jaarb.* a. 1787. bl. 5083.
(38) *Privil. van Haarl.* bl. 118.

werken met den 7 Sept. 1465. nog bij 't leven van Philips, en men niet vindt, dat Karel ſedert dien tijd dit vervallen Privilegie op nieuw bevestigd heeft; zoo zal hetzelve *vermoedelijk* niet geduurd hebben tot het jaar van 1477. maar, ten minste *van rechtswege*, voor vervallen geacht onder Karels regering. Voeg hierbij, dat, gelijk ſtraks zal blijken, *de Staten* na dien tijd eenige Gunsten, die hiertoe behooren, van *Maria* verzoekende, alleenlijk zich beroepen *op het gebruik onder den Graaf Philips, en zekeren tijd daarna*, en dus denkelijk niet tot den volledigen tijd onder Karel of tot aan zijn' dood, dewijl zij dan eenvoudig zouden gezegd hebben, *onder uwe Voorvaderen*, of *onder Philips en Karel.* Ook vindt men van zekere Handvest te Amſterdam onder *Maria* van 1478. van 't Privilegie van Hertoge Philips getuigd (39), dat *hetzelve naderhand bij tijden Hertoge Karel, ſal. Ged. onſe lieve Heer en Vader*, AFTERGELATEN *ende alſoo niet geachtervolcht noch gehantiert is geweest.* Maar 't geen de zaak ten aanzien van *Haarlem* geheel afdoet, is, dat Maria in haar *Privilegie* van 24 Maart 1478. (40) verklaart, dat Philips hun het Privilegie voor 10 jaren gegeven had, *'t welke naderhant* (let wel!) *onſe goede Stede van H. bij wijlen onſen harden lieven Here ende Vader wederſeit ende ofgedaen is geweest.*

In Dordrecht. Van *Dordrecht* (41) wordt gemeld, dat Philips in 't jaar 1456. den 23 Jun. die Stad vergund had

(39) *Privil. van Amſteld.* bl. 77.
(40) *Privil. van Haarlem*, p. 136.
(41) VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 619.

had te ſtellen 40 perſoonen voor 10 *jaren* lang, die jaarlijks zeker getal zouden kiezen, om hem of zijnen Stadhouder en Rade aantebieden, om 't *Gerecht* daaruit aanteſtellen, en dat na verloop dier 10 jaren Hij de regelrechte aanſtelling weder zelf zoude doen, naar inhoud van vorige Privilegie van 't jaar 1342. (42), maar dat, dewijl uit die Stedelijke benoeming zeervele tweedracht en geſchillen waren gerezen, en er nog meer gevreesd wierden, er bij *overdracht der Gilden en goeden mannen* van die kiezinge [in 't jaar 1462.] werd afgezien, en Hij daarom, hun veroorloofde dien Brief, ſchoon anders nog *vier jaren durende, te cancelleren*, (dat is, *te vernietigen*), *dies onſe Schout, Burgemeesteren, Scepenen, Raiden ende gemeyne neringen — ons zeere oitmoedelic hebben doen bidden ende verſoucken.* — Sedert dien tijd, zoowel onder *Karel* als onder *Philips*, vinde ik bij VAN DE WALL geene ſporen, dat er op de Veertigen en Vroedſchap eenige nadere verordening gemaakt is, maar wel onder Maria 1478.

Te *Leiden* heeft Karel in 't jaar 1462. den 15 Sept. voor 10 jaren lang, en dus tot 1472. op nieuws bevestigd het Privilegie van *Philips* van 1449. nadat hetzelve eerst voor *acht* jaren, en daarna van 1457. tot 1467. was verlengd (43). Waaruit dan dit beſluit volgt, dat ſedert 't jaar 1472. tot 1477., toen Karel ſtierf, die Stad dit Privilegie of niet gehad, of, zoo al, dit bij oogluikende toelating *gebruikt heeft.* Doch het eerſte is waarſchijnlijker uit het gezegde van *Maria* in In Leiden.

(42) VAN DE WALL, bl. 619. [a].
(43) Zie MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 116. en 117.

in 't jaar 1475. den 23 Maart: waarvan hierna. En hierin kan mogelijk de reden liggen, dat er in 't jaar 1469. den 31 Oct. een Verſchil in de Stad opgerezen over de Stads ambtenaren, er een Commisſaris uit 's Hage gezonden is, om daarvan (44) bericht te bekomen.

In Amſteldam.

Van *Amſterdam* zagen wij boven in 't voorbijgaan, dat het Privilegie van *Philips* onder Karel I. was *achtergelaten* en niet *achtervolgd*. De zaak was deze: Philips had het Privilegie van 1449. voor 8 jaren gegeven, en hetzelve in 't jaar 1452. nog voor 10 jaren verlengd na het eindigen der eerſte acht jaren; het hield dus van rechtswege op in 't jaar 1467. VAN LEEUWEN *Bat. Ill.* bl. 1432. zegt er van op zijne wijze, dat *Karel van Bourgundie bijna te niet had laten loopen de maniere van Schepenen te verkiezen.* Maar in 't Privilegie, boven gemeld, wordt zelve door de Ingezetenen verklaard, dat *hetzelve Privilegie bij tijden Hertoge Karel is aftergelaten en niet geachtervolgt.* De zaak kwam dan hierop neder: Amſteldam heeft gedurende Karels Regering zoodanig Vroedſchapscollegie niet gehad.

Van

(44) Dit ſtuk is bij MIERIS niet bekend. 't Berust in de Stads-Archiven, en wordt genoemd: *Acte dair mede Dirc Poes, Griffier, ons Gen. Heeren Gedeputeert was die Steden hoir Privilegien Rechten ende oude Costumen te doirſien, van dat zij ſetten mogen die Officieren in den Steden, ende wat posſeſſie ende gebruyckinge zij dair van hebben.* Geteekend *N. de Longueville*, 1459. 31 Oct. Het gevolg hiervan is die recht Vorſtelijke Acte van Rechtvaardigheid, in 't herſtellen van vele den Steden toekomende Rechten van Aanſtelling van mindere Ambtenaren in 1470. bij MIERIS, *Handv.* bl. 141.

Van *Gouda* zegt VAN LEEUWEN (45), dat Philips I. aan Gouda de benoeming van twee Burgemeesters en 7 Schepenen, door hem zelf te doen, uit vroeger Privilegien vernieuwd had, *voor den tijd van drie jaren en niet meer;* en dat *Hertog Karel* dit van jaar tot jaar verlengde. Halen wij dit wat hooger op. In 't jaar 1414. den 13 Julij had Willem VI. hun beloofd, alle jaar 2 Burgemeesteren en 7 Schepenen te zetten *bij zijn zelfs wil en goeddunken*, en niet, gelijk VAN LEEUWEN ſchrijft, *bij haar zelfs wille en goeddunken.* Dit nu zoude *Philips* voor *drie jaren* hun verlengd, en ook *Karel* van *jaar tot jaar* vervolgd hebben. Doch wanneer en hoe, vindt men nergens. Dan een onuitgegeven Privilegie, door mij in de *Bijlage* op 't jaar 1481. den 10 Nov. geplaatst, leert ons, dat Philips de Stad een lighaam van XL gegeven had; die jaarlijks XVIII perſoonen uit de *allerrijkſten* en *notabelſten* zouden benoemen, waaruit de Graaf of zijn Stedehouder zoude aanſtellen VII Schepenen en II Burgemeesters; en zulken die ontbraken in de XL, zouden zij zelf mogen aanvullen. Dat zij hiervan bij aanhoudende *verlenging* tot den dood van Philips gebruikt hadden, doch dat Karel hun veroorloofd hadde, die XL nog voor 3 jaren te hebben, doch *niet langer;* en dat bij na dien tijd (dus na 1470.) *bij zijne Commisſarisſen* jaarlijks de vernieuwing van *de Wet* liet doen *zoo lang hij leefde.* Dat daarom die van Gouda, op hun verzoek, van de Gravin- In Gouda.

(45) *Bat. Ill.* bl. 1438. Vergel. *Tegenw. Staat van Holl.* D. V. bl. 211.

vinne *Maria* den 23 Maart 1475. op nieuws een Vergunning van XL. gekregen hadden, overeenkomſtig met Philips Vergunning, zoo echter, dat het daarbij zoo wordt voorgeſteld, dat Philips vergund had, dat de *Baljuw met den Gerechte en Vroedſchap veertig perſoonen mochten kiezen*, maar dit hun door Karel *opgezeid zijnde*, Zij nu hetzelve vernieuwde, en veroorloofde aan de nog in leven zijnde XL hun getal aantevullen, met macht, om in plaats van XVIII voortaan te noemen XXII *uit de rijkſten en notabelſten*, om daaruit door den Stadhouder enz. te laten kiezen VII Burgemeesters en IV Schepenen. Maar hieruit groote beroering gerezen zijnde door opruijing van eenige perſoonen, die *dien Brief* verſcheurd en eenen anderen in de plaats hadden verkregen, had de Gravinne Maria, na 't ſtillen dier Beroering en ſtraffing der handdadigen, dien vorigen Brief, nu in 't jaar 1481. den 10 Nov. weder herſteld en bevestigd, met bijvoeging, ('t welk hunne werkzaamheden duidlijk aanwees,) even als te voren, „ dat die XL „ geroepen moesten worden in alle hare en Ste„ delijke zaken, gelijk de andere van der Vroed„ ſchap, te weten in materie, waartoe ten allen tijde „ de Vroedſchap gewoonlijk vergaderd werd, en „ eed doen van 's Graven rechten en hoogheid, „ en der Stede Privilegien te handhaven; ge„ trouw te raden, en alles te doen, wat goede „ en getrouwe onderzaten ſchuldig zijn te doen." De Heer WALVISCH heeft in zijne *Beſchrijving van Gouda*, D. I. bl. 58. dien Brief onder 't oog gehad, maar den inhoud korter, en meer overeenkomſtig latere begrippen, opgegeven; 't welk

Onder Maria.

welk wel meer 't gebrek is van de Stede- en Hiſtoriebeſchrijvers. Voor 't overige zijn mij geene Privilegien bekend, die gedurende Karels regering ten dezen opzichte zoo bijzonder aan de Steden gegeven zijn of opheldering verſchaffen.

Karels opvolger Maria.

Nu treden wij een ander, en onrustig, Tijdperk in. Na Karels onverwachten dood, die voorviel den 5 Jan. 1477. veranderde het tooneel grootelijks. Hij liet in alle zijne Erfſtaten na zijne Dochter, als eenige Erfvolgſter en Opvolgſter, bekend bij den naam van *Vrouw Maria van Bourgogne*. Eene zwakke onkundige Vrijſter, aan 't bewind geraakt in 't hevigst blaken van den Oorlog met Vrankrijk, onder 't branden van Burgerlijke Oneenigheden, bekend onder de benaming van *Hoekſche* en *Kabeljauwſche Tweedracht*; overgelaten aan hare Raadslieden, die mede verdeeld van gevoelens waren. Zij trouwde korts daaraan met *Maximiliaan*, Aartshertog van Oostenrijk, bezitter van nog uitgebreider Duitſche Staten en Vorstendommen. Het geen nu te voren *Philips* niet dan ſchoorvoetende gegeven had, namelijk *vaste Vroedſchapscollegien*, uit zeker getal van burgeren beſtaande, 't zij tot *wederzeggens*, 't zij voor *vaste jaren*, met bepalingen, hoe daaruit of daardoor de *Verkiezingen* van Magiſtraten zouden geſchieden; en 't geen door *Karel* niet zeerruimſchotig toegeſtemd was: dat zelfde werd nu door Maria of op haar naam niet alleen op tijd, maar voor 't vervolg, als voortdurende Privilegien in vele opzichten aan eenige Steden *geoctroieerd*, 't zij bij *generale*, 't zij bij *afzonderlijke* Giftbrieven. Het eerſte geſchiedde bij 't bekende *Groot Privilegie* van *Vrouw*

Zij geeft het zoogenoemd Groot Privilegie.

Vrouw Maria van 1477. den 14 Maart, alomme te vinden (46). Bij die Handvest werd §. 12. het volgende vastgesteld: „ Wij consenteren, dat „ die Steden van Hollant, te weten, *Haerlem*, „ *Leyden*, *Delft*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotter-* „ *dam* ende *Schiedamme*, ende elk bijzonder, „ *van nu voortaen* hebben ende houden zullen „ alzulke *manieren* van Wetten en Gerechten te „ zetten ende ordineren, als zij lange jaren bij „ wijlen onzen ouden Vader Hertoge *Philips*, en „ *zekeren tijd daarna* gehad ende gebruikt heb- „ ben." En aan *Dordrecht* en *den Briel* werd §. 13. afzonderlijk verklaard, dat, dewijl zij in de aanstelling van den Gerechte *van andere natuur* zijn, zij aan de Gravinne eene *Ordonnantie* mogen leveren, *om 't Gerecht aldaar te mogen zetten*, welke zij dan voor zich en hare nakomelingen bevestigen zal ten eeuwigen dage. De Stad Dordrecht was lang *bij Regering* en *Poorters* oneens, over 't *kiezen van Schepen*, *Raden ende* 8 *persoonen die de Stad regeren*, zoo als het heet. Hierop kreeg de Stad *Dordrecht* in 't jaar 1478. August., door Maximiliaan en Maria (47), op verzoek der Stad, meest in overeenkomst van 't Privilegie van Philips 1456., ('t welk eenige jaren daarna weder ingetrokken was,) (48) de vrijheid, om tot wegneming en voorkoming van alle twisten en onruste, te verkie-

Een Vroedschap aan 7 Steden.

Ook aan Dordrecht.

1478.

(46) Zie 't *Groot Holl. Placaatboek*, II. D. bl. 657. en in de meeste Handvestboeken der bijzondere Steden; benevens C. H. TROTZ, *Comment. ad Leges Fundamentales Belgii Fœder.* 4°.

(47) VAN DE WALL, bl. 680.

(48) Zie VAN DE WALL, not. p. 681. Zie ook boven, bl. 202.

kiezen 40 perſoonen tot zekere *gegoedheid* toe, en die *gehuwd* waren, om daaruit te kiezen vijf Schepenen en twee Raden, voor een jaar lang, uit voorafgaande benoeming van *veertien perſoonen*, 't zij uit die 40 *off andere yuten buuck der Stede*, uit welke 14 de Graaf of zijn Stadhouder verkiest vier Schepenen en drie Raden, om twee jaren te zitten met de andere vijf Schepen en twee Raden: met andere voorwaarden, die hier niets ter zake doen. Meerder verdient de opmerking, dat die *Veertigen* de vrijheid ontvingen, om bij aflijvigheid of vertrek het ontbrekende getal aantevullen uit zulken, die tot 150 nobelen gegoed zijn, en dat de *Dekens der Gilden* jaarlijks zullen noemen 24 perſoonen uit de Gemeente, waaruit door den Graaf of zijnen Stedehouder en Raad [dat is, het Hof van Holland] zullen gekozen worden 8 Mannen, die een' *Burgemeester der Gemeente* zullen kiezen, die te voren *Schepen* of *Raad* geweest zij. Doch men merke in alle ſoortgelijke ſtukken op, dat bij die Verordeningen of Privilegien altijd voorbehouden werd *'s Graven Recht*, of gelijk hier ſtaat (VAN DE WALL, bl. 685.) *behoudelijk 's Graven Hoogheit.* Eene aanmerking, die veel ontneemt aan 't denkbeeld van zulke Geleerden, die deze Privilegien aanmerken als zoovele onderlinge *Verdragen* (*Pacta Conventa*) tuſschen *de Graven* en *de Steden* aangegaan, ja als *gekochte* Privilegien, waardoor die Steden een volkomen en onherroeplijk Recht bekwamen. Een wanbegrip, dat om zijne algemeenheid, wel noodig is, om te worden aangewezen, en 't welk uit al het gebeurde en erkende, zoo aan de zijde der *Steden* als der Vorsten, genoeg zich zelven we-

1481. derlegt. Hoe nu in dit verlof op 't jaar 1481. *door een' loozen vond der Wethouderſchap*, om de aanſtelling van *Schepenen* en *Raden* meer aan zich te trekken, door den Graaf verandering gemaakt zij, ga ik hier voorbij, en wijze naar den Heer VAN DE WALL bl. 695. not. (49).

Aan den Briel. 1477. De Stad *den Briel* kreeg ook reeds vroeger een Privilegie den 23 Maart 147⅘, waarbij haar door Maria vergund wierd, dat de verkiezingen jaarlijks zouden geſchieden uit eene benoeming van veertien perſoonen, door eenige Poorters, welke daar genoemd worden *die Vroedſcappe*, uit welke veertien de Stadhouder en Raad 7 Schepenen kiezen, en welke 7 Schepenen bij zich voegen zouden 2 oude Schepenen, benevens twee Burgemeesteren en twee Raadsluiden, naar ouder gewoonte. De Heer VAN DE WALL merkt bl. 681. te recht aan, dat *langs dezen weg de willekeurige vrijheid, die de Graven, tot hiertoe, zonder bekreun van iemand geoeffend hadden, niet weinig bepaald wierd.* 't Is ook waar; die onbepaalde Vrijheid, die niet te min toen ter tijd *conſtitutioneel* of overeenkomstig den Regeringsvorm was, wierd daardoor belet, maar zij ging ſlechts over tot een zeker getal van perſoonen, waaruit naderhand weder nieuwe onlusten oprezen. Doch deze gebreken brengen alle menschlijke inſtellingen mede. 't Is hierom niet minder waar, 't geen die zelfde Heer er op laat volgen: *Hunne Opvolgers wilden daarom ſoortgelijke Privilegien ſlegts voor een bepaald getal jaren bevestigen.* — — Beſchouwen wij nu eerst

(49) ALKEMADE, *Beſchrijv. van den Briel*, II. D. bl. 76.

eerst den toestand der bovengenoemde VII Steden §. 12. ten aanzien der *Vroedschaplijke Collegien*, onder Maria, en, na haren dood, onder haren Man Maximiliaan, als *Voogd* en *Momboor* van den jongen Erfvorst, *Philips*, tot aan 't jaar 1494.

Vooraf hebbe ik eenige aanmerkingen voorte dragen, waartoe *Maria's* Verklaring in 't boven aangehaalde 12de Artikel aanleiding geeft. Aanmerking op die Vergunningen.

1°. Zij noemt hier slechts 7 Steden, en wel *Haarlem*, *Leyden*, *Delft*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam* en *Schiedam*, wien zij, buiten *Dordrecht* en *den Briel*, deze Vergunning doet. De *vijf* eersten zijn met *Dordrecht* juist die zes Steden, die naderhand onder den naam van *de zes groote Steden* bekend zijn geweest, zoo in rang als aanzien, en stemrecht met de Edelen, onder den naam van Staten, totdat in later tijden *Rotterdam* als de zevende stemmende Stad er is bijgekomen; 't welk eerst later geschied is.

Men kan dan besluiten, dat hierbij niet aan *alle* de Hollandsche Steden gegeven of vernieuwd zijn geworden alle hare Privilegien, op dit onderwerp gegeven, maar alleen bepaald aan die 7 uitdruklijk genoemde Steden; en dat gevolglijk bij de overige Steden *zulke manieren van Wetten en Gerechte te zetten*, als *Philips I.* aan die 7 gegund had, niet bekend of gebruikt waren; of dat dezelven bij dezen stilzwijgende vernietigd zijn. Het eerste is mij 't waarschijnlijkst voorgekomen. De twee anderen zijn afzonderlijk bevoorrecht. Negen Steden onder Maria bevoorrecht.

2°. Die macht wordt aan die 7 Steden gegeven *van nu voortaan*. En deze bewoording, indien zij al niet uitdruklijk medebrengt, dat in de laat-

ſte tijden en onder Karels bewind die *Privilegien* niet gebruikt of bekend, of ten minste betwist zijn geweest, geeft evenwel aanleiding, om te geloven, dat dit bij veronderſtelling of bij gevolgtrekking hieruit beſloten mag worden.

3°. Men ſpreekt *van die gehad te hebben bij wijlen haren Grootvader Philips.* En deze woorden toonen duidlijk genoeg, 't geen ik boven aanmerkte, dat men aan *Philips van Burgundie*, en niet aan vroeger Graven, hebbe toetekennen de vergunning, om een *vast getal* van *vroede lieden*, onder den meer bepaalden naam van *Vroedſchappen*, of, gelijk naderhand, *van veertigen*, *zesendertigen*, *vierentwintigen*, uit den burger te mogen kiezen, bij wien dan de macht zoude zijn, om op zekere bepaalde wijzen de *benoeming* te doen tot *Wethouders* en *Gerechten*, 't zij door tuſschenkomst des Graven of zijnen Stadhouder of Raden, 't zij op andere maniere. En dat dus ook hieruit in dien zin blijkt de onwaarheid, dat *de Vroedſchappen* zoo oud zijn als de *Steden*, of dat van dezelve geene geheugenis zoude zijn.

4°. Dat de woorden *zekeren tijd daarna gebruikt*, betreklijk zijn tot de eerſte regeringsjaren van Karel I., en dat zelfs het woord *gebruikt*, zonder bijvoeging van *wettig gebruikt*, vermoeden geeft, dat die *Gebruikers* niet altijd van de wettigheid van dat gebruik zich verzekerd hielden; ten minste die bij den Vorst of zijn' Raad niet erkend wierd.

Ten aanzien van Haarlem. 1477. Zien we dan nu wat er bijzonder in die Steden optemerken valle. De eerſte is *Haarlem!* Maria heeft opſtonds, den 24 Maart 1475. aan die Stad een nieuw en afzonderlijke Handvest ge-

ge-

geven (50), waarbij zij nu niet meer 40 perſoonen, maar ſlechts 24 perſoonen ſtelde, welke *voor hun leven* verkozen zouden worden *bij onſe Rijcdom ende Vroetſcap van onſer Stede*, welke 24 jaarlijks benoemen zouden 22 perſoonen, om daaruit door den Graaf of zijnen Stadhouder te kiezen 4 Burgemeesters en 7 Schepenen; en dat bij afzijn van een dier 24 de overigen dat getal vervullen zouden. Hieruit ziet men, dat de woorden *Rijkdom* en *Vroedſchap*, aldaar niet anders beteekenen *kunnen* dan 't geheele lighaam van *rijke* en *vroede* burgers; en dat die vastgeſtelde 24 perſoonen, eenmaal door den *Rijkdom* verkoren, en toen tot de benoeming der 22 verordend, naderhand hebben uitgemaakt dat bepaalde lighaam van *Raad en Vroedſchap*, zoo als die naderhand afzonderlijk gekend is; terwijl de bijvoeging, dat zij bij aflijvigheid of afzijn *nieuwe leden* konden aankiezen, veroorzaakt heeft, dat *Rijkdom* en *Vroedſchap*, boven gemeld, als geen recht van *keuze* meer hebbende, van zelfs vervallen zijn, of hunne *functie*, die zij toen verrichteden, te niet gegaan is. Doch die Stede-Handvest van Maria, ſchoon naar den geest der tijden voor *altijddurende* uitgegeven, heeft maar korten tijd geduurd. Want Haarlem mede deel gehad hebbende in den gewapenden opſtand van Kennemerland, of *het Kaas- en Broodſpel*; zoo is hetzelve, bij Vonniſſe mede begrepen onder de verbeurdverklaring, is alzoo vernietigd of der Stad ontnomen; waarom ook in een volgende Vergunning bij Maria's Zoon Phi-

(50) *Privil. van Haarl.* bl. 135.

Philips II. op het jaar 1495. gezegd wordt (51): *Welck Privilegie hemluyden mit anderen* AFGENOMEN *es geweest in den Tractaet, hen geaccordeert van wegens mijns gen. Heere bij den hoichgeboren Vorst den Hertoge Aelbrecht van Saxen, doe zijn Stedehouder Generael.* Men vindt dieshalve dat Privilegie van *Maria* ook op „ den *Inventaris van de Brieven, Privilegien* „ *en Chartres, zoo als die opgemaakt zijn door* „ *Mr. Corn. de Jonge, Raad van Holland, en* „ *Wouter van Outheusden, Gouverneur van der* „ *Munte, van wegens den Graye, en door de* „ *Regering van Haarlem aan 's Graven Stad-* „ *houder Generaal overgeleverd den 28 Mey* „ 1492." waarbij aangeteekend ſtaat, dat het *aan den Heere*, dat is, aan den Grave vervallen was, doch met bijvoeging, dat over 't zelve nader geſproken moest worden, *omdat men dit Privilegie alhier* [dat is, in de Stads Archiven] *niet en bevint.* Deze zoogenoemde *Inventaris* of *Lijst*, die nergens noch in geſchrifte noch in druk gevonden wordt, maar voorkomt in een *Quohier van Handvesten*, dus genoemd, bij zeker inliggend papier, heb ik te belangrijk geacht, om hem niet in *de Bijlage* op 't jaar 1492. uit te geven.

Van Delft. Van *Delft* heb ik geen ander beſcheid, dan dat boven bleek, dat ſedert het *caſſeren* van Philips Privilegie *Delft* geen Vroedſchaps-Privilegie gehad heeft, totdat Maria hetzelve in 't jaar 1476. 1477. (dat is 1477.) te *Gent* vernieuwde, zonder dat er gezegd wordt, of dit eene *afzonderlijke* gunst of

(51) *Privil. van Haarl.* p. 162.

of de algemeene vernieuwing bij 't Groot Privilegie ware.

Van *Leiden* valt meer te zeggen. Deze Stad, die toen ter tijd en nog later van alle de Hollandſche Steden, Amſterdam niet uitgezonderd, de grootſte en volkrijkſte was, gelijk de Lijst der opgenomen Huizen aanwijst (52), deze Stad was geruimen tijd en bleef nog lange het tooneel van verwarring, tweeſpalt, beroerte en oproerigheid, voortſpruitende uit de werkzaamheid der twee twistende partijen van *Hoeksch* en *Kabeljauwsch*, die elkander telkens en dikwils geweldigerhand van 't kuſſen drongen, naar mate zij hunne kans ſchoon zagen, en gerugſteund wierden of door de Landsheeren zelve of hunne *Stadhouders* en *Raden;* welke laatſten onder *Philips* en *Karel* meest *Kabeljauwsch* gezind waren, onder *Maria* en *Maximiliaan* weder meer de *Hoekſche* Ambtbejagers naar de oogen zagen, vooral in dagen, toen ('t gebrek van alle tijden,) de *omkoopbaarheid* van zulken, die in eene ſlappe Regering in macht en aanzien geſteld zijn, op het hoogst geſtegen was, gelijk meer dan een ſtaaltje kan bewijzen. Bij Karels dood ſchenen te Leiden die twistende partijen, onder Edelen en onder Burgers, de handen in een te willen ſlaan, denklijk, gelijk de Hiſtorie uitwijst, om met

Van Leiden.

(52) Men vindt de Lijst der Steden en haar *Haardſtedengeld*, waaruit men dit op kan maken, op 't jaar 1515, bij BLEISWYK, *Beſchrijv. van Delft*, bl. 87. en WAGEN. *Amſterd.* D. II. bl. 467. waar *Amſteldam* ſlechts op 2531, *Haarlem* op 2714, en *Leiden* op 3017 Huizen geteld is, bij gelegenheid van de *nieuwe Verponding*, door Karel II. ingeſteld.

Digitized by Google

met meer vereende krachten hunne belangen bij de jonge, zwakke, en rondom in zwarigheden ſtekende *Vorſtinne Maria* best te bevorderen. Buiten de beloſte bij 't *Groot Privilegie* den 14 Maart, had Maria 9 dagen daarna, den 23 Maart 1477. (53), de Stad *ten eeuwigen dage* gegund de XL., om door die XL te laten *noemen* XVI tot kiezing van VIII Schepenen, vrij overeenkomstig met dat van Philips. Hierin gewaagt zij reeds in 't breede van die Onlusten, *tweedrachten*, *murmuratien*, *beroerte en geſchillen*. En zeide, dit te doen tot nederlegging van alle tweedracht, haat en nijd. Maar hiertoe behoort vooral het zoogenoemd *Verdrag van Vereeniging* van 30 Jan. 1477. (54), waartoe Schout en Gerechte met voorkennis, opontbod en toeſtemming van 't ganſche Stedelighaam of 't Leidſche Volk, *acht perſoonen* als goede mannen hadden uitgekozen; en dat wel, zoo als zij zelven 't noemen: „ Om nederteleggen alle on-„ minne, twydrage ende ongonste binnen der „ Stede van Leyden, die, Godt betert, *lange* „ *tijt* geregniert heeft, hoewel dat wij mogelijk „ eenre Moeder kint ſouden weſen, ende daer-„ om te verhoeden, dat ſulcken onminne, twy-„ dracht ende ongonste niet meer op en rijſen, „ noch voort gevoet en werde, ende dat wij de „ goede Stede van Leyden voortaen in goeden „ rus-

(53) MIERIS, *Handv. van Leiden*, bl. 128.

(54) Dit zal naar den Hoofſchen ſtijl behooren tot 1478. alzoo reeds alhier van *Jan van Poelgeest* en van *getrouwheid aan hunnen Genadigen Heer* gewaagd wordt, die geen ander zijn kan dan *Maximiliaan*, die eerst in 't jaar 1477. den 18 Aug. met *Maria* huwelijkte.

Digitized by Google

„ ruste, vrede, minne ende eendragtigheyt ge-
„ regiert ende gehouden mach werden." — —
Dit Vereenigingsverdrag nu ten overſtaan van *Schout* en *Gerechte* aangegaan, wordt onderteekend gevonden door de aldaar *bijeengeroepen en vergaderde* perſoonen, en wel 1°. door zes *Edelen*, met name genoemd; 2°. door *die van der Vroetſcip*, ten getale van 67 perſoonen, en 3°. door die *van der Rijcdom ende Gemeente*, ten getale van 30. En de Secretaris verklaart op 't ſlot, dat hij dat Verdrag geteekend heeft, *ten bevele van mijn Heeren ende Meesteren van den Gerechte, van de Vroetſchip, ende van den anderen goede Mannen van der Poorterije* (55).

Staan wij hier een oogenblik bij ſtil, 1°. men vindt hier geheel geen gewag van *de Veertigen*. Schoon denklijk dit getal aanwezig was.

2°. Men vindt hier 67 Vroedſchappen, 't welk alleen aan zulken vreemd kon ſchijnen, die de zaken uit de latere tijden beoordeelende, niet opmerken, dat alle de zoodanigen den naam van *Vroedſchappen* droegen, die aan *Wet* of *Gerecht* geweest waren, en dat dezen niet altijd uit de *Veertigen* behoefden, maar volgens Philips Privilegie 1449. ook uit de *Burgerij konden* genomen worden.

3°. Uit het ſlot blijkt, dat de benaming van *Rijkdom en Gemeente* verwiſſeld wordt met die van *goede Mannen van der Poorterije*. En daarom wordt er in 't Verdrag zelf gezegd, dat bij *Schout en Gerecht zekere perſoonen*, daarna genoemd, *ontboden zijn ten huize van Jan van Poelgeest, tot* 3 *ſtonden, om* HET VOLK *niet over eenen*

(55) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 164.

eenen hoop te hebben. Dit bevestigde hun *Maximiliaan*, als Man en Landsheere, op den dag zijner huldiging, den 28 Maart 1478 (56). Maar hetzelve duurde niet lang, door een verſchriklijken opſtand en gewapenden twist, in dien verwarden ſtaat van zaken in 't land opgerezen, tusſchen de twee partijen van *Hoeksch* en *Kabeljaauwsch*, welke in 't gemeen beſchreven is door WAGENAAR (57), en bijzonder ten aanzien van Leyden door ORLERS (58), voorgevallen den 20 Januarij 1481. waarbij door *Reinier van*

(56) MIER. *Handv.* bl. 54.

(57) *Vaderl. Hiſt.* D. IV. bl. 174. die echter van Leiden geheel zwijgt.

(58) ORLERS, *Beſchrijv. van Leyden*, bl. 447. ſqq. en naaukeurig verhaald in eene Handvest van 1481. den 20 Julij. De Stukken, hiertoe behoorende, en van welken een deel onuitgegeven zijn, berusten allen in de *Archiven* der Stad Leiden, en konden zaamvereenigd met de *Stadsrekenboeken*, *Reſolutie-* of *Vroedſchapsboeken*, en *de Memorialen en Sententiebocken van het Hof van Holland* een geſchikt onderwerp uitmaken, om die gebeurtenis in beter daglicht te ſtellen. Men zal zich over de woestheid van die tijden en zeden moeten verwonderen, en bevestigd zien, dat juist door het verleenen van 't *Groot Privilegie van Vrouw Maria*, waarbij de Steden vrijheid bekomende, om op eigen gezag, zonder begrijp of misdoen, Dagvaarten en Bijeenkomsten te houden, de Hoekſchen en Kabeljauwſchen, onder de zwakke Regering van Maria en haren Man, gedurig in twist en wapenen waren, zich veel onbezonnens veroorloofden en vooral te Leiden geweldig heerschten. Maar de Stad Leiden was ten dien tijde door dezelfde redenen ook in zeergroote behoefte en buiten ſtaat geraakt tot betaling van hare groote Geldſommen, en van de Lijf- en Losrenten. Hierover zijn bij MIERIS en elders zeervele *Brieven en Octrooien van uitſtel van betalingen*; die ik hier, als tot mijne zaak niet doende, voorbij ga.

Digitized by Google

van Broekhuizen, en andere Bannelingen, die de Stad Leiden veroverden, in gevangenis geraakten *de Schout*, *Burgermeesters*, *Schepenen en eenigen van de Raden en Poorterije tot* 50 *of* 60 *toe* (59), en door de burgerij bij dadelijk geweld aangeſteld waren 18 *perſoonen en Treſoriers*. Deze Opſtand of dit oproer maakte, dat Maximiliaan en Maria, bij Vonniſe ook dat Privilegie van de *Veertigen* verbeurd verklaarden op den 19 April $14\frac{8}{87}$., 't welk ten gevolge had, dat voortaan *de Wet en 't Gerecht* jaarlijks vernieuwd zouden worden bij *'s Graven Stadhouder en Rade van Holland*, *of bij zijne Gecommitteerden* (60). Doch ook hiertegen wisten de Stedelingen of derzelver hoofden en aanvoerers op nieuw raad. Immers, indien ergens duchtige beſcheiden van onbeſchaamde omkoopingen, zoo van de zijde der Geldſchieters als van de omgekochte perſoonen, in eenig Staatsbeſtier voorhanden zijn, zoo is het in dit geval, uit een *Privilegieboek van Leiden* gehaald, en geboekt door MIERIS (61), waarbij *Willem van Boschhuyſen*, Burgemeester, en *Jan Koningszoon* uit 's Bosch aan de Regeerders van Leyden den 6 Mei 1481. overſchrijven, de middelen gebruikt, en de gelden uitgegeven, en nog verder benoodigd, om bij *den Cancelier*, bij *den Stadhouder*, bij *Raden*, *Klerken* en anderen, tot behouding van 't *Privilegie van den Veertigen bij appel van der Sententie; en de hope om te comen tot een goeden eynde, maer het ſel* MOETEN COSTEN. Zij doen

(59) *Privil. van Leiden*, bl. 129.
(60) Ibid. bl. 64.
(61) Ibid. bl. 65. 1481. 6 Mei.

doen er bij de lijst van de penningen en de perſoonen, aan wien, en hoeveel er nog ontbrak, voegende er bij: *Aldus ſijnder oock andere, hij ende andere mogen ons veel reecſcap doen in ons Previlegy, — off veel minders. Aldus ſoo en laet niet, ghij en ſent ons terſtont dat gelt, off die Stede, ende wij ſelen beſcaemt weſen, ende het weſen tot grooten last ende afterdeel van der Stede, het was doch die principael boetſcap ende last.* — — Ja zelfs de Vorstelijke Schatkist was daar niet vrij van; want bij de opgave, dat zij *mijn Heer de Cancellier hadden gegeven vijfhondert Rijnsguldens, mijn Heer die Stedehouder vijfhondert* — en vele anderen; laten zij volgen: *Item, mijn genadigen Heere is geſcenct VI duyſent croonen* (62). En zij bleven nog ſchuldig 1600 Rijnsguldens, *alſoo A. van Zweeten ende Br. van Buschuyſen wel weten, wie dat menſe gelooft heeft, ende waer voor!* Hoe dit zij, zeker is, dat Maximiliaan en Maria, na 't dempen van den opſtand, dien zij daarbij beſchrijven, den 20 Julij van 't zelfde jaar 1481. het Privilegie der 40 en 16 vernieuwd hebben; zij zelf ſtellen die 40 voor deze keer aan, geven hun macht, om jaarlijks 16 perſoonen te benoemen, om bij zijn' Stadhouder de verkiezing van

8

(62) Veel heeft men op bij onze Geſchiedſchrijvers, dat *de Privilegien voor geld gekocht*, en dus *afzonderlijke Eigendom* geworden zijn. Ik ſpreke dit niet tegen! zoodanigen, bijzonder van *Domaniale goederen en renten*, hoe weinig ook in vergelijking met zuivere *Gunstprivilegien*, zijn er voorhanden. Doch ik denke niet, dat men *deze Schenkingen*, waarvan misſchien weinig in 's Vorsten Schatkist onmiddelijk zal gekomen zijn, tot zulke *koopcontrakten* zal betrekken.

Digitized by Google

8 te doen, en bij 't verminderen dier 40 zullen de overblijvenden andere goede eerlijken en Rijken in de plaatze kiezen. Doch *niet langer dan tot onſe of onſer nakom. wederſeggen* (63), 't welk nog dat zelfde jaar den 8 Aug (bl. 133.) zoo veranderd wierd, dat *die wederzegging* niet geſchieden zoude voor *de volle afbetaling* van zekere uitgeſchoten gelden. Zijnde hierbij den 3 Aug. 1481. nog eene nadere Verordening gevoegd over de benoeming van de 16 Schepenen door de *Veertigen* (64).

Ziedaar van Leiden. *Amſteldam* ontving te Gent, in Maart 1477. ook een afzonderlijk Privilegie. Philips had hun (ſtaat er) *zekere jare lang gegund, dat 24 perſoonen gekoren van den rijkdom en bij der gemeente, om te helpen raden* ten besten oorbaar, met nog 10 anderen van den Gerechte toen zijnde, mogten benoemen 14 perſoonen uit *de rijkſten, notabelſten, eerbaarlijkſten* enz., om daar uit 7 Schepenen door den Graaf te kiezen. Dit was bij tijde van *Karel* achtergelaten. Nu doen zij, tot bewaring van rust enz. eene *nieuwe gifte* ten eeuwigen dage, dat de 36 perſoonen, *die alreede bij den Rijkdom en Gemeente gekoren zijn, om te helpen raden* met den luiden van den *Gerechte*, in alle zaken, der Stede aangaande, mogen noemen 14 perſoonen, om daaruit 7 door den Graaf of zijne Gemachtigden gekozen te worden. En bij vermindering der 36 zullen die anderen aankiezen. Te Amſteldam.

Wat *Gouda* betreft, onder de onuitgegeven ſtukken zagen wij boven van Maximiliaan en Maria Gouda.

(63) MIER. *Handv.* bl. 129.
(64) Ibid. bl. 132.

ria eene Bevestiging van 1472. den 23 Maart, en nader Verklaring en vernieuwing op 't jaar 1481. den 10 Novemb. nopens dat van 1472. den 23 Maart, op 't ſtuk der *Veertigen* (65), 't welk insgelijks gewaagd van de benoemingen tusſchen 1477. en 1481. bij de Gemeente opgerezen uit die aanſtelling der XL. Bij 't Privilegie van 1479. (66) was namelijk den Goudenaren vergund, dat *bij de Vroedſchap* en *Veertigen* XXII perſoonen zouden verkoren worden *van de allerrijkſte*, *notabelſte*, *eerbaarſte*, *rekkelijkſte en vredelijke mannen*, waaruit de Graaf ſtellen zoude *vier Burgemeesters* en zeven Schepenen, daar er te voren ſlechts *twee Burgemeesters* waren geweest. Of nu dit aanleiding tot beroertens had gegeven, dan of het de twistende *Hoeken* en *Kabeljauwen* waren, wordt niet gezegd. Maar wel, dat een deel opgeruide lieden dien Privilegie-Brief van 1477. geſcheurd hadden, welke Maria nu op nieuw bevestigde in 't jaar 1481.

Te Rotterdam. 1479. *Rotterdam* ontving in 't jaar 1479. den 18 April eene nieuwe Vergunning. Philips had hun tot een *jaar* na wederzeggens geoorloofd 40 perſoonen van *de rijkſte*, *notabelſte en bekwaamſten*, om daaruit te kiezen 4 tot beheer der Stads goederen. Thans tot rustbewaring kregen zij ten eeuwigen dage 40 perſoonen, om insgelijks er 4 uit te kiezen, tot het beheer van *Uitgave* en *Inkomste*, als *Treſoriers*. Voords vrijheid, om jaarlijks uit die veertig 7 *uitteloten*, die, aanſtonds

(65) In een MS. van de *Privil. van Gouda*, fol. CXVIII. in de *Biblioth. van Leyden*, N°. 72. B. enz. Zie de *Bijlage* 1481. den 10 Nov.

(66) Volgens VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1438.

ſtonds beëedigd, noemen zullen 18 uit *den burgerſtand of uit de* 40, van genoegzamen ouderdom en geldmiddelen, waaruit *de Graaf* of *zijn Stadhouder* zal kiezen 2 Burgemeesters en 7 Schepenen voor een jaar, doch de Burgemeesters moeten uit *de Veertigen* zijn. Dit laatſte was eene goede Staatkundige voorziening; dewijl anders het geheel bewind, 't welk meer en meer aan Burgemeesters kwam, ligtlijk in ongewaſchen handen konde geraken, of aan zulken, die van de belangen der Stad geheel vreemd of onkundig waren. Dit is den 8 Dec. 1483. nader bevestigd (67), met eenige verandering en verbetering, doch buiten 't wezen der zake. 1483.

Schiedam is de laatſte Stad, die door Maria §. XII. bij name genoemd wordt. Ik vind van deze geen beſcheid, dan dat de gedrukte Lijst op 't jaar 1463. den 28 Aug. zeergebrekkig opgeeft een *Privilegie van Philips van Bourgundie; waarbij de Vroedſchap van XXI. perſoonen (wordt) geoctroijeert, met den Baljuw Verkiezing te doen.* Zonder iets verder van Maria's tijden. Of nu dat Privilegie van *Philips* zij uitgegeven, is mij onbekend. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439. ſpreekt er duidlijker van, dat hun vergund werd, *bij de meeste ſtemmen te mogen kiezen uit de XXI Vroedſchappen of* ANDERE *Poorteren 2 Burgemeesters, 7 Schepenen en 2 Treſoriers.* Dit is hun dan bij *Maria* op nieuws bevestigd. Wat, en hoe hun in 't jaar 1527. door Keizer Karel eene *Vroedſchap* van 24 perſoonen is gegeven, zal later gezien worden. Schiedam.

Wat

(67) *Bat. Ill.* bl. 1439.

Alkmaar. Wat *Alkmaar* betreft, hoe men ook over vorige Vergunning, en over het later wedergeven van de in 't jaar 1492. verbeurdverklaarde Privilegien denken moge, dit is ten minste zeker, dat bij gelegenheid van den geweldigen opſtand van Kennemerland in 't jaar 1492. bij Vonnisſe en Overlevering der misbedrijvers *Alkmaar* mede in de ſtraf gedeeld heeft, en dat de Privilegien dier Stad teffens zijn verbeurd verklaard (68): zoodat men veilig ſtellen kan, dat bij de Regerings-aanvaarding van Philips II. in 't jaar 1494. *Alkmaar* geene *Vroedſchap* of vast getal van XXIV van rechtswege gehad hebbe. Men voege hierbij *Gornichem!* Deze Stad kreeg in 't jaar 1490. den 28 Sept. (69) een Collegie van XXIV Vroedſchappen. *Schoonhoven* bekwam in 't jaar 1480. den 20 Junij (70) een getal van XXVII perſoonen, die als Kiezers de benoeming deden van de Wethouders.

Ziedaar de geſteldheid der meest aanzienlijke Steden van Holland ten aanzien harer *Vroedſchappen*, waarbij ter verkiezingen tot *Raden* en *Gerechten*, en tot Medehelpers, eenige getalen zijn vastgeſteld van 40, 36, 24. enz. gedurende de Regering van *Maria* en haren Man *Maximiliaan*, eerst als Man en Heer der Landen, en na Maria's dood, als *Voogd* van haren en zijnen minderjarigen Zoon PHILIPS.

Eer ik van dit tijdperk afſtappe, moete ik mij twee aanmerkingen veroorloven, 1°. over 't woord *Vroedſchap*, 2°. over de *Gildens*.

1. Aanm.

(68) LAMS, *Handv. van Kennemerl.* bl. 79.
(69) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.
(70) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.

Digitized by Google

1. Aanm. Uit al het vorige blijkt nu genoegzaam, dat men in dien tijd door de *Vroedſchap* niet dan oneigenlijk verſtond die vaste getalen van *veertig*, *zesendertig*, enz. Want eigenlijk werden toen, en nog later, onder *Vroedſchappen* verſtaan zulke *vroede* perſoonen, die te voren aan *Wet* of *Gerecht* geweest waren. In zulke Steden dan, gelijk *Leiden*, *Delft*, *Rotterdam*, waarin de veertigen, zesendertigen, enz. hunne verkiezingen tot Wethouders en Schepenen wel *konden*, doch niet altijd *behoefden* te doen *uit den buik der burgerij*, en dus aan hun eigen getal niet gebonden waren, aldaar was 't niet vreemd, b. v. te *Leiden* op 't jaar 1477. aantetreffen het gewag *van Veertigen*, en daarbij 't afzonderlijk gewag van 67 *Vroedſchappen*, onder welke 67 dan ook die Veertigen begrepen konden zijn. Zoo leest men ook te Delft (71) in later tijd: *In alle de Vergaderingen hebben niet alleen ſtem de Heeren Veertigen, maar ook de Heeren Vroedſchappen, dewelke buiten de Veertig zouden mogen zijn, 't geen trouwens in lange jaren niet geſchiet is: en werden als Vroedſchappen erkent die Heeren, die geweest zijn Burgemeester, Schepen, Theſaurier, Wees- of Havenmeester.* En het is in dien zin, (en niet, gelijk WAGENAAR (72) meende, omdat *de naam van Vroedſchap ſomtijds op andere Collegien van Regeringe* wordt toegepast,) dat men in eene Keure van 1494. te Amſterdam bijeen gevoegd vindt: *Die van den Gerechte, van den XXXVI ende van den genen, die in 't Gerecht geweest had-*

Wat toen Vroedſchap.

(71) *Beſchrijv. van Delft*, fol. bl. 132.
(72) *Amſteld.* D. XII. bl. 285.

hadden, makende en repreſenterende te ſamen de Vroetſcap van der Stede. Doch ook die benaming van *Vroedſchap* is onderſcheiden van den vroegeren naam, toen men 't woord *Vroedſchap* nam voor 't ganſche lighaam der *vroede* Burgerij of van alle *Vroeden* en alle *Verſtandigen* uit den burgerſtaat. Deze onderſcheiding wel in 't oog houdende . kunnen vele twistingen onder onze Hiſtorie- en Staatsrechtſchrijvers vereffend worden.

De Gilden.

2. Aanm. Men zal ligt opgemerkt hebben, dat ſedert dezen laatſten trap, de inrichting *van vaste lighamen van burgeren*, die in Stedelijke zaken gekend moesten worden, in die zelfde Steden, uitgezonderd Dordrecht, er geen of ſpaarzamer gewag voorkomt van *Gildens* en *Dekens van Gildens*, of diergelijke *Corporatien*, zoo als dat in de vorige XIVde Eeuw zeergemeen was. De reden is te vinden in de verandering van *opgeroepen* burgers, die te voren beſtonden in die *Dekens* of *Hoofdlieden*, als zoovele *Repreſentanten* van de ganſche burgerij, en die nu mede onder den naam *van rijken*, *vroeden*, *notabelen* enz. begrepen wierden verkiesbaar te zijn in dat vaste getal van *veertigen*, 36, 24 enz. Men moet dan niet zeggen, gelijk de Heer WAGENAAR (73) en anderen met hem, het ſchijnen te begrijpen, dat *de Gildens* en *Hoofdmannen*, 't zij door oproeren en beroertens, 't zij door heerschzucht der Vorsten of die der Stedelijke Magiſtraten van hun bewind of invloed zijn verſtoken geraakt.

3. Aanm. Men moet zich echter niet verbeel-

(73) *Vaderl. Hiſt.* D. VII. bl. 432.

beelden, dat hiermede alle vorige invloed van *rijken* of *vroeden*, *rijkdommen* en *vroedſchappen*, of der meest aanzienlijke Poorters afgedaan was, en zij nooit meer in zaken van belang geraadpleegd *konden* of *mogten* worden. Het tegendeel leert de Geſchiedenisſe, zelfs ook onder *Maria's* opvolger *Philips*. Zij werden wel niet uitgeſloten; maar geraakten zoowel als de *Gilden* en *Hoofdmannen*, van zelfs ſtilzwijgend er buiten, nadat de Stedelingen zelf om *vaste en blijvende Vroedſchappen* verzochten, die 't ganſche Lighaam der Stedelingen, zoo in 't *kiezen* als *helpen raden*, vervangen zouden. Evenwel *konden* en *mogten* zij in gewichtige zaken geroepen of ook gekozen worden. Men heeft hiervan een aanmerklijk bewijs in Amſteldam. Immers, ſchoon in die Stad bij bijzonder Privilegie van Maria 1479. het vorig getal van XXIV, door Philips van Burgondie gegeven, vermeerderd was tot XXXVI, en die *Zesendertig* nu het ganſche lighaam der Stad vertegenwoordigden; vindt men echter bij WAGENAAR (74) uit de Registers, ook na die inſtelling onderſcheidenlijk geſproken: *van den Gherechte, die XXXVI ende die heele rijcdom van der Stede: — — van den Here* [den Schout] *den Gerechte, de geheele Vroetſchap, ende de notabelſte ende rijcxſte poerteren: — — van de Heeren van den Gerechte ende XXXVI Raden, mitten rijckdome deſer Stede* —. Waaruit WAGENAAR te recht opmerkt, *dat de kundigſte en aanzienlijkſte ingezetenen, in zaken van belastingen, gekend werden ook na de*

(74) D. II. bl. 390. Vergel. D. XII. bl. 282.

de inſtelling van een bepaald getal van Raden; en dat het dezulken waren, die, voor deze inſtelling, *in gelijke gelegenheden* te rade geroepen wierden. Dan ook is er in 't jaar 1495. een merkwaardig voorbeeld, dat in zaken van nieuw geldbezwaar onder Philips den Schoonen aldaar bijeen geroepen werden *'t Gereght, de XXXVI Raden, en de notable ende rijckdom van der Stede* (75). Maar ook bovendien, nadat Philips, in perſoon te Amſteldam gekomen, aldaar gehuldigd en ontvangen was als *Prince ende Souverein Here der Stede*, zoo als WAGENAAR op 't jaar 1497. na zijne driejarige regering dit verhaalt (76), zoo komt er op 't volgend jaar 1498. den 22 Dec. eene Stadskeure of Raadsbeſluit, (bl. 434.) over de handhaving *der vrije vaart door 't Marsdiep en 't Vlie*, in wiens Voorreden als eene zaak, naar 't bleek, van groot gevolg, gezegd wordt, dat „ omme de ſuſpenſie off twi„ vel van der zaecke — vergadert zijn geweest „ de zesendertich in 't meerder getael, daerbij „ ende toegeroepen waren de *gehele huyck* en de „ *poorterije* deſer Stede, zoo men die naesten „ *crijgen* conde, ende dat op 't Gasthuys. — — „ Ende wort elken bijzonder gevraecht bij mon„ de van — —." Waarop de onderteekening van elks naam volgt, uit welke blijkt, dat aldaar tegenwoordig waren: Vijf, *van den Gerechte*, daaronder drie Burgemeesters. Twintig, *van de XXXVI.* En omtrent honderd, *van de Poirterij*, allen met namen genoemd.

Ik

(75) WAGEN. D. II. bl. 390. Doch uit vergelijk van bl. 391. gebeurde dit voor de Bevestiging der Vroedſchappen *voor 't einde dezes jaars.*

(76) *Amſteld.* D. II. bl. 396.

Ik ga over tot de tijden van Philips II., Zoon van Maria.

In dien vorm, als boven gemeld, ſtonden de zaken, toen *Philips II.* in 't jaar 1494. zelf aan 't bewind kwam; gedurende wiens minderjarigheid het land in gedurige onrust en tweeſpalt geweest was, niettegenſtaande alle de goede hoedanigheden van zijnen Vader en Voogd *Maximiliaan*. Getuigen daarvan zijn de aanhoudende oproeren in die dagen. Zien we de gewichtige Veranderingen, die in de zaak der *Vroedſchappen* zelve toen zijn voorgevallen. Huldiging van Philips II. of den Schoonen.

Gedurende het leven van *Maria*, en de Voogdij van *Maximiliaan* over den erflijken Opvolger PHILIPS, had het *Groot Privilegie*, benevens de afzonderlijke *Octrooien* wegens de vaste *Stedelijke Collegien* gegolden en gewerkt. Maximiliaan begrijpende, dat zijn Zoon nu zelf de *Regering* onder goed toeverzicht van Raden konde aanvaarden, beriep, ten einde hem in Holland plechtig te laten huldigen, *de Staten van Holland* bij elkander op den 12 Dec. 1494. in de Stad *Geertruidenberg*. En alzoo hem genoeg bewust was, op wat wijze dat *Groot Privilegie* was in de wereld gekomen; hoe voor zijn huwelijk eene jonge en onbedreven Vorstin, zwak van geest en kunde, en door buiten- en binnenlandſche Beroerten benaauwd, door kwade Raadslieden geprangd, in de Stad van Gent als opgeſloten, zeervele Vergunningen had moeten geſtadigen, en hoe die Vergunningen, op eene *ſiniſtre wijze* (77) verkregen, juist de groote medewer-

(77) Immers zoo drukt zich Philips zelve uit in zijn allermerkwaardigst Edikt van 6 Mai 1495., waar hij het Groot

werkende oorzake waren geweest van alle de woelingen en beroeringen, die het land zoo deerlijk geteisterd hadden: zoo heeft hij buiten twijfel zijnen Zoon aangeraden, om zijne Regering, met eene algemeene hervorming, te beginnen, en den weg van overtuiging inſlaande, niets van dat alles te ondernemen dan onder de medewerking en goedkeuring van *de Staten zelf*, dewelke meest uit de Steden zamengeſteld, het grootſte belang hadden bij die verrichtingen, en bij 't behoud van *zulke Privilegien*, welken zij als ware *Schutsmuren* harer vrijheden konden en mogten aanmerken, en wier vernietiging zij ongaarne zouden gezien en geduld hebben, indien zij niet van de billijkheid en noodzakelijkheid dier vernietiging overtuigd waren geworden.

Philips II. herroept Maria's Privilegien.

In dat licht de zaak beſchouwende, zien we dan nu wat hij verrichtte. Dit is 't geval. *Philips* met zijnen Voogd vergezeld, roept de *Staten* van Holland voor zich; verklaart zich te zullen laten huldigen als Graaf en Landsheer, maar geeft hun vooraf te kennen, dat hij van meening is, hun de vroegere Privilegien te bevestigen, maar dat hij *om vele redenen*, hun opgegeven, daaronder niet begrijpen zoude de *Privilegien*, ſedert het overlijden van zijn' *Grootvader Karel* [en dus die van zijne Moeder *Maria* en verderen, onder en door zijnen Voogd en Vader,] den

Groot Privilegie zegt verkregen te zijn *a la ſiniſtre pourſuite et au prouffit de nos pais de Hollande.* Vergel. de Academie-Verhandeling van G. S. GUICHERIT, *de eo quod ſub Comitibus Hollandiae juris fuit in Privilegiis ſub-et obreptive obtentis.* En een kleene proeve van dat gewichtig *Edikt* in *de Bijlage* op de *Diſſert.* van J. DOORNIK, *de Magno Mariae Privilegio*, Leid. 1792.

Digitized by Google

den Lande en Steden gegeven; welken hij allen *revoceerde en casseerde.* Waarop de Staten, zijne redenen gehoord en overwogen hebbende, met *algemeene stemmen* 's Vorsten voorstel goedkeuren, hierop Hem huldigen, en van alles een bewijs of *Acte*, door 's Vorsten Secretaris geteekend, voor zich verzoeken en verkrijgen. Zie hier woordelijk dit aanmerklijk Staatstuk, 't welk den Historieschrijveren en Rechtsgeleerden onzes Lands zoo weinig bekend is, en zoo veel licht verspreidt over het later gebeurde (78).

„ Huldinge en eed, gedaen bij Hertoge Phi- Op
„ lips van Oostenrijk, aan de Ridderschap, Ede- plechtige
„ len en Steden van Holland, binnen St. Geer- wijze.
„ truidenberge, en den Eed bij de Ridderschap,
„ Edelen en Steden voorgenoemt, aan Hem ge-
„ daen den 12 Decemb. 1494. Op den dag van
„ huyden, twaelf dagen in Dec. in den jaer 1494.
„ soo zijn de *Staten van Hollant* ende Vrieslant
„ in groten en *suffisanten* getale vergadert (79),
„ binnen der Stede St. Geertruidenberge in Suyd-
„ holland gekomen en gecompareert in de Her-
„ berge, die men heet en teeckent met *de Wil-*
„ *deman* uythangende, aldaar mijn genad. Heere
„ Eertshertoge, en *sij*, aldaer in deselve Her-
„ berge in de Nederkamer bij sijner Genade zijn-
„ de, mijn voors. genad. Heere de Eertshertoge
„ heeft doen seggen ende verklaren bij monde
„ van Mr. Thomas de Playne Heere van Mainie,
„ *Pre-*

(78) Te vinden in 't *Groot Plakaath.* D. IV. bl. 8.

(79) In een MS. van een *Goudsch Privilegieboek*, waar dit stuk ook voorkomt, wordt beter gelezen, *vergadert zijnde.* Ik heb uit dat MS. hier vele verbeteringen ingebracht.

Digitized by Google

„ *Preſident* in den Groten Raede van den Room-
„ ſchen Koningh ende mijns genad. Heere, dat
„ ſijn Genade haer aldaer hadde *doen vergade-*
„ *ren*, en was bij den goeden wille, gelieſte,
„ en conſente van den voorſ. Roomsch Koning
„ ſijnen Vader, in perſoon bij hen gekomen,
„ om bij haer gehuld en ontfangen te zijn als
„ Heere, erfachtich ende natuurlijke Prince en
„ Heere, Grave van Hollant, ende Heere van
„ Vrieslandt. En dat die meeninge van den Ko-
„ ning en ſijne Genade is, ontfangen te ſijn in
„ der forme en maniere als hij ontfangen hadde
„ geweest, en haer eed doende, *ſulcke Privi-*
„ *legien* te onderhouden, als hier voortijts had-
„ de geſworen wijlen zal. ged. mijn Heeren,
„ Hertoge *Philips* ende *Kaerle* van Bourgondien
„ en heure Voorſaten Graven en Gravinnen van
„ Hollandt — heurluyden voorts verklarende,
„ dat [NB.] *alle andere Privilegien, bij hen*
„ *verkregen zedert den overlijdene van wijlen*
„ *mijns voorſcr. Heere Hertoge Kaerle van*
„ *Bourg. ſouden geaboleert, gecaſſeert en van*
„ *onwaerde ſijn, en om veele redenen henluyden*
„ *verklaart, aboleerde, caſſeerde en dede te*
„ *niete met deſen.* En niet te min om ſeecke-
„ re conſideratien den Koninck en mijne voorſcr.
„ gen. Heere, en elck van hen, accordeerden
„ alſulcke den Steden *Delft*, *Leyden*, *Goude*,
„ *Amſteldamme*, *Rotterdamme* en *Schiedamme*
„ te mogen uſeren en gebruiken, roerende *de*
„ *vernyeuwinge van Wetten en Privilegien van*
„ *der Veertigen*, als zij ſedert den doodt van
„ denſelven *Hertoge Kaerle* hebben gedaen ter
„ tijdt toe dat mijnen voorſ. gen. Heere ſal we-
„ ſen gekomen tot der oudte van 25 jaren onbe-

„ gre-

„ grepen. — — — Hen was ook geſeyd en
„ geaccordeert, dat, naerdat ſij mijnen voorſ.
„ gen. Heere ſouden hebben ontfangen, in der
„ manieren als voren, ſij gehelijck ontlast en
„ quijt ſullen blijven van allen Eeden, die ſij
„ hier voortijds den Koningh hebben gedaen,
„ als Vader en Momboir van mijn Heere *Phi-*
„ *lips*, ſijnen Soone voorſz. Ende indien na
„ denſelven ontfangh en huldinge gedaen zijnde,
„ alſoo vorengezeydt is, aen mijn voorſcr. gen.
„ Heere, ſij verſochten *bij nieuwe Privilegien*
„ eenige poincten en articulen, *reedelijcken* en
„ *profijtelijcken* zijnde voor het Landt, en niet
„ contrarie of *tegen de Hoogheyt* van mijnen gen.
„ Heere, dat deſelve mijne gen. Heere hen daer-
„ op ſoude believen in manieren dat ſij bij effec-
„ ten ſouden bekennen, dat mijnen G. Heere
„ goede memorie en gedencken hadde van de
„ groote dienſten, die ſij hier voortijds den
„ Roomſchen Koning ſijnen Vader hebben ge-
„ daen."

Ziedaar de voorafgaande Verklaring! En wat antwoorden nu hierop de Staten! Dit volgt onmiddelijk!

„ Welcke ſaecken hebbende gehoort de voorſz.
„ *Staten* hebben die, en elcks bijſonder, en
„ alſoo al te ſamen bij eenen *communen accorde*,
„ *wil, en conſent geaggreëert, aengenomen en*
„ *geconſenteert; ende dat gedaen zijnde, heb-*
„ *ben mijn voorſ. gen. Heere ontfangen, die*
„ *hen eerst den eed heeft gedaen.*"

Hierop volgen de wederzijdſche Huldigings-Eeden. En dan wordt deze Bevestigings-Verklaring er bij gevoegd:

„ Van alle den welcken dingen aldus zijnde
„ ge-

„ geſchiedt mijn voorſ. Genad. Heere heeft *ge-*
„ *ordonneert*, ende de voorſz. Landen *mit den*
„ *Staten hebben verzocht*, tot een gelijcke ver-
„ ſekerthede, ons *Jean de Courdrelier*, Secre-
„ taris ordinaris mijner voorſ. genadige Heere
„ den Roomſchen Koningh, en den Eertsher-
„ toge, ende *Franck van Neſſe*, Secretaris in
„ de Kamere van den Raede in Hollandt, deſe
„ tegenwoordige *Acte* te maeken en expedie-
„ ren, ten eynde dat *het vast, geſtàdigh en van*
„ *waerde blijve ten eeuwigen dage.* Actum in
„ *de voorſchreve Stede, ten dage en jare* als
„ voren, in preſentie en tegenwoordigheydt van
„ mijnen Heere den Marckgrave van Baden,
„ mijnen Heere van Bergen, Molenbais ende
„ Borsſele, Ridderen van de Ordre, den Proost
„ van Trigt, Heere Ladron, Hofmeester Phili-
„ bert de Veere, geſeyt la Mouche, eerſte Stal-
„ meester, Jacob van Almonde en Jan Boudyns,
„ Raden in de voorſchr. Kamere van den Rade
„ in Hollandt, en meer andere, *in grooten ge-*
„ *tale.*"

Ziedaar een gewichtig en voor de Hiſtorie en Staatsgeſteldheid van dien tijd zoo belangrijk ſtuk. 't Is te beklagen, dat van hetzelve tot nog toe zoo weinig of geheel geen gebruik is gemaakt, vooral van dezulken, die het zoo hoog opgevijzelde Privilegie van Vrouw Maria naderhand als eene *Staatswet* hebben blijven beſchouwen, en niet minder van hen, die het *voor en tegen* van Maria's Privilegie ten aanzien der voordduring, uit *ſtrijdige beginſelen* hebben beweerd, waaronder voorname Geleerden! Onder die genen, die hetzelve nog in mijnen leeftijd beſtreden en als ongeldende aangemerkt hebben, zijn geweest P. PAU-

LUS

LUS (80) en PETR. RENDORP (81). Maar, dewijl er ook geleerden zijn, die wel toegeven *de herroeping*, maar evenwel meenen, dat hetzelve naderhand weder *herſteld* is; anderen die de *herroeping* toeſtemmende, echter de *wettigheid* van dat herroepen ontkennen: zoo laat ons bij hetzelve eenige Aanmerkingen voorafzenden, en dan die latere bedenkingen kort beantwoorden.

Aanmerkingen op 't zelve.

Eerſte Aanm. Men ziet hier vooreerst eene plechtige onderhandeling tuſſchen *den Vorst* en *de Staten*, als zijne Onderzaten, op de bedaardſte en op eene beredeneerde wijze, een Verdrag van Huldiging en Erkentenis zijner Erflijke Opperregering ſluiten, en weêrzijdsch beëedigen. Men ziet er een' jongen Vorst van ſlechts 16 jaren oud, vergezeld en geholpen van zijn' Vader en Voogd, en zijne voornaamſte Raden in een klein Steedje in eene Herberg, meer vertrouwen ſtellende op zijn wettig Recht en de hem toekomende zedelijke macht dan op den gewapenden arm; bij en tot zich roepende, naar ſtijl en gewoonte van die tijden, het geheele lighaam *der Staten*, beſtaande uit Ridderſchap, Edelen en Steden, om door hun als regerend Landsvorst en *erflijk* Opperheer openlijk erkend en aangenomen te worden, bij 't uiteinde zijner minderjarigheid. Hij ontſlaat hen van den Eed, waarmede zij aan zijn' Vader *Maximiliaan*, als zijn' regerenden Voogd, verbonden waren. Hij verklaart hun te zullen onderhouden die Privilegien, dewelken door *Philip* en *Karel* als wettig beſchouwd,

(80) Inleiding tot zijne *Unie van Utrecht*, D. I.

(81) Diſſ. Inaug. *de origine et potestate Ordinum ſub Comitibus Holland.* p. 50, ſq.

ſchouwd, en door hun bij eede bevestigd waren; maar herroept en vernietigt met eenen ſlag alles wat ſedert den dood van *Karel*, en dus door *Maria* zijne Moeder (wier nagedachtenis hij nogtans hier betamelijk ontziet) en door zijnen Voogd gedaan, en bij vorme van Privilegien gegeven was. Hij geeft van die *vernietiging* hun verſcheidene *redenen* op, en *verklaart* die redenen. Hij zondert van die Vernietiging uitdruklijk uit *die Privilegien*, welke de vijf genoemde *Steden* ſedert *Karels* dood verkregen hadden, van vaste *Vroedſchaps-Collegien*, tot dat hij 25 jaren oud zoude zijn, en dus nog omtrent 9 jaren gedurende. Hij belooft hun, dat, wanneer zij naderhand eenige verdere Artikelen, die *redelijk* waren en *nuttig* voor het Land, en tegen zijne Oppermacht of Hoogheid niet ſtreden, van Hem verzochten, dat hij hun toonen zoude een goed Vorst te zijn. Wat nu de Staten? Zij hebben dat alles gunstig aangenomen; zij hebben de aangevoerde redenen gewikt en gewogen; zij hebben eenſtemmig daarin bewilligd, en hebben hem daarop als *Erfheer* erkend en plechtig gehuldigd: zij *verzoeken* zelfs daarvan ter *eeuwige gedachtenis*, en tot verzekerdheid voor 't vervolg, aanteekeningen in *de Staatsregisters*, en Philips *beveelt* dit te doen. En zulks geſchiedt door den *Secretaris van den Grooten Raad des Konings*, en ook door den *Secretaris van het Hof* of *den Raad van Holland* (82).

Is

(82) Waren de *Memorialen* van den Hove van Holland van die jaren niet verloren gegaan, zoo zouden wij ongetwijfeld van dit merkwaardig geval breeder inlichting bekomen hebben. Men kan niet wel vermoeden, dat

Is in dit alles eenig Geweld; eenig misbruik van Macht? is hier iets *willekeurigs?* Daar van is geen ſchijn! De Staten, die hier het ganſche Volk van Holland *vertegenwoordigen*, hooren *de redenen;* zij keuren ze goed, zij berusten er in, en huldigen den Vorst. De *vele redenen* zelve, offchoon zij niet uitgedrukt zijn, en mogelijk niet oorbaar waren, om in eene openbare *Acte* te plaatzen, zullen ook nog heden niet verre te zoeken zijn, en ligtlijk kunnen opgemaakt worden zoo uit den inhoud van 't Privilegie zelve, als uit de Geſchiedenisſen en Voorvallen van dien tijd. Men denke 1°. aan zoovele Artikels in 't *Groot Privilegie* van Maria bij hare Huldiging, welken buiten de aanleiding, die zij gegeven hadden tot twisten, beroerten, en verwarringen in 's Lands en de Stedelijke beſturen, ook ten nadeele ſtrekten van 's Vorsten toenmalige Inkomsten, wettige Rechten en Souvereiniteit; waaromtrent hier aanmerking verdienen de woorden van den Rechtsgeleerden P. MERULA (83), over de *Revocatien* door een Opvolger: „ Indien, „ zegt hij, 't Privilegie procedeert uit eene ſin„ guliere en naakte gratie, gunſte en welgene„ gentheid des Prince tot zijne Onderzaten (van „ welker getal wij achten meest alle de Privile„ gien, die de Prins verleent in zijne Inauguratie „ of blijde Inkomste) zo zullen wij deze ſub„ distinctie gebruiken. Ingevalle zulke Privile„ gien

dat men ter verdonkering van het toen gebeurde wegens Maria's Privilegien die *Memorialen* uit het oog heeft doen raken. Evenwel zij zijn er niet!

(83) *Manier van Proced.* B. I. tit. IV. H. 3. §. 33. bl. 54.

„ gien bij den overledenen Prins verleend en ge-
„ geven, ſtrekken tot groot nadeel; hinder en
„ prejudicie van de Souvereiniteit en Hooge
„ Overheid; zo mag de ſuccederende Prins de-
„ zelve Privilegien revoceren, caſſeren en nul of
„ van onwaerde verklaren. — — Deze oorzaek
„ alleen heeft Karolum V. (84) gemoveert, 't
„ Privilegie van Vrouwe Maria, de Auctoriteit
„ van de Hooge Overheit grootelijks infringe-
„ rende, zo weinig ja niet te agten, zeggende,
„ dat het zelfde al te zeer naar de humeuren" enz.
Doch hier vinden wij meer gedaan door Philips, Karels Vader. Hij gebruikte hiertoe zijn Souverein gezag en recht niet. Hij riep 's Volks Staten bij een; hij gaf hun redenen op; gaf ze ter overweging; de Staten erkenden ze voor wichtig, en ſtemmen zelf eenparig toe in de *Vernietiging*.

Maar wat 2°. de Geſchiedenis betreft. Men vindt daarin *de redenen* zelf. Men kan toch het gebeurde bij en ſedert Maria's ſlappe en zwakke Regering, en na haren dood, gedurende de minderjarigheid van haar' Zoon Philips II. 1482. tot 1494. niet dan met ſchrik en afgrijzen lezen. Men denke om alle die Stedelijke Vergaderingen en *Dagvaarden*, die uit tegenſtrijdige belangen werkten, en tegen elkander botſten; om alle die verwarringen, beroeringen, rebellien, tweeſpalten, Hoekſche en Kabeljaauwſche moordenarijen, voetligtingen van Regenten aan Regenten, heersch-

(84) Hij had moeten zeggen *Karels* Vader *Philips*, doch heeft dit toen mogelijk van Philips niet geweten. Het zeggen van *de humeuren* kan dan van *Karel* niet gezegd zijn, ten minsten niet in den zin van *Merula*.

Digitized by Google

heerschzuchtige pogingen, om mede op 't kusſen te zitten, de tegengeſtelde pogingen der hooge Machten tot demping van opſtanden en verdeeldheden, burgerlijke wapeningen, te hulproeping van krijgsvolk, zelfs van buitenlandſche Macht door de ingezetenen; de daar uit ontſtane benoodigdheden van ſoldij-gelden en *ſubſidien*, (onder den naam van *ruiter-* of *maandgelden* bekend), dure tijden, rijzingen en dalingen van de geldſpecien; gebrek aan alles; knellende armoede en hopeloosheden der ſmalle gemeentens, inlandſche oorlogen tuſſchen Steden en Steden, volgens het bekende, *humiles laborant, dum potentes disſident.* Men denke om de gewelddadigheden der Hoekſche en Kabeljaauwſche Partijen te Leiden, boven aangehaald. Men denke om de woede van de Kennemerlanders en Noordhollanders, in 't jaar 1492. en de akelige ſchilderij, onder den naam van 't *Kaasen Broodſpel*, hiervan opgehangen en bij Wagenaar in plaat verbeeld (85). Men denke aan den zoogenoemden *Jonker Franſchen Oorlog*, of het Hoekſche Oproer onder Jonker van Brederode en zijne aanhangers, met het belegeren van *Rotterdam* en andere Hollandſche Steden (86), door de

(85) Men leze breeder hiervan LAMS, *Handv. van Kennemerland*, bl. 74-89. WAGEN. *Vaderl. Hiſtorie*, D. IV. bl. 271. OOSTEN DE BRUIN, *Geſchied. van Haarlem*, bl. 299. enz.

(86) Zie WAGEN. D. IV. bl. 244. en 't Werkje van K. VAN ALKEMADE, *Rotterdamſche Heldendaden onder den Stadvoogd Frans van Brederode, genaamd Jonker Franſen Oorlog*, 8°.

de Schrijvers op hunne wijze verhaald (87). 't Welk alles niet zoozeer of regelrecht op rekening van 't *Privilegie* zelve behoeft geſteld te worden, als wel op zijn misbruik; dewijl in 't zelve vele goede dingen, en die voor de *Vrijheid*, *zachtheid* en *geregeldheid* van 't *Regeringsbeſtuur* zeerheilzaam konden zijn, voorkomen, indien de geest der tijden, de ſpanning der onderzaten, en de kunde van regeren zulke inlichtingen bereikt hadden, als de latere opgeklaarde denkbeelden in onzen tijd medebrengen.

Zien we dan nu, welke de wederzijdſche Beloften en Eeden geweest zijn. Want dit doet ook hier veel ter zake, om te weten, welke de begrippen van dien tijd nopens de wettige *Oppermacht* aan de zijde der Vorsten, en de wettige *gehoorzaamheid* aan de zijde der Onderdanen waren, en wat *Philips* ten aanzien der Rechten en *Privilegien* beloofde. Dus zwoer hij (88):

Eed van Philips II.

„ Dat ſweeren Wij, als Grave van Hollandt
„ ende Heere van Vrieslant, met heuren toebe-
„ hooren, die Heylige Kercke voorteſtaen en in
„ heure Regten en Vrijheden te onderhoudene,
„ Weduwen en Weſen te beſchermen, en in
„ rechte en redene te houden en te doen onder-
„ houden, *die Rechten*, *Handvesten en Privi-*
„ *legien* Onſer Ridderſchap, goede Steden ende
„ gemeene Landen van Hollandt en van Vries-
„ landt,

(87) Ik zegge *op hunne wijze*. Ik achte het toch waarſchijnlijk, dat de Geſchiedenisſen, na het licht, 't welk ſedert hunnen tijd over den Regerings- en Volkstoeſtand onder de Graven, ontſtoken is, zich thans in eene vrij verſchillende gedaante vertoonen zouden.

(88) In die zelfde *Acte* bl. 8. zijn die Eeden ingevoegd, in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 9.

Digitized by Google

„ landt, voortijds verleent ende gegeven bij wij-
„ len *Hertogen Philips en Kaerle* van Bourg.
„ en hare Voorvaderen, *Graven en Gravinnen*
„ van Hollandt en Heeren van Vrieslant, zal.
„ memorie, te houden en te doen onderhouden,
„ confirmeren en vestigen die voor Ons en onſen
„ Erven en Nakomelingen mit deſen onſen Eed;
„ en desgelijcken onſen voorſchr. Landen in
„ Rechten en Juſtitie te houden en te doen on-
„ derhouden, en *die oude goede Coſtumen, Ge-*
„ *woonten ende herkomen* te obſerveren ende te
„ bewaren; ende voort onſe voorſchr. Ridder-
„ ſchap, Landen, Steden ende Onderſaten van
„ dien te doene, als des een goedt Heere en
„ Prince ſchuldich weſen ſal van te doene.

„ Alſoo moet ons Godt helpen en alle ſijne
„ Heyligen."

Ziedaar den eed van een' Souvereinen Vorst, die zijne verplichting aan zijne onderdanen erkent, en hun belooft zoo in generale bewoordingen, elk in zijn recht en gerechtigheid te zullen handhaven en beſchermen; als in 't bijzonder hun *bevestigt* alle die *Privilegien*, welken voor Maria's en Maximiliaan's tijd gegeven waren, en die onder Hem zouden voordduren! Hierop volgt *de Eed der Staten*, in dezer voege:

Eed der Staten.

„ Dat ſweeren wij, dat wij onſen genadigen
„ Heere Eerdts-Hertoge *Philips* van Oostenrijck
„ &c. hier zijnde tegenwoordich, hulden ende
„ ontfangen tot onſen rechten geſworen * Lands
„ heere, en Grave der Landen van Holland en
„ Heere van Vrieslandt mit heuren toebehooren;
„ ſijne Hoogheydt, Heerlijckheydt, ende Graef-
„ felijcke *Rechten* getrouwelijck te bewaren,
„ ende te onderhoudene; en ſijne *Genade*, ſijnen

* Miſchien ſtond er *rechten geboren.*

„ *Stedehouder* en *Raeden* van Hollandt, en voort
„ allen ſijnen *Dienaren* ende *Officieren*, elck een
„ na ſijn toebehooren, heuren dienſten doende
„ en exercerende, te obedieeren en asſiſteren, en
„ voort *houw*, *getrouwe* en dienſtigh te weſen,
„ tot beſchermenisſe van ſijnen Edelen Perſone
„ en State, als wij van rechts en redenswegen
„ ſchuldich zijn te doene, en voorts alles te doe-
„ ne des goede ende getrouwe *Onderſaten* heu-
„ ren rechten *Lands-Heere* ſchuldigh zijn van
„ doene.

„ Alſoo moet ons God enz."

Dat nu onder de benaming van *'s Vorsten Dienaren en Officieren*, aan wien gehoorzaamheid in hunne *ambtsbedieningen* beloofd werd, mede begrepen wierden de Stedelijke *Schouten*, *Burgemeesteren en Schepenen*, als Vorstlijke Dienaren, (in tegenſtelling van de overige *Raden*, zoo *Veertigen* als anderzins, die onder de burgers en gemeente betrokken, enkel in hoedanigheid van *Vertegenwoordigers* van 't geheele *lighaam* der *Burgeren* opkwamen): zulks moge aan vele lezers, op 't Staatsrecht van die tijden minder gevat, vreemd voorkomen. Maar zulks zal geene redelijke tegenſpraak lijden, als ik hier volgen laat de aanmerklijke *Huldigings-Acte*, waarbij *Philips*, in perſoon te Gouda gekomen, den 19 Julij 1497. aldaar nader en afzonderlijk gehuldigd, en van weêrszijde de Beloſte gedaan is. Zie hier dit gewichtig ſtuk; en wel, eerst, de aanſpraak van *den Gerechte*, op den naam van:

Gouda.

„ Ontfangh.

„ Grootmogende ende Doorluchtige Vorst,
„ onzen aldergenadichſten Heere! Uwe onder-
„ danige *Onderzaten*, *Schout*, *Burgermeeste-*
„ *ren*,

„ ren, *Schepenen* ende *Gemeente* van deſer uwer
„ Gen. Stede van Goude, verblijden hem zeer-
„ hartelicken van uwer Gen. Incompſte alhier,
„ en preſenteren u de Sleutelen van der Stadt,
„ ſtellende lijff ende goet in de beſcarmeniſe
„ ende uwer Vorſtelicker Genadicheydt en gra-
„ tie."

Hierop volgt nu afzonderlijk:

„ Den Eedt van *de Gemeente*."

„ Dat ſweeren wij, als dat wij onſen aldergena-
„ dichſten Heere Eerts-Hartoge *Philips*, hier
„ tegenwoordich zijnde, hulden ende ontfangen
„ tot onzen gerechten geboren Lantsheer, als
„ Grave van den Lande van Henegouwen, Hol-
„ land, Zeeland ende Vriesland, zijne Hooc-
„ heydt, Heerlijkheit en Graeffelicke *Rechten*
„ getrouwelick te bewaren ende t'onderhouden;
„ ende zijne Princelicker Gen. *Cancellier* ende
„ *Grooten Raedt* van Juſtitie, *ſijne Stadthoude-*
„ *re* ende *Rade* in Hollant, *zijnen* SCHOUT,
„ BURGERMEESTEREN *ende* SCHEPENEN van deſe
„ ſijnde Gen. *Stede van der Goude* ende alle ſij-
„ ne Officieren en Dienaren, elcke nae ſijnen
„ toebehoren haren dienſt doende en exerceren-
„ de, te obedieren ende aſſiſteren, ende voort
„ houdt ende getrouw te weſen ende dienſtaftich
„ tot beſchermeniſe van ſijnen edelen Perſoon
„ ende ſtate tegen allen, als wij van rechts-
„ wegen ende redenen ſchuldich ſijn van doen;
„ ende voorts alles te doen, dat goede ende ge-
„ trouwe Onderzaten horen rechten geboren
„ Lantsheere ſchuldig ſijn van doen.

„ Alzoo moet ons Godt enz."

„ Hyernaer volgt den Eedt van onſen Gen.
„ Heere Hertoghe *Philips* gedaen.

„ Dat ſweeren wij goedt ende rechtvaerdigh
„ Heer ende Prince te zijne, onſer Stede van
„ der Goude ende onze onderzaten van dien te
„ onderhouden ende te doen onderhouden alle
„ de Rechten, Privilegien ende Hantvesten ende
„ Haircoomen, henluyden verleent en geconfir-
„ meert bij Hartoge PHILIPS zal. ged. ende KAERL
„ laetst overleden, en heure voorvaders Graven
„ en Gravinnen van Hollandt, en al te doene
„ . . . . . voor zijne Onderzaten. Alſoo moet
„ ons Godt" enz.

Tweede Aanm. Wanneer hij *om zekere conſideratien*, gelijk hij zegt, aan *zes Steden*, met name *Delft*, *Leyden*, *Gouda*, *Amſterdam*, *Rotterdam* en *Schiedam* voor zekere jaren veroorlooft, om de Privilegien van *Veertigen* enz. te mogen gebruiken, zoo als zij ſedert den dood van *Karel* gedaan hebben; zoo toont dit duidlijk genoeg, 1°. dat hij de *door Philips* gegevenen, zooverre zij niet op nieuws bij *Maria's* tijd waren verlengd of bevestigd, als afgelopen aanmerkte. Trouwens, dezen waren ook maar voor *jaren* of *tot wederzeggens* gegeven. Maar 2°. hij gaat voorbij de Steden *Haarlem*, *Dordrecht*, en
Haarlem. *den Briel*. Van *Haarlem* is dit niet te verwonderen. Uit het boven aangehaald ſtuk van 1492. blijkt, dat die Stad eene geheele Verbeurdverklaring van hare Privilegien, en met name van *Maria's Privilegien* wegens de *Wet-vernieuwing*, had ondergaan, en dus niet deelde in die Bevestiging. Wat *Dordrecht* betreft, de reden ſchijnt
Dordrecht. geweest te zijn, dat deze Stad met *den Briel* eenigſins verſcheiden was in haar Regeringsbeleid; en 't is aanmerklijk, dat die Stad, korte dagen daaraan, den 21 Dec. 1494. afzonderlijk,

door

door Philips begunſtigd is met een Privilegie, weinig verſchillende van 't vorige van 1481., doch van de overigen daarin onderſcheiden, dat hetzelve zoude voordduren van den dag der Uitgift af, de volgende 25 jaren, en dus tot 't jaar 1519. (89), terwijl de overigen ſlechts duurden tot 1503., dewijl Philips dan 25 jaren bereikte. Maar ook verder ging het Privilegie niet, dan roerende *'t regement ende adminiſtracie van derzeluer Stede.*

Derde Aanm. Maar de Vorst had hun ook toegezegd, dat, zoo zij iets *nuttigs* en *redelijks* wilden verzoeken, hij zulks niet weigeren zoude. Dit ſchijnt dan de aanleidende oorzaak geweest te zijn, dat *de Staten* ten zelfden tijde *bij Requeste* (gelijk dat gewoon was) op dien grond zich bij Philips om eenige punten en Artikelen vervoegden, in welk hun verzoek ook begrepen was eene uitgebreider Vergunning wegens de *Vroedſchappen.* Dit vindt men in 't *Groot Plakaatboek* (90), en 't verdient om zijne bijzonderheid hier te worden aangewezen, (hetzelve is in het *appoinctement*, gelijk men 't noemt, ingevlochten en herhaald): „ Alſoo „ (zegt de Vorst) de Gedeputeerden van de Sta„ ten van onſen Lande van Hollandt ende Vries„ landt, tot onſe blijde inkomst en huldinge aan „ de Heerlijkheid onſer Landen voorſz. onder „ andere ſaken ons gepreſenteert ende overgege„ ven

(89) VAN DE WALL, *Privil. van Dordr.* bl. 751. die aldaar zelve aanmerkt, dat *die Handvest een nieuw en bijzonder bewijs uitlevert van de gunst, die Philips dezer Stad boven andere Steden toedroeg.*

(90) Aldaar D. IV. bl. 3–5.

„ ven hebben ſeeckere poincten en articulen,
„ die ſij ſeggen en maintineren *nuttelijk ende*
„ *oirbaerlijk* te ſijn, om die welvaert van ons,
„ onſe voorſ. Landen, ende van de Ingezetenen
„ onze onderzaten van dien, welke poincten en-
„ de articulen *ſij ſeggen*, dat eenige henluyden
„ voortijds gegonnen geweest hebben bij wijlen
„ onſe lieve Vrouwe ende Moeder Vrouwe *Ma-*
„ *ria* van Bourgondie en andere onſe Voorvade-
„ ren, Graven en Gravinnen van Hollant —
„ ende uyt krachte van deſelve giften ende van
„ de brieven, daervan weſende, van deſelve
„ poincten en articulen tot nu toe gebruikt heb-
„ ben; ons ootmoediglijk biddende hun die voorſ.
„ poincten ende articulen, bij hun alſo gebruikt,
„ te willen confirmeren ende believen; en de
„ andere van nieuws gunnen en verleenen *bij*
„ *forme van Privilegie*, hun op al doende ex-
„ pedieren onſen opene bezegelde brieven in
„ behoorlijken forma." Ziedaar een Smeekſchrift van het Volk, of *der Staten*, op naam des Volks, meest ſteunende op de vorige vernietiging der *Privilegien van Maria*. Ik zal, met voorbijgang van de andere Verzoeken alleen het *eerſte* Artikel, tot ons onderwerp meer regelrecht behoorende, hier woordelijk opgeven. Het Verzoek was algemeen en hield in: „ Dat *elck van de*
„ *Steden* van onſen Lande van Holland *eeuwigh-*
„ *lijck* ende *erffelijck* gebruycken mogen van de
„ *Veertigh*, *Sesendertigh*, *Vierentwintigh*, of-
„ te hoe die in eenige van deſelve Steden ge-
„ noempt mogen weſen, die als *Raeden* van de-
„ ſelve Steden geordonneert zijn, omme *te hel-*
„ *pen raeden* in allen ſaecken der Stede ende
„ der Poorteren van dien aengaende; midtsga-
„ ders

„ ders oock te kieſen de perſoonen, als de *Twee-*
„ *entwintigh* of *Veertiene*, als men dat *ſeecke-*
„ *ren tijdt* gebruyckt heeft, om die *onſen Ste-*
„ *dehouder* ende Raeden van Hollandt te preſen-
„ teren, ende daer te ordonneren ende te nemen
„ die *Wethouderen* van de Steden, naer inhoudt
„ der Brieven, die elck van de voorſchr. Steden,
„ onder het zegel van wijlen onſe voorſchr.
„ *Vrouwe* en *Moeder* daar van heeft."

Zij verzoeken dan 1°. om die vaste lighamen van *Veertigen* enz. weder op nieuws te mogen hebben, met de daarmede gepaard gaande *benoemingen* van een *dubbeltal* tot Wethouders, om de verkiezingen door den Graaf of op zijn naam te laten doen.

2°. Zij verzoeken dit zeeralgemeen voor *elk der Steden*, zoo echter, dat zij zich bepalende bij de Brieven, die zij van *Maria* gezegeld hadden, daardoor andere Steden, die deze Brieven niet konden toonen, ſtilzwijgende uitſluiten (91).

3°. Zij gronden hun verzoek niet op vorige Brieven, van *Jacoba*, van *Philips*, van *Karel*, maar alleen op die van *Maria*, waarvan zij gedurende zijne minderjarigheid genot en gebruik hadden gehad.

4°. Zij verzoeken die Privilegien *eeuwig* en *erflijk*.

Zon-

(91) De Heer VAN DE WALL bl. 752. heeft dit ook opgemerkt, en er uit afgeleid de reden, dat, volgens de Regeringslijsten, naar den inhoud van dat Privilegie ook onder Karel II. *het Gerecht jaarlijks vernieuwd geworden zij; van welk Voorrecht de andere Steden vérſtoken bleven, zoo als uit derzelver bijzondere Privilegien en Regeringslijsten kan gezien worden.*

Digitized by Google

Zonder nu hier angſtvallig en ook onnoodig te onderzoeken, of alles zoo naar waarheid voorgeſteld zij, en of *elk der Steden* ('t welk ingewikkeld ſchijnt aangeduid te worden,) zoodanige Brieven waarlijk had of toonen konde: laat ons alleen zien, welke *Apoſtille* of Antwoord toen op dit zoo algemeen en ruimſchotig Verzoek gegeven, en wat *Octrooi* bekomen zij?

„ Wij hebben (zegt Philips bl. 5.) om deſe „ en andere redenen (daar gemeld) ons daertoe „ porrende, genegen weſende tot harer (der Sta„ ten) voorſz. bede ende ſupplicatie, gegonnen, „ geoctroijeert ende gewillekeurt, ende uyt onſe „ ſonderlinge gratie gonnen, octróijeren en wil„ lekeuren mits deſen onſen Brieven — — aen„ gaende den eerſten Poincte bij hen verſocht, „ roerende de *Vernieuwinge* van de *Wetten* en „ de *Privilegien* van den Veertigen; dat die van „ onſen Steden van *Delf*, *Leyden*, *Gouda*, *Am„ ſterdam*, *Rotterdam* ende *Schiedam* van den „ voorſchr. Privilegien van den Veertigen, met „ dat daer aen kleeft, uſeren ende gebruycken „ ſullen, als ſij tot nu gedaen hebben, ter tijdt „ toe, dat wij totter ouder van 25 jaren geko„ men ſullen zijn, gelijk ende in alder manie„ ren, als zij gedaen hebben zedert den doodt „ van onſen voorſz. lieven Heere en Grootvader „ Hertogh *Karel* tot nu toe."

Wij zien hieruit, 1°. dat Philips geene der voorgemelde Verzoeken van de Staten zoo ruimſchoots toeſtaat, noch aan *alle de Steden* noch voor *altijddurend*, maar alleenlijk een Collegie van Veertigen enz. vergunt aan *de zes* genoemde Steden. En dit geſchiedde den 14 December

1495.

Digitized by Google

1495. een jaar en twee dagen na de Huldiging (92). Dit nu waren juist die *zes Steden*, aan welken *Philips* bij zijne huldiging dit Voorrecht reeds ongevraagd geſchonken had; en welken, benevens Haarlem, bij 't *Groot Privilegie* van Maria §. 12. ook bijzonder in dezen opzichte begunſtigd waren.

2°. Hij oorlooft hun die Vroedſchappen te hebben op die wijze, zoo als zij ze gehad hadden ſedert 't jaar 1477. het jaar van Karels dood, en ſedert *Maria's* regering en zijne *minderjarigheid*, en geeft dus die Steden niet meerder of minder, betreffende dit Artikel, dan hij bij zijne huldiging het jaar te voren gedaan had.

3°. Hij weigert hun het verzoek, om die Vroedſchaplijke Collegien te mogen gebruiken *eeu-*

(92) Het is aanmerklijk, dat omtrent even het zelfde, 't welk ik hierboven uit het *Groot Plakaatboek* aanhaalde op den 12 Dec. 1794. insgelijks, doch met geheel andere woorden en orde, en op den 22 Dec. 1494. uit *een Privilegieboek van de Stad* LEYDEN bij MIERIS is uitgegeven, *Privil.* bl. 55–57. edoch ten aanzien der *Veertigen* met deze zakelijke verandering, bl. 56: „ Op „ het gene dat de voorſz. van den Staten den Coninck „ ende mijnen gen. Heere gebeden hebben, dat heure „ genaden geliefte waer, aengaende de *Veertige*, dair „ off in de Acte van den voorſz. ontfange ende hul„ dinge mentie gemaict es, — — — tot dat mijn „ gen. Heere ſal weſen ter oudde van 25 jaren, hen „ — — te willen conſenteren ende accorderen, tot dat „ mijn gen. Heere gecommen ſal weſen ter oude van „ XXXII jaren." enz. Ik wete dit niet te vereffenen, dan dat ik dit op den 22 Dec. als een nader en nieuw verzoek voor *Leiden* van dien dag aanmerke, doch hetzelve is hun met goede woorden en vriendlijke beloften niet toegeſtaan geworden. Zij zouden hiertoe gemachtigden afzenden.

Digitized by Google

eeuwiglijk en erflijk, gevende dezelve ſlechts aan die *zes Steden* tot zijn 25 jaren. En dus eindigden dezen van 's Vorsten wege den 22 Junij 1503. en hij zelf overleed den 26 Sept. 1506., oud 28 jaren. Op welken tijd dan reeds die Privilegien moeten opgehouden, en bij de huldiging van Karel II. 1507. dus hunne kracht verloren hebben, en derhalve Maximiliaan, in naam zijns Kleinzoons Karel niet kan gezegd worden de verlopene Privilegien op de Vroedſchappen bevestigd te hebben. Waarvan hierna. Waarom *Haarlem* daarbij nu niet genoemd wordt, daarvoor was eene duchtige reden. *Philips* had acht dagen vroeger, den 7 Dec. 1495. aan de Stad Haarlem „ op de oitmoedige bede — bij die Borchmees„ tren, Scepen ende Raede der Stede van Haer„ lem voor hem ende alle die gemeyne borge„ ren ende ingezetenen, hun eenen Raad van „ 24 perſoonen verleend, en insgelijk tot zijn „ 25 jaren, en wel, met bepaling der wijze, „ gelijk die van den anderen Hooftſteden van „ Hollant, wt cracht van der confirmatie Hem „ luyden verleent — — tot zijn blijde aen„ coomst ende huldinge op 't ſtuck van gelijcke „ Previlegien van 40 of 36, ende ander dergelijken bij hem verworven — — — ende dit „ ter tijt toe, dat mijn Gen. Heere — — ge„ commen ſal weſen totter oude van 25 jaren en„ de *niet langer*." (93)

Ook is 't mogelijk, dat toen der tijd de Stad *Alkmaar* een nieuw Privilegie gekregen heeft, ſchoon zulks tegenwoordig niet voorhanden noch bekend is. Men vindt echter van zoodanige Vergun-

(93) *Privil. van Haarlem*, bl. 163.

gunning van 40 perſoonen gewag gemaakt in de Voorrede van een *Verzoekſchrift* van Alkmaar in 't jaar 1530. aan Keizer Karel gedaan, waarbij zij verzoeken hun zoodanig een Raad te *bevestigen*. Waaruit men kan opmaken, dat Philips de Schoone, met en bij de vernietiging van vroeger Privilegie hun in 't jaar 1495. een Vroedſchap van 40 perſoonen afzonderlijk zal hebben vergund, tot dat hij 25 jaren oud zoude zijn. Een weinig later, namelijk in 't jaar 1497. den 24 Julij vinde ik ook, dat Philips de oude Privilegien van 't *Heemraadſchap* van Rijnland heeft bevestigd; doch niet die van zijne Moeder *Maria* (94). Ook vergunde hij in Dec. 1494. (95) aan Dordrecht drie Artikelen, die in 't *Privilegie van Maria* te vinden waren, om redenen, en wel met bijvoeging, *niettegenſtaande die Revocatie en wederroupinge, bij Hem gedaan, van 't nieuw Privilegie zijner Moeder Maria.* Voords heeft hij nog in 't jaar 1500. den 15 Sept. in *Delft* eenige nader orde geſteld op de kiezinge van Treſoriers, op de namaagſchap van de Veertigen, en hunnen ouderdom (96).

Dan, wat mag de reden geweest zijn, dat *Philips* die *Privilegien* zoo bepaald aan ſommige Steden en plaatzen, en zoo naau aan *tijd en jaar* beperkt, verleende? Behalve de algemeene reden uit de Staatsgeſteldheid van die tijden, en de wanorders, te voren daardoor verwekt, ontleend, mag ik hierbij bijzonder ter opmerking geven *de algemeene heryormings-geest*, die den Vorst beheersch-

(94) *Privil. van Rijnland*, bl. 116.
(95) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 744.
(96) Aldaar, bl. 423.

Digitized by Google

heerschte van vele ingeſlopen en ſchandelijke misbruiken, en waarvan hij tastlijke bewijzen gaf door zijn, tot nog toe onbekend gebleven *Hervormings-Edict* van den 6 Mei 1495. waarvan ik boven gewaagde (bl. 249.) waarin hij, met betamelijken eerbied en verzwijging van zijne Moeder Maria, en van dat zelve haar Groot Privilegie, oneindig vele *verbeteringen* in het algemeene Beſtuur, en bijzonder in de zaken van *Geldmiddelen* en *Domaniale* Inkomsten invoert, waardoor het Land en Volk in 't vervolg vele voordeelen had kunnen verwachten, ware dien jongen Vorst een langer leven beſchoren geweest, alzoo hij overleed den 26 Sept. 1506. En ten dien aanzien is zeer aanmerklijk 't geen men leest bij THEOD. VELIUS in zijne *Chronijk van Hoorn* bl. 161. waar hij, na de verhalen van onrust en tweedracht, eindlijk op 't jaar 1494. dus ſluit: *Het jaer — 1494. werd de Prins Philips, nu tot zijn jaren gekomen zijnde, overal in deze Landen gehuld, en regeerde die voort als zijn eygen Voogd. Daer deur terſtond alle de binnenlandſche twisten ophielden, en de* TIJDEN WEDER BETERDEN. En hieraan ſchijnt te moeten toegeſchreven worden, dat de partijſchappen van *Hoeksch* en *Kabeljauwsch* toen een einde namen, en van dezelven niet meer gehoord wierd.

Uit het dus verre bewezene blijkt dan, dat de *Vroedſchapscollegien* in ſommige Steden van *rechtswege* niet anders of langer geduurd hebben dan tot het jaar 1503. of ten hoogſten 1504.; uitgezonderd in *Dordrecht* wat later: en dus eindigden, nog voor 't overlijden van Philips, 't welk den 26 Sept. 1506. voorviel. Ook vinde ik niet, dat tusſchen de jaren 1504. tot 1506. eenige nieuwe

we Vergunningen geſchied zijn, noch Bevestigingen van vroeger. Ik merkte boven wel op, dat na de toezegging tot den 25 jarigen ouderdom, de Staten eene nieuwe poging bij den Vorst deden, om de voordduring te verkrijgen, totdat Hij 32 jaren oud zoude zijn; maar ik vond er bij, dat zij toen met zachte woorden afgewezen zijn, en 't bij de hope bleef (97). Ten minste van toeſtemming is mij niets gebleken. Integendeel mag ik uit het voorgevallene met *Leiden* in 't jaar 1504. opmaken, dat hun Privilegie toen was opgehouden, en van rechtswege niet meer gelden konde. De zaak was deze. In 't jaar 1504. den 22 Oct. (98) gaf Philips eenen aanmerklijken *Brief van Staat* of *Uitſtel van Betaling* aan de Stads ſchuldeiſchers, teſſens met een bijgevoegd *Reglement*, „ raeckende de re- „ geeringe der Stad, ſoo omtrent de exercitie „ van de Juſtitie, als omtrent de adminiſtratie der „ rechten, inkomen, lasten en uytgaven derſel- „ ver voor den tijt van vier jaren (1504—1507), „ gedurende dewelcke den Hertog aen ſich be- „ houdt het *ſtellen* van *Burgermeesteren*, *Sche- „ penen* en *Theſauriers*, om die bij hem of van „ ſijnent wege af- en aengeſteld en vernieuwt te „ werden, naer ſijn believen, ordonnerende twee „ Burgermeesteren in plaets van vier, en twee „ The- Leiden.

(97) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 56. op 't einde.

(98) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 440. en VAN LEEUWEN, *Bat. Il.* bl. 1417. Dit ſtuk is in de Stads Archiven nog in wezen; en bevat 16 *bladzijden* in folio, ingenaaid, hebbende het uithangend Zegel van den Graaf.

Digitized by Google

„ Theſauriers in plaets van drie ; ende verder
„ dat, indien Koopluyden, Drapiers, of ande-
„ re, eenige neeringen of ambachten doende,
„ verkoren werden tot Burgermeesteren, The-
„ ſauriers of Wethouders, ſij 't ſelve ſullen mo-
„ gen bedienen, ſonder haer coopmanſchappen,
„ draperie, neeringe of ambacht te verlaeten,
„ ende ſulx daerover tot geen begrijp te ſtaen,
„ ofte tot deſelve diensten onnut of onbequaem te
„ ſijn." De Uitgever zegt in eene aanteekening, *dat de meenigte en de wijdloopendheid dezer Brieven hem heeft doen beſluiten, om ſlechts het aanmerklijkſte van eenigen, bij wijze van Uittrekſel, hierin te voegen.* Doch had hij kunnen goedvinden, om die ſtukken in hun geheel uittegeven, (en waarom niet?) en daarbij aantewijzen, hoe lange die ſchikkingen, zoo onder *Philips*, als *Karel* geduurd hadden, (die toch 1510. eindigden) zouden wij de hiſtorie der *Veertigen* te Leiden vrij vollediger kunnen opmaken; altans uit het voorgemeld *Uittrekſel* is zichtbaar genoeg, dat ſedert 1504. die Privilegien van *Veertig*, welke tot 25 jaren zijns onderdoms zouden duren, toen ten minste in Leiden hebben opgehouden, dewijl anderszins die voorziening *op de Regering* niet behoefd hadde, en ook de Landsheer zonder dringende redenen niet gerechtigd was geweest, om aftegaan van die verordening, om vier Burgemeesteren en drie Treſoriers aanteſtellen. En dat dit waarlijk zoo is, blijkt mij uit twee nadere Privilegien van 1508. den 20 Oct. en 1510., het eerſte geheel onuitgegeven, het andere bij MIERIS. In het onuitgegevene, nog in de Stads-Archiven, met het groot

Ze-

Zegel, voorhanden, vergunt *Maximiliaan* met zijnen Kleinzoon *Karel*, op aanzoek van *Burgemeesters, Schepenen en Raad*, nog *Atterminatie* of Uitſtel van betaling voor twee jaren, na 't eindigen van 't vorig uitſtel van 1504. op vorige voorwaarden; maar met toelating van *drie Burgemeesters* in plaatze van *twee*. 't Welk dan duren zoude tot 1510. En in het uitgegeven bij MIERIS (99) op 't jaar 1510. zegt Koning *Maximiliaan*, dat *de Stad om haren kranken ſtaat heeft moeten onderhouden worden door proviſie van ſekere ſtaten en reſpijten, tot verſcheiden tijden verleent, NB. met* SURCEANTIE *van de voorſchr.* PRIVILEGIEN *van* VEERTIGH, — — *voor ſeekere jaren, die nu ſullen expireren, Martini naastkomende.* En hierop bevestigt hun nu Maximiliaan, met zijn Kleinzoon *Karel*, als Graaf en Erfheer dezer Landen, het *Collegie van Veertigen, en de benoeming tot kiezinge van Schepenen — met kennisſe der Vroedſchap voor den tijd van drie jaren.* En wat *de Draperijen* enz. betreft; dit ſloeg op eene orde van Philips van Burgondie van 1465. (100), om die bezigheden niet te mogen oefenen zoolang zij in den *Gerechte* waren. 't Welk hier veranderd wordt.

Nu ga ik over tot de bedenkingen, boven gemaakt, nopens de door Philips afgeſchafte Privilegien van Vrouwe *Maria*, bijzonder betreklijk de *Vroedſchappen*. Men mogt denken, dat deze Privilegien na den dood van *Philips II.* onder *Karel V.* en *Philips III.* of weder in trein gebracht zijn, of zelfs de *wettigheid van herroeping* Bedenkingen tegen 't herroepen.

(99) *Privil. van Leiden*, bl. 134.
(100) *Privil. van Leiden*, bl. 179.

ping niet altijd erkend is geworden. Beide bedenkingen, die ten volledigſte opgelost en vernietigd zijn door den Hr. J. DOORNIK, in zijne Inaug. Diſſert. 1792. *de Magno Mariae Privilegio*, welker korte Inhoud daarom alhier eene plaats verdient.

De Schrijver verdeelt zijn onderwerp in vijf Hoofddeelen; geeft in 't eerſte Hoofdſt. eene beknopte geſchiedenis der invoering van dit en andere Privilegien van Maria.

In het tweede betoogt hij, dat die Privilegien, offchoon zij gedurende Maria's en Maximiliaan's regering en voogdijſchap gediend hebben, echter ſedert den aanvang der Regering van Philips II. of *den Schoonen* tot aan de Afzwering van Philips III. Koning van Spanje, van rechtswege niet in gebruik geweest noch gegolden hebben, maar wettig vernietigd en vernietigd gebleven zijn, en zulks wel door onderlinge overeenkomst tuſſchen den Vorst en de Staten.

In het derde H. merkt hij vooraf aan, dat, daar zulks *bij wettig Verdrag* geſchied zij, het overtollig zij te twisten, hoe verre de Graaf hier toe gerechtigd ware. Maar om ook hierin alle uitvluchten en twijfelingen wegtenemen, komt hij ten overvloede tot een *betoog*, dat het met de gewone denk- en handelwijze van die tijden, met de Staatsbeginſelen dier eeuwen, en met de regelmaat van 't *Duitſche* en *Nederlandſche Staatsrecht* alleszins overeenkomstig ware, dat een Opvolger in 't gebied niet verplicht was, om alle vorige daden en handelingen van zijn' Voorganger, zonder onderſcheid, ſtilzwijgende goedtekeuren en te voldoen, en dat diesvolgens, indien er iets onwettigs gedaan of gegund ware, hij van rechtswege dat zelve vermogt te vernietigen

gen of te herroepen, 't zij voor zijne inhuldiging, 't zij bij zijne huldiging zelve, ook zonder toeſtemming der belanghebbende.

In 't vierde Hoofdſtuk onderzoekt hij naar het gewicht en de waardij der *redenen*, die zoo *Philips* als *de Staten* bewogen hebben, den eenen, om alle zijner Moeders handelingen en bedrijven te vernietigen, de anderen, om eene zoodanige vernietiging en herroeping zoo eenſtemmig goed te keuren en te bevestigen.

Eindlijk in 't vijfde Hoofdſtuk wederlegt hij alle de voornaamſte tegenbedenkingen en ſchijnſchoone tegenwerpingen, die hieromtrent door anderen geopperd zijn geworden (1). En hierbij late ik het berusten. Het vervolg van dit ſtuk zal de bevestiging medebrengen, en inlichtend doen zien, dat *Maria's* Privilegien vooral van de *Vroedſchappen*, onder Keizer *Karel* en *Philips* noch daadlijk noch rechtelijk gegolden hebben, zelfs niet bekend geweest zijn.

Wat KAREL betreft, men moet van Hem *twee* of liefst *drie* tijdperken onderſcheiden. Het eerſte liep ſedert Philips dood in 't jaar 1506. onder zijne minderjarigheid, tot aan 't jaar 1515. Het twee- Onder Karel II. onderhand Keizer.

(1) Men had namelijk weleer te Amſterdam eene *Diſſertatie* verdedigd, waarin men de wettigheid der Privilegien van Maria en derzelver wettige voorduring onder de haar opgevolgde Graven niet alleen ten ſterkſte trachtte te verdedigen; maar ook zeervele daartegen aangevoerde Bewijzen poogde te ontzenuwen, en de onwettigheid van 't herroepen te ſtaven. Bijzonder is het deze Verhandeling, die de meest krachtig ſchijnende Tegenwerpingen opleverde, welke in de uitgegeven Verhandeling van *J. Doornik* ſtuk voor ſtuk opgenomen, opgelost, en vernietigd zijn.

Digitized by Google

tweede was zijne eigen Landsvorstelijke regering tot aan 't jaar 1549. Het derde, ſedert hij zijn' Zoon Philips in dat jaar *bij voorraad* huldigen liet, ſchoon hij zelf de Regering nog behield tot zijnen aftand van 't Bewind in 't jaar 1555.

Wat het eerſte tijdperk betreft; te Gent geboren in 't jaar 1500. was hij bij 't ontijdig overlijden van zijnen Vader *Philips II.* maar 6 jaren oud. Maximiliaan zijn Grootvader nam de Voogdij op zich, doch Roomsch Koning zijnde, en zijne tegenwoordigheid elders vereischt wordende, ſtelde hij de Moeie van den jongen *Karel*, de Zuster van den overleden Koning *Philips*, aan tot *Gouvernante* en plaatsvervangſter. Hiertoe behooren de plechtige Huldigings-Eeden, zoo van de zijde der *Staten* aan hunne Genad. Vrouwe *Margareta*, als van *Maximiliaan* bij eenen Procureur van zijnen wege aan de Staten den 17 Junij 1507. (2) gedaan, bij welken Eed Maximiliaan wel weder bevestigt de Privilegien van wijlen Hertoge *Philips* en *Kaerle*, en hunne Voorvaders, — benevens de Rechten en Privilegien, hun gegeven door den overleden Koning *Philips* zelven, zooverre zij daarvan *deugdlijk gebruikt hadden*, tot aan zijn overlijden; maar hij gaat met ſtilzwijgen voorbij alle de Giften en verordeningen onder *Maria*, even als ware deze Gravinne nooit in de wereld geweest. Hiertegen

(2) Te vinden in 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 9, 80. waar 't opſchrift luidt: *Huldinge, gedaen bij den Staten van Hollandt en Vrieslandt, binnen der Stede van Dordrecht, aen den perſoon van onſe genadichſte Vrouwe, Vrouwe Margareta van Oostenrijk en van Bourgundie, Hertoginne Douariere van Savoijen*, enz.

gen doen ook de Staten, even als te voren, bij vernieuwing *den Eed van gehoorzaamheid; als wij van rechtswege ende redenen ſchuldich zijn van doen.* Staande onder de daarvan zijnde *Acte: Aldus geſworen, gehult ende ontfangen bij den voorn. van den Staten van Hollant en Vrieslant, hierom vergadert binnen Dordrecht.*

Ten zelfden tijde, zoo niet vroeger, kreeg de Hertogin *Margareta*, Moei van Karel, haren *Lastbrief* of *Commiſſie* als Gouvernante dezer Landen. Ten bewijze nu van 't boven aangemerkte, dat de *Vroedſchapsvergunningen*, door Philips den Schoonen, bij of kort na zijn' dood waren opgehouden, of niet meer golden, ſtrekt, dat op den volgenden 18 Junij 1507. de Staten zich opſtonds vervoegen bij de Hertoginne *Gouvernante*, en haar verzoeken, dat zij gedurende Karels minderjarigheid, *de Steden hare Veertigen enz. wilde vergunnen.* Zie hier hun eigen woorden (3): „ *Dat elke van de Steden* van „ Hollant en Vrieslant den tijd van der minorité „ ende onmondigheydt ons Gen. Heeren ſullen „ *mogen gebruycken* van de Veertigh, Sesender„ tigh, Vierentwintigh, of hoe die in eenige „ van de Steden genaemt zijn, om *te helpen* „ *raeden* in allen ſaeken, derſelver Steden ende „ Inwonende van dien, die alle jaren ſullen mo„ gen kieſen den Tweeentwintigen, Sestienen, „ Veertienen ofte anders, als men dat gewoon„ lijck is te gebruyken, deſelve den Stadthou„ der ende Raeden van Hollant te preſenteren, „ omme daer uyt in den name van mijns gen. „ Heere te ordonneren de Wethouderen van de „ voorſz.

(3) In 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 11.

„ voorsz. Steden, naer inhoudt der Brieven, die „ elcke van denselven Steden van mijns Gen. „ Heeren edelen Vorders, Graven ende Gravin- „ nen van Hollant daer van hebben."

Staan we een weinig bij dit Verzoek stil!

1°. Zij verzoeken hier, of een recht dat zij hadden, of niet hadden. Indien zij 't hadden, behoefden zij 't niet te vragen, maar konden volstaan met te verzoeken om *de voordduring*. Zij beroepen zich wel in 't stuk van *benoeming* op hun *gewoon gebruik*. Maar *gewoonte* maakt geen wet of recht dan bij des Vorsten goedkeuring. Ik besluit dan, dat zonder eene nieuwe Verordening dit recht der *Vroedschappen* na den dood van Philips niet meer van rechtswege gold.

2°. Zij verzoeken dit *voor elke* en een iegelijke Stad, met beroep echter op den inhoud harer Brieven. 't Welk dus het verzoek naauwer bepaalt aan zulken, die waarlijk diergelijke Brieven konden togen.

3°. Zij verzoeken zulks slechts voor den tijd van Karels *minderjarigheid*. Waarmede dan ook, het verzoek haar toegestaan zijnde, die *Vroedschappen* van rechtswege in 't jaar 1515. zouden ophouden.

4°. Zij verzoeken dit niet, om daar door eenig deel *aan 's Lands bewind* te krijgen, noch ook, om *alle Stedelijke zaken* te bestieren, maar *om te helpen raden in zaken, die de Stad en hare burgers betroffen*. En dus bleef *het bewind* en de raadpleging altijd nog bij 's Vorsten *Schout*, *Burgemeesteren*, *Schepenen* enz. Doch ook

5°. Om dezen meer aan zich en Stads belang te verbinden, verzoeken zij eindlijk de *benoeming* der *Burgemeesteren*, der *Schepenen*, enz.

om

om daar uit, *naar inhoud van elks Privilegie*, of zelf de verkiezing te doen, of van wege den Vorst door 's Vorsten gemachtigden, den Stadhouder en Raad te laten doen.

En wat is hierop het kort en bondig antwoord van Margareta?

„ Mijn gen. Vrouwe — heeft geſien in den „ Raedt deſe Artikulen — — — ende daerop ge„ adviſeert het gene des hier naer volght. Op 't „ eerſte Artikul [de Vroedſchappen], dat heur „ Genaden niet machtich en zijn te gonnen 't „ geene des die voorſz. van de Staten bij denſel„ ven Articule begeeren en verſoecken." Zij ſlaat dit dan glad af. Maar op 't ſlot voègt zij er 't geheel antwoord bij: „ Ende want bij mijn „ voorſz. Gen. Vrouwe, mits den Apoſtillen „ voorſchr. op eenige van den voorſz. Artik. niet „ volkomentlijck voorſien noch geantwoordt en „ wordt, naer de meyninge ende begeerte van de „ voorſz. van de Staten. Sij verklaert mits de„ ſen, dat onſe alregen. Heere den Roomsch „ Koning, haer Heere ende Vader in deſe Landen „ afgekomen zijnde, ſij ſal geerne die hand daer „ aen houden, ende haer vermogen doen, dat „ ſijn Kon. Majeſteyt op al breeder ende voorder „ voorſien ſal, tot benoegen van den voorſz. van „ den Staten. Actum te *Dordrecht*." — — Doch hiervan is niets gekomen.

Ziedaar den ſtaat der zaken bij Keizer *Karels* minderjarigheid; de Steden hadden toen die *Vroedſchappen* niet; en Maria's *Privilegien* waren eene reeds afgedane zaak. En daar was uit al het vorige gebeurde, ten tijde van Maria, en Maximiliaan, Karels Grootvader, en nu wederom Voogd van zijnen Kleinzoon, geene reden

hoegenaamd, om die Privilegien van *Maria*, wiens man zoovele beroeringen, tweedracht, bloed en moord, had bijgewoond en uitgehard, geene reden, zegge ik, om die Privilegien wederom intevoeren, hoe genegen hij anderszins voor de Landzaten mogte geweest zijn. Ook zal 't vervolg genoeg leeren, dat op dit invoeren in die later tijden geene de minste gedachten geweest zijn.

Onder Karel 1507.

Zien wij de bijzonderheden, nopens de Vroedſchappen tusſchen dit jaar 1507. en 1515. toen Karel zelf het roer der Regering aanvaardde.

Delft.

Zij zijn de volgende: Van *Delft* vinde ik, dat Maximiliaan in 't jaar 1508. den 23 Nov. (4) als Voogd aan Delft vergunde *eene Vroedſchap, duerende den tijt van der onbejaertheyt ende onmondicheyt van ons Karel.* — Doch dewijl hiervan niets in de *Beſchrijvingen van Delft* voorkomt, zoude lichtlijk hier eene jaarverzinning kunnen zijn.

Leiden.

Van LEIDEN is meer bekend. Maximiliaan, als Voogd, deed hun in 't jaar 1510. den 19 Oct. eene nadere Vergunning (5), gebouwd op 't vorig Privilegie, „ om van nu voortaen te uſe„ ren van den voorſz. — Privilegien van den „ Veertigen, ende achtervolgenden dien kieſen „ — 16 rijke, notable — — en van Burge„ meesters en Treſoriers, dat die Gerechte met „ der Vroedſchap kieſen zullen 3 Burgemees„ ters en 2 Treſoriers." — Doch omdat het woord

(4) Ik wete niet, dat dit gedrukt voorkomt. 't Is ter Leenkamer, in 't *Privilegieboek*, *ſedert Karel* — *Kas* K. fol. 19. verſo.

(5) MIERIS, *Privil. van Leiden*, bl. 134.

woord *Vroedſchap* ſedert dien tijd van twijfelachtige beteekenis ſcheen geworden te zijn, zoo wordt er uitdruklijk bijgevoegd: „ Onder de„ welke van de Vroedſchap wij *voortaen* willen „ die Veertich geroepen ende begrepen te we„ ſen, gelijckelijken, hooft voor hooft, even„ veel ſtems hebbende." Waarmede dan *deze Veertigen*, ſchoon oorſpronglijk tot Kiezers geſchikt, volkomenlijk niet alleen de *Repreſentanten* der Burgerij, ook in den *Raad*, wierden, om *te helpen raden*, maar ook, ſedert er geene andere leden dan *Veertigen* tot het beſtuur ingekozen wierden, en dus allengskens het getal van Veertig in Rade, op den naam van Vroedſchap zich bij die *Veertigen* bepaalde, de naam van *Vroedſchap* in Leyden aan dit lighaam van Veertig (gelijk elders aan de 36, 24. enz.) verbleef, uitgezonderd alleen, wanneer zij tot het benoemen van 16 enz. als *Veertigen* werden zaamgeroepen. Doch dit Privilegie was maar voor een tijd, 't was: *duyrende den tijd en termijn van drie jaren naestkomende*, dat is, tot 1513. De Vorst voegt er bij, dat, *alzoo dat Privilegie van de XL. — zekere jaren is geſuspendeert geweest*, [namelijk van 1504. zie boven], en hierdoor *de laatſte Veertigen* of verſtorven of verduisterd waren, hij daarom voor deze keer zelf de benoeming der XL. doet. Doch in 't volgend jaar nieuwe twisten gerezen zijnde tusſchen Vroedſchappen, Officieren en Burgeren, over het verkiezen als anders, waaruit groote beroerte was gerezen, zond hij den 18 Oct. 1514. (6) derwaards Gemachtigden uit zijne Hollandſche Ra-

(6) *Privil. van Leiden*, bl. 143.

Raden, die partijen zouden hooren en in 't minlijke *vereffenen*, of anders met goedvinden der Landvoogdes daarin voorzien, waaruit gevolgd is, dat Zij partijen op 't *Stadhuis* vergaderden, eerst den *Schout, Burgermeesters en Gerechte, en voords den Vroedſchappe, ende meestendeel van den Rijkdom* — waarvan de eene partij uitmaakte *den Schout, Scepenen ende een deel van der Vroedſchap*, en de andere *drie van de Burgermeesteren ende vele van der Vroedſchap mit alle den Rijkdom*. Zij beſlisſen de Verſchillen; Maximiliaan keurt het goed, bepaalt op nieuws de Veertigen, en de wijze van noeming van hun, en van Schepenen, enz. met nádere aanduiding van de onderſcheiding van de *Vroedſchap* en *Veertigen* op deze wijze: *ſullen die veertich perſonen — — gehouden worden t'allen tijden, dat die Vroedſchap op eenige ſaecken, der Stede aengaende, vergaderen ſal, mette ſelve Vroedſchap — mede te vergaderen — zijn opinie ende ſtem te geven — welke ſtemmen van de Veertich van ſulker macht ende weerden ſullen weſen als die ſtemmen van de Vroedſchap.* — Doch dit geſchiedde al weder *tot 's Vorsten wederzeggen* (7). Van dien tijd dan af bepaalde zich het woord *Vroedſchap*, (geheel anders dan te voren, in het derde en 't begin van 't vierde tijdperk) bij het *lighaam* der vorige Regenten, met influiting der Veertigen, zoo echter, dat in ſommige zaken van gewicht de meestgewichtige poorters, op den naam van Rijkdom, in hunnen invloed gekend werden, ten minsten op 's Vorsten last bijeen geroepen wierden, of konden worden, om de ſtem der burgerij ook mede te hooren.

Van

(7) *Privil. van Leiden*, bl. 145. en 136.

Van *den Briel* vind ik, dat Maximiliaan in 't jaar 1512. gedurende *Karels minderjarigheid*, orde gefteld had op de jaarlijkfche verkiezing der Regering *bij dien van den Vroetfchappe der Stede, als die gezworen van den ouden ende nieuwen Gerechte* (8). Briel.

Verder levert dit Tijdperk, zooveel ik weet, niets aanmerklijks op, dan alleen dat Maximiliaan bij Handvest in 1512. 23 Nov. aan die van *Enkhuizen* oorlooft, om *in plaats van drie Burgermeesters, die ten regimente van der Stede gefield werden uit die Rijkdom van onfen Stede*, maar die jaarlijks *afgingen*, een derzelven aan te laten blijven, en er drie bij te kiezen (9), waar op VAN HOOF aanteekent, *dat 's jaers daerna bij de Burgermeesters en Schepenen, met toeftemming der gemeene Rijkdommen (foo wierden de Vroedtfchappen genaemt, om dat fe alleenlijck uit de rijkften befonden,)* eene *zekere Keure* gemaakt wierd. Deze bijvoeging doet zien, hoe de vaste getalen allengskens dien naam van *Vroedfchap* verkregen. En 't is ten opzichte van Enkhuizen hier zeer toepaslijk, dat in een later *Octrooi* van Keizer Karel van 1523. (10) gezegd wordt, dat, *over lange jaren geoctrojeert zijn geweest XX mannen van den alderrijckften der poorterije, bij admisfie van den welcken XX mannen, overmits hoerluyder* RIJCKDOM, *worden alle d'affairen van der Stadt geregiert — ende uytten buyck van de Stede hebben de vier Burgemees-*

(8) ALKEMADE, *den Briel*, D. II. bl. 124.
(9) *Privil. van Enchuyfen*, bl. 60. en VAN HOOF, *Hift. van Enkh.* bl. 44.
(10) Ibid. bl. 64. a.

meesteren gecoren geweest. In dien zelfden Brief wordt dan ook gewaagd *van den* VROETSCAP *onſer Stede totten getale van XX mannen.*

Dit van het tijdperk van Karels onmondigheid! Zien wij nu het gebeurde bij en na zijne meerderjarigheid en Huldiging in 't jaar 1515. toen hij zijn XVIde jaar intrad, tot aan 't jaar 1549. Dit zal ons nieuwe opheldering opleveren.

Karel gehuldigd 1515.

Hij werd plechtig ingehuldigd door de Staten te Dordrecht den 3 Junij 1515. Bij deze Inhuldiging en weêrzijdſche Eed-verbintnis, waarvan de plechtige Acte voorhanden is (11), viel een diep ſtilzwijgen, en geene hoegenaamde bedenkingen nopens *Privilegien* zijner *Grootmoeder Maria*, noch van *Vroedſchappen*, daarmede verbonden; Hij belooft *de H. Kerk*, *Weduwen en Wezen*, en *de Privilegien* te onderhouden, voortijds verleend bij zijne Grootvaderen *Philips*, *Karel*, en hunne voorzaten, en ook die gegeven zijn bij zijnen Heer Vader *Philips*, Koning van Castilie, *in der manieren als zij die deughdelijcken ghebruyckt hebben ofte ſchuldich waren te gebruiken*; of gelijk het bij die van Leiden (12) wordt uitgedrukt: *zoo verre zij die deuchdelijck hebben* enz. Hoedanige Bijvoegingen het misbruik van tijd tot tijd noodzakelijk gemaakt had; om zich te dekken tegen al te ruime uitleggingen, of verkeerde begrippen. Gelijk er ook een tijdſtip was, waarop de Graven zich begonnen te bedienen van *ſalvo iure nostro vel dominio*, *behoudens ons rechts*, *of onzer heerlijkheid*; en naderhand, *behoudens ons recht en*

(11) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 20.
(12) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 57.

Digitized by Google

en eens iegelijks recht. Met deze Algemeene Huldiging kwamen de afzonderlijken genoegzaam overeen, wanneer de Vorst in perſoon de Steden met zijne tegenwoordigheid vereerde. Ik zal alleen die van Dordrecht gedeeltlijk affchrijven (13): zij begon: *Alſoo die borgeren ende ingezetenen — van Dordrecht — — mijnen gen. Heeren — — Kaerle — — voor hoiren — — Landsheere ontfangen ende gehult hebben, zoe zij van rechtswegen ſchuldich zijn te doen, zoe heeft — mijn Gen. Heere — — —. Dat zweren wij als Grave — — — die Heyllge Kercke voorteſtaen ende in hoeren rechten ende vrijheden te onderhouden, Weduwen ende Weſen te beſchermen — — te houden ende te doen onderhouden die rechten, previlegien, hantvesten — — voortijts verleent — bij Hert. Philips, Karel — — ende bij den Coninck Philips, onſen Heere ende Vadere* — enz. (14)

Na het aangemerkte op het jaar 1507. en 't nu voorgevallene bij *Karels* meerderjarigheid, is het dan niet zonder reden, dat omtrent dezen tijd ſommige Steden pogingen deden tot het *hebben* of Privilegie te Amſteldam 1516.

(13) VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 861.

(14) Men heeft op eene zonderlinge manier uit het *eerst* en *laatst* zweren eenen bewijsgrond zoeken te halen voor den minderen of meerderen graad van *Oppermacht* des Vorsten en *Onafhanglijkheid* der Ingezetenen; maar men heeft niet bedacht, gelijk de Tekst duidlijk medebrengt, dat er vooraf gaat, dat dit geſchiedde *alzoo*, of *omdat*, *de burgeren ons* GEHULDIGD *hebben*, *gelijk zij* SCHULDIG *waren*; en dat daarop dan de weêrzijdſche Eeden volgden, onverſchillig wie *eerst zwoer*; daarbij zijn er meer voorbeelden, dat de *Staten* of *Steden* den Eed eerst deden, en dan *de Vorst* volgde. Doch dit te bewijzen, komt hier niet te pas.

Digitized by Google

of *herſtellen* der nu dus genoemde *Vroedſchaps-collegien*. Zien we eenige voorbeelden. Wij vinden nog in 't zelfde jaar bijzondere *Stedelijke Verordeningen* en *Vergunningen* ten aanzien van 't Steden-beſtier. En wel in tijdorde: 1°. van *Amſteldam*. WAGENAAR in zijne *Beſchrijving* (15) verhaalt, dat na de huldiging des Landsheeren de Amſteldamſche Regering vele pogingen deed, om van den Vorst weder te verkrijgen het Privilegie van Maria, om de XXXVI. zelve vol te maken, en dan XIV. te benoemen, waaruit de Graaf of zijn Stadhouder en Raden VII Schepens kiezen zouden. En hierbij gebeurde dit zonderlinge. Men vergaderde de *Vroedſchap*, en men beſloot bij meerderheid: dat men de nieuwe benoeming van XXXVI. en XIV. zoude doen, en die *benoemingen* dan zenden *in den Haghe nae ouder gewoonte*. Maar indien men aldaar zwarigheid of tegenſtand ontmoette, zoude men, voor Stads rekening, zich bij den Vorst zelf vervoegen en verzoeken (*an onſe genadichſte Heere vervolgen*) *om continuatie van den Privilegien, die de Stede daer aff heeft, ewich of ad tempus.* Dat het Hof hun dit weigerde, blijkt hieruit, dat de Regering ſedert bij Bidſchrift zich aan Karel zelf wendde, doch dees wilde hieromtrent niets bepalen, zonder vooraf te hebben ingenomen het *Bericht van den Stadhouder Henrik van Naſſau, en de Raden van Holland*, maar dewijl *de dag* ter verkiezing en gewone verandering der Wethouderſchap zoo kort op handen was, beſloot hij met zijnen Raad den 17 Jan. bij wijze van

(15) *Amſteld.* D. II. bl. 466. en 468. en NOORDKERK, *Privil.* bl. 90.

van *Voorziening bij voorraad*, *voor deze reis*, *uit zonderlinge gunste toeteſtaan*, *dat het getal der XXXVI. ten gewoonlijken tijde*, *volgemaakt werdt*, *en dat*, *door dezelven de benoeming tot Schepenen geſchiedde.* Waarop *Karel*, na ingekomen gunſtig bericht, den 8 Novemb. 1516. hun het Privilegie van XXXVI. vernieuwt of 't vorige bevestigt, echter met bijvoeging: *voorzoover zij daervan deugdelijk genot en gebruik gehad hebben*, maar ten aanzien der during was het maar *tot zijn wederroepen of wederzeggen* (16).

In *den Briel* had Maximiliaan als Voogd in 't jaar 1512. eene Vergunning gedaan, maar nu verzochten zij bij Karels huldiging, om het vorige Privilegie *te continueren*, en hun dat *ten eeuwigen dage* te gunnen, en Karel (*alzoo wij nu tot onſen mondigen jaren gekommen zijn*, zegt hij), heeft daarop den 9 Jun. 1515. na ingenomen *Advijs* van *Stadhouder* en *Raden*, *uit zonderlinge gratie*, hetzelve aan hun toegeſtaan, maar insgelijks met uitdruklijke bijvoeging: *dit al tot onſen wederſeggen* (17). Briel 1515.

Met *Leiden* ging het anders toe. Maximiliaan had als Voogd in 't jaar 1510. (18) den 19 Oct. hun een vorig Octrooi op de *Vroedſchap* verlengd *voor drie jaren* (19). Na 't eindigen Leiden.

des-

(16) WAGEN. ald. bl. 469. en *Handv.* bl. 106.
(17) *Privil. van den Briel*, D. II. bl. 123, 125.
(18) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 147. ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden*, D. II. bl. 627. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1446.
(19) Zie boven, bl. 282.

deszelfs had hij in 't jaar 1514. 28 Oct. hetzelve *met eenige verandering gecontinueerd tot weêrzeggens* (20). Men vindt hierop den 1 Julij 1515. vooraf eene ſtilzwijgende goedkeuring van de Uitſpraak en 't opgevolgd Octrooi van Karels Grootvader Maximiliaan van 1514. bij de verkiezing van 4 Veertigen, uit eene hun toegezonden benoeming van XII (21). Maar hoe was dit toegegaan? Zie hier het gebeurde!

Maximiliaan en Karel hadden eenige Hollandſche Raden naar *Leiden* gezonden (22). Dezen riepen voor zich *Burgemeesteren, Schepenen en andere Officiers en Ingezetenen der Stad*, om de oorzaken der twisten te vernemen, en een minnelijk vergelijk te bewerken. Zij aldaar den 9 Nov. 1514. aangekomen, vertoonden hunne Commisſie op 't Stadhuis *aan Schout, Burgemeesteren en Gerechte, en voords der Vroedſchappe en 't* MEESTENDEEL *van den Rijkdom.* 't Bleek hun, dat de verſchillen gerezen waren *uit de verkiezinge van XL perſoonen op St. Jacob*, bij adviſe van de eene partij, als *Schout, Schepenen en een deel der Vroedſchap*, die meenden, dat, vermits de *exſpiratie van 't Octrooi*, zij volgens hunne *Privilegien* en *oude Coſtumen* mogten proceederen tot verkiezing en volmaking van de oude XL. De ander partij, zijnde 3 der Burgemeesteren en velen *van de Vroedſchap*, met *alle den Rijkdom* vermeenden, dat zij zulke XL., als Zij (de Graven) bij hunne *Commisſarisſen* hadden doen

(20) Zie boven, bl. 284.
(21) MIER. *Privil. van Leiden*, bl. 136.
(22) Ibid. *Handv. van Leiden*, bl. 144.

Digitized by Google

doen ſtellen, behoorden te *continueren*, uit kracht van 't Octrooi; immers bij *voordduring van 't zelve*; meenende dit niet *geëxpireerd* te zijn, overmits de *laatſte Bede* nog loop hadde. De Commisſarisſen konden partijen niet vereenigen. Maar het de dag zijnde van *Burgemeesters*, ſtemmen beide de Partijen, dat *Commisſarisſen voor deze reize* kiezen zouden 4 Burgemeesteren uit de perſoonen, die zij benoemden: deze kozen hierop 4 Burgemeesters, *Lochorst*, *Lodeſtein*, *Stoop*, *Warmond*. En zij *continueerden* met *conſent* van partijen de *oude Treſoriers*. Hierop hebben zij den *Schout*, *Burgemeesteren en Gerechte*, met den meestendeel der *Vroedſchap* zoo onderwezen, dat zij toeſtemden in 't verkiezen van de Veertigen; na welk conſent de *Commisſien* verkozen XL perſoonen, met name: — — — —. Hierop volgt 's Vorsten bekrachtiging, en verder oorlof aan *die Veertigen* om van nu voortaan, achtervolgens de oude Privilegien alle jaar op St. Jacobs Avond te kiezen 16 perſoonen, om daaruit bij den Stadhouder en 't Hof aanteſtellen 8 Schepens, te *preſenteren* bij den Schout en 2 Burgemeesteren; en die XL zullen altijd gehouden zijn te *helpen raden* aan de Vroedſchap in Stads zaken, ook in 't ſtemmen der Vroedſchap op St. Mart. Avond tot Burgemeesters en Treſoriers. — En bij afſlijvigheid van XL zullen de overige Veertigen eenen anderen tot XL kiezen. En tot meer vrede beveelt de Vorst aan Schout, Burgemeesters, Schepenen, Gerecht, Treſoriers en andere Officieren, hunne officien wel te bedienen. — *Tot onzen wederzeggen.* Met last aan 't Hof, de Rekenkamer, den Bal-

juw van Rijnland en den Schout van Leiden, om op de onderhouding acht te geven. Toen nu hierop 4 van de 40 bedankten, bleven er 36 over. Hiervan is ook eene *Acte* over van 1515. den 1 Julij, bij MIERIS, *Handv.* p. 136. waarbij de Vorst, of zijn Raad, belast, dat de 36 zouden noemen 12 perſoonen, waaruit hij er 4 verkoos, die den Eed deden in handen van den *Preſident van Holland*, gelijk dit op den rugge der *Acte* aangeteekend ſtaat.

Dit geſchiedde dan in 1514. en 1515. Maar in 't jaar 1519. was er wederom Oneenigheid (23). Dit leert de nieuwe Verordening! Karel had den 26 Oct. 1518. dat Octrooi van 1514. *tot wederzeggen* verleend, om redenen *wederroepen*. Sedert, zegt hij, was Hem betoogd, dat de Burgers zulke XL. van oude tijden hadden, en de welvaart der Stad hiermede verbonden was, en zij bij de *nieuwe Bede* daarom verzocht hadden; hij had hun dit toegezegd. Nu wil hij dit nakomen, en zendt daartoe *Commisſarisſen*, om uit de Stedelingen 40 perſoonen te kiezen, en te vernemen, wat gezag hij dien XL. ten hunnen beste zoude geven. — Hierop gehoord wat te hooren was, benoemt Hij 1519. den 21 Junij die XL., en deze zullen 's jaars XVI perſoonen noemen; deze XVI door Schout twee Burgemeesteren den Stadhouder aanbieden, die hierop kiezen zal; en op St. Mart. Avond zullen de XL. met de Vroedſchap aanſtellen de Burgemeesteren en Treſoriers, en bij aflijvigheid enz. een'

(23) MIER. *Handv.* bl. 147.

een' nieuwen XL. kiezen, oud 28 jaren: dit alles *tot wederzeggen.*

Van *Haarlem* vind ik niets naders. Haarlem.

Die van *Gouda* zonden op den gewonen voet in 't jaar 1516. den 3 Jan. aan den Stadhouder de *benoemde* perſoonen, om Burgemeesters en Schepenen daaruit te kiezen, waarop 't Hof of de Raad van Holland de ouden deed aanblijven en geene nieuwe keuze deed, om de afwezigheid des Stadhouders (24). En men heeft nog in 't jaar $15\frac{23}{24}$. den 4 Jan. (in de *Bijlage*) in de *Memorialen van Sandelyn* eene *Acte van Continuatie van der Wet*, waarin gezegd wordt, *dat de tijt van te vernieuwen die wet binnen der Stede van der Goude aenſtaende is, ende die Commiſſariſen bij der Kon. Maj. geordonneert, omme. NB. die zelve Wet* ENDE ANDERE *in Hollant te vernieuwen ende te kieſen abſent zijn.* Waaruit blijkt, dat er buiten *Gouda* ook nog *andere* Steden waren, die toen zonder die eigen Verkiezingen zaten. Gouda.

Wat *Dordrecht* belangt: ik toonde boven, dat hun Privilegie 25 jaren zoude duren, en dit derhalve ophield in 't jaar 1519. Hetzelve ſchijnt later verlengd te zijn. Immers VAN DE WALL (25) gewaagt van eene *verlenging* van 't Collegie van de XL. en van de XXXIV., gegeven in 't jaar 1526. voor den tijd van 4 jaren, 't welk dus eindigen zoude in 't jaar 1530. Dordrecht.

Met *Rotterdam* liep het nog later aan. Uit een Octrooi den 15 Nov. 1524. (26) blijkt, dat Rotterdam.

Ka-

(24) MS. bij mij, 1516. 3 Jan.
(25) *Dordr.* bl. 1087. (c).
(26) Bij LOTS, *Rotterdam*, bl. 340.

Karel in 't jaar 1518. den 8 April deze Stad gegeven of *bevestigd* had een vorig Privilegie van XL., maar 't welk nu in zo verre veranderd wierd, dat de perſoonen verminderd wierden tot op XVI, maar ook dit ſlechts *tot wederzeggens*, en in alle de overige Artikelen voor den tijd *van zes jaren*, en dus tot 1524. Men heeft in de gedrukte *Lijst der Charters van Rotterdam*, in folio, bl. 42. eene Aanmerking op dit Privilegie van 8 April 1518. 't welk zij noemen: *zeer remarquabel, alſoo uit 't nader Octroy van 15 Nov. 1524. blijkt, dat de Regering van Rotterdam zig gehouden heeft, als of deſelve dit Privilegie verlooren hadde, en dus ſulx te dier tijde geſecreteerd heeft gehad.* Zoo ging het in die dagen! — *Doch alzoo* (zeggen zij nu op 't jaar 1524.) *deſelve feſtien luttel in getalle zijn, overmits dat vele van hen kooplieden, en dikwils van huys zijn, ſoo dat ſwaer ende difficil valt, als dan den buyk ende Gemeente derſelver Stede te travailleren — — om te commen — —*, zoo octrooieert Karel, op hun verzoek ('t welk ſtrekte, om een getal van 40 te hebben,) een Collegie van XXIV Raden, vermeerderende daarmede de vorige XVI perſoonen, zullende hij voor de eerſte reis deze XXIV bij zijne *Commiſſariſen* doen ſtellen. En dit insgelijks met de bijvoeging: *Ende dit al gedurende tot onſen wederroepen of wederſeggen* (27).

Alkmaar. Het zelfde, dat te Rotterdam tot 't jaar 1519. plaats had, om XVI perſoonen tot *Vroedſchappen* te hebben, die naderhand op XXIV kwamen, had ook te *Alkmaar* een jaar vroeger plaats: zij de-

(27) LOIS, *Rotterd.* bl. 336–343.

deden in 't jaar 1518., volgens hun eigen verhaal, bij Karel, als hun wettigen Souverein, een aanzoek, om eene Vroedſchap van XL perſoonen, zoo als zij van Karels Vader gehad hadden; maar dit hun verzoek werd afgeſlagen, zoo als het lag. *Maar zij hebben alleenlic* (zeggen zij) *verworven een Vroetſcip van zestien perſoonen* (28). En dus blijkt ook hieruit, dat bij den aanvang der Regering van Karel ſedert 1518. de Vroedſchap van Alkmaar werd uitgemaakt uit XVI perſoonen, (behalve het Gerecht en de Magiſtraat), 't welk nog ten overvloede wordt bewezen door eene *Acte*, waarbij *de Vroedſchap* in dat jaar 1518. van de Erfgenamen van *Klaas Korf het Haardſtedegeld van deze Stad, dat hij in den jare* 1498. *voor hem gekogt hadde* (29), in 't jaar 1518. den 5 Julij weder afkocht (30), en waarin men deze onderteekening aantreft: *Geſchiet bij de Burgemeesteren, Schepenen ende Gerechte der Stede, bij conſent wille ende weten van den perſonen* UTEN OUDEN VROETSCHAP, *die hier naer haer naem en merck onder geſtelt hebben.* Welk woord *oude Vroedſchap*, vergeleken met de namen, die veel meer dan XVI uitmaken, aantoont de tegenſtelling met *de nieuwe Vroedſchappen*, die ſlechts XVI uitmaakten, en welke *ouden* dan waren de nog overig gebleven leden uit *het vorig* Vroedſchapscollegie van XL.

Van

(28) *Privil. van Alkmaar*, bl. 34.

(29) Zie den Koopbrief van Philips in de *Handv. van Alkmaar* bl. 28. als een gedenkſtuk van 't Deelgenootſchap des Kennemerlandſchen Opſtands, en de ſtraffe deszelven.

(30) Deze Acte is bij G. BOOMKAMP, *Beſchrijv. van Alkmaar*, bl. 59.

Delft. Van *Delft* is mij niets naders voorgekomen, dan dat haar Octrooi eindigde in 't jaar 1531. Waarvan hierna.

Enkhuizen. *Enkhuizen* verzocht in 't jaar 1524. om in plaatze van 20 uit *de rijkſten* te mogen hebben 24, zoo uit *de rijkſten*, als uit *de verſtandigſten en nuiſten*; en *Karel* octrooieert den 20 Maart $15\frac{23}{24}$. hun 't laatſte, om zeergoede redenen, maar evenwel ſlechts van XX perſoonen, *durende tot onſen wederſeggen* (31).

Schiedam. Eindelijk *Schiedam* verkreeg in 't jaar $15\frac{17}{18}$. den 14 Januarij, „ dat ſij voortaen zouden hebben XXIV perſonen van de beste en notabelſte — — die repreſenteren zouden het ligghaam der Stad, en macht hebben van jaar tot jaar — uit de XXIV perſonen oſte anders uyt den Lichame der Stede te kieſen vier perſonen tot Burgermeesteren, en veertien tot Schepenen, die ſij gehouden ſouden weſen overteſeynden aen den Keyſer of ſijnen Stedehouder, om daer uyt te nemen en ordonneren twee Burgemeesteren en ſeven Schepenen. Dus leest men in de opgaaf in 't *Groot Plakaatb.* (32), doch men vindt er niet bij, hoe lang dit duren zoude.

Ik ga voorbij 't Octrooi van *Karel* aan *'s Hage* van 1525. den 21 Sept. waarbij hij *tot wederſeggen* vergunt XII perſoonen van *den Rijkdom*, *wel-*

(31) *Privil. van Enkhuizen*, p. 63—65. Vergel. VAN HOOF bl. 49. En deze XX worden in 't jaar 1530. *Vroedſchappen* genoemd in eene *Keur*, ald. bl. 52.

(32) D. III. bl. 535. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1439.

welke met die van den Gerechte zullen repreſenteren het lighaam van den Hage (33).

Trekken wij dit alles te zamen, zoo blijkt, dat in *de eerſte Regeringsjaren* van Keizer Karel tot aan 1530. er geene bepaalde en voorddurende Vroedſchaps Collegien geweest zijn, en dat dezulken, die er waren, ſlechts, of voor *jaren* of *tot wederzeggens* zijn gegeven, ten minste, in die Hoofdſteden, hier boven genoemd, die wegens hare meerdere grootheid en handelbezigheden den toon gaven; en dat het veel tijd en moeite kostte, eer die Collegien meer vastigheid konden bekomen.

En zoo kome ik tot het jaar 1530. zijnde het latere tijdperk van Karels lange en gezegende Regering, gedurende het welke mij nu te bewijzen ſtaat, dat de Hollandſche Steden geene zoodanige vaste of *permanente Vroedſchappen*, bij voorddurende Privilegien, gehad hebben, als de meeste Schrijvers *onzer Vaderlandſche Hiſtorien en Rechten* zich verbeelden. Hiertoe zal ik uit de *Staatsregisters* en *Octrooien* zelf de bewijzen halen. In dezelven vindt men, dat de *Staten*, die door *Ridderſchap* en de zes *Hoofdſteden* werden uitgemaakt, toen Staatsgewijze, om zulke Vroedſchaps-Octrooien verzochten, dat is, het werd nu Staatsgewijs gedaan. De aanleidende gelegenheid was deze. Karel kwam in 't jaar 1530. in perſoon in de Nederlanden te Brusſel aan. De Staten van Holland zonden aanſtonds, en lieten door monde van hunnen Penſionaris Hem verzoeken; *hij wilde commen in Hollant*, *ge-*

Na het jaar 1530.

(33) Zie 't *Octrooi* in de *N. Nederl. Jaarb.* 1763. bl. 301.

gelijcken in andere ſijne Landen, tot conſolatie van ſijne Onderſaten aldaer (34). Hij riep te Brusſel in 't voorjaar van 1531. tot en voor zich eene Vergadering van alle *de Staten zijner Erflanden*, en daaronder ook die van *Holland*, tot het doen eener *Bede* of *generale Petitie*, waarin Holland zoude dragen *f* 100000:- 's jaars, voor zes jaren tijds, van welke *Bede* of *Subſidie* een derde deel gebruikt zoude worden tot betaling *van ſchulden en losſing van renten;* een derde tot beſoldiging van 't *Krijgsvolk;* en een derde tot onderhoud van *'s Vorsten ſtaat en andere zijne affaires.* Hiertoe waren dan te Brusſel gekomen niet alleen de afgezondenen van de *Ridderſchap* en de *zes groote Steden*, maar ook eenige anderen van de *kleine* Steden, als die van *Rotterdam*, *Schiedam*, *Hoorn*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Alkmaar*, bl. 294. Deze gelegenheid namen de Staten waar, om aan den Keizer of zijne Gemachtigden eenige Verzoeken te doen, en onder die verzoeken was er een bij name, om *Vroedſchappen* te hebben, bl. 300. De woorden dulden geen twijfel, hoezeer onze Geſchiedſchrijvers hiervan gemeenlijk een diep ſtilzwijgen houden. *Insgelicx verſochten zij van de Vroetſcippen, Veertigen, ende diergelicke te uſeren* DURENDE DIE BEEDEN, *mit meer andere Articulen, den Commisſarisſen — — overgegeven*, (dat is voor 6 jaren). Uit deze woorden is het zonneklaar, dat, daar zij dit verzoeken, *ge-*

(34) AART VAN DER GOES, *Register der Dagvaarden der Staten*, D. I. bl. 292. enz. De Onderdanen waren nooit bang, om hunen Souverein in perſoon bij zich te hebben; het tegendeel was waar.

gedurende die Beden, dat is voor den tijd van *zes* jaren, van 1530-1536. zij 1°. *of* op dien tijd zulke Vroedſchappen niet *meer* hadden, *of* 2°. dat de tijd derzelven ſtond afteloopen of afgeloopen was, *of* 3°. dat het *gebruik* hun opgezegd was. Wat men kieze, dit ſtaat vast, dat de Geſchiedſchrijvers den bal misſlaan, als zij met vele vertrouwlijkheid of ſteunende op *Maria's* vernietigde *Privilegien*, die *Vroedſchappen* overal als voorddurende en vaste Lighamen doen voorkomen. Waartoe anders een verzoek van enkel voor *zes* jaren, indien zij die van rechtswege hadden of gebruikten. Veel eerder zouden zij dan hunne klachten, of punten van bezwaren, ingeleverd, of geklaagd hebben over 't verminderen of ſchenden hunner Privilegien, of zich op vroeger Privilegien beroepen hebben. Maar niets van dat alles! Ook vinde ik niet, dat, offchoon de Artikelen, den Keizer zelf overgegeven, bl. 302. en de gevraagde Bede voor 6 jaren tot *f* 80000:- ingewilligd zij, bl. 308., die Verzoeken, ten minste als voorafgaande *Conditien*, zijn ingewilligd, bl. 309. De *Acte* van *Conſent*, door de Staten gedragen, is van 't jaar 1531. den 14 Dec., en daarop is de *Acte van Octrooi* gevolgd, naar de gewoonte van dien tijd, en alhier in de *Bijlage* h. d. geplaatst. Doch in die *Acte van Octrooi* is ook geen enkel woord te vinden van 't *verleenen*, *bevestigen* of *octrooieren* van *Vroedſchappen*, als voorafgaande *Voorwaarde*; maar alleen de meestgewone Bedingſelen (35).

Even-

(35) Zelfs wordt dit niet gevonden bij eene *vorige Bede* van 1529. waarvan de *Acte van Conſent* nog voorhanden is.

Evenwel uit eene en andere omſtandigheid beſluit ik veilig, dat Keizer Karel daarna den Verzoekeren, zoo niet aan allen, ten minste ſommigen, het verzoek heeft toegeſtaan, 't zij bij eene algemeene Verordening, 't zij bij bijzonder Octrooi. Van dat algemeene blijkt uit latere Verklaring, hierna bijtebrengen. Van bijzondere Octrooien heeft men voorbeelden in *Alkmaar* en *Delft:* Alkmaar verkreeg reeds in 't jaar 1530.
Alkmaar. den 26 Sept. een Octrooi (36), waarbij gezegd wordt, *dat zij van een vorig Privilegie van XL. ſomwijlen gebruikt hebben, ſomwijlen niet* (37). Zij krijgen nu XXIV perſoonen, enz. maar *alles ghedurende den tijdt van zes jaren*, en dus tot het jaar 1536. (38) Dat nu ook dit in 't jaar 1537. eindigde, blijkt uit de dus verre onuitgege-

(36) *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 534. en *Privil. van Alkmaar*, bl. 34.

(37) De reden dezer bewoording is thans klaar. Philips de Schoone had hun 't Privilegie maar gegeven tot aan 't jaar 1504. zij konden derhalve 't zelfde niet van rechtswege gebruiken, ſedert dien tijd, zonder nieuwe Bevestiging. En die was niet geſchied. 't Is dan zeer onwaar, om niets meer te zeggen, dat de laatſte Memorieſchrijver, voor Alkmaar bl. 9. ſprekende van dit *zesjarig Octrooi* van Karel, de affchaffing der vorige Privilegien als *onwettig* doet voorkomen. Zij waren van zelfs vervallen geweest; het *Octrooi* was *geëxſpireerd*, zoo als men later ſprak.

(38) Dit Privilegie van Keizer Karel van 1530. is bij zekere gelegenheid van Verſchil een groote ſteen des aanſtoots geweest, en daarom door den Schrijver of Steller der bekende *Memorie* met de zwartſte verwen afgemaald, en Karel daarbij als een geweldenaar voorgedragen. Het onbezonnene hiervan daargelaten, heb ik de zaak zelve wel waardig gekeurd, om wat breeder in eene *Bijlage* op 't jaar 1530. uittehalen.

Digitized by Google

geven Stukken van 't Hof van Holland, (*Bijlage* op 't jaar 1537. den 17 Decemb.) waar gezegd wordt, dat die van Alkmaar aan den Raad van 't Hof hadden voorgedragen, *dat zij uyt cracht van zekere Octroye van de Kon. Maj. gewoenlijck zijn geweest alle jaers bij de Vroetſchap te kiezen.* — — *Welck Octrooy nu onlanx* GEËXPIREERT *zijnde.* — — Maar hetzelve is toen nog eens voor *zes* jaren, en dus tot het jaar 1542. verlengd, zoo als kan opgemaakt worden uit de woorden van een later Octrooi van 't jaar 1610. van de Staten van Holland.

Dat van *Delft* hield in 't jaar 1531. op; zulks Delft.
blijkt uit een Beſluit van den *Raad van Holland* (39), waarbij den 1 Mei 1531. tot grond eener Voorziening gelegd wordt: „ Alſoe tot „ kennisſe van den Hove van Hollant gecomen „ is, dat 't Octroy die van Delft bij de K. M. „ gegunt, omme te mogen bij den Veertigen „ procederen totter electie van den Burgemees„ teren ende Schepenen, aldair op *huyden ex*„ *pireert.*" Doch 't ſchijnt niet, dat zij voor den jare 1534. nieuw *Octrooi* gekregen hebben. Ik make dit op, omdat in de *Delffſche Beſchrijving*, bl. 81. eerst met dat jaar *de Lijsten der Veertigen* beginnen; 't welk zoo voordduurt tot 1540.

Maar ook, indien die Octrooien op nieuws aan eenige Steden gegeven zijn; zoo zijn dezelve zeker niet langer vergund geweest dan *gedurende die bede, voor zes jaren.* En dus tot 1536. of 1537.

Dit

(39) In 't *Eerſte Memoriaal* van 't Hof van Holland van *Johan de Jonge*, fol. LVIJ. bij BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 215.

Dit zal ik nu bewijzen! In de *Memorialen van 't Hof* (40) vindt men op 't jaar 1537. eene *proviſionele voorziening van 't Hof*, tot *continuatie* van 't *Alkmaarſche Octrooi* van 1530. In hetzelve wordt met ronde woorden gezegd, 't geen hier ter zake doet,

1°. Dat die van Alkmaar Octrooi hadden, *'t welk nu onlancx geëxpireert was.*

2°. Dat *de Steden* van Holland van den Keizer verkregen hadden *verlenging voor den tijd van 4 jaren;* dat zij tot verkiezing dus wel konden overgaan, maar liefst dit *niet deden zonder expres conſente* (41).

3°. Dan, daar die verlenging maar enkel bij *toezegging* ſchijnt gegeven te zijn, zoo dient hieruit verklaard te worden, waarom de Alkmaar-

(40) Zie de *Bijlagen* op 't jaar 1537. den 17 Dec. uit het *Tweede Memoriaelboek van Mr. Jan de Jonge*, fol. CXXXVIII. verſo.

(41) De woorden hebben iets duisters. Zij luiden dus: *Welck Octroy* [van Alkmaar] *nu onlancxs geëxpireert zijnde, hebben die Steden van Hollant van denzelven Octroije geobtineert van de Kon. Maj. continuatie den tijt* VAN VIER JAREN; *ende hoewel den ſelven Regierders dien navolgende wel geoorloft was te procederen tot electie, als voren — en hebben nochtans 't zelve nyet willen beſtaen ſonder expres conſent daertoe te hebben.* De duisterheid ligt daarin, dat het in den eersten opslag zoude schijnen, dat er alleen van *Alkmaar* werd gesproken, en dat de Steden voor die Stad ingetreden en haar verzoek voor vier jaren gestevigd hadden. Maar neemt men het algemeen van *de Steden zelf*, die zulk Octrooi ook voor zich gekregen hadden, zoo als ik denke; dan ziet men er duidlijk uit, het geen ik in den tekst voorstelle, de verlenging van Octrooi voor 4 jaren. Doch de geheime reden van Alkmaar lag daarin, dat zij eene verlenging van de vorige 6 jaren zochten.

Digitized by Google

maarſche Regering lieſt *bij brief en zegel* dit verkreeg, en dus niet *zonder uitdruklijk oorlof* daartoe te hebben.

4°. Maar dewijl de tijd te kort was, om voor de aanſtaande Verkiezing naar Brusſel te reizen aan *de Gouvernante*, ten einde echter *de Stad niet rechteloos bleve*, zoo voorziet daarin het Hof van Holland, en oorlooft den Regeerderen van Alkmaar, *op believen van zijne Majeſteit*, om de Verkiezing *voor deze reis* te doen, mits binnen 't jaar, om verlenging te vragen (42).

Dit laatſte nu hebben zij toen voor 6 jaren, dat is tot aan 1542. verkregen, volgens hun eigen later verklaring.

Maar ten tweeden bewijze ik dit uit het getuigenis in *der Staten Registers*, op 't jaar 1555. Aldaar beroept men zich op het gebeurde in 't jaar 1537. *bij 't accorderen van de ordinaris Bede — beroerende de continuatie van de Vroedſchap*,

(42) Dit is te vinden in hun later Verzoekſchriften aan de *Staten van Holland* 1588. 6 Dec. en 1610. in de *Privil. van Alkmaar*, bl. 66. waar zij zich beroepen op 't Privilegie van Karel den 26 Dec. 1530. Men kan uit al het vermelde van *Alkmaar* op 't jaar 1530. in den tekst beoordeelen de waardij der aanmerkingen in den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden*, D. V. bl. 401. dat *dit aanſtellen van de Vroedſchap door den Graave of deszelfs Stadhouder eene tastlijke inbreuk was op de vrijheid der Stad.* Doch ik ga alle diergelijke haatlijke en tastbaar valſche Aanmerkingen, die er menigvuldig bij onze Schrijvers voorkomen, opzetlijk voorbij. Zij ſpruiten meest allen uit onkunde van den oorſpronglijken Regeringsſtand, zoo ten aanzien van de macht der Graven, als des Stadhouders, als hunnen toenmaligen Plaatsvervanger.

Digitized by Google

ſchap, *Veertigen*, enz. (43); waaruit blijkt, dat de Hollandſche Steden, ten minste *de zes grooten*, en zulken, die zoodanige Privilegien hadden, gedurende de toen nieuw loopende *vierjarige Bede*, deze verlenging bekomen en genoten hebben; doch die ook dit gebruik, ſlechts *voor enkele jaren* gegund, van zoodanig gewicht hielden, dat zij de verkrijging daarvan, als een bijgevoegd en voorafgaand *Beding* of *Stipulatie*, vooruitſtelden. Maar, de waarheid hulde doende, vinde ik niet, dat het als een *beding* gegeven is, maar wel, dat de Staten éerst hebben toegeſtemd, en daarna die *Octrooien* verkregen (44). Men moet toch wel onderſcheid maken tusſchen *de Artikelen*, *daerop men de Beden zal conſenteren na ouder gewoonte*, (bl. 533. en 548.) hoedanigen waren, 1°. de gewone *gratien* of *korting* der groote Steden voor promte betaling; 2°. verzoek om gedurende den loop dier Beden geen buitengewone heffing te doen; 3°. van tijdsbepalingen en termijnen en diergelijken (45); en tusſchen zulke bedingſels, die van

(43) De woorden zijn zeeraanmerklijk. Ik zal ze ſtraks opgeven uit A. VAN DER GOES, *Regist.* D. IV. bl. 19. en bl. 24, 29, 42.

(44) Men zie hiertoe A. VAN DER GOES, *Regist.* D. I. bl. 533, 548. Doch in 't verhaal van 't gebeurde in de Toeſtemming der Bede, te vinden in 't *tweede Memoriaalboek van den Hove van Mr. Johan de Jonge* 1537. Junij (zie Bijlage h. a.) vinde ik geen ſpoor van eenig beding voor *de Vroedſchappen*.

(45) Onder anderen ook van geen achterdeel (*prejudicie*), dat *de Bede* bij 's Vorsten afwezigheid gevraagd wierd. Zie A. VAN DER GOES, D. I. bl. 526. De ingezetenen toch ſtonden er zeer op, dat de Landsheer zelf in

van nieuws en uitdruklijk er bijgevoegd wierden, gelijk dit van de *Vroedſchappen*. Ik hebbe te meer reden, om dit vast te ſtellen, alzoo ook in *Junij* en *December* van dit jaar 1537. (46) de *Memorialen van het Hof* ons opgeven *den ſtaat van de Ommeſlagen*, *bij de Steden en Staten geaccordeert*, waarin veel aanmerklijks, ten aanzien van 't gebruik der *penningen*, voorkomt, zonder een woord te reppen van *Vroedſchappen* of van gemaakte vooruitbedingingen (47).

Aldus dan liepen die Vroedſchappen voord tot het jaar 1541. of 1542. Zien we nu enkele Steden in, zoo tot aan dien tijd als vervolgens tot het jaar 1548, 1549.

Van *Dordrecht* heb ik geen nader beſcheid gevonden. Van *Delft* ſtaat vast, dat die Stad, wel eene tot 1540., maar daarna tot 1548. geene *Vroed-* Delft.

in perſoon in 't Land ware of kwame, en dat hij de Bede niet door zijne *Ministers of Raden* liet doen. Maar dit werd allengs ondoenlijker, ſedert die Vorsten zoo machtig vele andere Landbezittingen en afgelegene grooter Vorstendommen verkregen. De Steden onderhielden echter door zoogenoemde *Acte van non Prejudicie* de voetſtappen van dat recht. En wel met reden.

(46) Zie *Bijlagen*, 1537. Junij en 28 Dec.

(47) Het is waar, zulks raakte *de Gravelijke Beden* niet; maar *het Hof van Holland*, als 's Graven Raad, moest toch in *die Ommeſlagen* gekend worden; en dewijl noch daarin, noch in andere ſtukken der *Memorialen*, zoo veel ik weet, van diergelijke Voorwaarde iets voorkomt, dan alleen het bovengemelde van *Alkmaar*: zoo beſluit ik veilig, dat in het jaar 1537. geene zoodanige *Voorwaarde* is ingewilligd, maar dat echter de bewuste Steden, gedurende de *vierjarige Beden*, van 1537-1541. een Octrooi verkregen tot *continuatie* van de vorige Vroedſchappen; misſchien kreeg alleen Alkmaar dit voor 6 *jaren* tot 1542.

Vroedſchap of eigen *benoeming* heeft gehad. Om 't welk te verſtaan, en teffens een' gewoonen misſlag onzer Stedebeſchrijvers tegentegaan, dient het geſchiedkundige wat hooger opgehaald. De Stad *Delft* was in 't jaar 1536. door een' geweldigen Brand zeergeteisterd en voor een groot gedeelte vernield (48). Om de Stad ſpoedig te herbouwen en de burgers optebeuren, had de Vorst hun gegeven een Octrooi, waarbij zij 20 jaren lang (tot 1556.) van alle *Beden* en *Onderſtanden*, ook van *Gemeenelands Ommeſlagen* werden vrijgehouden, en aan haar verleend *Brieven van Uitſtel van Betaling*, *Reſpijt of Atterminatie*, ook *Brieven van Staat genoemd* (49). Gedurende dien tijd wordt die Stad in de Staatsregisters (50) gezegd *bij ſtate te leven; zich te behelpen met haren Staet; over de Beden geen ſtem te hebben; ook niet te verſchijnen in de Vergadering, omdat zij leven bij ſtate* (51). Uit kracht dier Brieven was dan de Stad ontheven van de Verplichting, om toeteſtemmen in de Belastingen of Beden. Van hier leest men bl. 564. op 't jaar 1538. van Delft: *Mr. Huge was in den Hage, maer en is niet gecommen in de Vergadering, omdat zij leven bij ſtate.* Bl. 598. op 't jaar 1540. *Delft. Niemant, omdat ze geen conſent en dragen*, en bl. 643. a. 1541. *Dachvaert in den Hage — ende van daer gereyst tot Brusſel, daer die Edelen ende groote Ste-*

(48) A. VAN DER GOES, *Regist.* D. I. bl. 493.
(49) *Privil. van Rijnland*, bl. 423.
(50) VAN DER GOES, D. I. bl. 550, 555, 556, 564, 572. enz. op de jaren 1537. en volg.
(51) Ald. bl. 564.

Digitized by Google

Steden hebben geſloten, vuytgeſondert DELFT, *die bij ſtate leven.* ERGO *geen opinie en hebben mogen geven.* Deze Vrijbrieven zijn aan Delft voor 8 jaren; daarna nog voor 6 jaren verlengd geworden, gelijk mij gebleken is uit de *Memorialen van 't Hof* (52), hoezeer ook dit de andere Steden in 't oog ſtak en hinderde. Vergelijken wij nu hiermede 't verhaal van den *Delftſchen* Stedebeſchrijver op 't jaar 1540. bl. 82. „ *Alſoo de Stad Delft niet en* WILDE *contribueeren in de bede van zijn Keiz. Maj. zoo heeft de Koninginne van Hong. Regente — bij zijn K. Maj. geſtelt, verboden, geen Veertigen meer te eligeren volgens Privilegie van Hart. Philips van Bourg. Dus hier van den jare* 1541. *tot* 1548. *geen geëligeert.*" De zaak is waar. Delft had in die jaren geene *Vroedſchap* noch eigen *benoeming* van Regeerders. Maar de reden is onwaar, *omdat zij niet wilde contribueren.* Zij konden niet *willen.* Zij hadden zelfs geen wil of ſtem. Het *Privilegie* was van zelfs *vervallen;* de jaren waren om. De Schrijver voegt er bl. 82. bij, dat Karel hun den 18 Mei 1548. *het voorſz. Privilegie weder geconfirmeert heeft, en zijn diensvolgende tot Veertigen — geſteld.* — — Doch ook dit is niet overeentebrengen met het gebeurde in 't jaar 1552. ten zij men dat Verlof van Karel alleen voor één of meer jaren, of tot zeker bijzonder geval betrekke, of uit de algemeene Vergunning hale. Waarvan ſtraks. Altans in de Regiſters van Holland 1552. (53) klagen die van *Delft*, dat zij *geene Vroedſchap* had-

(52) Op 't jaar 1563. fol. 170, 171.
(53) D. III. bl. 183. op den 29 Jan. 1552.

hadden, en vele zware *kosten deden* om die te bekomen (54). Ook vind ik, dat de Lijst der Vroedſchappen of Veertigen ſedert 1548. niet vervolgt, maar eerst op nieuw aanvangt met het jaar 1560. waaruit ik meene te mogen opmaken, dat het met Delft nog wel tot dat jaar 1560. aangeloopen hebbe, eer zij eene *Vroedſchap* verwierven. Zij hadden ſedert 1536. tot 1556. voor XX jaren, zonder Bede, bij State, doch ook zonder *Vroedſchap* geleefd.

Schoonhove.

Van *Schoonhove* weet men, dat Maximiliaan den 20 Junij 1480. hun vergunde XXVII *zoogenoemde Kiezers;* maar daar deze vergunning van zelfs vervallen was, zoo heeft Keizer Karel hun in 't jaar 1542. geoorloofd, om de benoeming van Burgemeesters en Schepenen *tot wederzeggen* te doen, ten einde door hem of zijn gemachtigden de verkiezing te doen, die tot dus lange door den Baljuw gedaan was, zonder dat hier iets van de vorige XXVII gemeld wordt, 't welk echter zoo

(54) De woorden zijn duidlijk: „ *De Gedeputeerden van Delft hebben hunl. geëxcuſeert met de vrijheyt van de Beede, — — bij hare Majeſteit de Koninginne haerl. geaccordeert den tijt van twintigh jaren, die ſij ſeggen noch cours en loop te hebben; daer bij voegende haerl. armoede, en de groote exceſſive kosten, die ſij gedaen hebben en noch dagelijcks moeten doen in 't ſolliciteren, doordien dat ſij geen* VROETSCHAP *en hebben, ende de electie van dien hen benomen is, en dat ſijl. geen vernieuwing van Weth en hebben.*" Denkt men bij deze duidlijke Verklaring ook eens aan het *Privilegie van Maria*, welk eene ſterke bevestiging leveren zulke ſtukken niet op, dat de Steden toen weinig of geheel niet, om die *vergetene Privilegie* dachten, en ook niet meenden dezelven met eenigen grond te mogen inroepen.

Digitized by Google

zoo bij VAN BERKUM begrepen wierd (55). Deze *wederzegging* moet ook plaats gehad hebben, alzoo die van *Schoonhove* in 't jaar 1559. den 12 Maart aan Koning Philips III. eenen anderen vorm van Regering verzochten, meer overeenkomstig met het vorig vernietigd Privilegie van Maximiliaan van de XXVII. (bl. 479. en 493.) waarbij teffens vergund wierd, dat ook die XXVII. *even zoo verkiesbaar zouden wezen tot Wethouders en Burgemeesters als anderen;* doch met deze merkwaardige dubbele clauſule: *ten eeuwigen dage — — en dit al tot onzen kennelijken wederzegginge toe*, (bl. 496.) (56). Dit is naderhand zoo gebleven; maar volgens *het Vertoogſchrift* der Stad Schoonhove van 1620. (bl. 471.)

(55) VAN BERKUM, *Beſchrijv. van Schoonhove*, p. 470, 478, 483, 488.

(56) Men kan hieromtrent eene nog onbekende aanmerking maken, dat namelijk op het bovengemeld Verzoek van Schoonhove naar gewoonte *het Advijs* gevraagd is van *den Hove van Holland*; welk *Advijs*, nog in wezen, en te vinden is in 't *I Regiſter der Miſſiven van den Hove*, fol. 66. verſo en 67. waarbij het Hof, behoudens 't beter oordeel, van gedachten is, dat het Octrooi van *Maximiliaan en Maria* den ſuppliante *wel zoude kunnen geconfirmeert ende geapprobeert worden, zulks ende indervougen wij 't zelve gecorrigeert hebben, vuylgefondert alleenelick 't geſubreguleerde peinct, beginnende:* „ *Inde oft gebuerde dat wij oft onſe voorſer.* „ *Stedehouder ende Raedtsluyden van Hollant.*" *'t Welck naer ons beduncken daer vuyt behoort te blijven.* Ik heb dit Advijs om deszelfs aanmerklijkheid in de *Bijlagen* gebracht, op 't jaar 1559. En 't gevolg was, dat het Octrooi door Philips verleend is, niet als eene *nog* NADERE *Bevestiging van de Handvest van Hertog Maximiliaan*, zoo als 't bij VAN BERKUM bl. 488. heet, maar als eene *nieuwe Vergunning*.

471.) kan men zeggen, dat zij aldaar bijzonderlijk onderſcheid maakten tusſchen die XXVII *Kiezers*, en de zoogenoemde *Vroedſchappen*, zoodat in dien zin *Schoonhove* kan gezegd worden, onder de Graven geen *vaste Vroedſchap* gehad te hebben. Zij zeggen dit zelf: *te voren was gebruyckt — dat alle de gene, den welke het Schepen-Ampt bedient hadden, onder de Vroedſchappen aldaer gerekent waren geweest, in diervoege dat daardoor 't getal van dezelve Vroedſchappen* ONZEKER *geweest ware* (57). En VAN BERKUM voegt er bij, *dat dit in den jaare* 1620. *het eerst bepaald is op XXI Vroedſchappen.*

Zien we nu, wat er op 't eind van Karels leven en Regering gebeurd zij, en wel vooreerst, kort voor de voorwaardelijke Huldiging van zijnen Zoon *Philips*. Dit is weinig bekend. Ik brenge hiertoe het geboekte bij ADR. VAN DER GOES op 't jaar 1548. (58), toen bij gelegenheid eener op nieuw verzochte Bede voor $2\frac{1}{2}$ jaar de

(57) Dit geeft licht aan eene vroegere aanmerking. De zaak is waar, maar dit *onzekere* kwam niet, omdat de *afgegane Scheperen* ook *Vroedſchappen* geheeten wierden. maar, omdat men de verkiezing der Schepenen, gelijk in andere Steden, ook deed uit den burgerſtand, buiten de XXVII., die wel *konden*, maar niet moesten gekoren worden. Waardoor het getal van XXVII. op den naam van *Vroedſchap* altijd grooter was, even gelijk in Leiden op 't jaar 1477. er XL *Veertigen* en LXVII *Vroedſchappen* geteld wierden. Doch 't onderſcheid tusſchen Leiden en Schoonhove lag hier, dat in dien tijd die XXVII. enkel als *Kiezers* voorkomende, onderſcheiden bleven van de oude Regenten of *Vroedſchappen*, terwijl in Leiden die *Veertigen* mede moesten geroepen worden, als de *Vroedſchap* vergaderde.

(58) Den 14 Nov. D. II. bl. 521.

Digitized by Google

de Edelen op eene edelmoedige wijze voor de Steden in de breſe ſprongen, en onder de voorbedingſels ook deze Voorwaarde ſtelden: „ dat „ de Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, „ volgende hare *oude* Privilegien, gewoonte, „ ende herkomen, ſullen mogen *blijven* gebruycken ende elcks in den haren — hare Vroedſchap „ van Veertigh, Sesendertigh, Vierentwintigh, „ ofte hoe hetſelve in eenige van de Steden genaemt magh weſen, omme bij henl. gedirigeert „ te werden de ſaecken, het profijt ende welvaert van de Steden betreffende; ende dat deſelve alle jaer op haren ouden gewoonlijcken „ dagh ende tijdt ſullen mogen kieſen XXII, „ XVI, XIV. of anders, als men dat van oudts „ gewoonlijck is te doen, ende deſelve den „ Stadthouder ende Raede van Hollandt praeſenteren, omme daer uyt van wegen de Keyz. „ Maj. te ordonneren de Wethouders van de „ voorſchr. Steden, ten eynde het Landt in goede Politie onderhouden magh werden. — — „ De Gedeputeerden van Dordrecht en Amſterdam maeken hun conform met de Edelen." Zie daar een ſtipt en naaukeurig Verzoek! hoe is 't mogelijk dat hetzelve zoo weinig bekend is! Het is vatbaar voor vele aanmerkingen.

1°. Het verzoek is bijna 't zelfde als in 't jaar 1507. ten tijde van Keizer Karels minderjarigheid.

2°. Zij gronden zich op de *oude Privilegien* en *gebruiken*, en verzoeken die te mogen blijven gebruiken, en geven dus te kennen, dat zonder zulk *verzoek* en *toeſtemming* dat gebruik zoude moeten ſtilſtaan.

3°. Het verzoek is *voor* en over *alle* de Steden zonder *onderſcheid*.

4°. Zij hechten naauw aan een het getal van XL, XXXVI. enz. en de *benoeming* van de *Wethouderſchap* en *de kiezing* door den Vorst of den Stadhouder, zoodat het een zonder het ander bij hun van weinig gewicht ſcheen te zijn.

5°. Zij ſtellen dit als eene *Voorwaarde* vooruit.

De uitſlag hiervan was niet alleszins voldoende aan 't Verzoek; want na vele Raadplegingen gaven de vijf Steden met de Edelen *eenvoudig en onder de conditien, die men in het accorderen van de ordinaris* BEDE *gewoonlijck is te* CONSENTEREN (59), hunne toeſtemming in de geëischte Bede. Maar evenwel had het ten gevolge, dat dien zelfden dag de Staten beſloten: *om zekere Requeste de Keyz. Maj. bij Articulen overtegeven, ſulcks die bij den Advocaet bij geſchrifte geſtelt was, welcke Requeste oock overgegeven zijnde, op elck poinct geappoſtilleert is geweest, ſulcks als deſelve Apoſtillen vermelden.* Daar nu dit Verzoek om *Vroedſchappen* geen gewoon, maar buitengewone zaak was; zoo kwam hierop eene *Apoſtille* van den Keizer, vervat in deze woorden: *Sa Majeſté continue les Vroetſchap a ceulx qui contribuent a l'Ayde, ſi longtemps, que la dicte Ayde aura cours.*

Daar nu deze *Aide* of *Bede* was eene 2½ jarige *Bede*, zoo vergunde dan de Graaf de voorduring der *Vroedſchappen* aan de Steden! Maar aan welke Steden? Aan geene anderen dan die in de Bede toeſtemden, en daarin droegen; maar hier was *Delft* dan buiten. Doch die Vergunning was maar voor 2½ jaar (60). 't Is mij genoeg,

(59) VAN DER GOES, D. II. bl. 531.
(60) Ik ontleene dit *Apoſtil* uit een MS. van den Heer

noeg, dat ook hieruit is optemaken, dat, zoo min de *groote* als *kleine* Steden, waaronder *Rotterdam*, *Schiedam*, *Alkmaar*, bij Karels tijd tot aan 't jaar 1549. geene zoodanige vaste en altijddurende Vroedſchapscollegien gehad hebben, als de latere Geſchiedſchrijvers ons vertellen of veronderſtellen; ja, dat dit er zooverre af was, dat zij aanhoudende pogingen deden, om dezelven ſlechts voor zekeren tijd te mogen behouden.

Onder Philips III.

Het gebeurde ſedert de huldiging van Philips in 't jaar 1549. en de aanvaarding zijner Regering in 't jaar 1555. zal dit nog nader bevestigen. Hoe breed ook onze Schrijvers, 't zij uit overhaasting, of uit andere redenen, opgeven van *de Huldigings eeden* in 't jaar 1549. en 1555. en hunne meerdere uitgebreidheid boven die van Karel; dit toch ſtaat paalvast, dat Philips III. nooit bezworen heeft de Privilegien van Vrouw Maria. Ware dit geſchied, of hadden de Staten dit ſlechts beſchouwd als *ſtilzwijgende* gedaan: waartoe dan zoo driftig, ernstig en langdurig gewerkt, om, bij voorbeeld, van Philips te verkrijgen Octrooi van *geene buitenlanders of vreemden buiten Holland tot Ambten te verheffen:* het welk bij Maria's Groot Privilegie, §. . zoo ruimſchotig was toegeſtaan. Om niet te zeggen, dat Philips uitdrukkelijk geene andere *Privilegien* beloofd noch

Heer Mr. *W. van Noort*, Schepen van Leiden, genoemd: *het Roodeboek*, bl. 235. zijnde dit eene nette Verzameling van alle *de voornaamſte Privilegien en Octroyen — van de Stad Leiden*, beginnende met *de Volvrijheid* van Graaf Florens V. van 1266. *Zondag na St. Luciedag*, en andere Stukken.

Digitized by Google

noch bekrachtigd heeft: *quam Privilegia quae* NUNC *habent et tenent*, dat is, *dezulken die zij* NU *onder Karel hebben en gebruiken* (61). Maar het is niet alleen zeker, dat Karel nooit Maria's Privilegien heeft bekrachtigd, maar ook de Staten zelfs erkennen dit nog in 't jaar 1554. toen zij bij Philips III. aandringende op 't weren van *Vreemdelingen* uit de Ambten, met ronde woorden zeggen, *dat men het verzoek zoude funderen op het Privilegie van Koning Philips, en* NIET *op het Privilegie van Vrouw Maria, alzoo* (NB.) *het zelve* GEREVOCEERD *en* TE NIETE *gedaen is* (62). Waarover men breeder kan nalezen RENDORP en DOORNIK (63). Voeg er bij 't gebeurde naderhand. Want gelijk te voren, zoo drongen zij ook toen nog aan op de verlenging der *Vroedſchappen*. Men beſloot toch in 't jaar 1555. bij gelegenheid eener Bede (64), *dat men in de Apoſtille van 't 2de Articul bij de Staten in den jare* 1537. *in het accorderen van de ordinaris Bede verkregen, beroerende de continuatie van de Vroedſchap, Veertigen, enz. voegen ſal deſe clauſule: „ Ende dat ſulcken tijde, als men in den jare* 1537. *en daer te voren* [denkelijk in 't jaar 1531.] *was gewoonlijck te doen.*" — En men vindt op den 29 en 30 Maart, dat *het Conſent* door hun op die voorwaarde gedragen is.

Bl.

(61) VAN DER GOES, *Dagv.* D. IV. bl. 124.

(62) Ibid. D. III. bl. 496.

(63) De eerſte in de Diſſ. Inaug. *de Origine et poteſtate Ordinum Hollandiae ſub Comitibus*, p. 52, 53. De ander, *Diſſ. Inaug. de Magno Mariae Privilegio.*

(64) A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 19. den 21 Maart.

Digitized by Google

Bl. 24. „ De Edelen en de Gedeputeerden van „ de ſes groote Steden — — accorderen de con- „ tinuatie van de ordinaris Beden, mits — — „ ſulcke conditien als hen in de jaren 1537. „ 1540. geconſenteert waren geweest. Dan die „ van Delft perſiſteerden bij hare exemptie. — „ — Ende aengaende de andere vier jaren, wa- „ ren te vreden, hen conform te maken met de „ andere Staten — — daerinne genietende ook „ ſulcke gratie, als deſelve Steden ſouden ge- „ nieten, ende NB. onder gelijcke conditie van „ hare *Vroedſchap* ende Veertigen, ſulcks ſij „ mede in [l. voor] den voorſz. jare 1537. ple- „ gen te uſeren." En men voegt er bl. 29. bij, hoe dit beſluit zij uitgevoerd: „ Zijn gecommit- „ teert, omme te vervolgen die pointen ofte „ conditien, die men voor 't dragen van de Con- „ ſenten ſoude begeren geaccordeert te hebben, „ twee van de Edelen, een van Dordrecht, enz." En kort daaraan: „ Is in de Articulen die men „ aen de Koninginne ſenden ſoude, geſtelt: be- „ roerende de *vernieuwinge* van de Vroedſchap, „ Veertigen, enz. volgende de voorgaende Re- „ ſolutie geſtelt deſe clauſule: Ende dat tot ſul- „ ke tijden als men in den jare 1537. ende daer „ te voren gewoonlijck is te doen." Dit was dan een nieuwe *Clauſul*, betreklijk, zoo 't ſchijnt, tot de voorduring bij de *loopende Bede*; onder welke dan ook de *Vroedſchappen* zouden duren. Doch dit Verzoek was voor dat tijdſtip moeilijk te bekomen; zulks blijkt, omdat zij den 11 Mei (bl. 62.) nader van nieuws dat zelfde aandringen in dezen zin: „ Zijn gecommitteert den Advo- „ caet ende Penſionaris van Dordrecht, om met „ die van Amſterdam ende Gouda te ſpreken den „ Hee-

„ Heere van Beveren, beroerende de *continuatie*
„ van de Vroedſchappen tot ſulcken dage, als
„ men van oudts gewoonlijck is de continuatie
„ te doen." Dit moeilijke blijkt nog verder uit bl. 64. „ Is gereſolveert, dat de Acte van de or-
„ dinaris Beede, nopende het *verſoeck* van de
„ Vroedtſchappen, gemaeckt ſal werden, ſulks
„ die te voren geconcipieert was, wel verſtaen-
„ de, dat de Staten te vreden zijn die van Am-
„ ſterdam ende Gouda te aſſiſteren bij hulpe van
„ onſen Stadthouder van Hollandt, ten eynde de
„ voorſz. van *Amſterdam* ende *Gouda* de ver-
„ ſettinge van de Vroedtſchappen mogen gekrij-
„ gen op den gewoonlijcken tijdt, ende dat ſoo-
„ veel als 't hen doenlijck weſen ſal." Men ziet hieruit klaarblijkelijk, welke aanhoudende pogingen en zamenwerkingen zij deden, om bij gelegenheid der 6 jarige Bede op 12 termijnen, en eene buitengewone van *f* 200000:- *Octrooi* tot het hebben of blijven behouden van hunne Vroedſchappen of Veertigen te bekomen! Maar nu is de vrage: hebben zij dit Verzoek, 't zij *voorwaardelijk*, 't zij *eenvoudig* bij Verzoek, toen verkregen? Het antwoord hierop blijkt uit de *Acte van Conſent*, die de Staten den 11 Mei 1555. (bl. 65. f.) zeiden te willen ligten; en welke Acte, den 14 Mei 1555. en dus nog voor den Afſtand des Gebieds, geteekend is (65), waar-

(65) De woorden, zoo als zij in *het Roodboek* der Stad Leiden bl. 257. ſtaan, luiden dus: *En aengaende heur verſoeck, om van hare Vroedſchappen voirſchr. te mogen blijven gebruycken, ſoo ſij ten tijde van de voorgaende Bede gedaen hebben; hare Kon. Majeſteyt in den naeme en van wegen als boven heeft daerinne geconſenteert, en conſenteert bij dezen, op deſelve conditien, te we-*

waarbij, na de bewilliging eener *ordinare Bede* van *f* 100000:- voor 6 loopende jaren, de Souverein, even als te voren, voor de 6 aankomende jaren inwilligt de voordduring der *Vroedſchappen*, voor zulken, die *de Bede betaalden*, en *zoo als zij ze geuſeerd hadden*; evenwel met eene bijgevoegde voorbehouding (*reſerve*), om in die zes jaren die Vroedſchappen *eens zelf te mogen vernieuwen*, *zoo verre hem belieft.*

Ook werd in 't zelfde jaar 1555. den 14 Mei nog eene *Extraordinare Bede* van *f* 200000:- gevorderd, waarover (bl. 258.) verbazend veel bezwaar viel, eer zij ingewilligd wierd; als mede, na de huldiging en de komst van *Philips III.* aan de Regering, den 27 Dec. 1555. doch waarin van deze Vroedſchappen niet gerept wordt. Van meer gewicht is het gene daarbij voorkomt, dat *de Staten*, om de lasten gelijkrediger te dragen, aan den Graaf verzochten, dat hij alle *Vrijdommen* van Beden en Lasten geliefde *afteſchaffen*, en daartoe zijn gezag te gebruiken, en alle vroegere Privilegien, ook bijzonder die gegeven waren aan de drie voorname Heeren, *den Prinſe van Orange*, *en den Graven van Egmond en van Hoorn* te vernietigen; onder de veelbeduidende bij-bedinging (66), *mits niemand vrij* — „ niet-

„ te-

weten voir den Steden en Plaetſen, in deſe bede gelden-de, en in manteren, als ſij deſelfde Vroedſchap geuſeert hebben, en dat voir den tijd van andere SES JAREN, *dat de voirſchr. jegenwoirdige Bede geaccordeert is,* RESER-VERENDE *niettemin van wegen ſijnder voorſchr. Keyſerl. Majeſteyt de faculteit, die ſelve* EENS *te mogen vernieu-wen binnen de voirnoemde ſeſe jaren in elcker Stede, ſoo verre ſijn Majeſteyt dat belieft.* —

(66) Ald. *Roodboek* MS. bij den Heer VAN NOORT, bl.

„ tegenſtaende eenige *exemtien*, *Privilegien* of „ *vrijheden*, die de voorſchr. pretenſe vrije, of „ eenige van henluyden ter contrarie hebben of „ allegeren ſouden mogen, hoe die oic *geclau-* „ *ſuleert* ſouden mogen weſen; en dat overmits „ die noodlijkheid van deſer jegenwoordiger oor- „ loge; en dat deſe bede *geconſenteert* werd tot „ noodlijke defenſie van den Lande, 't ons be- „ lieven wille alle 't ſelve *uit onſe ſekere weetent-* „ *heit*, *en motu proprio te derogeren.*" En 't beſluit hierover in dezelfde *Acte* (na toch eenigzins eene deur opengelaten te hebben, om bij wege *van Juſtitie* hierop gehoord te worden,) luidt uitdruklijk: „ wij hebben uyt onſer rechter „ wetentheid, en *motu proprio* gederogeert en „ derogeren bij deſen alle Privilegien en Vrijhe- „ den, die eenige ter contrarie, of in prejudi- „ cie van 't gene des voorſchr. is, zouden mo- „ gen hebben of allegueren, hoe die oic geclau- „ ſuleerd mogen weſen. Ontbieden daeromme „ en bevelen onſen lieven en getrouwen, die „ Hoofdpreſidenten en Luyden van onſen Secre- „ ten en Grooten Rade, Stadhouder, die Eerſte „ en andere Luyden van onſen Raede in Hol- „ land, die Hoofden, Tneſaurier Generael en „ Gecommitteerden van onſe Domeinen en Fi- „ nantien, en allen anderen onſen Officieren en „ Onderſaten, dien dit aengaen ſal, dat ſij de „ voornoemde Staten van Holland van deſe onſe „ jegenwoirdige *gratie*, *octroy en derogatie* in „ der voegen en manieren boven verhaeld, doen, „ laten en gedogen, rustelijk en vredelijk genie- „ ten

bl. 259. in *de Acte van Conſent van de Extraord Bede* van *f* 200000:- van Keizer Karel, 1555. den 14 Mei.

„ ten en gebruycken." Zulk Verzoek was reeds vroeger gedaan (67). Ik onthoude mij hierbij van alle aanmerkingen. Men ziet er uit, dat de Staten zelf in *Karel*, ook naderhand in zijn' Zoon *Philips*, erkennen het recht en de macht, om uit kracht hunner Souvereiniteit zoodanige *Privilegien*, zelfs aan de aanzienlijkſten van den Lande gegeven, te vernietigen, indien dit ſlechts geſchiedde *uit hunne zekere wetenſchap*, en om *gewichtige redenen*. Maar opdat het niet ſchijnen zoude, als of dit op *verzoek* of op *aandrift der Staten* geſchiedde, om den haat dier vrije Edelen dus te ontduiken: zoo verzoeken zij, dat de Vorst dit wille *doen*, *motu proprio*, als uit *eigen beweging*, uit krachte zijner Macht, die zij dus ſtilzwijgend in den *Graaf* erkennen (68).

Uit het betoogde laat zich nu begrijpen, waarom weinige jaren daaraan nog vele afzonderlijke Privilegien van Vroedſchappen verzocht en vergund zijn, en waarom er in 't jaar 1564. nog nieuwe aandrang tot Vroedſchappen gedaan zij. Zien we het beiden. En wel B. V. *Amſteldam*. Amſtel-
Deze Stad verkreeg in 't jaar 1558. den 18 April dam.

van

(67) Men zie hiervan breeder de Heeren HEENEMAN en VAN DER POT, in *de Staatkund. Academie-Verhandelingen* te Leiden, I. D. bl. 175. en 334. enz.

(68) Daar nu de Graaf van Egmond, een der rijkſte Ingelanden, zich beriep op een *Privilegie*, dat hij uit een wederzijdsch Verband afleidde, en als bij *Contract* verkregen achtte: zoo leverde hij tegen die Uitſpraak een *Protest* in. Zie VAN DER GOES, *Dagvaart van Holl.* D. III. bl. 185. maar waartegen *de Staten* zich op hunne beurt verzetteden. Men zie hiervan breeder VAN DER GOES, D. III. bl. 457. D. IV. bl. 62, 470. Vergel. HEENEMAN, bl. 179.

Digitized by Google

van Philips de bevestiging, door hun verzocht, van een Privilegie van Maria (69) van 14[illegible], waarbij hun een Raad of Lighaam van XXXVI. gegeven wierd, echter met bijvoeging, *ſo verre ſij deshalven behoorlicken gebruyckt ende genoten hebben.* Van welke bijvoeging die van Amſteldam zeerwel de kracht kenden (70). Doch hoe los en onzeker dit alles ſtond, kan men opmaken uit eene *Keure* of *Ordonnantie van de Hertoginne van Parma, op de Electie van de Burgemeesters, Schepenen ende Raden der Stede van Amſterdam* van den 1 Sept. 1565. bijzonder over de Namaagſchap (71), breeder bij WAGENAAR (72); maar waar men bijgevoegd leest: *Reſerverende als noch hare Hoocheyt 't getal der voorſz. XXXVI Raden te mogen vermeerderen, naer dat bij ſucces van tijde in deſen be-*

(69) NOORDKERK, *Privil. van Amſt.* bl. 107.

(70) Namelijk, zoodra zij dit Octrooi onder die bijvoeging (*clauſula*) gekregen hadden, leverden zij den 15 Julij een Smeekſchrift aan het Hof van Holland, én gaven daarbij te kennen, dat zij altijd *gebruikt* hadden 't recht van *benoeming* van XIV, welken zij aan den Stadhouder of Raad gewoonlijk zonden; maar dat zij beducht waren, of uit die gedane Bijvoeging niet wel eenige twijfeling naderhand mogte ontſtaan, of zij die Benoeming *altijd* gedaan hadden. Zij verzoeken dan om *Commisſarisſen*, die in perſoon te Amſterdam de Verklaringen zouden afnemen en hooren van zulken, die van dat gebruik getuigen konden. Dit toegeſtaan zijnde, volgen de Verklaringen bij NOORDKERK, *Privil.* bl. 107. b. Voeg er bij 't bepaalde omtrent de 9 Schepenen in 't jaar 1559. bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1433.

(71) In 't derde Memoriaalb. van 't Hof van Bart. Ernst, fol. 292. Zie 't *Repertorie van Sanaelyn*, 4°. bl. 121.

(72) *Amſteld.* D. III. bl. 141.

beyonden zal worden te behooren. WAGENAAR heeft dit wat kort uitgedrukt, en 't gene er volgt, geheel achtergelaten: *Ende die voorſz. XXXVI Raeden procederende, volgende heurl. Privilegien tot nominatie der XVIII perſoonen, daer vuyt zijne Maj. die negen tot Schepen kiest, ſullen die Stadthouder ende Raeden van Hollant in 't overzenden derzelver onderrechten van der qualiteyt ende elcke van dien, hoe nae die malcanderen beſtaende zijn zoo in conſanguiniteit als affiniteyt* (73).

Wat *Delft* betreft, uit de Lijst der Veertigen, die boven met 1560. begint, maak ik op, dat die Stad toen eene langer voorddurende *Vroedſchap* gekregen heeft. Delft.

Uit het gebeurde te *Haarlem*, en uit de aanhoudende verkiezing der Wethouders door den Stadhouder of de Afgevaardigden van den Raad van Holland, ſedert 't jaar 1543. tot in lateren tijd, en wel tot aan 't jaar 1578. in welk jaar de *Burgemeesters* uit naam der *Gemeente* aan den Stadhouder *Willem I.* verzochten, om te mogen hebben 4 Burgemeesters, 7 Schepenen en XXIV *Vroedſchappen* (74); ook uit de wijze van het gedane verzoek zelve (75) is klaarblijkelijk, dat zij tot dien tijd toe eene zoodanige Vroedſchap van XXIV niet hebben gehad, welke *Burgemeesters* benoemen konden; maar dat of die *benoeming* (behoudens de verkiezing) gedaan is *door 't ganſche lighaam der burgerij* of der *aanzienlijkſten*, of dat *de directe aanſtelling van Bur-* Haarlem.

(73) 't Stuk is bij VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1436.
(74) *N. Nederl. Jaarb.* 1787. bl. 5084.
(75) *Privil. van Haarlem*, bl. 319.

Burgemeesteren, Schepenen en Vroedſchappen zonder vooraf gemaakte Nominatie door den Stadhouder of de daartoe gemagtigde Commisſarisſen geſchied is (76). Welk laatſte in den eerſten opſlag waarſchijnlijk voorkomt, omdat men in de *Memorialen van 't Hof van Holland* bij BOEI (77) vele zoogenoemde *Actens van Continuatie* der Regering te *Haarlem* vindt, waarbij gezegd word, *dat Commisſarisſen daartoe gelast*, thans verhinderd wordende, *opdat de Stad niet blijve zonder Wet en Regeerders*, het *Hof van 's Keizers wege* de Regenten van 't voorleden jaar in hunnen dienst dat jaar blijft aanhouden: doch de zaak is anders, (behoudens nu en dan die gemelde *Continuatie*); en dit blijkt uit het Verzoekſchrift zelf, waarin met ronde woorden van die *aanwezige Commisſarisſen* gezegd wordt, dat zij gewoonlijk *vuyt de denominatie, NB. bij* DE NOTABELSTE BURGERS *hunl. gedaen vier Burgemeesters en zeven Schepenen — ende zeker getal tot Vroetſchappen ofte Raeden ſtelden.* 't Welk derhalve eene *jaarlijkſche* Vroedſchapsaanſtelling was, die juist uitmaakten de bovengenoemde *notabelſte burgers.* Thans verzoeken zij aan Willem I., hun te gunnen XXIV *perſoonen* voor hun leven lang, en van dat jaar 1578. af kan Haarlem eerst op eene vaste en voorddurende Vroedſchap rekenen (78).

Van

(76) Dus wordt het begrepen in 't *Advis* van Mr. P. VERMEULEN, omtrent het Reglement, 1787. in de *Jaarb.* bl. 5084. en wel insgelijks van 1543. tot 1578.

(77) TH. BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 214.

(78) Vergelijk hiermede het aangetogene wegens de *Commisſarisſen*, gedurende de geheele XVIde Eeuw, bij OOST. DE BRUIN, *Beſchrijv. van Haarl.* bl. 133.

Van *Alkmaar* heb ik boven aangemerkt, dat het Vroedſchaps-Octrooi van Keizer *Karel* van 1530. na de 6 jaren, wederom in 't jaar 1537. voor nog andere 6 jaren verlengd ſchijnt te zijn. Thans ga ik over om te bewijzen, dat zij van dat Octrooi ten minſten tot het jaar 1545. of daaromtrent vreedzaam gebruikt hebben. Dit blijkt mij uit zekeren eigenhandigen Gunſtbrief des Stadhouders Willem van Naſſau, onder den Koning, van 't jaar 1565. (79), waarin gezegd wordt, dat die van Alkmaar *altijd vreedzamelijk geuſeert zouden hebben tot den jare* 1545. *of daeromtrent* van 't Octrooi tot het *dubbel benoemen* van perſoonen, waaruit de Stadhouder ſtelde 3 Burgemeesters, 7 Schepenen en Treſoriers, ingaande hun dienſt met Kers-avond. Welk Octrooi geen ander zijn kan dan het verlengde van Karel 1530. Hij voegde daarbij, dat die verkiezing op den Kersavond geſchiedende, hierna gebracht was op *den* 13 *Mei*; doch dat daaruit groot ongerief geſproten zijnde, Hij daarop als Stadhouder, „ na ingenomen advys van den „ Preſident van Holland, ende NB. aenmerckende, dat in 't gheene voorſz. is, ſijne Majeſteyt „ egeene achterdeel noch praejudicie kan hebben, in den naem derſelver (Majeſteit) hun „ weder geoorloofd en geordonneerd heeft om „ den dag der verkiezing te brengen op den ouden voet, echter met die aanmerkelijke bijvoeging: ſijnder Majeſteit ende ſijnder Excellentie altijd gereſolveert [l. gereſerveert], 't zelve te veranderen als 't hen gelieven ſal." Dit geſchiedde den 25 Oct. waarop den 14 Novemb. nog Alkmaar.

(79) *Privil. van Alkmaar*, bl. 55.

nog een ander ſtuk gevolgd is, in de *Privilegien van Alkmaar* geheel onbekend, en daarom door mij in de *Bijlagen* geplaatst (80), waaruit blijkt, dat die van Alkmaar naderhand ſtilzwijgend, en denklijk ſteunende op de vorige toeſtemming des Stadhouders zijn voordgegaan, om dat *Vroedſchaps-Collegie* in hunne Stad aantehouden. Immers men leert er uit, dat *het Hof van Holland* en de *Secrete Raad des Konings*, beiden eene zoodanige Alkmaarſche *Vroedſchap* erkenden, en het den Hove dat jaar gebleken was, „ dat de „ Regeerders der Stede volgende huerlieder *oude* „ *Octroy* ende Gebruyck, conform van dien eer„ lich gedragen hebben zoe in 't *nomineren* van „ Wethouders als Regieren van der Stede, dat „ men hemluyden wel bij huerlieder oude Vſan„ cie zoude mogen *laten blijven*." Hieruit ziet men, dat er over 't *Octrooi* van vroeger tijd gehandeld wierd; welk *oud Octrooi* geen ander kan wezen dan dat van Keizer Karel; en 't zelve *oud Octrooi* wordt aldaar geſteld tegen over *een nieuw Octrooi* of eenige *verandering* in 't vorige, 't welk of dewelke toen ter tijd zeker Woelgeest in Alkmaar, met name *Claes Heynderiksz*, een *Medevroedſchap*, zocht te verkrijgen, en waartoe hij aan *den Secreten Raad des Konings* een *Request* had aangeboden, op 't welke, naar ſtijl en gewoonte, *het Advys van 't Hof* toen gevraagd is, en welk *Advys* te merkwaardig is, om het niet in de *Bijlagen* te plaatzen. Het voert den titel: *Advys, gedepecheert aen die van den Secreten Raede des Conyncxs, van wegen Claes Heyndericsz, geboren Poorter ende Vroet-*

(80) In 't *Miſive Register*, D. I. fol. 258, 259.

Vroetſcap der Stede van Alckmaer, verſoucken-de Octroy. Uit het Advys blijkt duidlijk, dat gemelde Vroedſchapsperſoon, *Claes Hendrikszе*, had gedaan een Verzoek, inhoudende *vele ende diverſche poincten ende Articulen tot derthiene in getaele*; dat dit vooraf door het *Hof van Holland* geſteld was in handen van *Schout, Burgemeesters ende Regierders*, die ook *zekere antwoorde daertegen hadden gemaekt*; en dit antwoord ingekomen zijnde, berichtede het Hof hierop; en uit dat bericht is optemaken, dat het eerſte Artikel liep over *het recolleren* der Rekeningen ſedert den jare 1516. tot 1547., waarvan een gedeelte *liquide*, een ander deel *illiquide* bevonden was, en over welk laatſte *partijen* voor den Hove van Holland geroepen waren geweest. Het tweede Artikel behelsde een verſchil tusſchen den Vertoonder en zijnen Zwager *Adriaan Nannezoon*, over 't *rembourſement van ſalaris.* Het derde behelsde een Verzoek, *dat hij met Adriaen Nannezoon gecommitteert en geordonneert mogt worden, om NB. de zaken der Stad van Alkmaer te brengen in goede forme ende Policie.* Het antwoord op dit laatſte, na ingekomen Bericht, toont duidlijk, dat deze *Claes Hendrikszе* had verzocht, om eene *nieuwe Vroedſchap* of verandering in 't Octrooi, en wel, naar 't ſchijnt, op grond, dat de Regeerders *verzuimd* hadden, VERNIEUWINGE *van Octroy* te vragen. De woorden zelve zijn: „ Dunct ons „ dat die Burgemeesters van A. dies aengaende „ redelicke excuſe gedaen hebben, waeromme „ zij *tot noch toe* gedilayeert hebben Vernyeu„ winghe van Octroye te verſoucken; dat niette„ min de Suppliant metten voorſcr. zijnen Zwa-

„ ger daertoe niet en dienen gecommitteert; dat „ wij oock niet en connen verſtaen, waeromme „ men yet nyeuws in 't Regiment der voorſcr. „ Stede en behoort te ſtellen, alſoo 't ſchijnt, „ dat de voorſchr. Stadt de naeste voorgaende „ jaeren ende als noch in *goeden Regimente* ende „ Politie geregeert es geweest. Ende zoe verre „ haer Hoocheyt in tijden ende wijlen zal bevin- „ den eenige redene, om daer inne te verande- „ ren, zal als dan haer Hoocheyt daer inne mo- „ gen ordonneren als naer behooren." Uit het antwoord op het vijfde Artikel mag men ook opmaken, dat de Verzoekers gaarn *de Kinderen en Kindskinderen* van die Vroedſchappen, die in Stads Rekeningen ten achter gebleven waren, en waarover nog 't *Proces* hing, wilden hebben uitgeſloten van de Regering, waartegen 't Hof oordeelde, dat beter ware al het *oude illiquide* te laten berusten, om opſpraak onder de burgers te vermijden, en omdat anders alle de *bestgequalificeerden der Regenten* zouden moeten worden afgezet, en er weinigen in hunne plaats te vinden zouden zijn. De woorden zijn dezen: „ Belan- „ ghende 't vijffde Artikel van des Suppliants ver- „ ſouck, beduncт ons dat het onredelick zoude „ zijn, dat men de Kinderen ende Kintskinde- „ ren mitten aencleven van dien, die in de oude „ Restanten gehouden zouden mogen weſen, „ zoude vuyten Regimente der voorſcr. Stede „ weren, buyten huerlieder eyghen ſchulde, bi- „ ſonder alſoe noch niet en blijckt, dat huerlie- „ der Ouders *in culpa*, te min *in dolo* geweest „ zijn, ofte in de oude Restanten gehouden zijn. „ Ende boeven dien, dat het onderſouck, execu- „ tie ende verhael van de oude Restanten zekere

„ lan-

„ lange jaeren met beleydt van proceduren voor
„ den Hove van Hollandt zoe illiquide ende
„ duyster bevonden is geweest, dat de *gemeen*
„ *Vroetſcap* ende onder anderen de Suppliant
„ zelver van advyſe geweest is, dat het beter
„ waere dezelve oudde *illiquide querelen* te la-
„ ten berusten, dan daeromme eenige *nieuwe*
„ *moeyte onder den burgers opteroeren*, blijc-
„ kende bij de munimenten bij den voorſcr. *Re-*
„ *gierders* — geproduceert. 'T welcke ons,
„ onder correctie, midts de voorſcr. zwariche-
„ den, die noch in vele jaeren geſchapen waren
„ niet getermineert te mogen werden, ende
„ *groote twist ende opſpraeck* zoude cauſeren,
„ niet geraeden en dunct weder optehalen ende
„ te vervolgen. Biſonder alſoe veel *treffelicke*
„ *burgers*, die als nu in goede ſtaet zijn vuyt
„ *telle quelle geallegeerde negligencien* van huer-
„ lieder Ouders, mits zulcke geallegeerde negli-
„ gencien *verſochte destitutie* te zeer in huerlie-
„ der *goede naeme ende fame* gepunieert zouden
„ werden. Ende oock duerdien *meestal* de best
„ *gequalificeerde* van der Stede vuyten Regi-
„ mente geſtelt zouden werden, hoewel aldaer
„ gheen menichte en es van *gequalificeerde per-*
„ *ſoonen*, die men in de plaetſe van den gedesti-
„ tueerden zoude moghen ſtellen."

Men ziet hieruit in 't voorbijgaan, niet alleen hoe ſlecht er met de geldzaken ſedert eenige jaren was omgeſprongen, maar ook, 't geen hier vooral te paſſe komt, van wat klein begrip en aanbelang Alkmaar toen nog was, dat er weinige *gequalificeerden*, dat is, bemiddelden, verſtandigen, aanzienlijken en deftigen onder de ingezetenen waren, aan welken men het Stedelijk be-

ſtier met vertrouwen kon aanbevelen; en er geen genoegzaam getal zou te vinden zijn tot het vervullen van den post der afgezettenen, zonder tot het *ſans-culotisme* of 't onkundige gemeen te vervallen; en hoe vooral het *grondbeginſel* des Stedelijken Bewinds toen was, om niet dan kundige en geſchikte lieden, *rijken* en *vroeden*, aan 't roer te hebben; en hoe wijslijk daarom Keizer KAREL bij zijn Octrooi hun niet meer dan 24 vroede lieden vergund hadde. Het zesde Artikel kwam neder op een verzoek, om een *nieuw Octrooi* te hebben, rakende het *benoemen* van Wethouders, en mogelijk ook wel om een *grooter aantal* Vroedſchappen. Zie hier 't *Bericht* er op:

„ Aangaende 't zeste — dunct ons (onder „ correctie) dat men ten verſoucke van deſen „ Suppliant gheen Octroye en behoort te ver„ leenen, mer gemeret de Regierders der voorſcr. „ Stede volgende huerlieder *oude Octroye ende* „ *gebruyck* conform van dien, *eerlick gedragen* „ *hebben*, zoe in 't *nomineren van Wethouders* „ als *Regieren* van der Stede, dat men hemluy„ den wel bij huerl. *oude vſancie* zoude moe„ gen *laten blijven*, beſonder gemerckt de *cley„ ne menichte van gequalificeerde perſonen* al„ daer. Ofte indien men eenich *nieuwe Octroye* „ zoude willen verleenen, dat men 't zelve zou„ de doen *ten verzoucke van den Regierders* in „ der tijdt, zonder vpte alteratie van 't *Regi„ ment* ten verſoucke van den Suppliant, die „ een privé perſoon is, *yet te veranderen*, bi„ ſonder alſoe in de voorſcr. Stede geen appa„ rencie *daertoe* bevonden wordt."

Zie daar het *Advis* van 't Hof, tot verlenging van 't *oud Octrooi* en *Gebruik*, gegrond ook daar-

daarop, dat de Regeerders zich *eerlijk* hadden gedragen, en dat er geen genoegzaam getal van meerder Vroedſchappen te krijgen was, ten ware de Regering er zelf om vroeg; ten bewijze, dat in dien tijd, offchoon al verzuimd was geweest om verlenging van 't vorig Octrooi te vragen, hetzelve toch *vidente et ſciente Principe* werd opgevolgd, 't welk mogelijk ook in andere Steden plaats gehad zal hebben. De zaken van bewind wel bezorgd wordende, werd daarop mogelijk minder gezien, te meer daar de Landelijke bezigheden, koophandel en buitenlandſche betrekkingen, thans veel meer zorgen vereischten dan ooit te voren.

De overige Artikelen ga ik voorbij; zij betreffen 't *registreren* van *Acten*, 't *Conſent* van Beden, 't doen der rekening door Burgemeesters en Treſoriers, 't verpachten van 't Secretarisambt en Bode-ambacht; alleen komt nog in aanmerking 't Bericht op Art. 8. en 9. „ het inheereren van zich te reguleren naer huerlieder „ jegenwoordige vſancien, de naeste letſte jaeren ende oudde previlegien geuſeert, hoewel „ (zeggen zij) eertijts daerinne eenichſins geabuſeert zoude mogen zijn" En eindelijk op 't verzoek, „ dat de Burgemeesters ende Treſo„ riers Rekeninge zouden moeten doen, ende „ dat de twee derden deelen van der Vroetſcap „ in alle nieuwe Ordonnancien zouden moeten „ conſenteeren, ('t welk tot de Keuren behoor„ de,) wordt geoordeeld, dat, beroerende de „ nieuwe Ordonnancie ende Reſolutien in de „ Vroetſcap te nemen, dat genouch es als in al„ len anderen Collegien, dat de Roſolutie naer „ meerderheyt van ſtemmen genomen werdt,"

Waaruit we in 't voorbijgaan opmaken, hoe reeds die Collegien zoodanige plooi gekregen hadden, dat men zich op de wijze van ſtemmen met meerderheid als eene onbetwiste zake in dezelve beriep; maar daarbij, dat het maken van *Stedelijke Keuren* door het Gerecht, in bijzijn van het Vroedſchaps-Collegie, zonder meer burgeren daarbij of daarover te roepen, ook zoo vast geworteld ſtond, dat het reeds genoemd wordt *Reſolutien, te nemen in de Vroedſchap* (81).

Gornichem 1557.

Van *Gornichem* en *Medenblik*, twee andere kleine Steden, zijn mij twee zonderlinge gevallen uit *'s Hofs Archiven* voorgekomen, die dit betoog bekrachtigen, en teffens doen zien, hoe ſchoorvoetende en voorzichtig, ook toen ter tijd, bij 's Vorsten Raden en Hoven gehandeld wierd.

In *Gornichem* hadden de Burgemeesters en Regeerders in 't jaar 1557. een Smeekſchrift bij de Landvoogdeſſe ingeleverd, *verſouckende te hebben een Vroetſchap, zulks als in anderen Steden van Hollandt geuſeerd wordt.* Hierover is in wezen (82) het ingenomen *Advis* van 't *Hof* of den Raad van Holland, gezonden *aan den Seereten Rade*, waarbij zij oordeelen, dat dit Verzoek zou kunnen worden ingewilligd, en een Oc-

(81) Ik heb dit van *Alkmaar* uit ongedrukte Stukken iets breeder opgegeven, tot opheldering van dien hevigen twist, in Alkmaar, in 't bekende jaar 1787., toen beide de partijen aldaar, *voor* en *tegen* het Recht des Stadhouders in de Stedelijke Verkiezing in 't wilde ſchermden, uit gebrek van kennis dezer Oorſpronglijke Stukken.

(82) Uit het *Miſſive-Boek van den Hove*, D. I. zie de *Bijlage* 1557. den 8 Octob. Vergel. KEMP, *Beſchr. van Gornichem*, bl. 449.

Digitized by Google

Octrooi verleend, „ waarbij Zij boven den Kas-
„ telein, de twee Burgemeesters en de zeven
„ Schepenen, zouden mogen benoemen XXVIII
„ perſoonen van de *rijkſten*, *bekwaamſten* en
„ *vreedzamen*, waaruit *de Majeſteit* of het *Hof*
„ uit zijnen naam, bij afwezen des Stadhouders
„ van Holland zoude kiezen en eeden XIV per-
„ ſonen, om met den Kastelein, 2 Burgemees-
„ ters en 7 Schepenen in der tijd te wezen een
„ Collegie van XXIV perſoonen, makende *de*
„ *Vroedſchap* der Stede, en ingeval iemand van
„ de XXIV perſoonen ſtierf, dat zij als dan noe-
„ men *drie anderen* van *de notabelſten* ende *ge-*
„ *qualificeerde* uit den Rijkdom — om daaruit
„ als voren *een* gekoren te worden, om te we-
„ zen Vroedſchap — — Welverſtaande, dat
„ die XXIV makende te zamen NB. *een durach-*
„ *tig Collegie van de Vroedſchap*, *repreſente-*
„ *rende 't lighaam van der Stede*, verplicht zul-
„ len zijn, op *ſtraffe*, *bij den Officier en Wet-*
„ *houders te bepalen*, om op 't Stadhuis te ver-
„ ſchijnen, om der Stede zaken, lasten en po-
„ litie te raden, helpen dragen en ſluiten — en
„ zullen die perſoonen *compareren*, gelijk men
„ gewoon is in andere Steden te doen." Hoe weinig intusſchen die Steden of hare Regeerders, die alleen eene beſturende macht hadden, uit zich zelf konden doen, of veranderen; blijkt nog uit een nader Verzoekſchrift van Burgemeesters en Schepenen 4 jaren daarna, 1561. den 20 Sept., waarover het Hof ook geraadpleegd, en eenige verandering in 't vorige Octrooi veroorloofd wierd (83).

Dit

(83) Dit berust op dien dag in de *Memorialen van 't Ho*; zie ook *Eerſte Miſſive-Boek* 1561. den 20 Sept. fol. 73.

Medenblik 1563.

Dit van Gornichem! Zien we die van Medenblik. Dezen hadden in 't jaar 1562. den 5 April bij Bidſchrift aan Philips verzocht, om *abolitie van zekere abuiſen, tot nogtoe in 't eligeren van der Vroedſchappen gepleegd*, en teffens Octrooi gevraagd, *dat voor* EENE *reize de oude en nieuwe Burgemeesters mogten kiezen XVI mannen tot den regimente ende Vroetſchappe, die wijſte, nutſte ende bequaemſte*, oud 25 jaren. Het Hof van Holland *advis* gevraagd, antwoord hierop den 23 Sept. 1563. aan den Secreten Raad, dat zij daarin geene merklijke zwarigheid vonden, vooral daar de Stad Enkhuizen een gelijke Vergunning had verkregen (84). Hierop bekwamen die van Medenblik in 't zelfde jaar 1563. den 8 Oct. (85), een nieuw en zeermerkwaardig Octrooi, in welks Voorrede alle de gebreken en abuizen van 't Stedelijke bewind aldaar naakt ten toon geſteld worden, vooral omdat alleen *de rijkſten*, aldaar *pondrijkſten* genoemd, zonder op bekwaamheid te zien, verkozen wierden. Doch alzoo bij dat Privilegie aan den Schout de vrijheid gelaten was, om iemand van de verkozenen *niet bekwaam wezende, om van de Vroedſchap te zijn, te weigeren en te rejecteren;* zoo viel naderhand over dit *rejecteren* groote moeilijkheid. Hieruit rees een *Request* van Medenblik aan *den Secreten Rade*. Die Raad vraagde *Advis* aan den Raad van Holland. Het bericht van den Raad luidde, dat die bijvoeging *buiten hun advis* er ingezet was, en zij van oordeel zijn, dat het verzoek, om die *Clauſul* weg te laten, wel

(84) Zie de *Bijlage* op 't jaar 1563. den 23 Sept.
(85) *Handv. van Medenblik*, bl. 14.

wel kan toegeſtaan worden, om alle moeiten met den Schout voortekomen (86). Nog is daar een' Brief van denzelven Raad aan den Hoogen Raad van *Mechelen*, over 't gebeurde aldaar, bij die gelegenheid (87), als mede een nader *Advis* aan den *Grooten Rade*, van wegen 't voorgeſtelde door *het meerderdeel der XVI pondrijkſten* (88), van den 8 Junij 1564., waaruit ſchijnt, dat er eene nadere uitbreiding van 't Octrooi gekomen zij.

Ook hebben Burgemeesters en Schepenen van *Monnikendam* ten zelfden tijde, 1564. den 27 Junij (89) aan den Koning verzocht, dat hij geliefde goedtekeuren zekere *Ordonnantie* door hun op 't ſtuk der Vroedſchap opgeſteld. Doch de Raden of het Hof van Holland door *den Secreten Raad* om *Advis* gevraagd, wilden daarop geen oordeel uitbrengen, voordat zij *de vorige Privilegien en Gebruiken*, van welken de verzoekers gewaagden, gezien hadden, en teffens *de Acte*, waarbij bleek, dat die Ordonnantie niet enkel het werk was van *die Burgemeesters*, maar dat zij opgeſteld was *met wille, wete ende conſent van de ouders ende notabelſten van der Vroetſchap* —. En dit bericht bekomen hebbende, ſtemmen zij toe in 't Verzoek, om reden, 1°. dat in 't *voorſchreven Stedeken* niet wel LXI tot Vroedſchappen te krijgen zouden zijn, en Monnikendam 1564.

(86) Men heeft dit in 't *Eerſte Misſiveboek van den Hove*, fol. 185. op 't jaar 1564. den 10 April.

(87) Van de zelfde dagteekening op fol. 185. verſo. Dit was eene *Juſtitiezaak*.

(88) Fol. 196.

(89) Bijlage op 't jaar 1564. den 11 Julij.

Digitized by Google

en 2°. omdat *gelijke Octrooien aan andere Steden in Holland gegeven zijn.* De uitkomst was, dat hun den 26 Julij 1564. een vaste Vroedſchap van XXI. toegeſtaan wierd (90), welk ſtuk voor 't eerst is uitgegeven bij gelegenheid der verſchillen te Monnikendam in 't jaar 1767. waarvan ik boven gewaagde, en waarbij verhaald wordt, hoe te voren er *kleine Vroedſchapjes van 5 of 6 jaren*, of *kinderen*, mede ter Vroedſchap kwamen, omdat er bij de Privilegien *geen jaren* bepaald waren.

Schoonhove 1560.

Die van *Schoonhove* hadden van Keizer Karel *tot wederzeggens* gekregen eene Vroedſchap; deze wederzegging ſchijnt plaats gehad te hebben in 't jaar 1558. den 12 Maart (91), ten minste toen verzochten de Burgemeesteren, Schepenen en gemeene Vroedſchappen van Schoonhove, dat zij om de misbruiken, die ingeſlopen waren, en tot demping van wanorde en twisten, vernieuwing mogten hebben van een vorig Privilegie van Maximiliaan en Maria, in diervoege, dat zij kiezen mogten XXII perſoonen, die de *benoeming* zouden doen van 4 Burgemeesteren en 14 Schepens ter kiezing van *twee* en *zeven*, zoodat die XXVII ook verkiesbaar zouden zijn — *tot wederzeggen.* Dat dit ook *wedergezegd* is, maak ik op uit een Verzoek van die van *Schoonhove* in 't jaar 1578. aan zijne *Excellentie*, om 27 nieuwe Kiezers, en 't doen van keuze door dezelve (92).

Eindelijk, om alle twijfeling weg te nemen om-

(90) In de *Nederl. Jaarb.* 1767. bl. 1303.
(91) VAN BERKUM, *Schoonhoven*, bl. 488.
(92) 't Tweede *Miſtve-Boek* van 't *Hof van Holland*, bl. 224.

omtrent het groote punt, dat er namelijk tot in de laatſte tijden toe geen *conſtitutioneel lighaam* van vaste Vroedſchappen, voor altijd in die Steden geweest zij, zoo zal ik hier bijvoegen, dat nog in 't jaar 1564. den 9 Jan. onder de voorwaarden, die bij het toeſtemmen in eene Bede de Staten wilden bedingen, gevonden wordt (93) het voorſtel van de *Continuatien van de Vroedſchappen ende de Nominatie van de Wethouders*, even als zij die gehad hadden in 't jaar 1537. En dat zij ten antwoord bekomen hebben, dat hierin genoegzaam voorzien was „ *dat die genoeg geſtipuleert zijn.*" Daar we nu boven zagen, dat onder Karel in 't jaar 1537. de bedingſels waren, om gedurende den loop der Bede het gebruik hunner Vroedſchappen te behouden; zoo kan men hieruit beſluiten, dat zij ook toen onder Philips III. dat zelfde zullen verkregen hebben, namelijk gedurende *die Bede*, en zij dus voor die jaren die Privilegien bleven genieten en gebruiken.

En 't Beſluit uit dit alles is dan ligt opgemaakt, dat, namelijk, alle de echte bronnen onzer Hiſtorien uit eenen mond ons toeroepen, dat *de Vroedſchappen*, in den lateren zin, als vaste lighamen, aan zeker getal perſoonen gebonden, aangemerkt, onder de Graaflijke Regering enkel geſteund hebben op tijdelijke Vergunningen, maar dat die onder *Karel II.* en *Philips III.*, de twee laatſte Graven en Landsheeren, eene meer vaste plooi gezet hebben, alzoo de Staten t'elkens bij de Beden-bewilliging daarop aandrongen, om ze als voorddurend aantehouden; en terwijl, door de Beſluit.

(93) *Reſol. van Holl.* op dit jaar, fol. 3.

de Franſche Oorlogen, bijzonder onder *Karel* en *Philips*, de *Belastingen* van tijd tot tijd verzwaarden, en *de gewone Beden* bijna voordduren wierden, en nog menigmalen met *buitengewone Beden* vergezeld gingen; zoo ſchijnen ook *die Vroedſchappen* hiermede eene meerdere vastigheid gekregen te hebben; en in dien ſtaat waren zij denkelijk, toen met de jaren 1565. en 1566. de eerſte burgerlijke Oneenigheden oprezen, en in 't jaar 1572. eene dadelijke ſcheuring tuſſchen Steden en Steden, en tuſſchen Provincien en Provincien, onder 't Stadhouderlijk Bewind van Willem I. ontſtond. Waarvan ſtraks een woord.

Ophelderíng uit Dorps Vroedſchappen.

Op deze wijs dan eindigde langs verſcheiden trappen en gelegenheden het oorſpronglijk gebruik in de Steden, daarin beſtaan hebbende, dat in zaken, die het ganſche lighaam der Stad betroffen, alle de burgers, hoofd voor hoofd, mits tot zekere mate gegoed en in het *Schotboek* opgeteekend, gekend en geraadpleegd werden, op orde van den Landsheer. Iets, 't welk tot in latere tijden op vele Dorpen, omtrent op dezelfde wijze heeft plaats gegrepen, en mogelijk nog gebleven is; doch 't welk in de laatſte Graaflijke tijden ook reeds begon te veranderen, en wel op verzoek der ingezetenen zelve. Men heeft van beiden de gevallen voorbeelden bij LAMS in zijne *Handvesten van Kennemerland*, waar hij 1°. opgeeft, hoe de zoogenoemde *burenſtem* geraadpleegd wierd, of, met andere woorden, hoe *de Dorpsingezetenen* wierden opgeroepen om hunne ſtemmen uittebrengen; 2°. hoe ſommigen van *die Dorpen* in navolging van *de Steden* den Landsheer verzochten, om ook een vast lighaam van Dorpelingen, bij wijze van Vroedſchap te heb-

hebben, om voor hun en uit hun naam, als hunne Vertegenwoordigers de *Dorps-zaken* en lasten waartenemen.

Het eerſte beſchrijft hij bl. 480. wanneer hij, in later tijd, onder den naam van *Buure-Keuren tot Akerſloot A°.* 1661. ons opgeeft *de Ordonnantien ende Keuren, geleydt ofte gemaakt bij den Schout, en Schepenen van den Dorpe van Akerſloot, ten overſtaan van de Buuren, daarover wettelijcken geroepen, ende dat volgende onſe oude geprivilegieerde Gerechtigheyt.* Het welk nog nader wordt verklaard in 't Verzoekſchrift van *Wormer en Jisp* aan den Koning, waarbij zij zeggen, dat vorige gewoonte was, ſedert zij *Schepenen en buren* gehad hadden, dat de Schepenen, *om in ſaeke van importantie en zwarigheden raad te plegen, de Gemeente van de twee Dorpen moeten vergaderen.* In plaats der Burenſtem.

Het tweede leert ons 't geval dier Dorpen *Wormer en Jisp.* Van dezelve bericht LAMS (94), dat hunne Regering tot in 't jaar 1291. beſtond [behalve den Schout] uit *Azingen* (95) *en Geburen;* dat toen in derzelver plaatze geſteld wierden *Schepenen en Geburen;* maar dat *de buurſtem* ten tijde van Koning Philips in 't jaar 1560. is afgeſchaft, en in hunne plaats geſteld een Collegie van *Vroedſchappen.* — De zaak is klaar uit het Privilegie, daarvan voorhanden, en kan grootlijks opgehelderd worden door het onuitgegeven en hier achter geplaatſte (96) *Advijs* van het Te Wormer en Jisp.

(94) Bl. 539.

(95) Wat men toen door *Aſingen* verſtond, wordt opgegeven bij LAMS, bl. 136. en volg.

(96) Bijlage op 't jaar 1565. den 4 Sept.

het Hof van Holland *aen die van den Secreten Rade geſcreven, van wegen die van Wormer ende Gisp, verſouckende Octroy omme zekere* VROETSCHAP *van twintich perſoonen te mogen eligeren.* Bij dat zelve Bericht wordt het genoemd *een Requeſt, zijne Maj. gepreſenteert van wegen de Schepenen en gemeene buuren* — waarbij zij verzoeken, om *een Collegie van Raden ofte Vroedſchappen van XX perſonen te mogen verkiezen, en dat de Majeſteit zoude willen derogeren de Coſtume van de* GEMEENTE TE VERGADEREN. 't Welk bij de voorafreden van 't Request (97) breeder wordt omſchreven, met bijvoeging, „ dat het vergaderen der Gemeente geſchiedde zonder groote vordernisſe van dezelve „ zaken, alzoo groote menigte gewoon is confuſie te maken. Waarom zij ook, en teffens „ omdat die zelve onvruchtbare Vergaderingen, „ als zij op de gemeene beurſen geſchieden, den „ burgeren jaarlijks tot aanmerklijke kosten en „ bezwaarnisſe kwamen, om deze redenen een „ Collegie van Raden of Vroedſchappen van XX „ hadden verkozen, van nutte en best daartoe bekwame perſoonen, die t'allen tijden als zij bij „ den Schout en Schepenen ontboden worden, „ verplicht zouden zijn op hun eigen kosten te „ verſchijnen, en met de Schepenen tot 's Vorsten en der gemeener buren eer en welvaren, „ te helpen raden en beſluiten, en de Schepenen „ in 't ſtuk der ommeſlagen en geldmiddelen te „ verligten." Waartoe zij 's Vorsten goedkeuring of Octrooi verzoeken. Het Hof of de Raden van Holland, hierop moetende berichten, had-

(97) LAMS, bl. 560.

hadden alvorens aan *den Rentmeester en Baljuw van Kennemerland* geſchreven, om door hem te vernemen, of *de Rijkſten en Notabelſten van die twee Dorpen* daarin gezamenlijk genoegen genomen en toegeſtemd hadden (98). Hierop voldoend antwoord bekomende, geven zij voor hun gevoelen aan *den Secreten Rade* op, dat het verzoek, als redelijk, kon toegeſtaan worden, wel verſtaande, dat om redenen, die voorzeide XX perſoonen uit 's Vorsten naam bij den *Baljuw* van Kennemerland gekozen en geëed zouden worden uit XL *van ketterij onbeſmette perſoonen*, door Schout en Schepenen te *noemen*, met uitgedrukten last, van zich geenszins in 't maken van *nieuwe Keuren of politien* verder te veroorloven dan zij naar *Kennemerrecht* of 's Graven *Octrooi geprivilegieerd* zijn; en dat de *Vroedſchapsleden* om de twee of drie jaren veranderen zullen, tot reden gevende, *om de Monopolie ende alle andere inconvenienten te ſchuwen*. Dit grondbeginſel van *Monopolie te ſchuwen*, 't welk men in later tijd eerder *Ariſtocratie* zoude genoemd hebben, maakte dan, dat *die Vroedſchap* niet altijddurende bleef, maar om de 2 of 3 jaren los was; waarin het van de meeste *Stedelijken* verſchilde, in welken die perſoonen *voor hun leven* werden aangeſteld, ten zij ze hun verblijf of elders namen, of op andere wijzen hun poorterſchap verloren. Het gevolg was, dat *Philips* den 11 Sept. 1565. hun zulke Vroedſchap verleen-

(98) Immer het *Request* ging op naam van *Schepenen en gemeene buyren*.

leende, op den voet, zoo als 's Hofs Bericht luidde.

Ziedaar een ſprekend voorbeeld van *Vroedſchap* op 't platte land, en het grondbeginſel waarop! namelijk, omdat de Regering van de Dorpen, zoo min als die der Steden, oorſpronglijk bevoegd waren, om in zaken van *bezwaar* of *belastingen* iets te bevelen of toeteſtemmen, zonder de *Gemeenten*, of zulken die de Gemeenten wettig *vertegenwoordigden*, te raadplegen en hunne toeſtemming te vragen. Ziedaar de groote hoofdzaak! De vastbepaalde leden uit de beste, verſtandigſte, rijkſte en meest geſchikte Burgers, in een Vroedſchaps-Collegie, 't zij van XL, van XXXVI, XXIV, 't zij van minder, zijn de Vertegenwoordigers van den ganſchen Burgerſtaat; zij maken eenen *ſtaat* of *ſtand* uit; en met het lighaam der oorſpronglijke *Regeerders*, Schout, Schepenen, enz. zaamgevoegd, maken zij uit het *Vertegenwoordigende* of *Repreſentatief lighaam* der ganſche Stad. En 't gevolg daarvan, in de latere tijden, is dan ook geweest, dat de Steden in de Staatsvergaderingen door hare Gedeputeerden bijeen komende, en daar raadplegende, zulks deden als *waarachtige Repreſentanten* hunner Burgerij. Waarvan hierna. Of die nu in de Steden onder den naam van *vroeden* en *rijken*, van *rijkdom*, van *wijsheid*, van *vroedſchap*, of op de dorpen van *Burenſtem* voorkwamen, dit geeft geene verandering in de zaak. En hieruit verſtaat men, waarom onder *Philips den Goeden* de Procureur Generaal voor 't *Hof van Holland* ter Vierſchaar daagde *den Schout en Schepenen van 't Dorp van Nieuland*, omdat zij in 't opſtel-

ſtellen der lasten niet *opgeroepen hadden de gegoeden ende den vroeden, die dair over hadden ſchuldich geweest geroupen te ſijn — — na ouder gewoonte* (99).

Toegepast op 's Hage.

Pasſen we dit toe op *'s Hage*, 't geen nog lang als een *dorp* of *vlek* voorkomt; (ſchoon in zaken van belasting enz. wel eens onder de *onbeſloten Steden* gerekend,) zoo kan men zeggen, dat DE RIEMER, in zijne *Beſchrijving van 's Hage*, door alle de nevelen heen, het rechte beſcheid daarvan gehad heeft. Men kende aldaar tot zeerlaat den naam van *Buren*, en dus ook *de Burenſtem*, en tegelijk den naam van *Vroedſchap*, ſchoon eerst ten tijde der Republiek daar eene zoogenaamde *permanentie* of een voorddurend Vroedſchaps-lighaam plaats kreeg. Men leest hierom in echte Staatſtukken, onder Maximiliaan op 't jaar 1485. (100) *van den gemeenen Bueren, Vroetſchap en Rijkheyt en alle die ingezetenen van der Hage, om oirbaer van onſen Dorpe* —. In 't jaar 1452. (1) vindt men 32 *notable perſoonen Buurluyden in den dorpe van den Hage.* Hij vermeent uit de benaming van *Vroedſchap*, dat niet lang na 1400. het *Collegie* zijn beſlag heeft gehad, ſchoon hij zelve erkent, dat hij voor 't jaar 1443. geene melding daarvan aantreft, noch ook uit hoevele leden dat Collegie beſtaan hebbe. En geen wonder! Zien we wat er van de zaak zij! In 't jaar 1443. vind ik ja! gewag van *Schout, Schepenen en gemeene Vroetſchip, die met de H. Geestmeesters van den Ha-*

(99) Bijlage, op 't jaar 1467.
(100) *'s Hage*, D. I. bl. 10. (o).
(1) Ald. D. II. bl. 86.

Hage iets vastſtellen. Maar dit waren dezelfde, die vroeger en later als *notable Buurluyden* of als *vroeden* en *rijken* voorkomen, zonder vast getal, en als *opgeroepen* burgers. Doch eerst in 't jaar 1451. den 18 Maart ſtelde Philips aldaar een vast getal van 32 *notable perſonen, buurluyden in den dorpe van den Hage*, met magt om de jaarlijkſche benoeming van XIV Schepenen te doen, om door Hem, zijnen Stadhouder, of Baljuw VII te verkiezen, en dat getal van XXXII altijd vol te houden. Doch ſlechts voor den tijd der *tienjarige loopende bede*, en dan tot *'s Graven wederzeggen.* In het Octrooi van 1485. wordt *aan de gemeenen* BUEREN, VROEDSCHAP *en* RIJKHEID *en alle die ingezetenen vrijheid verleend, om op het corpus van den Hage lijfrenten te negotieren.* Doch verre van hieruit de voorduring dier Vroedſchap te ontleenen, zoude men veeleer er een bewijs uit halen, dat dit *Collegie* toen reeds opgehouden had. Dit wordt bevestigd uit de pogingen, die (volgens DE RIEMER D. II. bl. 87.) in de jaren 1510—1514. gedaan wierden, onder Karel II. *om te hebben vernieuwt heure Privilegie van de Vroedſchap.* Dit verkregen zij dan ook den 28 Maart 1513. toen *den Buren en Rijkdom van den Hage verguntwierd een Vroedſchap van XXIV perſonen — te nemen uit de nutſte, rijkſte, bekwaamſte en wijſte mannen.* Doch dit getal werd in 't jaar 1525. door Keizer Karel weder verminderd tot XII (2). Wat daarvan naderhand geworden zij, meldt hij ons niet; maar wel dat eerst in 't jaar 1621. de Magiſtraat aan de Staten van Holland ver-

(2) Zie hierboven, bl. 296.

verzocht, *om een permanente Vroedſchap en vermeerdering van perſonen*, waaruit de Regering zoude beſtaan; doch dat daarop geen gevolg gekomen zijnde, *de Vroedſchap* ſedert 1672. eerst tot een afzonderlijk en voorddurend Lighaam gebracht is (3).

Ziedaar een voorbeeld van eene *Vroedſchap*, die eerst na de Graaflijke tijden altijddurend of *permanent* geworden is. Een ander ſterkſprekend geval is in 't Stedeken *Naarden*. Die Stede had reeds in de XVde Eeuw, onder den Hertog Philips gepoogd, om eene vaste Vroedſchap van XL te hebben. Zij had zelfs in 't jaar 1442. bedrog gepleegd, en *zonder wil en weten* van den Vorst en zijnen Raad een' valſchen Brief van *Octrooi* gemaakt: 't welk ontdekt zijnde, de Hertog den 23 Mei 1442. (zie de *Bijlage*) aan de Stad kwijtſchelding doet van de misdaad, tegen Hem en zijne Heerlijkheid bedreven (4). Zij hadden hierop in 't jaar 1459. den 2 Junij Vrijheid bekomen, om XII *notabele* perſoonen tot *Raden* te verkiezen. Hoelang dit duurde, is mij niet gebleken. Maar in 't jaar 1621. verzochten zij van de Staten van Holland, dat *hunne annuele Vroedſchap* mogt verwisſeld worden met *eene perpetuele*. De Preſident en Raden van Holland, hierover om Bericht gevraagd, verzochten op hunne beurt aan den toenmaligen *Drost van Muiden en Gooiland*, den beroemden P. C. HOOFT, Hiſtorieſchrijver, in zijne hoedanigheid van Baljuw, zijne gedachten; en hieruit is geboren dat merkwaardig antwoord, te vinden in zijne *Brieven* bl. 23-27. waar

Naarden.

(3) *'s Hage*, D. II. bl. 68. en 90.
(4) Zie dit boven, bl.

Digitized by Google

waar dat ſchrander vernuft en die ſneedige pen opgeeft alle de *goede* en *kwade* inzichten en praktijken, die de *jaarlijkſche* veranderingen van perſoonen ter eener, en de gedurende *hun leven* voorddurende macht en aanzien ter anderer zijde, in den burgerſtaat veroorzaken; doch hij ſchijnt meer te hellen naar het *oude*, ten ware men een middelweg wist te vinden, (*ut demtis utriusque vitiis ſolae virtutes misceantur*,) *dat de gebreken ter wederzijde weggenomen alleenlijk de deugden vermengd werden*, en geeft daartoe eenige voorſchriften, doch welken, naar de *humeuren* van die van Naarden geſchikt, minder toepaslijk waren op grootere Steden. Het is genoeg dat dit voorbeeld bewijst, dat er zelfs na de Graaflijke Regering nog Steden geweest zijn, die geene *permanente* Vroedſchap hadden, ten minſte geene zoodanigen, wier leden gedurende hun leven aanbleven, dewijl HOOFT bl. 15. op 't jaar 1621. zelf ze noemt *eene Vroedſchap, die niet perpetueel, maar uit de Wethouderen van twee achtervolgende jaaren is beſtaande.*

Wederlegging van anders gevoelenden.

Is het nu wel noodig, dat ik hier iets zegge van 't vrij algemeen aangenomen gevoelen, dat de Vorſten in dit alles beoogden de rechten der burgeren en Stedelijke Regeringen te onderkruipen of te verminderen. Men heeft het vooral ſterk geladen op *Philips* van Burgundie, den eerſten van dien naam, wien de latere Schrijvers van Holland als heerschzuchtig, trotsch, en willekeurig Opperheer voorſtellen, maar die, en toen en daarna, bij de Onderzaten altijd geroemd en genoemd is, als *Philips de Goede*, onder wiens langdurige voorſpoedige en bloeiende Regering die *Veertigen* of bepaalde *Vroedſchapslighamen* bijzonder opkwamen.

men. Maar het tegendeel is allerzichtbaarst. Men merke hiertoe vooraf aan, 't geen uit het vorige betoog nu genoegzaam blijkt,

1°. Dat voor den tijd dier Vergunningen het de Vorst of zijn Raad alleen was, die regelrecht, zonder voorafgaande benoeming der Stedelingen of hunne Regenten alle de Stads Magiſtraten, Wetten en Ministers in de Steden zelf aanſtelde, of, gelijk de Heer VAN DE WALL bl. 68. het uitdrukt: *dat* [tot dien tijd] *de Graven de aanſtelling der gewoonlijke Wethouderen, zonder voorafgaande benoeming, regtſtreeks aan zig gehouden hadden.*

2°. Dat die Vergunningen of *Privilegien* den *Stedelingen* in 't gemeen, en niet den Magiſtraten afzonderlijk, dat is, eigenlijk aan 't geheele Lighaam der Steden, gegeven werden.

3°. Dat de Stedelingen zelve dit als eene gunst of hun voordeelige beſchikking, bij den Vorst, als den Souverein, verzochten.

4°. Dat daarom ook dit Recht, 't welk de Stedelingen verkregen, door de *Magiſtraten* niet konde veranderd worden; met dien gevolge, dat, als de Magiſtraten in die Privilegien iets wenschten veranderd te hebben, zij tot die Veranderingen de toeſtemming der Burgerij van nooden hadden, en nimmer daarom bij den Souverein verzochten of mogten verzoeken anders dan *van wegen* of *uit naam* der Burgerij, of met *uitdruklijke*, of wel, zoogenoemde *ſtilzwijgende*, toeſtemming der Burgerij; die bij twijfeling of verdeeldheid wel eens door 's Graven Raden, 't zij geheel 't zij gedeeltlijk, hierop gehoord wierd.

5°. Dat de Graven, als Souverein, tot het

verleenen van die Vroedſchaps-Privilegien, waarmede de *benoeming* van een meerder tal [maar niet de aanſtelling] van Magiſtraten, veeltijds gepaard ging, zeerſchoorvoetende en noode kwamen, en daarom die Privilegien in 't eerst maar voor eenige jaren, 10 of meer, gaven, om te zien wat uitwerkſelen zulke Vergunningen hebben zouden; en naderhand niet dan voor bepaalden tijd, of tot wederzeggen, en altijd *behoudens hun recht.*

6°. Dat die Vergunningen (bij *Maria's Privilegie*, of *Groot Charter*) in dat beroerde tijdſtip wel algemeen zijn gegeven; maar bij haars Zoons tijd weder geheel *herroepen* en vernietigd zijn, toen de Steden te vergeefs haar uiterſte best deden, om die weder te bekomen; en dat echter

7°. Koning Karel V. en zijn Zoon Philips III. die nooit anders hebben willen geven of bevestigen dan met vele behoedzaamheid van *tijd* of *recht.*

Dit alles aangemerkt, wordt men van zelfs geleid, om te geloven, dat het geene aanmatiging (*uſurpatie*) des Souvereins was op de rechten der inwoneren, maar veeleer (zoo er aanmatiging ware) eene van de zijde der Regenten of der Steden op 't recht des Graven. Daar was namelijk van den vroegſten tijd af geen blijk of voetſpoor van eenig gezag of recht bij de Stadsbewoneren van *Jurisdictie*, *Magiſtratuur*, of *eigen beſtelling der Magiſtraten.* Allengskens evenwel werd hun gegund, om uit *den buik* der poorteren eenigen daartoe te *benoemen*, en aan den Vorst ter *verkiezing* voorteſtellen. De ondervinding leerende, dat even dit vele wanorde en tweeſpalt in die Steden verwekte, zoo verzoch-

zochten de Stedelingen, aan Regeringszaken ongewoon of te veel hierdoor belemmerd geworden, dat zij die benoemingen niet meer mogten laten doen door de ganſche Gemeente, maar dat daartoe mogten verordend worden zekere vaste Collegien van 80, 60, 40, 36 perſoonen, die daartoe eens vooral, als een vast getal of *Collegie* zouden geſteld worden, die eensdeels *Stads zaken* zouden *helpen beſturen* of *raden*, anderszins *de benoemingen* zouden doen, om den Vorst, of zijnen *Regeringsraad* ('t Hof) of *den Stadhouder* die voorteſtellen tot verkiezing van *Burgemeesters* voor *de Politie*, en *Schepenen* voor *de Juſtitie*.

Indien wij nu de Vorsten, als *Uſurpateurs*, of als *Vijanden* van 't Volk beſchouwen; zoo als onze Hiſtorieſchrijvers veelal doen: dan kan men zeggen: *Dit zagen of deden de Vorsten ongaarn.*

Maar beſchouwen we ze als zoodanigen, die, met alle hunne gebreken, ook hunne Vorstelijke deugden en goede hoedanigheden hadden, zoo als *Willem de Goede* en *Philips de Goede*, dat is, als zoodanigen, die 's Lands en 's Volks welvaren wilden; dan moesten zij zulke Verordeningen van Vroedſchappen, die hun de Regering gemaklijk maakten, en teffens de Burgerlijke Vrijheid bevorderden, gaarn toeſtaan, mits onder behoorlijke voorzorgen en voorbehoedingen. 't Is er dan ook zoover van af, dat er oulings in de Steden uit dien grond eenige *Democratiſche Vorm* geweest zij, (gelijk de Heer ROBERTSON, en met hem zoovele anderen, ook bij onzen Land-aard, van *de Steden* trachten inteboezemen) dat zij zelfs oorſpronglijk en tot in de laatſte tijden in Holland niet eens hunne eigen *Magiſtraten* hebben kunnen

nen *verkiezen*, en niet dan onder naauwe bepalingen, en met goedkeuring van 's Vorsten *Schout* of *Baljuw*, *Stedelijke Keuren* hebben mogen maken, die niemand buiten den omtrek der Stad verbonden, en zelfs niet zulken, die de *Rechterlijke Macht* betroffen. Zoodat alles, wat tot verordening van *rechtsplegingen*, wat tot *Wetgevinge*, en andere zaken, die den algemeenen landſtand of regering betroffen, behoorde, niet der Stad, maar den Vorst toekwam: hoedanige dingen alleen den *Democratiſchen* Regeringsvorm uitmaken.

Waarmede ik echter niet uitſluite, dat de Magiſtraten, onder het Graaflijk op- en toeverzicht, 1°. in alles wat *het huishoudelijk* of *Politiek Bewind* der Steden betrof; 2°. in alles wat de *Stedelijke Rechtsplegingen*, volgens *Rechten* en *Keuren*, volgens *Coſtumen* en *herkomens*, niet ſtrijdende met de *algemeene Landswetten*, mede onder het toezicht der Graven en hunne Hoven, Baljuwen en Schouten, aanging; 3°. in alles, wat de *Stedelijke Finantien* betrof: dat die Magiſtraten, zegge ik, de Hoofdbeſtuurders en Bewindslieden van de Steden waren en bleven.

't Bewind onder Willem I. 1572.

In dien ſtand waren de zaken der *Steden* en der *Vroedſchappen*, toen de troubelen in 't jaar 1572. in lichterlaaie vlam uitborsten, en de onvergenoegdheden over het ſtreng en wreed Beſtier van den Hertog van Alba velen der Hollandſche Ingezetenen en Steden perste, om zich openlijk tegen *Alba* te verklaren, en, door het onverwacht innemen van den Briel en Vliſſinge door eenige zoogenoemde Watergeuzen, eenen geheelen omſlag van Denk- en Handelwijze bij de Steden verwekten, toen zij met verwerping van 't gebied des

des Stadhouders *Maximiliaan van Bosfu*, zich wierpen in de armen van *Willem van Orange*, 's Graven vorigen Stadhouder, maar toen nog in Dillenburg zich ophoudende, en in ſtilte werkzaam voor zijne onderdrukte Landgenoten; en die, ſedert dien tijd in Holland terug gekomen, alle die Macht uitoefende, die te voren *Bosfu*, als Stadhouder van Holland en Zeeland, en die *Alba*, als Algemeen Stadhouder en Opperregent onder *den Koning*, aldaar geoefend hadde; onder wiens vernieuwd *Stadhouderlijk Bewind* de Stedelijke Regeringen met hare *Vroedſchappen* zich nader aan elkander ſloten; de Magiſtraten en hunne Vroedſchappen zelve meerder aanzien en klem verkregen, hoe meer zij door den Stadhouder *gevierd*, *bekrachtigd* en *bevestigd* wierden, vooral toen de Stadhouders als ware 't op Konings naam en last, om zijn eigen gezag en macht te onderſchragen, een meerder aantal van ſtemmen uit de Steden en hare Vroedſchappen, die Hem toevielen, in de *Vergadering der Staten* ter Dagvaart toeliet of opriep. Doch aan wien, als Stadhouder, op 's Konings naam, gevolglijk ook nog verbleef de beſchikking over alles wat de Stedelijke Vroedſchappen aanging; zoodat, of hij ſchoon hierin veel voorzichtig Staatsbeleid en toegevendheid gebruikte, hij evenwel uit kracht zijner Hooge Waardigheid, in 't bezit bleef van de Macht, om, des noodig, bij Privilegien of Octrooien, ook in die Vroedſchappen, zoodanige Veranderingen of Verbeteringen te maken, als hij oordeelde te behooren. Waarbij ook kwam de nog grooter Macht, die Hem, door de Staten zelf, ſedert 1576. tot aan zijnen dood 1584. was opgedragen onder verſchei-

ſcheiden Benamingen en Titels, gelijk ik dit te voren in 't breede getoond hebbe (5). Zien wij enkele gevallen!

Enkhuizen. Van *Enkhuizen* leest men (6), dat na de omwending de Burgerij *met hunnen Gouverneur* (Sonoy) 1572. zich wederom XX *nieuwe Raden en Vroedſchappen* aanſchaften, boven de 30 en onder de 60 jaren; naar ouden ſtijl. Waarbij men aanmerke, dat de bijvoeging *met hunnen Gouverneur* hier alles afdoet. Immers Prins Willem I. had reeds den 20 April 1572. eene *Commisſie* en *Inſtructie* op den Gouverneur *Sonoy*, voor Westvriesland en Enkhuizen, afgegeven, die hem deze macht gaf (7). Dit was derhalve het werk niet der *burgerij*, maar van de *hooger hand;* evenwel had de Burgerij niet alleen hare medewerking, maar waarſchijnlijk den meesten aandrang hieraan toegebracht. Hierbij verooorloofde Willem I. 1577. den 1 Febr. nog van wegen den Koning (8), om, overmits den toenemenden welſtand en bloei der Stad, en de daaruit ſpruitende drukker bezigheden van *Burgemeesteren*, dat zij afzonderlijk een' *Treſorier* en *Fabrijk* mogten hebben, die bij *hare Vroedſchap of XX Raden* zoude gekozen worden, 't zij *een* of *twee*.

Edam. De Regering der Stad *Edam* verzocht in 't jaar 1576. aan Willem I. (9) om te mogen volſtaan met XXI Vroedſchappen, in plaatze van XXXI

(5) Zie D. I. bl. 46. enz.
(6) VAN METEREN, *Nederl. Hiſt.* B. IV. bl. 75. b. en hieruit *de Tegenwoord. Staat*, D. V. bl. 473.
(7) BRANDT, *Enkh.* bl. 166, 170.
(8) *Handv. van Enkh.* bl. 94.
(9) *Tegenw. Staat*, D. V. bl. 486.

Digitized by Google

XXXI, die op 't hoogſte ſchot ſtonden; dit octrooieerde hun Willem I. den 1 Maart 1577. en de Gouverneur *Sonoi* volbracht die vermindering. Schoon zij kort van duur was (10).

Rotterdam had van Keizer Karel in 1518. en 1524. gekregen eerst eene Vroedſchap van 16 en daarna van 24. Dit bleef zoo, tot aan 1580. den 13 Febr., toen Willem I. op verzoek der Regering, aan de Stad, nog op naam van *Philips*, vergunde, om 't getal te vergrooten tot 32, die 't lighaam der Stad zouden vervangen (11). Doch 't welk naderhand wederom uitſtierf tot 24. Rotterdam.

Ik zeide boven, (bl. 324.) dat de Schutterij van *Schoonhove* bij *Request* aan zijne Excellentie in 't jaar 1578. verzocht, om XXVII nieuwe *Electeurs* of *Kiezers*, daarbij inroepende het Octrooi van 1559. den 12 Maart. Schoonhove.

Nog in 't jaar 1581. den 3 Jan. kregen die van *Amſteldam*, op den naam van *Philips*, door den Prinſe, op hun verzoek, *bij zonderlinge gratie*, de vrijheid om 14 perſoonen te benoemen, om daaruit bij 's Vorsten Stadhouder er 7 aanteſtellen, met verlof, om twee van de oude Schepenen jaarlijks aantehouden tot Preſidenten, bij vorme van *proviſie*, en blijvende de verordening van 't jaar 1559. in haar geheel (12). Amſteldam.

Van *Haarlem* zagen wij, bl. 321. dat de Regering 1578. uit naam der Gemeente, om XXIV Raden verzochten. Zij boden hiertoe aan Willem I. een ootmoedig *Request* aan; vertoogden Haarlem.

Hem,

(10) *Groot Plakaath.* D. V. bl. 728. b.
(11) Zie *Tegenw. Staat der Nederl.* D. V. bl. 250. Lois, *Rotterd.* bl. 356.
(12) *Privil. van Amſteld.* D. I. bl. 110.

Digitized by Google

Hem (13), dat zij bij Privilegie plachten te hebben 24 *Raden*, voor hun leven, die jaarlijks uit de burgers kozen 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen, 't welk hun in 1492. was benomen; dat na dien tijd hun door Commisſarisſen jaarlijks uit eene grootere benoeming geſteld wierden 4 Burgemeesteren, 7 Schepenen, 1 Treſorier, en zeker getal *Vroedſchappen* of *Raden*. Thans verzoeken zij aan Prins Willem I. hun te gunnen *XXIV perſoonen, die continuelicken hun leven lanck geduerende, Raeden of Vroetſchappen ſullen blijven*, — en daaruit te kiezen *vier* tot Burgemeesteren, *zeven* tot Schepenen en *een* Treſorier; of anders *acht* en *veertien*, om bij zijne F. Genade of den Rade van Holland te ſtellen 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen. Zij verzoeken er bij, dat Hij *den Staten van Holland gelieve te bevelen*, om hun de in 't jaar 1492. afgenomen Privilegiebrieven, voorzooverre zij vernamen dat zij nog te Gouda bewaard wierden, wedertegeven. De Prins, uit kracht zijner Oppermacht, zond hierop twee Commisſarisſen, die 4 Burgemeesteren en 7 Schepenen uit de burgerij verkozen, en nog 24 anderen, die hun leven lang zouden *repreſenteren*, en wezen *Raad en Vroedſchap*, en bij verſterf aanvulling doen —— en zijne *Commisſarisſen* zullen over de nog in wezen zijnde *Privilegien* met de Staten ſpreken. Hierop kwam 3 jaren later een nader Request der Stads-Regering aan Prins Willem I. om het getal van 24 te vermeerderen tot 36 Raden, of Vroedſchappen: waarop, na advijſe van 't Hof van Holland, den 15 Julij 1581. (14) hun vergund werd een

(13) *Privil. van Haarlem*, bl. 318.
(14) Ibid. bl. 334.

eene vermeerdering van 8 Raden, en dus 't getal van 32, met nadere bepaling van 't benoemen en kiezen van Burgemeesters en Schepenen: met *verzoek aan de Staten* en *'t Hof*, en met *bevel* aan *alle Officieren*, om Haarlem van dit Octrooi rustelijk en vredelijk genot te geven zonder moeienisse (15).

Het Steedje *Grootebroek* in Noordholland had in 't jaar 1556. den 23 Junij van Graaf Philips, schoon een onbesloten Stad zijnde, een Octrooi verkregen nopens 't aanstellen van Burgemeesteren (16). Kort na de omwending, den 1 Mei 1573. bevestigde Prins Willem al derzelver Voorrechten in algemeene bewoordingen (17). Maar nog later *octrooieerde* hij, op naam van Philips, den 1 Febr. 1577. bij *ootmoedige supplicatie van Burgemeesters, Schepenen, Raden en Vroedschappen* (18), *dat zij de verkiezing van Burgemeesteren, Schepenen, Raden en Vroedschappen ten eeuwigen dage op Nieuwjaarsdag mogen doen, en daartoe de bekwaamsten, verstandigsten, en getrouwsten tot Raden en Vroedschappen verkiezen, zonder acht te slaan op Rijkdom of anderszins, zoo als reeds sedert 3 of 4 jaar gebruiklijk was* (19). Grootebroek.

Maar

(15) Hoe dit te vereenigen met een nader Verzoek 1583. 21 Oct., bl. 342. doet hier ter zake niet. De Heer VAN OOSTEN DE BRUIN, *Geschied. van Haarlem*, bl. 121—123. zwijgt hier ook van. Doch vergelijk *Tegenw. Staat*, D. IV. bl. 414.

(16) Aanhangs. *Chron. van Medenbl.* bl. 467.

(17) Bl. 468.

(18) Bl. 478.

(19) Ik ga hier voorbij, hoe dat Steedje ook ter *Dagvaart* der Staten beschreven en verschenen is, en

Leiden. Maar 't zonderlingſte greep plaats te *Leiden*. Prins Willem had gedurende de twee belegeringen zijnen *Gemachtigden*, den Heer *Jacob van der Does*, in de Stad gehad, om op alles uit zijn' naam orde te ſtellen, en ook in 't *Regeringsbewind* te voorzien. Na het ontzet der Stad, verzochten de Regeerders den 14 Oct. 1574. (20) aan den Prins, toen in de Stad zijnde, dat hij voor die reize de *Schepenen* en *Burgemeesteren* wilde vernieuwen en aanſtellen, en NB. *op 't voorder Gouvernement en Regering zulks voorzien, als hij, mit volkomen kennis van zaken en perſoonen, te rade zoude worden, alles bij proviſie, zonder aanſchouw op eenige Coſtumen of Privilegie.* — Hierop vond hij goed, *bij advis zijner Raden*, de vernieuwing van Burgemeesteren, Treſorier en Schepenen te doen; voords verminderde en bracht hij het getal der *Veertig en Vroedſchap* tot *zestien*, behalve de 4 Burgemeesters en 8 Schepenen, makende dus te zamen 28 perſoonen: *alles bij proviſie en tot anders zal geordonneert zijn, zonder prejudicie — van Handvesten of Privilegien.* Onder en aan 't hoofd van deze nieuwe *Vroedſchappen* was ook *Pieter Adriaansz. van der Werff*, die *aan handen van zijn Excellentie*, met anderen, daags daaraan, 15 Oct. den Eed deden. Doch dewijl *het Gerecht* der Stad vermeende, dat er onder de ingekozenen zich bevonden, die nog geen 7 jaren *poorters* waren geweest, ſtrijdig met hun Privilegie; zoo proteſteer-

nog in 1575. verzocht om alle Vergaderingen te mogen bijwonen, en 't gebeurde daaromtrent, bl. 470. enz.

(20) MIERIS, *Handv.* bl. 151, 152.

ſteerde hetzelve daartegen: en hierom gaf hij hun, ten zelfden dage, 14 Octob. eene *Acte* van *non praejudicie* (21). Doch in 't jaar 1576. 10 Jan. deden zij eene nadere Verklaring, die niets minder ſchijnt te hebben ingehouden (22), dan dat zij, op grond van die *Acte* des Prinſen, meenden te kunnen voordgaan met de Vroedſchappen en anderen, in 't doen der gewone benoemingen van de Veertigen; en dit had ten gevolge, dat den 9 Oct. 1576. volgens ORLERS (23), de Vroedſchappen weder op 40 gebracht wierden (24). Of dit geſchied zij met of zonder bewilliging van Prins Willem, wordt nergens gezegd. Maar men ziet er uit, op wat waarde men te ſchatten hebbe, die verklaring, welke men, lang na 's Prinſen dood, in 't jaar 1600. aan den Hr. *Pieter Adriaansz. van der Werff* heeft laten teekenen (25).

En hier komt ten beſluite eene algemeene Aanmerking te pas, dat, hoe ſterk de oefening der opperſte macht van Willem I., uit den nood des Lands, geëerbiedigd en gehandhaafd wierd: de Stedelijke Regeringen echter allengskens, ieder in den haren, zooveel mogelijk, aan zich poogden te trekken zoodanige Rechten, die zij te voren niet gehad hadden. Dit bewijzen de klachten

(21) Dus luidt die *Acte* bij MIER. *Handv.* bl. 153. en verſchilt dus veel van 't bovenſchrift, 't geen bij MIERIS voorkomt.

(22) MIER. *Handv.* bl. 155.

(23) ORLERS, *Beſchrijv. van Leiden*, bl. 635.

(24) *Tegenw. Staat*, D. IV. bl. 582. Doch vergel. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 1448. b.

(25) MIERIS, *Handv.* bl. 156.

ten over der Steden zoogenoemde *Uſurpatien*, zoo van de *Ridderſchap* en *Edelen*, als van den *Raad* of 't *Hof* van Holland, gedurende Willems Opperbewind. Waarvan ik in de *Bijlagen* iets zal geven op den 30 Jan. 15$\frac{7}{8}$.

EINDE DER UITWEIDINGEN.

Ziedaar, zoo kort mogelijk, de opkomst van de Hollandſche Ridderſchap, Edelen, Steden, en Vroedſchappen op 't oorſpronglijk grondgebied der Graven, en de onderſcheiding van *Vrijen* en *Onvrijen* hier te lande! Nu kan ik de vraag, bl. 28. voorgeſteld: *of er onder de Graven altijd, of oorſpronglijk, Staten geweest zijn?* gemaklijker beantwoorden, uit de vroeger gemaakte onderſcheiding tuſſchen *Staten*, genomen in een' *Burgerlijken* zin van allerlei ſtanden, *Vrijen*, *Edelen*, *Steden*, *Landbouwers*, enz. en in een' *Staatkundigen* zin van mede *Landbeſtierders*. In den eerſten zin waren er, inderdaad, buiten de *Slaven* of *Lijfeigenen*, van de vroegſte tijden af, *vrije goedbezitters*, *vrijgeboren* lieden, bl. 40. Er waren en kwamen van van tijd tot tijd meerder *Edelen* in verſchillende rangen en graden, bl. 43. Er rezen in de XIIIde en XIVde Eeuw *Gemeenſchappelijke Lighamen* of *Steden* op, *Poorters*, *Burgers* en *Stedelingen* genoemd, die door hunnen werkzamen geest, ijver, en vereeniging van wil en krachten allengskens in macht, aanzien, aantal, en middelen van beſtaan, grooter wierden. Dezen allen, met de verder vrijgemaakte *Lijf- en Land-eigenen* en de nog overblijvende *Welborenen*, maakten zoovele verſchillende *Rangen*, en de *Geestlijken*, de *Krijgslieden*,

den, de *Kooplieden*, de *Handwerkslieden*, met de *Edelen*, *Poorters*, *Gemeentens*, maakten zeker zoovele verſchillende *Staten* uit; maar toch *Staten*, volgens bl. 30. zonder bewind, macht of deelgenootſchap aan de Oppermacht of aan de Souvereiniteit der Graven. Zelfs de *naam* van *Staten* in den tweeden, meer of min *Staatkundigen* zin, was in de eerſte vijf of zes eeuwen der Graaflijke Regering in Holland, en dus voor de XVde Eeuw, onbekend, en op dien naam waren de *Dagvaarten* of eigenlijk genoemde *Vergaderingen van Staten* (*Comitia Populi*) even zoozeer eene onbekende zaak (26). Deze laatſte gezegden mogen velen vreemd voorkomen: maar ik vind de zaak niet anders. Een der grootſte Voorſtanders der oude zoogenoemde vorige Bataaſſche Vrijheid, de Hooggel. J. TROTZ (27), die als in verrukking zeide, „ dat het Recht van „ Dagvaarten te houden altijd geweest is het „ ware Palladium of de Schutsgodin, en het zeker„ſte Bewijs, dat ons Vaderland nooit aan „ eenig

Laat gebruik van 't woord *Staten.*

(26) Ik ontken hiermede niet, dat in andere Gewesten, ook die der Nederlanderen, bijzonder in Brabant, de naam van *Staten* reeds iets vroeger is bekend geraakt; even zoo min, dat andere Vorsten reeds vroegere benoodigdheden hadden, om Geestlijken, of Edelen, of Steden, of wel te zamen bijeen te roepen tot aanſchaffing van geldmiddelen. Zie hiervan reeds de bewijzen boven D. IV. bl. 31–34. Voeg er bij H. VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGEN. D. VI. bl. 2.

(27) In Comment. ad *Leges Fundamental. Feder. Belgii*, p. 81. *Est fuitque ſemper jus Comitiorum, Dagvaarden, Libertatis Germanicae Belgicaeque verum Palladium, ceſtiſſimumqae documentum, nunquam herili imperio, ſed molli et populari ſubjectam fuiſſe patriam noſtram.*

„ eenig Slaafsch Gebied, maar aan eene zachte en „ Volks-regering is onderworpen geweest (28);" die zelfde Hoogleeraar, zich beroepende op eene *Handvest* van den verkoren Biſschop JAN VAN BEIEREN, aan de Stad Dordrecht gegeven in 't jaar 1418. (29), laat onmiddelijk en naar waarheid daarop volgen: „ ik twijfele, of er wel „ vroeger Privilegie van afzonderlijke Dagvaarten „ der Steden aanwezig zij. 't Is ook weinig „ waarſchijnlijk, dewijl de Steden voor de XIVde „ Eeuw zeerweinig te zeggen hadden in Landsaken; aangemerkt de meesten derzelven eerst „ in de XIIde en volgende Eeuwen opgericht, „ allengskens eenig aanzien bekwamen." Nu vergunde dees JAN aan *Dordrecht*, dat *de Hollandſche Steden, na zijne huldiging, behoudens zijn recht, en tot zijne eer en 's Lands dienst, met haar, en onder malkanderen zouden mogen te rade gaan, en vergaderen.* Maar 't is mij maklijk te bewijzen, dat ook zelfs deze Vergunning daarna nimmer wettig gegolden heeft, noch ook immer dienen kan om er eene *Staten-Vergadering* onder de Graven uit te halen, zelfs veeleer het tegendeel. En hiertoe moet men de Geſchiedenis, voor en na, te baat nemen. De zaak was deze: Graaf Willem VI. in 't jaar 1416. (30) overlijdende, liet achter eene eenige Erf-

(28) Een oordeelkundig Lezer zal hier wel opmerken, dat in deze weinige woorden vele verwarring van Staatkundige denkbeelden voorkomen, wier ontwikkeling hier niet te huis behoort.

(29) Zie dezelve bij MIERIS, *Charterb.* D. IV. bl. 488. en VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 446. uit het oorſpronglijke!

(30) Vergel. 't *Verhaal* bij WAGENAAR, D. III. bl. 415—436.

Erfdochter, JACOBA VAN BEIEREN, die Hem wettig opvolgde, en van *Steden* en *Edelen*, ook overeenkomstig de belofte op de allerplechtigſte wijze bij 's Vaders leven door alle de Edelen en door de Steden gedaan (31), werd ingehuldigd; maar ook eenen Broeder, JAN VAN BEIEREN, Elect van Luik, die haar die opvolging op verkeerde gronden en door nog meer verkeerde middelen betwistte, en zelfs bij Keizer *Sigismundus* een *Verlei-brief* wist te bekomen van 't *Hollandsch Graafſchap*. Hieruit rezen geweldige Twisten en Beroertens. *Jan*, *Jacoba's* Oom, ſteunende op dien *Verleibrief*, hoe onwettig ook verkregen, deed alle pogingen, om met *geweld*, en met *beloften*, *de Steden* op zijne zijde te krijgen, en dit gelukte hem in den aanvang met de Stad *Dordrecht*, aan welke hij bij die gelegenheid ſchoone Privilegien gaf, en onder anderen den 20 Junij 1418. vergunde de vrijheid, om na gedane huldiging, met de *andere Steden*, tot 's Lands oorbaar en 's Vorsten eere, vrij te vergaderen, als 't haar geliefde (32). Maar hoe weinig die Vergunning ſtrekken kan of gelden, om hieruit de opkomst van *Staten-Vergadering*, hoe ook beſchouwd, te halen, zelfs al ſtemde men de wettigheid der Vergunning volkomen toe, kan

(31) MIERIS. *Charterb.* D. IV. bl. 383, 384, 385.

(32) De woorden zijn dezen: *Dat onſer Steden van Hollant ende van Zeelant na deſer bede* [denklijk *vede*], *als ſij ons gehult hebben, zullen mogen raden ende vergaderen mit malckanderen tot onſer eer ende onſen Lande oerbaere, ſonder dair aen tegen ons off onſer Heerlicheyt te broken* [breuken] *off te misdoen, alſoe verre als dat tegen ons onſen Lande ende Heerlichheden niet en draecht.*

kan uit deze volgende aanmerkingen volledig blijken.

1°. Het was vooreerst, eene afzonderlijke belofte, of toezegging alleen aan de Stad Dordrecht gedaan.

2°. Hij rept geen woord van 's Lands *Edelen en Ridderſchap*, die zeker te voren zulk een recht niet hadden, en ook hierbij niet bekwamen.

3°. Die Hollandſche en Zeeuwſche Steden, met wie de Stad Dordrecht zoude mogen raden, zijn daarna nooit onder de heerſchappij van Jan van Brabant geraakt, maar hebben altijd, volgens hunnen plicht en belofte, gehoorzaamd aan hare wettige Landsvrouwe *Jacoba*.

4°. Jan van Beieren vergunt alleen, op *hope van goed gevolg* (*in ſpem futuri*), dat zijne Steden van Holland en Zeeland, na 't nederleggen der *Veede*, of vijandſchap, en na *zijne huldiging*, MET MALKANDEREN *zouden mogen vergaderen;* en dus over haarlieder afzonderlijke zaken en belangen, die door den toenemenden handel, vermeerdering van bedrijven, en andere oorzaken, van tijd tot tijd Vergaderingen behoefden; zoo zij maar ſtrekten *tot zijner eer en zijns Lands oorbaar*. 't Welk zeker nog verre af was van Volksvergaderingen, en nog meer van 't mededeelgenootſchap aan de Landsvorſtlijke Regering.

5°. De bijvoeging der woorden, *zonder daaraan tegen ons of onzer Heerlijkheid te breuken of te misdoen*, toont genoegzaam, dat zulke *Stedelijke Bijeenkomsten*, (en zulks erkennen WAGENAAR en BOEI (33),) te voren niet geoorloofd wa-

(33) WAGEN. D. III. bl. 426. *Men ziet in 't voorbijgaan*, zegt hij, *hieruit, dat de bijzondere Dagvaarten*

waren, maar dat, als zij plaats grepen, zulks tot *misdaad* werd gerekend, of als *verbeuring* of *breuke* tegen den Souverein.

Maar ook 6°. werd die vrijheid zeernaauw beperkt door de bijvoeging: *Alzoo verre als dat tegen ons, onzen lande, en heerlijkheden niet draagt.* Met welk voorbehoedſel de Vorst zich zijn recht en oppermacht voorbehield; dewijl zij hierdoor belet wierden, om iets te beſluiten in zaken van *Wetgeving, Rechtspleging, en Uitvoerende Macht*, en andere Rechten, die 'sVorsten hoogheid aanroerden.

Maar ook dit daargelaten; durf ik thans gerustelijk beweren, dat dit Privilegie nooit daarna als wettig beſchouwd, maar *daadlijk* en van *rechtswege* vernietigd is. De geſchiedenis toch leert ons, dat, daar 't Privilegie gegeven was op voorwaarde of op hope, dat de andere Steden ook *hem huldigen* en volgen zouden, (*als zij ons gehult hebben*), zij deze voorwaarde nooit hebben nagekomen. *'t Was er zooverre van af*, zegt WAGENAAR (34), *dat de Steden zig voor Jan van Beieren verklaard zouden hebben, dat de drie voornoemde, Haarlem, Delft en Leiden, welken Hij boven anderen hadt zoeken te behaagen,*

ten der Steden, tot deezen tijd toe nog niet in gewoon gebruik geweest waren, en dat de Steden geene Dagvaarten hieldèn dan door of van wegen den Graave beſchreeven zijnde, en ten overſtaan van Hem of zijnen Stedehouder. BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. I. bl. 44. *Zoo mag en moet men onderſtellen, dat de apparte Vergaderingen van de Ridderſchap, Edelen en Steden doenmaals* (1418) — — *zijn gehouden als ongeoorloofde ſecrete Correspondentien of Bijeenkomsten.* — —

(34) Ald. bl. 427.

gen, dagelijks nieuwe blijken gaven van haren ijver voor Jacoba — — geene der Steden verklaarde zig voor hem. Hij was dan nog geen *Graaf*, toen hij het gaf. En wat *Dordrecht* betreft: deze Stad is naderhand door de wapenen tot haren plicht terug gebracht (35), en bij 't plechtige Verzoeningsverdrag tuſſchen Jacoba met haren Man Hertog Jan van Brabant, en *Jan van Beieren* haren Oom; en bij de *Acte van Affland* den 13 Febr. 1419. (36) bij voorname Raadslieden bewerkt, werd Jacoba door haren Oom zelf erkend voor wettige *Erve* en *Landsvrouwe* der Landen, onder bijgevoegd beding, Art. 2. dat zij Hem de Stad Dordrecht met het Baljuw- en Dijkgraaffchap van Zuidholland *te Leen* gaf; maar onder voorwaarde, Art. 20. dat *Jan* afſtand deed van *alle Recht op deze Landen*, en aan haar overleverde de *Verleibrieven* van Keizer Sigismundus, enz. Ook bedong Jan van Beieren, Art. 21. en 23. dat Jacoba aan de Inwoners van Dordrecht zoude vergiſſenis verleenen van 't gene zij tegen Haar *gebreukt* en *verbeurd* hadden; en Jacoba belooft Art. 22. aan die Stad en aan 't Baljuwſchap van Zuidholland te zullen bevestigen alle de Privilegien, die zij hadden van Hertog *Willem VI.* en zijne Ouderen, 't geen zij ook gedaan heeft. Waaruit duidlijk blijkt, dat hierbij alle die Gunsten van *Jan* niet alleen vernietigd wierden, maar zelfs dat Dordrecht tegen de getrouwheid, aan Jacoba verſchuldigd, gehandeld had, en ſtrafbaar geworden was; waarom ook *Jacoba* met haren Man Jan van Brabant haar uit

(35) WAGEN. bl. 429.
(36) MIER. D. IV. bl. 521.

Digitized by Google

uit kracht van dien zoen, alle misdaden en breuken kwijtſcheldt (37); en Jan, nu Leenman geworden, en als zoodanig in Dordrecht op last van Jacoba aangenomen, dan ook teffens in die hoedanigheid, (en in geene andere) aan Dordrecht beveelt, om den gemaakten zoen te doen afkondigen en onderhouden op verbeurte van lijf en goed (38). Dit Zoenverdrag nu is dies te merkwaardiger, omdat hetzelve getroffen is door zes vreemde of buitenlandſche Bemiddelaars, zijnde Raadslieden van Hertog Philips van Burgundie, en hun beider *Raden* (39), in tegenwoordigheid van *getuigen*, beſtaande in zeervele Edelen uit Holland, Zeeland, Vlaanderen, Brabant en anderen, (MIERIS, bl. 526.), maar zonder eenige tusſchenkomst van Edelen en Steden, Staatsgewijs opgeroepen, of als *Staten* erkend; maar aan welke *Edelen* met alle de verdere Ingezetenen, *Steden*, *Ambtlieden*, onder de algemeene benaming van *Onderzaten*, op verbeurte van lijf en goed, bevolen wordt, dat Verdrag na te komen en te onderhouden. (bl. 525. b.)

En met dat alles is alhier nog geen gewag van

(37) MIER. D. IV. bl. 527. VAN DE WALL, bl. 459. 462. l. 6. Dezelfde Heer VAN DE WALL heeft bij de uitgave van dit *Privilegie* van Jan van Beieren bl. 446. hetzelve getracht te verdedigen, en als voorddurend aantemerken; maar ik kan en mag met genoegen hierbij voegen, dat die geleerde Oudheidkenner en braaf Regent, na het lezen mijner beknopte bedenkingen tegen 't zelve, zoo als zij voorkomen in mijne *Primae Lineae Collegii Diplomatici*, 1780. §. 709. p. 108, 109. op eene edelmoedige wijze, bij Brief, mij verklaard heeft, van dit zijn gevoelen te zijn terug gekeerd.

(38) VAN DE WALL, p. 459.

(39) MIER. D. IV. bl. 521. a.

Digitized by Google

van *den naam* van *Staten.* Dees naam komt, zooveel men weet, in de oorſpronglijke Staatsſtukken, en ſlechts nog maar in 't verſchiet, eerst voor in 't jaar 1428. wanneer tusſchen Philips van Burgundie en zijne Nicht Jacoba van Beieren, toenmalige Landsvrouwe en Gravinne van Henegouwen, Holland en Zeeland, na lang onderling twisten, en vele landberoertens hieruit geboren, een plechtig Verdrag van Verzoening geſloten wierd den 3 Julij 1428. (40), waarbij PHILIPS Haar erkent voor *wettige Gravinne* dezer Landen, en JACOBA Hem verklaart voor *haren rechten Oir en Erfgenaam*, en hem aanſtelt tot *Ruwaard* en *Gouverneur* harer Landen Henegouwen, Holland en Zeeland, zonder eenig gewag van raad of toeſtemming van *Staten*, ſtellende teffens orde op de inrichting van 't *Hoofdbewind* en de Leden *van 't Hof van Holland;* en voegende hierbij een ſcherp bevel, ter wederzijde (41), „ aan alle onze getrouwe Ridder„ ſchap, goede Steden, Ambtlieden en Onder„ zaten, — dat zij dezen Zoen — houden ende „ doen houden, zonder daer tegens te doen, „ — Want waer iemant, die des contrarie de„ de, wij en elk onzer zouden hem daer van al„ zoo doen rechten en corrigeren aan lijf en „ goed, dat alle ander daer een exempel aan ne„ men zoude." — Met verder bevel, „ dat „ de Prelaten en andere kerkelijke lieden, de „ Edelen, goede Steden, en andere onderzaten „ der voorſz. Landen — — en desgelijks onze „ Raeds-

(40) MIER. D. IV. bl. 917. b.
(41) Ibid. bl. 921. b.

„ Raedslieden, en andere — Officieren — be-
„ loven en zweren die te houden van punt tot
„ punt." Maar, alzoo in Art. IV. bedongen was, dat de hem opgedragen Regering als *Ruwaard*, of 't *Gouverneurſchap* in *naam zijner Nicht*, niet mogte wederroepen worden *ter tijd toe*, *dat Jacoba op nieuw gehuwelijkt zoude zijn*, en dewijl hare vorige Huwelijken juist de oorzaak geweest waren harer ongelukken, en die zooveel onrust en onheil in 't land verwekt hadden: zoo wist de ſchrandere en eerzuchtige *Philips* hieraan eenen hinderpaal te ſtellen, en deed *Jacoba* beloven, die Wederroeping niet te zullen doen, *ter tijt toe*, *dat wij ghehijlict weſen ſullen bij den raede*, *goetduncken ende wille onſer geminder Vrouwe ende Moeder*, *ons voorſz. Neve des Hertogen*, *ende* DER DRIEN STAETEN *derſelver onſer landen t'ſamen.* En, om dit te meerder aanteklemmen, belooft zij daarenboven, Art. V. dat, „ zoo 't gebeurde, dat wij, Hertoghinne,
„ ten huwelijk kwame, met wien het ware,
„ zonder den raad, goeddunken en wille onzer
„ Vrouwe Moeder, onzen Neef, en der *drie*
„ *Staten* der Landen, of van eenen van hem,
„ (dat God verhoede!) zoo willen wij en ſtem-
„ men toe, dat onze Onderzaten van die landen
„ in geener maniere gehoorzamen ons noch on-
„ zen wettigen Man, dien wij alzoo genomen
„ zouden hebben, maar zij zonder wederzeggen
„ of wederroeping gehoorzamen onzen Neve van
„ Burgundie, als Ruwaard en Oir, en niemand
„ anders!"

Ziedaar een' Staatkundigen trek, waarbij Vrouwe Jacoba, indien zij voor 't vervolg hare Landen wilde behouden, geen Huwelijk meer kon aan-

aangaan buiten toeſtemming 1°. van hare *Moeder*, (Weduwe van Willem VI.) 2°. van haren Neef *Philips*, en 3°. van de *drie Staten* van *Henegouwen*, *Holland*, en *Zeeland*; niet daarom, omdat, zonder hunne toeſtemming, zulk *huwelijk* niet wettig zoude geweest zijn, (gelijk velen beuzelen); het tegendeel blijkt uit de bijvoeging van *niet te gehoorzamen aan Haar, noch haren* WETTIGEN *Man, dien zij* ALZOO (dat is, zonder toeſtemming), *nemen zoude;* maar omdat zij bij dit Verdrag die bezwarende voorwaarde perſoneel op zich nam. Ongelukkig hebben echter hieruit velen een bewijs gehaald, hoe onderworpen de *Gravinnen*, als Landsvorstinnen, waren; zoodat zij zelfs geene *huwelijken* mogten aangaan dan met toeſtemming der *Staten 's Lands*. Want behalve, dat dit een zonderling geval was, en een beding van haren Neef *Philips*, die hiermede wilde voorkomen, dat zijne Nicht zich niet weder in ongelukkige Huwelijken verliep, gelijk reeds tweemaal gebeurd was: zoo was dit ſlechts *een Familieverdrag*, 't welk niet van *de Staten* kwam; 't was een zaak tuſschen die twee Vorsten; 't was een Verdrag ter gunste van den Neef, wiens toeſtemming ten huwelijk, met die harer Moeder nog moest voorafgaan; en dan werden *de Staten der drie Gewesten* daarin betrokken; om hierdoor zeker te zijn, dat, als zij evenwel huwelijkte, *de Staten*, als *Onderzaten*, dan van rechtswege ontſlagen werden van alle gehoorzaamheid, volgens Art. V. Doch zie hier de eerſte en ook eenigſte reis, op welke bij 't uiteinde der Beierſche, en den aanvang der *Burgundiſche Regering* de naam van *Staten*, als in 't verſchiet, voorkomt, terwijl ook nog *Jacoba* ten zelfden dage, bij open-

openbare Afkondiging van dien Zoen geen woord rept van *Staten*, maar de gewone benaming volgt, bevelende *alle hare getrouwe en geminde Prelaten* (42), *Edelen*, *Baanridſen*, *Ridders*, *Knapen*, *Steden*, *Ambtlieden*, *Rechteren en Dienaren*, *onderzaten en goede lieden — om haren Neef te ontvangen, te hulden en eed te doen.* — WANT WIJ 'T ALZOO GEDAAN WILLEN HEBBEN. Dat nu de naam van *Staten* aldaar voor de eerſte keer in Holland voorkomt, beſtemt ook de Heer WAGENAAR, als hij, van dien Zoen ſprekende (43), zegt: *In 't voorbijgaan merk ik aan, dat deeze de eerſte reize is, dat mij de naam van* STAATEN, *in egte ſtukken onzes Lands in de betekenisſe van* LEDEN VAN 'S LANDS REGEERINGE, *is voorgekomen. In Frankrijk, en in de Nederlanden, die aan Frankrijk grenzen, was deeze* NAAM, *al voor lang in gebruik geweest. En toen 't Huis van Bourgondie hier deel in de Regeeringe begon te krijgen, ſchijnt dezelve eerst herwaards overgebragt te zijn* (44). Dit is juist zoo geweest; maar wanneer hij zegt, dat zij als *Leden van 's Lands Regering* aldaar voorkomen; hierin verzint hij zich merkelijk; gelijk hier na zal blijken. Die anders kundige Schrijver merkt ook aan, dat door de *drie Staten* verſtaan wierden *de Geestelijkheid*, *de Edelen en Steden.* Daar nu wel in *Henegouwen*, maar

(42) Deze maakten wel in Henegouwen, maar in Holland geheel niet, een der Staatsleden, zoo als zij naderhand genoemd wierden, uit.

(43) *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 486.

(44) Zie ook den Heer VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D. VI. bl. 2.

Digitized by Google

maar niet in *Holland*, driederlei *Staten*, of *Standen* waren, die opgeroepen wierden als de Vorst hen behoefde: zoo heb ik daarom boven gezegd, dat *de naam van Staten* in Holland als maar *in 't verſchiet* hier voorkwam.

Het duurde nog lang, dat de benaming van *Ridderſchap*, *Edelen* en *Steden*, of enkel *Edelen* en *Steden*, zonder het woord of de benaming van *Staten*, in Holland gebruikt wierd. Zelfs, wanneer na vele tusſchengebeurtenisſen, en na den dwazen ſtap van *Jacoba*, om met Jonker *Frank van Borſelen*, een harer Onderdanen en Leenmannen, heimelijk te willen trouwen, *Philips* volgens 't vorige Verdrag zich hierin ſtekende, zoo verplichtte Hij de goede maar manzieke *Jacoba*, om een nader Verdrag met Hem te ſluiten, den 12 April 1433. (45), waarbij die Vorstin, onder zekere Voorwaarden van *Lijftocht* enz. afſtand deed van de ganſche Heerſchappij en 't Graaflijk bewind van alle hare Landen en hunne toebehoorten, ten behoeve van Hertoge *Philips*. Maar zulks geſchiedde ook wederom zonder de minſte tusſchenkomst van *Staten;* waarbij echter de Gravinne alle hare Onderzaten, in nadruklijke bewoording, beveelt, haren Neef *Philips*, als naasten oir of Erfgenaam, te ontvangen, Hem te huldigen en trouw te zweren, in dezen zin: *Wij ontbieden ende bevelen allen onzen Edelen, Ridderen, Knechten, Kapiteinen, Kasteleinen, Rechters, Officiers, Onderzaten, — 't inhouden van deſen Brieve — te onderhouden*, enz.

Van de huldiging van Philips van Burgundie, na den dood van Jacoba 1436. is mij weinig beſcheid

(45) MIER. D. IV. bl. 1012. enz.

Digitized by Google

ſcheid voorgekomen. Alleen leze ik in de *oude Hollandſche Chronijk* (46), dat Hij in Holland en Zeeland *gehuldigd* is voor *waarachtig Heer en Grave*, en hij hierop den *Heer van Santes*, tot *Stadhouder* van Holland, bij zijn afwezen heeft aangeſteld; doch ook dit is niet *Staatsgewijs*, maar afzonderlijk gedaan (47); en wel zoodanig afzonderlijk, dat zulke Poorters van Amſteldam, die ten tijde der huldiging zich afwezig bevonden, ook lang daarna verplicht waren, om in 's Hage den Eed voor 't Hof afteleggen (48). Dit was ook reeds gedaan bij 't vorig Verdrag van 1428. (49) door *Ridderen*, *Knapen en Steden*.

En offchoon de naam van *Staten* onder Hem meer in gebruik geraakte, geeft nochtans *de uiterſte Wil* van Hertog *Philips* in 't jaar 1441. den 8 Dec. (50) geen 't minſte bewijs, dat ook *de*

(46) D. II. bl. 460. onder Philips.

(47) VAN DER HOEVEN, *Handvest-Chronijk*, p. 95. waar de optelling voorkomt van alle *Steden*, *Heerlijkheden*, *Baliuwſchappen*, zoo als zij in de *Blijde Inkomst* of *Huldiging van Philips* vermeld worden, ten blijke, dat die *Inhuldiging* niet *Staatsgewijze* geſchied is, maar dat hij zijne Landen en Staten omreisde, en overal plechtig ingehaald en ontvangen wierd.

(48) *Memoriaelb. van Roſa*, D. XI. 1445. fol. 63. *Opten XIIII dach in Dec. Ao. XLV. dede Jacob Paen, Poorter van Amſtelredamme, obedientie ende zijnen eedt, gelijck die gemeen poorteren gedaen hebben, alzo hij ten tijde als mijn genadigen Heere te Amſterdam was, niet te huys en was. Dit geſchiede voor den Preſident, daer bij waren Heer Lodewyk van Montfoorde.* — —

(49) MIER. *Charterb.* D. IV. bl. 923. Vergel. WAGEN. *Amſt.* D. I. bl. 235.

(50) Dit aanmerklijk Testament is te vinden bij AUB. MIRAEUS, *Operum Diplomat.* T. II. p. 1257.

de Staten in aanmerking kwamen. Ondertuſſchen beſchikte dit Testament, behalve over vele andere zaken, en Erfmakingen, ook over alle de gewichtigſte *Landsaangelegenheden*, over *de Voogdij* van zijnen toen nog minderjarigen Zoon *Karel*, en over de Regering *zijner Landen*, als Hij minderjarig overbleef: voords bepaalde Hij, hoe als dan, en door wie, de *Juſtitiezaken*, hoe de *Finantien* en *Inkomsten*, hoe de *Politie* en 't *Beſtier* der Provincien moesten geregeld worden; als mede de aanſtelling van Ambtenaren, hoogen en lagen (51). Hij beval ook de Opvoeding van *Karel* onder 't oog zijner Moeder de Hertoginne; hij gaf de Regering over aan deze zijne Gemalinne, als aan 't Hoofd, aan drie voorname Biſchoppen, aan zijnen Cancelier den Heer van Au-

(51) De woorden, hiertoe betrekkelijk, en die ik niet wete, dat bij onze Nederlandſche Schrijvers immers opgemerkt zijn, omdat door de gevolgde meerderjarigheid van Karel die *uiterſte Wil* nooit te pas gekomen is, zijn onder anderen deze: *Ut Regimini noſtrarum Provinciarum, terrarum, ditionumque proſpiciamus, filio noſtro Carolo adhuc ſub tutela exiſtente: volumus — quod perſonam eius reſpicit — — nutriatur et alatur apud conjugem noſtram, matrem ſuam, in Regionibus, terris, et Dominiis noſtris, non alibi. Quod ad Gubernationem ipſam istarum Provinciarum durante ſua minore aetate — — volumus, ut Coniux noſtra, tamquam Caput et praecipua, tum porro, ut tres Epiſcopi; — Cancellarius noſter —* (hier worden 7 der eerſte en aanzienlijkſte Ambtenaren genoemd,) *cum reliquis, quos Coniux noſtra et alii nominati neceſſarios judicaverint, gubernationem — exerceant — in omnibus, tam in iis quae* JUSTITIAM, REDITUS, POLITIAM, *et Provinciarum regimen ſpectant quam in aliis quibuscumque; cum poteſtate conferendi Officia, cuiuscumque ſtatus et conditionis ſint; —*

Authun, en andere hooge Staatsmannen, waaronder drie zijner bloedverwanten, om met de genen, die zij verder noodig oordeelden, zijne Landen te beſtieren, en alle Ambtenaren, hoogen en lagen, aanteſtellen: hij benoemt eindelijk eenigen tot *Executeuren* van zijnen uiterſten Wil, hebbende zijne Weduwe aan 't hoofd; en bepaalt, wat zij voor dien dienst uit zijne goederen zullen genieten; en onderwerpt eindelijk dit zijn Testament aan het Kerkelijke en Wereldlijke Recht ter bekrachtiging: met verdere bepaling, hoe het met de opvolging gaan moest in de Landen, zoo hij zonder naaste Erfgenamen kwame te overlijden. En dit alles, zonder ergens een woord van de *Staten der Gewesten*, noch afzonderlijk van *Edelen* en *Steden*, dan onder de algemeene benaming van *Onderzaten*, te gewagen.

Maar ook nog, toen KAREL I. zijnen Vader Philips in alle zijne Staten in 't jaar 1467. den 15 Junij erflijk opvolgde; vind ik niet, dat Hij in Holland, door *de Staten Staatsgewijze* gehuldigd is; Hij kwam in 't volgende jaar, 1468. den 21 Julij in 's Hage in perſoon, en toen eerst is hem de hulde afzonderlijk gedaan (52).

1°.

(52) Kort, maar krachtig zijn de woorden in *de Oude Chronijk van Holland*, van *Will. van Goudhouven*, a. 1620. fol. 486. *De Hertogh — is met grooter ſtaet ende eer gecomen in des Gravenhaghe — ende wert aldaer, ende voort in allen anderen Steden ende plecken van Hollant ende Vrieslandt ghehult ende ontfanghen met grooter eeren, feesten ende blijſchappen voor eenen Grave — — ende alle Steden ende poorteren ontfangen van hem haer rechten ende poorterſchap; ende alle Leenmannen*

1°. En wel eerst door de meest aanzienlijke *Edelen en Leenmannen* van Heerlijkheden, ten getale van 56, beginnende met *den Heer van Brederode — tot Brederode; den Heer van Wasſenaer*, enz. die hem allen *Eed* en *Hulde* deden.

2°. Vervolgens begaf hij zich naar *de Steden*, en werd ook aldaar gehuldigd, welke Steden ten getale worden opgeteld van 21, aan 't hoofd hebbende *Dordrecht*.

3°. Afzonderlijk ook nog bij 10 kleine Steedjes van Westfriesland, aan 't hoofd hebbende *Grootebroek*.

4°. Eindelijk door *de Baljuwſchappen van 't lage en platte Land* van Holland en Westvriesland, ten getale van 11, waarvan aan 't hoofd waren de Balliuwſchappen van *Kennemerland* en *Rijnland* (53).

Sedert dien tijd, en wel na 't overlijden van Karel, bij de opvolging zijner Dochter *Maria* komen *de Staten* voor de eerſte maal bij die plechtige gelegenheid *Staatsgewijze*, en als *een Lighaam* te voorſchijn.

Dit neemt evenwel niet weg, dat *de zaak* zelve reeds vroeger bekend was, dat is, dat er voor dien tijd *Edelen* en *Steden* waren, die bij de Vorsten in goede aanmerking kwamen, ook voor

nen ende Vaſſallen haer Leenen ende goeden, en alle Steden, dorpen ende landen, Heeren ende Regenten der Landen.

(53) Ik heb dit aanmerklijk Stuk met den *Eed*, door elk hunner gedaan, met den *Wedereed*, geplaatst in *de Bijlagen*, den 21 Julij 1468.

voor 't jaar 1400. Dit neemt mede niet weg, dat gedurende de Regering van Philips en Karel de Ridderſchap, Edelen, en Steden, 't zij te zamen, 't zij afzonderlijk, bij en om de Vorsten als bijzondere Standen verſchenen, en menigmalen, ook in Landsaangelegenheden opgeroepen, gekend, gebruikt, of geraadpleegd wierden. En dit nu is eigenlijk het ſtuk, 't welk wat breeder uit zijne eerſte gronden dient opgehaald te worden, en waarin vele voorzichtige en onderſcheidende voorbehoedſelen moeten plaats grijpen.

Ik zal de Voorbehoedſels, die zooveel lichts over 't onderwerp verſpreiden, eerst opgeven; en dan de aanleidende oorzaak, dat *de Staten* allengskens een *Lighaam* gevormd hebben, nader overwegen, met de gevolgen, daaruit geſproten. Hiertoe merk ik aan, dat in de vroegſte en eenvoudigſte tijden de Graven als Landsheeren gewoon waren, met hunne Raden, die zeker *vrije* lieden waren, en wel van zijne aanzienlijkſten en vertrouwdſten, vele zaken, ook van gewicht, en openlijk beſtuur, in 't openbaar, ten aanhooren en aanzien van alle *vrijen* en *eigenerfden* Landsbezitters, of van de geheele Natie, zoovelen er van die *Vrijen* (54) tegenwoordig wilden zijn, te verhandelen. Zij doorreisden ook toen nog in de XIde en XIIde Eeuw (van vroegere tijden vindt men niets,) het ganſche Land hunner beheering en bezitting, om te recht

(54) Want *de Slaven*, ſchoon zij toen nog het grootſte gedeelte van de Land- en Grondbewoners onder hunne Heeren en Vrijgeërfden zullen uitgemaakt hebben, behoorden niet tot het denkbeeld, nog minder tot het wezen der Natie.

Digitized by Google

recht te zitten, en Landszaken te behandelen, in navolging van Keizers en Koningen (55). Zij hadden overal hun vrij verblijf op eigen grond. Men heeft van zulke openbare Handelingen aanmerkelijke Voorbeelden, die weinig opgemerkt zijn, in oude overgebleven Giftbrieven of Verordeningen. Graaf Dirk V., wiens voorouders de Egmonder Kerk tot eene *Abdij* verhieven, toen hij den Abt in 't bezit dier goederen bevestigde, en vele andere Giften daarbij voegde van *Domeinen*, van *Rechten*, enz. verklaarde zulks te doen (56): *in 't openbaar*, *te Vlaardinge*, *in tegenwoordigheid van eene groote menigte des Volks.* Een volgend Graaf ontfloeg in 't jaar 1108. eenige bewoners van Heilo (een dorp bij Alkmaar,) van eenige Begraafnisrechten, mits *betalende de tienden der landen;* dit deed Hij, *in tegenwoordigheid en ten overſtaan van eenige Geeſtelijken en Wereldlijken van aanzien, en van ontelbare anderen, en van 't grootſte deel des Volks van die Landſtreek* (*Provincia*) — — *in 't openbaar — te Egmond* IN DE KERK. 't Zelfde vergunt Hij in 't jaar 1116. aan de in-

wo-

(55) De Heer J. MEERMAN heeft met veel oordeel de geheele *Geſchiedenis van Graaf Willem van Holland, Roomsch Koning*, volgens den leidraad van deszelfs reizen door Duitschland en Holland, en zijn verblijf en verrichtingen op vele plaatzen, opgehelderd. Zie hem ook D. I. bl. 378. over het *te rechtzitten.*

(56) *Actum est hoc publice in Flaratinga coram populi multitudine* — zie mijn *Codex Diplomatic.* p. 126. MIER. *Charterb.* D. I. bl. 71. De Graven ſchijnen in dien vroegeren tijd ook hun Hofverblijf te Vlaardinge gehad te hebben, en de naam zelf van *Markgraaf van Vlaardinge* was hun toen eigen. Zie mijne *Hiſtoria Critica Comitat. Holl.* T. I. P. 2. p. 53.

Digitized by Google

woners van Alkmaar, *in 't openbaar te Alkmaar in Sint Laurens Kerk, in tegenwoordigheid eener ontelbare menigte des Lands* (patriae) (57). Men ontdekt hier ligtelijk eene voetſtootſche bijeenſcharing; doch de bijvoeging *in de Kerk* toont genoeg, dat *die ontelbare menigte* zich bepaalde tot velen der dichtbijwonende Ingezetenen van Egmond of van Alkmaar. De *ganſche Natie* kon toch in de Kerk niet. De Heer *Robertſon* in zijne bekende en hooggeſchatte *Inleiding* van 't leven van *Karel V.*, op die vroegere eenvoudigheid der tijden niet verdacht, mengt overal de *Leenmannen* en groot gemaakte Heeren en Edelen hierin; brengt gemeenlijk alles tot de *Leenverbintenis;* en redeneert dan hierover aldus: „ Gedurende het *Leenſyſtema* was het een zeker Grondbeginſel, dat *geen vrijman* anders dan met *zijne toeſtemming* kon belast, of met opbrengſten of beden kon bezwaard worden. Hiertoe dan riep de Vorst zijne *Leenmannen* ten Hove, om met hunne toeſtemming te beramen, wat tot onderhoud het meeste kon ſtrekken; daar nu de Leenmannen uit den aard der zaak en uit hunne Leenverplichting *getrouwheid* en *hulpe* zwoeren: zoo ſtemden zij de verzochte beden (of *aides*) toe, en gaven een zulke geldſomme of onderſtand, als zij in ſtaat waren, of als de omſtandigheden vereischten. Dit deden ook *de Steden.*" Dit kan alles aangaan voor latere tijden. Maar hoe ging dit

(57) MIER. D. I. p. 80, 84. *Actum est hoc publice in Haecmunde in Eccleſia B. Petri. — Apud Alcmere in Eccleſia — coram innumerabili multitudine ipſius patriae.*

dit toe, eerdat het *Leenſtelſel* aanwezig was of eenige kracht had; toen nog het *Domaniaal-Stelſel* den Vorsten volle vrijheid liet op hunne eigen *Domeinen:* maar toen alle de *vrije goed-bezitters*, eer zij nog *Leenmannen* wierden, ook hunne goederen vrij bezaten? Toen er nog zulke bezwaren geen plaats hadden, die naderhand *alle de vrijen* drukten, en niet zoo zeer de *Leenmannen*, als zijnde zij tot den last des *Krijgsdiensts* voor hunne Leenen afzonderlijk verplicht. Hoe was het, toen nog die gelden niet gevorderd wierden, daar in Holland de Graaflijke Rekeningen, zoo verre zij aanwezig zijn, gedurende de XIVde Eeuw, zelfs nog getuigen van de geringe Inkomsten, die de Graven, hoe rijk ook, hadden, en die teffens zien doen, met hoeweinig *duizende* guldens zij alle de Behoeftens van hunne Hofhouding en Lands-aangelegenheden beſtreken en vervulden. Hoe ging het, zeg ik, voor die tijden? Ik kan dan dien ſchranderen Schrijver zijne gemaakte Schilderij wel voor een gedeelte in de latere tijden toegeven; maar zij dient niet in die eenvoudigheid der tijden, vooral toen 't Leenſtelſel nog zooveel kracht niet had; toen de latere opgerezen *groote Heeren*, *aanzienlijke Leenmannen* en *vrije Landbezitters*, nog maar eenvoudige *Ambtenaren* of *Vorſtelijke Raden* waren.

Uit alles toch wat ik gelezen en onderzocht hebbe, mag ik in de vroeger Regering der Landsvorsten, die eigen Domeinen bezaten, als eenen regel aannemen, dat die Landsheeren in de meerdere eenvoudigheid, het Volk, of zoovelen van het Volk, als er wilden komen, wel eens bij, tot, en om zich riepen, en zij met de kundigſten zelfs

zelfs beraadſlaagden, en hen hoorden, zonder dat hieruit eenig bewijs te halen zij, dat dit bijeengekomen Volk of die Vergadering eenigen regelrechten invloed op 't beſtier of op de handelingen had, nog minder dat de Vorsten zonder dit geene beſluiten maken konden. Maar in vervolg van tijd, toen de zaken van Bewind verbazend toenamen; toen de welvaart en met de welvaart het getal der vrije bewoners zeer aangroeide; toen de gelijkheid der Inwoners meer afnam, en de onderſcheiding van ſtanden meer zichtbaar wierd: zoo geraakte die eerſte eenvoudigheid geheel te niet. De Vorsten vergenoegden zich met zoodanige *Raden*, die gemeenlijk *Edelen* waren, als hun 't geſchiktſte voorkwamen; en nadat zij *de Steden* ingeſteld hadden, beriepen zij ook wel ſommigen der Stedelijke Magiſtraten; maar zij hadden toch van eerſte af aan hunne afzonderlijke *Raadslieden*. Ook ſtelden zij vervolgens *Raadshoven*, zoo van *Juſtitie* als van *Landsregering* in, die uit hunnen naam en van hunnen wege Recht ſpraken, of 't Land bij hun afwezen beſtierden; en wien zij zelfs last gaven, om, des noods, ook anderen, 't zij *Edelen*, 't zij *Stedelijke Magiſtraten*, of andere kundige *Landzaten* te raadplegen.

Daar nu alle deze en meer diergelijke Werkzaamheden, gedurende de Graaflijke Regering, voorkomen: zoo ziin daaruit bij gebrek van onderſcheiding, in onze *Hiſtorie* en in ons *Staatsrecht*, zeervele verwarringen, vele verſchillende gevoelens opgerezen, zoodat alleen 't ophalen derzelven verdrieten zoude.

Eer ik derhalve den waren oorſprong der Staten vergadering ontvouwe: zal ik eenige *onder-*

ſcheidingen maken, die, om den ſtaat des Verſchils wel te vatten, hier vooral in aanmerking moeten komen. Ik zal hiertoe niet aanvoeren, dat de *Leeraars* in 't *Algemeene Staatsrecht*, omtrent het begrip van *Staten* in een Monarchaal Gebied, gelijk dat der Hollandſche Graven was, erkennen, dat, zelfs verondersteld, dat er in eenig Eenhoofdig Gebied eene Staten-Vergadering voorkomt, daaruit nog niet altijd volgt, dat het gebied der Vorsten bepaald is (58); noch ook, dat dit het vrij algemeen begrip in het Duitſche Rijk is (59); maar ik zal alleen vooraf zenden eenige aanmerkingen, waarbij ik de verzinningen onzer Land- en Geſchiedſchrijvers, zoo verre ik ze opgemerkt hebbe, door het maken van eenige Onderſcheidingen, zal trachten optehelderen.

A. Eerſte onderſcheiding! Velen onzer Schrijveren, ziende meer op latere tijden, en bemerkende, dat onder den laatſten Graaf de Staten eens meenden gerechtigd te zijn tot *vrijwillige Bijeenkomsten* of *Dagvaarten*, hebben daarbij geen onderſcheid gemaakt tusſchen de meer plechtige Za-

(58) Zie ſlechts s. PUFENDORFF, *Jur. Nat. et Gent.* L. VII. c. 6. §. 12. GROTIUS, *Jur. B. et P.* L. I. P. 3, 10. et 18.

(59) Zie een voor allen PFEFFINGER ad VITRIAR. *Inſtitut. Juris publici German.* T. III. p. 1153. §. 16. waar hij dus van de Duitſche Vorsten ſpreekt: *Quamvis Principes Statuta plerumque in Conventibus Provincialibus* (op de Landdagen met raad en goedachten der Landſtenden,) *condant; tamen hoc magis voluntatis quam neceſſitatis eſſe, cum plurimis Doctoribus ſtatuimus, niſi vel perpetua regionis obſervantia aut pacta conventa inter Principem et Status Provinciales aliud velint.*

Zamenkomsten of *Dagvaarten*, welken de Vorſten zelf, of door hunne Raden, of 't Hof van Holland, of door hunnen Stadhouder, ten algemeenen nutte bijeen riepen, om, na 't hooren van verſchillende Gevoelens en Belangen, te beſluiten dat gene, 't welk zij nuttig, heilzaam of noodzakelijk keurden; zonder daartoe door eenige Wet of Verplichting verbonden te zijn, of om te verkrijgen zoodanige *hulp*, *bijſtand*, of *onderſtandgelden*, die zij zonder toeſtemming van die *Edelen en Steden*, van de Onderzaten niet *konden* of *mochten* afeiſchen: en tuſſchen zulke kleiner Dagvaarden, welken in de XVIde Eeuw, en dus heel laat, de Edelen en Steden, met toelating des Vorsten, 't zij te zamen, 't zij afzonderlijk, mogten houden, of tot het verhaasten en voltooijen van die aangelegene zaken, welken de Vorst bij de vorige *groote Dagvaart* bevolen had, of tot bevordering hunner afzonderlijke belangen; en welken zij meenden vrij te mogen houden, toen zij in de jaren 1564. tot 1567. zich veroorloofden, om op eigen gezag, door hunnen Advokaat *Jacob van den Eynde*, of hunnen Rentmeester *Coebel* die bijeen te roepen (60).

't Is buiten tegenſpraak, dat, wat het eerſte betreft, de Hollandſche Staten die *groote Vergaderingen*, bij 't *Groot Privilegie van Vrouw Maria* hebben gepoogd te verkrijgen; ook verkre-

(60) Men zie hieromtrent de misvatting bij den Heer DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 394. en bl. 11. Bijlage. Vergel. KEMPENAAR, Diſſert. *de Sanctione Pragmatica Caroli V.* p. 68. ſq. en RENDORP, *Diſſert. de Ordin. Holland. origine*, p. 45, 54-62.

Digitized by Google

kregen hebben; en, zoolang dat *Privilegie* voorduurde, zij zulke Vergaderingen onder Maria, en na haren dood onder Maximiliaan, gehouden hebben; waaruit men alle de beroertens van dien tijd mag afleiden. Maar 't is ook zeker, dat dezelven ophielden, zoodra dit Privilegie met alle verdere Verordeningen, daartoe ſtrekkende, door haren Zoon Philips in 't jaar 1494., zelfs met toeſtemming der Staten, gerevoceerd is en vernietigd.

En wat het tweede betreft, dat zij wel eens eene *kleiner Vergadering* onder hunnen Advokaat *Van den Einde*, als voor zich gerechtigd, tot verhaasting van zaken, gehouden hebben: zulks geſchiedde van rechtswege, en was geoorloofd, waarom? omdat het geſchiedde met voorkennisſe van den *Stadhouder* of van *den Hove*, of deszelfs *Griffier*; maar zoodra zij zulks poogden, *op eigen gezag*, zonder oorlof van 't Hof, door hun eigen Advokaat of Rentmeester te doen; zoo werd dit bij het Hof niet alleen als eene nieuwigheid aangezien; maar 't Hof deed onmiddelijk zijne klachten hierover aan den Stadhouder, en zij werden daarin geſtuit. Dit is zeerklaar bewezen door den Heer RENDORP, en ik heb dit boven (61) breeder getoond.

B. De tweede onderſcheiding is deze. Weinigen onder onze Nederlandſche Rechtsgeleerden en Hiſtorieſchrijvers hebben opgemerkt of genoeg onderſcheiden, dat, wanneer die Staten bijeen kwamen, en over 's Lands aangelegenheden beraadſlaagden, zij nooit *op eigen gezag* bijeenkwamen, maar altijd te zamen geroepen zijn door den

(61) D. I. bl. 39—42.

den Vorst of zijne Gemachtigden; diensvolgens voor hem of zijne Gemachtigden verſchenen, waar zij ook geroepen wierden, 't zij in Holland, Brabant, of elders (62); en dat, als zij geraden, of hunne Adviſen uitgebracht hadden, de Vorst alleen de beſlisſer was, en alles van hem en zijnen Raad afhing.

Ik zegge: 1) zij wierden bijeen geroepen door den Graaf of op zijnen last.

2) Zij verſchenen voor hem of zijne Raden of Stadhouder of het Hof, om raad te plegen, welk Hof dan genoemd wierd, *de Raad van Holland, geſteld ter zake van 's Lands Regering.*

3) Hunne gevoelens uitgebracht hebbende, ſtond het Beſluit aan den Graaf; indiervoege, dat er nergens voorkomt *eene Wet*, *Beſluit*, *Octrooi*, *Bepaling* of *Belofte*, waarbij *plaats*, of *tijd* of *wijze* bepaald wordt; of dat zij, opgeroepen zijnde, konden weigeren te komen, of naar verkiezing weg gaan.

C. Derde onderſcheid! Het is onzen Staats- en Rechtsgeleerden eigen, dat zij, overal waar zij gewaagd vinden van *Edelen* en *Steden*, die den Graaf bijſtonden, of van Hem geraadpleegd wierden, dezelven voor 's Lands Staten aanzien: anderen, misleid door het woord *Dagvaarten*, of *Overdragen* of *overdrachte bij Raad*, *Ridderſchap en Steden*, vinden daarin, of meenen daarin een bewijs te halen voor zoodanige *Staten*, die het Volk vertegenwoordigden, of die ten mins-

(62) Zie hiervan in 't voorbijgaan de bewijzen, D. I. bl 44., waarbij honderd anderen konden gevoegd worden.

Digitized by Google

minste als *Deelgenoten aan 't Opperbewind* moeten aangemerkt worden.

D. Vierde onderſcheiding! Maar nog grooter verzinning is het, als zij *'s Vorsten Raden*, *'s Vorsten Hooge Mannen*, verwarren met het *Collegie der Staten*, of met *Ridderſchap*, *Edelen en Steden*. Het gewichtig onderſcheid lag daarin (63), dat *de eerſten* altijd waren *'s Graven Repreſentanten*, *'s Graven Ministers en Ambtlieden;* de anderen, *de Staten*, waren de *Repreſentanten van het Volk*. Zoodikwils wij dan lezen, *den Raad van Holland*, *onzen Rade*, *dien wij onzen Lande van Holland bevolen hebben te regeren*, *of den Raad*, *gemachtigd van mijns genadigen Heeren wege ter zake zijner Landen*, enz. zoo wordt er geſproken van 's Vorſten Raden of Regering. —

Maar lezen we van *Ridderſchap*, *Edelen*, *en Steden*, zoo ſpreekt men van de *onderzaten* des Vorsten, als zoodanig, die op den naam van *Staten*, of *repreſenterende de Staten*, opkwamen voor of van wegen 't ganſche Volk.

En leest men dan van *Raad*, *Ridderſchap en Edelen*, in zamenvoeging, alsdan vindt men de *Vorstelijke Raden* altijd vereenigd, werkzaam met die *Volksvertegenwoordigers*, als zijnde tot deze of gene nuttige eindens door hun opgeroepen.

E. Eindelijk, vijfde onderſcheiding! Velen onzer Geſchiedſchrijvers, en Rechtsgeleerden, hebben volgehouden, en mogelijk vindt men er nog, die het als een *Deelgenootſchap aan's Landsre-*

(63) VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGEN. D. V. bl. 18. enz.

regering aanmerken, of zoo als men leest, hen als *Leden van 's Lands Regering* beſchouwen, wanneer de Edelen en Steden geroepen wierden, om tegenwoordig te zijn bij Vorſtelijke Raadplegingen, of die *zijner Raden*, of bij Beſluiten, en Bevelen, nopens zaken, waarin de Graven of de Raden nadere inlichtingen begeerden, of wanneer zij aldaar voorkomen, 1) als *Getuigen*, 2) als *Borgen*, of 3) in groote Pleitgedingen of Twistzaken, ter *Vierſchaar* geroepen, of als *Scheidsmannen*, of als *Rechters* of *Uitſprekers van Vonniſen* gebruikt wierden.

De geſchiedenis leert, dat dit dikwils het geval ware, dat zij als *getuigen*, zelfs als *borgen* voorkwamen; ja dat de Vorsten zich zelf bij ontſtaan verſchil, 't zij over hunne Familiezaken, zelfs over de opvolging tot de Erfenisſe van hun Vaderlijk Goed, onderwierpen aan de Uitſpraak van Raden, Staten, of Edelen en Steden: zonder dat hieruit zulk een verkeerd gevolg kan gehaald worden; dewijl het zeker is, dat de Vorsten hiertoe zich even zoo zeer van de *Uitſpraak* van *vreemde Heeren* of *Perſonadien* bedienden.

Zonder dat hierdoor *de macht* en *'t recht* des Vorsten gekrenkt wierd, was dit veelmeer een bewijs, dat zij met alle behoedzaamheid of voorzichtigheid hun Land en Volk beheerden (64). Dit alles bij de ſtukken te toonen, en door alle Eeuwen heen met de onwraakbaarſte bewijzen te ſtaven,

(64) Men ziet hieruit, hoe kwalijk dan WAGENAAR op 't jaar 1428. alleen uit het eerst gewag van Staten bij den Zoen tusſchen Jacoba en Philips beſloot, dat zij daar kwamen als *Leden van 's Lands Regering*. Zie boven, bl. 367.

ven, zoude een geheel boekdeel beſlaan; ik zal thans maar enkele, doch ſterk ſprekende, bewijzen hier aanvoeren, meest ontleend uit de gewoonte der Graven van Holland, om *te rade te gaan* met- of uit het zoogenoemd *advisvragen* van hunne *Hof-* en *Staats-raden*, *Gerichtshoven*, *Stadhouders*, *Edelen*, *Steden*, of andere der zaken kundige Perſoonen of Lighamen.

Advisvragen der Graven.

Duizendmalen leest men in de oude Gedenkſchriften, wanneer er verzoeken van Ingezetenen bij den Graaf of zijnen Stadhouder kwamen: *Advis aan den Secreten Rade*, *Advis aan de luiden van den grooten Rade*, *Advis aan den Raad van Finantie*, — *aan die van de Rekenkamer van Brusſel*, — *Rekenkamer van Holland*, *aan den Raad van Brabant*, *aan den Rade Provinciaal van Holland;* maar op die wijze was het ook meermalen, (om in Holland te blijven,) *Advis aan de Staten van Holland; Advis aan de Edelen* EN *Steden*, *Advis aan de Edelen* OF *aan de Steden.* Doch op dezelfde wijze, wanneer zij 't goedvonden, of noodig oordeelden, werd er gezeid: *Advis aan de Heemraden*, *Advis aan die van de Haringvaart*, enz.

Maar niet alleen vraagde de Graaf, of wie hem verving, die *Adviſen* tot zijne inlichting; maar ook die *Raden* of *Collegien*, wier *Advis* werd ingenomen, vraagden wederom het oordeel van zaakkundigen, of van mindere Collegien of van Gilden, of van perſoonen: ten einde alles naar recht en regel zoude beſtierd of beſloten worden. Hiervan leest men (65), dat *het Hof van Holland advis vraagt van de Staten, om op hunne beurt*

(65) *Reſol. van Holl.* 1560. bl. 48.

beurt te kunnen adviseren. Dat de Stad Woerden (66) den Koning verzoekt, dat *in succesſie repreſentatie plaats zoude hebben als na rechten.* Waarop: *Advis aan den Raad van Holland.* — *De Raad advis aan de Staten.* En Philips in 't jaar 1563. aan Vlaardinge veroorlovende het verhoogen zijner Accijſen (67), zegt: „ Hierop „ gehadt 't advys eerst van onſen lieven en ge„ trouwen, die luyden van onſen Rekeningen in „ Holland, die daarop genomen hebben 't ad„ vys van onſen Rentmeester Generael van Noort„ hollant, Johan Hanneman, ende dairnair van „ den Hoofden, Treſorier Generael ende Ge„ committeerden van onſen Domeynen ende Fi„ nancien."

En wil men weten, hoe naaukeurig zulk *adviſeren* in zijn werk ging: dit leeren *de Misſive-Boeken*, die bij het *Hof van Holland* nog aanwezig zijn; waarvan ik een voorbeeld in de Aanteekening (68) zal geven.

In

(66) *Reſol. van Holl.* 1560. bl. 91. Vergel. 1565. 26 Sept.

(67) *Handv. van Vlaard.* bl. 129. met de aanteek.

(68) De wijl mij voorhenen toegang vergund is tot de *Archiven en Memorialen van den Hove van Holland*; ſtelt mij dit in ſtaat, om den Oudheidlievenden dit mededeelen. Het *Eerſte* aanwezige *Misſiveboek* ſedert 1557. heeft dezen titel: *Quoyer van de Misſiuen, van Aduyſen ende andere, bij den Houe van Hollant gedepecheert, ſoe ande Co. Maj., ande Hertoginne van Parma, ande Graue van Lalaing Gouuerneur ende anden Stadhouder van Hollandt, Als an die van den Groten ende Secreten Raeden, midtsgaders aen die van der Finantie, Beginnende den XXIII Septembris anno XVc.LVII.* — Men vindt daarin voetſtoots, fol. 4. verſo een *Advis* van 't Hof, nopens een verzoek van *Texel: Aduys aen*

In de Gravelijke Hiſtorie is er niets gemeener dan dit *Advisvragen*. En waarlijk, hoe kon anders eene Regering beſtaan, indien zij niet tot willekeurigheid ontaardde. Dat een Vorst of zijn Raad niet alles weet of weten kan, behoeft niet gezegd. Evenwel hebben in 't gemeen onze Schrijvers uit zulk *Advisvragen* van *Ridderen*, *Edelen* of *Steden*, en naderhand van *Staten*, vele verkeerde gevolgen voor de macht of 't recht der *Staten* afgeleid. Doch zij hebben niet opgemerkt, dat de Hollandſche Graven, vooral ſedert zij ook Henegouwen, Burgundien, en andere Gewesten bekwamen, meestendeel in perſoon afwezig, zonder 't innemen van zulke *Adviſen*, voor-

die van den Secreten Raede geſcreven van wegen die Burgemeesters, Scepenen ende Raeden des eylandes van Texel.

Eedele, Vermoegende, Welgeboore Heeren.

Wij hebben ontfangen zekere Misſive van uwer Mo. E. in date den XXIIIſten dach van Mey, mit zekere ingelechte Supplicatie, ouergegeuen van weg'n Burgemeesters, Scepenen ende Raeden des eylandes van Texel, daerbij ons belast wordt, Uwer Mo. E. ouer te ſcriuen ons aduys; waeromme wij den XXIIſten deſer jegenwoirdiger maendt geſcreuen hebben an den Schout van Texel, dat hij ons diesangaende ſcriuen zoude zijn aduys, ende voorts communiceren met die voorſcr. Burgemeesters ende Scepenen van den voorſcr. eylande van Texel, van wat opinie ende meninge zijluyden zouden zijn; 't welck hij zoe gedaen heeft ende ons 't zelve in 't lanck overgeſcreuen. Welck wij uwer Mo. E. hierinne beſloten mede ouerſenden met zekere Octroy daerbij gevoucht, En dunckt ons 't aduys van den Scout van Texel in 't laetſte van zijn Misſiue geſtelt wel redelick te zijn, ende zouden mede van denzelluen aduiſe weſen.

Eedele, Vermoegende, Welgeboren Heeren. Wij bidden enz. Geſcreuen in den Hage, den naestletſten Octobris 1557.

vooral van hunne Raden en Ambtenaren, wier belang vorderde, den Vorst voortelichten, of van zulken, die in de zaken betrokken waren, nimmer eenig goed *antwoord*, *ootrooi*, *appointement*, of *billijk* of *gunſtig bericht* konden geven; vooral toen de zaken van Regering zoozeer vermenigvuldigd, zoozeer ingewikkeld waren, en overal *Raadscollegien*, *Rekenkamers*, *Hoven van Juſtitien*, en mindere *Lighamen*, waren ingeſteld.

Zoolang nu niet bewezen is, dat de Graven bij *Grondwetten* (bij de *Conſtitutie*) of bij *Privilegien*, zooverre zij de kracht van *Grondwetten* bekwamen, verplicht waren, om zulke *Adviſen* in te nemen, of dat zij geene Wetten, Beſluiten, of Verordeningen maken konden, voordat zij zulke *Adviſen* gevraagd, en aan dezelve gebonden waren: zoo ſpreekt de zaak van zelve, dat alhier de Latijnſche Regel geldt, *conſilium non dat jus*; dat is, dat uit het *advisvragen* en *geven* geen gevolg kan worden getrokken tot eenig *recht* van die *Hoven*, van die *Staten*, of van die *Lighamen*, die geraadpleegd werden; maar dat het enkel was eene *rès prudentiae et voluntatis*, eene *vrijwillige inrichting* en een zaak van *voorzichtig Staatsbeleid* (69); en dit dies te meer, wanneer men die *ſtemmen* niet telde, maar alleen de waarde en 't gewicht beoordeelde (70).

Intuſſchen blijkt het duidlijk uit de Hiſtorie en de Staatsſtukken van die Graaflijke tijden, dat de Vorsten zonder zulk *Advis der Staten* wel regeren

(69) Men zie hiervan PFEFFINGER. *ad* VITRIARIUM, *Juris publici Germanici Inſtit.* T. III. p. 1154. (b).

(70) H. DE COCCEJI, *Exercit. Curios.* T. II. p. 702.

ren konden. Hiervan is zelfs in den laatſten tijd een aanmerklijk voorbeeld in de *Hollandſche Regiſters* 1556. (71); toen de Staten, ziende op zoovele *Privilegien* van *Vrijdom* van *Lasten* en *Beden*, hoe ſchadelijk dezelven hun waren, en hoe vele *vrijgelatenen*, waaronder de aanzienlijkſte en rijkſte Goedbezitters en edele perſonadien zich bevonden (72), hun de betalingen der Beden moeilijk maakten, eerst poogden, om Graaf Karel overtehalen, dat hij zoodanige Privilegien *uit zijne zekere wetenſchap en uit eigen beweging wilde vernietigen;* maar vervolgens nog nader voor 't vervolg, aan Graaf Philips III. verzochten, „ dat zijne Majeſteit nie„ mand van de andere exempten [vrijen] eenige „ gratie zou accorderen, ſonder NB. de Staten „ bij train van Juſtitie daerop gehoord te heb„ ben." Doch wel bevroedende, dat dit Verzoek hun niet ligtlijk ingewilligd zoude worden, of de weg van *juſtitie* hun zelf te kostbaar vallen, doen zij onmiddelijk een ondergeſchikt Verzoek, om vooraf *hun Advis* daarop te vragen, in deze woorden: „ Dan, ingevalle ſijne Majeſteyt her„ ſelve niet en ſoude willen accorderen, dat „ — — dan 't ſelve bij ſijne Maj. niet geſchie„ den en ſal ſonder de Staten bij ſijne Majeſteyt „ daerop gehoort te weſen. Maar zij laten er allermerkwaardigst op volgen: „ Soo ſijne Ma„ jeſteyt, de Staten daerop gehoort hebbende, „ als dan noch doen mach, dat ſijne Majeſteyt „ gelieſt; ende mitsdien ſijne handt daerdoor *niet* „ *ge-*

(71) A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 452.

(72) Zulks waren de *Prins van Orange*, daarna 's Vorsten Stadhouder, en de twee Graven van *Egmond* en *Hoorn*.

„ *geſloten* en werdt." Kan er iets uitdrukkelijker gezegd worden?

Zulk *Advisvragen*, als de Vorst het noodig oordeelde, was dan alleen het werk van *voorzichtigheid* des Vorsten; en 't was hierom ook, dat Keizer Karel, bij zijn bekend *Berichtſchrift* (*Inſtructie*) *van den Hove van Holland* 1531. 20 Aug., Art. 1—3. eerst den plicht des *Stadhouders* beſchrijvende, Art. 3. Hem belast, „ het „ Zegel van de Leenen te bewaren, en in zij„ nen naam uittegeven Brieven, bij advyſe, in „ materie van Leenen, van onſe Mannen van „ Leenen, en in andere zaken, bij advyſe van „ den Preſident en de Luiden van onſen Rade: „ en ook, oft nood is, NB. van de *Edelen* ofte „ van den *Luyden van onſen Steden*, of *van* „ *anderen*, die hij daartoe zal willen roepen en „ convoceren: het welk hij zal mogen doen t'al„ len tijden als 't hem goeddunken zal, na qua„ liteit en gelegenheid van zaken."

Het ſtond dus aan 't oordeel des Stadhouders, bij 's Vorsten afwezigheid, of hij, naar gelegenheid van zaken, het oordeel wilde vragen, 't zij van Edelen, 't zij van Steden, 't zij ook van anderen; waardoor *de Staten* vooral niet uitgeſloten wierden; maar zonder daarop eenig recht te kunnen vorderen.

Als men nu deze zoo noodige Onderſcheidingen in acht neemt: dan zal de ware ſtaat des Verſchils over de Rechten der Staten, ten tijde der Graven rasch zijn opgemaakt. En deze is (73), eerst bij *ontkenning*, dan *bij ſtelling*.

A. Bij

(73) Volgens 't geen ik in mijne *Primae Lineae Di-*

A. Bij ontkenning! Het verſchil is niet over 't *nuttige* en *heilzame.* De vraag is toch geenszins, of de Graven, ſchoon zij in grooten getale hunne Raden en Hoven hadden: (gelijk zij voornal in later tijden zich bedienden van *hunnen Secreten Rade*, *den Grooten Rade*, *de Raden Provinciaal*, *de Finantie- en Rekenkamers*, zoo algemeene over alle de Gewesten te Brusſel, als in elke Provincie, zoo als dit bij BOR B. IV. bl. 126. in 't breedeis opgegeven, of Zij, evenwel ook, nu en dan, in bijzondere gelegenheden, niet raadpleegden met hunne overige onderdanen, met *Edelen*, met *Steden*, en naderhand met het vereenigd Lighaam der *Staten*, die niet, gelijk de Hoven en Ambtenaren, den Vorst, maar 't *Volk* zelf regelrecht vertegenwoordigden; maar ook nog met andere perſoonen of Lighamen te rade gingen; voords ook, of zij daartoe de Staten bij- of om zich riepen; hiertoe *Dagvaarten* hielden of houden lieten; en tot dat einde zelve ook te rade gingen met die van *de Viſcherij*, *de Haringvaart*, *de Landbouwers*, *Lakendrapiers*, *Dijk- en Heemraden*, *Gildenbroeders?* enz. Dit behoort tot de regelen van een voorzichtig Staatsbeleid. Hoe meer voorbeelden hiervan zich opdoen; en die zijn er menigvuldig, (gelijk reeds boven bleek) hoe meer de Vorsten bewezen, dat zij de ware belangen hunner Onderzaten behartigden; en waarin men vooral den Hertog van Burgundie, *Philips den Goeden*, als den besten der Nederlandſche Vorsten geprezen vindt; aan wiens beſtier Holland zijnen bloei en welvaart in de XVde Eeuw het

plomaticae Cap. XIV. §§. 631—658. bij korte ſtellingen heb aangewezen.

het meest te danken heeft, en omtrent wien ik deze drie hoofdzaken aanmerke: 1°. dat hij de zaken van Rechtsplegingen en Gerichtshoven op eenen beteren en vasteren voet gebracht, en, als 't ware, een nieuw leven gegeven heeft. 2°. Dat hij het is, onder wien *de Staten van Holland*, of *Edelen en Steden* allengskens eene meer geregelde gedaante aannamen, de naam van *Staten* meer bekend geraakte, en *het Hof* of *de Raad van Holland* in 's Hage aan vaster regels gebonden, en door hem verplicht is geworden, om, onder den Stadhouder, meerder met *Edelen en Steden* over voorvallende zaken te raadplegen, gelijk nog de aanwezige *Memorialen van den Hove* uitwijzen; ſchoon die Raad of Hof ook onder de vorige Graven, vooral uit de Huizen van *Henegouwen* en *Beijeren* aldaar zijn beſtaan hadde (74). 3°. Dat hij het is, die aan de *Stederegeringen* een meer geregeld beſtaan gegeven heeft, en aan de klachten en verzoeken der Stedelingen, om vaste *Lighamen van Vroedſchappen* te hebben, het oor leenende, daarin zoodanige inrichtingen maakte, die ten nutte der Ingezetenen, vooral tot vermeerdering van den bloei en welvaart der Stedelingen ſtrekten.

B. Gelijk dan geen verſchil is over het *nuttige*, zoo valt er geen verſchil over 't geen de Graven dikwils uit eigen beweging deden; zonder tot dat *doen* naar den Regeringsvorm verplicht te zijn. Toen toch, vooral in latere tijden, de Werkzaamheden oneindig vermenigvuldigden, en de onderſcheiden behoeftens ook veelvuldige raad- Vele vrije daden der Graven.

(74) Gelijk dit in 't breede bewezen is door VAN SON, *Staatk. Academie-Verhand.* D. II. bl. 184. enz.

raadplegingen vereischten: vindt men dikwils, dat de Graven, behalve hunne *Raadshoven*, ook de *Ridderſchap*, *Edelen en Steden*, afzonderlijk of als *Staten*, geraadpleegd hebben. Dit deden zij reeds van de vroegſte tijden. Graaf Willem II. uit het eerſte Hollandſche Huis zeide (75): *Voluntarie et de conſilio hominum meorum Nobilium et Fidelium*, dat is, *gewillig en bij rade mijner edele en getrouwe mannen.* Graaf Willem III. van Henegouwen (76): *Hierover waren onze lieven en getrouwen, ende anders vele goede liede, bi wilker lude rade wi doe te tide wrochten ende ons berieden.* Gravinne *Aleidis*, als Voogdesſe van Graaf Florens V. zeide (77): *Dat wij, gebruikende den raad van verſtandige mannen, die kennis waren hebbende, met onzen Raad beſloten hebben* (78). Over den twist, die tusſchen *Dordrecht* en vele andere Steden oprees wegens het Dortſche Stapelrecht, zeide Graaf Willem III. in 't jaar 1326. (79) „ Dat „ wij ons beraden hebben nu, en andere tijden „ met onzen Hoogen Mannen, en met onzen „ goeden luiden gemeenlijk van onzen Lande." Elders in 't jaar 1330. (80) „ Dat wij, om den „ twist, die in onſen Lande was van den paiemente „ en goudenen gelde, met onzen goeden luiden, „ welgeboren en Steden van Holland — enz." Op

(75) MIER. D. I. bl. 222.
(76) Ibid. D. II. bl. 57.
(77) Ibid. D. I. bl. 328.
(78) Zie hiervan veel meer voorbeelden bij VAN SON, *Verhand. over 't Hof*, bl. 184. en vervolgens.
(79) MIER. D. II. bl. 393. VAN DE WALL, *Handv. van Dordr.* bl. 150.
(80) Ibid. D. II. bl. 496.

Op die wijze ging dit toe, tot aan den tijd, toen Edelen en Steden eene meerdere vastigheid kregen. Sedert zijn de voorbeelden menigvuldig, dat de Vorsten hen ter *dagvaart* riepen, hun *gevoelen* vraagden, met hun *overdroegen*, hunne goedkeuring vernamen, en met dit *gevoelen*, dat *overdragen*, dat *goedkeuren* gerugſteund, hunne handelingen en daden bepaalden, hunne wetten en bevelen inrichteden, en uitvaardigden: zonder dat er blijkt, dat zij daaraan gehouden waren. Zoodanige Voorzieningen en Maatregelen hebben in de onafhanglijkſte Regeringen en Alleenheerſchingen alomme plaats, zoolang zij geene Grondwetten uitmaken. 't Welk men zelfs in Vrankrijk voor weinige jaren zoo begreep, en door treflijke Rechtsgeleerden ook vroeger zoo begrepen is (81). En zulks bevestigen in Holland, (om kort te zijn) nog nader, 1°. alle de Voorbehoedſels, die de Graven zelf dikwils bij hunne Bevelen, Wetten en Privilegien voegden, als zoovele dus genoemde *Clauſulae derogatoriae et abrogatoriae* (82). 2°. Alle hunne bevelen en beloften van te zullen herroepen of vernietigen zoodanige Privilegien, die zij niet *uit hunne rechte wetenheid of bij inadvertentie gegeven hadden* (83). 3°. Zoovele overgezonden Verklaringen, dat, indien de uitgevaardigde Verorde-

(81) Vergel. LIMNAEUS *Notitia Regni Francici*, L. I. C. IX. p. m. 229.

(82) MIER. D. IV. bl. 823. N°. 1. 864. N°. 4. en *de Inſtructie van 't Hof*, 1531. Art. 234.

(83) *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 658. *Privil. van Amſteldam*, bl. 74, 133. VAN LEEUWEN, *Privil. van Rijnl.* bl. 49. MIER. D. IV. 516.

Digitized by Google

deningen, Privilegien, enz. niet *geregistreerd* wierden, of voordat zij *geregistreerd* waren bij hunne Hoven, dezelven niet gelden mogten (84). Ja 4°. om voortekomen, dat de Vorsten niet om den tuin geleid wierden, bevalen zij wel eens, dat, zoo wanneer het Hof van Holland bevelen ontving, of Vorstelijke gunstbewijzen aan 't zelve toegezonden wierden, of aan hetzelve tegen reden en recht iets belast wierd, het Hof daaraan niet behoefde te gehoorzamen; maar daarvan kennisſe aan den Vorst moest geven. Voeg er bij 5°. dat de Graven, hierop gewaarſchouwd, wel eens terug namen of verbeterden, 't geen bevonden was niet in den haak te zijn (85). Al hoedanige zaken op zich zelve niets bewijzen (86).

Scheidslieden van twisten onder de Graven.

Maar het bleef hier zelfs niet bij! De veelvuldige Geſchillen, die in vroegeren tijd in de Graaflijke Familie oprezen over het Recht van Opvolging, gaven meermaal aanleiding, dat Edelen en Steden door de Gravelijke Raden, of door de twistende Erfgenamen geroepen wierden, om als *Scheidsmannen* te ſtrekken in oneenigheden, die ongelukkig niet wel anders dan met de ſterke hand of met de wapenen, of door minnelijke tusſchenkomst van zulken, die eenig gewicht konden bijzetten, te vereffenen waren. En dewijl onze Nederlandſche Schrijvers hiervan

(84) 't *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 1494. en vele ſtukken, hiertoe dienende, bij KEMPENAER, Diſſert. *de Sanctione pragmatica Caroli V.* in Append. ad a. 1474. en 1498.

(85) DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 8:3.

(86) DE COCCEJI, *Prœnio Diſſert.* T. VIII. Cap. III. §. 2?. ULR. HUBER. *de Jure Civit.* L. I. p. 137. en TOSINGA, *Staatsrecht der Vereen. Nederl.* D. II. bl. 140.

Digitized by Google

van dikwils grooten ophef maken, als of *de Staten* hierin als Scheidslieden zaten, en daaruit tot het recht der *Staten* beſluiten: zal ik dit ſtuk hier ter plaatze iets breeder ophelderen. Met voorbijgang van 't gebeurde tuſſchen *Ada* en *Lodewyk van Loon*, en hunnen Oom *Willem I.* (waarvan hierna,) haalt men hiertoe aan 't gebeurde met het huislijk of liever Familieverſchil tuſſchen *Margareta van Beieren*, en haren Zoon Graaf *Willem V.* over 't bezit, of liever, 't *vruchtgebruik* der Landen van Henegouwen, Holland en Zeeland, waarover zij onderlinge ſchikkingen gemaakt hadden, maar die niet nagekomen werden. In dit verſchil, gelijk natuurlijk was, werden de Edelen en Steden ingewikkeld; en hieruit haalt men zijn bewijs; maar met hoe weinig recht, zal ſtraks bij de uitſpraak blijken. Kwalijk toegepast.

Een ſterker ſprekend geval levert daarna de Geſchiedenis van dien Graaf *Willem V.* op. Deze, in 't jaar 1357. zinneloos en buiten ſtaat geraakt, om over zijn Land en Volk te regeren: zoo eischte dit voorziening. Indien ooit, zoo konden bij gebrek zeker de Edelen en de Steden, (naderhand *Staten*), als de naaste Volksrepreſentanten, op 's Lands Beſtuur orde ſtellen. Maar wat gebeurt er? De hiſtorie leert, uit echte bronnen, dat de Gemalin van den dollen Vorst *Machtildis*, ſpoedig uit Duitschland ontbiedt Willems jongeren Broeder, Hertog *Aalbrecht van Beieren*, en hem in haars Mans plaats aanſtelt of aanneemt als *Ruwaard* of Regeerder, en *Voogd* of Opzichter over haren Man; 't welk Zij niet gedaan heeft dan met goedvinden van de nog dienende *Vorſtelijke Raden*, die op 's Vorsten Lastbrieven

ven (*Commissien*) waren aangesteld. En hierom voegt zij er bij, en bedingt van *Aalbrecht* tevens (87), dat, „ daar hij, op verzoek en op„ ontbod van Vrouwe Magtelde en haren Raad „ in 't land gekomen was, Hij hetzelve *zoude* „ regeren en beschermen bij de Steden, en bij „ den Rade, dien hij met de Steden daartoe ne„ men zal; doch dit zoude alleen zijn, gedurende de ziekte zijns Broeders." Op dien voet nam Hem de Stad Leiden aan (88), OMDAT *hij ontboden is bij Magteld en haar Raad — behoudens elk zijn recht, en behoudens hun Eed aan den zieken Graaf.* Of *Magteld* zelve gedurende 's Mans ziekte *de Regering* met haars Mans Raden niet had kunnen aanvaarden, is eene vraag, die ik hier niet aanroere; *Aleidis*, de Zuster van Willem II. vinden we in de Historie als Regentesse, en Voogdesse zelfs van haren minderjarigen Neef, *Florens V.* Willems opvolger. Keizer Rudolf had kort daaraan geoorlooft, dat zelfs de *Moeder* over den minderjarigen Graaf de Voogdij mogt op zich nemen. Hoe dit zij, *Magteld* handelde hier als eene voorzichtige en verstandige Vrouw; wier oogmerk was, om voortekomen, dat gedurende de krankzinnigheid haars Mans de Regering niet zoude verloopen, haars Mans rechten niet verminderd, of zijne Domeinen niet vervreemd worden. Van hier is 't, dat men ten tijde van *Aalbrecht*, ook veel meer dan voor of na, gewaagd vindt van *den Raad der Steden*, door Aalbrecht ingenomen; zelfs met minder gewag van *Edelen*, anders

(87) MIER. D. III. bl. 39, 40, 41, 42.
(88) Ibid. D. III. bl. 42, 43, 45.

ders dan zoodanigen, die of als *Raden*, of *Hooge Leenmannen* voorkomen.

Maar alzoo ook hieruit verſchil opreestuſſchen *Aalbrecht van Beieren*, jonger Zoon, en zijne twee Broeders, *Lodewijk* en *Otto van Beieren*; welken *Lodewijk* het *Graaffchap* van Holland met zijn toebehooren anders zoude toekomen: zoo heeft Aalbrecht, ziende, hoe ernstig, en op wat gronden, die zaak bij zijne twee Broeders gedreven werd, hierover een *Verdrag* van *Compromis* tot ſcheiding aangegaan, en den twist over 't beſtier van- en de waarſchijnlijke opvolging in de Graafſchappen van Heenegouwen, Holland en Zeeland, overgegeven aan de *uitſpraak* en 't *zeggen*; maar van wie? — Van *de Staten?* — Geenszins! Maar van *ons Broeders Rade ende Steden.* Welke *Steden?* Die Steden van *Henegouwen, Holland en Zeeland, die nu tot Mechelen zijn, en op eenige Edele Luyden, aldaar genoemd* (89). En hierop *verzoekt en uiterlijk begeert Magteld alle hare goede luiden binnen Steden en daar buiten, dat zij haren Broeder Hertog Aalbrecht ontvangen als hunnen Ruwaard*, volgens gemaakte overdracht: met bijvoeging: *Want zulks onze wil en meening is* (90). En toen alleen de Stad *Delft* zich hier tegenſtelde, werd die Stad met de wapenen gedwongen. En hieruit is geſproten die beruchte Brief of *Acte* van den jare 1358., die, zoo ik meene, nog oorſpronglijk in wezen is, „ gezegeld met vijf„ tig Zegelen van den ſegghen, [dat is, de uit„ ſpraak of ſcheiding] alſo als die ghemeene „ Raet

(89) MIER. D. III. bl. 40, 41.
(90) Ibid. D. III. bl. 43, 44.

„ Raet (91) ende Steden der ghemeenre lande „ van Henegouwen, van Holland ende van Zee- „ land ſeyden ende ſceden, [dat is, geſcheiden „ hebben als Scheidsmannen,] tusken Hertoghe „ *Lodewyc* ende Hertoghe *Aelbrecht*, om die „ erfnesſen ende ruwaertſcip van den Landen „ voirſer. (92)." Met welke Uitſpraak Hertog *Lodewyk* zich te vrede hield, onder zeervoordeelige Voorwaarden (93).

Een ander geval deed zich op in 't jaar 1364. toen de Koninginne van Engeland, (uit hoofde van 't kinderloos overlijden van Willem IV. hoewel een jonger Zuster van dien Willem, aan wien zijne oudſte Zuster wettig opvolgde,) aanſpraak maakte op de Landen van Holland en Zeeland. Hertog *Aalbrecht* beſchreef hierop en ontbood bij zich *de Ridderſchap en Steden*, om voor hem als deskundigen en als Scheidslieden uitſpraak te doen over die *Rechts-aanſpraak* der Koningin, en dies over een gewichtig ſtuk; en de uitſlag was: „ Wij Baenroets, Ridderen en „ Knapen en Steden, bij ontbieden ons liefs „ Hee-

(91) Dat is, *de Vorſtelijke Raad of Raden van Henegouwen, Holland en Zeeland.* Dit waren geene Staten, maar de bijeengeroepen Raadsheeren des Vorſten.

(92) Men vindt dit aldus bij VAN DE WALL, *Handv.* bl. 259.

(93) Van hier vindt men bij VAN DE WALL, l. l. gewaagd van eenen openen Brief van Hertoge Lodewijk en Hertoge Aalbrecht, *alzoo als hij dat zeggen geconfirmeerd heeft — een open Brief van Quitantie van Hertoge Lodewijk van de* 22000 *oude ſchilden, die men hem ſchuldig was van ons liefs Heeren wege*, enz. Waarvan eenige ſtukken te zien zijn bij MIER. *Charterb.* D. III. bl. 46. en de overigen door mij in *de Bijlagen* geplaatst op het jaar 1358.

Digitized by Google

„ Heeren — Aelbrechts — ghekomen op dat „ daghvaert tot St. Geerdenberge — ende *ander*e Ridders ende Knapen, Steden ende Ghe„ meente — overmidts dat onſe lieve Heere aen „ ons begheert heeft, dat wij Hem weghe wij„ ſen — wouden — ende na dat wij van on„ ſen ouderen ende van onſen voorvaders verne„ men konnen — — ſoo hebben wij ons be„ raden ende beſproocken metten oudſten ende „ metten vroedſten, die wij ghereycken konden, „ een yeghelick in den hoecke, aldaer hij ghe„ ſeten is." —

Zie hier de eenvoudigheid dier tijden; en welk was 't gevolg? Zij doorloopen hierop 't gebeurde met Graaf Jan I. die kinderloos ſtierf; met Jan van Henegouwen, met Graaf Willem III. en Willem IV. met Margareta, en Hertog Willem V. en vinden, dat jonger Zoonen of Dochteren geene aanſpraak gemaakt hadden; en beſluiten eindelijk aldus: „ Wij — konnen niet „ ghevinden noch ghemercken naer onſer ver„ ſtandenisſe ende vijf zinne, dat yemandt recht „ heeft, kleyn ofte groot, aen den Graeffchap„ pen van Hollandt, — — dan Hertoge *Wil„ lem, onſe gerechte Heere*, ende Hertogh Ael„ brecht, alſe *Ruwaert*, alſoo langhe als hij in „ der ſieckten blijft, ende leeft. Ende naer „ Hertoghe Willems doodt, alſoo Hertoghe „ Aelbrechts brieven begrijpen."

En zeker, bij wien konde hij beter en geruster! Daar was ook niemand, die, benevens 's Graven Raden, meer belang had bij het dempen of beſlisſen der Verſchillen, die in de *Regerende Familie* en hare Naverwanten, over de opvolging en nalatenſchap, oprijzen konden, dan juist

juist *de Ridderſchap en Steden*, wilden zij buiten verdeeldheden, buiten oorlogen, buiten bloedſtortingen blijven; maar ook ('t geen bij die Edelen en Steden nog ruim zooveel woog,) wilden zij door verdeeldheid of partijſchap geen gevaar loopen, om uit hunne eigen bezittingen, heerlijkheden en Leengoederen uitgezet en voor rebellig gehouden te worden, nademaal uit den aard van 't *Leenſyſtema*, en de *Leenroerigheid* van alle de Heerlijkheden, Hoogen en Lagen, die aan den wettigen Leen-Heer en Graaf, oorſpronglijk en bij eede verbonden waren, volgde en voordvloeide, dat, zoodra zij in die twisten over Erfopvolging gemengd raakten, en van de eene of de andere zijde ten ſtrijde of wapening opgeroepen wierden, zij wel moesten partij kiezen, en ten krijge optrekken, en hunnen Graaf *volgen* (94) op verlies hunner *Leengoederen*, *Heerlijkheden* en *Voorrechten*; en dat voords de bovendrijvende partij, voor wie de wapenen 't pleit beſlisten, of wie de Zoenbrief het toewees, als dan ook de volgers der andere partij met even dat verlies hunner Leenen ſtrafte, indien 't niet anders bedongen was. Dit nu is 't geval en de oorſprong van de naderhand opgerezene zoo bloedige partijſchappen tuſschen de *Hoekſchen* en *Kabeljaauwſchen*, die alleen hieraan zijn toetetſchrijven, en die zoo langdurig en verwoestend geweest zijn, omdat hieruit een wrok onder de *aanzienlijkſte Familien* oprees, die hunne *Heerlijkheden*, *Leengoederen*, *Ambten* en *Bedieningen* verloren, omdat zij die of deze partij gevolgd

(94) Men noemde dit het *jus ſequelae*. Waarvan men zie mijne *Primae Lineae Diplomaticae*, §. 438-456. en 470-472.

volgd hadden, welke zij voor de beste en gerechtigſte hielden, en die nu het onderſpit delfde.

Maar hoe verkeerd men uit zulke handelingen, uit dit beroep tot beſlisſing, of raadpleging, eenig recht zoude afleiden voor *Edelen en Steden*, en nog minder voor Staten- of Staten-Vergadering: blijkt voornamelijk hieruit, dat menigvuldigmaal zelfs *Vreemdelingen*, of Edelen van buiten 's Lands, door de Vorsten of Landsheeren en hunne Aanverwanten gebruikt zijn geworden, zonder de minste tegenbedenking, om zoodanige Twisten of Verdeeldheden te ſcheiden. Ik zal dit door enkele voorbeelden bekrachtigen!

In den hevigen twist, die na den dood van Dirk VII. tusſchen *Lodewijk van Loon* en zijne Gemalin *Ada van Holland*, Dirks Dochter, ter eener, en haren Oom Willem, Dirks Broeder, ter andere zijde, oprees: werd in 't jaar 1206. door hun tot *Scheidsman* genomen *Philips*, *Graaf van Namur*, en eenige *Vlaamſche Edelen* (95); deze ſcheiding nu kwam neder op-, en behelsde niets minder dan, eene uitſpraak over 't geheel bezit van Holland en zijn aankleve: waarbij aan *Lodewijk met Ada* werd toebedeeld de Eigendom van 't *Graaffchap van Holland*, met eenige eilandjes van Zeeland; maar aan Willem alle de overige Zeeuwſche Eilanden *beooster- en bewesterſchelde*, met bijgevoegde wederzijdſche Voorwaarden. Voor 't nakomen van welken Zoen *Willem* aan den Scheidsman *Philips* tot gijzelaars ſtellen zoude zijne Zuster, zijne Dochter en tien mannen [dat is, Leenmannen] uit *Schou-*

(95) Zie mijne *Hiſtor. Critic. Comit. Holl. in Cod. Diplom.* p. 299. en MIER. D. I. bl. 147.

Schouwen; voords zoude *Willem* aan die van Holland belasten, om den *Graaf van Loon* den Eed van trouw en gehoorzaamheid te doen; en wie dit weigerde, zoude *weêrſpannig* verklaard worden; en Willem zoude den Graaf helpen; ontſlaande hij hen van hunne gedane belofte. Willem daarenboven verplicht zich, om een aantal *Zeeuwſche Leenmannen* tot gijzelaars te geven, en hen te doen zweren, dat, zoo hij in gebreke bleef, zij Philips behulpzaam wezen zouden. En indien *Van Loon* zijn woord niet hield, zoude geheel *Holland* daarvoor verbonden zijn aan den Utrechtſchen Biſſchop; hij zal ook gijzelaars uit Holland geven. Dit gewichtig ſtuk, door mij uit het oorſpronglijke uitgegeven, bevat de bekrachtiging van eenige aanzienlijke Vlaamſche Edelen, en heeft drie aanhangende Zegelen van *Philips van Namur*, *Lodewijk van Loon*, en *Willem*.

In den anderen twist tuſſchen *Margareta* en haren Zoon *Willem V.*, die zoovele wanorden en verdeeldheden in 't land verwekten, werden tot Scheidslieden over hun Verſchil nopens 't bezit of recht op Henegouwen, Holland en Zeeland ingeroepen *de Koning van Engeland* en *de Heer Jan van Beaumont* (96); nadat zij reeds Familieverdragen hadden aangegaan, toen *Willem* (97) aan de *Edelen en Steden*, die zijne partij volgden, beloofde, geene Verzoening te zullen treffen, noch aan de Edelen en Steden, die zijner Moeders partij waren toegedaan, hunne goederen te zullen wedergeven, dan *bij volkomen goeddunken en rade onzer Ridderen, Kna-*

(96) MIER. II. bl. 795, 803. f. 805, 821, 824.
(97) Ibid. D. II. bl. 778.

Knapen en Steden. Waartegen de *Steden* van zijne partij beloofden „ Graaf Willemvoor Heer „ te houden, en geen ander na doode aantenemen, dan die NB. door *den Keizer* geſchikt „ was, volgens 's Graven brief." (98)

Zulke, en vele andere Familie-verdragen, Familie-ſcheidingen, en Uitſpraken, zelfs van buitenlandſche Edelen of Vorsten waren in die tijden onder de Landsheeren zeergemeen. Zelfs bepaalde men wel in opkomende Geſchillen, wie of hoeveel Scheidsmannen, ook uit Stedelijke Magiſtraten, er zouden genomen worden.

In een Verdrag 1339. tusſchen Hertog Jan van Brabant en Graaf Lodewijk van Vlaanderen leest men (99), dat, wanneer er Verſchil of Tweedracht tusſchen hen mogt oprijzen, men voortaan niet zoude handelen met *de wapenen*, maar bij tusſchenſpraak van 12 Scheidslieden, 4 Raadsheeren, 2 Baronnen, en 6 anderen, genomen uit de Steden Leuven, Brusſel, Antwerpen, Gent, Brugge, en IJperen. In den merkwaardigen Zoen tusſchen den Graaf van Holland en dien van Vlaanderen, bepaalden zij in 1323. (100) ins-

(98) MIERIS woorden zijn D. I. bl. 803. *Wair dat ſake, dat ons Heer gebraecke ſonder oir van ſijnen lijve, dat God verhoede: ſoo hebben wij gemeenlick gelooft genige Heere te ontfane, wij en ſullen ontfaen nae zulcken Brieven, als onſe geminde Heer dicke beſcheyden heeft mit zijnen brieve, dat onſe Heere, die Keyſer, zijn Vader — mit rechte, ende mit vonniſſe van zijnen hoogen Mannen, die Graaffcap van Henegouwen, van Holland, van Zeeland — ſchikte ende beſceyden te erven.*

(99) MEYERUS, *Annal. Flandr.* 1339. L. IX. p. m. 552.

(100) *Hiſtor. nea Critic. in Cod. Diplomat.* p. 1048. c. n. en 1050.

insgelijks 12 Scheidslieden, van wederzijde 6. Zoo ook tusſchen Holland en 't Sticht (1) elk 4 Zegsmannen.

Geſchiedde dit door Buitenlanders, zonder dat hieruit eenig recht of gevolg van Mededeelgenootſchap aan de Regering voor die Scheidslieden gehaald kan worden, volgens den bekenden Regel: *Arbitrium non dat jus*, dat is, „ dat eene rechtsuitſpraak van gekozen Zegsmannen den Scheidslieden geen recht of aanſpraak geeft op het uitgeſprokene:" hoeveel te minder dan, als de Vorsten hunne eigen Ingezetenen hiertoe verkozen of verzochten; en nog minder, als zij, zonder tusſchenkomst van anderen, dan van hunne Raden, of Bloedvrienden zich verzoenden, of zich tot iets verplichteden; gelijk de bovengemelde Zoen in 't jaar 1428. tusſchen Gravinne *Jacoba* en Hertog *Philips* uitwijst (2), waarbij Zij onder anderen, *na rijpen rade daarop gehad*, afſpraken, dat de Hertog van Holland *zoude aanſtellen* 9 *perſoonen* (3), omme te verſtaan ter zaken van Holland, waarvan *drie* door Haar te noemen, en drie door Hem, uit Holland, en drie uit de andere Landen; bij wien dan

(1) MIER. D. III. bl. 2. b.

(2) Ibid. D. IV. bl. 917. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 14.

(3) Dit is die beruchte Aanſtelling of *beveling van negenen*, waaruit ſommige Schrijvers *de Inrichting van eene Hollandſche Rekenkamer*, anderen, nog ongerijmder, de *eerſte inſtelling* van het Hof van Holland gehaald hebben, ſteunende vooral hierop, dat de *Memorialen van dat Hof* juist aldaar beginnen met dat *jaar* en die *maand* Maar de Heer VAN SON heeft in de *Acad. Verhandel* over den *oorſprong van dat Hof*, D. II. bl. 106. dit wederlegd.

Digitized by Google

dan met den Stadhouder de geheele Landsregering zoude bevolen zijn: en uit kracht van welken Zoen *Jacoba* aan Philips het geheel Bewind plechtig opdraagt, en alle hare Onderdanen en Ambtenaren, Ridderen en Steden, belast, Hem als zoodanig te gehoorzamen — *omdat haar zulks geliefde:* gelijk ik boven toonde (4).

Hier komt nog bij, dat de Graven, bij voorkomende gelegenheden, zelve tijdelijke Voorzieningen maakten, of Voorzorgen namen, 't zij bij minderjarigheid des Opvolgers, 't zij bij afwezigheid, of anderszins: waardoor onze Schrijvers ook wel misleid zijn, om eenige Rechten voor Staten, Edelen of Steden afteleiden. Ik zal enkele gevallen opgeven. Toen Graaf Florens V. in 't 1296. door eenige Edellieden, uit nijdigheid, om de groote begunstiging van den middelſtand en Stedelingen (5), verraderlijk vermoord wierd, en zijn Zoon *Jan*, nog minderjarig, bij Verdrag, op hoop van huwelijk met 's Konings Dochter, in Engeland zich bevond; ſchrijven eenige Lands Edelen, met name Loef van Kleef, de Heer van Arkel, de Heer van de Lekke, Rid- Andere voorzorgen der Graven.

(4) MIER. D. IV. bl. 922. *Groot Plakaatb.* D. IV. bl. 2. De woorden, hiertoe dienende, zijn: *Dat zij aan allen kond doet — — dat, vermids de Zoen tuſſchen henl. en hunne Landen — inhoudt, dat Hertog Philips het Regiment van Henegouwen, Holland en Zeeland hebben zal van haren wege; Zij Hem daarom het Bewind der Landen in handen ſtelt met alle de Ommelanden, Eilanden enz. en hem macht geeft, alle Ambtluiden, Casteleinen, Officieren — — te zetten of te ontzetten —.*

(5) Misſchien ook wel, om andere diepliggende reden, bij MIER. D. I. bl. 572. N°. 1.

Ridders, en (zoo als men leest) *alle de aanzienlijke Leenmannen van 't geheele Graafſchap van Holland*, aan den Koning van Engeland, Jan's aanſtaanden Schoonvader, dat *Grave Florens*, hun Heer, door zijne Onderdanen op de wreedſte wijze, eergisteren, was vermoord, en zij *ſmeekten* zijne Koninglijke Majeſteit, met ſchreiende oogen en gevouwen handen (6), dat Hij aan Hun ſpoedig gelieve overtezenden hunnen waren Landsheer JAN, Zoon en Erfgenaam van den Hollandſchen Graaf, en zulks met zoodanige verzekerde macht, dat hij geen gevaar loope om insgelijks vermoord te worden; zij beloven Hem, als *hunnen Heer* te gehoorzamen, en ook optevolgen den raad des Konings en van hun, die de Koning met Hem als Raadslieden zenden zoude. De Koning ſchrijft hierop ten antwoord (7), en aan wie? Aan *Baanrotzen*, *Ridderen*, *Schepenen*, *Burgers*, *goede Mannen*, *en alle andere* der Graafſchappen van Holland, Zeeland, Kennemerland en Vriesland, om door middel zijner Zendeboden, Hem toeteſchikken uit elke goede *Stad* twee of meer, en uit elk Gewest drie of vier of meer *Edelen*, naar hun goeddunken, met volle macht, om met zijne Gemachtigden te handelen over de Landsaangelegenheden, en 't voltrekken van het Huwelijk van Graaf Jan met zijne Dochter Eliſabeth. Dit is gevolgd. Het huwelijk is voltrokken, en *Jan* werd als Graaf erkend (8).

Hier-

(6) MIER. D. I. bl. 572. Nº. 2.
(7) Ibid. D. I. bl. 573.
(8) Men vergelijke hiermede 't verhaal bij WAGEN. D. III. bl. 93–95. Men had toen nog weinig Steden, en daar

Hierna volgde een ander geval. Deze Graaf Jan, jong en onbedreven, geeft drie jaren daarna, 1299. bij Verdrag, *gedurende den tijd van vier jaren* en daarna *tot wederzeggen*, aan zijnen Neef, *Jan van Avennes* het geheele Bewind over zijne Landen, onder anderen van hem bedingende, dat hij niets van *zijne Heerlijkheden* mag verbinden, verminderen noch vervreemden, noch ook eenige *Oorlogskosten doen dan bij rade van onzen luiden en poorteren: dat hij zijn land zal berechten bij gemeene rade onſer goeder luiden — en van onſen poorten* (Steden), *die wij wel betrouwden onſe land te berechten t'onſen wederzeggen* (9). En hij beveelt hierop, *alle zijne lieden van zijnen Lande*, „ dat zij „ den Grave van Henegouwen, zijnen Neef, „ onderdanig en gehoorzaam zijn, en doen dat „ hij hun gebiede, gelijk of hij 't zelve gebood, „ en als zij 't Hem doen zouden." Tot meerder zekerheid van dat alles verzoekt hij zijne *Schepenen*, *Raadsmannen*, *en alle gemeene poorten van Dordrecht*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Leiden*, *Delft*, *Haarlem*, *Alkmaar*, *en St. Geertruidenberg*, dat zij dit met Hem bezegelen: en dezen verklaren hierop, dat Graaf Jan, hun Heer, en Eliſabeth, hunne Vrouw, dit alles deden *bij hunnen Rade*, *en bij hunnen vrijen wille*; *en met*

daar die treflijke Schrijver met veel ophef ſpreekt van *Afgevaardigden* en *Gemagtigden* uit de *Edelen en Steden*, mag ik aanmerken, dat onder die Afgezondenen zich alleen ſchijnen bevonden te hebben die van de Steden Dordrecht, Haarlem, Middelburg, en Zierikzee, behalve eenige Edelen; en zonder twijfel is dit geſchied door tusſchenkomst der Raden van Graaf Florens V.

(9) MIER. D. I. bl. 614.

met raad en conſent van hun, de Steden voorſcr., en in kennis hiervan bezegelen zij dit niede.

Ziedaar eene gewichtige, tijdelijke, voorziening! Verre nu van daar, dat hieruit eenig Verdrag met Staten of Steden te halen zij, blijkt het duidlijk, te zijn, 1°. een Verdrag tuſſchen Jan, als Graaf, met zijnen Neef, met wien eenige bedingſels gemaakt worden, om niets tot 's Vorsten of 's Lands nadeel te verrichten: 2°. eene kortſtondige of tijdelijke Voorziening des Graven, tot wederzeggen. 3°. Dat hieruit geen recht den Ingezetenen, 't zij in 't gemeen, 't zij Edelen of Steden in 't bijzonder, aangekomen is, offchoon hij, voorzichtigheidshalve, buiten *zijnen Raad* ook den raad en goedkeuring van enkele Steden hierover innam; dewijl dat ophield, zoodra hij zelf het Bewind aanvaardde. 4°. Hij ſpreekt zelfs ook maar van *oorlogskosten* met rade zijner lieden, doch zwijgt van 't recht *tot Oorlog en Vrede:* 't welk hij dus ſtilzwijgend aan zich hield.

Hoevele bewijzen, of liever, voorbeelden van dien aard konde ik hier meer ophalen! Ik zal er alleen nog twee geven, en wel van beloffen, zoo over 't *regeren* als *over de vervreemding* hunner eigen goederen of Vorstelijke Domeinen (10). Toen Philips van Burgundie afwezig ſtond te zijn, geeft hij in 't jaar 1425. eene ſchriftelijke Verklaring, dat *hij uit zijnen Lande niet ſcheiden zoude, zonder die zelve zijne Landen zoo bewaard, beſteld en bezet te hebben, bij* ZIJNEN RADE, *bij der* RIDDERSCHAP, *bij den* STEDEN *van Holland en Zeeland, dat zij des billijk wel te vrede zullen wezen.* Wat wil dit anders zeggen,

(10) VAN DE WALL, bl. 492.

gen, dan dat hij, voor dien tijd, toen alles nog wankelbaar ſtond tusſchen zijne Nicht Jacoba en Hem, aan zijnen Raad, dien hij hier te lande liet, bevelen zoude, om niets gewichtigs te beſluiten of te ondernemen buiten rade van Edelen en Steden; en die belofte ſtrekte zich alleen uit, totdat *de Oorlog* met Vrouwe Jacoba gezoend zoude zijn; en zij geſchiedde bij open' brieve, alleen aan de Stad Dordrecht, tot hare geruſtſtelling.

Eene gelijke plechtige Belofte deed in 't jaar 1351. Hertog Willem V. aan zeervele *Edelen* en *Steden*, dat hij niets van zijne goederen of inkomsten (*erfenisſe*, *renten*, *noch Heerlijkheden*, zegt de tekst) verkoopen, verzetten, noch weggeven zal, noch iemand Vrijheden van Tollen geven, noch Baljuuwſchappen, Schoutambachten, ten lijve, noch ten erve geven, noch bevelen, dan bij zijnen *gemeenen Rade*, *en Steden:* en zoo hij 't anders deed, dat zulks van geener waarde zijn zoude; maar wat voegt hij er bij, *dezen naasten jaren.* En dit was dus eene tijdelijke Voorziening: hoedanige belofte zijne Moeder *Margareta* in 't jaar 1347. (11) gedaan had, en zelfs nog ſterker van *hare Landen en Heerſchappijen* met al hun toebehooren niet te zullen *ſcheiden* noch *verdeelen.* Hoedanige beloften den Graven de handen vrij liet, om *Giften* en *Privilegien*, hiertegen aan Edelen en Steden of anderen, uit hunne *Domeingoederen* gegeven, te herroepen of te vernietigen; gelijk *Margariet* op dien tijd ook werklijk deed, met bijkomende bevestiging van haren Gemaal, *Lodewijk*, als Kei-

(11) MIER. D. II. bl. 739. Vergel. bl. 703, 795.

Keizer (12). Dit nu zijn die zoo beruchte *Privilegien de non alienando*, of Beloften van hunne *Domeinen* en *Erfgoederen* niet te vervreemden: welken vele Schrijvers zoo verklaren, even als of de Graven *die Domeinen* niet mogten vervreemden, omdat zij niet *hunne*, maar *'s Lands* of *Volksdomeinen* waren: waarvan boven.

Over zulke Verordeningen der Vorsten kan dan nu geen verſchil meer vallen, om daarop eenig recht van *Staten* te bouwen.

C. Geen verſchil over daden van 't Volk.

C. Daar nu dit alles niets afdoet: zoo kan eindelijk ook het verſchil geenszins zijn, of er in de Geſchiedenis niet wel vele bedrijven voorkomen van *Volk of Ingezetenen*, die enkel daadlijkheden uitmaakten, dat is, zoodanige bedrijven, die *'t Volk*, of *Edelen* en *Steden*, of *Staten*, zich veroorloofden, welken, zoo men van *daden* tot het *recht* beſluiten kon, grond konden geven, om daarop eenig recht der Staten te bouwen. De vraag is dus niet; hebben de Onderdanen, de Steden, de Edelen, ja de Magiſtraten, en andere *Vorſtelijke Ambtenaren*, zelfs het *Collegie der Staten*, bij voorkomende gelegenheden, bij beroerde tijden, bij betwiste Opvolging en Verdeeldheid onder 's Graven familie zelve, of bij twisten tuſſchen Moeder en Zoon, Oom en Nicht, Broeder en Broeder, Neef en Nicht, nimmer zulke dingen uitgericht, gedaan, of beſloten, die tegens 's Vorsten *recht*, *hoogheid*, of *heerlijkheid* aanliepen, of die anders, naar zeden van dien tijd, ook dikwils ſtrengelijk, geſtraft zijn? Zijn er bij afwezigheid of overlijden des Vorsten geene daden gepleegd of beſluiten ge-

(12) MIER. D. II. bl. 740.

genomen, die in den nood wel eens *voor eenen ijd duurden*, en daarna weder vernietigd wierden, of niet meer golden? Hebben de Vorsten zelve niet vele dingen toegelaten, die bij hun afwezen ſtrekten, niet tot machtgeving aan de Staten, of om hen deelgenoten te maken aan de Oppermacht; maar om 't misbruik der macht van hunne hooge en lage Ambtenaren, voortekomen: zonder dat hieruit eenig bewijs te halen zij voor rechten van *Staten*, die zij niet hadden. Dit alles met ſprekende voorbeelden te bewijzen, zoude mij te ver van mijn hoofdoogmerk afleiden. Ik zal een enkel voorbeeld van zulke dadelijkheid en hare beteugeling alhier aanhalen uit de anders ſlappe Regering van de Lands-Vorstinne *Jacoba*, die in 't jaar 1417. met *haren Oom van Luik* en *andere hare Rade*, uitſpraak doet over de perſoonen, die te Haarlem een vervaarlijk Oproer gemaakt, de klok geklept hadden, en met eene nagemaakte banier naar 's Hage opgetrokken waren (13). Bij welke gelegenheid zij een ſcherp Plakaat uitgaf, *bij rade harer Moeder, hares Ooms van Luik, en hare Baanridſen, Ridderen, en Knapen van haren Rade* (14), waarbij zij alle hare onderdanen beveelt, in ruste en vriendſchap met elkander te leven, alle Vergaderingen nalaten, heimelijk of openbaar, met bijgevoegde bedreiging van voorbeeldige ſtraf, „ want waar iemand, die dit ons „ gebod overhoorig worde, hij ware groot of „ klein, edel of onedel, arm of rijk; dat zou-

„ den

(13) MIER. D. IV. bl. 400.

(14) Dit waren geene *Staten*, maar leden van *haren Raad*.

„ den wij alzoo ſcherp aan hem rechten, dat „ zich een ander eeuwig hoeden zoude:" met bijgevoegde verklaring harer gezindheid, „ om „ elk harer onderzaten, den armen, zoo wel als „ den rijken, recht en vonnis te laten geſchie- „ den." (15).

De ware ſtaat des Verſchils.

Dit alles dan niets tot het Hoofdverſchil doende, wordt het tijd den ſtaat van 't *verſchil* nader en *ſtellig* te bepalen. Dit nu kan tot drie hoofddeelen gebracht worden.

Eerſte Vrage,

1°. De eerſte vraag is deze: Hebben voorheen *Edelen en Steden*, en daarna *de Staten*, ſedert in de XVde Eeuw die benaming bekend wierd,

Konden zij eigenwillig vergaderen?

en Zij zelf een vast Lighaam begonden uittemaken, onder de Graven ooit het recht gehad, om *afzonderlijke Vergaderingen*, of *Dagvaarten* te houden, buiten last, ja tegens wil des Graven? Of hebben zij moeten afwachten, totdat de Vorst hen bijeenriep, en met hun over 's Lands aangelegenheden wilde raadplegen?

Beantwoord met *neen*.

Deze Vraag, meen ik, voluit, met *neen* te mogen beantwoorden. Ten minste tot den tijd van Gravinne *Maria van Burgundie* hadden zij die vrijheid niet; men behoefde anderszins met zooveel ijver niet van Haar te bedingen, Art. XV. „ dat *hâre Landen* van Holland, Zeeland, en „ Vriesland, of *de Steden* van die Landen, on- „ der malkanderen, *en ook met de Staten* van „ Hare andere Landen, zoo dikwils hun belie- „ ven zal, elkander zullen mogen beſchrijven, „ dagvaarten houden, ter plaatze, waar 't hun „ ge-

(15) MIER. D. IV. bl. 399. Hoe kwalijk de Heer MIERIS dit als eene *belofte* en *vermaning* opgeeft, kan de lezer hieruit opmaken.

„ gelieft, over Lands of Stedenzaken, zonder „ daarop van haar oorlof te vragen, of daarover „ iets te misdoen." Welke Vergunning in 't jaar 1494. door haren Zoon weder vernietigd is. En wat den lateren tijd betreft: hieromtrent doet alles af 't geen het *Hof van Holland* nog in 't jaar 1565. verklaart, dat *de Staten* beſchreven wierden van *'s Konings wege*, wanneer zijn Majeſteit of zijn Gouverneur, hun iets voortehouden had, of de Staten zelfs iets behoefden, met opgave van de wijze hoe: zich beklagende, dat de Staten thans ondernamen beſchrijving te doen door hunnen Advokaat, en Brieven geſchreven hadden aan die van Rijnland, over het in acht nemen van de Plakaten: *zonder auctoriſatie of eene jurisdictie;* noemende dit *eene Acte, ſmakende Regalia, die niemand mag plegen dan van zijne Maj. daartoe gemachtigd — en, uſurperende zulks die Staten Jurisdictie, 't welk hun niet competeert* (16).

Men kan hiertegen inbrengen, dat dit op zich zelve niet veel bewijst; dat ook dit in Engeland plaats heeft, waar de Parlementen, zonder 's Konings oproeping onder 't Groot Zegel, niet kunnen vergaderen, en dat men evenwel weet, dat de Koning, hoezeer *Souverein* genoemd, zelfs geene *Wetten* kan maken, zonder *oproeping* en *toeſtemming* zijner Parlementen, die te zamen met Hem de *Hoogstgebiedende Macht* uitmaken.

II°. Om nu deze bedenking voortekomen, dient de tweede Vraag! Hebben de Staten, plechtig door den Vorst bijeen geroepen, 't recht Tweede Vrage, Hadden ge- zij deel

(16) Zie BOEI, *Oudh. van 't Hof*, D. II. bl. 170. en 173. en boven, D. I. bl. 40—42.

aan 't Souverein Bewind?

gehad, om iets, de gemeene Landszaken en 't Hoog Bewind aanroerende, *te beſlisſen*, *te beſluiten*, *te bevelen*, 't zij *met* of *zonder* den Vorst of zijne Raden? En hebben zij mitsdien eenig deel gehad aan die Hooge Majeſteitsrechten, welken bevatten de *Wetgevende Macht*, de *Uitvoerende Macht*, of de aanſtelling of lastgeving der *Magiſtraten* en *Rechters*, de uitoefening van *Rechtsgebied* en *Rechtsplegingen*; als mede *het maken van Oorlog en Vrede:* zoodat de Hollandſche Graven die hoogſte Macht of een deel derzelve niet hebben kunnen uitoefenen zonder de toeſtemming der *Staten:* met gevolg, dat de Onderdanen aan hunne Bevelen niet gehouden waren, wanneer de Staten daarin niet gekend of toegeſtemd hadden? gelijk dit in Engeland plaats heeft. Op welke Vraag, na alles wat hier voren betoogd is, ik mede volmondig antwoorde:

Beantwoord met *neen*.

Neen! En ik meene dit reeds bij de behandeling van de Macht der *Graven* en der *Staten* bewezen te hebben (17). De Hr. VAN SLINGELAND, een man van vele kunde, erkent dit volmondig van *de Wetgevende*, *Uitvoerende*, en *Rechtsplegende Macht* (18). De Leidſche Hoogleeraar B. VOORDA heeft dit in later tijd ten aanzien der *Wetgevende Macht* zoo volkomen toegeſtemd, dat hierover geene twijfeling behoeft te rijzen, wanneer hij, over de *Criminele Ordonnantie* ſprekende, zegt (19): *Den Grave kwam ongetwijfeld de Wetgevende Macht toe, en wel aan* HEM ALLEEN, *en niet in gemeenſchap met Rid-*

Niet in de Wetgeving.

der-

(17) Zie Deel I. bl. 10—45.
(18) *Staatk. Geſchr.* D. I. bl. 12. enz.
(19) Zie mijne *Bijlage*, D. I. bl. 370.

Digitized by Google

derſchap en Steden. En indien hieraan ter overtuiging nog iets ontbrak, kan ik den Heer WAGENAAR zelf aanvoeren. Nadat toch die Schrijver in vroeger tijd vrij hoog denkbeeld gekoesterd had van mederegering of deelgenootſchap der Staten: zoo zelfs, dat hij reeds *Edelen en Steden*, als *Staten*, op den naam van *Raad van Holland*, te *Schiedam* ter dagvaart geroepen en vergaderd, in 't jaar 1304. dacht aantetreffen (20), en Hij in 't jaar 1428. de benaming van *Staten* voor de eerſte reize ontmoetende, hen aanmerkte *als Leden van 's Lands Regering* (21): die zelfde WAGENAAR (22) zegt zelf onder Philips III. *De Staten plagten onder 't bewind der laatſte Graven* [en hoe veel te minder (23) dan onder de vroeger Graven], *genoegzaam in geene zaaken van Regeering gekend te worden, en werden alleenlijk over zaaken van Belastingen, of over 't beveiligen der Zeevaart en Viſcherij, waarmede Belasting verknogt was, ſamengeroepen.* Dit ook wijst de enkele lezing van de *Registers van Dagvaarten* van *Aart* en *Adriaan van der Goes* onwe-

der-

(20) WAGEN. D. III. bl. 172, 173. Verwarrende hiermede zichtbaar *'s Vorſten Raad*, al waren hier Edelen en Stedelijke Magiſtraten onder, met die *Edelen en Steden*, die naderhand als *Staten* opkwamen.

(21) Zie boven, bl. 383.

(22) D. VII. bl. 4.

(23) Ik ſpreke hier van *rechtswege*, en niet van 't geen onder *vroeger* Graven *meer of minder* plaats hadde, *naar den verſchillenden aard der Vorſten en omſtandigheden*, gelijk ik boven toonde; in welken zin ik ook opvatte de aanmerking van den Heer VAN WYN op deze plaats van WAGENAAR, bl. 2.

derſprekelijk uit. Ik heb daarin ſlechts een voorbeeld aangetroffen, waarbij de Vorst, Karel V., toen hij in 't land, en in perſoon tegenwoordig, de Staten zijner Nederlanden, alle te zamen, en daaronder ook *die van Holland*, te *Bruſſel* ter Dagvaart bijeen geroepen hadde, dat aanmerklijk en bekende Groot Plakaat van den jare 1531. den 7 Octob. over *de Politie* dezer Landen en 't ſcherp ſtraffen der nieuw opgekomen *Secten* van Godsdienst, tot handhaving van den Roomſchen Godsdienst (24), voor de Afkondiging hun liet voorlezen, en *hun Advis* er op innam (25). Maar dit bewijst uit het vorige niets.

En

(24) In zijn geheel te vinden bij VAN DE WATER, *Plak. van Utrecht*, D. I. bl. 412—420.

(25) Zeeraanmerklijk is de plaats bij A. VAN DER GOES, D. I. bl. 327. en waardig om afteſchrijven, welke toont hoe ernstig de Keizer die zaak der zoogenaamde *Ketters* opnam; maar ook ter andere zijde, hoe ſlechts, bij enkel voorlezen van den Inhoud, *het Advijs* der Staten gevraagd wierd. Zij luidt dus: „ De „ Keiſerl. Maj. heeft den Staten van alle ſijne Landen „ vergadert tot *Bruſſel*, opte ſake mit ſijnder Suster „ Vrouw Marie, Coninginne van Hongerie, Douwa„ giere etc. ende heeft haer gemaect Gouuernante van „ den Landen — geuende zeer ample Commiſſie, daer „ de Procuratie openbaerlicken afgeleſen worde, beue„ lende haer *t' obedieren* als ſijns eygen Perſoonen: „ Heeft oick doen leſen zekere Articlen, eerst een ge„ heel *Placcaet* van der Punitie van den Lutheranen: „ *daerna* een Placcaet van Policien van alderhande ſa„ ken, als Munte, Banckeroeten &c. DAER-DE STATEN „ HEURLIDEN ADVIJS op gegeven hebben. Ende al ge„ leſen zijnde, ('t welck duerde van elf vuyren tot „ ontrent twee vuyren namiddage,) heeft zijne Maj. „ ſeluer verclaert mit monde, dat hij 't ſelfde wilde „ gepubliceert te hebben ouer allen ſijnen Landen, en„ de onderhouden hebben. Dat, indien hij Vader, „ Moe-

En wil men iets van de *Uitvoerende Macht*, men behoeft ſlechts het gewone: *wij ontbieden daarom en bevelen allen onzen lieven* — — in alle Plakaten, zelfs in dit laatſte, bij 't beſluit derzelven natezien, om overtuigd te zijn, dat, hoe hoogen rang ook de *Ambtenaren* en *Hoven* bekleedden, zij het waren, aan wie de *uitvoer* belast wierd, en niet *den Staten;* ja daar is mogelijk in de ganſche Graaflijke Geſchiedenis geen onderwerp, 't welk op vaster gronden berust en klaarder bewezen kan worden dat dit: *alle Ambtenaren, groot en klein, zijn door de Graven of van hunnen wege aangeſteld.* De Heer VAN SLINGELAND (26) heeft dit erkend, en er bij opgemerkt, dat de Staten wel te vrede waren, wanneer ze konden verhinderen, dat geene *Vreemdelingen* tot *Ambten* in Holland gevorderd wierden; en dat er alleen een enkel geval ten tijde van Niet in de Uitvoering.

„ Moeder, Suster, Broeder, of ander Vrundt hadde, „ die Luyters waren, hij ſoude hem Vijandt zijn ende „ thoonen dat hem leet waren — —." Ik bezit den oorſpronglijken Druk van dit Plakaat, genoemd: *Ordinancie ende Statuten, die de Keyſerl. Majeſteyt in zijnder tegenwoordicheyt opten VII. dach Octobris int jaer M.D.XXXI. heeft doen leſen ende verclaren den Staten van ſinen landen van herwaertsouer; ende dewelcke aldaer wtgeroepen ende gepubliceert zijn geweest opten XV. dach Nouembris daer aen volgende, ſo om te extirperen ende te verdriuen de Luteraenſche ende andere gereprouueerde ſecten, ende te verſiene op die ongeregelheyt van der munten, als om ordre te ſtellen op die policie van den voerſeyden landen, totter gemeyn weluaert ende commoditeyt van dijen.* Doch de Advokaat *A. van der Goes* had in die Vergadering niet naauwkeurig toegeluisterd, waardoor hij van dit *eene twee Plakaten* gemaakt heeft.

(26) l. l. bl. 20.

van den laatſten Graaf plaats had, dat namelijk *de Staten* meenden bevoegd te zijn, om tot het *Ontvangers-Ambt* van de gemeene Lands Ommeſlagen Hem een perſoon voortedragen. De Heer Mr. J. KIEN VAN CITTERS, een mijner waarde Leerlingen, heeft dit in zijne *Academie-Verhandeling* (27), die wel eene Nederduitſche Vertaling verdiende, naar aanleiding van 't gezegde van den Heer VAN SLINGELAND, ten duidlijkſte bewezen; en gaat dit langs alle Tijdperken, Omſtandigheden, en Onderwerpen na. Hij toont daarin:

Niet in de Ambtenaars.

1°. Dat alle Ambtenaren door de Graven bij Lastbrieven (*Commisſien*) zijn aangeſteld, met name de Baljuwen van Zuid- en Noordholland, Kennemerland, Weſtvriesland, Rijnland, Delftland, Schieland, Amſtelland, Waterland, Texel, en van de Steden, waar Baljuwen waren, als te Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven — — ook alle Stedelijke Schouten — mitsgaders Stadhouders, Raden, Rentmeesters, Drosten, Dijkgraven, Kasteleinen, Tollenaars, Muntmeesters, Wisſelaars, Waardeins, enz.

2°. Dat alle de door den Graaf hiertoe gegeven Lastbrieven, naar gemeene orde en regel, inhielden het bekende formulier, *tot 's Vorſten believen*, *tot onzen wederzeggen*, met zeerweinige uitzondering.

3°. Dat die lasthebbende, of den Vorst vervangende, Ambtsbedienden uit kracht hunner Lastbrieven verplicht waren, die Ambten zelve of in perſoon waartenemen, door de bijgevoegde *clau-*

(27) Diſſ. Leid. defenſa, *de Jure Comitum Hollandiae conſtituendi quosvis Magiſtratus.*

clauſul: wij bevelen hem dien dienst te bedrijven en te bewaren tot onzes en onzes Lands vorbaar, of bij latere verordening, *om die met zijn zelfs lijf te bewaren;* ten ware de Vorst eene ondergeſchikte aanſtelling (of *ſubſtitutie*) veroorloofde. In welk geval er bijgedaan werd: *wij geven hem macht, in zijne plaats te ſtellen eenen goeden vroeden man, om dat Ambt te bewaren.* Doch welk laatſte gemeenlijk gepaard ging met deze voorwaarden of bepalingen, eerst, *zoo verre 't kenlijk was, dat hij dien post zelve niet kon waarnemen, of bij noodzakelijkheid.* 2°. Dat dit niet anders zoude geſchieden dan *tot 's Heeren of tot des tweeden aanſtellers wederzeggen, en van zijnen wege.*

4°. Dat alle die Lastbrieven werden uitgegeven, op deze Voorwaarde en Voorbehoeding, *dat alle Ambtenaars verplicht waren rekening van hun bewind aan hem te doen, of aan de genen, die hij daartoe machtigen zoude*, en wel, *tot onzen vermanen*, of *ten allen tijde als hij des van ons of van onzer wege vermaand zal worden.* Tot welke rekening-afvordering of verantwoording, na het vermenigvuldigen van 's Lands zaken en van den omſlag van 't Beſtuur, en toen de Graven zelve of alleen of door Gemachtigden niet alles konden afdoen; zij naderhand eene *Rekenkamer*, of *Raad van Rekening*, of *Rekenmeesters* in den Hage, hebben ingeſteld en gemachtigd, om de zorg over de Ambtenaren op zich te nemen, en hen tot hunnen plicht en verantwoording te houden.

5°. Dat zij ſomwijlen evenwel beloofden de afſtellingen niet te zullen doen, of laten doen,

voordat zij den Ambtenaren de penningen terug gegeven hadden, die zij vooruit betaald mogten hebben tot bekoming van *die Ambten of Diensten bij Verpachting, of beleeningen; of ander geld, dat op den dienst ware uitgeſchoten, bij behoorlijke bewijzing of rekening.* 't Welk, wedergegeven zijnde, den Graaf de handen vrij liet, even als in de mindere Heerlijkheden.

6°. Dat bij die Lastbrieven teffens bepaald werd, welk gedeelte van boeten aan den Graaf of zijne Schatkist, en welk gedeelte aan den Ambtenaar vervallen zoude voor zijne kosten, vlijt, en arbeid: 't geen gemeenlijk *den derden* of *vijfden penning* bedroeg.

7°. Dat bij die Lastbrieven (en dit is eene gewichtige aanmerking tot verſtand van 't Oud Hollands Staatsrecht, en van groot belang ter inlichting van latere tijden,) ook zeerdikwils aan voornamer *Ambtenaren* (vooral wanneer de Graaf uitlandig was,) de macht gegeven wierd, om door hun van wegen den Graaf andere mindere bedienden aanteſtellen en die lastbrieven uittevaardigen; gelijk b. v. de Graaf *last* gaf aan zijnen *Stadhouder* of *algemeenen Schatmeester*, om alle Ambtenaars onder zich aanteſtellen; of aan zijnen *Baljuw*, om Schout, Schepenen, Burgemeesters, Raden, Boden, enz. te benoemen; of aan zijnen *Schout*, om Schepens te ſtellen en daarmede recht te plegen; of aan *Dijkgraven*, om zich goede Mannen en Heemraden te kiezen; echter met uitzondering van zulke diensten en ambten, wier *onmidlijke* begeving de Graaf aan zich zelven voorbehield.

Eindelijk 8°. dat, tot voorkoming van misbrui-

bruiken in de Steden, het opſtellen van Stedelijke Keuren, 't welk aan de Magiſtraten onder 't oog en opzicht van 's Graven Schouten of Baljuwen bij Privilegien geoorloofd was, zoodanig getemperd was, dat in de Lastbrieven ingevoegd werd een bevel, dat de *Baljuw* of *Schouten* der Steden geene *Keuren van den Gerechte* zullen toelaten of goedkeuren, voordat zij ze aan den Graaflijken Raad zullen aangebracht, en de Graaf die goedgekeurd zal hebben (28). Ten gewisſen bewyze, dat

(28) En waarlijk dit recht van *Keuren te maken*, gelijk ik boven toonde bl. 145—154. was nimmer zoo ruimſchoots in de Steden, als onze Rechtsgeleerden en Geſchiedſchrijvers dat zelve, uit verwarring met latere Begrippen voordragen; er moest dikwils al vrij wat *raadplegends* voorafgaan, eer de Vorst eenig *Stedelijk Statuyt* goedkeurde, al ware het zelve bij den *vollen Magiſtraat*, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Vroedſchappen*, *Kijkdommen* eener Stad geraamd en gemaakt. Een aanmerklijk voorbeeld is hiervan te Leiden bij MIERIS, *Handv.* bl. 176., waar Hertog *Philips* in 't jaar 1451. bevestigt (gelijk hij zegt) *eene Ordonnantie, geraemt ende gemaikt bij den Burgermeesteren, Schepenen ende Rade van Leyden, mitter Vroetſcip, Rijcdom ende notable van der Draperie — bij weten, wille ende aduiſe van onſen lieuen ende getruwen Stedehouder die Heere van Lannoy ende die andre van onſen Rade van Hollant — ons ootmoedelic biddende ende ſupplicerende die ſelue van Leyden, die voirn. Ordinantie, punten ende articlen geraemt ende gemaict in der vougen voirſ. te willen gonnen, conſenteren ende confirmeren. — Ende want wij emmer begerende zijn — dair op wij gehad hebben 't goetdencken ende aduiſe van denſeluen onſen Stedehouder ende Rade van Hollant, ende dair nair van den lieden van onſen groiten Rade, bi ons weſende, die geſien ende ouerſien hebben alle die punten — — — hebben wij wt onſer ſpecialer gracien voir ons. — —* Welk

dat alle die Magiſtraten ook in hunne Stedelijke Beſtieringen, geheel afhanglijk waren van de *Graven*, en dat de Stedelijke Schouten, als des *Graven Officieren*, en *'s Graven* of *'s Graaflijkheids recht* bewarende, hiervoor *aanſpraaklijk* en *verantwoordelijk* waren. Waarom zij bijzonderlijk ook genoemd wierden *Officieren van de Graaflijkheid of van den Graaf.*

Ik bezit een zonderling en *oorſpronglijk Regiſter* van den tijd van Keizer Karel en 't begin van Philips, genoemd: *Livre contenant les Offices et eſtats de par de cha;* bevattende alle de Beambten, Officieren en Raden van alle de XVII. Provincien, beginnende met het Hertogdom Burgundie, en loopende over Holland en Zeeland tot de kleinſte Gewesten en ſtreken Lands, van Drente, enz. met *hunne jaarwedden*, van de grootſte tot de kleinſte Officien toe (29), allen afhanglijk, dienstbaar en verantwoordelijk aan den Graaf (30).

En

een omſlag! maar ook, welk een voorzichtig Staatsbeleid van Philips van Burgundie, verre verwijderd van 't geen onze Schrijvers hiervan gemeenlijk verhalen.

(29) Zelfs vindt men onder de *Offices, non comptables, de Hollande, Zeelande et Frize. La garde des Charbons et bois de carpentaige a la Haye. Le Faulconnier de la Court. Le concierge de lad. Court. Meſſagier ordinaire de Noortholland. La lauendière de lad. Court.*

(30) Ik heb in de *Bijlage* op 't jaar 1561. 16 Julij hieruit geplaatst een orde van Philips aan zijne Rekenkamer van Holland, om alle de *Comptable Officianten, Rentmeesters en Ontvangers opteroepen* tot het doen hunner Rekeningen, eigenhandig onderteekend door de *Gouvernante*, MARGARITA; teffens een diergelijk, doch

vrij

En wil men uit die zelfde Dagvaarten bij VAN DER GOES, als boven, weten, hoe de Staten zelve 't recht van *Oorlog*, *Vrede*, en *Verdragen* verſtonden: men vindt op 't jaar 1528. dat de Graaf door zijnen Stadhouder de Staten van Holland te *Mechelen* beſchreven had, om hun kennisſe te geven *van 't Beſtand*, dat hij gemaakt had met de Koningen van Vrankrijk, Engeland, en den Keizer; en er wordt bijgedaan: „ al is 't, dat Hij en zijn Raad wel vrede en beſtand mag maken, *buiten weten en conſent zijner onderzaten*, hij nochtans hun *die eer* wel had willen doen hen te beſchrijven, om hun mondeling van 't *Beſtand* te berichten, dewijl zij Hem in den oorlog trouwlijk bijgeſtaan hadden: voor welk *eerbewijs de Staten Hem bedankten.*" (31). Ieder gevoelt hier meer bij, dan ik behoef te zeggen.

In-

vrij eenvoudiger bevel van Hertog *Aalbrecht* van de XIVde Eeuw tot vergelijking, maar teffens tot betoog, hoe zulks in die tijden in 't werk ging, en alles vroeg en laat bleef buiten eenig *beheer van Staten.*

(31) VAN DER GOES, D. I. bl. 161. [84]. De eigen woorden zijn deze: *Dat hij heml. hadde doen beſchrijven, om te kennen te geven, hoe dat Beſtand gemaeckt was — daer een Extract of den Gedeputeerden gegeven worde. — Ende al ist zoe, dat de Keyzer en ſijnen Raedt wel Payſen ende Beſtanden maken mogen buyten weeten ende conſent van den Onderſaten, nochtans gemerckt die van Hollant den Keyſer in ſijnen affairen van den oirloge hertelicken bijgeſtaen hebben, zoe heeft hij den Staten van Hollant* DIE EERE *willen doen, dat hij ſe beſcreuen hadde om mondelinge van den Beſtande te aduerteren, 't welck gemaect es voir den Landen van herwerts ouer, ende nyet van den Landen van Spaignen nochte Ita- &c.* DIE STATEN *hebben mijn Heere* VAN DER EERE *gedanct.*

Indien dan nu deze beide Vragen met *neen* moeten beantwoord worden, gelijk na dit Vertoog denklijk door elk oordeelkundigen geſchieden zal: zoo komt

III°. De derde Vraag te pas. Waarin hebben dan beſtaan *de Rechten*, *macht*, of *gezag* der Staten? van welken, tot op den huidigen dag, velen zich zulke grootſche denkbeelden vormen, meestal ontleend uit het beruchte *Vertoog der Staten van Holland*, den 16 Oct. 1587. (32) Dit zal na 't gegeven licht nu makkelijker zijn om na te gaan. Hiertoe zal ik deze navolgende ſtellingen trachten te bewijzen. En deze raken *de Geldmiddelen.*

Iſte ſtelling. De Graven van Holland bezaten in de *vroegſte tijden* Inkomsten genoeg uit hunne Domeinen en Territoriale Rechten, zonder dat zij noodig hadden, om hunne Onderdanen om *geld* aanteſpreken.

IIde ſtelling. Deze Inkomsten verminderden allengskens, van eeuw tot eeuw, door vele giften en gaven, die zij uit deze Domeinen en Territoriale Rechten aan anderen deden.

IIIde ſtelling. De Uitgaven van penningen en Inkomsten, dienstig tot bevordering der Welvaart van Land en Volk, Oorlogen, Ambtenaren, enz. vermeerderden daarentegen van tijd tot tijd.

IVde

danet. Zoo ergens, mag ik hier wel zeggen: *Alle eer heeft zijn' laſt.* Wat de zaak zelve betreft! men vindt hier wederom bevestigd het zeggen van SLINGELAND uit het bekend *Vertoog* der Staten van 1587. D. I. bl. 27. *Op wat grond de Staaten ſeggen, dat de Graaven noit Vrede gemaakt hebben ſonder haar advis en conſent, weet men niet.* enz.

(32) Zie boven, D. II. bl. 286–293. en 386.

IVde ſtelling. Tot vinding van de meer benoodigde Gelden, hebben de Graven eerst vele Verpandingen, Verzettingen, Verkoopingen, Leenuitgiften van Domeinen, mindere Renten, Heerlijkheden, enz. gedaan.

Vde ſtelling. Dit alles te hoog loopende, en hierdoor de weg tot vele ongeregeldheden, twisten, en naijver, onder Edelen, Steden, en andere Lighamen van burgers, oprijzende, en zelfs dit kwaad niet verholpen zijnde door de *Privilegien de non alienando*, of door hunne Beloften, om zoodanige vervreemdingen hunner *Domeinen* en rentegevende Rechten aan anderen niet meer te doen of toetelaten; zoo verzochten zij Onderſtandgelden (*Beden*, *Subſidia*, *Aides*) van de Ingezetenen.

VIde ſtelling. Dit deden zij eerst bij gedeeltens, van Landſtreken, Steden, enz. en naderhand *Volksgewijze.*

VIIde ſtelling. Hiertoe was noodig de oproeping van *Staten*, of *Volksrepreſentanten*; deze *Staten* maakten, als zoodanig, allengskens *een Lighaam* uit van *Edelen* en *Steden*; en verkregen hierdoor, 't zij bij *beding*, 't zij bij *gunst*, zoodanige Gerechtigheden, als de Vorsten oorbaar achteden hun toeteſtaan (33).

Bij

(33) Het breed bewijs van alle deze gewichtige ſtellingen zoude alleen een dik boekdeel beſlaan. Ik zal dan ſlechts zoo kort mogelijk die ſtellingen ontwikkelen, dezelven met enkele, ſprekende, bewijzen trachten te ſtaven; en voords den onderzoeklievenden Lezer wijzen naar het geen ik reeds voor 24 jaren geleidelijk heb voorgeſteld in mijne *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Hiſtorico-Politici*, Cap. XV. *de jure Principum Belgarum collectandi ſive Subſidia expetendi*; 't welk ik

's Graven groote Domeinen.

Bij de Iſte ſtelling: *De Graven van Holland bezaten in de vroegſte tijden overvloedige Inkomsten uit hunne Domeinen en Territoriale Rechten, zonder dat zij noodig hadden, om hunne Landzaten, of Onderdanen om Geld aanteſpreken:* is 't noodig, in 't kort aantewijzen, welke die Domeinen en Rechten waren. Deze nu beſtonden (A) in *vaste Goederen* en hunne Inkomsten, en (B) in *Landsheerlijke Rentegevende Rechten.*

Vaste goederen.

A. I°. Tot die vaste goederen behoorden alle die Landen, en Bezittingen, die den Graven als Grondheeren of Bezitters van het Territoir toekwamen, en op welken de afzonderlijke Ingezetenen en vrije Landbewoners geene aanſpraak hadden, die in het Duitſche en voorheen in 't Franſche Rijk den gewonen naam van *Domeinen*, Koninglijke, Landsheerlijke, Landsvorstelijke, en bij ons *Graaflijke* of *'s Graven Domeinen* genoemd werden, ook bij de Biſchoppen in 't Sticht, enz. *Kamer- of Tafelgoederen:* zoodat toen bij voorb. *de Frieſen* hun geheel Territoir, met het Bewind, aan Karel V. (bij koop) overgaven, zij dit zeiden te doen, *buiten ſchade onzer eigendommen en renten* (34). Met één woord, al dat gene, 't welk volgens de gronden van 't voormalig *Roomſche Recht*, genoemd wierd *Res Juris publici*, of *Staats- of Landsgoederen* (35). En

in mijne *Academiſche Leſſen* breedvoeriger gewoon ben te bewijzen.

(34) SCHWARZENB. *Charterb. van Friesl.* D. I. bl. 783. WINSEM. *Chron.* p 353.

(35) Waarvan de eigendom aldaar geacht werd te zijn bij den Staat of 't Gemeenebest, en het Vruchtgebruik alleen bij den Vorst.

En hiertoe komt dan in de eerſte plaats in 't gemeen 1°. het *Terrein* of *Territoir* zelf, behoudens elks eigendom. Maar meer bijzonder Het terrein.

2°. Alle zoodanige Erven, landerijen, ſtukken lands, en gronden, die zij door hunne *eigenhoorigen* of *hofhoorige lieden*, naderhand *vrije boeren* geworden, lieten bebouwen, en daaruit met onderhoud dier Hofhoorigen de Inkomsten trokken. Wie nu aanmerkt, hoe een land zijne vruchten, 10, 20, 30 voudig, ja meerder opgeeft; hoe in die vroeger tijden de zuivere Inkomsten uit die Landen, voordat er Lasten of Opbrengſten geheven wierden, onbegrijpli k grooter waren dan tegenwoordig; hoe ook dezelven den voornaamſten Rijkdom der Goedsheeren uitmaakten, toen er nog geen Koophandel, noch Zeevaart van belang, noch liggende Renten, in Papieren beſtaande, aanwezig waren: zoo kan hij hieruit van het gewicht dier Bezittingen oordeelen, vooral eer de Vorsten uit die gronden zoovele Leenen en Heerlijkheden aan anderen uitgaven. Bebouwde landen.

3°. Alle zulke Landen, die toen nog Wildernisſen, Bosſchen, of Wouden uitmaakten, en naderhand of uitgeroeid (*gerooid*), of Bosch gebleven zijn. Hoedanigen oorſpronglijk waren de *Haarlemſche Hout*, zooverre hij ſtrekte, 't zij tot aan 't *Huis te Teilingen*, 't zij tot aan 't Dorp *Voorhout*; en 't *Haagſche Bosch*, zooverre zich dit zelfs over het tegenwoordig 's Gravenhage tot aan Loosduinen ſtrekte, genoemd (36) *onſen Bosch en Wildernis van den Haaghout*: ook het *Berger-Bosch* bij Alkmaar, enz. Bosſchen, Wouden, Wildernisſen.

4°. Al-

(36) DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 3.

Onbebouwd en Duinland.

4°. Alle de woestliggende en onbebouwde Landſtreken, waaronder ook de *Heien* en *Duinen* langs de *Hollandſche Stranden* (37).

Landſtraten.

5°. Alle openbare, zoogenoemde *Heerewegen* of *Landſtraten* (*viae publicae*), met het daartoe behoorende, als een gedeelte uitmakende van het Territoir.

Stroomen en Wateren.

6°. Alle openbare *ſtroomen*, *rivieren*, *kanalen*; *bodem*, *grond*, en de rechten daaraan vast, en alle wateren die door dat Territoir henen liepen, voorzooverre zij algemeen waren, en geene Ingezetenen hiervan bezit bekwamen of konden bewijzen (38). Waartoe dan vervolgens be-

(37) In een onderzoek en verſlag der Landen in de XIVde Eeuw leest men bij MIER. D. II. p. 63. *Die Meente te Baczen, en alle de Duinen tuſſchen Maze en Sipe*, [dat is, geheel Holland door, tot aan 't uiterſte van Weſtfriesland,] *en alle de Wildernisſen vinden wij des Graven, ten zij dit iemand met rechte bezitte*, dat is, de Gemeentegronden of weiden te Bakſen, en al de duinen van Holland en Wildernisſen, bevinden wij 's Graven eigen goed, ten zij iemand eenig beſcheid kon toonen bij Brieven of andere Rechtstitels, dat hij er eenig recht in hadde. Vergel. D. II. bl. 746, 747, 768. Dit nam niet weg, en is hier als een Algemeen Voorbehoedſel aantemerken, dat de Graven hiervan naderhand aan hunne Onderzaten veel hebben weggeſchonken of ten gebruike gegeven, bij *pacht* of anderszins. Zoo gaf Graaf Willem aan St. Geerdenberg 't gebruik *der gemeene weide*, *tot verſterking der Stad*, *tot wederzeggen*, MIER. D. II. bl. 228. f. zoo gaf Aalbrecht aan Haarlem *de Baan buiten de Houtpoort tot een ſpeelveld*, MIER. D. III. bl. 549. en *Privil. van Haarl.* bl. 48.

(38) Mijn beſtek duldt niet, om alles, wat ik hier als bijeen getrokken opgeve, uit de Graaflijke Geſchiedenis en de Staatſtukken van dien tijd, opzettelijk te bewijzen. Alleen kan ik niet nalaten, hierbij eenige ſterk-

behooren alle zoodanige Rechten en Renten, die uit zulk ſtroombezit voortvloeiden, als b. v. a) het recht van overvoer, of 't aanleggen van *bruggen*, *Veeren*, of *Overtoomen* over dezelven (39). b) Van *oevers*, *uitgorſen*, of *uiterwaar-*

ſterkſprekende plaatzen te voegen. MIER. D. III. bl. 380. Bij een Leenverhef of Uitgift van groote goederen aan den Graaf van Blois, verklaart Hertog Aalbrecht *aan zich te houden alle open ſtroomen tuſſchen Vlaanderen en Gelderland.* In een verſchil over 't bezit van den *ſtroom op de Zuiderzee*, in de *Memorialen van 't Hof van Roſa*, D. VII. fol. 55. MS. verklaart het Hof of de Raad van Holland, *dat zij niemand bekenden eenigen ſtroom op Zuiderzee, dan hunnen Genad. Heer als Grave van Holland, en hem hielden voor 's Heeren vrijen ſtroom.* En nog duidlijker in een Rechtsgeding met Ambachtsheeren, in *de Sententien van den Hoogen Raad* in 't jaar 1503. bl. 7. en 14. 4°. wordt ronduit gezegd: *De Vorst is Grondheer van de* GEHEELE MAZE, *van de eene zijde tot de andere, met alle hare Heerlijkheden en Rechten, daartoe behoorende*, en bij 't Vonnis wordt verklaard, dat *de oude Maas en de* BODEM *en* GROND *van dien mijnen gen. Heere toebehooren, als zijne Domeinen, in zulken groote en quantiteit, als de Maas haar loop hadde, ten tijde van de doorſleking — voort met Viſcherij, Vogelerij, Heerlijkheden, met de verdrooging, rijswaarden, ſanden, ſlijken, Rietbosſchen, die op den bodem van die oude Maze opgekomen zijn — en nog opkomen mogten.* De Leidſche *Vroonviſcherij*, die de Stad Leiden van den Graaf bij erſpacht verkreeg, met alle hare rechten, ſtrekke hier ook ten getuige.

(39) Zie ſlechts MIER. D. III. bl. 122, 258, 359. N°. 2. 474. N°. 2. 709. N°. 2. D. IV. bl. 97. f. 174. Hoedanige plaatzen niet verſtaanbaar zijn, indien men dit Beginſel niet in 't oog houdt. Met wat recht kon ook anders Aalbert aan *Oudewater* vrijheid geven, om een *brug over den Ijſſel* te maken. Met wat recht kon Graaf Aalbert aan zijnen Rentmeester in Zeeland *verkoopen* zijne *Ambachtsheerlijkheden* in *Duiveland*, met

waarden; c) van *kanalen* te graven, *uitwateringen* te maken, *Watergangen*, *Havens* en *Sluiſen* te veroorloven, zelfs daartoe in de *Steden* vrijheid te verleenen (40), d) *Watermolens* daarin opterechten, Zwanen te mogen houden, ja van *Land-* en *Watertollen*, *anker-* en *roergeld*, en diergelijken, waarvan nader.

Eilanden. 7°. Alle in de Stroomen opkomende *Eilanden* en *Droogtens.*

Heerlijkheden. II. Maar het ſpreekt nog ſterker, en 't wijst den Rijkdom van die Landsheeren nog krachtiger aan, dat alle zulke *Landen*, *Goederen*, en *Gerechtigheden*, die de Graven allengskens onder den naam van *Ambachtsheerlijkheden*, *Middelbare en Hooge Heerlijkheden*, met hunne daarbij gevoegde *Gevolgen*, ja kortom *alle Leenen* van groot of klein bevang, uit hunne onmeetlijke *Terreingoederen* te leen gaven, dat die allen, zeg ik, van den Landsheer als oorſpronglijken Eigenaar afkomstig zijn, welken zij daarna aan *Edelen*, *Ambtlieden*, of zich wel verdiend makende Mannen verleenden, of bij Brieven van Leengift uitgaven op voorwaarden, waardoor die Leenmannen het vruchtgebruik (*utile dominium*) bekwamen, maar de Leenheer het *Oppereigendom*, of regelrecht bezit (*dominium directum*) behield. Eene zaak, die zelfs de minstdoorzien-

de

met *Vesten*, *Molen*, *Veren*, *Viſcherijen*, *Vogelrijen*, *en hare Uitgorſen*, *Moerdijken*, indien zulks zijne goederen en *Domeinen* niet waren geweest.

(40) MIER. D. II. bl. 576. D. III. bl. 369, 583. *Beſchrijv. van Leiden*, D. II. bl. 772. *Van de Steden*, MIER. D. I. bl. 257. D. III. bl. 781. *Priv. van Haarl.* p. 69, 86, 90. VAN DE WALL, *Dordr.* p. 499.

Digitized by Google

de Schrijvers in de Oorſpronglijke Rechten onzer Graven niet hebben kunnen loochenen (41). Daar nu die later op 's Graven Territoir opgekomen Leenmannen (ik ſpreek niet van uitlandſche) daarbij niets anders verkregen dan 't geen hun uitdrukkelijk bij *de Leenbrieven* werd gegeven en toegekend: zoo volgt hieruit, dat in twijfelachtige gevallen de verklaring moet afgeleid uit het oogwit van den Gever (42). En daar geheel Holland door, zoovele Hooge of Halsheerlijkheden, en mindere of Ambachtsheerlijkheden bekend zijn, met alle de rechten en inkomsten onder den naam van *Gevolgen* daaraan vast; zoo oordeele men hieruit, welke oorſpronglijke Rijkdommen die *Domeinen* bevat hebben.

III. Een derde bewijs leveren de Steden van Holland op. Deze waren in haren oorſprong *eigen gronden*, of *erven*, of *terreinen* der Graven, waarop zij hunnen *Land-eigenen* of *Hofhoorigen* vrijdom van *perſoonen* en *goederen* verleenden, behoudens het geen zij zich voorbedongen of voorbehielden. Waaruit deze twee algemeene Regels voortſproten. Eerſte Regel: Alles wat de Vorsten gaven, was oorſpronglijk het hunne. Niemand toch kon meer geven dan hij Steden-renten.

(41) P. BORT, *Rechtsgeleerde Werken*, Druk 1688. bl. 352. b. erkent volmondig, dat *de Graaf was Dominus immediatus* (onmiddelijk Eigenaar of Heer) *van alle Leenen, tot des Graaflijkheids van Hollands Register- en Leenkamer behoorende.* Vergel. VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 172, 248. enz.

(42) Of, gelijk men anders zegt, *in dubio praeſumtio pro principe.* Ik konde hier nog vele andere gevolgen uit afleiden, maar dit lijdt mijn beſtek niet.

Digitized by Google

hij had. Tweede Regel: Alles wat der Steden niet uitdruklijk bij Brief en Zegel, 't zij toen 't zij daarna, is toegestaan of overgegeven, bleef des Graven eigen goed; en gaf Hem zijne Renten, en dit was al vrij aanmerklijk: men brenge daartoe:

— 't recht der Gruit, of Bierbrouwerij (43), met hun Gruithuis, Biertol, —
— 't recht van Maat; als Korenmaat, Botermaat, Lakenmaat,
— Wagen; Boterwaag,
— Markten; als Vischmarkt, Veemarkt, met de Marktvelden,
— Scholen; Schoolambachten, Klerkambachten, Kosterijen,
— Makelaardijen, Schrootambachten of Wijnpeil.
— Erfpachten van Gronden en Erven.
— Windmolens en 't recht van den Wind.

Alle deze en menigvuldige diergelijke *rechten* en *renten*, zelfs in de meestbevoorrechte Steden, waren en bleven des Graven *eigen goed en domeinen*, en werden daarom wel eens uitdrukkelijk uitgezonderd (44). Doch ook dezen werden

(43) Van hier leest men bij MIER. D. II. bl. 769. N°. 1. *de Grute en Hoppenbier*, *'s Graven eigen goed.* Vergel. MIER. D. I. bl. 375. En meer hiervan bij VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 151. *Handv. van Vlaard.* bl. 103. VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 301. JUNG. *Hist. Com. Benth.* P. II. p. 85.

(44) Dus gaf Graaf Willem III. MIER. D. II bl. 639. b. aan Rotterdam eenige Voorrechten, maar voegde er bij: *Wij zullen behouden binnen onze poorte onze grute, onze tollen, onze wage, onze mate, onzen wind, en alle onze Renten, die wij nu ter tijd daarin hebben,* in

den allengskens aan de Stedelingen *vergund*, *verleend*, *verpacht*, *verpand*, of *om geld verkocht*; en dit alles, op den naam van *Domeinen*, *'s Graven* of *'s Gravelijkheids Domeinen* (45). Onze Schrijvers zijn veel gewoon zulke uitgiften onder de algemeene benaming van *Privilegien* te begrijpen. En dit is waar, zooverre die hunnen oorsprong hadden uit Vorstlijke *gunning* of goedheid; maar wanneer zulks bij koop en verkoop, of andere titelen van vervreemding geschiedde; zoo waren dit geen eigenlijke *Privilegien*, maar *Verdragen*, en wel *Verdragen*, die, even als bij *burgerlijke Wetten*, en volgens het *burgerrecht*, hun kracht verkregen, offchoon er teffens *de Souvereine bekrachtiging* bijkwam. Een voorbeeld uit honderd! Graaf Philips III. verkoopt in 't jaar 1559. aan Amfteldam *zijn Gruitrecht*

in zulker manier, als wij ze tot hiertoe gehad hebben. Vergel. bl. 666.

(45) Van hier leest men bij LOIS, *Rotterd.* bl. 317. van geldleening: *Dit zijn de* DOMEINEN, *daar de Stede mijnen Gen. Heere op geleend heeft f* 2560: - *de Wage en Korenmaat, den wind, 's Gravenland,* (nu *Westnieuland*) *de twee vrije Jaarmarkten.* Zulke en diergelijke Rechten of Renten noemden de Graven *kleine poincten.* MIER. D. III. bl. 666. b. aan Delft, geeft de Graaf *andere kleine pointen*, als *de berrie, makelaardij, het uitzetten van 't Koorn, de botermaat, de School, de Vischmarkt, Boden te zetten, en 't Schrood-ambacht.* Dit waren zeker kleine *Domeingoederen*, als men ze vergelijkt bij de grooter en gewichtiger Goederen, die zij behielden, en als men let op den geringen prijs, dien zij toen opbrachten, of waarvoor zij die *verpachteden* of verkochten, naar mate *het geld* toen meerder waarde had: zoodat er voorbeelden zijn van uitgiften voor *f* 6: -, die naderhand *f* 600: - opbrachten.

recht voor eene ſomme gelds, 't welk de Stad te voren maar *in pacht* had, en oorlooft den Magiſtraat te heffen *een negenmanneken, of een duit op elk vat Bier — en hij ziet af van zijn recht aan de Stad, om daaraf van nu voorsaan — te posſesſeren en gebruiken, — gelijk van hun eigen en propre goede, en om dit beter te verzekeren — heeft hij uit zijne rechte wetenheid, en hierin gebruikende zijne Souvereine Macht — hun beloofd — in princelijke woorden, hun 't vreedzaam bezit te laten.* Dit zeker zijn geen enkele, zoo genoemde, *Privilegien*, maar zij volgden den aard van *Koopcontrakten*, onverſchillig wie die maakte (46).

B. Ziedaar den grond tot groote Inkomsten der Graven uit hun *terrein* en *vaste goederen*. Zien wij nu de Landsheerlijke *Rentegevende Rechten*. En hiertoe behooren in de eerſte plaats

's Graven Tollen.

I. De *Tollen*, vooral *te water*. Zoolang de Graven nog niet bezaten de volle Landsvorstelijke Opperhoogheid, bleef het Duitſche Keizerrijk nog in 't bezit van het *heffen van Tollen op den Rijn, Waal, Maas, IJſſel, Lek* (47). De Keizers bezaten in 't jaar 1217. nog den Tol te *Tiel* (48). Keizer Henrik VI. bevestigde nog in 't jaar 1195. afzonderlijk den Graaf van Holland *in 't Leen van den Tol bij Geervliet op de Maas* (49). De Graven dan genoten van dien tijd dien Tol in Leen, van 't Rijk. Dit ging naderhand onder het algemeen Leenverhef door, 't welk

(46) NOORDKERK, *Privil. van Amſt.* D. I. bl. 185.
(47) Vergel. MIER. D. I. bl. 106.
(48) BONDAM, *Charterb. van Gelderl.* D. I. bl. 317.
(49) MIER. D. I. bl. 129. BONDAM, D. I. bl. 255.

Digitized by Google

welk de Graven aan 't Duitsche Rijk deden; en sedert behielden zij met hunne familie ook dezen *Tol*, met alle zijne Wachten, met alle de overige *Tollen*, die zij op hun Graaflijkheids Territoir allengskens aanleiden, zonder dat hierin 't Volk, of de Staten eenig zeggen of recht hadden; dan voor zoo verre de Graaf hun het vruchtgebruik derzelven vergunde, 't zij bij *beleening*, bij *verpachting*, bij *verhuring*, bij *bewijzing* (*assignatie*) van betaling op en uit de Tollen, of bij oorlof van *Vrijdommen* (50); en welke Voordeelen alle die Tollen, bij het toenemen van Koophandel en Zeevaart in 't vervolg afgaven, is genoeg bekend.

Zulke Tollen hadden de Graven te Dordrecht, Geervliet, Heusden, Schoonhoven, Groot-Ammers, op Hond en Schelde, en waar niet al? Zij hadden hierbij ook de Inkomsten uit *Verlof-* en *Gelei-leiden* (51), *Stapelrechten*, *Roertollen*, *Anker-gelden* of 't recht van *Ankerage* (52), kortom, alles, wat eigenlijk tot het terrein behoort, of voor Territoriaal-rechten gerekend wordt.

II°. Maar niet minder inkomsten beurden zij uit *de Vervallen*, dat is, uit dat gene, 't welk onder allerlei benamingen of rechtsgronden oudtijds aan *'s Graven Schatkist*, of, gelijk anderen het noemen, aan de *Graaflijkheid* vervíel: 't welk men na de Afzwering noemde aan *'t Land*, of aan *'s Lands Schatkist vervallen*, of behooren. Doch 't welk te voren van tweederlei aard was, en deels *Domaniale*, deels *Heerlijke* Rechten be- Vervallen.

(50) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 45. enz.
(51) P. PAULUS, *Unie*, D. I. bl. 282. enz.
(52) TROTS, *Legg. Fundam.* p. 103.

bevattede; welke laatſten bij anderen den naam van *jura fiscalia*, en *Reditus fiscales* voerden, ook bij ſommigen *regalia minora* hieten (53).

Heerlijke Inkomsten als Landsheer.

Tot de Domanialen behoorden zulke goederen, die men in 't Roomſche Recht noemde 1°. *res nullius*, en 2°. *bona vacantia*. Ik zegge: 1°. *res nullius*, anders bij ons gemeenlijk *onbeheerde* of *heerelooze goederen*. Dat zulken niet *aan 't Land*, maar aan *'s Vorsten Schatkist* vervielen, is eene bekende waarheid (54). En hiertoe bracht men a) *ſchipbreukige of geſtrande goederen* (55). Van welken echter de Opkomſten

(53) Sedert de inmenging van 't Roomſche Recht van Juſtiniaan, waarbij onderſcheid gemaakt wordt tuſſchen *Aerarium populi* en *Fiscus Principis* ('s Volks- en 's Vorſten Schatkist), zijn hierin vele verwarringen gekomen, die ik niet aanroere. Alleen is 't noodig te vermanen, dat onder de Graven, als Landsheeren, dit onderſcheid geheel onbekend was. Alles behoorde toch (*ad Fiscum vel Aerarium Principis*) tot *'s Vorsten Schatkist*, 't zij van de *Domeinen*, 't zij ook van de *Inkomsten*, die uit de *Rechtsplegingen* en 't *Opperbeheer* afkwamen. Men kende toen geene, zoogenoemde, *Landsgerechtigdheden*, dan voor zoo verre *het Land* zelf des Vorsten Land zijnde, daardoor die Gerechtigdheden ook die des Vorsten waren.

(54) Te recht zegt daarom de Hoogleeraar BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I. bl. 400. (9). *Dat alle heerelooze of onbeheerde goederen (bona vacantia vel ἀδέσποτα) aan de Schatkist van den Landfurst vervielen, behoeft geen bewijs, en is aan ieder bekend.*

(55) Dit vereiſcht ook geen bewijs, maar wel opheldering. De Heer DE GROOT, *Holl. Rechtsgel.* B. II. D. 4. No. 33. erkent zelve dit voor *'s Gravelijkheids eigen goed*. Maar 't geen hij *Graaflijkheids goed* noemt, wordt dikwils verkeerd uitgeleid, even als of *de Graaf* en *de Graaflijkheid* onderſcheiden zaken waren. De vroeger Gedenkſchriften noemen duidlijk *de Zeevond* en wat daartoe behoort, *'s Graven eigen goed*.

Digitized by Google

ſten naderhand zeergering werden, toen de harde wetten of gewoonten omtrent de *Zeevonden*, en *ſchipbreukige goederen* en *perſoonen*, ook bij ons alle mogelijke verzachting aannamen; b) alle verborgen ſchatten, en onder den grond verholene goederen (56); c) alle verlaten of ſpâgeſtoken landen (57); d) verdroogde ſtroomgronden, en zoovele anderen; maar meer bijzonder e) de bezielde wezens, die door *jacht*, *vogelerij* en *visſcherij* over en op *'s Vorsten Domeinen* henen zwevende, aan niemand toekwamen noch door iemand mogten gevangen worden dan door des Landsheeren Dienaren, of door de zoodanigen, aan wien de Landsheer dit voor eenen tijd vergunde, of ook bij Verkoop- of Leenuitgifte van Heerlijkheden daartoe vrijheid gaf (58).

2°. Door

(56) Offchoon door de inmenging van 't Romeinſche Wetboek, of deszelfs verkeerde toepaſſing op vroegere tijden, ook dit bij velen in twijfel getrokken is en wordt: zoo was toch die zaak voorheen niet twijfelachtig. Zie *Rechtsgel. Obſerv.* op DE GROOT, D. I. bl. 45.

(57) Dus genoemd *ſpaſteking*, of *de ſpade op den dijk ſteken*, om daarmede aantedulden, dat de eigenaar die landen niet langer begeerde; die hierdoor aan 's Vorſten *Schatkist* vervielen of terug keerden. Hierover kan ook geen twijfel vallen. MIER. D. IV. bl. 131. *Want — Walraven, Heere tot Brederode — van alzulke goede — die ſpade op den dijk geſtoken heeft — alzo die goede aan ons gekomen zijn.* Hieruit krijgen vele plaatzen licht bij MIER. D. II. bl. 263, 264. D. III. bl. 131. No. 2. D. IV. bl. 243, 356, 703. Zie ook *Rechtsgel. Obſerv.* D. IV. bl. 87.

(58) Hoe dit te begrijpen, en hoe het ſterk gedreven Verſchil, of *de Jacht* voor een *Domaniaal-* of *Regaal-recht* zij te houden, en hoe beide die gevoelens, mits wel verſtaan en toegepast, bij ons vereffend kun-

2°. Door *bona vacantia*, ook *caduca*, verſtond men zulke goederen en bezittingen, van welken of geen Erfgenaam bekend was, of wier bezitter zonder uiterſten Wil en *onbemaagd* ſtierf. Daar nu in alle maatſchappijen alles een bezitter of eigenaar hebben moet; zoo vervielen zoodanige goederen, die afzonderlijke perſoonen niet konden aanſlaan, aan *den Vorst* of *Landsheer*, of wel, gelijk velen, ſchoon meer dubbelzinnig, *zij vervielen aan de Graaflijkheid*; dewijl toch het woord *Graaflijkheid* niet anders zegt dan aan den *Graaf* of *'s Graven Schatkist* (59). *'t Land* toch, of *de Staten*, die later opkwamen, hadden geene *afzonderlijke Schatkist*. Ik ſpreke al weder niet van 't geen de Graven naderhand hiervan bij *Privilegien* of anderszins aan anderen weggeſchonken, of ter begunstiging hunner Ingezetenen bij *Wetten* vastgeſteld of verordend hebben.

Deze en vele andere diergelijken waren de Inkomsten, die de Graven als *Domeinheeren* of *Landsheeren*, uit kracht van *Domaniaalrecht*, ſedert de vroegſte tijden trokken; waarom ook de Heer MEERMAN (60) te recht zegt: *Dat de geest van het geheele Financieele ſtelſel dezer tijden*

nen worden, heb ik in vroegere jaren trachten te betogen in *Actis Literariis Societ. Rheno-Traj.* T. I. p. 266. Het bekrompen begrip van velen over de Gravelijke Domeinen gaf hier aanleiding tot verwarring. En 't noemen van *Regaal*, 't geen *Eigendomsrecht* was, heeft die verwarring voltooid.

(59) *Rechtsgel. Observ.* op DE GROOT, D. II. bl. 118. D. III. bl. 139. D. IV. bl. 207.

(60) *Geſchiedenis van Graaf Willem II.*, D. I. bl. 48.

Digitized by Google

den was, dat de Graven meer als Grondheeren, dan als hoogſte Gebieders hunne Schatkist vulden. En hiervan lag de grond weder daarin, *dat de Vorsten waren Heeren en volſtrekte Eigenaars van den ganſchen Grond* (61). Dit was de reden, dat in *zeker Gewijsde* omtrent *de Jacht en Wildernis* in de *Heerlijkheid van Bergen* bij Alkmaar, de uitſpraak ten nadeele des Heeren van Bergen toen nog gebouwd wierd op het ontwijfelbaar Beginſel, dat *de grond* zelve van die Heerlijkheid was *des Graven grond* (62).

Daar nu alle *die Domeinen* in hunnen oorſprong uit de *Koninglijke en Keizerlijke Begiftigingen* kwamen, zoo als boven bleek: zoo leere men hieruit in 't voorbijgaan kennen de ongerijmdheid der Leer van zulke Rechtsgeleerden, die den Heer P. BORT (63) napraten, dat de *Staten*, tot *verval* van de onkosten der *Regering*, en omdat het niet voegzaam ware, dat de Vorſten,

(61) E. LUZAC, *Holl. Rijkdom*, D. III. bl. 282. Vergelijk bl. 228.

(62) J. RENDORP, *over het Recht van de Jacht*, bl. 182. waar bl. 178. ook dit algemeen Beginſel uitdruklijk geſteld wordt: *Dat al is 't, dat ons als Prince ende Heer van onzer Hoogheid en overſte Heerlijkheid wegen, en onſen Voorvaderen — toebehooren alle Wildernisſen, Bosſchen, Duinen, Waranden, met Wild, groot en klein, als Harten, Hinden, Zwijnen, Konijnen en anders; die leggen van edele Vogelen, — den turf uit de Veenen onzer Wildernisſen te doen delven, en de Windval van de boomen in de voorſz. Bosſchagien overal in onze Landen van Holland, en zonderlinge in onzen Houte, Bosſchagen, Duinen en Wildernisſen van Haerlemmerhout enz.*

(63) P. BORT, *Tract. van de Domeynen van Holland*, 1 D. No. 5–9.

sten, boven de moeite en zorg dier Regering, ook nog uit hun eigen middelen die kosten en lasten zouden moeten dragen, aan de Graven bij gemeene bewilliging hebben opgedragen en *toegeleid*, *quasi laborum praemia*, en om hunnen staat te onderhouden, *alle zoodanige goederen van het Land, die niemand toekwamen, of die behoorden tot de algemeene goederen, waarafhet gebruik wel ieder een, maar de eigendom niemand toekwam.* 't Welk dan zeggen wil: „ De „ Staten hebben den Graaf die goederen gege„ ven, eer er nog Staten op dat Territoir aan„ wezig waren!" Ja, ik durve hier schier niet naschrijven 't geen ik bij zeker beroemd Man leze; ik zal 't, met verzwijging zijns naams, alhier opgeven: „ Het is ook wel waarschijnlijk, „ dat de Graven van Holland geen middelen in „ Holland mede hebben gebracht, of eenig voor„ gaande bezit van erflijke goederen van hun zel„ ven hebben gehad: daartegen de oude Hol„ landsche Adel het bezit van hunne heerlijke „ goederen al vele eeuwen voor den tijd der „ Graven gehad heeft, en Grondeigenaars zijn „ geweest boven alle gedenken." 't Ware wenschlijk, dat zulke Denkbeelden zich ook niet bevonden in vele anders nuttige Geschriften van *S. van Leeuwen*, *Graswinkel*, *Smallegange*, *Alkemade*, *Van der Schelling*, *Van der Hoeven*, om van anderen te zwijgen. Doch dit in 't voorbijgaan.

Heerlijke inkomsten als Graaf.

Gelijk nu dit alles was *Domaniaal*, zoo waren er ook zeervele *Inkomsten*, die de Vorst, niet als *Grondheer*, maar als *Graaf* of *Oppergebieder* of *Souverein Wetgever*, uit de goederen en bezittingen der Ingezetenen trok, 't zij uit

uit kracht van *Jurisdictie*, of uit Wetten en Verordeningen, die de Graaf ten dienste van goede orde, en omtrent het goed en kwaad gebruik van den Eigendom en de Bedrijven der Burgeren, verplicht was te ſtellen. Hiertoe behoort, wat men anders *reditus fiscales*, en *jura fisci* noemde. En wel

1°. Alle zoodanige *verbeurtverklaringen* of aanhaling van goederen, die, tegen de Wetten aan, niet behoorlijk waren aangegeven, 't zij van *Tollen*, 't zij van *Pachten*, of *Accijſen* (64).

2°. Alle zulke goederen, welken, aan onbekwamen of onwaardigen vervallende, bij wet of recht op dezelven niet mogten erven, of konden komen. Waartoe vooral behoorden de goederen van *bastaarden*, *ſpeelkinderen*, *en in bloedſchande geteelden.* Zoo vindt men in de Gewijsden van 't Hof (65): *Want na rechte ende cuſtume ons Lants van Hollant der bastaerden goede ſchuldich ſijn an ons off an onſen erven, Grayen of Gravinnen derſelven Landen te komen;* voor zoo verre zij geene wettige geboorte nalieten (66).

3°. De

(64) *Privil. van Haarl.* bl. 250.

(65) *Memorialen van Roſa*, D. II. fol. 191.

(66) Ik konde veel hiervan zeggen, ook van de onderſcheidingen tuſſchen die namen, en de verzachtingen, die naderhand hierin gemaakt zijn, en hoe allengs de Vorsten, ter gunste van de Landzaten, veel van hun recht afgegeven of overgelaten hebben, bij *Privilegien* of *Wetten*, waardoor hunne inkomsten ook veel verminderden. Doch mijn oogmerk is alhier enkel te toonen, welke de oorſpronglijke Graaflijke Inkomsten waren. Ik zal alleen dit punt met eenige bewijzen ſtaven, die teſſens de verzachtingen vertoonen. *Memorial. van Roſa*, D. I. fol. 115. verſo. *Want Lijsbet — een bas-*

Digitized by Google

3°. De goederen van *Veroordeelden*, waartoe men brenge a) de ſtraffe van *zelfsmoordenaren*, wier goed oudtijds geheel en al *verbeurd* verklaard wierd (67), ſchoon van deze ſtrengheid ook allengskens door de Vorsten is afgegaan. b) De goederen van ter dood veroordeelden, volgens den voormaligen algemeen bekenden Regel: *Die zijn lijf verbeurt, verbeurt zijn goed*, in 't Fransch, *qui confisque le corps, confisque les biens.* Van waar de gewone bedreiging in de Strafwetten: *wij verbieden, of bevelen u op lijf en goed.* Doch van welke hardigheid bij het verzachten der Zeden, in de Graaflijke Wetten, of bij Privilegien, mede veel verzacht is; zoodat

tert is; dairom alle hair goede, indien dat ſij ſtorve, ſonder blijkende boirte achter hair te laten, commen ſoude aen onſer Graefliche — ſoe hebben wij — —. D. II. bl. 90. verſo. *Dat wij — G. van Vliet — die welke een bastairt is, geven, dat ſulke goede, als hij afterlaten ſal, ende* ONS VAN RECHTSWEGEN *toebehooren ſouden, comen ende erven ſullen vp ſijnen rechten erfnamen van ſijnre moederliker zijde.* D. V. fol. 15. *Dat na coſtume zijn goed half aen den Grave moest* — en fol. 39. *Basterd goed erft op den Graef, als er geen wettige kinderen zijn.* Voeg er bij MIER. D. III. bl. 221. N°. 2, 3. 378. N°. 2. 538. ſqq. D. IV. bl. 467. N°. 1. 888. N°. 2. ARNTZEN. *Jur. Civil. Inſt.* T. I. p. 74. ſqq. Dat *Moeders* goed hiervan uitgeſloten was, behoeft aan kundigen niet gezegd.

(67) De *Memorialen van Roſa* geven hieromtrent zeerſterke bewijzen. Ik zal alleen dit eene aanhalen, D. I. fol. 20. *Die zich zelf verdrinkt, verbeurt ten behoeve des Graafs zijn goed.* Van *de Straffen* zie *Rechtsgeleerde Obſerv.* op DE GROOT, D. II. bl. 65. enz. Het *Plakaat* van Keizer Karel op *de Succesſie van die zich zelf om hals brengen*, VAN DE WATER, *Plakaatb.* D. I. bl. 466.

dat de Vorsten eerst vergunden, dat de *Vrouw de helft* van *'s Mans eigenlijk goed* bekwam (68), naderhand aan de Steden, dat niemand meer zoude verbeuren dan 60 *pond en zijn lijf;* vervolgens ook wel werd afgekocht, en eindelijk op verscheiden plaatzen geheel vernietigd is. c) De goederen van ballingen (69), d) van voordvluchtigen enz.

4°. Ook trokken de Graven vele voordeelen uit het oulings zoo bekende *Droit d'Aubaine*, of 't recht, *om de goederen der Uitlanders op 's Graven bodem verstervende*, aan zijne Schatkist te brengen; of, gelijk de Heer DE GROOT het uitdrukt, dat *die goederen vervielen aan de Graaflijkheid*, dat is, met andere woorden, *aan den Graaf* (70). Waar naast aan paalde 't zoogenaamde *Exuegeld*, 't welk ook in 't vervolg door de Graven, aan de Steden gegeven, daarna zeernaauw bepaald, of geheel afgeschaft is geworden.

5°. Voords behooren hiertoe de Voordeelen, die de Vorsten uit *Boeten* en *Breuken* van misdaden trokken, en die daarom genoemd werden *'s Hee-*

(68) MIER. D. II. bl. 503. f. *Wie daar vochte dat hij* ZIJN LIJF *er mede verbeurde, zal zijn wijf half zijn eigenlijk goed hebben*; en *Handv. van Vlaard.* bl. 26. Men verstaa hier door *Eigenlijk* 't geen gestelt wordt tegen over *Leengoed*; 't welk uit andere gronden vervliet.

(69) MIER. D. IV. bl. 137. N°. 2.

(70) Bij MIER. D. II. bl. 264. N°. 2. heet dit uitdrukkijk, *dat zijn goed aan ons quame.* Ook D. II. bl. 374. N°. 2. en D. III. bl. 264. f. *W. — die een vreemd wijf is, dair mijn Here erfnaem of wesen soude na hare dood*; en bl. 265. N°. 2, 3. Voeg er bij *Rechtsgel. Observ.* D. II. bl. 41.

's Heeren geld, *Heeren boete*, *'s Graven- of 's Graaflijkheids boete*, *Heeren penningen*, welke *boeten* oorspronglijk opgebeurd wierden door hunne *Baljuwen*, *Drosten*, *Schouten*; die den Graven geheel toekwamen, zoolang zij hunne Ambtenaren de Ambten op Rekening lieten bedienen; maar 't welk veranderde, toen de Vorsten de Ambtenaren bij Bevelbrieven aanstellende, teffens hun *het aandeel* bepaalden, 't welk zij uit de boetens of breuken voor *Wedden* genieten zouden, 't zij een derde, een half, of meer, of min: moetende het overige aan *den Graaf*, of zijnen algemeenen *Rentmeester*, of eene daarna aangestelde *Rekenkamer* verantwoord worden; waartegen de Vorst verplicht was te dragen alle de onkosten van *Rechtsplegingen*, zelf die van 't bouwen en onderhouden van Gevangenhuizen, van gevangenen, enz. (71).

6°. Ik konde hier nog bijvoegen het aanmerklijk voordeel uit de *Tiendens* van alle Landerijen van *Holland*, maar die de Vorsten van tijd tot tijd ook al aan anderen gaven. De Heer DE GROOT spaart mij hier de moeite van bewijs, als *hij* zegt (72): *Die alles van onderen opwaerts sal willen speuren, soo verre de geheugenisse dragen kan, sal vinden, dat* ALLE DE TIENDEN *zijn gekomen uit des Graefs boesem.* En de grond lag wederom daarin, dat de Graaf oorspronglijk *Heer*

(71) Zie ALLER en VAN LEEUWEN, op de *Crimin. Ordonn.* §. 41—43, 72.

(72) *Holl. Rechtsgel.* D. II. bl. 45. N°. 6. Vergel. *de Rechtsgel. Obferv.* T. II. p. 135. volg. T. III. p. 179. T. IV. p. 135. VAN DER SCHELLING, *Tiendr.* D. I. bl. 248. D. II. bl. 169.

Digitized by Google

Heer van 't Land was, gelijk bij MIERIS (73) ſtaat: *De tienden, die onzen genadigen Heer — vermits ſijne Heerlijkheit toebehooren.* En hieruit vloeide ook zijn recht op de *tienden* van *nieuwbegonnen* of *aangeſtoken Landen*, anders *novale tienden* genoemd (74).

Ik behoef hier niet bij te voegen, dat bij vele Geleerden ook hierin eene aanmerklijke Verzinning plaats grijpt, wanneer zij velen van die *oorſpronglijke Inkomsten* verwarren met latere opgekomen middelen, om *geld* uit de beurzen der ingezetenen *te bekomen.* Bij voorb. wanneer zij 't recht van *Wind of Windmolens* verwarren met *de accijs op 't Koorn; het Gruitgeld* met *den Bier-* of *Ketelaccijs*, 't recht van *Zoutdelving* met de belasting op 't *Zout*, de *heffing van tollen* met de *heffing* bij *Beden* enz. (75)

Dit zij genoeg tot bewijs van de gewichtigheid der Gravelijke oorſpronglijke Inkomsten; hoezeer die nog meer uitgebreidheid kregen door de aanwaſſende grootheid en rijkdom der Landen, waartegen de *Lasten* van onderhoud mede geweldig toenamen.

IIde

(73) MIER. D. III. bl. 671.

(74) *Antwoord op de* 30 *Rechtsgeleerde Vragen*, bl. 111. VAN DER SCHELLING, D. I. bl. 470. f. De Rechtsgeleerde ZYPAEUS, *Notit. Jur. Belg. tit. de Epiſc. et Cler.* zegt: *Cum terrae incultae ſpectent* PER MORES *ad principem etc.* Waarbij ik mij deze algemeene Opmerking veroorlove, dat veeltijds de Rechtsgeleerden, als zij den oorſprong van eenig Recht niet weten, zulks toeſchrijven aan *zeden*, *gewoonten*, *herkomſten.* Hier ziet men den oorſprong dier *mores*, of *herkomſt.*

(75) Dit is niet opgemerkt door P. PAULUS, *over de Unie*, D. I. bl. 213, 214, 222.

Digitized by Google

IIde ſtelling. *Deze Inkomsten verminderden allengskens, van eeuw tot eeuw, door vele giften en gaven, die de Graven uit deze Domeinen en Territoriale Rechten aan anderen deden.*

Behoeft deze ſtelling wel eenig bewijs, daar ik bij mijne Iſte ſtelling, als in 't voorbijgaan, bijna even zoovele gevallen, als er hoofdpunten waren, heb aangeſtipt, waarbij de Graven veel hebben afgeſtaan, of overgegeven van hunne Domeinen en voordeelgevende Rechten en Renten, 't zij uit loutere gunst- en toegenegenheid, of aan eigen familie, of aan andere Landzaten, 't zij uit noodzakelijkheid van onderhoud van Land en Volk, 't zij om diensten te beloonen. Men denke ſlechts aan die groote begiftigingen, waarmede zij Geestelijke *Geſtichten*, *Abdijen*, *Kerken*, bouwden, en verrijkten; waaruit die groote goederen en ſchatten der Abdijen van *Egmond*, *Rijnsburg*, *Leeuwenhof*, *Koningshof*, *Bern*, en anderen, uit 's Vorsten Domeinen geſproten zijn.

Men denke aan de Uitgiften van zoovele *goederen*, *gronden*, hooge en lage *Heerlijkheden*, die zij in *Leen* of in *eigendom* gaven; aan zoovele *Domeinen*, die zij den *Edelen* en *Steden* wegſchonken; aan zoovele Voordeelen van *Tollen*, van welken zij een groot deel hunnen Tollenaren en Rentmeesteren overlieten; en wilden zij wel bediend worden, moesten overlaten, doch die met vele andere Ambtenaren wel eens misbruik maakten van 's Vorsten afwezigheid. Met een woord: men denke aan alles, wat de Graaf, en als Grondheer of Eigenaar, en als Opperheer, ter gunste zijner *Landzaten*, tot bevordering hunner welvaart, tot onderhoud en op-

opſiering zijner Landen, uit zijne beurs of Schatkist verſchafte: en waarvan een zeergroot gedeelte bij onze Nederlanders met den algemeenen naam van *Privilegien* beſtempeld werd. Waaruit dan deze Regel voordſpruit: „ dat alle begif„ tigingen, die de Graven van Holland aan hun„ ne Landzaten en Onderdanen bij Privilegien „ of uit andere titels afgaven, ſchonken of ver„ leenden, zulks even zoovele verminderingen „ en inkrimpingen waren van hun Patrimonie of „ voorvaderlijk Erfgoed ter eener, en verbete„ ringen en verrijking van hunne onderzaten, die „ deze goederen en renten oorſpronglijk niet be„ zaten ter anderer zijde." (76)

Ziedaar de Tweede ſtelling, zoo kort mogelijk, afgehandeld en bewezen.

III. De *derde* ſtelling is niet minder belangrijk, en volgt natuurlijk uit de *tweede*.

De uitgaven van penningen en Inkomsten, dienstig tot bevordering der Welvaart van Land en Volk, Oorlogen, Ambtenaren, enz. vermeerderden daarentegen van tijd tot tijd.

De-

(76) Even dit zij ook toepaslijk op de vorige *Koninglijke Domeinen* in Vrankrijk, waarvan te recht gezegd wordt bij BOUQUET, *Corpore Hiſtoric. Scriptorum Francicorum, Praefat.* T. XI. p. 141. fol. *Quot Regum Francorum ſunt Donationes et Bonorum conceſſiones ex Domaniis ſuis, variis titulis datae: tot numerantur diſtractiones bonorum, ab horum patrimonio avulſorum*: als welke hun waren aangekomen uit de oorſpronglijke Deeling en Loting der Landen met hunne krijgsheiren, bij de vermeestering van die Landen door de vroegſte Franken. Doch hoe weinigen zijn er, die van deze Staatsgronden zich rechte begrippen vormen!

Digitized by Google

De Oorlog was 's Graven Oorlog.

Deze ſtelling behoeft wel geen breeder bewijs, maar vereischt opheldering, vooral op 't ſtuk van 't *oorlogvoeren*. 't Was namelijk in de Middel-eeuwen een vast grondbeginſel, berustende op het *Domaniale* of *Domaniele Stelſel*, en het later hieruit opgerezen *Leenſtelſel*, dat *Hertogen*, *Graven*, en zulke *Grondheeren*, die de *Landsvorstelijke Opperhoogheid* (*Superioritas Territorialis ſenſu juris Germanici*) bekwamen of bezaten, de Oorlogen, die zij met hunne Nabuurvorsten voerden, niet voerden op naam van 't Volk van hunnen grond, maar *op hunnen eigen naam;* en wel op *hunne eigen winst en verlies*. Hiertoe riepen zij op, en werden geholpen door hunne vrije goedbezitters, *Edelen en Leenmannen* (*Vaſallen*) *en Stedelingen*, allen naar bepaald getal, mate en wijze. Dit deden dezen te gewilliger, vooral bij verdedigenden oorlog, deels om de gezworen getrouwheid aan hunnen Vorst en Landsheer, deels omdat zij eigen huis en haardſtede hielpen verdedigen, maar ook omdat hun krijgsdienst zijne grenzen had, en zijne belooning vond. Wonnen de Graven land of goed; zij voeren er gemeenlijk ook wel bij; zij kregen *leenen*, *eigendommen*, *akkers*, naar mate zij zich bij den Graaf verdienstlijk maakten: doch was er verlies; dit verlies, 't zij in *manſchap*, 't zij in *gevangenen*, 't zij in *wapenen*, *harnas* of *goederen*, werd aan hun, of in *geld*, of anderszins, zooveel mogelijk, goedgedaan, en 's Vorsten *Schatkist* had hier 't meeste gevoel van. Na 't eindigen van den Vlaamſchen oorlog in 't jaar 1306., bij WAGENAAR verhaald, ſchreven die van *Dordrecht* aan den Graaf

Graaf de ſchade, die zij geleden hadden in den oorlog *tuſſchen U, Heere ende Hem* (77): en die ſchade beſtond in 54 man dood, en verlies van goed, *f* 1755: —; en de *Stad* had bekostigd *f* 6000: — en meer, *met herevaerden in uwen dienst.* In eenen anderen Brief van Dordrecht (78), verklaren zij aan den Graaf, dat de *Heer van Putten en Strijen*, een Vorſtelijk Leenman, die met *Zuidholland* 't naaste aan den brand gelegen had, IN UWEN OORLOG *tegens de Vlamingen*, verloren had:

1. Heer *Florens van der Woert* en Heer *Henrik van Zuilen*, Ridderen, zijne Neven, en 45 *Knapen uit zijn land, en vele andere Ridders en Welgeboren Knapen, die op zijne penningen voeren* (79).

2. Hij had ſchade van brand aan zijne woningen, beesten, koorn, en ander goed, tot *f* 800: —.

3. Aan Inkomsten of Jaarrenten had hij over de 4 jaren ſchade *f* 4000: —.

4. Van verteerde kosten door Hem en de zijnen *f* 7000: —.

5. Van

(77) De woorden zijn zeeropmerkelijk, bij MIERIS D. II. bl. 58. No. 3. *Onſen lieven Heere, — Grave — — Scepene ende Raed van Dordrecht, onſen ſchuldigen dienst, met lijve ende met goede, in allen tijden, willigh ende bereyt. Heere, uwer Hooghede doen wij te wetene, dat dit die ſchaede is — — in den oorloge, dat geweest heeft tuſſchen U, Heere en Hem. In den eerſten 54 man dood. — —*

(78) Ald bl. 59.

(79) Dit wil zeggen: *Knapen*, of *Knechten*, die hij uit hoofde van zijne Heerlijkheden en Leengoederen, den Graaf verplicht was te leveren, en die hij zelf, denklijk als *Mansmannen*, of achterleenhouders, zich voor geld had aangeworven.

5. Van 125 man, die uit zijn Land in Duiveland gevangen waren genomen, was de ſchade, en gevangeniskosten *f* 2100: —.

Nog hooger liepen de kosten over *Zuidholland.* De Baljuw van Zuidholland gaf op, dat *de welgeboren luiden* van Zuidholland hebben, *lieve Heere! in* UWER *Heervaert ende in uwen dienste in den oorloge — tuſſchen U en den Heeren van Vlaenderen — te coste gedaen f* 50000:-, *en de huysluyden f* 100000:- (80). Die van *Haarlem* ſchreven aan den Graaf over hunne dooden, gekwetſten, en de ſchade, als mede 't verlies der Kennemaren (81); Schout, Schepenen en Raad zeiden: *Heere, wij doen te te weten, dat wij verloren hebben in* UWEN *dienst, om* UW *Land mede te weren tegens onregt hierſchip* (heerſchap); „ zij noemen 21 „ Knapen bij name op; van hunne wonden will„ den zij niet melden; maar de gevangenen, en „ hunne ſchade, begrootten zij op *f* 2000: —." Dit eene ſtaaltje zij genoeg! Men ziet er uit, hoe kostbaar den Graven 't oorlogen viel, wanneer zij er geene grootere voordeelen bij behaalden, of nieuwe aanwinsten deden.

Vergrooting der onkosten.

Maar die Onkosten liepen nog hooger, toen alles een meer bloeiend aanzien kreeg; toen Koophandel en Zeevaart van buiten ook meer geld in de beurzen der Landzaten ſtorteden; toen de Ingezetenen door welvaart aanmerklijk in getal toenamen; toen de pracht en weelde aan de Hoven vermeerderden; toen Magiſtraten, Rechtsvorderaars, Gerechtshoven, te gelijk met de bezighe-

(80) MIER. D. II. bl. 59. No. 2.
(81) Ibid. D. II. bl. 60. No. 1, 2.

heden, meer omslags en kostbaarheid vereischten (82), en vooral toen er allengskens merkwaardige Veranderingen in *de wijze van Oorlogen* en 't onderhoud van *staande* of *besoldigde* Krijgsheiren in de XVde en XVIde Eeuwen werden ingevoerd. De *personele* Krijgsdienst toch veranderde in de XVde Eeuw in eenen *besoldigden* of *staanden Krijgsstaat*, eerst wel *kortstondig* of voor *een tijd*, naderhand *altoosdurend*. De *kortstondige* raakte spoedig buiten gebruik, toen

(82) PHILIPS VAN LEIDEN *de Cura Reip.* p. 171. had hiervan in 't midden der XIVde Eeuw een klaar inzien, toen hij zeide: *Gherardus Alewini filius expedivit multa negotia solus in Curia Comitis, ad quae forte hodie Decem non sufficerent*, dat is, *Gerard Alewijnsze bezorgde toen in 's Graven Hofstaad alleen zoovele zaken, waartoe mogelijk heden* TIEN (Ambtenaren) *benoodigd waren*. Ik zeide daarom van de latere tijden met nadruk, in mijne *Primae Lin. Diplomatic.* §. 895. p. 138. *Tribunalia Territorialia, Magistratuum Officia, Territorii munimenta, Suntus Legationum, militia alenda, opera publica etc. illa omnia ex hoc Principis Aerario erant solvenda. Et nemo nisi Princeps haec onera ferebat. Hic honos erat, hoc eius onus erat. Cuius enim est Territorium, eius est Territorii defensio*, dat wil zeggen: „dat „ alle de Vierscharen en Gerechtshoven van 't Land, „ de Magistraats- en Ambtsbedieningen, alle de Sterk„ tens en Landsverschansingen; de bekostiging van Bui„ tenlandsche Gezantschappen; het onderhoud van het „ Krijgswezen, [voeg er bij, de opbouw en uitrusting „ van Scheepsvloten], 's Lands openbare gebouwen „ enz., dat dit alles moest bekostigd worden uit 's Gra„ ven Schatkist. Dit was *zijne* eer, maar ook *zijn* last. „ Die het *Territoir* bezat, moest ook het *Territoir* be„ schermen." Men leze hierbij de fraaie Verhandeling van den Geleerden STRUBE in *Decad. Observ.* p. 182-189. *de Statuum Provincialium origine*. Als mede aldaar, *de prima Collectorum origine*, p. 100. sqq.

toen de Vorsten geraden vonden, om bij Nabuurvorsten voor hun geld bij Verdrag manſchappen te vragen, en *ſoldenieren*, of ſoldijtrekkende manſchappen, in dienst te nemen en als *hulpbenden* te houden, en naderhand vrijwillig voor geld uit hun eigen landvolk en ingezetenen aantewerven, en daar mede eene *ſtaande*, altijddurende, en beſoldigde Krijgsmacht op de been te houden.

Deze oorlogskosten nu, met al het verdere onderhoud van *land* en *volk*, daar zij uit de *Domein-inkomsten* (zoo als ik dezelve boven deels beſchreef,) moesten gevonden worden, putteden 's Vorsten Schatkisten uit, en dit kwaad was niet enkel in *Holland*, maar was over Europa algemeen; het had ook plaats bij de Franſche, Engelſche, en Schotſche Koningen; bij de Duitſche Keizers en de mindere Rijksvorsten; en het noodzaakte alle Vorsten, ook *de Hollandſche Graven*, om tot andere middelen hun toevlucht te nemen. En zie hier mijne

IVde ſtelling. *Tot vinding van de meer benoodigde Gelden, hebben de Graven eerst vele Verpandingen, Verzettingen, Verkoopingen, Leenuitgiften van Domeinen, mindere Renten, Heerlijkheden, enz. gedaan.*

Geldgebrek der Graven.

Het Geldgebrek, of de tijdelijke behoefte van *gereede* penningen in 's Vorsten Kas, begon al vroeg. Het tweede Deel van MIERIS levert menigvuldige Voorbeelden op, ſedert het jaar 1304 onder *het Huis van Henegouwen*. Maar dit vermeerderde onder de Vorsten van *Beijeren*, bijzonder ſedert de twisten van *Margareta* en haren Zoon *Willem V. van Beijeren*; doch allermeest ten tijde van Hertog *Aalbrecht van Beijeren*,

ren, die bij zijne aankomst als *Ruwaard* in 't jaar 1358. de kasfen vrij geledigd vond; vanwaar het bijkomt, dat onder Hem wel het meeste gewag gevonden wordt van *gelden op renten te nemen*, van het *beleenen*, *verbinden*, *verpanden*, *verpachten*, ja zelfs *verkoopen*, eerst van mindere *rentegevende goederen en rechten*, vervolgens van grootere *Lands-inkomsten*; van *Stroomen*; van *Tollen*; van hunne *Sloten*, *Kasteelen*, en andere aanzienlijke *Domeinen*, *Leenen*, *Heerlijkheden*; ook *Ambtbedieningen*; ja zelfs van de *Juweelen* en *Diamanten* hunner Gemalinnen, die zij verkochten of verpandden (83). Alle welke daden, bedrijven, en *Brieven*, hiervan afgegeven, onze Hollandfche Schrijvers meestal beftempelen met den naam van *Privilegiën* en *Voorrechten*, maar zeer ten onrechte, dewijl dit meer dan *Privilegien*, en zuivere *Verdragen* waren (84).

Middelen van geldopneming.

Zij namen dan hun toevlucht tot middelen, die hun en hunnen Rade voor dien tijd 't beste gefchikt voorkwamen, om gelden te krijgen, middelen van dien aard, dat vele gegoede of door hun verrijkte Landzaten, ook zelfs Lighamen van Steden, gretig waren om Hun die gelden aan te fchaffen.

Daar nu bij zulke opgenomen Gelden *de Vorsten* niet als *Souvereinen*, maar als enkele (*pri-*

va-

(83) Zie 't voorbeeld bij MIER. D. IV. bl. 609.

(84) Ik merke hierbij aan, dat dit ook de reden is, dat Hertog Aalbrecht bij velen, uit onkunde van de ware toedracht der zaken, zelfs *een' kwaden naam* of liever *Bijnaam* gekregen heeft van 't *verkoopen* en *uitgeven* van menigvuldige Privilegien; men zie *Handv. van Vlaard.* bl. 29. b. VAN DE WALL, bl. 272, 351.

Digitized by Google

vate) Perſoonen handelden, of moesten aangemerkt worden; zoo zijn er zeervele voorbeelden, dat hunne *Hovelingen*, *Raden*, *Edelen*, en *Steden*, ja naderhand *de Staten* zelve, *die Gelden* vooruit ſchoten, en daarvoor *zekerheden* bekwamen, of door den Graaf verzocht wierden, om voor de opgeſchoten gelden zich aan de Geldſchieters als *borgen* te ſtellen; en dat de Steden ſomwijlen onderling zich verbonden, of met malkanderen middelen beraamden, om *ſchadeloos* geſteld te worden. Als ik dit alles met voorbeelden wilde ſtaven, zoude ik een geheel boekdeel kunnen vullen (85). Ook is hiervan afkomstig het zoogenoemde *Leisting-recht*, waarbij de Schuldenaars zich verplichteden, om of zelve zoo lang in eenige plaats, Stad, of herberg *in gijzeling* te komen, of anderen voor zich na den vervaltijd in gijzeling te zenden, totdat de beloofde betaling zoude gedaan zijn. Eene daad, die anders gansch niet ſtrookt met het denkbeeld van *Souvereiniteit* (86). Even gelijk ook hieruit

(85) Van Borgblijving en beloften der Edelen, zoo van Zeeland als Holland, voor de Graven, zie men MIER. D. II. bl. 366. No. 3. 501. No. 2. 691. No. 2. 755. No. 2. 772. 796. 801. No. 2. 803. No. 1. D. III. bl. 158. 608. 678. a. D. IV. bl. 67. 68. 153. 154. 443. No. 1, 2. 563. No. 2.

(86) Zoo beloofde de Biſchop van Utrecht, om *in Leiden te komen leisten*, MIER. D. II. bl. 448. Van den Graaf van Holland, en hoe hij zich zelf verbond, om te komen *Leisten*, in eene bepaalde herberg of Stad, of om in zijne plaats te zenden twee of meer Ridders of Edelen, of andere aanzienlijke Magiſtraten, zie MIER. D. II. bl. 221. b. 772. Van de Gelderſche Vorſten BONDAM, *Charterb.* D. I. bl. 351. 352. 427. Men noemde dit *Pacta Obſtagii*, in 't N—D. *Leisteri-recht.*

uit moet verklaard worden het door onze Schrijvers zoo wonderbaar verhaalde geval van *Margareta*, Gemalin en Weduwe van Hertog Aalbrecht van Beijeren, die, om niet aanſpraaklijk te zijn voor haars Mans ſchulden, voor welke zij gedeeltlijk *Borg* gebleven was, zich getroostede, om in geleende kleederen voor *de baar uit te gaan* (87), waarmede zij haar *huwlijksgoed*, hare Weduwelijke *inkomsten* (*duarium*) en de *Heerlijkheden*, die zij voor haar leven in Holland enz. bezat, ontbief van alle aanſpraak in Rechten; terwijl *Willem VI.* haars Mans oudſte Zoon, bij zijne vorige Vrouwe, nu Graaf en Landsheer geworden, zich dit getroostede. Om dan hare Inkomsten zuiver te behouden, onderwierp zij zich aan die Landsgewoonte, maar zij deed dit niet als *Landsvrouwe*, gelijk ſommige ſchrijven; maar als *private* Borg. Ook ſchoote zij hiermede *haars mans boedel niet met de voet*. Die boedel kwam haar niet toe, maar behoorde aan 's Graven Zoon, Willem VI. Omtrent dien zelfden tijd heeft men twee zulke diergelijke voorbeelden gehad; een van de *Weduwe van Philips van Burgundie*, insgelijks *Margareta* genoemd (88), een ander van de Dochter des Graven van Namur, *Maria*, Gemalin van Guido, Heer van Blois, Schoonhove, enz. die, terwijl 's Mans Heerlijke Goederen, door zijn kinderloos overlijden, aan den Leenheer Graaf Aalbrecht van Holland terug vielen,) den boedel

(87) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 354.
(88) Bij DES ROCHES, *Epitome Hiſtoriae Belg.* T. II. p. 264. en WAGEN. *Vad. Hiſt.* D. III. bl. 356.

Digitized by Google

del *met de voet ſchopte* (89), zoo men 't noemde, of, gelijk anderen, *de ſleutel op de kist leide* (90).

Verzetting van Domeinen.

Van 't verpanden van goederen, inkomsten, Heerlijkheden, zijn de bewijzen overal. Hertog Aalbrecht verpandde 1378. aan den Heer van Egmond voor eene ſomme gelds geheel *Wieringerland*, met deze aanmerklijke en openhartige bijvoeging: *Want wij nergens lienen noch geld crijgen en konden* (91). Dezelfde verkocht voor *f* 10000: — eenige *Moerlanden bij Geertruidenberg* (92). Toen Haarlem in 't jaar 1398. aan Aalbrecht in zijnen Oostvrieſen oorlog leende *f* 5000: — ſchilden; zoo beloofde hij die binnen 't jaar van den geëindigden Krijg weerom te geven; en oorlooft anders de *Renten optebeuren*, uit de *eerſte Bede*, die hem in *Kennemerland* en in *Westvriesland* zoude gegeven worden (93). De-

(89) Zie de *Vaderl. Chronijk*, bl. 375.

(90) Zie van dit recht *de Rechtsgel. Obſerv.* D. II. bl. 96. D. IV. bl. 240. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 1352. doch men vergelijke PUTTER, *Jus privat. Principum*, p. 26. en 114. en SELCHOW, *Juris publ. Elem.* §. 556. waar hij 't geval der Hollandſche *Margareta* ook aanhaalt, ten betoge, dat *de Weduwen* van regerende Vorſten ook hierin het burgerrecht volgden.

(91) MIER. D. III. bl. 49.

(92) Ibid. D. III. bl. 84. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 268. c. not.

(93) Ibid. D. III. bl. 678. Zie ook van de Steden *Leiden*, *Rotterdam*, *Gouda*, MIER. D. III. bl. 761, 763, 769. Dit was toen overal 't gewone Werk. Dus verhaalt de Heer DUMBAR, *Tegenwoordige Staat van Overijſſel*, D. III. bl. 48. dat de Deventer-Regering den Utrechtſchen Bisſchop voor 10 jaren opſchoot eenige penningen, tegen *overgaaf* (verpanding) *der Inkomſten van*

Deze Renten nu waren in die tijden nog 10 ten 100, zoo dat hij daarvoor jaarlijks moest betalen *f* 500:—, gelijk aan Leiden *f* 300:— voor de opgenomene *f* 3000:—.

Jan van Beijeren was ſchuldig aan Jan, Heer van Egmond, eene ſomme van *f* 4500:— Vranſche Kroonen; hij bewijst Hem die te heffen op de *Inkomsten* van *Wieringen* en *Waterland*, en ſtelt dezelve daarvoor te pande (94).

Hertog Philips I. verzet of verpandt alle de goederen der Ballingen, vijanden, en voordvluchtigen; ook zijne *Tollen* te *Gornichem* en te *Dordrecht*, mitsgaders zijne *Munt*, aan twee zijner Hooge Ambtlieden, Heer Roeland van Uitkerke, en Boudewijn van Swieten, Treſorier van Holland, waarvoor zij zijne *ſoudenieren* (ſoldaten) betaalden (95).

Die zelfde Philips verpandde 1452. aan den Heer van Borſele de Steden en Heerlijkheden *Vliſſinge* en *Weſtkapelle*, voor een tijd van 17 jaren (96).

Men noemde dit weleer *Beleeningen van Heerlijk-*

van des Biſſchops Tol. Waarbij ik in 't voorbijgaan opmerk, hoezeer het te bejammeren is, dat velen onzer Schrijveren uit zulke duidlijke plaatzen zich geen klaarder denkbeelden gemaakt hebben, dat zulke *Tollen* waarlijk oorſpronglijk 's Biſſchops *Eigen goed*, als Heer en Eigenaar van Overijſſel, geweest zijn. Wilde ik dit met nog gewichtiger bewijzen ſtaven, ik zoude mij beroepen op vele plaatzen bij MIER. D. II. bl. 382, 560, 571, 576. waar 't geheele *Boven-* en *Beneden-Sticht*, *Twente*, enz. verpandt worden. Vergel. DUMBAR, D. I. bl. 101, 113. D. III. bl. 46, 48.

(94) MIER. D. IV. bl. 664. f.

(95) Ibid. D. IV. bl. 835.

(96) VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 136.

lijkheden; in Brabant *Engagière des Seigneuries* (97).

Op die zelfde wijze ging het toe, met de beleeningen, of verpandingen van *Ambten*, en *Bedieningen*, 't zij in *de Steden* of op 't *platte Land*. Men ſprak hierom oulings van het *Gerecht te verpanden*, *ook 't Schoutſchap of 't recht om Burgemeesters of Schepenen aanteſtellen; 't Baljuwſchap te verzetten* (98). Het is bekend, dat Keizer Karel aan *Amſteldam* nog op die wijze *het Schoutſchap* verzettede; niet in dien zin, dat het *Schoutſchap* geheel aan de Stad verviel (want de macht, om als *Schout* te dienen, in den boezem des Graafs verblijvende, werd toch de Lastbrief of *Commisſie* in 's Hage uitgevaardigd,) maar in dien zin, dat de regelrechte benoeming van *den Perſoon* tot Schout, voor de uitbetaling van *f* 30000: — aan de Stad geraakte, tot zoolang die betaalde ſomme ware afgelost; omdat het de Stad niet onverſchillig was, wat perſoon hiertoe verkozen wierd. Men noemde dit *Finantie doen op onſe goeden* (99).

Niets was er, dat de Ingezetenen, op voordeel azende, liever zagen, dan uit die Domeinen wat te kunnen trekken; maar ook waren die Afgiften de middelen, die de Graven voor een gedeelte verarmden, en de Ingezetenen verrijkten; doch welk kwaad de Vorsten niet konden voorkomen of geheel vernietigen; vooral in lateren tijd, toen de ſtemmende Steden, en de Staten zel-

(97) STOKMANS, *Deciſ. Brabant.* XC. p. 199.
(98) MIER. D. III. bl. 134. f. 294. f. D. IV. bl. 198. 224. 279. f. 439. 497.
(99) Ibid. D. IV. bl. 147. b.

Digitized by Google

zelve meer en meer vlamden, om ook iets van die *Domeinen* te bekomen.

Bij gelegenheid dat Keizer Karel, den Staten om geld vraagde, verhaalt WAGENAAR (100), dat *de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft hadden voorgeſlagen, dat de Keiſer, ſchulden hebbende, zijne Domeinen in Holland behoorde te belasten. Doch anderen hadden hiertegen ingebrucht, dat Hij zich minder aan zijn Graafſchap zou laten gelegen zijn, als hij er geene Domeinen hadt* —. (1) Zie hier de grondbeginſels. Sommigen der Staten hadden wel zin, om den Vorst zijn Domeinen aftekoopen; maar anderen wilden liever geld geven, en machtige beſcherming genieten, zoo de Domeinen in handen van den Vorst verbleven. Wanneer men hierbij voegt de menigvuldige pogingen, die de Staten deden, bij den Keizer, en naderhand bij zijn' Zoon Philips, of hunne Raden, om 's Vorſten *Domeinen*, of groote Perceelen uit dezelven, te *belasten*, te *verzetten*, of te *verkoopen*, om daarop geld te geven (2); dan behoeft niemand zich te verwonderen, als men bij vi-

GLIUS

(100) *Vaderl. Hiſt.* D. V. bl. 11.

(1) De woorden bij A. VAN DER GOES D. I. bl. 264. en 266. luiden dus: *Dordrecht, Haerlem, Delft ſouden wel hopen last te crijgen te verſegelen — op eenige Domeinen van den Keyſer, hoewel 't ſelve periculeus ſoude ſijn, van den Keyſer ſijn herte te trekken van Hollant, als hij geen Domeynen daer en hadde — — want zoo lange de Keyſer zijn Domeinen niet en wil belasten, zoe en is hij in geen groten nood.*

(2) Men zie hiertoe ADR. VAN DER GOES, D. III. bl. 372. D. V. bl. 293. *Reſol. van Holl.* 1563. 3 Dec. fol. 41. 1564. fol. 13.

Digitized by Google

GLIUS over den *Tienden Penning* (3) leest, dat de Hertog van *Alba* in 't jaar 1569. klaagde, dat *het Patrimonie* of de *Domeinen* van den *Koning* uitgeput waren; daar men op 't jaar 1564. (4) reeds gewaagd vindt, dat door de langdurige zware Oorlogen met Vrankrijk, *de Domeynen ons Heeren des Konings overal ſoo ſeer belast zijn als die dragen mogen.* Dit ging zooverre, dat de Vorst zich genoodzaakt vond, om uit zijne Rijken van Spanje vele millioenen te laten overkomen, om de noodige behoeftens daarmede te beſtrijken. Hoe hoog het misbruik hiervan ten tijde van Vrouwe Maria gelopen heeft, leert ons het merkwaardig Hervormings-Edict van *Philips den Schoonen* van den 6 Mei 1495. korte maanden na zijne Inhuldiging uitgegeven (5).

Vde ſtelling. *Dit alles te hoog lopende, en hierdoor de weg tot vele ongeregeldheden, twisten, en naijver onder Edelen, Steden en andere Lighamen van burgers oprijzende, en zelfs dit kwaad niet verholpen zijnde door de Privilegien de non alienando, of door hunne Beloften, om zoodanige Vervreemdingen hunner Domeinen, en Rentegevende Rechten aan anderen, niet*

(3) Comm. *de Decimo Denario*, p. 289. *Dux Albae querebatur Patrimonium ſive Domanium Principis conſumtum.*

(4) *Reſol. van Holl.* 1564. fol 13.

(5) Ik zal dit ſtuk, om zijne merkwaardigheid, in de *Bijlagen* plaatzen, indien deszelfs breedvoerigheid eene plaats kan vinden, en het anderszins, bij leven en gezondheid, afzonderlijk uitgeven. Men zal er alles in aantreffen, wat ten bewijze ſtrekt van 't betoogde in dit IIIde Hoofdſtuk.

Digitized by Google

niet meer te doen of toetelaten: zoo verzochten zij Onderſtandgelden (Beden, Subſidia, Aides) van de Ingezetenen.

Deze Privilegien van *niet te vervreemden* zijn door onze Geſchiedſchrijvers al veel in een verkeerd daglicht geplaatst. De Vorsten, hiertoe verzocht, deden dit gaarn. Door het vergunnen van zulke Privilegien ſtelden zij palen, aan alle ontijdige, inhalige, of listige aanzoeken, om de Domeinen wegtegeven; doch 't welk niet helpen konde, zoo wanneer de nood drong, of de Staten, aan wie die Privilegien meest gegeven waren, zelve door hunne aanzoeken zoodanige Voorzieningen krachteloos, of te niete maakten (6).

Die Beden reeds in de XIVde Eeuw.

Dat nu de *Onderſtandgelden* of zoogenaamde *Beden*, (in 't Fransch *Aides*,) reeds in de XIVde maar bijzonder in de XVde Eeuw, in algemeen gebruik geraakten, leeren ons alle de Geſchied- en Staatsrecht-Schrijvers van Europa (7), van Duitschland (8), Engeland (9), Schotland (10),

Over geheel Europa.

(6) Zie hiervan reeds Voorbeelden in de XIVde Eeuw, bij PHIL. DE LEYDEN, *Cura Reip.* p. 247. ſq.

(7) In 't gemeen CONRING. *de Contributt. Operr.* T. IV. p. 744. §. 27—47.

(8) PFEFFINGER. *ad Vitriar.* T. III. p. 387. ſqq. DE SELCHOW, *Juris Publ. Germ.* §. 446. ſqq. p. 456. idem. *Elem. Jur. Germ. Privat.* §. 162. p. 181. maar vooral STRUBE, *Dec. Obſ. de Collectarum orig.* p. 100—125. et *de Ordinum Provinc. Origine*, p. 180—199.

(9) GRENVILLE, *Mémoire ſur les Finances & ſur le Commerce de l'Angleterre*, Leide 1769. Introd. p. VII. ſqq.

(10) GILB. STUART, *Obſerv. concerning the public Law and the conſtitutional Hiſtory of Scotland*, Edinb. 1779. welks Schrijver vele Ophelderingen geeft nopens misvattingen, ook in dit opzicht, van den Heer ROBERTSON.

Digitized by Google

en *Vrankrijk*, welk Rijk ik in de eerſte plaats had mogen noemen, waar reeds, in de XIVde Eeuw die buitengewone Opbrengſten onder den naam van *Aides* bekend geraakten (11); hoewel in die Eeuw eerst onder Koning Philips den Schoonen gebruiklijk werd, om *den Derden Staat* mede te roepen; 't welk zelfs *een nieuwigheid* of *nieuw denkbeeld* genoemd wordt bij den grooten voorvechter der Algemeene Staten, den Heer *Boulainvilliers* (12), die er niettemin bij verhaalt, dat die *derde Staat* toen zijn gevoelen, *geknield voor den Troon*, bij vorme *van Requête*, uitbracht.

Ook in Holland.

Gelijk nu dit door geheel Europa plaats had; zoo is het geen wonder, noch vreemd, dat diergelijke Verzoeken, of *Beden* (*Petitien*) om *geld* of *onderſtand*, ook in Holland bij de Vorsten en Landsheeren, en wel om dezelfde redenen, en op dezelfde manieren gedaan wierden.

Vele onzer Schrijvers hebben die Beden verward met de vorige regelmatige gewone *Beden*, die

(11) Zie hiervan breeder MALLET, *Comptes rendus de l'Adminiſtration des Finances du Roy de France, pendent les onze dernières années du Regne de Henri IV. Louis XIII., XIV. avec des Recherches ſur les Revenus & Dépenſes de nos Rois, depuis Philippe le Bel jusqu'a Louis XIV.* 1789. behalve 't geen ons CHOPPINUS *de Domaniis Coronae*; en BOULAINVILLIERS, *les Anciens Parlements de France, ou Etats Generaux*; en NECKER, *Compte rendu au Roi*, op vele plaatzen opgeven.

(12) Bl. 70. *Mais l'Aſſemblée des Etats du Royaume, diviſez en trois Ordre, le Clergé, la Nobleſſe, & le Populaire où Tiers Etat, fut une* IDÉE TOUTE NOUVELLE *de Philippe le Bel, & jusqu' alors entierement inuſitée.* Doch hiervan zal ik iets breeder in *de Bijlagen* geven op 't jaar 1354.

Digitized by Google

die wij boven, als *Landtijnſen*, ook *Beden* geheeten, bij de onvrije lieden, en zelfs bij zulke *vrijen*, die *onvrije* Landen kochten of bezaren, aantroffen; men noemde die naderhand KLEINE *beden*, *die zij ons voortijds, eer zij in onzer Stedepoort-recht kwamen, ſchuldig waren;* ook elders *oude Beden.* Het is echter niet onwaarſchijnlijk, dat de *gelijkheid* niet alleen van den naam *Bede*, maar ook de eerſte wijze van Inrichting, den weg gebaand hebbe tot de latere manier van *Bede vragen*, 't zij door 't verhoogen van *de Taxen*, die de Graven te voren als wettige Inkomsten trokken, 't zij door de meerdere *uitbreiding* over andere vrije Goedbezitters, 't zij door beiden (13). In dien zin verſta ik het geven van *eenvoudige bede* te *Westzanen* (14), van *dubbele bede* te Marken (15), van *vier beden*, door die der *Kennemervolgers*, in den Arkelſchen Oorlog (16). De Graven konden toch, bij opkomende redenen, die *oude beden vermeerderen of verminderen* (17).

Maar

(13) Van hier 't onderſcheid bij MIER. D. III. bl. 580. tuſſchen 't *gewone ſchot, en eene bede — wanneer wij een bede hebben in Zeeland, dan zal 't Land gelden, gelijk den lande in Staventiſe;* MIER. D. III. bl. 706. b. l. 2. en 5. tuſſchen 't *gewone ſchot*, en 't geen meer gevraagd wierd van *der bede*, die *te Cats* gegeven zoude worden.

(14) MIER. D. III. bl. 542. No. 3. en bl. 714. f. *Tot wat tijde wij — begaafd zullen worden van onzen — lande van Kennemerland, zullen die van Westzanen — voor eenvoudige bede — betalen* 50 *ℒ.*, *en zoo wij hooger begaafd worden, — zoo veel meer. Simpele bede*, bl. 222. No. 3.

(15) MIER. D. III. bl. 542. No. 3.

(16) Ibid. D. IV. bl. 777. No. 1.

(17) Ibid. D. I. bl. 382.

Digitized by Google

Doch vrijwillig.

Maar wanneer nu deze buitengewone *Beden* of *Geldonderſtanden*, 't zij in *onvoorziene gevallen*, 't zij *tot dit* of *dat oogmerk*, in den eerſten tijd, van *vrije* lieden gevorderd wierden; zoo werden zij toch altijd aangemerkt als *vrijwillig*. Zulks getuigen zoovele *Verklaringen* en *Brieven* der Graven, waarbij zij die Giften zoodanig benoemden, zeggende dit te geſchieden uit enkele goedwilligheid, uit loutere gunst en gratie; zonder eenig recht; behoudens eens ieders recht; of met belofte, dat het daarna niet in gevolge zoude getrokken worden; of zij vraagden die *onderſtanden*, om te ſtrekken tot deze of geene einden; tot den gemeenen Landsdienste; tot aflosſing van verpande of verzette Domeinen, Heerlijkheden, Ambten; zij beloofden ook wel geene *beden* te zullen doen, voordat de *ouden* afgelopen waren; zij bedankten voor de gegevene beden, of gedragen *Conſenten*. Ik kon dit alles met honderde voorbeelden bewijzen; maar die bewijzen komen overal voor, en zijn menigvuldig te vinden in het Eerſte Deel der meermaals aangehaalde *Staatkundige Academie-Verhandelingen* te Leiden, verdedigd door de Heeren HEENEMAN en VAN DER POT, den eerſten, *over de Graaflijke Beden in Holland, en den alouden vrijdom van den Hollandſchen Adel van dezelven*, bl. 93. enz. den anderen, *over de Belasting in Holland, onder der naam van de ordinare Verponding*, in 't Nederduitsch vertaald, bl. 245. enz. Enkele voorbeelden zullen genoeg zijn. Reeds in 1334. verklaarde Willem van Henegouwen, dat, *om den oorlog in Vriesland, zijne Welgeboren lieden in Delfland, zijne welgeboren lieden, poorteren en Gemeenten van 't Bal-*

Baljuwſchap van Rijnland en Woerden, — en die van Kennemerland, op zijn verzoek (omme onzer bede wille) Hem gegeven hadden twee penningen van elke morgen; en dat dit van geen rechte was, en tot geen gevolg ſtrekken zoude (18). In 't jaar 1400. verklaarde Hertog Aalbrecht, dat, om de kosten der ſoldaten in Oostvriesland, de Regering der Stad Briel, die hem twee groot van *elk gemet lands*, hun en hun poorters toebehoorende, gegund had, hij dezelve in dank aannam, en bekende — dat zij die *gifte* deden *van gunste, en niet van rechtswege* — en zij voor 't vervolg daarin niet gehouden zouden zijn, ten ware *met hunnen vrijen wille* (19).

De redenen.

En zulks was in die tijden niet te verwonderen! Daar toch *Welgeborenen, Edelen, Geestlijken*, en zelfs ook *de Stedelingen*, buiten de bepaalde en bedongen Beden (bl. 108. enz. 123.) vrij van alle heffingen waren, en tot geene betalingen, dan *met hunnen vrijen wille*, gehouden wierden: zoo moesten de Vorsten hierin wel op eene vriendlijke wijze met de Onderzaten handelen, waarvan hierna voorbeelden zullen voorkomen. Men moet dit evenwel zoo begrijpen, dat, daar de verdediging van 't *Territoir* en zijne *opgezetenen*, en de bezorging van alle behoeftens, ten laste des Vorsten kwamen: de billijkheid hierin ook geraadpleegd wierd, en dat men reeds in die XIVde Eeuw het vragen, om zulke Onderſtanden, of Beden, ook in Holland, als een *Gewoonterecht* aanmerkte; 't welk den Vorst of Lands-

(18) MIER. D. II. bl. 559. No. 1, 2, 3.
(19) Ibid. D. III. bl. 716. Vergel. VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 185, 215. en aanteek.

Landsheer, en buiten Hem niemand anders, toekwam, niet enkel bij bedongen gevallen, gelijk bij de *Inhuldiging* van den nieuwen Graaf, maar ook bij andere noodzakelijkheden. Dit zegge ik niet op eigen gezag, maar dit leert ons de meermaal aangehaalde Rechtsgeleerde Schrijver van die XIVde Eeuw, *Philips van Leiden* in deze alles afdoende plaats (20), dat *in de Graafſchappen van Holland en Zeeland, niemand in den lande, hoe hoog in aanzien hij zij, behalve de Vorst bij Gewoonte-recht (de jure conſuetudinario) heeft noch hebben mag eenige ſchatting of geldvordering, Onderſtandgelden of Beden, — als alleen den Graaf voorbehouden.* Doch hij voegt er met reden bij, „ dat die Opbrengt den „ Onderdanen *niet arglistig* noch *ſchielijk* moet „ afgeperst, maar vooraf bekend, en op beſtem„ de tijden betaald worden; dewijl anderszins de „ Opbrengers groote ſchade lijden; 't welk hij „ ten zijnen tijde gezien hadde, toen zij in Zee„ land hun vee, bedden en wapens moesten ver„ koopen." Hij noemt dit elders bl. 22. volgens het Roomſche Recht een *tributum ſuperindictum*, en ſtelt daarbij het *Geval* voor; „ zoo „ wanneer de Vorst meer geld behoeft, dan de „ gewone opbrengst leverde, of de onderdanen „ dan dit weigeren konnen?" hij ontkent die weigering; maar, ſchoon hier zeerongeſchikt 't Room-

(20) *De Cura Reipubl.* p. 139. *Fida antiquorum relatione, in Comitatibus Hollandiae et Zelandiae — nemo, quantumcumque magnus praeter* PRINCIPEM, *Exactionem, ſubventionem, vel preces pecuniarias, de jure conſuetudinario habet ſeu habere potest — haec ſoli Comiti reſervata ſunt.*

Digitized by Google

Roomſche Recht inmengende (21), voegt hij tot opheldering er bij, dat dit gewoonlijk in Zeeland geſchiedde bij *de huldiging* of de *blijde aankomst* van een' nieuwen Opvolger of *Graaf* (22). Hierop ſlaat ook het geen men vindt in de *oude Coſtumen van den Briel*, in 't einde dier XIVde Eeuw opgeſteld (23), waar gevraagd wordt, „ of men den Heer, als hij des begeert, altijd „ ſchuldig is *ſubventie* te doen, en of een iegelijk, onder Hem in den Lande, daar hij BIDT „ (dat is, *bede* vraagt) gegoed, ſchuldig is te „ geven?" Waarop geantwoord wordt; *ja*, in die gevallen, welken ik boven (bl. 108. 123.) van *de Steden* heb aangemerkt, met bijvoeging van andere gevallen van *Lands-* of *Stedennood;* „ zoo „ zal een iegelijk (zegt hij) geven naar zijn vermogen, en naar zijns Heeren eisch;" doch de Schrijver voegt er wijzelijk bij, „ dat de Heer „ ſchuldig is zijne conſcientie te bewaren, en te „ voorzien, dat hij zijne getrouwe onderzaten „ met geene Beden belaste, dan bij noodzakelijkheid." Hij heldert het op met het gebeurde, boven door mij aangehaald, dat *Graaf Willem*

(21) Ik zegge *ongeſchikt*. Dewijl het *Tributum ſuperindictum* en de *Canon* bij de Romeinen eene geheel andere belasting was, veel minder vrijwillig dan bij de *Duitſche en Hollandſche Zeden*, die andere Gronden volgden. Doch dit gebrek heerscht door 't geheele Werk.

(22) P. 22. *Bene uſitata — in Comitatu Zelandiae — — in pecunia, puta de quolibet agro ſeu jugere tantum — licet raro — regulariter tamen concesſerunt in jucundo Adventu ipſius Comitis. —*

(23) ALKEMADE, *Beſchrijv. van den Briel*, D. I. bl. 230.

lem de Goede, bij het uithuwelijken van een *zijner* Dochters, *zijne Steden en Onderzaten bij hem deed komen*, *en hen* BAD (dat is, bij wijze van verzoek of *petitie* vraagde,) om *f* 1000:- guldens, en dat zij, die gift te klein rekenende, Hem *f* 10000:- aanboden, die hij weigerde.

Ziedaar bewezen, dat reeds in de XIVde Eeuw het eene bekende gewoonte in Holland was, even als in andere Landen, dat de Landsheeren, om Onderſtandgelden, bij wijze van *Beden*, verzochten; doch die, volgens de eenvoudigheid dier tijden en mindere kostbaarheid van leven en zeden, zeerweinig beduidende waren. Zonder dat ook toen nog eenig denkbeeld van *Staten* of oproeping van *Staten* hierbij te paſſe kwam. En zoo kome ik tot mijne

VIde ſtelling. *Dit deden zij eerst bij gedeeltens, van Landſtreken, Steden, enz. en naderhand Volksgewijze.*

Algemeene aanmerking.

De ondervinding van alle tijden leert, dat in alle Volksmaatſchappijen, door lang tijdverloop, vele zaken, die voormaals meer op *gewoonten*, of *gebruiken* berusten, of toevallig bijkomen, zich tot *rechten* en *verplichtingen* vervormen. Gelijk dit in 't *burgerrecht* plaats heeft, en de Ingezetenen zich beroepen op *Coſtumen*, *oude herkomens*, *Gebruiken*, als op welverkregen Rechten, vooral wanneer dezelve door den Souverein bevestigd of bekrachtigd zijn (24), zoo kan men in het Staat- of Algemeen Recht dit zelfde waarnemen, dat zeden en gewoonten onder de Volkeren ook dikwils *Gerechtigdheden* ver-

(24) Men leze hierover J. H. BOEHMER, *Jur. Publ. Introd.* p. 381—384.

verſchaffen, die de Onderdanen door lang tijd-verloop den Vorsten toekennen; met dien gevolge, dat het geen 100, ja 200 jaren als eene gewoonte voordduurde, naderhand eene *wet*, eene *noodzake*, een *recht* wordt; vooral dan wanneer de *billijkheid* er voor pleit; en de opkomende omſtandigheden er eene *noodzakelijkheid* van maken. Dit was het geval met de benoodigde *Beden*: 't was toch billijk, dat de Onderdanen, die, op 's Vorsten Territoir gezeten, uit zijne Domeinen en Schatten verrijkt waren; zij, die vele Heerlijkheden, Inkomsten, en Rentegevende Rechten verkregen hadden; die door zijne zorgen hunnen Koophandel, Zeevaart, Visſcherijen, Fabrieken, zagen bloeien; die vele Eereposten, Ambten en Waardigheden onder Hem, en op zijne kosten bekleedden, en in aanzien hooger ſtegen: dat zulke Landzaten, vindende *de bronnen* van Inkomst van den Landvorst opgedroogd, of de middelen tot inſtandhouding en bloei van Land en Volk verminderd, dat die Landzaten uit hunne goederen en aanwinsten de tekortkomingen aanvulden, en met onderlinge ſchikkingen den Vorst bijſtonden, wilden zij land en volk behouden, vooral wanneer onvoorziene toevallen, en bijzonder het meer en meer kostbare van verwerende Oorlogen daarbij kwamen (25). Dit was het geval van de Schotſche Ingezetenen, Edelen en Steden, toen hun Koning Robert (26) om

Werden naderhand een recht.

Maar hoe?

(25) Vergel. STRUBE, *Obſ.* T. IV. p. 189. ſq.

(26) G. STUART, boven, bl. 385. *Fatentes praemiſſa Domini Regis motiva eſſe vera, ac quampiura alia, ſuis temporibus eis per eum commoda accreviſſe, ſuamque* PETITIONEM *eſſe rationabilem atque juſtam, — unani-*

Digitized by Google

om onderſtandgelden verzocht, en hun aantoonde, dat zijne Landen en Inkomsten genoegzaam uitgeput waren tot hunne behoudenis en welvaart; dat zij hierop *bekennende*, dat 's Konings voorſtellen waarachtig waren; dat zij door Hem vele voordeelen hadden genoten, en 't Verzoek recht en billijk was, Hem hierop *dankbaarlijk* en *goedgunſtig* gaven den 10den penning hunner Inkomsten en Pachten uit hunne goederen en landen, gedurende zijn leven. Waartegen de Vorſten op hunne beurt alle inſchiklijkheden gebruikten Dit was de reden, dat de Graven van *Holland*, zulke beden vragende, dit *in perſoon* deden, om alle misbruiken hunner Hooge Beambten voortekomen, gelijk zij daarna in Zeeland daartoe gewoonlijk *te Catz* kwamen en daar de Dagvaart beriepen; in Noordholland gemeenlijk *te St. Aalbrechtsberg* (27) of hen naar 's Hage riepen. En toen dit door 't aanwerven en bezitten van zoovele andere Vorſtendommen, waar 's Vorsten tegenwoordigheid vereischt wierd, vooral in tijden van nood, onmogelijk gemaakt wierd: zoo waren de Landzaten *wel te vrede*, als de Vorst hun hiervan Verklaringen deed, bij Brie-

miter GRATANTER ET BENEVOLE *concesserunt et dederunt Domino ſuo Regi annuatim — decimum Denarium omnium Firmarum et redituum ſuorum.* —

(27) Van Holland leest men in de *Memorialen van Roſa*, D. VI. fol. 13. *De Graaf had te doen van zaken van Bede — in Rijnland en Kennemerland, daar hij reizen moest.* Zie meer hiervan HEENEMAN, bl. 110, 11. *Privil. van Amſtelld.* D. I. bl. 75. Van *Maria* bedongen zij bij 't Groot Privilegie §. 35. dat de Graaf, om Bede vragende, in perſoon in 't Land kwame, of zijn' ondſten Erfgenaam zoude zenden.

Brieven, genoemd *Acten van non praejudicie*; waardoor zij ten minste de ſchaduwe van dat vroegere recht overhielden.

Doch ook hiertegen vindt men, dat, daar de Vorst hun bedankte voor de goedwilligheid in 't toeſtemmen, of voor 't gegeven *conſent*, de Staten, overtuigd van de benoodigdheid, aan hunne zijde den Graaf bedankten *voor de gunst en toegenegenheid, die hij den Lande droeg, en hunnen ootmoedigen en onderdanigen dienst aanboden in alle zaken, die hun mogelijk waren* (28).

Van wederzijde met goedwilligheid.

Men denke dus niet, dat, gelijk *de Vorst*, volgens de Grondwettige Inrichting van de Europiſche Staatsregeringen, zonder toeſtemming der Onderdanen of Belanghebbende, geene zoodanige Geldbeden konde vorderen, deze Onderdanen, of naderhand de *Staten*, naar willekeur zoo maar hunne toeſtemming konden weigeren of inhouden; en aldus een onbepaald recht van verſchillen of weigeren (*jus diſſentiendi*) konden oefenen. 't Kwam toch altijd daarop aan, of 't weigeren op goede gronden ſteunde, dan of zij overtuigd waren, dat de *nood* die geldſommen waarlijk vereischte; dan of er iets op aftedingen ware. Ook werd hun niet kwalijk afgenomen, als zij met eene gepaste vrijheid hunne belangen, of hun onvermogen daartegen inbrachten (29). Onder Keizer Karel zeiden *de Edelen*, dat zij wel wisten, dat zij *zonder Bede niet blijven* zouden, maar zij waren te klein in getal, en men was gewoon in 't toeſtaan eenige Artikelen te beſpreken.

(28) VAN DER GOES, *Regist. van Holl.* D. IV. bl. 247.
(29) Zie hiervan VAN DER GOES, D. VI. bl. 259. Vergel. HEENEMAN, bl. 103—105.

Ook wel met bedingſels.

ken (30). Diergelijke beſprekken of bedingſels waren er menigvuldig; zij liepen gemeenlijk over den te hoogen of te lagen *aanſlag* van ſommigen voor hun aandeelen (31), over 't geven van *Vrijdom* van Beden en Belasting; *kwijtſchelding* van reeds ingewilligde belastingen, bedinging van gewone *gratien* of *kortingen* op vroege betaling; over *de wijze*, om de gelden door heffingen te vinden; over 't *beloven* van geen nieuwe Beden te vorderen, terwijl de ouden nog liepen; over 't maken van deze of gene nuttige Inrichtingen, gelijk het *graven eener Vaart* door Holland tot bevordering van den Koophandel (32); het verkorten van den langen trein van *Rechtsplegingen*; 't geval van oprijzenden *oorlog*, *brand*, en vele andere verordeningen of vergunningen (33), die den Vorst geene moeite of hinderingen deden, maar veel eer ten nutte van den Lande of van ſommige gedeeltens derzelven ſtrekten (34). Doch dit waren meer *tijdelijke*, of wel zoodanige *mindere Rechten*, die de Vorsten, zonder krenking hunner *Souvereiniteit* of hooge Majeſteits-rechten, konden geven of vergunnen. Vele onzer Schrijvers zijn hierin te verre gegaan, als zij zeggen, dat de meeste *Privilegien*, bij gelegenheid

(30) VAN DER GOES, D. I. bl. 59.

(31) Zie hiervan een ſterk bewijs bij VAN DE WALL, bl. 719

(32) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. IV. bl. 191.

(33) MIER. D. IV. bl. 185. No. 1, 2. 205. No. 2. 242. enz.

(34) De aanmerking van den Heer VAN DE WALL, bl. 79. die dit alles als *aanmatiging* der Vorsten voordraagt, ſchoon hij het Recht van *Bede* toeſtaat, wenschte ik in dit anders ſchoon Werk niet aantetreffen.

Digitized by Google

heid van *Beden* vergund, en dus de *Voorwaarden* zijn, waarop zij 't *Geld ontvingen;* of dat de macht der *Graven* door zoodanige *Privilegien* allengskens beperkt is. Ik zoude de kunde mijner lezeren te kort doen, indien ik dit ging wederleggen. De Vorsten of hunne Raden wisten zeerwel, hoe verre zij gaan konden, en zoo wanneer hun, bij of voor het toeſtemmen in de Beden eenige verzoeken van dien aard gedaan wierden, waarbij zij *ſchade* konden lijden, waren Zij ook daartegen gewapend; weigerden die voorafgaande voorwaarden, vorderden het geld zonder voorafbeding, of gelijk Karel II. zeide: „ *Hij begeerde dat die van Holland procederen wilden tot zijne Petitie, eerst en alvorens te conſenteren — Hij wilde niet geconſtringeert worden, of koopmanſchappen met zijne Onderzaten*, die altijd in zijn afwezen hun best gedaan hadden" (35).

De Beden, hoe bij gedeeltens?

Na deze voorafgaande aanmerkingen, kome ik ter zake! De Graven, die te voren, volgens gebruik, gedurende hun bewind, maar eene bede deden, uitgezonderd als de hoogſte nood van 's Lands beſcherming hen prangde (36), deze Graven deden in vervolg van tijd bepaalde geldbeden, maar deden dit eerst plaatzelijk of bij gedeeltens, en bij bepaalde ſommen, naderhand *Volksgewijs* over 't geheele Land. Het eerſte gewag van zulke bepaalde en plaatzelijke Bede is

(35) VAN DER GOES, D. I. bl. 302, 303.

(36) Dus drukt het in zijn tijd PHIL. DE LEYDEN uit, *Cura Reip.* p. 139. *Comes ſui regiminis tempore de una vice ſive una collatione debet eſſe contentus, — niſi evidentiſſima urgeret neceſſitas Patriae defendendae.*

Digitized by Google

Onder Hertog Aalbrecht.

is mij onder den Hertog Aalbrecht voorgekomen in 't jaar 1366. waar hij een verſchil beſlist tuſſchen *Waterland* en *Monnikendam*, over *het aandeel*, dat elk hunner zoude betalen *in 's Heeren Bede*, *die hem in den vorigen jare gegeven werd.* 't Welk eene bepaalde ſomme vooruitſtelt (37). Hij ſpreekt in 't jaar 1398. in zijnen Frieſchen Oorlog van Gelden, hem door Haarlem geleend, en belooft die binnen 't jaar weder te geven, en anders mag Haarlem die opbeuren uit *zijne eerſte Bede*, *die Hem in Kennemerland en Vriesland gegeven zal worden* (38). Het woord *begaven*, dat is *gave* of *bedegeven* raakte reeds onder Hem in gebruik, vanwaar hij in 't jaar 1400. aan *Weſtzanen* en *Krommenije* eenige Voorrechten gevende, zegt (39): „ Wanneer „ wij of onze Erven *begaafd* zullen worden van „ onzen Lande van Kennemerland, zullen zij „ voor *eenvoudige bede* ons betalen *f* 50 ℔ — „ en zoo wij hooger *begaafd* worden, dan al„ zoo veel meer naar *de grootheid der Bede.*" Waaruit opgemaakt kan worden, dat die Landſtreek reeds op eene bepaalde Bede geſteld was.

Zijn Zoon Willem VI.

Dit werd echter algemeener onder zijn' Zoon Willem VI. Dees ſprak in 't jaar 1411. *van alzulke Bede*, *als ons nu laatst in onze Steden en Landen van Holland gegeven is* (40). Maar nog duidlijker in 't jaar 1413. waar hij zijnen Baljuw van Rijnland bericht, dat alle *zijne Welgeboren Luiden*, overal in *Rijnland*, hem gunſtig

(37) MIER. D. III. bl. 212. No. 2.
(38) Ibid. D. III. bl. 678.
(39) Ibid. D. III. bl. 715. f.
(40) Ibid. D. IV. bl. 176.

Digitized by Google

ſtig gaven den 50ſten penning van alle hunne goederen, maar zoo, dat de *rijkſte Welgeboren* man hem geven zal XX kroonen en niet meer: en beveelt hem de penningen in te zamelen, en dit in rekening te brengen (41). Hertog Jan van Beijeren ſpreekt op 't jaar 1423. van *zijne Bede*, die Hem zijne Stad *Briel* en 't Land van Voorne laatst gegeven hebben (42): en in 't jaar 1424. van zulke *Bede*, als hem *die gemeene Lande en Steden van Holland* gegeven hadden, die hij had uitgeſteld, en nu aan den Baljuw en de Schouten van Kennemerland ernſtig belast intezamelen en hem te Haarlem te leveren; en de onwilligen te gijzel zenden in 's Hage (43). Die Hertog verklaart in 't zelfde jaar, dat de *goede Steden van Holland bij Hem* geweest waren, en hem bewilligd hadden, tot hulpe — in 't bedijken van den Grooten Waard (44), *eenen tuin van elken morgen*, en ſchrijft aan Dordrecht, „ dat hij dit ook meent *te verzoeken aan de Ridderſchap en de Gemeente van den Lande*, om dat daar ook *door te krijgen* — opdat zijn Land met Gods hulp weder bedijkt mag worden." (45)

En ziedaar den weg gebaand tot meer algemeen Verzoek, en tot bepaalde ſommen, die ik aan-

(41) MIER. D. IV. bl. 236. Zij volſtonden dan met deze XX kroonen, en dan werd hun rijkdom niet geſchat.

(42) Ibid. D. IV. bl. 698.

(43) Ibid. D. IV. bl. 08. No. 2.

(44) Dit was de groote Zuidhollandſche Waard, die in 't jaar 1421. op St. Eliſabeths nacht bij 't doorbreken der Dijken geheel onder water geraakt was, en waaruit de Biesbosch achter Dordrecht geboren is: waarvan zie de Kaart, bij VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 468. enz.

(45) MIER. D. IV. bl. 723. No. 2.

Digitized by Google

Onder Philips I. meer algemeen.

aantreffe, zoodra onder Jacoba *Philips van Burgun-die* op 't tooneel verſchijnt. Het eerſte, zooveel ik weet, was bij gelegenheid van 't Oproer in Noordholland, bij *Wagenaar* verhaald (46), toen Philips in 't jaar 1426. tot betaling van zes maanden ſoldij aan de ſoudenieren, die zijne zijde hielden, aan de Hollandſche Steden eene Bede deed van 30000 ſchilden van 15 ſtuivers 't ſtuk, waarin Haarlem zoude betalen 5000, Delft 4250, Leiden 3500, Amſteldam 3000 enz. doch hij liet hiervan eenige Dorpen, (*Aalsmeer*, *Kalſtagen*, *Kudelſtaart*) voor hun aandeel vrij (47), *mits* zij elk daarvoor onderhielden 10 ſoudenieren, en hun gezamelijk 20 *kromſtaarten* daags tot ſoldij gaven. Hierop deed hij nog eene Bede in 't jaar 1427. van 20000 ſchilden, voor 't betalen van twee maanden ſoldij, waarin Haarlem droeg 4622 ſchilden, Delft 3305 enz.; maar eenige Dorpen in Delfland, onwilligheid in 't betalen toonende, werden met eene zware geldboete geſtraft (48).

En meer geregeld.

Ondertuſſchen gaf de Verzoening van Philips met Jacoba, kort daarop in 't jaar 1428. gevolgd, en *de Landzoen* genoemd (49), aanleiding tot meer geregelde *Bedeheffing*. Bij dien Landzoen was bevoorwaard, dat van de *Beden*, die voortaan gegeven zouden worden, gedurende 's Hertogen Ruwaardſchap twee derde ſtrekken zoude tot afloſſing van gemaakte ſchulden, het ander derde deel zoude verdeeld worden tuſſchen *Phi-*

(46) *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 471—474.
(47) MIER. D. IV. bl. 868. No. 1.
(48) WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. III. bl. 480.
(49) MIER. D. IV. bl. 918. b. f.

Digitized by Google

Philips en *Jacoba;* en na afbetaling der ſchulden en lasten, zullen de Beden, die voortaan gegeven zouden worden, gelijklijk elk voor de helft hun aankomen. Hierover viel in 't volgende jaar 1429. een nader Verdrag (50), uit hoofde, dat Jacoba met de haar toebedeelde inkomſten uit Holland niet toereikende, Philips uit dien hoofde onder eenige Voorwaarden haar een *vast* en *vrij Jaargeld* toelegt van 24000 Burgundiſche ſchilden, met nog andere Renten en voordeelen, benevens het haar beloofde aandeel in de Beden.

Hiertoe behoort *de tienjarige bede*, van welke MIERIS dikwils gewaagt (51), en waarvan in 1432. (52) gezegd wordt, *dat zijne Ridderſchap en gemeene Steden van Holland en Zeeland hun die gegeven hadden, overmits der gemeene Landzoene wille*, waarbij de Stad Briele hem opgebracht hadde (doch onder brieven van voorbehoud,) de ſomma van 14100 Hollandſche ſchilden (53). Maar ook moesten hieruit vele opgenomen Gelden betaald worden (54). De En- Een tienjarige Bede.

(50) MIER. D. IV. bl. 942, 944. a.

(51) Hierom genoemd, 1429. MIER. D. IV. bl. 956. f. 988. No. 2. 1003. a. de *bede*, *die onzer liever Zuster van Holland en ons tien jaren lang gegeven is.*

(52) Bl. 1006. No. 1.

(53) Bl. 1006. No. 1. De Heer WAGENAAR D. III. bl. 522. die dit van den Briel als een' Afkoop voordraagt, merkt op, dat men hieruit rekenen kan, hoeveel de grooter Steden hebben moeten dragen. Doch de Briel en 't Land van Voorn droegen gemeenlijk afzonderlijk.

(54) Hierdoor worden verſtaanbaar vele Brieven en Verklaringen, bij MIERIS D. IV. bl. 956. b. v. Philips

Engelſche Oorlog met Philips hierbij oprijzende, waarin *de Hollanders* van ter zijde gemoeid raakten (55), vindt men op 't jaar 1436. gewaagd

was aan de Stede Westwoude voor dienſten ſchuldig *f* 400 ſchilden. Hij bewijst hun de betaling binnen 6 jaren op *die Bede*. Bl. 988. de Steden Haarlem, Delft, Leyden, Amſterdam en Gouda hadden beloofd, de Lijfrenten, die Philips in Vlaanderen en Brabant, en den Heere van Egmond en zijnen Broeder ſchuldig was, te betalen; hij bewijst hun die op te beuren uit *de tienjarige bede*, Hem door de Steden en Dorpen (van Waterland en Kennemerland) gegeven. Bl. 991. *No.* 2. Des Heeren van Egmonds Broeder verklaart daarvoor ſchadeloos geſteld te zijn. Bl. 1003. Hij beveelt aan die van Westzaanden en Krommenije hun aandeel *in die tienjarige bede* ter ſomme van *f* 195: — aan de Weduwe van Graaf Willem VI. uittekeeren, enz.

(55) Ik zegge van ter zijde, maar echter op eene veel ernstiger wijze dan WAGEN. D. III. bl. 525—528. dit voorſtelt, daar de Engelſchen niet *met* 200 *ſchepen omtrent het Zwin zich vertoonden*, bl. 527. maar gekomen waren *met* 4000 *ſchepen binnen de palen van Zeeland in de Wielingen*, en groote ſchade deden in Vlaanderen. 't Is wel waar, de Engelſchen hadden het gemunt op Vlaanderen, en zochten *Zeeland en Holland* voor onzijdig te houden, en daaruit *levensmiddelen* te halen. Doch daar *Holland* en *Zeeland* naast aan den brand zaten, en zij met Vlaanderen onder een' Heer en Vorst waren: wilde Philips ook hunnen onderſtand, of anders eene matige ſomme van 60000 rijders. Met welke moeite nu hij die verkreeg, hoe daarvan in 1437. nog maar 40000 was ingekomen; en hoe de Stadhouder, uit 's Vorsten naam, met de Steden hierover handelde, blijkt breeder uit de MS. *Memorialen van Roſa*, D. II. fol. 137. en volg., beginnende met eene *Memorie, om voirſienicheyt te hebben op die Engelſche, oft ſake wair, dat zij die Maze incomen wouden, off dat zij die Lande van Hollant off van Zeelant tot eniger ſtede beſoecken ſouden willen, hoe men ze dan wederſtaen ſal*

waagd van eene afzonderlijke Bede van 60000 Rijders, die onze Landen van Holland *ons geconſenteerd hebben*, *ter hulpe*, *van onze wapenknechten mede te onderhouden in dezen oorlog tegen de Engelſchen.* Hierin nu had de Abdiſſe van Rijnsburg gegeven *f* 250:- ſchilden, *gelijk*, zegt de Brief) (56) *onze gemeene Baronnen*, *Ridderen*, *Knapen*, *Steden en Landen van Holland ons daartoe geven*; maar die Abdiſſe Pauslijke en andere Brieven van *Vrijdom* toonende, verklaart de Graaf hare ongehoudenheid, en dat die gifte haar tot geen nadeelig gevolg zal ſtrekken. Dit deed hij ook aan den Heer van *Putte* en *Strijen* (57). Het merkwaardige, 't welk bij gelegenheid dier Bede voorviel, kan ik niet met ſtilzwijgen voorbijgaan, omdat het teffens bewijzen zal, hoe nog in dien tijd de Ingezetenen niet *Staatsgewijze* opgeroepen wierden, maar elke Stad en dorp afzonderlijk voor zich, en op ſtraffe van ongehoorzaamheid verplicht waren te verſchijnen. De *Gooilanders* waren ten dien einde in April 1436. opontboden, om *ter Dagvaart* in 's Hage te verſchijnen, of om Gemachtigden te zenden. Het meeste deel der Gooilanders verſcheen; maar die van 't dorp *Hilverſum* bleven achter, en waren 's Vorsten *gebod overhoorig*. Hierop beveelt hij (58) den Baljuw van Gooi-

ſal, — *ende is overdragen bij den Rade*, *Ridderſcip ende Steden van Hollant ende van Zeelant*. — — Die ſtukken van Verdediging en Voorziening zijn zeermerkwaardig, en verdienden wel eene plaats in de *Bijlagen*, op 't jaar 1436. doch zijn te wijdloopig.

(56) MIER. D. IV. bl. 1080. a.

(57) Ibid. D. IV. bl. 1078. No. 1.

(58) Ibid. D. IV. bl. 1075. No. 2.

Digitized by Google

Gooiland, dat hij *den Buren van Hilverſum* nader gebieden zoude *op lijf en goed*, om den volgenden Vrijdag ter dagvaart te verſchijnen, of van hunnen wege volkomen Gemachtigden te zenden *bij ons in den Hage, om ons te antwoorden op deze zaak, en oic op tie overhoerigheyt, die ſij boven andere onſe onderſaeten aen ons bewijſt hebben.* De Bevelbrief zelve is zeer merkwaardig; men leest er in, dat Philips aan den Baljuw „ met zijne opene brieven bevolen had „ te zenden overal in zijnen bedrijve — *om te* „ gebieden alle de *welgeboren lieden en huislie-* „ *den* (59), dat zij bij ons kwamen, *of van* „ hunnen wege Gemachtigden zonden, in den „ Hage te wezen op laatstleden Woensdag, om „ met *onze Edelen*, *Baanritzen*, *Ridderen*, „ *Knapen*, en onze *goede Steden* en onderzaten „ van onzen Lande van Holland ons te antwoor- „ den op onze begeerten, en ons te gunnen en „ toeteſtaan, dat onze *Ridderſchap*, *Steden en* „ *Onderzaten*, elk naar hun beloop en ſtaat, „ gunnen en *conſenteren* zouden." Waarbij gevoegd is het ſcherp beſluit, dat, zoo zij op die nieuwe aanmaning ten geſtelden dage *niet kwamen*, en zijn gebod *overhoorig* waren, hij dit aan hun zoo zoude doen *corrigeren*, dat er een ander *ten eeuwigen dage exempel aan nemen zoude*. Die ongehoorzaamheid werd dan ſterk ge-

(59) Te voren merkte ik de *Huislieden* meer aan als *eijnſchuldigen* of *ſchotboortigen* aan hunne Goedsheeren, niet als *vrije* lieden. Maar dit oorſpronglijke veranderde in twee of drie eeuwen aanmerkelijk, ſedert die zelfde *huislieden* allengskens meer *vrije* lieden wierden, of zoodanige *vrije goederen* bekwamen of aankochten, uit welken hoofde zij nu ook dorpswijze opgeroepen wierden.

Digitized by Google

geſtraft, en 't werd onmiddelijk de zaak van den *Procureur Generaal*, die het Recht des Souvereins en de overtreding der Wetten en Bevelen voor de Rechtbank moest vervolgen. Gelijk ook na gedane *Inwilliging*, wanneer iemand zijn' beraamden aanſlag of aandeel niet op zijn' tijd betaalde, de ſtraffe volgde, waartoe gijzeling en uitwinning het gereedſte middel was. Waarvan hierna nog een woord.

Voorbijgaande het gebeurde in den krijg met de Oosterlingen en Denemarken, in de jaren 1440, 1441. (60); zoo deed Philips, volgens WAGENAAR (61), in 't jaar 1447. op nieuws eene *tienjarige bede* aan Holland, waarin de Staten, zegt hij, *ſchoorvoetende bewilligden*, en hij ſtelde Gemachtigden aan, om de bijzondere *Steden* en *plaatzen* op *een aandeel* te ſtellen; waarover vele Ingezetenen klaagden, en er zelfs een opſtand in 't Noorderkwartier uit oprees. De *Staten* waren hier nog *Ridderſchap* en *Steden*, en 't *ſchoorvoetende* had bijna altijd plaats, vooral in die eerſte tijden. De Heer WAGENAAR brengt tot dit jaar de eerſte zoogenoemde *Quohieren van Verponding*, die men eene Eeuw later in de *Regiſters* van Holland vond (62). Indien hiertoe behoort

(60) Waarvan WAGEN. D. III. bl. 534–546. met de nadere opheldering en verbeteringen, die in dat Verhaal uit de *Memorialen van 't Hof* konden gegeven worden; als mede het gebeurde met *de Spanjaarden* en de daarvoor gevorderde *Beden* in de *Bijlagen* van HEERMAN, bl. 209. enz.

(61) D. IV. bl. 20.

(62) 't Is bij mij bedenklijk, dat hier *aandeelen* van *Verponding* bedoeld worden! Doch zij kunnen ook toen gemaakt zijn over huizen en landen.

hoort de Verdeeling bij VAN LOON (63), waar uit zeker MS. wordt opgegeven *de zetting van der Bede, mijnen Genad. Heere lest gegeven tien jaar lang gedurende;* zoo zoude de geheele jaarlijkſche Bede toen niet meer bedragen hebben dan *f* 55183 ſchilden, welken berekend tegen 30 groot of 15 ſtuivers 't ſchild, omtrent 41390 Hollandſche guldens zouden uitbrengen (64).

Of nu dit dezelfde dan eene andere Bede zij geweest, die in 't jaar 1452. geheven is, doet hier

(63) *Aloude Reg. van Holl.* D. V. bl. 153.

(64) Hierin werd Dordrecht met Zuidholland bepaald op omtrent $\frac{1}{9}$. . . . . 6100.

De andere Steden, Haarlem, Delft, Leiden, Amſteldam, enz. op . . . . 18700.

De Dorpen van Rijnland, elk afzonderlijk, maar te zamen . . . . . 2433.

't Baljuwſchap van Noordwijk op . . 602.

Vervolgens afzonderlijk de Dorpen van Delfland 1016.

Schieland . . . . . 647.

Kennemerland . . . . . 5802.

De Baljuwſchappen van Wijk en Nienburg op 951.

Westvriesland . . . . . 2535.

Waterland . . . . . 2081.

Amſtelland . . . . . 596.

Gooiland . . . . . 503.

Doch de Heer WAGENAAR D. IV. bl. 87. brengt dit tot de jaren 1463. of 1464. Op wat grond wete ik niet. Maar dat zoo zijnde, zie ik niet, hoe die zelfde treflijke Schrijver met zulk eenen ophef dit kan noemen *het opbrengen van zoo zwaare Beden, dat er de goede Ingezetenen zeerdoor gedrukt wierden;* daar alle de Lasten, toen in Holland geheven, geen 50000 guldens in 's Vorſten (thans genoemd *'s Lands*) Schatkiste inbrachten. Waarlijk eene zeergeringe ſomme bij vergelijk van latere tijden; ik zwijge van onze tijden, daar 5 millioenen, dat is, 100 maal die ſomme, voor bijna niets geacht worden.

Digitized by Google

hier niets ter zake. Maar ik vind op dat jaar gewaagd (65), „ dat, alzoo *Ridderſchap, Ede-*
„ *len en goede Steden van onzen Lande* van
„ Holland en Zeeland onlangs toeſtonden *onze*
„ *tegenwoordige Bede* van 10 jaren, met bijge-
„ voegde Voorwaarde, dat, als zijne Landen
„ intuſſchen *in oorlog kwamen, of inbraken* en
„ *bevloeiden*, zij ongehouden zouden wezen,
„ om die bede voorder te betalen; dat de Her-
„ tog hun dit toezeide." Hij deed den Lande op dien zelfden dag (66) nog de belofte, „ dat hij *geene Beden* in zijn afwezen zoude laten vorderen door zijnen Stadhouder of Raden; en 't geen ze in zijn afwezen toegeſtemd hadden, ware *bij gratie*, en zonder vermindering hunner vrijheden en rechten."

De Lasten altijd hooger klimmende, werd hierop in 't jaar 1462. eene nieuwe *tienjarige Bede* geëischt. Hoe hoog zij liep, wordt niet gezegd. Denklijk 60000. Van dezelve gewaagt Philips Zoon en opvolger, Hertog *Karel*, op 't jaar 1472. (67), waar

(65) Zie NOORDKERK, *Privil. van Amſt.* bl. 75.

(66) Den 11 Junij 1452. waarop hij vele andere gunſtige Verordeningen maakte; als onder anderen het Privilegie van niet *te evoceren* buiten 's Lands. dan van vier hoofdzaken, *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 679. *Priv. van Rijnl.* bl. 512. *Amſteld.* bl. 76. Van te zullen vernietigen of herroepen 't geen bij *inadvertentie* tegen Privilegien gedaan of gegeven mogt worden, *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 658. en D. III. bl. 650. Van 't ontlasten van hooge Heerlijkheden van beden, indien zij de bewijzen van Vrijdom kunnen toonen; *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 18. *Privil. van Rijnl.* bl. 515. waartoe ook behoort de vroeger uitſpraak over de Heerlijkheden bij WAGEN. D. IV. bl. 15.

(67) *Privil. van Haarl.* bl. 131.

waar hij der Stad Haarlem op hun verzoek toezegt, dat die Stad in die bede niet meer voor haar aandeel zoude gelden dan Delft en Leiden; ook verzocht Hoorn om mindering (68).

Onder Karel I.

Ik kome tot Karel van Burgundie. Deze werd in 't jaar na 's Vaders dood 1468. in 's Hage met vele pracht ingehuldigd. Bij gelegenheid dier huldiging deed de nieuw aankomende Vorst aan Ridderſchap, Edelen en Steden *eenen zwaren Eisch of Bede van de Hollanders en Zeeuwen* (69). Denkelijk beſtond die bede in het, boven bl. 125. aangehaalde *aurum coronarium*, *'t Huldigingsgoud*, of *den ſchenk ter blijder inkomste*. Deze Bede wordt bij velen zeer uitgemeten. Zien we waarin zij beſtond. Hij vraagde over *Holland* en *Zeeland*, voor den tijd van 7½ jaren in 15 termijnen de ſomma van 532800 Hollandſche ſchilden tot 15 ſtuivers, (dat is, 399600 Hollandſche guldens,) waarin Holland voor zijn aandeel zoude dragen *f* 372800:- of *f* 279600 guldens, Zeeland *f* 160000:— of 120000 guldens, en dus zoude Holland over alle de

(68) VELIUS, *Chron. van Hoorn*, bl. 80.

(69) Zie WAGEN. D. IV. bl. 101. en *Amſteld.* D. I. bl. 156. VELIUS, *Hoorn*, bl. 83, 4. en de daar genoemde Schrijvers. *Hij deed eenen zwaren eisch*, zegt WAGENAAR, „ Hij vorderde 240000 Leeuwen van 30 „ ſtuivers, of 480000 ſchilden van 15 ſtuivers voor „ zich; 32000 ſchilden tot ſpeldegeld voor de Heerlo„ ginne; 16000 tot geſchenken en heuschheden aan „ verſcheiden Dienaars; 14800 tot vervalling der Reis„ en andere kosten. — Dit alles beliep 532800, van „ welken Holland en Westvriesland 372800, Zeeland „ 160000 ſchilden opbrengen moest, in den tijd van „ *vijftien* halve jaren."

de Steden en Landen in twee termijnen jaarlijks opbrengen *f* 37280:—.

Naderhand hebben zeker de gedurige Oorlogen, waarin de krijgszuchtige Karel de Landzaten inwikkelde, en de meer toenemende Landsbehoeften, den Vorst tot meerder en zwaarder Beden gedwongen. Aldus gewaagt Hij op 't jaar 1472. van *f* 500000 ſchilden, nu laatſtelijk *in 't generaal door alle onze Landen van herwaards over toegeſtaan voor de zes eerſte jaren* (70). Dit liep dan over alle zijne Nederlandſche Provincien. Hoeveel Holland voor zich daarin droeg, vinde ik niet aangeteekend. De ſom kan echter niet groot geweest zijn; daar Holland veeltijds maar een derde van Brabant betaalde (71). Verder vinde ik van 't heffen van Bede niet, dan dat bij 't *Groot Privilegie* van Maria, na doode van Karel, Art II. een onthef voorkomt aan de Landen eener Bede van Holland, die zij haren Vader in 't jaar 1475. toegeſtaan hadden; hun voord kwijtſcheldende hun aandeel van *de groote Bede* van 500000 kroonen jaarlijks, door de drie Staten (72) ingewilligd, met alle de achterſtallen en ge-

(70) *Privil. van Haarl.* bl. 130. Deze ſomme was, in 't jaar 1471. te *Abbeville* in Picardie gevraagd tot beſtendig onderhoud van 800 mannen van wapenen, maar niet hooger dan tot *f* 120000 kroonen. Zij ſchijnt dus in 't volgend jaar geklommen te zijn tot *f* 500000:- om meerder *manſchap* te hebben. Zie VAN WYN, *Aanm. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 44, 45.

(71) Bij TROTS, *Legg. Fundam.* p. 14.

(72) Door die drie Staten ſchijnen mij bedoeld te zijn *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, die meermalen aldus voorkomen: ſchoon 't mogelijk is, dat er ook bedoeld worden de *Prelaten*, *Ridderen*, en *Steden*, zoo als die in Zeeland waren.

Digitized by Google

gebreken enz., en eene gelijke kwijtſchelding, Art. III. aan de Stad Dordrecht en Zuidholland der 6000 *klinkaarts* (van 30 groot) Hem jaarlijks en erflijk, bij gemaakte Overeenkomst in 't jaar 1468. toegeſtaan, waarvoor zij voor altijd vrij en ontlast zouden zijn van *alle Beden en Subventien, die in toekomende tijden bij de Staten geconſenteerd mogten worden* (73).

On-

(73) Om dit te verſtaan, moet men 't Verdrag van 1468. bij VAN DE WALL bl. 629. in 't Fransch opgeſteld, Inzien, waaruit blijkt, dat *Dordrecht* met geheel *Zuidholland* in de 10 jarige Bede, onder Philips in 't eerst niet meer betaald hadde dan 6000 klinkaarts van 30 groot; naderhand geheel niets; dat hieruit verſchil gerezen zijnde zij aanboden 4000 klinkaarts, mits zij op 't land, buiten Dordrecht, mogten heffen 2 groot op elk vat bier, 2 groot op elk last zwarte turf; en zij zouden den achterſtal, die *f* 36000:- over 6 jaar beliep, betalen met eens *f* 6000:—. *Karel*, begrijpende, dat zij als onderzaten dezelfde verplichting hadden als de anderen, doch willende zooveel mogelijk inſchikken, bepaalde 1°. dat zij voortaan in de Bede jaarlijks zouden geven *f* 5000 klinkaarts, als voorddurende rente, in plaats der *Aide* (*Bede*) die te geven was. 2°. Voor den achterſtal der *f* 36000:- zouden zij geven *f* 16000:-, of eene Jaarrente nemen van *f* 1000 klinkaarts 's jaars, mits zij alle Hem behoorende Domeinen herſtelden. En hij oorlooft hun hiertoe 3°. voor 12 jaren, en dan tot wederzeggen, uit zijn' naam, in Zuidholland den gemelden *Accijs* te heffen. Dit nu is die ſomme van *f* 6000:—, welke Maria hun §. 3. kwijtſchold, ſchoon erflijk door hun *geconſenteerd*. Wat hierover naderhand met Dordrecht te doen viel, is buiten mijn beſtek. Alleen melde ik, dat, na 't vernietigen van die *kwijtſchelding*, door 't verval van Maria's Privilegien, hierover nog veel te doen viel, zie VAN DE WALL, bl. 698, 702, 748. en eindelijk onder Maximiliaan, in 't jaar 1487. bl. 718. bepaald wierd, dat *Dordrecht en geheel Zuidholland* voor 't vervolg zouden volſtaan *in alle* vol-

Onder de bijzonderheden, die den leef- en regeertijd van dezen Karel 1467—1477. vergezelden, kan men brengen 1°. het gewichtige punt, 't welk in Europa zoovele Veranderingen aangebracht heeft, het onderhoud namelijk van *ſtaande legers* en *beſoldigde* manſchappen, in navolging van Vrankrijk (74), 't welk hem aanleiding gaf, om in 't jaar 1471. alle de Staten zijner Landen in Picardie bijeen te roepen, tot inwilliging van die Bede, waarvan zoo even.

2°. De gedurige oorlogen, waarin hij bijzonder met Vrankrijk in die jaren ingewikkeld was, en waaraan zijne krijgszuchtige geaardheid ook groot voedſel gaf, tot merklijk bezwaar zijner Onderdanen.

3°. Maar hierbij kwam ook de welſtand en toenemende weelde der Landzaten, zoo als zij bij WAGENAAR (75), ſprekende van 's Vorsten Inhuldiging, beſchreven wordt, en als gevolgen der Regering van Philips den Goeden aangemerkt mag worden. Toen toch waren de Rijkdom en Weelde der Landzaten, de pracht en kostbaarheid der kleedinge, zoo onder de rijke ingezetenen, als ten Hove, door den Koophandel zoohoog in top geklommen, dat *Holland* en *Zeeland*, volgens WAGENAAR, den naam dragen mogten van *rijke Landen*, en elders van *'t Land van Belofte* (76).

4°. Men

volgende Beden, voor hun aandeel met een twaalfde deel der geëischte Beden. Waarvan hierna.

(74) Waarvan men ten onzen opzichte zie VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 39. enz.

(75) WAGEN. D. IV. bl. 97—101.

(76) Vergel. VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. IV. bl. 35.

4°. Men zoude hieruit beſluiten mogen *toe* verduring der levensmiddelen: maar het tegendeel was waar. Men leefde toen in een' tijd, dat, door de vermeerderde welvaart onder zijn' Vader Philips alles zeer goedkoop was, en dat met weinig geld veel konde gedaan worden; 't zij dit door de groote waardij van het geld, of den rijken toevoer van alles, en bijzonder van klinkende munt, en de nog meer onkostelijke levenswijze (die toch allengskens veranderde) veroorzaakt wierde. Wat hiervan verhaald wordt, gaat bijna het geloof te boven (77).

Maar ook 5°. viel dit in een tijd, dat de vermenigvuldigde veroorlovingen of *Octrooien*, aan de Steden en Landen, om *Accijſen*, 't zij voor hare eigen behoeften 't zij tot 's Vorsten Bede, te heffen, of dat de verleende vrijheden, om die Accijſen te verhoogen, groote woelingen in de Steden en dorpen aanrichteden, als wier *inningen* en

(77) VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, verhaalt bl. 78., dat, toen Prins Karel, Philips Zoon, *in 't jaar 1464*, bij 's Vaders leven, de Stad Hoorn met zijne *tegenwoordigheid* vereerde, de Burgemeesters op 't *Stadhuis verteerd* hebben *drie ſtuivers*; dat alle ding zeer goedkoop was; dat de menſchen onkostelijk leefden, zich met weinig behielpen; en tot bewijs geeft hij uit de Stadsrekening op, dat Burgemeesters 16 braspenningen aan maaltijd en bier, en 10 ſtuivers aan Franſchen wijn betaalden, toen zij Stadsofficieren kozen: dat zij den Penſionaris tot zijne Jaarwedden betaalden *f* 18:4:—; dat hij van Stadswege reisde naar Avenhorn, voor een halve braspenning (of 5 duiten), en hij van Avenhorn tot Alkmaar een ſchip afhuurde om 2 ſtuivers, toen een ander huurde op Haarlem om 2 ſtuivers. Dezelfde VELIUS haalt hiertoe vele andere Schrijvers en getuigſchriften aan, bl. 79.

en *verpachtingen*, of gelijk anderen, wier *nieuwigheid*, aanleiding gaven tot vervaarlijke beroertens en oproeren, gelijk zoodanigen te Hoorn in 1470. en te Zierikzee 1472. plaats hadden (78), doch welken, met het geen in 't jaar 1492. in Noordholland onder den naam van *Kaas- en Broodſpel* voorviel (79), zwaarlijk geſtraft en beteugeld wierden.

Voeg hier 6°. bij de *ſchatting* van *de Geeſtlijkheid*, die door *Philips* begonnen, maar door *Karel I.* ſterker doorgezet wierd (80). Om 't welk te verſtaan, men ter eener zijde acht moet geven op de pogingen der *Geeſtlijken*, om alles, wat verkrijgbaar en te koop was, aan zich te trekken, en dit onder hunnen *vrijdom van Beden* te begrijpen; waaruit alle die Vorſtelijke Verordeningen ſproten, waarbij verboden wierd, dat geene Geeſtelijken voortaan *vaſte goederen* mogten aankoopen; ook zelf beloften der Vorſten, om hiertegen te waken; maar 't welk op allerlei wijzen te leur geſteld wierd (81); maar waar-

(78) Het Oproer van Hoorn heeft de Heer WAGENAAR D. IV. bl. 122. in plaat afgebeeld. VELIUS bl. 85. ena. verhaalt de zaak nog iets anders dan onze WAGENAAR, en geeft het Octrooi van *Karel* op, waarbij hij, om de Brouwerijen der Stad te bevorderen, een hooger Accijs oorloofde op *de buitengebrouwen bieren; maar* (zegt hij) *'t was den gemeenen man zoo niet diets te maken.*

(79) Ook door WAGENAAR verhaald D. IV. bl. 276. enz.

(80) Men zie WAGEN. D. IV. bl. 149. en VAN WYN D. IV. bl. 37, 49.

(81) Zie hieryan VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 598-602. *Privil. van Amſteld.* bl. 267. b. Vergel. KINSCHOT, *Oudew.* bl. 372. en *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 1470. Hoe

waartegen ter andere zijde moeten in aanmerking komen de billijke pogingen der Landzaten, welken de Bede gaven, om van de Vorsten te verkrijgen eene algemeene *Affchaffing* der *Vrijdommen* van de Geestlijkheid en anderen, zoodat de Bedeſchuldigen onder Karel V. daarna in*willi*ging van Bede deden, onder beding, dat *niemand vrij* (82) zijn zoude. En op die manier geraakten *de Beden* meer algemeen, verſpreidden zich over 't geheele *Volk*, en werden dies meer *Volksgewijze* gevorderd. En hiermede kome ik tot mijne

VIIde of laatſte ſtelling. *Hiertoe was noodig de oproeping van* STATEN *of Volksrepreſentanten; deze Staten maakten, als zoodanig, allengskens een* LIGHAAM *uit van Edelen en Steden; en verkregen hierdoor, 't zij bij beding 't zij bij gunst, zoodanige Gerechtigdheden, als de Vorſten oorbaar achteden hun toeteſtaan.*

Onder Maria. Reeds ten tijde van *Maria*, vertoont zich de ongevoelige overgang van meer perſoneele en plaatzelijke Oproepingen van *Edelen* en *Steden*, tot aanſchaffing van de benoodigde Onderſtandgelden of het toeſtaan van *Beden*, en de langzame vorming tot een *Staatslighaam*, of eigenlijk gezeide Vergadering in een *Lighaam* van Leden, die zaamgenomen voor alle de ingezetenen ſtemden of opkwamen. Dit was wel allengskens, onder haar' Vader Karel I. begonnen; men ſprak toen meer van *Staten*, doch alles nog zonder een zoodanige nader bepaling, als het zich onder Kei-

ſterk hierover velen tegen Karel I. uitvaren, is bekend, doch zie VAN DER SCHELLING, *Tienár.* D. I. bl. 70, 78-82.

(82) WAGEN. D. V. bl. 249.

Keizer Karel vormde. De Gravin Maria aan 't bewind geraakt, maar in een zeerkommerlijk tijdsgewricht, gewikkeld in den oorlog met Vrankrijk, en zeer om geld verlegen, had eene groote Dagvaart van alle hare Landen te Gent beroepen, om over 's Lands toeſtand te raadplegen (83). Hier waren ook de Staten van Holland en Zeeland, *Staatsgewijze*, naar het toeſchijnt, beſchreven (84). Maar 't was er zoo verre van af, dat er als toen van een *Verzoek*, ik laat ſtaan van eene *Inwilliging* van *Bede* inkwam, dat, integendeel de *Staten* van Holland en Zeeland van die Vorstin aldaar verkregen, of, gelijk ſommigen 't noemen, Haar afſtruggelden het bekende *Groot Privilegie*, waarbij zij, onder anderen, Art. 2. en 3. de voormaals, onder Karel haar' Vader, toegeſtane *jaarlijkſche*, nog loopende, *Bede* den Lande kwijtſchold, en de Stad Dordrecht bovendien van het in 't jaar 1468. bedongen *Aandeel* in alle Beden, vrijſtelde. Of zij hiermede de welvaart van de Landen bevorderde, is eene andere vrage. De Landskosten moesten toch, bij het te kort komen van 's Vorſten jaarlijkſche Inkomſten, door Beden goedgemaakt worden. Van hier is 't dan ook, dat na het huwelijk van Maria met Maximiliaan van Oostenrijk, Zij in den oorlog met Vrankrijk en Gelderland ingewikkeld, in 't jaar 1480. van de Hollandſche Staten (*Edelen*, *Steden*, *Landen en Onderzaten*) verzochten, dat zij, om de zware kosten na dode van Hertog Karel goedtema-

De Staten meer Staatsgewijs.

(83) WAGEN. D. IV. bl. 163—165.

(84) 't Is te bejammeren, dat de oorſpronglijke Regiſters van dien tijd meest verloren zijn.

maken, overal eene *redelijke Bede en Precarie*, voor den voorleden tijd, en zekere *jaarſchare* voor 't vervolg inwilligden; beroepende *Zij zich* op de vorige toeſtemmingen onder hun Grootvader en Vader, *Philips* en *Karel*. De *Gedeputeerden der Staten*, ſtemden hierop toe in 80000 klinkaarts, (dat is 60000 guldens) tot 30 grooten 's jaars, voor 8 jaren lang (85), (dus 1480 tot 1487.) en voor 't verledene in eens *f* 160000:-. Doch zij hadden, eer zij toeſtonden, verzocht eenige punten, welken de Vorsten hun toeſtemden, waaronder

1. Bevestiging van vorige Privilegien, ook van dat van *Maria*.

2. Van *niet te evoceren* of te recht te roepen buiten 's Lands.

3. Het ongehinderd varen door de Goudſche Sluis.

4. Het laten maken van eene nieuwe Vaart door Holland (86).

5. Betaling der Beden in de thans loophebbende geldwaarde, enz. (87). Hiermede werd al-

(85) Bij VAN DE WALL bl. 698. in een Accoord met Dordrecht over de Bede wordt geſproken van 10 jaren, te beginnen met 1 Jan. 1478. doch dit kan Dordrecht alleen raken; welke Stad in 't jaar 1487. (bl. 718.) bedong, dat zij met Zuidholland niet meer in alle Beden zoude geven dan een twaalfde deel. Zie nader bl. 748, 761.

(86) Dit 3de en 4de Art. zag denklijk op de Vaart van den Leidſchen Dam, waarover naderhand tuſſchen Steden en Steden zooveel te doen viel.

(87) Men vindt dit alles in 't Privilegie van 1480. den 26 Mei, geboekt in de *Privil. van Amſtelâ*. D. I. bl. 85. van *Leiden* bl. 384. van *Haarlem* bl. 149. *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 675. Vergel. WAGEN. D. IV. bl. 190.

Digitized by Google

alles in dien tijd goedgemaakt tot het jaar 1487. Toen verliepen er 8 jaren, dat er van Holland geene Bede geëischt of gegeven is (88), en dus tot aan 't jaar 1494., hoewel WAGENAAR (89) op 't jaar 1491. gewaagt van een' aandrang om twee gouden Andriesguldens te heffen op elk huis (90).

Welke pogingen Maria's Opvolger, Philips II. in 't jaar 1495. aanwendde, om de vervallen zaken der Geldmiddelen, en 't verloop *zijner Domeinen en Inkomsten* uit dezelve te verhelpen, leert ons het meermaal genoemd *Edict van Reformatie* van den 6 Mei 1495. Maar ik vinde verder niet van eenige buitengewone Bede van Philips, dan alleen, dat Hij in 't jaar 1505. naar Spanje zullende vertrekken, (waar hij 't volgende jaar ſtierf) tot die reis eene geldleening, geene Bede, deed volgens WAGENAAR, waarvoor hij zijne Domeinen in Holland bezwaarde, en de Steden, niet in ſtaat, om de penningen voor dien verkoop optebrengen, octrooi verleende tot het heffen der ſommen, die zij te kort kwamen, bij leening van *de Ingezetenen tegen den penning zestien* (91). Onder Philips II.

Na-

(88) Dit vind ik met uitgedrukte woorden in een Octrooi van 1501. bij KINSCHOT, *Oudew.* bl. 394.

(89) WAGEN. D. IV. bl. 274.

(90) Ik ſpreke hier niet van de ſchielijke afzetting van de Munt, die WAGENAAR bl. 260. als eene nieuwe en ongehoorde zaak aanmerkt, en als de waarſchijnlijke oorzaak van de kort daarop gevolgde beroertens; noch ook van de nieuw ingevoerde Accijſen, bl. 304.

(91) Onze treffelijke WAGENAAR D. IV. bl. 328. verhaalt dit op zijn manier, dat zij *de Graaflijke Domeinen moesten koopen.* Hij beroept zich op BOOMKAMPS *Alkmaar* bl. 48. waar 't *Octrooi* dier Leening is, waarin

Onder Karel II.

Nadat Karel II. zijnen Vader opvolgde, noodzaakte niet alleen het meerderend Geldgebrek in 's Vorsten Kasſe, waarvan WAGENAAR (92), maar ook de vergrooting zijner Staten dicht en bij Holland gelegen, door aankoop van die Landen, en ook zijne aanhoudende oorlogen met Vrankrijk, dikwils en meer dan te voren, om toevlucht tot *de Hollandſche Staten* te nemen.

Om een denkbeeld van den koop van Landen te geven, zal ik alleen ſpreken van Vriesland en 't Sticht.

Bij gelegenheid van den *aankoop* van het Gewest Vriesland, waarvoor hij de ſomma van *f* 350000:— Rijnsguldens beſteedde (93), verhaalt WAGENAAR (94), dat, om die penningen te vinden, Holland belast is geworden met eene nieuwe algemeene *Verponding* over *Huizen* en *Lan-*

in hij ſpreekt van *de laſten en koſten voor 't Land*, van zijne *reis naar Spanje*. Hiervoor had Alkmaar aan Domeinen aangekocht voor *f* 400:—, te losſen tegen den Penning 16, en dus met *f* 6400:—, maar de Stad had zooveel penningen niet bij de hand; hij oorloft hierom dat geld bij *leening* van *de Stedelingen* te vragen. En de Stadsbeſchrijver merkt er bij aan, dat men er uit zien kan, dat de Inwoners rijker waren dan 's Lands Kasſe. Over de Domeinen ſprak ik reeds vroeger. En Philips was geheel niet voor dat *verkoopen*.

(92) Zie hem over dat geldgebrek en de ſlechte ſtaat der Geldmiddelen des Lands, (verſta van 's Vorsten Kas, en niet van de Beurzen der Ingezetenen,) op 't jaar 1506. D. IV. bl. 342. op 't jaar 1513. bl. 375. op 't jaar 1518. bl. 411.

(93) Waarvan men zie de *Koopbrieven* en betaling der ſommen, 1515. SCHWARZENB. *Charterb. van Friesland*, D. II. bl. 302—322, 365, 366.

(94) D. IV. bl. 391.

Digitized by Google

Landerijen, en dat er een *Hoofdgeld* van alle gegoede Ingezetenen geheven werd (95). Hij merkt er bij aan, dat in gansch Holland toen niet meer waren dan 200030 morgen lands, 45000 huizen, en 172000 perſoonen, die in de Belasting droegen; dat de overige Landen en Huizen behoorden aan Kloosters of Godshuizen, en dat de verdere Ingezetenen Geestelijken of Onvermogenden waren. Doch die Verponding geſchiedde niet, om den koop van Vriesland; en de Verponding zelve was niets nieuws (96). Om de beide Stichten, Utrecht en Overijſsel machtig te worden, werd Holland voor zijn aandeel verzocht alleen, om eene *Verzegeling* van Renten ter ſomme van *f* 5000:—, en de Keizer zoude den Bisſchop eene jaarlijkſche inkomste uit zijne Schatkiste voor zijn leven toeleggen (97).

De Heer WAGENAAR, meermaal gewagende van den ſlechten ſtaat der geldmiddelen en 't geldgebrek onder Karel II. (98); waartoe de gedurige oorlogen onder Hem met Franſchen, Engelſchen, Gelderſchen veel aanleiding gaven (99); verhaalt echter zelve bij zekere gelegen- Beden onder Keizer Karel.

(95) 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2047. Van dit Hoofdgeld vond ik geen klaar beſcheid.

(96) Dat om dien *koop* de *Verponding* niet gevorderd is, zie men bewezen bij M. VAN DER POT, *Academiè-Verhandel.* D. I. bl. 300. enz. die ook aldaar den oorſprong der *Verpondinge* beter opgeeft. Zij was toen niets nieuws, maar alleen een nieuwe of andere ommeſlag en verbetering van vroeger *Quohieren.*

(97) WAGEN. D. IV. bl. 479.

(98) Zie op de jaren 1506. 1513. 1518. WAGENAAR, zoo even aangehaald (92).

(99) D. V. bl. 18.

Digitized by Google

genheid (100), dat Karel, bij zijne *blijde Inkomst, van Holland niets geëischt hadde van de Staten.* Ook merkt hij op 't jaar 1531., uit de *Registers* van Holland aan, dat de Hoogſte Bede, die ooit het Land, tot nog toe, had opgebracht of toegeſtaan, geweest was *f* 80000: — 's jaars; zeker! eene kleine ſomme! Toen Margareta de Landvoogdes in 't jaar 1525. van de Staten eene Bede vraagde van *f* 100000: — tegen de Gelderſchen, wier oorlog en verwoesting onder Maarten van Rosſem in onze Geſchiedbladeren zoo bekend is, liet zij zich vergenoegen met *f* 80000: — (1). Die zelfde werd daarna meermaal gegeven in de jaren 1526. 1530. 1531. 1536. en later (2).

Ook buitengewone Beden.

Dit nam niet weg, dat bij buitengewone gelegenheid ook buitengewone Aanvrage om geld, of *extraordinare petitien*, gedaan, of dat de gewone door buitengewone of tusſcheninvallende Beden vervangen wierden (3). Zoo werd in 1529. (4) eene Bede gedaan aan alle de Nederlanden, tot 's Keizers huwelijk, tot de geboorte zijns Zoons, en tot zijne uitreize naar Italie, alles bij een; waarin Holland voor zijn aandeel zoude dragen *f* 100000: — in zes jaren, en nog *f* 80000: — tot ſoldij en opmaking van 't Slot Vredenburg te Utrecht: welke toegeſtaan wierden. Ook werd ſedert 1530. in Holland de Bede meest *op 6 jaren* ingewilligd, welke hierom be-

(100) D. V. bl. 17.
(1) WAGEN. D. IV. bl. 452.
(2) Men zie WAGEN. D. IV. bl. 461, 473, 501. D. V. bl. 148, 162.
(3) HEENEMAN, bl. 96.
(4) WAGEN. D. IV. bl. 506.

Digitized by Google

bekend is op den naam van de *zesjarige Bede*. Alleen bewilligden de Staten van Holland in 't jaar 1540. aan Karel ook voor 6 jaren *f* 100000:- (5). Doch de Franſche en de Gelderſche Oorlog al zwaarder drukkende, drukten ook de Belastingen meerder. De nood prangde zoozeer, dat, toen er in 't jaar 1542. (6) eene nieuwe Bede van *f* 80000: — en van *f* 60000: — geſchiedde, de Staten gereedelijk daarin *bewilligden*, maar met bijkomend verzoek, om *de penningen* alleen te gebruiken tot *verdediging van Holland* — tegen *Maarten van Roſem*. „ De *f* 60000: — wil- „ den ze gaarn geven, en nog meer daartoe „ (zegt WAGENAAR) zelfs van twee Koeien één, „ zoo de Landvoogdes Holland daarmede van „ branden en brandſchatten bevrijden kon. *Dus* „ *ſprak men*, terwijl de vreemde knechten op „ de grenzen lagen. Doch toen dezelven naar „ Brabant vertrokken waren, wilde men in de „ *f* 60000: — niet bewilligen. Aanmerkelijke woorden zeker! die (ſchoon de Staten eindelijk toeſtemden), aantoonen, dat eene kwaal van latere tijden ook toen plaats hadde, dat, als 't gevaar geweken of verwijderd was, de drift tot opbrengen mede verflaauwde.

Ik ga andere Opbrengſten onder Keizer Karel voorbij. Dezelven waren zeker zoo groot niet, als onze Schrijvers ze wel opgeven. Ten minſte niet tot aan 't jaar 1542. (7), toen zij hooger klom-

(5) WAGEN. D. V. bl. 187.
(6) Ibid. D. V. bl. 225, 227.
(7) Dit getuigen de Staten zelve op 't jaar 1556.; bij hunne klacht over den Vrijdom der drie *groote Heeren, Orange, Egmond, en Hoorn*, zeggende: dat *hin-*

klommen. Van dit hooger klimmen zal ik maar een voorbeeld aanhalen, omdat het met eene bijzondere omſtandigheid vergezeld ging. Namelijk in den nieuwen oorlog met Vrankrijk, die van 1552. voordduurde, deed Karel eene groote Bede over alle zijne Nederlanden, en daarin voor Holland alleen *f* 300000:—. Hierover waren de Staten zeerbezwaard. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en Amſteldam, wilden wel komen tot inwilliging van *f* 200000:—, waarvan de helft zoude moeten gevonden worden *uit de Schildtalen*, en de rest uit eenen tienden penning op *de vaste goederen*, die zij rekenden dat omtrent *f* 150000:— zoude opbrengen. Na veel raadplegens kwam men tot eenparigheid om te bewilligen in de ſom van *f* 250000:—, *en 't* ſlot was, *bewilliging in de volle Bede* van *f* 300000:—, die uit den 10den Penning op de vaste goederen enz. zoude geheven worden. Doch het bleef hier niet bij; de Graaf vorderde nog in 't zelfde jaar *f* 200000:—, en die ging ook door, *bij eenparige bewilliging*, *en werd bij verkooping van Los- en Lijfrenten gevonden* (8). Maar wat laat nu de Heer WAGENAAR hier onmiddelijk op volgen? *Dat de Staten*, *heimelijk*, *en door de twee-*

nen denzelven tijd [tot 1542.] *geen groote exceſſive Beden van die van Holland geëischt zijn*, *doordien de laſten van den Oorlog als toen zoo zwaar en laſtig niet zijn geweest*, *en de Beden — bij de ordinaris wegen*, *als bij de Schildtalen*, *gevonden zijn.*

(8) WAGEN. D. V. bl. 381—384. Hiertoe werden ook alle onwilligen, en die vrijdom voorgaven, *bij executie tot voldoening genoodzaakt*, volgens bekomen verlof. WAGEN. bl. 383. Vergel. VAN DER GOES, D. III. bl. 445. 466. en VAN WYN, *Aanm. op* WAGEN. D V. bl. 88.

Digitized by Google

tweede hand, ten zelfden tijde, door den Ontvanger wisten aftelosſen eenige oude Schuldbrieven; en zij deden dit heimelijk, opdat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in ſtaat was, om ſchulden aftedoen (9). Men ziet hieruit, hoe kwalijk men overal op den voorgrond plaatst *de zwaarheid der Beden*, zonder even zoo veel te gewagen van den bloeienden ſtaat, waarin deze Landen zich toen bevonden! Ik voege alleen hierbij deze volgende opheldernde aanmerkingen. Aanmerkingen.

1°. Dat, ten zijnen tijde, daar de nood meer algemeener wierd, en deze zich over alle de Gewesten even zeer uitſtrekte, de Beden daarom ook algemeener over alle de Nederlandſche Gewesten zich verſpreidden, en in eene ſom gevraagd wierden, waarin dan elke Provincie, ook Holland, op zijn aandeel geſteld wierd; 't welk vooral plaats begon te grijpen, nadat de Keizer, als Heer dezer Landen, door middel van 't *Augsburgſche Verdrag*, in 't jaar 1548. alle zijne *Nederlanden* onder den *Burgundiſchen Kreits* tot één Lighaam vereenigde (10), waaruit eerst naderhand voordſproot de Oproeping of Dagvaart van alle zijne Gewesten, of zoogenoemde *Staten Generaal*, 't zij te *Gent*, *Brusſel*, of elders. Dus vergaderde Karel zelf in 't Land gekomen in 1°. Over den oorſprong der Generale Staten.

(9) Zie WAGEN. bl. 384. en VAN DER GOES, D. III. bl. 436.

(10) Men zie van dit Verdrag WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* D. V. bl. 310. VAN LOON, *Leenroerigheid van 't Graafſchap van Holland*, H. IV. bl. 297. maar vergelijk KEMPENAAR, Diſſert. *de Sanctione pragmatica Caroli V.* te Leiden verdedigd.

in 't jaar 1531. alle de Staten te Brusſel; deed daarop (11) onder anderen aan Brabant eene Bede van *f* 1200000:-, aan Holland van *f* 600000:- in *zes* jaren, en dieshalve *f* 100000:- in 't jaar, waarvan een derde zoude dienen tot losſing van Renten; een derde tot het Krijgswezen; een derde tot onderhoud van zijnen ſtaat. Men *wilde* toen maar voor 4 jaren, en *f* 80000:— geven, mits intusſchen geene nieuwe Bede gevorderd wierde. In 't jaar 1536. wanneer de Vloot tegen Denemarken gereed lag, beriep de Landvoogdes alle de Nederlandſche Staten te Brusſel bijeen (12); vorderde voor 't Hollands aandeel *f* 120000:— eens; en een gewone Bede van *f* 100000:— 's jaars, voor 6 jaren. Zij kwamen, naar 't ſchijnt, vrij met *f* 80000:— eens, en *f* 80000:— jaarlijks voor *6 jaren*. Men ziet in 't voorbijgaan hieruit mede, dat *de Staten van Holland* ook naar elders, buiten hun gewest, werden opgeroepen.

2°. Verzegelingen zijn geene Beden.

2°. Mijne tweede Aanmerking is, dat men de *Beden* niet moet verwarren met het verzoek van *Verzegelingen van Renten*, waarvan toen en reeds vroeger dikwils gewaagd wordt: WAGENAAR (13) drukt dit dus uit: „ Uit 's Keizers „ naam waren — in Holland — wederom Be„ den gedaan, waarſchijnlijk om uit dezelve een „ gedeelte der kosten zijner reize te vinden. De „ Graaf van Hoogſtraten [Stadhouder] de Sta„ ten — beſchreven hebbende, begeerde, dat „ *zij*

(11) WAGEN. D. V. bl. 15.
(12) Ibid. D. V. bl. 116. Vergel. bl. 130–136. 216. 239.
(13) D. V. bl. 9.

„ zij den Keizer hunne zegels leenen zouden,
„ om voor de 9 termijnen (14) der ingewilligde Bede van *f* 100000 kroonen Renten te
„ verzegelen tegen den penning 16, ten laste
„ des Keizers, die de Renten jaarlijks voldoen,
„ en de hoofdſom met het gene van de Bede
„ van tijd tot tijd inkomen moest, wederom losſen zou. En verzocht hij voorbetaling van
„ de helft der Bede, tot verſterking van 't
„ Slot Vredenburg." Deze Verzegelingen waren meer Verbandbrieven, of zoogenoemde *Obligatien*, waarbij Geld op Rente genomen wierd, en waarvoor de Vorst goed ſprak, of zich verbond; waarom WAGENAAR 't noemt *ten laste des Keizers*, voor wien de Steden, b. v. *f* 1000 guldens op Rente nemende, tegen den penning 16 te losſen, hierop ontvingen *f* 16000:-. Dit deden de Steden ook voor zich zelven, onder uitdruklijk *Octrooi* der Vorsten (15). De Voorbe-

(14) Dit was de 6 jarige Bede van *f* 80000:—, die in 12 termijnen loop had. Men zie van zulke verzochte Verzegelingen meer bij WAGEN. D. V. bl. 10. 117. 230. 257.

(15) Doch dit Werk van 't verkoopen van Renten, of opneminge van Geld op Renten, werd eindelijk zoo algemeen, en was zoo vol van misbruiken geworden, dat Keizer Karel hieromtrent, en nopens vele andere ingeſlopene misbruiken, zich genooddrukt zag om eene algemeene Voorziening te doen. Waartoe behoort het bekende *Plakaat* van 1515. en de nadere Verklaring van 1518. op 't *ſtuk van de Renten*, *geadmortiſeerde Goederen*, *Verpondingen*, *Schildtalen*, *Beden*, *Accijſen*, enz. in 't *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2047. 2052. Bij dit Plakaat werd ook orde geſteld op *de ongeamortiſeerde goederen*, dat is, zoodanige Goederen, die door de Geestelijken en Kloosters, buiten Vorstelijke Vergun-

betalingen waren ook geene nieuwe *beden*, maar alleen vervroeging van de loopende of nog niet vervallene termijnen.

3°. Verpondingen zijn geene Beden.

3°. Mijne derde aanmerking is! Men moet de wijze van Heffingen, of de opgave der Middelen, om onder de Ingezetenen de vereiſchte en ingewilligde Gelden te vinden, in dien tijd niet verwarren met de ingewilligde Beden zelve. Dit is eene verzinning veler Schrijveren ten aanzien der *Verpondingen*. Dit leeren we uit het gebeurde in 't jaar 1552. toen bij den nieuw ontſtanen zwaren oorlog met Vrankrijk de Landvoogdes den Algemeenen Staten (16) te Brugge eene Bede doende, waarin Hollands aandeel zoude zijn *f* 200000:—, de Staten denklijk overtuigd van de noodzakelijkheid, daarin wel toeſtemden, maar verlegen waren over de Middelen, waaruit zij die ſomme vinden zouden; terwijl de Edelen bij die gelegenheid zeiden, *dat er vier middelen waren, bij welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden*, 1°. *bij de Schildtalen*, 2°. *bij den Impost*, 3°. *bij 't Morgengeld, en* 4°. *bij den tienden penning* (17).

Maar 't middel.

Het eerſte middel waren dan *de Schildtalen*. En

ningen waren aangekocht en ingelijſd; doch welken in de Belastingen ook moesten gelden, met bevel van voortaan geene Kloosters en Godshuizen te ſtichten of te begiften, dan bij zijne en 's Bisſchops toelating; waarbij te gelijk aan de Steden, tot wering van abuizen, verboden werd, om zonder uitdrukkelijke toeſtemming hooger of meerder Accijſen van de Stedelingen te heffen, enz.

(16) WAGEN. D. V. bl. 371—375.

(17) Vergel. VAN DER GOES, D. III. bl. 174. en HEENEMAN, bl. 117.

En dit was de meest gewone weg, tot dat dit middel allengskens niet meer toereikte (18). Onder welke benaming de Verpondingen 't meest begrepen werden (19).

Zoo

(18) Zie VAN DER GOES, D. IV. bl. 383.

(19) Van deze VERPONDING is eene ſchoone Academie-Verhandeling van den Heer M. VAN DER POT, D. I. bl. 235. en volg. Wat over de *Verponding*, en derzelver nieuwe *Verdeeling*, vooral onder Karel II. is te doen geweest, tuſschen de Steden van *Zuid-* en *Noordholland* en over *hare Aandeelen*, reeds van 't jaar 1494. af, en hoe eindelijk onder Karel II. in 't jaar 1515. alles ten einde gebracht is, zulks is nog nimmer in 't ware licht geſteld. *Philips de Schoone* had in 't jaar 1494. bij zijne Huldiging beloofd: hij zoude trachten het Verſchil in der minne bij te leggen, en anders *partijen in Juſtitie hooren*. Dit laatſte geſchiedde, en alle de *Proceſſen*, hierover gevoerd, worden in 't breede verhaald in een Handſchrift, onder mij berustende, genoemd: „ Register van 't gene dat gedaan, gebeſoi-„ gneerd, geſolliciteert, gerracteert ende geordonneerd „ is in diverſe Dagvaarden ende bij ordonnantien, ſen-„ tentien, appoinctementen van onzen Genad. *Heer* en-„ de zijnder Genaden *Raad*, vuyt crachte van appel-„ latien, Proceſſen, ende anders in die saicke van de „ *Verpondinge ofte vernyeuwinge van den ſchiltalen over* „ *Holland ende Vriesland*, beginnende van der tijdt „ dat Meester *Floris Oem* van Wiingaerden in die Ste-„ de van Dordrecht aangenomen is te wezen Penſiona-„ ris der voorſz. Stede, te weten in de Maand van „ November in 't jaar XVc. ende derthiene — —." Dit merkwaardig ſtuk kan aangemerkt worden als een afzonderlijk *Register* van Vergaderingen, door Dordrecht met zijne Volgelingen, tegen de andere Steden van Oud Noordholland en de Edelen gehouden ſeder 1513. tot 1518., beſchreven door *Floris Oem*, als Penſionaris van Dordrecht, niet in hoedanigheid als *Advokaat van 't Land*, die als toen was Mr. *Aalbert van Loo*, wiens *Register van Dagvaarden*, volgens DE RIEMER, nog te

Ook niet de Accijſen.

Zoo ook moet men die *Beden* niet verwarren met de bovengenoemde *Accijſen*, noch met de *Morgengelden*, noch met den *Tienden Penning*, die enkel de middelen waren, om de gevraagde Gelden te gereeder of te gemaklijker te vinden, of om voor der Staten of Steden afzonderlijke behoeftens te zorgen, niettegenſtaande de Keizer en zijn Zoon Philips bij 't vragen der Beden er naderhand wel eens bijvoegden, met wat middelen, 't zij van *Accijs*, *Tienden Penning* of *Morgengelden* zij oorbaar dachten de Beden intevorderen. De Steden hadden reeds vroeg (zie boven bl. 160.) van de Graven oorlof gehad, om Stedelijke *Accijſen* te vorderen; nimmer echter was er *Landsaccijs* gevraagd; dezen oorloofde eindelijk de Keizer, en naderhand de hefſing op Koning Philips naam gedaan wordende, kreeg hij hiervan den naam van *'s Konings-Accijs* (20). Ook waren die *Accijſen* zoo zwaar niet (21),

Van

zoek is, maar als 't afzonderlijk belang van *Dordrecht* en *Zuidholland* tegen de overige *Staten* voorſtaande, die daarvan een geleidelijk verhaal doet, en alle de ſtukken, hiertoe betreklijk, invoegt: meenende Dordrecht, dat hetzelve in zijne aandeelen niet meerder *geſchat* moest worden dan één twaalfde, terwijl de anderen van die Stad en omtrek vorderden één negende in de Opbrengſten.

(20) Dus ſtelde Karel 1536. den Staten voor, om de penningen te vinden door algemeene Accijſen; maar laat het vinden van een *beter middel* aan *de Staten*, WAGEN. D. V. bl. 133. Zie verder bl. 257. 258. 264. 300. 342. 420.

(21) Men leest bij WAGEN. D. V. bl. 342. dat de Keizer eene vloot van 24 oorlogſchepen tegen de Schot-

ten

Van de heffing van 't *Morgengeld*, als eene oude wijze van *Ommeſlag*, valt minder te zeggen, dan alleen, dat dezelve meer ſchijnt gediend te hebben, tot vervulling van de benoodigdheden, welke *Staten* en *Steden* voor zich zelven hadden, en tot welks aanvulling de Staten, van den Vorst oorlof gevraagd hebbende, vrijheid verkregen, om zoogenoemde *Gemeene-Landsommeſlagen* te doen tot onderhoud van dijken en dammen, tot het betalen van hunnen Advokaat en Schrijfbedienden, tot het doen van *geſchenken* aan 's Vorsten Ambtenaren, tot betaling van opgenomen Renten en Hoofdſommen, 't welk alles niets gemeens hadde met de Beden, en 't welk ook eerst plaats kreeg, nadat de Staten zich tot *een vast Lighaam* gevormd hadden (22). Noch de Morgengelden.

Wat den *Tienden penning* betreft: en de verſchillende *Voorwerpen*, waarop hij gevraagd of ge- Noch de Tiende penning.

ten uitrustende, het in Holland benoodigde geld vond uit eenen door de Staten bewilligden *Accijs* van 5 duivers op 't *Aam Wijn*, dat is 12 duiten op 't Anker, waartoe de Staten, volgens WAGENAAR, noode kwamen.

(22) Van deze *Gemeenelands Ommeſlagen*, en hun verſchil van de *Vorstelijke Beden*, zie mijne *Elementa Diplomatica*, §. 1023—1029. VAN DER POT, bl. 271. en breeder behandeld bij TH. W. VAN ALPHEN, Diſſert. Leid. 1792. *Selecta quaedam Juris publici et privati*, Cap. 3. p. 51. welk Hoofdſtuk handelt *de eo quod olim ſub Comit. Holl. Juris fuit circa veterem Tributi Speciem, Belgice de Gemeene Lands-Ommeſlagen dictum*. En hiertoe ſchijnt mij te behooren 't *achterwezen van 's Hollands Staten*, (niet van 's Vorsten Schatkiste). bij WAGENAAR D. V. bl. 275. 't welk men zocht te vinden uit *de Gemeene Landsommeſlagen*. Voeg hierbij VAN DER POT, bl. 253, 254.

geheven wierd, hierover leze men de onder aangehaalde Schrijvers (23). Men zal daaruit zien, dat dit middel reeds in de jaren 1542. 1543. 1552., 1553. bekend, en bij Vorst en Staten dan eens aangenomen, dan eens afgewezen is: zoodat in 't jaar 1552. (24) de Edelen, ſprekende van dat middel, zeiden, *dat men de Collectatie bij den Thienden Penning behoorde te reſerveren tot een refugie en uitterſte noodt.* De latere vordering van den Hertog van Alba van den *tienden penning* van de prijswaarde van *verkocht wordende losſe goederen*, en den *twintichſten* bij 't verkoopen van *vaste goederen*, was dan op zich zelve geen zoo vreemde noch zware eisch, als de zaak wel eens wordt voorgedragen; maar de manier, waarop hij die belastingen, zonder behoorlijke bewilliging der Staten, wilde *invorderen*; en de geweldige handelwijs, die dezelve vergezelde, maakten dien tienden penning, in 't hevig barnen der opgerezen twisten, zoo gehaat, dat te recht elders gezegd wordt, dat de Nederlanders liever alles wilden geven, zoo zij maar *den tienden penning* niet betaalden; omdat zij niet gedwongen wilden worden (25). *Doch* hiervan ſtraks nog een woord. Alleen voeg ik hierbij, dat de 10de penning onder Karel geheven is van de Inkomſten, en de Koopmanswinſten,

(23) HEENEMAN, bl. 124. WAGENAAR zelf D. V. *bl.* 239. 244. 257. 285 287. 382. 386.

(24) VAN DER GOES, D. III. bl. 174.

(25) Dus drukt zich ergens zeerkrachtig uit de geleerde HUGO DE GROOT. Zie van de zaak zelve VIGLIUS, Comment. *de Decimo Denario*, apud HOYNCK VAN PAPENDR. *Anal. Belg.* D. I. p. 287. BOR, *Nederl. Ber.* B. V. fol. 205. verſo. SLINGEL. D. I. bl. 29.

Digitized by Google

ſten, en dat WAGENAAR verhaalt (26), dat die *tiende penning* zoo weinig had opgebracht, dat van de Koopmanswinſten over 't jaar door de Ontvangers niet meer dan 1200 guldens in rekening gebracht was, en in eene Stad als Haarlem door maar zes kooplieden betaald was *f* 89. 4 ſt., en van alle de Huishuren in Haarlem voor den 10den penning opgebeurd was *f* 931. 4 ſt.

4°. Mijne vierde aanmerking raakt het verzwaren der *Beden*. De Heer WAGENAAAR (27) maakt, bijna op 't einde der Regering van Keizer Karel, en met reden, eenige aanmerkingen over dit verzwaren, en zoekt de oorzaak in den *toenemenden Rijkdom van Holland*, *door Koophandel en Zeevaart*. Dit ſchetst hij kort en krachtig. Maar men kan er bij aanmerken, dat de toenemende *Rijkdom*, in het dragen der Beden, zelfs van verzwarende Beden, wel meer gemak aan de Ingezetenen verſchafte, maar daarom geen' grond of recht gaf, om de Beden te verhoogen, indien er geen andere of meer dringende oorzaken waren. Maar hoe vele oorzaken kunnen hier niet bijgevoegd worden, die reeds boven aangeſtipt zijn, gelegen in de verminderde Geldwaarde, waardoor men twee Eeuwen vroeger voor *f* 10000: — of *f* 20000: — kocht, het geen in de XVIde Eeuw *f* 100000: — of *f* 200000: - gelden moest (28); gelegen voords in de veranderde wijze van 't voeren van *oorlog*, vooral te Lande, in 't beſoldigen van *ſtaande Legers;* in de *benoodigdheden* van *Zeeverdediging;* 4°. Redenen der verzwaarde Beden.

(26) D. V. bl. 286.
(27) WAGEN. D. V. bl. 407. a. 1554.
(28) Vergel. BEENEMAN, *Graaflijke Beden*, bl. 96.

Digitized by Google

ging; in den aanbouw van *Zeeſchepen;* in hunne aanmerkelijke vergrooting; in het uitvinden van buskruid, en de daaruit ontſtane verzwaring en kostbaarheid van ſchietgeweren, kanonnen en ander geſchut; in den aanleg van Magazijnen, zoo voor Land- als Zeemacht; in hoogere beſoldingen, vermeerderinge van Ambtenaren, en Gerechtshoven: welk alles den Vorsten zoo kostbaar viel, dat het ſomtijds eer te verwonderen is, dat de Landzaten, met zulke kleine toelagen zoovele Behoeftens beſtrijken konden, vooral, wanneer men de reeds toen geweldig verzwaarde *Beden* of *Aides* in het Koningrijk van Vrankrijk hiermede in vergelijking brengt (29).

En

(29) De bekrompenheid van den Tekst voor *dit* IVde Deel duldt niet dit in 't breede aantewijzen. Ik zal hiervan alleen uit den Heer MALLET, *Comptes rendus de l'Adminiſtrat. des Financ. du Roy* — eenige weinige trekken opgeven. Na 't uitdrijven der Engelſchen van 't vaste Land, bewilligden de Staten Generaal van Vrankrijk aan Koning Karel den VII., die in 1422. begon te regeren, eene jaarlijkſche *Aide* of *Bede* van 2 millioen, die van den Lande zou geheven worden bij *Taille*. Onder zijn Zoon Lodewijk XI. wierd die verhoogd tot *f* 4,700000: —, en eene Eeuw daarna ſteeg zij tot *f* 31,600,000: —, eene Eeuw later, na 1600., rees zij tot *f* 42,000,000: —, en in 't jaar 1715. was zij geklommen tot *f* 45,500,000: —. In ſommige Provincien van Vrankrijk liep *de ſchatting over het goed* van Edelen of Onedelen, die het bezaten (*taille reëlle*), in anderen was zij *perſooneel;* en moesten alle *ongeprivilegeerde* Onedelen die naar hun goedbezit betalen. De verpachting der *Aides*, die onder Henrik IV. liep op *f* 500,000: —, was eene Eeuw later *f* 20,000,000: —, dat is 40 maal hooger. Die werden nog drukkender, ſedert *de verkoopbaarheid der Ambten*, en de *Aſſignatien* of *Verzegelingen van Renten* op *de Staatsinkomſten*. Van welke twee de Schrijver het eerſte als een der nadee-

Onder Philips III.

En zoo kome ik tot den tijd en Bedeheffinge van *Philips III.* of den laatſten Graaf van Holland, bij de Staten. En dit ſtuk kan ik korter afdoen, als ik hierbij in vergelijking brenge den bezwaarden toeſtand der Geldmiddelen in 's Vorſten Schatkist. Reeds in 't jaar 1545. toen Karel, om den Duitſchen Oorlog tegen de Proteſtanten met kracht te voeren, *Volk en Geld* verzamelde, en daartoe, ook van Holland, eene buitengewone Geldboete van *f* 600000: —, in vier jaren te betalen, verzocht, werd den Staten bij die gelegen-

deeligſte *Finantie-operatien* aanmerkt. De Staatsuitgaven vermeerderende, moesten noodwendig de Inkomſten verhoogd, en de *Lasten* verzwaard worden; en hoe die laatſten waren, toont de Vergelijking onder Francois I. en Lodewijk XIV. Onder *Francois* waren de Staatsinkomſten *f* 16 millioen, en onder *Lodewijk* *f* 117 millioen. Maar hier moet vooral ook acht gegeven worden op de Geldwaarde in die tijden, of de innerlijke vermindering van de *Goud-* en *Zilverſtoffen*, en de daaruit geſlagen Munten; waarin ik niet trede. Alleen zal ik hieruit susmilch, *de Godlijke orde in de veranderingen van 't Menschlijk Geſlacht*, IIde D. bl. 488. een tafel geven, die ons de waardij van 't *Zilver* ſedert 10 Eeuwen kennen doet. Onder Karel den Grooten tot Lodewijk VI. was *het mark Zilver* waardig,

van 't jaar 782—1113.	ℳ 15 Sous.
van 't jaar 1150.	ℳ 2. 13. 4 Den.
1350.	ℳ 5. — —
1460.	ℳ 10. — —
onder Francois I.	ℳ 14. of 15.
—— Henrik IV.	ℳ 20.
—— Lodewijk XIV. 1643—1715.	ℳ 40. — —
na 1728.	ℳ 49. 16. —

Men kon dan door deze *vermindering* (anderen noemen 't *vermeerdering*) in 't jaar 1728. met ℳ 49:- Zilvergeld niet meer doen, of er meer voor koopen, dan in 't jaar 1460. voor ℳ 10: —.

Digitized by Google

genheid voorgeleid een Staat of Rekening van *'s Keizers Uitgave en Ontvangst*, bij welke, volgens WAGENAAR (30), bleek, *dat er in 2 jaren en 4 maanden f 1100,000: — meer waren uitgegeven, dan er in 3 jaren tijds uit de Beden van* ALLE *de Nederlanden was ingekomen.* Dezelfde Schrijver verhaalt (31), dat in den nieuw ontſtanen oorlog met Vrankrijk 1552. de Preſident van 'sVorsten Raad, *Viglius*, bij gelegenheid eener Bede den Staten van Holland vertoonde, dat *'s Keizers Uitgaven in 't voorleden jaar veel meer dan zijne Inkomſten belopen hadden.*

'sVorſten Schatkist ledig.

In dien bekrompen ſtand leide Keizer Karel zijne Waardigheden, kroon, en troon, en de Vorſtelijke Regering dezer Landen neder, en bracht die in 't jaar 1555. over op zijnen Zoon *Philips* III. Deze vond in de Schatkist eene groote gaping, of liever eene tekortkoming van penningen; Hij vond, zegt WAGENAAR, in 't jaar 1556. het Land, aan al het krijgsvolk tegen Vrankrijk gebruikt, nog ten achteren *f* 2,007,000: —, en de *Benden van Ordonnantien* of 3000 paarden en paardenvolk, met de grensbezorging, *zouden* nog wel *f* 1,800,000 ſchats kosten. Hij had in 't jaar 1555. in de maand October den Staten voorgelegd het beloop van *'t achterweezen der Nederlanden*, het welke neêrkwam op 3 millioen, 3 maal honderd duizend, en nog eenige duizenden guldens; Hij had hun bevolen dit geheim te houden, opdat de Franschman hiervan de lucht niet krijgen zoude, en vernemen, welk een

(30) D. V. bl. 283.
(31) D. V. bl. 371.

een geldgebrek de Vorstelijke Scharkist drukte (32). De Landvoogdes gaf in 't jaar 1557. eene nadere opening, die de Heer WAGENAAR afschreef, waaruit bleek, dat alleen „ *de Interest* „ der opgenomen penningen, tegen acht ten „ honderd, omtrent *f* 400000: — jaarlijks be„ liep; dat het Land (33) daarenboven, meer „ dan *twee millioenen* schuldig was; en dat de „ andere jaarlijkſche Lasten, buiten de Interes„ ten, de tegenwoordige Inkomſten omtrent *drie* „ *tonnen ſchats* te boven gingen." De Vorstelijke Domeinen waren, bij de aanvaarding zijner Regering, leest men elders (34), zoozeer belast en verpand, dat er geen middel was, om de Lasten daaruit voortaan optebrengen. Ook ontbrak er geld, om de Spaansche en vreemde soldaten, die de Staten na 't eindigen des Fransschen oor-

(32) WAGEN. D. VI. bl. 9, 10.

(33) Of, zoo als meer overeenkomstig met *het Staatsrecht van die tijden*, en de *waarheid* der zaak, moest gezeid worden, de *Kas des Graven*, of *de Graaf*. Ik merke dit hier te meer aan, om opteheldren een gezegde van den Heer WAGENAAR bl. 23. dat *de meesten dit achterwezen aanmerkten als den Koning, en niet de Nederlanden betreffende.* Dit toch is eene volledige waarheid. Het was des *Konings* schuld, doch niet als Koning, maar als *Graaf* en *Heer* dezer Nederlanden, voor wier Verdediging deze schulden gemaakt waren. Het geen dan hieruit afgeleid mogt worden, even als of het *Keizerrijk*, *Spanje*, *Italie*, ook hierin dragen moesten, is even zoo ongerijmd, als of men beweerde, dat in den oorlog, dien Philips in Spanje, of ter verdediging van Spanje, voerde, *Holland en de Nederlanden* ook hun aandeel moesten opbrengen. Daarbij de Fransche Oorlog werd toen mede in Spanje gevoerd, en de Spanjaards betaalden daarin ook hun aandeel.

(34) VAN DER GOES, D. VI. bl. 62.

Digitized by Google

oorlogs in 't jaar 1559. gaarn uit het Land wilde hebben, afdanken, en hunne achterſtallige ſol dijen te betalen, ten ware de Staten in nieuwe Be den mede bewilligden (35). Men vindt nog een andere berekening, die, met de niet uitgetrok ken ſomme er bij, de ſchuld of 't achterwezer in 't jaar 1557. reeds bracht tot 5 millioen (36). Bij VAN DER GOES (37) wordt op 't jaar 1559 gezegd, dat, tot verval der onkosten, ter af danking van 't krijgsvolk, de Koning uit zijne Spaanſche Rijken had doen overkomen *f* 500000:- en nog eens *f* 600000:—. En elders (38), dat, om hen van 't overtollig Oorlogsvolk, 't welk bij 't afdanken niet onbetaald kon blijven, te ontlasten, Hij voor zijn vertrek, *uit zijne andere Rijken* vele *millioenen* getrokken heeft. Ook meldt de Heer VAN WYN (39), dat omtrent het jaar 1572. de Staat van 's Konings Geldmiddelen te Brusſel geheel berooid was, offchoon Hij in de laatſte vijf jaren 1569—1572. meer dan 25 *millioenen* guldens derwaards had overgemaakt. En in zijne *Aanmerkingen op* WAGENAAR (40) verhaalt hij, dat in 't jaar 1559. *het Oorlogsvolk alleen van Hem te eiſchen had eene ſom van f* 8,689,581:—. Men behoeft dan ook aan de waarheid van 't ſchrijven van VIGLIUS, boven aangehaald, niet te twijfelen, dat 's Vorſten

(35) VAN DER GOES, D. VI. bl. 112. 180. 183.
(36) KEMPEN. Diſc. Leid. *de Sanctione Pragmatica Caroli V.*, App. Lit. A.
(37) D. VI. bl. 181.
(38) D. VI. bl. 215.
(39) *Nalez. op* WAGEN. D. I. bl. 287. uit de *Brieven* van *Hopperus*, kortling uitgegeven.
(40) D. VI. bl. 17.

Digitized by Google

ften *Domeinen* geheel opgeteerd waren (41). Nog minder zich te verwonderen, dat Koning Philips van den aanvang zijner Regering af, die in 1555. begon, de Staten van Holland, om toereikende Beden verzocht (42). Hij vraagde dan, in navolging van zijnen Vader Karel V., om den 100ſten Penning van alle onroerende, en 50ſten van alle koopmanſchappen; doch de Staten in die ſoort van Belasting groote zwarigheid vindende, zoo kwam men tot den afkoop van dien eisch voor eene bepaalde ſomma van *f* 400000:-, welke verminderd op *f* 333000:—, toegeſtaan wierd. Hierop volgde in 't jaar 1558. de *negenjarige Bede*, van jaarlijks *f* 100000:— voor Holland (43), die naderhand nog *voor* 1 *jaar* bewilligd werd, en dus voorddurde tot aan de komst van den Hertog van Alba. In al dien tusſchentijd zijn er geene Beden gedaan, dan enkel bij bijzondere gevallen en *bij Verzegelinge*; 't welk WAGENAAR, hoe breed ook ſomtijds over die Beden of Geldſchattingen uitweidende, zelf erkent, als hij op 't jaar 1569., bij gelegenheid, dat de Hertog *den tienden penning* ſtond te vorderen, zegt: *Tot hiertoe hadt hij* [Alba] *den Algemeenen Staten nog geen nieuwe Bede gedaan* (44). De geſchiedenis van dien tienden pen-

Alva vraagt den tienden penning.

(41) HOYNCK VAN PAPENDR. D. I. bl. 289.

(42) Men zie van dezelve WAGEN. D. VI. bl. 10. en bl. 295.

(43) Men zie kortheidshalve van deze 9 jarige Bede, en 't geen verder daaraan hechtte, breeder WAGEN. D. VI. bl. 25. 36. 57. 68. 255.

(44) WAGEN. D. VI. bl. 293. Doch hiervoor kon naaukeuriger en meer inlichtende gezegd zijn: *Tot nog toe*

penning is zoo bekend bij onze Schrijvers, dat ik mij de moeite ſpare, om hierover uitteweiden (45). Ik zal alleen tot opheldering van 't gebeurde dit weinige er bij voegen. De Hertog van Alba, de Schatkist ledig vindende, wilde den 100ſten Penning voor eens vorderen van alle bezittingen; voords bij den verkoop van *vaste* of *onroerende goederen* heffen een 20ſten penning, en bij den verkoop van *roerende* of *losſe goederen* een' tienden penning. Hoezeer de Staten in 't jaar 1556. huiverig geweest waren, om den ſtaat van elks bezitting, tot aanſchaffing van *een op 't honderd*, openteleggen, en dien daarom voor eene zekere ſomme hadden afgekocht, bewilligden zij nu meer gereedelijk (46). De tiende en twintigſte penning waren zoo ingericht, dat zij zouden *vervangen of komen in plaats van de gewone en buitengewone jaarlijkſche Beden* (47). Alba ſtond hier ſterk op, en liet intuſſchen *de quohieren van den tienden penning, die in 't jaar* 1561. (48) *geheven was, door Gemachtigden onderzoeken* (49). De Edelen en Dordrecht bewilligden in den eisch, maar alzoo de vijf overi-

toe was er na de 9 jarige Bede, en hare verlenging voor nog één jaar, geene nieuwe Bede aan Holland gedaan.

(45) Men leze WAGEN. D. VI. bl. 295—302. 332. enz. 373. VAN WYN, *Aanm. op* WAGENAAR, bl. 73-77.

(46) WAGEN. D. VI. bl. 295. 299.

(47) Aldus wordt de zaak voorgedragen bij WAGEN. D. VI. bl. 299.

(48) Schoon ik hiervan op dat jaar geen duidlijk bericht, ook niet bij WAGENAAR, vinde; is er toch in dat jaar zoodanig iets geweest. De *Reſol. van Holl.* 1569. bl. 12, 15. geven dit zoo op. Zie hiervan later.

(49) WAGEN. D. VI. bl. 298.

Digitized by Google

rige Steden huiverig waren, kwam men tot een aanbod, om in de plaatze van den tienden en twintigſten penning (in 't vervolg kortheidshalve te zamen *den tienden Penning* genoemd,) nog eens een honderdſten penning *optebrengen, twee jaren na 't opbrengen van den tegenwbordigen honderdſten penning* (50). Maar hierover viel later nog veel te doen, en bij de Gewesten onwil; Alva zoude met 2 millioen 's jaars over alle de Nederlanden voor 7 jaren te vrede zijn, en den honderdſten penning tegen onverwachten nood bewaren. Hoe 's Konings nieuwe Erflanden dien tienden penning afkochten, en Hij te vrede was, dat Holland dit ook met *f* 271000 voor 6 jaren doen zoude, verhaalt dezelfde Schrijver bl. 315. Doch door bijkomende voorvallen zocht Alba naderhand dien tienden penning algemeen doortedrijven; gaf hierop het *Plakaat* uit *op den tienden penning*, den 31 Julij 1571.; hij wilde dit ten uitvoer ſtellen, zelfs met geweld, en tegen den zin zijns Raads; men maakte intusſchen dien tienden penning alomme haatlijk; en hij zag hierdoor zich genoodzaakt om 't Plakaat in 1572. intetrekken, en die Belasting afteſchaffen; maar toen was het te laat! de opſtand was daar! (51) Zie hier den afloop dier zaak. Men zal uit de voorafgaande handelingen der Staten kunnen zien de bevestiging van 't vorige zeggen, dat de tiende penning zoozeer het groote kwaad niet was, als wel *de geweldige wijze*, waarop hij door den Hertog, die zich buiten dat reeds ge-

(50) WAGEN. D. VI. bl. 299. en 301. enz.
(51) Zie dit alles breeder bij WAGEN. D. VI. bl. 333. 373—375.

genoeg haatlijk gemaakt had, ingevorderd wierd, en 't welk den Ingezetenen zulk eenen afkeer inboezemde.

En zie hiermede teffens geëindigd het kort hiſtorisch verhaal der gevorderde Geldbeden, *door* de Graven, bij oproeping van *de Staten van Holland*, zoo als zij later van hun Staatsgewijs gevorderd zijn. Daar blijft niet over, dan dat ik bij deze VIIde ſtelling nog toone, wanneer en hoe die geldverſchaffende *Staten* allengskens *een Lighaam* uitmaakten, en hierbij *gerechtigdheden* verkregen.

't Lighaam der Staten.

Wanneer, en *hoe* dit Lighaam gevormd of opgekomen zij, is moeilijk uit de oudheid optehalen of te verklaren. De reden ligt in de natuur der zake. Wanneer *Staatslighamen*, *niet* bij bepaalde beſluiten, wetten, of verdragen, *maar* bij verloop van tijden, en bij trappen en graden zich vormen: als dan geſchiedt dit ongevoelig en onmerkbaar, even als wanneer een opkomend Eiland, allengskens door aangroeiende ſlibbe en bijkomende aanſpoelingen, zich in eenen ſtroom ongemerkt tot eene vastigheid *vormt*, en aanwezen ontvangt, zonder dat men *tijd* en *wijze* kan bepalen. Wij zagen te voren, dat *de behoeften* en *de geest der tijden* noodig maakten de bijeenroeping van geldſchieters; zonder dat daarbij toen nog gedacht wierd, om eenig *vast Lighaam van Staten*, of een bepaald *Collegie* daartoe interichten, met bepaling der Rechten, die 't zelve zouden toegekend of vergund worden. De *Edelen*, als de meeste en grootſte Goedbezitters, waren hiertoe de geſchiktſten, eer nog de *Stedelingen* door Koophandel, Zeevaart en Fabrieken tot groote Rijkdommen geraakten. De

naam

naam van Staten zelf werd eerst in de XVde Eeuw gehoord; en de *Steden*, zoo wel als de *Edelen*, kwamen in 't jaar 1468. nog niet eens *Staatsgewijze* voor. Alleen ten tijde van zijne Dochter Maria ſchijnen zij zich meer in één Lighaam verbonden te hebben, evenwel zoo, dat de *Steden*, in 't jaar 1480. opgeroepen zijnde, nog niet eens eene vaste orde op de manier van *ſtemmen* hadden, zoo min als de *Edelen*. Immers toen bedong Dordrecht van haren Gemaal Maximiliaan, dat in raadpleginge hare ſtem het eerst zoude gevraagd worden, en van *de Edelen*, eerst die van den Graaf *van Naſſau*, den Graaf *van Hoorn*, de Heeren *van Brederode*, *Gruithuiſen*, en de overigen, die gevraagd moesten worden, *naar ouder gewoonte*. Dit wijst wel aan eenigen regel en orde in 't vragen en opnemen der ſtemmen, maar 't brengt ons nog niet tot een vast en geregeld Lighaam. Alles wat ook van de 6 groote Steden en hare orde gezegd wordt, zoude mijns bedunkens hiertoe te veel bewijzen, dewijl die orde reeds eene Eeuw vroeger bekend is (52). Die Steden komen, vroeger en later, in

(52) Men ſprak toch al vroeg van *de Hoofdſteden*. In 't jaar 1418. en 1425. leest men al van de 4 Hoofdſteden, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*. IDSINGA, *Staatsr.* D. II. bl. 278. volg. In 't jaar 1434. vind ik *de vijf Hoofdſteden van* ['t oud] *Noordholland*, te weten, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Gouda*. *Memor. van Roſa*, D. I. fol. 171. waarbij dan *Dordrecht* als de Hoofdſtad van *Zuidholland* gevoegd wordende, reeds toen de 6 *Hoofdſteden* voorkomen. Doch dit deed weinig tot mijn oogmerk. Ik weet wel, dat de Schrijver der *Erfgrafelijke Bediening*, (een boek van onbegrijplijke ongerijmdheid, zoo verre het den ouden Regerings-

in alle Dagvaarten in die orde voor, als zij naderhand gebleven zijn, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſteldam*, *Gouda*. En ik twijfele zeer, of ik den Schrijver der *gewaande Erfgraaflijke bediening* kan toegeven (53) „ dat „ de Edelen, ter Dagvaart verſchijnende, naar „ 't voorbeeld der oude Batavieren, zaten of „ ſtonden zonder rang, totdat in de later tijden de „ grootſte *Vrijheeren*, als Brederode, Wasſenaar, „ Egmond, Arkel, Polane, zaten aan eene Ta„ fel, en de mindere Edelen ter zijde *ſtonden*; „ gelijk ook de Gezanten der Steden, daar *geen* „ rang hadden, maar ieder ſtond, ſprak, en „ ſtemde, zoo als dat voorviel. Het vroeger en later voorgevallene leert mij dit niet.

Doch

ringsvorm betreft; maar 't welk anders vele goede aanmerkingen bevat en oude Staatſtukken mededeelt,) dat die Schrijver (zeg ik) bl. 109. en 115. vaſtſtelt, dat er tot aan het jaar 1496. geene orde op het ſtemmen onder de 6 Steden werd in acht genomen, maar dat die *eenorde* onder de Steden in dat jaar 1496. is weggenomen, wanneer eenige twist gerezen zijnde onder de groote Steden, wegens de orde in 't *executeren* der ingewilligde *Beden*, en *Delft* klagende, dat, daar *Dordrecht* de eerſte, *Haarlem* de tweede, *Delft* de derde in rang zijn, en voords *Leiden*, *Amſteldam* en *Gouda* volgen; de Stad *Delft* in 't ſtuk van *Mandamenten* of *Executien*, als het naaſte bij het Hof in 's Hage, eerst werd aangeſproken, hierover de uitſpraak door Graaf Philips gedaan wordt, dat de Uitwinning moet beginnen van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* enz. *Groot Plakaatb.* D. III. bl. 19. Doch dit bewijst niets voor de orde van ſtemming, noch minder voor een vast Ligbaam. Of en hoe er tuſſchen *Hoofd-* en *Groote Steden* verſchil ware, late ik aan zijne plaats. RENDORP, p. 39.

(53) Bl. 114. Doch hoe weinig ſtrookt dit met zijn voorgenomen denkbeeld, dat de Staten de Graven hebben aangeſteld, enz.

Doch dit alles daargelaten, kan men geruste- Onder
lijk, naar mijn inzien, het meer geregeld vor- Karel II.
men van *een Lighaam*, op zich zelf ſtaande, (ſchoon altijd onderworpen aan 's Graven wil, toezicht, en oproeping,) brengen tot den tijd van Karel II. naderhand *Keizer Karel* genoemd. Zeerſtellig drukken zich hieromtrent de Schrijvers uit, die de meergeregelde oproepingen van de Ridderſchap, Edelen en zes groote Steden brengen tot het jaar 1522 (54).

Wat de *Edelen* betreft; hoezeer er onder- De Edeſcheid viel tuſſchen zoogenoemde *groote* en *klei-* len.
ne Edelen (55), 't welk hier niets ter zake doet; is er over hunne oproeping en opkomst geen twijfel. De Heer s. VAN LEEUWEN (56) geeft ons uit de echtſte Bronnen de Lijsten van de Edelen, die ſedert het jaar 1522. tot het jaar 1560. achtervolgens en geregeld ter Dagvaart, waar ook gehouden, verſchenen, zoo *voor zich zelven*, als voor *de kleine Steden en 't platte Land* (57). De reden, waarom niet verder dan tot dien tijd, was, omdat de Advokaat van Holland toen goedvond, de Lijsten der verſchijnende Leden achtertelaten: 't welk toch naderhand weder ingevoerd wierd. Doch deze Edelen, hoezeer zij, elk voor zich zelf in vroegeren tijd ver-

(54) Dit doen de *Erfgrafel. Bedien.* bl. 110. VAN LOON, *Aloud. Reger.* D. V. bl. 146. VAN DER HOUVEN, *Handvestchron.* D. I. bl. 175. RENDORP, Diſſ. *de Orig. Ord.* p. 39.

(55) Waarvan men zie RENDORP, Bijlaag Lett. C.

(56) *Bat. Illuſtr.* p. 761—766.

(57) Hoe dit plaats hadde, zie reeds mijn D. I. bl. 27.

verantwoordden, hielpen het Lighaam der Staten, beſtaande in 7 ſtemmen, niet zoodra uitmaken, of zij hielden, naar het ſchijnt, zich te vrede, om in *eene ſtem begrepen te worden* (58), ſchoon die *ſtem*, om vele redenen, zoo overwichtig ware, dat *de Steden*, zonder de *Edelen*, ſomtijds weigerden te ſtemmen of te beſluiten, of dat de Edelen zelf, als er maar *één* of *twee* verſchenen, wachten wilden, totdat zij in grooter aantal tegenwoordig waren (59).

De Steden.

Wat *de Steden* betreft; daar de Edelen gewoon waren, om voor *de kleine Steden*, zoo wel als voor de dorpen of de platte Landen, optekomen, is het niet te verwonderen, dat de *zes* zoogenoemde *groote Steden* allengskens te zamen *het geheele Lighaam* der *Staten* hebben uitgemaakt, en alles hierdoor gebracht is *tot 7 ſtemmen*, die naderhand het ganſche Land verbonden; zoodanig, dat in 't jaar 1566. in *de Hollandſche Reſolutien* van de kleiner Steden met ronde woorden gezegd wordt: dat, *hoewel de kleine Steden medelidmaten zijn van Holland, zij nochtans geen Lidmaten zijn van 't Collegie van de Staten* (60). Dit was echter in den aanvang zoo klaar niet, en nam niet weg, dat, daar zij in vroeger tijden, ook onverſchillig en door elkander bij de Graven of bij den Raad, naar goedvinden waren opgeroepen, zij ſedert het jaar 1522. dikwils in zekeren getale, veel of weinig, verſchenen, gelijk de bovengemelde Lijs-

De zes grooten.

Hoe de kleine Steden.

(58) Zie vooral RENDORP, Diſc. p. 68—70.
(59) Zie mijn D. I. bl. 27. enz.
(60) Zie dit alles reeds breeder aangewezen in mijn D. I. bl. 31—36.

Lijsten genoeg uitwijzen (61). Maar ook zelfs vroeger beklaagden zich die kleine Steden, en beweerden, volgens WAGENAAR, op 't jaar 1518. (62), „ dat zij te hoog geſchat werden, „ en geene gelegenheid hadden, om hare be„ zwaarnisſen, ter behoorlijker plaatze, opente„ leggen, alzoo de *zes groote Steden*, op de „ inwilliging der Beden, ten dezen tijde, alleen „ opgeroepen en gehoord werden." De Vorst maakte daarin eenige verzachting. Omtrent deze *kleine Steden*, en waarom zij naderhand zoo weinig opkwamen, en na 't vormen van 't Lighaam van 7 ſtemmen, bijna niet meer in aanmerking kwamen, kan van toepaſſing zijn, 't geen men vindt in de *Memorialen van 't Hof* (63), bij eene *Acte van Conſent* der Staten tot Verzegeling van *f* 3000:—, waartoe zij ook geroepen waren, (op den 11 Maart 15$\frac{1}{2}$?.) *Item* (de Steden) *verſoucken mede Acte, van dat die cleyne Steden van Hollant, tot deſer zaecke beſcreuen zijn. Ende, alzoe zij nyet gecompareert en zijn, dat men henluyden hout voor geconſenteert, in 't geene dat bij den Eedelen ende 't meeſte deel van de groote Steden geconſenteert is.* Waaruit ik deze Aanmerkingen ophale:

1. Dat van dien tijd af de kleiner Steden zich lieten overſtemmen, ſtilzwijgende bewilligden, en allengskens wegbleven. Het is ten minste on-

(61) VAN DER HOUVEN, *Charterchron.* D. I. bl. 175. ſq. Vergel. WAGEN. D. IV. bl. 452. 455. 462. 472.

(62) WAGEN. D. IV. bl. 412.

(63) Van den Griffier *Sandelijn*, D. I. fol. 274. verſo en 276. f.

Digitized by Google

onwaarſchijnlijk, dat deze *Acte* om eene enkele keer wegblijvens gevraagd en verleend zij.

2. Dat van dien tijd af reeds het beſluiten met 7 ſtemmen ſchijnt plaats gekregen te hebben, of ingevoerd heeft kunnen worden.

3. Dat het gewag van toeſtemming door *Edelen en 't meeste deel der groote Steden* vrij klaar ſchijnt te ſpreken, ten voordeele van *de Overſtemming*, waarover groot verſchil der Schrijvers is (64).

Sedert dien tijd, en door vele andere tusſchenkomende gebeurtenisſen, vooral nadat zij in 't jaar 1541. te Brusſel, met den Advokaat mede gekomen, bij de Landvoogdes zoo onzacht waren afgewezen (65), geraakten de *kleine Steden* geheel uit het oog (66): zij werden wel naderhand, tot deze of gene noodwendigheden, of tot bevordering van bijzondere aangelegenheden, 't zij alleen, 't zij met *de groote Steden*, 't zij met *de Staten*, opgeroepen: maar hierin ſtonden zij gelijk, met zoovele andere *Lighamen*, *Collegien*, zelfs *Dorpen*, of bijzondere *perſoonen*. Immers die Oproeping bewijst op zich zelve niets. Men leert er alleen uit, dat, wanneer er over zaken, die deze of geene Stad, of Steden, deze of geene Collegien, afzonderlijk betroffen, moest geraadpleegd worden, dat dan die Leden, Steden, of Collegien, wier belangen daarin gemengd waren, ook werden opgeroepen, om in *de Vergadering der Staten*, of voor den *Hove* te verſchijnen; die dan of mede *raadpleegden*, of hun *gevoelen* afge-

(64) RENDORP, p. 69, 70.
(65) Zie mijne Aanteek. D. I. bl. 34.
(66) WAGEN. D. V. bl. 216.

Digitized by Google

gevraagd wierden. Zoo vindt men, dat de Raadsheer *van Asſendelft*, *de Staten*, benevens *de Heemraden wilde beſchrijven*, om eene *Ordonnantie* op *de Turfdelving* te maken (67). In zulke gevallen werden die Steden, Collegien, of perſoonen niet als *Leden* van de *Staten* aangemerkt, maar in hunne afzonderlijke hoedanigheid. Evenwel nam dit niet weg, dat de *kleine Steden* naderhand nog pogingen deden, om weder te worden toegelaten, of ten minſten meer in aanmerking te komen. Opmerklijk is hiertoe 't Request in 't jaar 1553. aan den Keizer of de Landvoogdeſſe, door de kleine Steden, *Rotterdam*, *Schoonhove*, *Gornichem*, met nog 13 anderen, en 't Eiland Texel (68) aangeboden, waarin zij, na voorafverhaal, hoe de Keizer in 't jaar 1518. om alle twist te ſtillen, eene redelijke orde geſteld hadde op elks aandeelen in de Bede, thans klagen, dat de zes groote Steden, ten nadeele van de kleine Steden en 't platte Land van die bemaamde verdeeling afgaande, hen grootelijks verongelijken, en den laſt op hunnen hals verzwaren, en verzoeken, dat de vorige Verdeeling mag gevolgd, het door hun meer betaalde op de groote Steden omgeſlagen worden, en den Staten voortaan *geen ommeſlag* meer mag toegelaten worden dan met *communicatie en conſent*, en na alvorens daarover te roepen *Gedeputeerden van* 4 *kleine Steden*, *om meer evenredig-*

(67) Honderde gevallen van dien aard zijn er, die ik hier voorbijga. Zie boven, D. I. bl. 32—36.

(68) Zie dit *Handv. van Vlaard.* bl. 115. en VAN LOON, *Reger. van Holland*, D. V. bl. 162. BRANDT, *Enkh.* bl. 75.

digheid te bevorderen. 't Voorloopig antwoord der Landvoogdesſe bracht mede, dat zij er zoo veel opzicht op nemen zoude, als billijk was; doch het bleef hierbij: *De kleine Steden*, zegt WAGENAAR, *konden nimmer verwerven, dat zij wederom gelijk van ouds, op de Graaflijke Beden beſchreven werden* (69). Doch, (met verlof van dien Schrijver,) als wij het ſtuk zelf onpartijdig inzien, zoo verzochten *de kleine Steden* zulks niet eens; haar tweeledig verzoek beſtond alleen hierin:

1. Dat de vorige ſmaldeeling, of bepaling der Aandeelen (of *Quoten*) zonder haar bezwaar, op denzelfden voet mogt blijven, als voorheen.

2. Dat, als den Staten [dat is, het Lighaam van Edelen en zes groote Steden,] voortaan weder geoorloofd wierd, *Ommeſlagen* (70) te doen, als dan 4 *kleine Steden*, onbepaald, welken? tot bevordering van evenredigheid, hierbij *toegelaten* wierden. Zij erkenden dan hier mede, dat,

(69) De Uitgever der *Vlaard. Handv.* bl. 116. merkt bij 't ſlot: *Dit doende, zal uwe K. Keizerl. Majeſteyt wel doen*, aan, dat men thans kortheidshalve zegt: *Dit doende etc.*, en dat men in later tijde aan den Hove wel eens ſchreef: *'t welk doende, zullen UEd. Mog. aan de Juſtitie genoeg doen.* Zulke verklaring van *wel-doen*, of *weldadigheid doen*, door aan 't verzoek der *Supplianten* toetegeven, of de *Juſtitie genoeg te doen*, is zeker natuurlijker dan 't ongerijmde ſtelſel, als of hieruit blijkt, hoe *familiaar* de Ingezetenen met de Vorsten omſprongen. Evenwel de Heer WAGEN. D. V. bl. 385. ſchijnt hieraan iets gehecht te hebben, als hij het toeſchrijft *aan de rondheid dier tijden.*

(70) Verſta hierdoor geene *Beden-Ommeſlag*, maar de *Gemeene-Lands-Ommeſlagen* voor der Steden eigen behoef, (zie boven, bl. 505).

Digitized by Google

dat, ſchoon zij *Lidmaten* van Holland waren, zij echter geene *Leden waren van dat Collegie*, zoo als zij in 't jaar 1566. zich uitdrukten.

En ziedaar dan *het Lighaam* of *Collegie* der *Staten*, onder Keizer Karel, en zijnen Zoon, gevestigd! Doch 't was ook niet meer dan *een Collegie*, dat is, een zoodanig *Lighaam*, dat door den *Souverein* was goedgekeurd en gewettigd. Dit erkennen de Staten zelf, als zij in 't jaar 1564. van zich zeggen (71), „ dat het „ Collegie van de Staten *van alle oude tijden* „ een *Collegie* gehouden is geweest, *geapprobeerd* bij zijne *Majeſteyts Voorzaten*, daarbij „ de zaken van den Lande worden gehandeld en „ gedirigeerd, in reſpect van de belasting of „ verligting van de Ingezetenen van dien, en het „ gunt daaraan dependeert." Maar die bijvoeging, *van alle oude tijden*, gelijk nu elk lezer tast en voelt, wordt daar veel te ruimſchoots genomen. 't Zijn zeker geene *oude tijden*, als iets van 30 of 40 jaren herwaards ſtand grijpt. Doch dit bracht de zaak toen mede, en de pogingen van den nieuwen *Advokaat*, *J. van den Eynde*, om der Staten aanzien te vergrooten, (het geen hem daarna zeerkwalijk afgenomen wierd,) of ook wel de gewoonte, die ſommige Leden bij hunne raadpleginge, ſedert 30 of 40 jaren, opgemerkt hadden, maakt zulk zeggen verſchoonbaar. Ook was 't niet vreemd, dat een Lighaam, dat geene vroeger aanteekeningen of *Registers* van *Dagvaarten* had, zich een vergrootend denkbeeld van *zijne oudheid* gemaakt heb-

(71) *Reſol. van Holl.* 1564. 13 Dec. fol. 72. 1565. 26 Sept.

hebbe. Zij waren toch ook wel in vroeger tijden opgeroepen; zij verschenen meermalen als in één Lighaam ten Hove; zij kwamen in de Raadkamer van 't Hof of den Provincialen Raad, of ten huize van den *Presidént* van 't Hof bijeen; ook waren er *Aanteekeningen* gehouden, maar niet in dien zin, als later; die Aanteekeningen (of *Notulen*) hield *de Griffier* van 't Hof; zij werden ingelast in de *Memorialen van den Hove*. Thans hadden zij ook eene afzonderlijke *Raadkamer* of *Vergaderplaats* gekregen achter *de Kloosterkerk* (of 't Klooster van St. Vincent) (72). Thans hielden zij *afzonderlijke Notulen* of *Registers van Dagvaarten*, door hunnen Advokaat. Deze Advokaten waren sedert 1525. *Aart* en *Adriaan van der Goes*, Vader en Zoon, en *Jacob van den Eynde*. 't Is toch niet dan met dat jaar $15\frac{24}{25}$., zoo veel bekend is, dat de in een Lighaam vergaderde *Edelen en Steden*, zulk afzonderlijk *Register* hebben aangevangen (73), en wel in den beginne zeergebrekkig en onvolkomen. Dit wijst de *aanhef* zelf uit (74); hoewel het twijfelachtig is, *of* er nog niet

(72) Zie hiervan breeder DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 154. 390-394.

(73) Dit is thans in 8°. uitgeven, op den naam van: *Register, gehouden bij Mr. Aert van der Goes, Advocaat van de Staten 's Lands van Hollandt, van alle die Dachvaerden van deselve Staten gehouden.* 8 Deelen.

(74) Namelijk, nadat vooraf ging *Memoire van den Dachuaert, bij den Gedeputeerden van den ses grote Steden, beschreven in den Hage, — den* 31 *Januarij* 1524. *stilo Hollandiae*, heeft dit Register dezen plotselijken aanhef: *Eerst bedancken die voirscreuen Gedeputeerden, mijn Heeren van den Raedt, dat zij sorge dragen voir den*

niet een vorig Register van *Aalbert van Loo* geweest zij (75). Daarbij, als zij zeggen, dat *het-*

den armen luyden, om te beletten die ryſinge van den Coren — —. Welke bewoording met het geen er volgt, genoeg aantoont, dat alles nog in 't ruwe was, als mede, dat zij niet op eigen gezag, noch ook toen reeds afzonderlijk bijeen kwamen, maar verſchenen voor den *Hove* of de *Heeren van den Raad*, of ten *huize van den Preſident*, aan welke Heeren zij hier het woord richteden, door monde van hunnen Advokaat *Aart van der Goes*, die nu voor de eerſtemaal van 't bij hun verrichte afzonderlijke Aanteekeningen of Register hield, nadat hij daartoe een bijzondere *Commiſſie* van wegens den Graaf ontvangen had, gelijk ook de volgende Advokaten. Zie de twee eerſte *Commiſſien* in de *Bijlagen* B. en C. van den Heer P. RENDORP, Diſc. Leid. *de origine et indole Ordinum Hollandiae ſub Comitibus.* Zij zijn van de jaren 1525. 16 Mei en 1544. 30 Januar.

(75) Dit ſtuk is mij nog duister. In het MS. der Dagvaarten, onder mij berustende, nopens de verſchillen der Zuid- en Noordhollandſche Steden over de nieuwe Verponding of Schildtalen, en hunne Verdeelingen, opgeſteld door Mr. *Floris Oem van Wijngaerden, Penſionaris van Dordrecht* (zie boven, bl. 503.) wordt bl. 1. gewaagd van eene Dagvaart, den 29 Oct. 1513. geleid *te Haerlem*, waar *de Raad van Holland toen reſideerde, vermits de ſterfte in de plekke van den Hage*, — bl. 109. wordt geſproken van een *Register van Mr. Aelbert van Loo, Advocaat van den Lande, beginnende up den Vlden van Julio*; en bl. 167. op den 1 Mei 1518. wordt *een Dagvaart* gemeld *der 6 groote Steden*, op de zaak van Denemarken, en hun Beſluit overgebracht *aan den Preſident en Rade van Holland, bij Mr. Florys van Wijngerden, in abſentie van Aalbert van Loo.* Deze opmerking, gevoegd met de aanteekeningen van den Heer DE RIEMER, *'s Hage*, D. II. bl. 87. (1). D. I. bl. 391. en VAN WYN, *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. VI. bl. 29. ſtellen bijna buiten twijfel. dat voor A. VAN DER GOES, toen nog Penſionaris van *Delft*, er geweest zij een Advokaat van Holland *A. van Loo*, en zijn *Regiſter*. Deze was volgens DE RIEMER reeds in 't jaar 1500.

Al-

hetzelve bij zijne Majesteits Voorzaten geapprobeerd was, (hoezeer dit ook enkel *Keizer Karel* raakt,) zoo toont *die erkentenis*, dat zij, zonder Vorstelijke *Vergunning*, in zulk *Collegie* niet wettig mogten bijeen komen. Hoe weinig strookt dit dan ook met het gene zij, tot goedmaking hunner afzonderlijke *kleine Vergaderingen*, 2 jaren daarna, zeiden, „ dat zij *van oude* „ *tijden* gerechtigd waren geweest, niet alleen „ bij Privilegie, maar ook goed gebruik en „ usantie, tot allen tijden te vergaderen." Dit hadden zij nooit mogen doen, dan bij oproeping. En dit eischten zij zelf naderhand niet, toen zij, on-

Advokaat geworden, en de eerste in die hoedanigheid. Maar hij was tesfens van 1505. den 12 Sept. tot 1508. den 1 April geweest *Griffier van 't Hof van Holland*; hij werd in 't jaar 1510. *extraordinaar*, en daarna *ordinaar Raad in 't Hof*, en wordt daarom in zeker stuk 15^{10}_{11}. den 8 Maart genoemd *Raad en Advokaat van Holland*. Hij stierf 1545. den 5 Januarij: en had tot opvolger den gemelden *A. van der Goes*, bij Lastbrief van 16 Mei 1525. waarin *Mr. Aelbrecht van Loo zijn Voorsaete in officio* genoemd wordt; en 't schijnt, dat sedert dien tijd, op aandrang van Florys Oem, het Ambt van *Advokaat van Holland* afgescheiden is gebleven van 't *Griffier- en Raadsheerschap van den Hove*, als onbestaanbaar met elkander. En van hier rekenen dan ook de afzonderlijke *Registers der Dagvaarten van de Staten*, schoon *het Hof* ook voordging, in zijne *Memorialen* te plaatzen de handelingen met de Staten, en voornal *de Acten van Consenten op de Beden*, en 't geen daarbij behoort: waaruit men tesfens leert, hoe noodig het zij, met beiden in voorkomende twijfelingen te raadplegen. Men vindt elders ook van drie opgevolgde 's Lands Advokaten gewaagd, *Aalbrecht van Loo*, *Frans Coebel van Loo*, en *Aart van der Goes*. De Heer VAN WYN heeft die zwarigheid ter genoemder plaats trachten wegtenemen.

Digitized by Google

onderſcheid makende tusſchen de *grooter* en *kleiner Dagvaarten*, alleen vermeenden gerechtigd te zijn, om zonder 's Vorsten afzonderlijke oproeping, door den Advokaat beſchreven, bij elkander te mogen komen in *de Kamer van 't Klooster* „ tot het verrichten, en voltrekken van „ zaken, welke in de groote of Principale Vergaderingen bij den *Prince* van den Lande of „ zijnen *Stadhouder en Rade* van Holland beſchreven, beſloten en gereſolveerd waren; als „ mede het opnemen en ſluiten van de Rekeningen van de Ontvangers; het aanhooren van „ doleantien, en verders zoodanige andere diergelijke zaken, *het gemeene land* beroerende, „ die eenige *acceleratie of vorderinge behoeften;* daerop genomen was rapport op de „ voorgaande dagvaart." (76) Met welke weidſche beſchrijving de Heer DE RIEMER zooveel op had (77), dat hij het noemt een *Recht van eigen of willige Beſchrijvinge;* doch 't welk hij zelve erkent, dat hun in 't jaar 1565. bij Koning Philips, als Grave van Holland, betwist is (78); en ook nooit hun toegelaten; noch bij *Hof* noch bij

(76) Hoe weinig dit gold, zie P. RENDORP, Diſſ. *de origine — Ordinum*, p. 54—62.

(77) *Beſchrijv. van 's Hage*, D. I. bl. 154. en 394.

(78) Hij had beter gezegd, hun door het *Hof van Holland* in 't jaar 1565. betwist is; welk Hof zijne klacht over die ongeoorloofde daad, en de hun niet toekomende eigenmachtige Vergadering, aan den Stadhouder overbrengende, hierin door denzelven gerechtveerdigd werd, en den Staten verboden, om meer op eigen gezag te vergaderen; als zijnde tegen *den last en Inſtructie des Stadhouders* aanloopende.

bij *Stadhouder* des Vorsten erkend is. *He* was er toch verre van daan, dat, hoewel zij tot verſchooning inbrachten, dat zulk vrij vergaderen, *naar rechten*, *allen Collegien*, *die gepermitteerd zijn*, *toegelaten was;* zij bewijzen konden, dat zij zulk Collegie waren, het welk bijeen kon komen, zonder geroepen of geoorloofd te zijn, anders dan door *den Stadhouder*, of den *Preſident van 't Hof*, of den *Griffier*, op last zijns meesters (79); en 't is dus eene groote verzinning van anders kundige Schrijvers, die beweren, zelfs van de groote Vergaderingen, *dat de Staten altijd hebben kunnen vergaderen*, *als zij het geraden vonden* (80).

De Rechten der Staten.

De vraag is dan eindelijk nu, welke waren de Gerechtigdheden, die de Staten bezaten of bekwamen, nadat zij tot zulk een *Lighaam* gevormd zijn? Dit kan ik kort beantwoorden, en wel 1°. ontkennender, 2°. ſtelliger wijze.

Bij ontkenning.

Bij ontkenning! Dit Lighaam had nimmer deel aan de Hooge en wezenlijke Majeſteitsrechten, die men noemt de *Wetgevende*, *Rechtsplegende*, *Uitvoerende Macht*. Ik hebbe dit reeds bl. 414—423. betoogd. *Wilden zij hierin* iets den Lande of Volke voordeeligs of nuttigs verzoeken, of iets nadeeligs afweren, of misbruiken verbeterd hebben: zoo geſchiedde dit altijd bij vorm van *Bidſchriften* of *Requesten;* waarvan ik reeds in 't I. D. bl. 43. voorbeelden opgave, en 't welk met nog krachtiger be-

(79) Zie hiervan breeder mijn I. D. bl. 39—41. Vergelijk RENDORP, Diſſ. *de origine — Ordinum*, p. 42. ſqq.

(80) SLINGEL. *Staatk. Geſchr.* D. I. bl. 52.

bewijzen, des noodig, kon geſtaafd worden. De Heer S. VAN SLINGELAND, wien men de vereischte kundigheden niet kan ontzeggen, vooral van die laatſte Graaflijke tijden, waaromtrent hij alle 's Lands Registers voor zich hadde; hoezeer nog hier en daar aan oude vooroordeelen of aan zijne tijden toegevende; die Heer beſtemt dit alles, en zegt ten aanzien van *de Wetgeving*, D. I. bl. 13. zeeropmerklijk: „ja, 't is zoo„ver van daar, dat de Staten zouden *gepartici*„*peerd* hebben aan de *Legislative* Macht, dat „de Staten zelfs geene ordre konden ſtellen op „zaken, rakende de ſubſiſtentie en het bedrijf „der Ingezetenen ten platten lande; het verbie„den van den uitvoer van turf, en andere dier„gelijke zaken — — ja dat de *Ordonnantien* „zelve, waarop de *ſchattingen* tot betaling der „Beden geheven wierden, afvloeiden van de „Graven." Waaruit verſtaan kan worden de grove verzinning van den grooten Preſident VAN BYNKERSHOEK, in zijne *Quaestion. Jur. Publ.* L. II. c. 1. p. 192. die gewaagd vindende van een *Plakaat* van 't jaar 1557., belastende te publiceren *d'Ordonnantie, bij de Staten van Hollandt gemaekt ofte noch te maeken op den naem van de Majeſteyt, en daarop Attache te verleenen* [door den Hove] (81), zonder hetzelve waarſchijnlijk gelezen, of de zaak aandachtig ingezien te hebben, hieruit beweerde, dat de Staten ook Wetten konden maken, aan welken de Onderdanen verplicht waren te gehoorzamen. Immers, het is er zooverre van af, om hieruit eenige

Niet in de Wetgeving.

(81) In 't *Repertorie der Plakaten van Sandelijn*, 4°. bl. 91. b.

ge bevoegdheid der Staten te bewijzen, om op eigen gezag zelfs maar eenige verordening tot heffing van ingewilligde Geldmiddelen te maken, en die zonder des Hofs goedkeuring, aftekondigen, dat zelfs die woorden, *van Attache door het Hof*, en *op naam der Majeſteit*, reeds, zonder de Ordonnantie intezien, dit hun recht omverre werpen, en de Oppermacht van den Vorst ook in dezen krachtig ſtaven (82). Gelijk ſtraks nader blijken zal.

Noch in andere deelen der Oppermacht.

Hetzelfde zegt de Heer VAN SLINGELAND van de overige deelen der *Oppermacht*, en, *gelijk* ik boven reeds aanmerkte, ook nopens het recht tot aanſtelling aller *Ambtenaren*, groot en klein, welk recht hij zooverre boven *het bereik der Staten* ſtelde, dat het weren van *vreemdelingen*, in de laatſte tijden hun nog vele moeite koſtede, en zij van Karel II. en zijnen Zoon Philips ter naauwernood een naauwbeperkt *Octrooi* konden bekomen (83), waarbij alleen werden buitengeſloten de Ingezetenen van Landen buiten de XVII Provincien, waarmede Spaanſchen en Duitſchers gemeend wierden; ook van die Gewesten, die de Hollanders bij zich tot geene Ambten toelieten (84), 't welk vooral op *Brabant* zag, welke Provincie ook dat recht van uitſluiting bekomen had; doch welk Octrooi uitdruklijk

(82) VAN PLEUREN, Diſſert. Leid. 1794. *de potestate Legislatoria Comiti olim Hollandiae unice propria*, p. 71.

(83) Zie 't Edict van *Karel* 1555. den 7 Mei, en bevestiging van *Philips* 1556. den 17 Dec. *Groot Plakaatb.* D. II. bl. 2072. en D. III. bl. 1. D. IV. bl. 39. *Privil. van Amſt.* bl. 97. enz.

(84) Die van *Mechelen* werden dan toegelaten, omdat zij de Hollanders toelieten, BYNKERSH. l. l. p. 264.

Digitized by Google

lijk van dat Verbod van vreemde Ambtenaren uitzonderde 1°. den Gouverneur Generaal, de Stadhouders, ook die van *Holland;* 2°. de Ridders van 't Gulden Vlies (85); en werd den Vorst hierbij niet benomen het recht van *Naturalisatie* of verleenen van 't Inboorlingschap; noch ook, om bij gebrek van bekwame Ambtenaren, vreemdelingen te gebruiken, en het begeven van *zulke Officien*, die *naaktelijk dependeerden van de Regalie en Souvereiniteit des Vorsten*, zoo als 't genoemd wordt (86). Ik herhale hier niets van 't Justitiewezen, van Rechtspleging, Oorlog, Vrede, en Verdragen, enz.

Op deze grootere Rechten dan, en hunne voorzichtige uitoefening door 's Vorsten plaatsvervanger,

(85) Wat moeite het ingehad hebbe, om ook zelfs dit Privilegie te verkrijgen, leeren de Registers van dien tijd, eff echter kregen zij het niet *bedingswijze*, maar enkel uit vergunning, *uit zonderlinge gratie* en bij *Requeste* (1554. 25 Sept.), en 't was bij die gelegenheid, dat zij (1554. den 20 April) zeiden, hun Verzoek tegen de Vreemdelingen niet te willen gronden op 't groot *Privilegie* van Maria, als ziinde te niete gedaan, maar op dat van haren Zoon Philips, die hun zoodanig iets gegeven had, tot zijnen ouderdom van 25 jaren. En hiermede hadden de Staten toch geen recht, om Ambtenaren aantestellen. Een enkel, *Ontvanger van de Gemeenelands-Ommeslagen*, werd hun betwist, toen zij dien wilden aanstellen. Ik weet, wat over dit ganfche ftuk bij onze beste Schrijvers geschreven is, maar alles toont, ook bij hun duidlijk, de afzonderlijke Gerechtigheid der Graven.

(86) Zie VAN DE WALL, bl. 1318—1321. waar hij uit der *Staten Resolutien* op 't jaar 1570. en 1571. toont, dat de Staten *onder Acte van non praejudicie* den Brabantschen Muntmeester *J. Bruynseels* op dien grond aannamen. Zij vonden geen bekwamer.

Digitized by Google

ger, den Stadhouder, en Raad, hadden de Staten niets te zeggen, en daarop ſlaat, naar mijn *in*zien, het geen ik boven bl. 389. van den *Stadhouder*, uit zijne *Inſtructie* van den Hove 1531. aanhaalde, dat Hem belast wierd, om, *als 't noodig was*, te rade te gaan *met de Edelen*, OF *met de lieden zijner Steden*, OF *met anderen, die hij roepen wilde* — 't welk vergeleken met het gene in 't jaar 1559. den Stadhouder Willem I. bij zijne *Commisſie* werd opgeleid, genoeg bevestigt, dat *de Staten* reeds toen een *vaster Lighaam* bekomen hadden. „ Hij kreeg *namelijk* „ *volle macht* — om 's Graven rechten, hoog- „ heid en heerlijkheid te bewaren, het welzijn „ der Landen — te bevorderen — DE STATEN „ *te vergaderen, als het noodig zijn zal, tot* „ *bewaring, beveiliging en defenſie derzel-* „ *ven.*" (87).

Tegenwerping uit het algemeen Staatsrecht.

Tegen dit alles kan alleen eene algemeene inwerping opgebracht worden, dat, namelijk, alle echte Schrijvers over het Staatsrecht uit eenen mond, als een vast beginſel beweren, dat tot de uitoefening *der volle Souvereiniteit ook behoort* het vrije *recht, om zooveel belastingen op de Onderdanen te leggen*, als er naar 't *oordeel* van den Souverein noodig zijn; zonder dat de Onderdanen daarin vooraf behoeven gekend te worden, of toeteſtemmen; en (zegt men) hebben de Graven van Holland dat recht niet bezeten: zoo volgt, dat zij met alle hunne *Raden*, *Hoven*, en *Rechtban-*

(87) Zie DU VAL, *'t recht verſtand der Unie van Utrecht*, Bijl. bl. V. en des Stadhouders 1ſte *Inſtructie*, ald. bl. XI.

banken, geen *volledige*, geen *volſtrekte Souvereinen* waren, of ooit geweest zijn.

Ik antwoorde hierop, eerst in 't algemeen, dat deze Tegenwerping niet raakt de Hollandſche Graven alleen, maar ook geldt tegen alle de Vorsten van Europa. Want alle Europiſche Regeringsgronden, gebouwd op het *Domaniele* ſtelſel, zoo als het door de Franken is ingevoerd, en het daarop ingeplante *Leenſtelſel*, brachten mede, dat de Oppervorsten, groot en klein, oorſpronglijk genoeg hadden aan hunne *Domeinen* en derzelver *Inkomſten*, en zij derhalve, (hoe ſouverein en onafhanglijk anders, in alles, wat het volſtrekte denkbeeld van *Opperſte Macht* medebrengt, en hoe groot een misbruik velen ook van die Souvereiniteit, in 't ſtuk van Wetgeving en Rechtspleging in Europa gemaakt hebben,) zij, zeg ik, geene bevoegdheid hadden, om bij tekortkoming, boven dien, hunnen Onderdanen, iets uit derzelver eigen *Goederen*, *Bezittingen*, *Renten* of *Inkomſten*, bij vorme van *belasting* of *eigenwillige ſchatting*, aftevorderen. De Hr. VAN WYN (88) heeft dit met anderen mede opgemerkt, en hiertoe ons gewezen naar de *Gedenkſchriften* van den beroemden PHILIP VAN COMINES, een' Schrijver der XVde Eeuw, die in dienst van *Karel den Stouten*, en daarna van den Franſchen Koning geweest is, en de *Hiſtorie* van de Franſche Koningen *Lodewijk den XI.* en *Karel den VIII.* van het jaar 1464. tot aan 1498. beſchreven heeft (89). Dees, na in

Beantwoord.

(88) *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. VII. bl. 4.

(89) Ik volge de Vertaling dezer Gedenkſchriften door FRANS DE HAAS, II. D. bl. 465, 466.

Digitized by Google

in 't algemeen geſproken te hebben van de nood zakelijkheid, om bij gewichtige gelegenheden den *raad der Staten* intenemen, laat er op volgen: „ *Wat* KONING of *Landsheer is er op aarde*, die magt heeft, om, boven zijne jaarlijkſche Inkomſten (90), zijnen Onderdanen eenen Penning aftevorderen, zonder toeſtemming des Volks, en zich aan geweld en tirannij ſchuldig te maken?" — — En na eenige heerlijke leſſen ten dien aanzien, zoo voor Vorst als Onderdaan, laat COMINES volgen: „ *Geen Vorst* heeft, mijns oordeels, minder *reden*, dan onze Koning [van Vrankrijk, Lodewijk XI.] om te zeggen: *het ſtaet mij vrij, mijn Volk zooveel ſchattingen aftevorderen als mij lust en behaagt.* Want, behalven dat zoodanig eene taal, noch hem, noch iemant, betamende is, doen zij, die hem, om deszelfs achting te vermeerderen, dus doen ſpreken, hem geenszins eer aen, maer maken hem gehaet bij zijne naburen — — maer, indien onze Koning, of de genen, die hem zoeken te verheffen en zijnen roem te vermeerderen, zeiden: *ik heb zoo goede en getrouwe Onderdanen, dat zij mij niets weigeren, wat ik hun afvordere; en worde van hun zoo zeer gevreesd, gehoorzaamd en gediend, als eenig Prins op den aerdbodem, in diervoegen, dat hun geen last te zwaer, geen moeilijkheden te verdrietig vallen, maer zij alle rampen, ter liefde van mij, geduldig ondergaen:* dit dunkt mij, zoude den Vorst voorwaer tot grooter lofſtrekken, dan: *ik neem wat ik wil; zoodanige*

„ *Voor-*

(90) *Outre ſon Domaine*, ſtaat er in 't Fransch.

„ *Voorrechten heb ik, en die moet ik behouden.*" Men ziet hieruit, dat dit grondbeginſel algemeen bekend was, en dat zelfs in 't Koningrijk van *Vrankrijk*, hoe Monarchaal anders beheerscht, dit recht van *heffing* zoo onbepaald niet was ſedert hunne Domeinen verminderden, en hieruit noodig werd, om 't Volk, door oproeping van de Generale Staten, om geld (*Aides*) te vragen. Maar om hieruit te beſluiten tot eene mededeeling der Oppermacht aan anderen, 't zij aan 't *Volk* 't zij aan *de Staten*, zoude te veel bewijzen. Alles wat hieruit ſchijnt gehaald te kunnen worden, zoude, mijns bedunkens, hierop nederkomen, dat het algemeene Staatſtelſel van Europa medebracht, dat, zoolang het geld ſchaars was, zoolang de Vorsten uit hunne Domeinen leefden, en zoolang het Volk verplicht was, om hunne Vorsten in perſoon in den krijg te dienen, en opgeroepen hen in hunne heirtochten te volgen: er weinig of niets haperde aan de toen erkende volle Oppermacht; maar dat die Oppermacht, alleen in 't ſtuk der ſchatting uit de beurzen der Onderdanen, allengskens, zoo niet in 't *zedelijke*, ten minste in de *werkzaamheden*, eene kleine tempering kreeg, dat is, niet *quod ad jus regendi*, of ten aanzien van 't Recht van Regering zelf, maar ten aanzien van de klem, of uitvoering, voor zooverre er geldzaken mede gemoeid waren; zoodanig, dat alles, wat ook hierin gedaan wierd, voordvloeide uit die Oppermacht, en dat de *toeſtemming* des Volks of der Staten in de verzochte ſchattingen daar zijnde, en naar billijkheid geregeld, alles wederom het werk des Souvereins was en bleef, ten ware hij bij zulke gelegenheid eenige meerdere Ver-

gunningen deed. Dit in 't gemeen zoo beſchouwd en op geheel Europa toegepast zijnde, (en ik durve nu dit ſtelſel gerust aan 't oordeel van alle Geſchied- en Staatkundige Schrijvers overgeven,) kunnen wij hierin de reden vinden van alle de later opgekomen verſcheidenheden in de Regeringsvormen van Europa, waarin de Staten, onder hunne Vorsten, of meerdere of mindere Gerechtigdheden bekwamen, naar mate de Vorsten zich of in bereidwilligheid of in de noodzakelijkheid bevonden, om aan de Landzaten, *of de* Staten van hunne Landen, 't zij bij *gunst*, *'t zij* bij *beding*, 't zij bij volledige *Overeenkomſten*, zoodanige Gerechtigdheden toetekennen, als zij oorbaar achteden of genoodzaakt wierden, hun toetelaten of overtelaten (91). En *zoo kome ik* tot het laatſte gedeelte der VIIde ſtelling, *dat de* Staten van Holland, allengskens een *Lighaam* uitmakende, 't zij bij *beding*, 't zij bij *gunst*, *eenige Gerechtigdheden verkregen hebben.*

Het hoofdzakelijke hiervan is ſtellig dit: *de Sta-*

(91) Dit had in Duitschland, *vooral in de Landen der* Geestelijkheid plaats, ook in 't Bisſchoppelijke *Sticht van Utrecht* en *Overijsſel*. En ziedaar de reden, dat de Geestelijke Vorsten, Aartsbisſchoppen, Bisſchoppen, enz. veelal *eerder* en *meerder* in hunne Landen *de Staten* of *Landſtenden* zagen opkomen, en hun vele Vergunningen, zelfs bij zoogenoemde *Landbrieven* deden; geboren uit de *verkieſelijkheid* hunner perſoonen, *naijver*, en *kuiperijen*, en de *beloften* bij gelegenheid der gedane of te doene *keuze*. Ik weet, dat er in Duitschland Geleerden zijn, die *de Staten* vroeger zoeken, en hen zelfs boven de *Landvorsten* in oorſprong verheffen; maar de onbepaaldheid van 't woord *Staten* of *Stenden* heeft al veel oorſprong aan die misvatting gegeven.

Digitized by Google

Staten hadden het recht van *toeſtemmen in gevraagde Beden;* en zonder die *toeſtemming* had de Vorst geen recht op de Gelden; maar die *toeſtemming* gegeven zijnde, zoo was oorſprongelijk weder alles het werk des Graven, of gelijk de Heer SLINGELAND (92) het uitdrukt; „ *het* „ *Conſent* door de *Staten* gedragen zijnde, deed „ de Graaf directelijk de *geconſenteerde* penningen innen — over de ſchiltalen; en, wanneer „ zij geheven wierden op eene andere wijze, „ konden de Staten dit niet doen dan op ſpeciale „ Octrooien, Ordonnantien, en Executorialen „ van den Graaf, — invoege dat alles, wat in „ het ſtuk der *ſchattingen* zweemde naar *Oppergezag*, en naar *compulſive* Macht, geheel reſideerde bij den Graaf, zoodanig echter, dat „ die dezelve macht niet konde oefenen dan *met* „ *conſent* (93) *der Staten.*" (94). En het ſpreekt van zelve, dat de Gelden, in de Schatkist gebracht, volkomen kwamen in het bezit en de macht der Graven, om ze te gebruiken tot die ein-

Het ware recht der Staten, in de Beden.

(92) D. I. bl. 15. 28.

(93) Namelijk *conſent* alleen tot *het inwilligen der Bede*, gelijk de Heer VAN WYN op WAGEN. D. V. bl. 28. opmerkt.

(94) De Heer VAN SLINGELAND gaat bl. 29. hierin nog een' ſtap verder, als hij uit der Staten Verklaring en *Proteſtatie*, nopens den 10den Penning, afleidt, dat „ de Staten van verſtand geweest zijn, dat de Graven „ ſchattingen opſtellende, zonder haar bewilliging, „ daardoor wel de Staten *verongelijkten*, maar echter „ pleegden *eene Acte van Souvereiniteit*, waartegen de „ *Staten*, als *Onderzaten*, niet bevoegd waren zich te „ kanten, anders dan bij wege van *Remonſtrantie*, en „ *reſervatie* van haar recht, door het geven van een „ *Protest.*"

Digitized by Google

einden, waartoe zij gevraagd waren. Te recht zegt daarom de Heer VAN WYN (95): „ Als eene „ Bede ingewilligd was, hield de macht der „ Staten op; die verkregen Bede was dan *het* „ *goed* van den *Graave* geworden, en hij, *bij* „ wien alleen de Uitvoerende Macht was, *kon* „ zoodanig handelen nopens de *heffing*, *ligting*, „ *korting*, *kwijtſchelding* enz. als hij billijk oor„ deelde."

In 't doen van verzoeken.

Met dat alles is 't niet te verwonderen, dat bij toeneming der Beden, Keizer Karel en *zijn Zoon*, om het Lighaam der Staten in 't opbrengen der benoodigde ſchattingen meer willig te maken, of ook wel, om in de wijze van opbrengst hun en den Landzaten meer gemak te geven, en zelfs hen werkijveriger en behulpzamer te *hebben*, hierin veel toegaven; hun zelfs veroorloofden, bij 't geven van *Conſent*, eenige verzoeken te doen, of eenige Voorwaarden intevoegen in de zoogenoemde *Acten van Conſent*, welken, volgens 't zeggen van SLINGELAND (96), „ hier„ door meer in de *forme* dan in de daad verſchil„ den van directe diſpoſitien." *Gelijk wij* boven in 't geval der *Vroedſchappen* meermalen opmerkten. „ Dat zij ook bij zulke gelegen„ heid mede over andere zaken raadpleegden, „ [of geraadpleegd wierden] betreffende het wel„ varen van het Land en van de goede Ingezeten„ nen; en zij zich van die vrije macht in 't ſtuk „ der *Conſenten* bedienden, om van de Graven „ te verkrijgen het geen zij meenden noodig te „ wezen voor het welvaren van den Lande, het„ zel-

In 't bevoorwaarden bij de Conſenten.

(95) *Aanmerk. op* WAGENAAR, D. V. bl. 28.
(96) D. I. bl. 57.

„ zelve aan de Graven voordragende — —." De voorbeelden en bewijzen hiervan zijn zoo overvloedig, en reeds overal opgegeven, dat het overtollig zij, hierin breeder uitteweiden.

Het komt er maar op aan te weten, of *het Ligchaam* der Staten hierbij ooit zoo lanige Rechten, 't zij bij *gunst*, of bij *beding*, in die laatſte Gravelijke tijden verkregen hebben, waardoor de Vorsten aan hunne Oppermacht eenige bepalingen gemaakt hebben, 't welke wij boven ontkenden; of dat zij in 't ſtuk van *Schattingheffingen*, buiten de bloote toeſtemminge of verminderingen in de gevraagde Geldſommen, eenige macht of recht aan de Staten medegedeeld hebben. Dit laatſte nu is door den Heer VAN SLINGELAND zelfs niet geſteld, en ik durve hierin zijn voetſpoor wel drukken (97). Zelfs het ſtellige Recht, dat hij

(97) Hij erkent toch deze navolgende punten, bl. 16. „ De Graven konden geven vrijdom, moderatie, remiſſie van ſchattingen — bl. 19. De zetting of repartitie der Beden en Verpondingen, en 't redres van „ dien ſtond aan de Graven, en niet aan de Staten. „ Bl. 58, 59. Hoewel de Staten *vrij conſent* hadden, „ ſtond het niet aan hun, op eigen gezag *de Gemeenten* te belasten; — de Staten ſloegen bij 't conſent „ wel voor de middelen — zij verzochten daarop bewilliging —, werden de penningen geheven bij de „ ſchildtalen, hadden de Staten, *na 't Conſent*, niet „ meer te doen met het opbeuren — maar wanneer op „ eene andere wijze, zoo moesten zij daartoe verzoeken „ Octrooi — of bij *clauſule* in de Acte van Acceptatie, welke diende voor Octrooi. Bl. 60. De Ordonnantien werden dan wel *geconcipieerd* door *de Staten*, maar geëmaneert op den naam der Graven. „ En eindelijk, om *heerlijke en parate Executie* te „ doen, moesten zij *Executorien* verzoeken."

Digitized by Google

hij den Graven toeſchrijft, beneemt hieromtrent alle bedenking. Alleenlijk bleef bij hem eenige twijfeling over, hoeverre de Staten, in zaken van *Admiraliteit*, van *minderjarigheid* der Vorſten, en van het *Muntwezen*, eenig recht mogen gehad hebben.

Of ook in de Admiraliteit?

Hij vermeent, dat 1°. in 't orde ſtellen op zaken van de Admiraliteit, aan de Staten ook voor een gedeelte geſtaan heeft de kennis en 't beſtier, en hiertoe grondt hij zich op eene *Reſolutie der Staten*, den 24 Junij 1563. Evenwel laat hij die zaak ſlippen, voor zooverre hij beſluit, dat *het Beſtier der zaken van de Admiraliteit meest ſchijnt geweest te zijn in handen van den Stadhouder*, „ een Officier — niet van „ de Staten, maar van den Graaf, met eenigen „ uit den Raad of uit het Hof." (98).

Of ook in minderjarigheid der Graven?

Hij ſpreekt 2°. bl. 62. van het recht, om bij *minderjarigheid der Graven*, *of bij andere diergelijke toevallen*, voorzieningen te doen; en beroept zich op de *Hiſtorien*, en 't gebruik onder *alle eenhoofdige Regeringen*, *daar Staten of Parlementen zijn*. Doch hij twijfelt zelf over *dat recht der Staten*, uit de *Hiſtorien* en de gevallen met *Aalbrecht* en *Jacoba*. En zeker met reden! Gelijk dit blijkbaar genoeg is uit mijne Voorbehoedſels en Opheldering (99), en wat zijn beroep op *eenhoofdige Regeringen*, *waar Staten zijn*, aangaat; dit veronderſtelt reeds een zoodanig gevestigd *Lighaam* van Staten; 't welk er voor de XVIde Eeuw in Holland niet was; en onder *Karel II.* en zijn' Zoon *Philips*

(98) Vergel. Hem zelfs, het 3de Hoofdſt. bl. 63. enz.
(99) Hier boven, bl. 394. enz. 405.

lips III. kwam de zaak niet te pas. Zelfs ſtrijdt hiertegen de voorzorg van *Karel*, bij 't Augsburgſche Verdrag 1548. over de Opvolging bij *Repreſentatie*, en het boven gewaagd *Testament* van Philips van Burgundie 1441. Het vernietigd Privilegie van Vrouw Maria, waarbij zij Art. I. voor zich beloofde, niet te zullen *trouwen*, dan bij *advijs en goeddunken van de Heeren van haren Bloede, en van den Staten harer Landen*, bepaalde of bedong ook hieromtrent niets; en dit beperkt *trouwen* verviel bij 't vernietigen dier Handvest.

Met het *Muntwezen* 3°. is de zaak eenigzins verſchillende. Het naauw verband der *Muntſpecie* met het *Geldwezen* en met de waardij van 't Geld in 't gemeen, waarmede de betaling van *ſchuld* en *ſchatting* geſchiedde, en het groot belang der Ingezetenen, dat de gemunte Penningen niet ſchielijk verhoogd of verlaagd wierden, of het *alloy* verſlechtede, heeft gemaakt, dat de Graven hierin veel toegaven. Wanneer dan de Heer VAN SLINGELAND bl. 20. zegt, „ dat het „ Geld, ten tijde der Graven gemunt, derzelver „ beeltenisſe draagt; dat dit altijd gehouden is „ voor een teeken van Souvereiniteit; en de „ Hollandſche Munt door de Graven ingeſteld „ en met Privilegien begiftigd is (100);" maar „ dat, om boven gegeven reden van 't belang „ der Ingezetenen, het waarſchijnlijk voorkomt, „ dat de Staten *geconcurreerd* hebben met den „ Graaf

Hoe verre hun recht in 't Muntwezen?

(100) Vergel. K. VAN ALKEMADE, *de goude en zilvere gangbare Penningen der Graven van Holland*, fol. 1700. en alle de zoogenoemde *Beeldenaars*, of *Muntboeken en Plakaten op de Munt.*

Digitized by Google

„ Graaf in het regelen van 't *alloy* en van *de* „ *waarde* van het Geld:" zoo wil ik gaarn dit toeſtemmen. Immers, offchoon alles wat de *Munt*, de plaatzing der *Munt*, de aanſtelling van *Muntmeesters*, *Waardijnen* en andere bedienden, en alle *Privilegien van de Munt*, afvloeiden van den Landsheer; en geene Plakaten dan van Hem werden uitgegeven: zoo vindt men echter, dat Zij al vroeg over de waardij der Penningen en hun *alloy* te rade gingen, eerst met *hunnen Raad* of 't *Hof van Holland* en *de Steden* (1), naderhand met de *Staten* zelve, zoo van *Holland* als die der andere Gewesten (2), zonder dat dit evenwel eenigszins de Oppermacht benadeelde. En ziedaar der Staten *rechten* onder de Graven, als een Staatslighaam aangemerkt.

Ik zal dit gewichtig onderwerp beſluiten, met een denk-

(1) MIER. D. II. bl. 496. 671. D. III. bl. 207. 257. 326. 504. D. IV. bl. 165. 292. 753. 1033. *Handv. van Vlaard.* bl. 391.

(2) Zie RENDORP Diſſ. p. 23. Men kan hieruit veel opheldering geven aan de twijfelingen van den Heer VAN DE WALL, *Dordr.* bl. 281. 454. 510. In 't jaar 1452. beloofde Philips een nieuwe Wet op de *Munt* te maken, gelijk over 20 jaren, en alzoo verre hij de andere Landen er over riep, zoude hij ook die van Holland roepen, *Privil. van Rijnl.* bl. 517. Voeg er bij 't groot Plakaat van Keizer *Karel* 1520. den 4 Febr. zoo op *den Koers van den Gelde*, *Munt* en *Muntſlag*, als op 't ſtuk van den *Wiſſel en Wiſſelaars*, *Goudſmeden* enz. in 't *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 2604. waar hij zelde het vorige te *confirmeren bij Advijs van de Staten, Generaels en Officieren zijner Munten, en bij deliberatien van zijnen Secreten Rade en Financien.* Hoe naderhand de Staten pogingen deden, om zulke Plakaten te onderhouden, zie VAN DER GOES, *Reg.* D. I. bl. 279.

Digitized by Google

denkbeeld te geven, hoe het met het verleenen van *Executoriale Brieven*, en daarop bouwende *Ordonnantien* of *Plakaten der Staten*, waarmede de Heer BYNKERSHOEK zooveel ophad, gelegen zij geweest.

Gelijk boven gezeid werd, dat de Staten ook wel de *middelen* voorſloegen, waarop zij dachten, dat de ingewilligde Beden 't best konden geheven worden; welk Recht van Voorſlag zeker hun niet geweigerd kon worden, als hebbende zij hierin ook zeergroot belang (3); even zoo verzochten, en bekwamen zij dikwils *Octrooien*, om de *toegeſtane gelden* zelve te mogen *invorderen* en in 's Vorsten kaſſe inbrengen, en de Onwilligen uitwinnen, of *executeren*; 't welk naderhand hun zelven en hunnen Advokaat en aangeſtelde Rentmeesters, die te voren daarin niets deden, vele bezigheden, maar ook veelvuldige verſchillen, moeilijkheden en *proceſſen*, verſchaften. De zaak droeg zich naar mijn bevind aldus toe! Nadat zij oorlof bekwamen, om de Gelden, zoo voor de Bede, als voor zich, te vinden uit *Imposten*, *Tiende Penningen*, als anders, en dat voortaan de *exempten* of zoogenaamde *Vrijen* met hunne *Vrijdommen* zich niet meer mogten behelpen; zoo verzochten zij tot ſpoediger voortgang van betaling, en om de onwilligen te dwingen, Brieven van *Inwinning* of Uitpanding, anders genoemd *Executorialen*. Hierover vielen vele Raadplegingen onder de Staten; doch zij kwamen nog in 't jaar 1544 en 1545.

Hun recht later bij 't inwinnen der Gelden.

(3) Op die wijze redeneert ook de geleerde PFEFFINGER. ad *Vitriar.* T. III. p. 502. ſq. over de Duitſche *Landſtenden*.

1545. meest neder, om dit door het *Hof zelve* of 's Vorsten Juſtitieraad in 's Hage te laten doen, en dat zij anders hierop *afkortingen* voor hunne Aandeelen mogten hebben (4). Zij ſpreken toch reeds van *Executorien* op eenige bijzondere plaatſelijke Rentmeesters (5), doch bij nadere overweging, en op de vraag van 't Hof, of zij de *inning* wilden bevorderen *bij executie* of *bij de overhand*, zeiden zij 1545. den 20 Mei (6), „ dat hun *niet toekwam op de executie te dispo-* „ *neren*, alzoo zij bij gebrek van betaling *kor-* „ *tingen* op hun Aandeel genoten; maar dat *de* „ *Raad* de onwilligen behoorde te dwingen tot „ betaling, en hiervan bericht te zenden aan den „ Koning;" zij dringen hier verder op aan (7), en beſluiten tot verzoek aan de Majeſteit, „ dat „ *den Hove van Holland* belast zoude worden, „ die *pretenſe Vrijen* in de *Bede* tot hare *portie* „ te bedwingen." (8) De grond ſchijnt hierin gelegen te hebben, dat zij liever die *executie* over-

(4) Van hier bij VAN DER GOES 1544. D. II. bl. 123. gewaagd van *Onwilligen*, *den Graaf van Buren*, — enz. en dat de Heer *van Aſſendelft*, Hoofd van den Raad, *voorts alle de anderen rigoureuſelijk zoude* DOEN *executeren*. D. II. bl. 77. 85. *dat de Onwilligen — bij hare Maj. daartoe geconſtringeerd zouden worden*. — Bl. 85. *Een Plakaat te doen uitvaardigen bij den Hove, om de Landen — te conſtringeren tot den Impost*. enz.

(5) VAN DER GOES, D. II. bl. 53.

(6) Ibid. D. II. bl. 200.

(7) Zie VAN DER GOES, 1545. den 26 Aug. D. II. bl. 235. waar die van den Raad zeiden, *dat de Staten tegens de Onwilligen niet behoorden te procederen bij gijzeling, maar bij arrest, als in rechten gegrond*. Vergel. 4 Sept. bl. 239.

(8) Zie D. II. bl. 248. 254. 280.

Digitized by Google

overlieten aan den Raad; en daarom wilden zij nog in 1546. (9) dat de *Procureur Generaal* des Keizers, uit 's Keizers naam, die uitwinning deed. Toen de Procureur Generaal hiertegen zich verklaarde, en begeerde, dat de particuliere Ontvangers der Staten dit zouden doen, en terwijl intusschen, naar 't schijnt, het denkbeeld van *'t korten* op hunne aandeelen allengskens hun ontviel; zoo veranderden de denkbeelden der *Staten*, en zij spraken naderhand 1553. om bij den *Ontvanger Coebel en den Procureur Generaal bij executie te procederen tot inning van de restanten*, volgens vorige afspraak (10). Hierop boden zij in 't volgende jaar 1554. een *Request* aan, om te hebben *Executorien*, zelfs op die van *den Raad en Rekeninge*, om ook de *Imposten* te betalen (11), en zij verkregen dezelven niet enkel op die personen, maar ook op andere Onwilligen (12). Dit geschiedde nog onder Keizer Karel, en 't bewijst duidlijk, dat zij zulk Recht nimmer te voren hadden; noch zoolang zij geen vast Lighaam uitmaakten, konden hebben (12*).

Toen

(9) VAN DER GOES, D. II. bl. 317.

(10) VAN DER GOES, D. III. bl. 394. en 445. Hiertoe behoort denklijk het *Plakaat op 't collecteren van den 10den penninck, gesteld op de landen, huizen, erven*, en tot betaling van zijne Majesteits Beden, 31 Mei 1553. in 't *Repertor. der Plakaten van Sandelijn*, 4°. bl. 73.

(11) VAN DER GOES, D. III. bl. 558.

(12) Ald. D. III. bl. 559. Vergel. D. IV. bl. 78. 264. 559.

(12*) Men vindt zulke *Executien* al vroeger door de Graven, of hunne Gerechtshoven, onder Philips I. en Karel I. Zie *de Bijlagen* op 't jaar 1440. den 21 Dec.

Digitized by Google

Toen nu den Staten bij Philips tijd in 't jaar 1556. voor de eerſtemaal eene bede gedaan wierd van *f* 400000: —, en de Edelen hierop wilden geven *f* 333000: —, waarvan *f* 150000: — bij den 10den penning, zoo waren de Steden te vrede de volle ſomme toeteſtaan, omdat het *zijne Majeſteits eerſte petitie was* (13), en zulks onder eenige bedingſels, van welken zij bij wijze van *Inſtructie* een *Opſtel* maakten, en den Advokaat medegaven (14), waarin zij onder anderen verzoeken, dat de Koning voortaan *niemand* zulken *vrijdom* of *gratie* wilde geven, zoo *als den drie perſonadien gegund is, zonder de Staten daar op eerst bij ordinare trein van juſtitie te hooren, maar Hij ook de hand daaraan wilde houden, dat de onwilligen tot betaling gebracht worden, volgens de Acte zijner Majeſteit;* doch zij laten hierop dit merkwaardige volgen (15): „ Dat, zoo de Koning denkt, „ dat zij *te rigoureus executeren*, zij verzoeken, „ hun een ligter en bekwamer executie voorte„ ſchrijven." Men ziet hier, dat over die *Executie klachten* waren gevallen, en men *mag* er uit opmaken, dat *die Executien*, als zij aan de Staten gelaten wierden, gemeenlijk ſtrenger waren dan die bij den Koning en zijne Gerechtshoven

(13) VAN DER GOES, D. IV. bl. 397, 398.
(14) Ald. bl. 399. 402.
(15) D. IV. bl. 402. op 't jaar 1556. de woorden zijn: *Soo verre ſijne Majeſteyt hem laet duncken, dat de Executie, bij de voorſz. Staten tot noch toe gedaen, te* SEER RIGOUREUX *is, dat ſijne Majeſteit in dien gevalle believe de voorſz. Staten te praeſcriberen een lichter ende bequamer manier van executie, alſoo ſij geen civielder en weten, omme de Conſenten te effectueren* —.

ven geſchiedden. En hoe geſchiedden die laatſten? Dit leeren wij uit die zelfde *Registers* op 't jaar 1558. (16), waar gezegd wordt: *'s Konings penningen worden geëxecuteert eerst bij ſommatie, gijſelinge ende naer bij ſubhaſtatie; 't welk een lange train is, alzoo de Konings Rentmeesters altoos een jaer hebben, eer zij rekenen.* Waarom zij aldaar verzochten om *andere Executorien*, „ *alzoo uit krachte van die* „ *Executorien de Ontvanger niet kon komen tot* „ *penningen.*" Zij hadden ook reeds vroeger geklaagd „ *over den langen trein van juſtitie* „ *in den Hove.*" Dit nam dan niet weg, dat zij in 't vervolg volhielden, en voords aan den Koning of zijnen Rade verzochten, dat zij die inwinningen op hunne wijze mogten doen (17). Deze vrijheid dan bij de *Acte van Conſent* verkregen hebbende, ſchijnt hieruit geſproten de *Ordonnantie*, die de Staten op de *Executien* gemaakt hebben, doch waarop, als geheel iets nieuws het *Hof van Holland* weigerde zijne *Attache* te verleenen: en waarop ſlaan de bekende Misſiven (18), eerst van den Koning van den 7 Jan. 15$\frac{57}{58}$. „ waerbij *het Hof van Holland* be„ last wordt *d'Ordonnantie* van *de Staten* van „ Holland op 't *executeren* van 't Morgengeld „ te publiceren, en doen publiceren, en van „ gelijken alle andere Ordonnantien, die bij de „ voorn. Staten *geconcipieerd* zullen worden tot „ *collectatie van de Beden*," (met bijvoeging, *on-*

(16) VAN DER GOES, 1558. D. V. bl. 380. 409. 420.
(17) Ibid. op 't jaar 1545. D. II. bl. 255.
(18) *Repertor. der Plak. van Sandelijn*, 4°. bl. 90. b. 91. b.

onder onze autoriteit en naam), en eene tweede, van den 2 Maart 15[5]7. „ Plakaat, belastende te publiceren d'Ordonnantie, bij den Staten „ van Holland gemaakt, of nog te maken, op „ den naam van de Majeſteit, en daarop Attache „ te verleenen." De eerſte is denklijk dezelfde, die bij VAN DER GOES op den 7 Februarij 15[5]7. geboekt is, en die ik om hare bijzonderheid hieronder plaatzen zal (19). De Staten werden hierdoor gedekt en *gerechtigd*. Doch op dat ook blijke, dat zoodanige Voorzieningen *op geenen*

(19) Deel V. bl. 286. *Is bij den Advocaet rapport gedaen van de Expeditie, bij de Staten* VERKREGEN, *beroerende, om gepubliceert te hebben de Ordonnantie, bij de Staten gemaeckt, omme te komen tot executie van ſeven grooten, te weten ſekere Miſſive aen die van den Raede van Hollandt, daervan 't inhouden hiernae volgt.*

„ Den Koningh.

„ Lieve, Getrouwe.

„ Gehoort hebbende in onſen Rade het rapport van „ *de Supplicatie*, ons onlangsleden gepreſenteert van „ wegen onſe lieve, getrouwe, *de Edelen ende ſes groo-* „ *te Steden* onſes Landts van Hollandt, repreſenterende „ *de Staten* desſelven, bij dewelcke *ſij henluyden be-* „ klaeghden, dat hen bij U *geweygert waren Brieven* „ van *Attache* op ſekere Ordonnantie, bij henluyden „ gemaeckt op het ſtuck van *het executeren van het* „ *Margengeldt*; midtsgaders van Uwe Reſcriptie op de „ voorſz. Supplicatie en andere ſtucken, deſen aengaen- „ de, overleydt; laten U weten, ende ordonneren bij „ deſen, dat gij *de Ordonnantie*, gementionneert in de „ voorſz. Supplicatie, *publiceert* ende doet publiceren „ *onder onſe authoriteyt ende naem*, ende dat Gij van „ gelijcken doet van andere *Ordonnantien*, die hier „ naemaels gemaeckt ende geconcipieert ſullen worden „ bij de voorſchreve *Staten van Hollandt*, om *de Col-* „ *lecteatie van de Beden*, bij henluyden geaccordeert, „ ten ware dat Gij dienaengaende notabele ende *merc-* „ *kelijcke ſwarigheydt* ende difficulteyt bevindt, van de- „ wel-

nen losſen voet geſchiedden, zal ik in *de Bijlagen* invoegen een onmiddelijk hierop gevolgd *Advijs* van 't *Hof* van Holland, van den 27 Julij 1558. op een *Request der Staten*, om in hunne *Ordonnantie* van' Impost op Wijn en Bier te mogen begrijpen ook de *Geestelijken* en *Edelen;* waarop het Hof aan den *Secreten Rade* bericht, dat dit hun toegeſtaan kon worden, mits in die *Ordonnantie* niet te bevatten de zoodanigen, die hierover met de Staten werkelijk in *Proces* zijn. Hoeverre nu dit ten aanzien der *Geestelijken* zijne zwarigheid had, leeren we uit het *Misſive-Boek van Holland* (20), waarin voorkomt *het Advijs van 't Hof van Holland aan den Secreten Raad, van wegen de Staten van den Lande van Holland, verzoekende* LETTREN EXECUTORIALE —. 't Welk hun daarbij werd *toegeſtaan voor 't grootſte gedeelte, maar niet tegen de Geestlijkheid* (21). Maar ook, toen de Staten, na 't inwilligen der *negenjarige* Bede, en om die te heffen deels bij den 10den penning op *alle vaste goederen, renten en inkomſten* in 't jaar 1561. ge-

„ welke Gij in dien gevalle ons ſult adverteren, om „ daer nae daer op te ordonneren als behooren ſal.

„ Lieve ende Getrouwe.

„ Godt zij met U. Geſchreven tot Brusſel, den ſe- „ venden Januarie 1577." Vergel. bl. 305—308.

(20) Het MS. *Eerſte Misſive-Boek van den Hove van Holland*, fol. 80. op 't jaar $15\frac{60}{61}$.

(21) Tot verſtand hiervan dient, dat de *Geestelijken* toen wel reeds van hunne goederen, en die der Geſtichten, die niet *geamortiſeerd* waren, werden aangeſlagen; zoodat men elders leest, dat de *Geestelijken* wel *de helft* van hunne Inkomſten betaalden; maar daarom toen nog niet onder *de Executie der Staten* lagen, gelijk kort daarna geſchiedde.

Digitized by Google

geraamd en *opgeſteld* hadden eene *Ordonnantie* of Plakaat, waarbij zij den 10den Penning zouden *innen* en *ontvangen*, en die *op het ſcherpst executeren* (22): zonden zij hetzelve vooraf met een bijgevoegd *Request* aan den Koning, met verzoek, om *die Ordonnantie* te willen *aggreeren*, en op dezelve doen *expedieren opene Brieven*. Welk verzoek de *Secrete Raad* des Konings te Brusſel op nieuws ſtelde in handen van den *Raad van Holland*, om te dienen van *Bericht*. Dit Bericht is dan ook door *'t Hof* gegeven, en bij den Secreten Raad ingekomen, met voorſtelling van eenige Verbeteringen en Verzachtingen. Ik bewijs dit alles uit het *Bericht van 't Hof* zelve van den 27 Sept. 1561. 't welk ik om zijnen aanmerklijken inhoud, *tot opheldering* van 't gebeurde, en om de rechten van dien tijd te kennen, in *de Bijlagen* geplaatst hebbe. Maar 't geen nog meer uitdoet, hierop is het Plakaat zelf, op 't heffen van den 10den penning, den 11 October 1561. door den Koning op hun verzoek verleend en uitgegeven; 't welke, ſchoon ik niet wete, of immer in eenige *Verzameling van Plakaten* zij uitgegeven, wordt gewaagd in *het Repertorie der Plakaten van Sandelijn* (23), 't welk ik in oorſpronglijken Druk be-

(22) Zoo zelfs, dat zij last gaven, om den Prins van Orange (hoezeer hij hun Stadhouder was, zij vele dienſten van Hem genoten, en alle reden hadden, om hem te verplichten,) te *executeren* voor den 10den Penning van zijne Visſcherije, en zij andere aanſtalten van *Executien* vervaardigden. *Reſol. van Holl.* 1561. Januarij, fol. 3. 5 Julij fol. 51, 60, 68, 69, 71, 80.

(23) Bl. 106. b. waar 't aldus heet: *Placcaet ende approbatie van de Ordonnantie, bij de Staten van Hollandt*

bezit, *in* 4°. *gheprint tot Haerlem bij Jan van Zuren. Anno M.CCCCCLXV* (24). Van 't welke de Inleiding en 't slot tot verstand van zaken, zoo duidlijk spreken, dat ik niet kan nalaten, dezelven voor een gedeelte in de *Bijlagen* op den 11 Octob. 1561. te plaatzen. Bij 't lezen van die Inleiding en 't Slot zal men, zonder mijne aanwijzing, leren:

1°. Dat het de Koning was, uit wiens boezem, en op wiens naam het Plakaat voordkwam, schoon daartoe verzocht door de Staten, en waarvan de bekrachtiging versterkt wierd met het gewone: *want ons alzoo gelieft.*

2°. Dat de Staten, bestaande uit de Edelen en de 6 groote Steden, om de *negenjarige Bede te voldoen*, in dat jaar 1561. noodig achteden, het opstellen en t heffen van *een' 10den penning van alle onroerende goederen, renten, en inkomsten.*

3°. Dat zij hiertoe zekere *Ordonnantie* hadden opgemaakt, die zij gaarne wilden doen verkondigen en ten *uitvoer stellen.*

4°. Dat zij dit *niet wilden noch mochten doen* zonder 's Graven toestemming (25).

5°. Dat

landt gemaeckt op de Collectatie van den Thienden Penninck, opgheſtelt in den jare LXI. Groot twaelf bladen, in date den elfſten Octobris XV^{C} LXI. — fol. 133. verso; 't welk zeggen wil, dat dit Plakaat te vinden is in 't *tweede Memoriaalboek van den Hove, bij Mr. Bartolt Ernst Griffier* — fol. 133. verso.

(24) En ook is ingelascht in de *Resol. van Holland*, 1562. Januarij, fol. 1.

(25) Zoo spraken de Staten ook bij 't *Plakaat* van den 10den Penning 1571. onder Alba, „ dat zij als „ goede en gehoorzame Onderzaten niet hebben NB. „ konnen of willen beletten de Publicatie van het Pla„ kaat," en dat zij daarin „ getoond hebben haar

5°. Dat zij daarom den Vorst ootmoedig *baden*, dat Hij die *Ordonnantie* bij *vorme van Plakaat* wilde doen afkondigen.

6°. Dat hierop de Graaf die Ordonnantie eerst heeft laten zien en onderzoeken bij den *Rade van Holland*, voorts in *zijnen Secreten Raad*, en dezelve daarop goedkeurende belast in alle hare punten uit te voeren.

7°. Eindelijk, dat, indien er eenige duisterheid opkwame, de verklaring daarvan zoude ſtaan aan *de Staten van Holland;* en vond zich iemand hierbij bezwaard, dat hij zijne klachte mogte inbrengen voor *den Raad van Holland*, die hierop mogt verleenen *ſimpele proviſie*, en meer niet; ten ware merkelijke zwarigheid. Welk verbazend verſchil levert dit niet van 't begrip van den Heer VAN BYNKERSHOEK, hierboven gemeld.

Men zoude hieruit mogen opmaken, dat de vrijheid van *Executeren* reeds toen was ingetrokken, of dezelve altans maar *voor een' tijd* of voor een enkel *onderwerp* gegeven wierd; waarom zij noodig hadden nieuwe Veroorloving, om zulke *Ordonnantie* te maken. En waarom in het Plakaat zelf gezegd wordt, dat *zij*, om de novennale Bede te voldoen, noodig hadden, *voor dezen loopenden jare* 1561. te heffen den *tienden Penning*, en hiertoe die *Ordonnantie* den Koning ter goedkeuring aanboden. Altans men vindt reeds op den 28 Sept. 1558. gewaagd van gegeven last, uitgevaardigd op de Penſionarisſen van

„ prompte obedientie en ootmoedigheid. Hoe nu die woorden van *kunnen* en *willen* zijn optevatten, zie de meening van VAN SLINGELAND, *D.* I. bl. 29. Alhier is de zaak klaar genoeg.

Digitized by Google

van Dordrecht en den Advokaat, om bij den Koning *te vervolgen rigoureuſer executien* (26). Maar 't geen ſterker klinkt, eenige jaren daarna (1569.) vertoonde de Ontvanger der Staten hun een Ontwerp van *Request* aan de Koninglijke Majeſteit, om te hebben *nieuwe* of *breeder Executorialen.* Dit zelve doen zij in de jaren 1570. en 1571., die zij ook tegen de Geestelijken kregen (27) En nu verſtaat men, in wat zin die zelve Staten nog in 't jaar 1571. omtrent dit hun recht ſpraken, toen de Abdiſſe van Rijnsburg, als Vrouwe van die Heerlijkheid, ſteunende op hare oude vrijdommen, in de Staten-vergadering, door *Notaris en getuigen*, liet verklaren, „ dat zij niet „ dulden zoude, dat hare Heerlijkheid en *Con-* „ *vent* te niet liep door de *Impoſitien*, bij de „ Staten opgeſteld en *geexecuteerd*, *proteſteren-* „ *de* van alle ſchaden." (28) Dit geſchiedde ten tijde, dat de Hertog van Alba in plaatze van den 10den en 20ſten penning in Holland zich te vrede hield met den afkoop voor *f* 271000: —; en dat de Staten die ſomme door *Imposten* vindende, ook de gelden op de *Geestelijken* invorderden. Op dit *notarieel* Protest nu gaven de Staten ten antwoord, „ dat zij in 't heffen van de Impoſitien „ en andere Ommeſlagen zijn alleenlijk naakte „ *Executeurs* van zijne Koninglijke Majeſteits „ Beden, die zijne Majeſteit heeft *geauthori-* „ *ſeert*, bij zulke middelen te furneren de voorſz. „ Bede, en dat op Geestelijken en Wereldlij- „ ken, *derogerende* alle Privilegien van Exemp- „ tien; gelijk hare Eerwaardigheid en haars ge-

lij-

(26) VAN DER GOES., D. V. bl. 409.
(27) *Reſol. van Holl.* 1569. fol. 51. 60, 65. 68—71. 80. 1570. fol. 5. 45. 55. 90. 104. 1571. 41, 55.
(28) Ibid. 1571. 18 Mei, fol. 39.

Digitized by Google

„ lijken ook betaald hebben den 100ſten Pen-
„ ning; en ook betaald zouden moeten hebben
„ den 10den en 20ſten penning van de *Verkoo-*
„ *pinge* van alle roerende en onroerende Goede-
„ ren, in plaatze van welken 10den en 20ſten
„ penning deze Bede van *f* 271000: — is ge-
„ komen (29); dat daarom die zaak den Staten
„ anders niet betrof. Dan zij mochte hare do-
„ leantie en Protesten doen aan zijne Majeſteit,
„ of anders, daar haar goede raad gedragen zou-
„ de." En hiermede ſchoven zij de *zaak* van hunnen hals; maar bevestigen ten ſterkſte het geen ik dus verre van de Rechten der Staten zeide, dat zij nooit deel hadden aan de Oppermacht, of 't Bewind, en dat alles wat zij, buiten het onbetwistbaar Recht, *om in Geldzaken* gekend te moeten worden, geene andere Rechten hadden, dan die hun door de Graven naderhand bij *tijdelijke* Vergunningen ingewilligd wierden. En het is in dien zin, dat het woord *Staten* onder de *Gravelijke* Regering moet opgevat worden.

(29) Die Heffing van *f* 271000: — *is ook ernstig* door de Staten bevorderd. Ik vind hiervan *in de Archiven* der Stad Leiden het bewijs, in een op papier geſchreven „ Ordonnantie (van 3 Oct. 1570.), daerop „ men verpachten zal den Impost van alle hoornbees-„ ten, calueren, ſchapen, lammeren ende verkens, bij „ *de Staten* van Hollant opgeſtelt, *bij Octroije* van de „ Co. Maj., tot furnisſement van *de Beede* van *f* 271000: - „ van XL. gr., in de plaetſe van de 10de en 20ſte pen-„ ning *geconſenteert* voor eenen tijdt ende termijn, in-„ gaende den XVden dach van Octob. XV^{c} tzeuentich „ ſmergens mitter zonner opganck, ende eyndende den „ eerſten dach van Meije XV^{c} LXXJ. de zonne op-„ gaende." Het ſtuk ligt in *de Lade* 16., oulings *get.* aa *St. Barbara:* in de groote Charterkamer, Kas D.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

In welken zin waren de Staten onder de Graven van Holland de ware wettige Volksrepreſentanten?

Na alles, wat in de vorige Hoofdſtukken uit echte bronnen is opgeſpoord, mogt het beantwoorden dezer vraag overtollig ſchijnen. Maar daar ook in onze tijden zooveel over het *Repreſenteren van een Volk* geſchreven is; zal het mogelijk niet ongeſchikt zijn, om dit denkbeeld alhier iet meerder te ontwikkelen, en betrekkelijk den ouden Regeringsſtand toepaſſelijk op ons Land te maken.

't Woord Repreſenteren.

Het woord zelf, in Nederduitsch gewaad, beteekent niet anders dan *vertegenwoordigen*, of de plaats van een ander *vervangen*, of *treden in rechten en plichten van anderen.* Ik ſpreke hier niet van de bijzondere Rechten van burgeren, of de burgerlijke Rechten, die bij de Lands Wetten door den Vorst geregeld worden, gelijk die van opvolging bij erfenisſe van goederen, en diergelijken; maar alleen van zoodanige Vertegenwoordiging, die in het Staatsrecht, en ook onder de *Hollandſche Graven*, bekend was. En deze is driederlei.

In driederlei zin.

De eerſte is die algemeene *Repreſentatie*, waardoor in alle Regeringsvormen, maar wel voornamelijk in eene Eenhoofdige Regering of *Monarchalen* Staat, 't zij Hij den naam drage van

Eerſte beteekenis.

van *Keizerlijk*, *Koninglijk*, *Hertogelijk*, *Graaflijk*, of anders, in eenen Staatkundigen zin een regerend Opperhoofd of Vorst de ware *Repreſentant* zijns Volks is, en alle zijne onderdanen *vertegenwoordigt* of vervangt, wanneer hij, als Monarch, of Regent des Volks, zich van zijn wettig Recht van Beſtieren, Regeren, Bevelen, bedienende, voor en aan alle zijne onderdanen de burgerwetten bepaalt en regelt, Magiſtraten aanſtelt, Gerechtshoven verordent, Verdragen en Verbonden met Buitenlandſche Mogendheden aangaat, en in dat alles den zedelijken perſoon of 't ganſche Lighaam des Volks vervangt, daardoor het geheele Volk verbindt, en op naam des Volks, van wegen 't volk, in plaats van 't volk, al het noodige naar zijnen wil en inzicht behartigt en behandelt, met de volle Oppermacht toegerust, en zulks volgens den band, die tuſſchen *Vorst* en *Onderdanen* het bevelen en 't gehoorzamen regelt, overeenkomstig het oogmerk van den Burgerſtaat, en naar 't bekende Grondbeginſel, *omme Imperium nascitur ex Pacto*, *de Regering is oorſpronglijk uit Verdragen.* Dus ſpreke ik naar de Grondſtellingen van de beroemdſte Mannen, GROTIUS, PUFENDORFF, BARBEIRAC en anderen, en niet naar die van ROUSSEAU en PAINE (30). In dien zin *repreſenteert* dan een *Koning* zijne Onderdanen. En dit heeft zijne betrekking en gevolgen naar *buiten* en naar *binnen.*

Van een Koning.

Naar *buiten!* Alzoo op het gegeven Vorstlijk woord, op de gemaakte *Verdragen* en *Verbinte-*

(30) Zie 't Iſte Hoofdſtuk van dit Deel, bijzonder bl. 20.

tenisſen des Vorsten met buitenlanders, 't zij van *Vrede*, *Koophandel*, of *Gerichthandelingen*, de buitenlandſche Vorsten en hunne Onderdanen even zoo vertrouwelijk ſtaat maken en berusten, als of die Verdragen door die Buitenlanders met het geheele Volk, met alle de onderdanen te zamen, waren aangegaan. Het geen de Vorst daarbij *wil*, dit worden de Onderdanen of 't Volk begrepen gewild te hebben, en zij zijn er aan verbonden. In dien zin geldt het zeggen des Dichters; *quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.* In dien zin zijn ook alle de Voordeelen, die een Vorst zijnen Volke aanbrengt, de voordeelen des Volks en 't werk der Natie. In dien zin kan men wel den geleerden BYNKERSHOEK toegeven, 't geen hij van 't later Verbindend Verdrag van Graaf *Philips II.* of *den Schoonen*, in 't jaar 1495. met den Koning van Engeland omtrent de vrije Vischvangst in de Noordzee en bij de Kusten zegt, dat Philips dat Verdrag voor 't Hollandſche Volk, niet voor zich aanging, omdat hij zelf niet uit visſchen kon of zoude gaan; en in dien zin had het Volk zelfs ook na de Afzwering en den veranderden Regeringsvorm, (indien alles gelijk bleef) het recht, om op die vroegere Verdragen van vrije Vischvangst zich te beroepen.

Naar *binnen!* Hieruit vloeide, dat alle betrekkingen en gevolgen voor de *vervangen wordende* Onderdanen waren, dat zij geacht wierden, als of zij zelven zich de *wetten* en *verplichtingen* opgeleid, de daartegen ſtaande *voordeelen* en *rechten* voor zich bedongen hadden, namelijk gehoorzaamheid aan de Wetten, zekerheid van handhaving hunner eigendommen, Gerichtsho-

hoven, Zeevaart en Koophandel. En 't geen dan die Repreſentant, Koning, Hertog, Graaf voor 't Volk wilde, werd dan gerekend *gewild* te zijn door hen, die hunnen wil aan hem opdroegen, betreklijk den *zedelijken wil* en de *verplichting* (31), al ware het zelfs, dat er eenigen, ja zelfs een groot aantal uit het Volk of de Onderdanen een' anderen wil had en openlijk vertoonde. Ziedaar de eerſte ſoort! Van deze wordt hier niet geſproken. Zoodanig een Volksvertegenwoordiger was de *Graaf van Holland*, van dat oogenblik af, dat hij niet enkel als Grond- of Landheer over *onvrije* perſoonen, maar ook, als *wetgevend Opperhoofd* over zijne onderzaten (behoudens het Duitſche Rijk) het bewind voerde.

Tweede betekenis.

De tweede is van zeerverſchillenden aard. *Zij* is die van alle *Hooge en Lage Ambtenaren*, *Magiſtraten*, *Officieren*, *Rechteren*, welke of onmiddelijk en regelrecht door den Opperheer, den Souverein, of middelijk en op zijn bevel, last of toeſtemming, door anderen worden aangeſteld; die uit naam des Opperheeren, of van zijnen wege, de Wetten *handhaven*, *zijne* bevelen uitvoeren, de rechtsplegingen bewerkſtelligen, de zoogenoemde *Politie* waarnemen, en tot het onderhouden van Verbonden met Uitlanders verplicht zijn medetewerken: die in dat alles den *Souverein* vertegenwoordigen, en zijne plaats vervangen (32). Maar hoe geſchiedt nu zulke *Repreſentatie? Afhanglijk* of *onafhanglijk?* Bui-

Van Magiſtraten.

(31) Vergelijk mijne aanmerking boven, bl. 20, 21.

(32) Men zie hierover mijne Aanmerking over *de Uitvoerende Macht* onder de Graven, bl. 417—422.

Buiten alle bedenking, afhanglijk; anders was de Ambtenaar *medeſouverein.* Geen Ambtenaar toch, groot of klein, kan er bedacht worden, die niet uit kracht van Bevel- of Lastbrief (*Commiſſie*), door den Souverein, 't zij middelijk of onmiddelijk, zij aangeſteld, om den burgeren recht en gerechtigheid te laten wedervaren, hunne belangen te behartigen, en die in dat alles aan den Souverein, of van zijnen wege aan anderen daartoe aangeſteld, voor zijn gedrag en beſtier verantwoordelijk zij. Deze Ambtenaren dan vertegenwoordigen den Souverein, vervangen zijne plaats, doen alles op of uit zijnen naam, even of hij 't zelf deed, maar onder verplichting van verantwoording. Zoo waren *de Stadhouders* onder de Graven niet anders dan aangeſtelde plaatsvervangers van den Graaf. Zoo waren de *Hoven van Juſtitie*, en met naam *het Hof in 's Hage*, of *de Raad Provinciaal*, zelfs *de Hooge Raad van Mechelen*, door Philips den Schoonen in 't jaar 150½. opgerecht of bevestigd, niet dan 's Vorsten plaatsvervangers. Hierin liggen de groote verzinningen onzer Hollandſche Rechtsgeleerden en Hiſtorieſchrijvers, dat zij dien *Stadhouder* als een medelid van het Souvereine Bewind aanmerken, ja zelfs *den Graaflijken Raad* of 't *Hof van Holland met de Staten* voor te zamen *Souverein* houden (33). Men behoeft ſlechts te

(33) Dit is de groote verzinning van den Heer THYMON BOEY, die na zijne *Bedenkinge over de oudheid, en de korte Schetz van 't aanzien en 't gezag van den Hove van Holland* 1760. nog een tweede Stuk uitgaf, betiteld: *de Oudheid van den Hove van Holland nader*

te lezen het Slot der *Ordonnantie* of *Inſtructie* van *Keizer Karel* voor *den Hove van Juſtitie*, van 1531. den 20 Auguſt. en de bevelen daaromtrent, hieronder geplaatst (34).

Deze *Repreſentatie* of Vertegenwoordiging is dan van eene geheel andere natuur, dan de vorige. De eerſte is *onafhanglijk* van alle anderen, voor zoo ver de *Oppermacht*, onafhanglijk van den invloed van anderen, en onwederſtaanlijk, werkt: de tweede is geheel afhanglijk. De eerſte ontſpruit uit *de Grondwetten* van den Staat, en 't Verdrag tuſſchen Vorst en Volk: de tweede uit gegeven Lastbrieven (*formulae Mandati*) uit *Commiſſien*, en dikwils bijgevoegde *Inſtructien* of *Voorſchriften*. De eerſte is, *zedelijk*, buiten verantwoording, als kennende in 't bewind geen hooger: de tweede *is onder* verantwoordelijkheid.

Zie-

onderzogt, en uit de OPPERMAGT DER STATEN *met den Grave verder bewezen*, 1761. Ik zwijge van vele andere, nog ongerijmder, verzinningen.

(34) *Alle welke onze Ordonnantie — wij willen onverbrekelijk onderhouden te wezen, zonder daar tegens te doen uit gunſte, faveur, ſimulatie, of diſſimulatie, vreeze, of bij geſchrifte van eenige Edelen of wie zij zijn, noch ook, om eenige beſloten Brieven, die men van ons zoude mogen impetreren in prejudicie van dezen, of verachting van de Juſtitie. Ontbieden daarom en bevelen onzen lieven en getrouwen Cancelier, Hoofden, Preſident en Luiden van onſen Secreten en Grooten Raden; Stadhouder, Eerſten en andere Luiden van onſen Rade in Holland, en allen anderen onſen Juſticieren en Officieren — dat ſij deſe onſe Ordonnantie — onderhouden en doen onderhouden — — — want ons alſoo belieft. Niettegenſtaande eenige andere Statuiten, Inſtructien, of Ordonnantien, bij ons of onſe Voorſaten voor dato van deſen gemaakt en gegeven. — —*

Ziedaar de tweede ſoort. De derde is van beiden zeeronderſcheiden. In de Eenhoofdige Regeringen, hoedanigen wij hier bedoelen, beſtaat zij daarin, dat een zeker gedeelte van Medeburgers of Onderdanen, dat is, zulken, die in vermogens, of kundigheden, of aanzien, of uiterlijke waardigheid of rang boven anderen uitſteken, of geacht worden uitteſteken, 't zij *perſoneel*, 't zij in een of meer *Lighamen* vereenigd, voor alle de overige burgers, onderdanen, ſtedelingen, en anderen, opkomen, voor hun verantwoorden, hunne belangens waarnemen, derzelver perſoonen en goederen mede verbinden, 't zij door *Staatswet* of *gewoonte*, 't zij ze dit recht of die macht bekomen van den *Souverein*, 't zij ze buiten of met Hem, door hunne Medelandzaten gemachtigd zijn, om hen te vervangen, te verbinden, en uit hunnen naam bij den regerenden Landvorst alles te verrichten, 't geen het geheele Volk, of 't lighaam der Onderdanen, anders zoude hebben *kunnen* of *moeten* verrichten. Het zij nu, dat deze Vertegenwoordigers door de Ingezetenen zelf, of door den Vorst, of te zamen, verkozen worden: die *Verkiezing* zelve maakt hier de zaak niet uit. Deze is meer de *aanwijzing* van den *perſoon* of de perſoonen tot het uitoefenen van de Vertegenwoordiging geſchikt, dan wel de Vertegenwoordiging zelve, of de Macht, om de overigen te vervangen en te verbinden (35). Welk vermogen in geenen Vor-

Derde beteekenis.

Van de Onderdanen en hunne plaatsvervanging.

(35) Men kan hieruit van de waardij van *Kies-reglementen*, waar zij mogten plaats gehad hebben, oordeelen. Hoe ongelukkige keuzen werden hierdoor dikwils

Vorſtelijken ſtaat kan plaats grijpen, *zonder* 1°. *uitdrukkelijke* goedkeuring der Oppermacht, en 2°. zonder eene bijkomende bewilliging, 't zij bij zeden en gewoonte (*moribus et uſu*) ſtilzwijgende ingevoerd, 't zij uitdrukkelijk, van de Onderdanen.

Ik konde hier nog eene *vierde*, of ondergeſchikte, ſoort van Vertegenwoordiging bijvoegen, van mindere Lighamen aan grooteren, bij voorb. Als eenige *kleine Steden* gezegd worden *te repreſenteren de gemeene Viſcherij* of de *Haringvaart* (36), of de Stedelijke *Vroedſchap*, de geheele gemeente; waarvan hierna nog een woord. Maar deze doen hier niets tot mijn oogmerk. Zij bewijzen alleen, dat dit *woord*, en in welken zin dit woord, in de Graaflijke *tijden* bekend was, om voor anderen optekomen, *en* die te verbinden.

Welke nu dezer drie Vertegenwoordigingen was die *der Staten?* Ongetwijfeld de laatſte. De eerſte was die der Oppermacht des Vorſten. De Staten hadden daar geen deel aan. De tweede de Oefening dier Oppermacht door 's Vorſten Ambtenaren. Doch de *Staten hadden de laatſte* ſoort. Zij waren geene Ambtenaren des Vorſten, maar

gedaan; en hoe meer zulke keuzen vermenigvuldigden, hoe ongelukkiger ſomwijlen een land werd, en aan hoe veel meer wisſelvalligheden hetzelve wordt blootgeſteld. Zulken waren er onder de Graven niet.

(36) Dus leest men bij VAN DER GOES, *Regist.* D. V. bl. 195. *Wij Burgermeesteren der Steden van Delft, Rotterdam, Schiedam, den Brielle, Enckhuyſen, Wormer, Jisp ende Grootebroek, als repreſenterende de gemeene Viſcherije van de Haringvaert.*

Digitized by Google

maar *de wettige*, en bij Volk en Vorst erkende, Vertegenwoordigers der Ingezetenen en van alle de ſtanden des Volks, dat is: *de Staten*, in later tijden opgekomen, vertegenwoordigden het ganſche Volk, al de Landzaten onder den Vorst. Tot zulk een' ſtand, en tot zeker getal, waren zij allengs gevormd, niet bij willekeurige verordening; maar bij goedkeuring van Vorst en Volk. De *Vorst* riep hen te zamen, en 't Volk keurde het goed, en onderwierp zich aan de door hun toegeſtemde Verplichtingen of toegeſtane bezwarende Lasten; en de Ingezetenen bekwamen hiertegen het genot der door hun verkregen of bedongen Voorrechten. Die Staten ook ontvingen en huldigden plechtig den Vorst uit naam van 't Volk; zij zwoeren Hem getrouwheid en gehoorzaamheid van en voor het Volk; zij ontvingen van Hem bevestiging hunner Privilegien en die van 't ganſche Volk; en dat Volk kreeg hiervan 't genot, even als of het hun eigen werk ware. Men denke ſlechts om de Huldigings-Eeden in de BIJLAGE D. II. bl. 537.

Zulks waren de Staten.

Op wat wijze.

Maar nu komt hier eene gewichtige Vrage! Heeft die Vertegenwoordiging, bijzonder in de verplichting tot Geldtoeſtemmingen, onder de Graven van eerst af aan en ſedert altijd, plaats gehad? En zoo neen! Wanneer is die begonnen? Dit is een duister punt, maar uit de algemeene beantwoording, en toepaſſing op Holland, vertrouwe ik, dat men bij herdenking van 't geen ik hier en daar omtrent de middel-eeuwſche Staatsgeſteldheid heb doen opmerken, overtuigd zal worden, dat de zaak in Europa, in de Nederlanden, en bijzonder in Holland, op eenen gelijken voet zich wezenlijk zoo heeft toegedra-

Aanvang dier Repreſentatie.

gen. Hiertoe zal eene korte bijeentrekking noodig zijn. De grond van alles lag in het oorſpronglijk *Domaniaal-Syſtema*, ten tijde der overſtrooming door de wapenen der Frankiſche krijgsbenden en de door hun gedane veroveringen dezer Weſterſche Landen; en der groote ſtukken van Landgoederen, en Heerlijke Rechten en Inkomſten, aan dezelven vast; waarin *Aartsbisſchoppen*, *Bisſchoppen*, *Dynasten*, *Hertogen*, *Graven*, in Vrankrijk en Duitschland, hunne aandeelen bekwamen. Het *Leenſyſtema*, hierop gebouwd, maakte hier wel geene verandering in, zoo als velen dit Syſtema, zonder reden, als den grond van alles aanmerken, maar het zettede aan 't zelve meerder *wijziging*, *orde*, en *kracht* bij. Die Vorsten, dus verrijkt, zoovelen de *Landsvorſtelijke Oppermacht* er bij bekwamen, hadden dus oorſpronglijk overvloedige Inkomſten en Bezittingen, *Domeinen*, *Tafelgoederen*; zij behoefden de Beurzen der Onderdanen niet; maar integendeel zij verrijkten hunne Onderdanen; zij verminderden hierdoor hunne eigen *Renten*, zoo die van elders niet weder werden goedgemaakt. Toen die Bronnen opdroogden, werden de Vorſten verplicht hunnen onderſtand en hulp te zoeken bij de onderzaten zelve, en niets was natuurlijker. Doch hiertoe was noodig die Onderzaten opteroepen. Het beginſel of liever richtſnoer, volgens 't welk die eerſte oproeping, na vergeefs beproefde andere pogingen, geſchiedde, was de *vol-vrije eigendom van vaste goederen, en hunne vruchten.* Die volvrije Eigendom van goederen, die op 's Vorsten Territoir en in zijne Domeinlanden gelegen waren, gaf aanleiding, dat de Vorsten bij opkomende ongelegenheden of in tij-

tijden van nood, die Eigenaars opriepen, om met hun te beraden, en hunne hulp te vragen. Dit raakte oorſpronglijk *de Edelen;* dit raakte ook de *Geestelijken;* voor zoo verre zij waren *vrije bezitters* van Landgoederen. Dit raakte ook allengskens de *Steden*, als geheele lighamen, (*corporatien*). Maar zulken, die op het platte land onder hunne *Goedsheeren* zaten, en dus geen' volvrijen eigendom hadden, konden daarom aan de oproeping niet anders deelen, dan door hunne Goedsheeren; of indien de vrijen onvrije goederen bekwamen, die ſchotbaar bleven, *zoo wie ze koopt;* zoo werden ook die onvrije goedbezitters, ſchoon oorſpronglijk vrij, opgeroepen.

Verzoeken perſoneel.

Deze oproepingen nu geſchiedden, gelijk wij zagen, eerst bij enkele perſoonen, daarna bij afzonderlijke Edelen, bij Steden, dorpen of andere Lighamen. Elk ſprak en ſtemde voor zich perſoneel, en verbond geene anderen, dan voor zoo verre zij van wegens de hunnen in Steden, dorpen, of andere lighamen, 't zij gemachtigd, 't zij met vollen last aankwamen. En dit waren dan nog geene *Staten*, maar enkel *Ridderen*, *Edelen*, *Steden*, *Dorpen*, of *Gemeentens*, wier toeſtemming, hoezeer gelijktijdig en gemeenſchaplijk, zoolang *perſoneel* of afzonderlijk bleef, en afzonderlijke Verplichting maakte, totdat zij onder den naam van *Staten* of *Landſtenden* voor het geheele Land of alle de Ingezetenen opkwamen. Men houde toch dit onderſcheid hier vooral in 't oog. Zoolang ieder voor zich zelven ſtemde; al kwamen zij met hopen bijeen; zoolang konden Ridderſchap, Edelen, Steden, Vaſallen, Mannen, Getrouwen, of wat namen

Digitized by Google

er meer in *oude Charters* voorkómen, wel voor zich of hunnen afzonderlijken eigendom bewilligen, beſluiten, bedingen, klagten doen: maar dat alles maakte geene Volksverbintenis. *Zoolang* dit voordduurde, en geene Volksgewijze heffing geſchiedde: zoo lang had het denkbeeld van *Repreſentatie*, in den volledigſten zin, welken ik hier bedoele, geene plaats. Een aanmerklijk voorbeeld hiervan treft men aan in de MS. *Memorialen van 't Hof* (37), dat *de Ridderſchap*, om voortekomen, dat de betaling van 50000 ſchilden, *op haren magen ende vrienden niet geexecuteerd zal worden, hen overgegeven hadden*, behoudens *huns rechts*, dat zij voor *haers ſelfs perſoon den Lande te baten komen willen* (38). En van de *Steden* vinde ik op *'t jaar* 1444. in een nieuw Verzoek om geld, bij voorbetaling tot den zoen met Denemarken, dat de Steden Haarlem, Delft, Leiden, Amſteldam, Gouda, Rotterdam, die door Gemachtigden in 's Hage verſchenen, *dat zij niet mede en hebben van harer Vroetſcap ende Rijckheyt ende Gemeynte dat te conſenteren — — maer zij willen die raminghe van der Ridderſchap geerne, elck in den haren, haren Vroetſchappen, Rijckheiden ende Gemeynten opdoen, ende wes zij daeraen werven conden, weder overbrengen —.* Waarop zij, kort daaraan, zeggen: „ Al waert „ dat zij van hunne *Vroedſchap, Rijkheid en* „ *Gemeente niet werven konden* — wouden zij „ noch-

(37) *Memorialen van Roſa*, op 't jaar 14⁴⁰. den 8 April.

(38) Ik heb dit ſtuk in *de Bijlagen* geplaatst, uit HEENEMAN, bl. 209.

„ nochtans, *elck* in hun perſoon, met hunne „ vrienden, die zij werven konden, mijnen Ge„ nadigen Heere uit hunnen BUDEL *leenen*, en „ te bate komen na hun vermogen." Hierop ſlaat nog het zeggen van de Edelen van Zeeland, ook toen naar 's Hage geroepen, „ dat zij „ in kleenen getale ter dagvaart gekomen waren, „ — en dat zij *oude couſtume* hadden, dat nie„ mand voorder dan voor zich zelven verant„ woorden mogt van 's Landswege in zaken *daar* „ *Geld* aan kleefde." (39)

Het begin dan van zulke Staten, als *Volks-repreſentanten*, ontſtond eerst toen, wanneer die opgekomen of gedagvaarde perſoonen, leden of lighamen, niet meer voor zich en de hunnen, perſooneel of plaatzelijk, ſpraken, maar in gedane Geldverzoeken, of bij andere raadplegingen of voorſtellingen, voor alles wat op den Landbodem zat, en door hun niet vrijgehouden wierd, bewilligden, en hunne toeſtemming de toeſtemming wierd van alle de ingezetenen. Maar ook die *Leden* of *Lighamen* kwamen weder voor anderen op. Ik doele op 't lighaam der Edelen en der Steden. Gelijk de Edelen nooit allen opkwamen, maar hunne Gemachtigden zonden: even zoo verſchenen nooit de Stedenlighamen, 't zij van groote of kleine Steden; maar zij zonden Gemachtigden. Hierom beval Philips of zijne Raden, aan de Edelen, dat *zij kwamen* of *van hoiren wege* Gemachtigden zonden, die de overigen verbonden. En dit werd al-

Naderhand voor anderen.

Als Gemachtigden.

(39) *Memorialen van Roſa*, D. X. 17 Meij, fol. 7—10. in eene *Memorie van de punten, die op deze tijd der Ridderſchap ende Steden — zijn opgedaan.*

Digitized by Google

allengskens zeeralgemeen, en gaf aanleiding toe het beroepen van zoodanige Landſtenden, *die* daarvoor, zoo bij den Vorst en Raden, als bij de algemeenheid des Volks en onderzaten, erkend wierden.

Langs vele wegen.

De wegen nu, langs welken deze algemeener Vertegenwoordiging door Staten allengskens ingevoerd wierd, waren velerlei. Ik hale hiertoe niet bij, hoe zaken van zulk eenen aard door tijdverloop, door toevallige bijkomst, door willekeur, door gebruik, eene plooi krijgen, en eindelijk tot een recht worden: maar ik ga verder, en durve zeggen, dat dit in Europa meest geſchied is door Verdragen, door Vereenigingen, door beraadſlagingen, door Verbandbrieven, door Overgiften, en, in Holland *door 't* meergebruiklijke van *Overdracht*, (is *overdragen*) van *Ridderſchap, Edelen en Steden*, met *'s Vorſten Raden* ten Hove. Hoe rijker nu en bevolkter de Steden wierden, hoe meer zij zich deden gelden, en klem aan verzoeken bijzetteden. Hoe armer zij waren, hoe minder zij belang ſtelden, of in aanmerking genomen wierden. De Dorpelingen vonden integendeel *hun* ſchut en ſcherm bij de Edelen, die nog voor het grootſte gedeelte op 't land in hunne Kasteelen woonden; en wat de *buren* of *boeren* betreft; zij, die naderhand *vrij* wierden en *eigendommen* bezaten, (gelijk boven van 't dorp Hilverſum) waren al blijde, zoo zij van die lastige oproepingen zich konden of mogten ontſlaan, of zoo hunne Edelen dien last op zich wilden nemen. Alles kwam toch neder op *raadvragen* en op *geldgeven*. Het *raadvragen* nu, of het *Dagvaart houden*, liep over zaken, waarvan de

Dor-

Dorpen of Dorpelingen geene genoegzame kennis droegen, of er weinig belang in ſtelden, gelijk over *Viſcherijen*, *Zeevaart*, *Fabrieken*, enz. En werden zulke zaken in lateren tijd al belangrijker, of raakten zij hen afzonderlijk, zoo was hun nimmer de weg geſloten, om, ſchoon geen deel hebbende aan *Staten*, of 't *Statenlighaam*, of deszelfs plaatsvervanging, hunne Verzoeken aan 's Graven Raden te doen, of die den Vorst zelven ter hand te ſtellen: of wel, zij namen, of bezaten in de ſtemmende Leden hunne Belangſtellers en Vervangers zelve; gelijk zoo eens de *Lakenkoopers* in de Steden, bij Bidſchrift, zich aan den Raad te Brusſel vervoegden, en door de Staten gerugſteund wierden. En wat de *Geldmiddelen* betrof, zulke Dorpelingen waren wel gerust, dat de *Edelen*, die de grootſte landeigenaars waren, en alzoo bij die inwilliging 't meeste uit hunne landerijen te betalen hadden, even zoo weinig als zij, ſcheutig of genegen zouden zijn, om, buiten groote noodzake, en overtuiging van die noodzake, hunne land- en dorpbewoners te bezwaren; alzoo toch altijd alle bezwaren en ſchattingen, bij ſlot van rekening, op de bezitters en gebruikers nederkwamen.

De kleine Steden, hoe?

Wat de *kleine Steden* aangaat: deze zaten in hare opkomst meestal onder die groote Heeren, Edelen of Leenmannen des Graven, die voor haar optraden; en ſchoon al van die Heeren ontſlagen, en op zich zelve ſtaande, bleven zij naderhand, bij gelegener tijd geheel te huis, 't zij om de moeilijkheid en kostbaarheid van reizen, 't zij om andere redenen, en lieten de Edelen en

en groote ; rijke , Steden dit *recht* over , of, gelijk zij het toen beſchouwden, zij lieten hen voor dien last zitten. Van de *kostbaarheid* is reeds een voorbeeld op 't jaar 1525 (40). Toen was dagvaart beſchreven te Geertruidenberg op eene Bede ; aldaar waren tegenwoordig twee Edelen, en twee of drie Gemachtigden van de zes groote Steden; voords waren er opgeroepen die van zes kleine Steden, *Rotterdam*, *Oudewater*, *Alkmaar* , *Schoonhove* , *Hoorn* en *Enkhuyſen*. De Advokaat, bij 't opteekenen hunner namen, zeide: *Van Oudewater. Die en konde ik nyet. — Enckhuyſen en kende ik nyet, mit meer anderen van den cleynen Steden.* Zoo weinig toch kwamen zij in aanmerking, dat de Advokaat niet goed vond, om de namen der Afgezondenen te vragen of opteteekenen. Als toen maakten de *Gedeputeerden* van de Steden met malkander overleg, dat, wanneer zij de *Dagvaarten* konden *bewaren* , zonder allegader te verſchijnen, zij den Advokaat, één van de Edelen, en twee of drie der Steden, dien last wel wilden opdragen, *om te ſparen die kosten van de Steden , die anders reizen op hunnen kost.* En oſchoon dit niet doorging van de Steden in 't gemeen; ging het toch in vervolg van tijd door met *de kleine Steden.* Dezen wilden gaarn van dit *recht* afzien, zoo zij van den *last* teffens bevrijd wierden. Want hoezeer zulk *Recht* moest aangemerkt worden als het grootſte borstwapen der burgerlijke Vrijheid , ingericht tegen allen dwang van Regeerders , indien het wapen wel

wordt

(40) VAN DER GOES, D. I. bl. 31–33.

wordt ingericht (42): die minderen ſtelden zulk vertrouwen in de Edelen en groote Steden, dat zij wel gaarn dien last op hunne ſchouderen lieten rusten: en zeker met dat recht ging een *groote last*

(41) Ik zegge, indien 't wapen wel wordt ingericht. Het misbruik van die macht der groote Steden, bij afwezigheid der kleinen, bleek boven, toen de kleine Steden aan den Keizer verzochten, om de ſtem van *vier kleine* Steden te hooren, over zekere Belasting. En in 't jaar 1544. den 24 Dec. D. II. bl. 143. is een Beſluit der Staten te Gent, „ om in 's Hage een Dagvaart te houden, „ om te weten, hoe de *kleine Steden* zich gedra„ gen hebben in 't ontvangen van den Impost van de „ Wijnen en Bieren." Maar ook kan dit wapen op eene andere wijze misbruikt worden, dan namelijk, als de *Repreſentatie* zoo is ingericht, dat er geen genoegzaam tegenwicht plaats grijpt. Want dit is zeker, dat, als de *Geldeiſchers* en de *Geldtoeſtemmers* in een Volk, hoe vrij ook, al was het eene *Volksregering*, dezelfde of bijna dezelfde perſoonen zijn, als dan dit recht van *eigen belasting* en *heffing* ophoudt, of zoo goed als ophoudt. Onder de Graven was dit recht des Volks in volle kracht. Onder de latere Staatsregering was dit meer denkbeeldig. *De Staten*, uit de Vroedſchappen te zamengeſteld, ſtemden in en door de Vroedſchappen, meer bij eigen overtuiging van de benoodigdheden, in de geëischte geldſommen toe. De Souverein, de Staten, waren dan in zekeren zin *de eiſcher*, maar ook *de toeſtemmer*. De Vorm alleen verzachtede het willekeurige. De Vorm eischte eenparigheid van alle de Leden, en die *Leden* zelf hadden veel klem om door afwijzing, of weigering de geldheffingen optehouden of te ſtremmen. Maar is dit ook zoo, volgens de nieuwe Leer en het *Repreſentatief Syſtema* van THOMAS PAYNE, en de daarop ſedert 1792. gebouwde Regering in Vrankrijk, waarbij het Volk, voor vasten tijd, onveranderlijk zijne *Vertegenwoordigers* kiest, en aan die verkozen *Repreſentanten*, of aan de meerderheid derzelver, langs zekere Regelen of daartoe ingerichte Kameren van *bewind* of *beſtier*, de macht geeft, de Geldbenoodigdheden

last gepaard, eensdeels, omdat de oproep *en* tijd van opkomst en verblijf ter Dagvaart (42), altijd afhing van 's Vorsten wil, of dien des *Stadhouders* of zijner Raden; andersdeels, omdat toch alles meest nederkwam op verzoek om *Geld* of *Onderſtand*, terwijl al 't overige van 't bewind verbleef aan den Graaf of zijne Raden; en ook, ten derden, om 't tijdverzuim in de bezigheden van vele kleiner Steden, die meest met Land- of Veebouw zich geneerden, en tegen de onkosten niet op konden. Het was die *kleine* Steden, zelfs nadat het Lighaam van *Edelen en* groote Steden zich reeds gevormd hadde, *lastig* genoeg, als zij opontboden wierden tot het geven hares oordeels over vele Lands-aangelegenheden. En uit dit oogpunt van *Last* beſchouwe ik, dat men beſloot, (om dit met *enkele voorbeelden* optehelderen,) „ de *Staten* te beſchrijven, en ook de kleine Steden te belasten, met „ die van *den Briele*, *Geervliet* en *Goederede*, „ — en dat zij medebrengen hunne *Cohieren* „ van den Impost." (43) Dat „ de Afgezonden van Rotterdam, Schiedam en den Briel „ — den *Staten* vertoonen, dat *zij ten Hove* „ beſchreven waren, om *remedie* te vinden op „ de Haring-Vierendeels." (44) Hoedanige en andere voorbeelden duidlijk leeren, dat in zaken, waar-

den optenemen, en dan zonder verdere ruggeſpraak, afwijzing of tegenſpraak, de Geldheffingen te bevelen, zonder dat eenige Lighamen van Steden of Landen, door afgezondenen, daarin verder iets te zeggen, of eenige inzage hebben?

(42) Zie mijn D. I. bl. 39. en 44.
(43) VAN DER GOES, 1544. D. II. bl. 75, 76.
(44) Ald. 1545. D. II. bl. 286.

Digitized by Google

waarin deze of gene Steden merklijk belang hadden, of wier tegenwoordigheid groot licht kon geven, dezulken ter dagvaart geroepen wierden, 't zij met of zonder de *Grooten* of *Edelen*, zoodanig, dat zij wel eens onder den gemeenen naam van *Staten* begrepen, en ſomtijds van hun afgezonderd wierden (45). Maar dit geſchiedde even zoo, als wij boven bl. 523. zagen, dat de Heer van Aſſendelft (46) *beſchrijven* wilde de *Staten*, en ook *de Heemraden*, om eene *Ordonnantie* op de *Turfdelving* te maken. Waarvan 't aanmerklijke is, dat het voorſtel van dien Raadsheer afgekeurd wierd, bij Mr. *Huyg van den Einde*, Penſionaris van Haarlem, die liever eerst *beſchrijven wilde de Heemraden*, „ omme „ bij henluyden wat bij geſchrifte geſteld te mo„ gen worden, en als dan *met hunl., de Staten.*" En uit deze Aanmerking dunkt mij, dat zich nu gemaklijk laat verklaren, ophelderen en weêrleggen, alles wat ten minſte onder de Graaflijke Regering, ten aanzien van 't recht der kleine Steden tot de Dagvaarten is te berde gebracht door de geleerde Schrijvers, KINSCHOT, VAN BERKUM, en COSTERUS (47). Dit toch is zeker, en zulks ontkent de Heer KINSCHOT niet, dat van 't jaar 1524. af de Staten gerekend wierden te beſtaan uit *de Edelen en de zes groote Steden*, en dat, (bl. 105.) zoo *de kleine Steden* al geroepen wierden, „ men desniettegenſtaande bij „ al-

(45) Zie D. I. bl. 32.
(46) VAN DER GOES, D. II. bl. 98. op 't jaar 1544.
(47) KINSCHOT, *Beſchrijving van Oudewater*, bl. 98. 105. 107. 111. VAN BERKUM, *Schoonhove*, bl. 326. COSTERUS, *Hiſtor. Verhaal van Woerden*, bl. 17—59.

Digitized by Google

„ alle openbare Geſchriften gewag bleef maken, „ als of de Edelen en zes groote Steden alleen „ *het beſtuur van 's Lands zaken* hadden," dat is te zeggen, dat die *het Lighaam der Staten* uitmaakten, als zij geroepen wierden (48).

De Geestelijkheid, hoe?

En wat de *Geestelijken* betreft: deze waren in Holland, even als in alle andere Landen, oorſpronglijk vrije bezitters van goederen, en mitsdien *vrij* van alle belasting op hunne goederen. Zij maakten ook in andere Landen, bijzonder in 't Koningrijk van Vrankrijk, eenen afzonderlijken ſtand uit; dit had ook plaats in *Brabant* en *Vlaanderen*, zelfs kwam in Zeeland de Abt van Middelburg op, en ſprak voor hun (49). Maar zoo was dit niet in Holland (50). Aldaar werden zij, bij den oorſprong der Bedeheffingen, wel gekend, en om onderſtand *verzocht:* maar maakten nooit daarna een gedeelte van 't *Staten-*

lig-

(48) Ik verklare dit dus naar mijne opvatting, om geenen ſchijn te geven, van ſtilzwijgens toeteſtemmen, dat de Staten het *beſtuur van 's Lands zaken* hadden. 't Is te beklagen, dat onze Hiſtorieſchrijvers vol zijn van zoodanige Uitdrukkingen, *die verkeerde denkbeelden* bij de Lezers verwekken! Doch hoe dit te verbeteren?

(49) Vanhier in de *Reſol. van Holl.* 1564. fol. 14. *de drie Staten van Zeeland.*

(50) Onder de bijzonderheden heeft dan plaats, dat Philips I. na zoo dikwils geſproken te hebben van Ridderſchap en Steden, op 't jaar 1466. in 't Plakaat van de herſtelling van den Vriesen Zeedijk in Noordholland zegt, *dat hem, zoowel bij zijnen getrouwen Stedehouder en Raade, als bij aen drie Staten zijner Lande van Holland en Vriesland was getoond.* Waarvoor s. VAN LEEUWEN, *Privil. van Rijnl.* bl. 92. verkeerd heeft *bij den drie Steden.*

Digitized by Google

lighaam uit. Hoe vele moeite en pogingen zij nu daarna aanwendden, om hunne *oude vrijdommen* te blijven behouden; hoe zelfs onze Schrijvers dit als eene onderdrukking van die Orde door de Graven laten voorkomen; zonder die zaak uit haar recht oogpunt te beſchouwen; hoe uit dien tegenſtand, en de pogingen, die zij op grond van hun recht, onder Philips van Burgundie en zijnen Zoon Karel I. deden, men die Vorſten heeft zwart gemaakt, ja daaruit trachten te beweren, dat de Staten het recht hadden, om de Vorſtelijke Wetten te ſtremmen (51): dit alles ga ik met ſtilzwijgen voorbij. Ik zeg alleen, ter opheldering, dat velen der Geeſtelijken nog langen tijd hunne vrijdommen bleven volhouden; dat de Abten van Egmond, de Abdiſſen van Rijnsburg, Leeuwenhorst, en anderen, door der Graven gunst gedekt, die vrijheden, hoe zeer aan anderen in 't oog ſtekende, ſtaande hielden, maar dit deden zij meer als *Lands Edelen* dan als *Geeſtelijken*. Maar ſedert het ware grondbeginſel van *gelijkheid* van alle Landsinge-

ze-

(51) Ik leze bij een zeergeacht Schrijver, dat, toen Philips de Goede eene nieuwe Wet wilde opſtellen, ter intteugeling van de Geeſtelijkheid en hunne onmatige inhaligheid, zoo zelfs, dat zij, volgens DE RIEMER, *'s Hage*, D. I. bl. 462. *meer ontvingen van de Gemeente dan de Vorsten zelf*, en hij die Wet den Geeſtelijken ter goedkeuring voordroeg, de Geeſtelijken *weigerden* aan die Wet *te gehoorzamen*, met uitzondering van eenige weinigen, die daarom zeer begunſtigd wierden; en hij haalt hieruit het beſluit, dat de Staten recht hadden, ten minste dit deel der Staten, om 's Vorsten bevelen niet te gehoorzamen. Doch ook dit is wederleid door VAN PLEUREN, Diſſert. *de Legislat. Potestate Comitiis Holl. unice propria*, p. 75.

Digitized by Google

zetenen in 't ſtuk van belastingen meer begon werkzaam te worden; ſedert de Staten, vooral de Steden, hunne inwilligingen, of *Conſenten* onder Keizer Karel begonden te *clauſuleren*, zoo men 't noemde, met *de voorwaarde, mits niemand vrij*, en dus de Geestelijken zoo wel als de Wereldlijken daaronder betrokken, zoodat zij de *oude Vrijen* van daar benoemden *pretenſe Vrijen*, *pretenſe Exempten:* ſedert dien tijd werden er zelfs *Pauſelijke Bullen* vereischt, om de *Geestelijken* en de *Kloosterlingen* te overreden, dat zij mede in de toegeſtane Lasten, Imposten, enz. verplicht waren te deelen (52), 't zij regelrecht bij hefling, 't zij bij overdrachten of ſchikking, zelfs, als bl. 555. bleek, *tot de Executien* door de Staten toe. Derhalve, buiten het gene ik, bl. 94. boven zeide wegens de voorzieningen tegens de Geestelijken, ten aanzien van den aankoop van *onvrije Landen*, en hun bekomen recht van *Amortiſatie*, of onthef der *Kloostergoederen;* zoo was de zaak onder Keizer Karel reeds in 't jaar 1546. den 6 Nov. zooverre gekomen, dat de Geestelijken, hoe ongaarne, verplicht waren optebrengen *de halve inkomende vruchten van alle beneficien en geestelijke goederen — — niettegenſtaande*, (leest men) *dat de Geestelijke goeden in Holland in alles contribueren en gelijke last dragen met de we-*

(52) Gelijk zij reeds uit kracht der *Pauſelijke Bullen*, onder Graaf Florens V. in Holland ook verplicht waren, te deelen in de bekende *Decimae Saladinae*, bij gelegenheid der Kruisvaarten: waarvan de ſtukken, in onze Hiſtorie onbekend, onder mij berusten, maar voor eene *Bijlage* te breed zijn.

wereldlijke hand, niets uitgezonderd (53). Met dat alles hebben zij nooit *de Staten* helpen uitmaken, even zoo min als *de kleine Steden.*

En het zijn dan die *Edelen en zes Steden*, die door Keizer Karel, bij zijne Opdracht der Nederlanden aan zijnen Zoon Philips, uitdrukkelijk werden opgeroepen, en als zoodanigen eene *Volmacht* of *Procuratie* gaven, om bij te wonen de Opdracht der Regering, welke *Procuratie*, den 13 October 1555. uitgevaardigd voor den Secretaris of Griffier van 's Vorsten Raad Provinciaal in 's Hage, zeeraanmerklijk is, en onder anderen inhoudt, „ dat eenige Edelen, (met name „ genoemd) repreſenterende de Edelen 's Lands „ van Holland, en eenige Afgevaardigden *der* „ *zes Steden*, (ook daarbij genoemd) *te zamen* „ *repreſenterende de Staten 's Lands van Hol-* „ *land* — voor hun verklaarden, dat, alzoo de „ Keyſer, hun allergenadigſte Heere en natuur- „ lijke Prinſe, den Staten ſchriftelijk bericht „ had, hoe Hij om redenen — — zijnen Zoon „ de landen wilde overdoen, in tegenwoordig- „ heid der Staten zijner Landen, — en Hij hier- „ toe den Staten *geordonneert* had ten dien ein- „ de hunne Afgevaardigden — aan Hem te ſchik- „ ken met genoegzame volmacht, en zijn' Zoon „ voor hunnen Erfheer en Prinſe te ontvangen — „ dat hierom de Staten — willende *in aller on-* „ *derdanigheid*, *als goede en getrouwe Onder-* „ *zaten*, de bevelen zijner Kon. Majeſteit *obedie-* „ *ren* — hierop eendrachtig hebben beſloten, „ hunne Gedeputeerden tot zijne Kon. Majeſteit „ te

(53) Zie dit ſtuk in *de Bijlagen* 1546. den 6 Nov.

„ te ſchikken, daartoe gekozen hebben — (vol-
„ gen de namen der Edelen en die der zes groo-
„ te Steden,) gevende hun volle macht — om
„ bij die Overdracht tegenwoordig te *zijn*, mits
„ doende Eed en Wedereed." — (54) Waarop dan ook gevolgd is die ootmoedige Aanſpraak der Staten aan Koning Philips door hunnen Advokaat (55), waarbij *Edelen en Gedeputeerden van de zes groote Steden, — repreſenterende de Staten, — zijne Majeſteit bedanken, dat hij hen beliefd heeft te ontvangen voor zijne Subjecten en Onderzaten.*

En als zoodanig bleven zij in Holland als één Lighaam, uit de Edelen en zes Steden beſtaande, den Vorst gehoorzaam tot aan 't jaar 1572., en opgeroepen wordende, kwamen *zij altijd op voor* alle afwezigen; en alles wat zij, als plaatsvervangers van 't ganſche Volk, dat is van alle de Ingezetenen en Onderdanen beraamden, dit beraamden zij op naam, voor en van wegen 't Volk; zij bewilligden op eene verbindende wijze tot opbrengst van gelden, welken hierdoor betaald

(54) Van deze generale Procuratie wordt geſproken bij A. VAN DER GOES, D. IV. bl. 120. nadat hij *de particuliere Procuratie der Edelen* bl. 116. in haar geheel gegeven had, waarin drie Edelen benoemd wèrden, om die Overdracht bijtewonen *voór hen zelven, uit den naam, en vervangende alle de andere Edelen, mitgaders de kleine Steden ende platte Landen — met de Gemachtigden van de zes groote Steden van Holland — repreſenterende de Staten van denzelve Lande.* Ik heb den inhoud dezer generale *Procuratie* ontleend uit *de Bijlage* Lett. F. der *Diſſertatie* van den Heer P. RENDORP, *de origine et potestate Ordinum ſub Comitibus Hollandiae.*

(55) Door mij medegedeeld, D. I. bl. 42.

Digitized by Google

taald moesten worden door allen, ook door zulken, die geene Eigendommen bezaten, maar die ook hun aandeel ter hunner beſcherming moesten opbrengen, uit inkomſten, accijſen, als anderszins. Maar daarentegen, alles wat zij bij 't inwilligen der Bede voor 't algemeen of ten gemeenen nutte wisten te bedingen, of bij *Requeste* vraagden en verkregen; dat verkregen zij voor de ganſche Natie, en, wanneer zij al iets voor zich afzonderlijk verzochten, zoo deden zij dat niet in hoedanigheid als Volksvervangers, maar als afzonderlijke perſoonen of leden: zelfs als de *kleine Steden*, zonder deelgenootſchap aan de Vertegenwoordiging, iets verzochten; zoo deden zij dit afzonderlijk of door tusſchenkomst dier Staten. En 't is in dien zin, dat, daar de Edelen voor zich, voor de kleine Steden en 't platte Land opkwamen, en die allen verplichteden, even zoo *de groote Steden*, elk voor zich zelven en voor alle hunne Ingezetenen verantwoordeden, op die wijze ingericht, dat niet eigenlijk *de Regenten* en *Magiſtraten* der Steden, b. v. *Schout*, *Burgemeesteren*, of *Schepenen*, maar wel *de Vroedſchappen*, door de Magiſtraten geholpen, de ware en repreſentative Lighamen der Stedelingen uitmaakten, *uit* welke Stedelingen en *door welken* die Vroedſchappen gekozen wierden. Zoo dat zelfs ten tijde der Burgundiſche Regering, voor het geregeld beſtaan der vaste Vroedſchaps-Lighamen, het als een bekende Regel, zelfs in de Rechtbanken, wierd aangemerkt, dat geene *Gerechten van Steden*, dat is Schout, Burgemeesteren en Schepenen de Stedelingen verbinden noch belasten mogten, maar zij verplicht waren hierover te roepen

Digitized by Google

den, toen nog zoogenoemden, *Rijkdom en Vroedſchap* der Stad, of *Vroeden en Rijken* die men verbinden wilde. Tot bewijs waarvan dienen vele ſtukken, onder anderen een Proceſſtuk (56) tuſſchen eenen *A. Beylinc* en de Stad *Gouda in* 't jaar 1457. Die *Beylinc* eischte betaling tot *f* 5000: — van gemaakte kosten. De Stad wilde weten de namen van die van den Gerechte, op wier last of gezag hij van Stads wege die kosten maakte? en voegen er tot reden als eene bekende waarheid bij: „ gemerkt de Gerechten der „ Steden voor en op zich zelven de Steden niet „ verbinden noch belasten mogten, zonder daar„ over te roepen *den Rijkdom en Vroedſchap*, „ die hen belasten of verbinden zoude." En dit Grondbeginſel is, zooveel ik weet, naderhand nooit tegengeſproken, ſchoon veelmaal door verwarring der denkbeelden of om andere redenen verduisterd. En 't waren dan deze Vroedſchappen, die door afzending van Gedeputeerden of Gemachtigden uit hun midden, of uit de Magiſtraten, ter Staten-Vergadering verſchenen, en aldaar hielpen uitmaken de zamenſtemmende en verbindende Beſluiten of bewilligingen van *de Staten*, en dus van 't *ganſche Volk*. En dit duurde dus voord tot het jaar 1572. toen de Graaflijke Stadhouder onder ſchut of ſcherm zijner oude *Commiſſie* en *Inſtructie*, de Edelen en Steden tot eene eerſte Hollandſche Vergadering opriep, en daarbij ook eenige Hem toevallende kleine Steden toeliet: welke Vergadering den Grondſlag van al 't volgende gebeurde heeft uitgemaakt.

(56) Zie *de Bijlage* 1457. den 1 Decemb. Vergel. hiermede IDSINGA, *Staatsr. D. I.* bl. 196.

VIJF-

VIJFDE HOOFDSTUK.

In welken zin, macht en recht, vertegenwoordigden de Staten het ganſche Volk, onder Willem I. als 's Konings Stadhouder, ſedert 't jaar 1572. bij den aanvang en voortgang der Troebelen.

De *Vertegenwoordiging* des Volks onder de Graven, als Opperheer, nu verklaard zijnde, zal 't geen breed betoog behoeven, in welken zin de Staten in 't jaar 1572. bij 't losbarsten van de troebelen het Volk vertegenwoordigden. Een goed deel misnoegde en naar Engeland en elders uitgeweken Nederlanders, vooral Hollanders, naderhand bekend onder den naam van *Watergeuzen*, die ook binnen 's Lands vele anders denkende, en tot eenen wettigen tegenſtand, tegen Alba's eigenlijk gezeide en waarachtige onderdrukkingen, geneigde Ingezetenen, op hunne zijde hadden; vermeesteren bij gelukkig toeval, onverwacht en ongedacht, de Steden *Briel* en *Vliſſinge*, de twee ſleutels van Holland en Zeeland aan de Zeezijde. Hierdoor groote Verbijsteringen! De Hertog van Alba, of liever *Maximiliaan van Boſſu*, onder Alba Stadhouder van Holland, roept de Hollandſche Staten tegen den 15 Julij in 's Hage ter dagvaart (57). Dit

De Staten vergaderen 1572.

(57) Deze Vergadering zoude ook gedient hebben, zegt BOR, *Nederl. Ber.* B. VI. bl. 280. [384.] om te raadplegen over de opheffing of afſchaffing van den Tienden Penning. Ik laat dit daar. Zie bl. 555.

Digitized by Google

Dit geſchiedde bij 't afwezen van Prins Willem I., wiens Stadhouderlijke *Commisſie* bij den *Koning* en *Alba*, door zijn uitwijken naar zijne Landen en Staten in Dillenburg, voor *vervallen* gerekend, en ſtilzwijgend, zooveel men weet, voor ingetrokken gehouden werd; doch welke *Commisſie* daarentegen bij de andere partij, die tegen Alba en Bosſu zich nu aankantede, als nog voorddurende werd aangemerkt (58). In plaats dan van onder *Bosſu* ter Dagvaart te komen, waar zich nog lieten vinden *Amſteldam* en *Delft*, die het met Alba hielden, begaven zich ten zelfden dage naar Dordrecht bij afzondering eenige Edelen, nevens Gemachtigden van de Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, met bijvoeg van eenige kleine Steden, *behalve Rotterdam*: doch met geheel ander oogmerk en beginſel, namelijk om onder ſchut en ſcherm van den Prinſe van Orange, als Stadhouder des Konings, te raadplegen „ over de aangelegenheden van 't „ gemeene welzijn, het algemeen gevaar, en „ bijzonder over het toeſtaan van geld en hulp-

„ mid-

(58) Dit is eene aanmerking van veel gewicht. Zij is reeds gemaakt door DU VAL, *over 't recht verſtand der Unie van Utrecht*, waar, uit VAN SLINGELAND en VAN METEREN, wordt aangemerkt, dat die Staten zich daarover zoo uitlieten, dat hij van zijne waardigheid niet wettig was ontzet geweest: *zonder dat naderhand eenig wettiglijk en der coſtumen ende rechten des Lands gelijkzaamige affſtelling of verandering zij gevolgd.* En zegt SLINGELAND: *De Staten deden dit niet, met het Gouvernement aan zich te nemen, maar met Hem* [Willem I.] *te erkennen voor hunnen generalen Gouverneur en Lieutenant des Konings.* En zij verbleven dus nog in dien tijd Onderdanen.

„ middelen aan Prins Willem." (59) Wij zagen dit reeds boven (60), en dat de Staten, toen, met voorkennis of op 't gezag des Stadhouders, of van zijnen Gemachtigden vergaderd zijnde, zich uitdrukkelijk hiermede verſchoonden, en betuigden de zaken „ bij de hand te „ nemen, zonder krenking van 't *Koninglijk ge-* „ *zag*, maar tot zijne eer en dienst;" en zij gaven tot reden van dit hun gedrag, of (gelijk van de andere zijde gezegd wordt,) zij namen tot voorwendſel, OMDAT *het Land verlaten was van de Overigheid, van den Hove, van de Hoofden der Juſtitie.* Immers die allen waren op dat tijdſtip uit den Haag gevlucht; de Leden van 't Hof, die Alba volgden, weken naar Utrecht: de Stadhouder zelf, Willem I., was nog niet in 't Land, en kwam eerst later aan.

En zie hier het bijzonder geval, waarvan de Schrijvers van 't Algemeen Staatsrecht ſpreken, dat, als in een' vastgeſtelden Regeringsvorm de *Souverein* en zijne Raden ontbreken, (*vacante Imperio*), het dan de zaak *des Volks* wordt, of van hun die het *Volk vertegenwoordigen*, indien er zoodanigen zijn, om daar in te voorzien. Dezen nu *waren er!* En dit deden deze *Vertegenwoordigers* op dien tijd op eene even zoo voorzichtige als gematigde wijze. Maar oogenbliklijk hield de voorziening op, zoodra zij verzekerd waren, dat Prins *Willem*, als 's Konings *Stadhouder*, zich hunne zaak aantrok, en zij onder zijne beſcherming, ten minſte onder dat dekkleed konden ſchuilen, en door Hem orde op 's Lands

(59) Zie DU VAL, bl. 40.
(60) Zie D. I. bl. 48. en vervolg.

's Lands zaken ſtellen. Dit gebeurde ook aanſtonds. Want niet zoodra hadden zij die twee Staatsvergaderingen den 15 Julij en 10 August. en volgende dagen 1572., te *Dordrecht* en te *Haarlem* gehouden, boven breeder beſchreven (61), en na 't hooren der Voordracht van 's Prinſen Geheimſchrijver en Lasthebber onmiddlijk beſloten, om *Willem*, ſchoon nog afwezig, te erkennen voor wettig Stadhouder des Konings, gelijk hij te voren geweest, en daartoe door den Koning was aangeſteld, zonder eenige wettige afſtelling (62), zoo als zij 't begrepen: of die Stadhouder geeft den 25 Aug. 1572. aan 't licht, of ten minste op zijnen naam komt er aan 't licht het merkwaardig *Edikt*, 't welk het geheele Beſtuur der algemeene zaak, en den ganſchen Regeringsvorm, zoo als hij bij voorraad zoude plaats hebben, naaukeurig bepaalt (63). De Staten nu, die deze twee Vergaderingen als Volksrepreſentanten uitmaakten, beſtonden, volgens BOR (64) uit eenige Edelen en uit Afgevaardigden van XII Steden, waaronder de *vier* groote Steden, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, en dus de meerderheid van 't gewone *Collegie der Staten*, en acht *kleinen*, als *Gornichem*, *Alkmaar*, *Oudewater*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Edam en Monnikendam*. De overigen hielden nog de partij van *Alba*, of verſchenen niet ter dagvaart, en deelden dus niet aan 't gevaar en de hachlijkheid

Wie zij waren.

(61) D. I. bl. 48. enz.

(62) Zie boven, D. I. bl. 50. uit BOR, B. VI. bl. 281—282. SLINGELAND, D. I. bl. 86.

(63) Zie boven, bl. 72. Vergel. DU VAL, bl. 49. en volg.

(64) D. VI. bl. 281. Vergel. boven, D. I. bl. 49.

Digitized by Google

heid van eenen openbaren tegenſtand. Wat de reden geweest zij, dat de Stad *den Briel*, die de eerſte den ſtandaard der Vrijheid had geplant, hier niet mede verſcheen, is mij niet gebleken. Mogelijk is de reden te zoeken in 't begrip, dat het *Land van Voorn* en *den Briel* zich als een onafhanglijk Land op zich zelven wilde aanmerken, of wel onder Zeeland gerekend worden.

Aldus zien wij hier de Staten, voor de eerſte-maal in 't jaar 1572. verſchijnen als de *Volksvertegenwoordigers* onder den Stadhouder *Willem I.*, om met *hem* tegen den Hertog van *Alba* zich te kanten, zonder evenwel zich van de gehoorzaamheid des Konings los te ſcheuren, of te onttrekken. Want dit verklaarden die van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Gorkum*, *Woerden*, toen zij zich onder Willem I. begaven, wel uitdruklijk (65), dat zij, blijvende onder de gehoorzaamheid des Konings, tot wederſtand der Albaanſche en Spaanſche tijrannij en wreedheden zich begaven onder, en gehoorzaamheid beloofden aan den Prinſe van Orange, als Stadhouder, *van wegen den Koning;* zij deden hierop den Eed van getrouwheid; en alle deze Steden werden daarop door Willem I. ter dagvaart geroepen, niet als bij eenig in- of uitſluitend recht, 't welk zij daardoor verkregen, maar, als zoodanigen, wier raad, hulp en bijſtand in den nood door den Prinſe verzocht wierd, om als *Medevertegenwoordigers* van alle de Stedelingen van die plaatzen door afzonderlijke afgezondenen uit de Vroedſchappen met de vorigen te helpen raadplegen. En 't gevolg was, dat, kort daarop, in

Wat zij voornamen.

(65) Zie boven, D. I. bl. 51.

in 't volgend jaar 1573. *Septemb.* onder de kleine Steden mede geroepen wierden *Oudewater* en *Woerden* (66); en, dat in hun bijwezen en medewerking de *Ordonnantie*, vroeger gemeld, gemaakt werd *op alle Vergaderingen van de Gedeputeerden der Edelen en Steden, repreſenterende de Staten van den Lande — met de beleiding en uitrechting van des gemeenen Lands zaken.* In welke Ordonnantie, *Art.* V. wel uitdruklijk vergund wordt *aan alle de andere kleine Steden de toegang tot de Vergadering;* maar hoe? niet, om gelijke Rechten van Raadplegingen te genieten met de overigen, maar in twee gevallen, 1°. voor *hun eigen zaken*, en dus als zij iets voor zich te verzoeken of voorteſtellen hadden. 2°. Als zij *om zonderlinge zaken beſchreven* of geroepen wierden, als dan te moeten komen. Gelijk dit ten tijde der Graven ook plaats hadde.

Orde op hun vergaderen.

Van wat kracht nu die *Vertegenwoordiging* gerekend wierd, zoo in de Voorrechten als in de Verplichtingen, zoo in lusten als in lasten; is zichtbaar uit Art. VII. waarbij de *Edelen* en *Stedelijke Magiſtraten* (D. I. bl. 71.) zich verbinden, alle Reſolutien, *Staatsgewijs genomen, natekomen*, en dit wel *zoo voor zich als voor hunne Ingezetenen*, op ſtraffe van *Verhaal* aan *beider perſoonen* en *goederen;* zoodat hierdoor *de kleine Steden* en *alle de platte Landen*, zoover zij door de *Edelen* vertegenwoordigd wierden, met de Inwoners der overige Steden, die hare Gemachtigden uit de Vroedſchappen afzonden, verbonden wierden aan de Beſluiten van de Staten, met den Prins gemaakt, even gelijk dit te

Hunne verbintenis.

Voor de Edelen. en Vroedſchappen.

(66) Ald. D. I. bl. 69.

te voren onder de Graven rechtens geweest was. En dit Grondbeginſel is ſedert altijd hetzelfde gebleven; en 't is daaruit, dat de ware aard en 't gevolg der *Vertegenwoordiging* moet verklaard worden, zoo als zij tot onze tijden heeft plaats gehad. Immers het toen verhandelde was een gewichtig punt. Het raakte niet minder dan *de Verplichting* van andere burgers, om in hunne *perſoonen* en *goederen* aanſpraaklijk te zijn voor de Verbintenisſen, die de *Repreſentanten* voor hunne ingezetenen aangingen. Met den Stadhouder.

De leden der Vergadering waren dan niet de Staten, maar kwamen bij *repreſentatie* hunner Stad, met die gevolgen, dat zij, zonder *last* komende, niet konden gerekend worden, eene *wettige* Vergadering te maken. Een misbruik daar omtrent ingeſlopen, en dat tot opheldering hier verdient gewaagd te worden, gaf aanleiding, dat in 't jaar 1685. een *nieuw Ontwerp voor de Verſchijnenden*, bij beſluit van 23 Dec. 1684. werd voorgeſlagen. „ Sedert eenigen tijd (zegt men) „ was ingekropen, dat ſommige Heeren ſonder „ ſodanigh een authoriſatie of last der Steden — „ hadden *vervangen;* waardoor dan noodzakelijk „ moest gebeuren, *of* dat de Reſolutien op het „ Conſent van zoodanige Ongelasten — — ver„ ſtaen zouden moeten worden, ten opzichte van „ *de Vroedſchappen* van alzulke Steden niet te „ wezen obligatoir, en bij gevolg hun Edl. Gr. „ Mog. Reſolutien — gedestitueert van — ef„ fect — *of*, indien men zoude willen verſtaan, „ dat alzulke defectueuſe *Repreſentatie* beſten„ dig en krachtig genoeg zoude zijn, om *de* „ *Vroedſchappen cum effectu* te verbinden; dat „ als dan de kracht en vrijheid van de Regering

„ t'eene-

„ t'eenemaal zoude worden vernietigd." *Zij helderen* 't op uit de *Credentialen* van Koningen, Princen en Republieken. En 't beſluit is, dat geene Gedeputeerden mogen toegelaten, dan alvorens overleverende zijne *Commisſie* of *Credentie* van Burgermeesteren en Vroedſchappen (67). Door *Burgemeesteren* dan verſtond men de werkende Regeringsleden, en door *Vroedſchappen* de burgeren, of die genen uit *de burgeren*, die met ter zijde ſtelling van alle zoo haatlijk genoemde *Ariſtocratie*, of *erflijke familieregeringen*, de plaats der *Gemeente* vervingen.

De Koning doet hun eene bezending.

't Waren dan deze Vroedſchappen en Volksvertegenwoordigers, uit de Gemeentens, met zulk erkend gezag voorzien, die onder 't oog en goedkeuring, ja op 't voorſtel des *Stadhouders* in 't jaar 1573. en 1574. die eerſte orde op hunne Staatsvergadering beraamden; die zelfden waren het, aan welken in 't volgende jaar 1575. de Koning Gezanten zond, om *met hun* of met *den Prins van Oranje*, of te zamen. over eene Verzoening te handelen, en waaruit de Bredaſche Vredehandeling voortſproot. En *dit* gaf aanleiding tot eene nieuwe, meer *plechtiger*, *bijeenkomst*. Men riep tot die Vergadering over den *Vrede* ook de Afgevaardigden van eenige *kleine* Steden, waaronder *Geertruidenberg*, *Oudewater* en *Woerden*. Maar, daar te voren de orde van ſtemmen bepaald was, zoo dat eerst de *Edelen*, dan *Dordrecht*, en zoo vervolgens, hoofd voor hoofd, ſtemden; (ſchoon alles ſlechts *bij voorraad*,) en *Zeeland* nu ook ter Hollandſche Vergadering zich liet vinden, benevens de Gelderſche Steden, *Bom-*

(67) *Reſol. van Holl.* h. d.

Bommel en *Buuren*, welken zich onder Holland begeven hadden: zoo werd nu, om het groot aantal der Afgevaardigden, een voorſtel gedaan, 't welk doorging, om de ſtemming over dit ſtuk in de Vergadering zoo interichten, dat alles in *vijf ſtemmen* zoude bevat worden; de eerſte ſtemme was die *der Edelen en zes groote Steden*, de tweede de Provincie van Zeeland, de derde de kleine Steden van Holland, de vierde de Steden *Bommel* en *Buuren:* en de vijfde ſtem bleef voorbehouden aan den Stadhouder. Er verſchenen toen 20 Steden, en daaronder *Grootebroek.* Daar liep toen wel iets Staatkundigs onder, om den Stadhouder eene overwegende ſtem te geven, wanneer de vier ſtemmen mogten ſteken; te meer, daar de ſtem van *Buren* ook door den Stadhouder wegens zijne Heerlijkheid *Buren* werd uitgebracht. Die van Noordholland oordeelden wel, dat één ſtem te weinig was voor alle de *kleine Steden*, maar 't beſluit viel eendrachtig in diervoege, „ dat op alle zaken, die den Vredehandel en de gemeene Landszaken betroffen, het „ beſluit gelden zoude met de meerderheid dier „ vijf ſtemmen." Men leert hieruit, dat alles *nieuw*, *versch*, en *wankelbaar* was; en de bijvoeging *zonder prejudicie van iemands Privilegien of Gerechtigheden*, ſchijnt ook het beſluit zelve ſlechts van korten duur gemaakt te hebben. Altans, hoe waggelende die vorm van Raadpleging toen ware, blijkt hieruit, dat weinige maanden daarna de ſtemming weder geheel anders ingericht was; dat er maar drie ſtemmen, waren, en wel zoo, dat de *eerſte ſtem* uitgemaakt werd door *den Prins*, de *Edelen*, en de *zes groote Steden;* de tweede door *Bommel* met de *kleine Ste-*

Vergroot getal der kleine Steden.

Bijzondere wijze van ſtemmen.

Steden van Holland, de *derde* door die van *Zeeland*. Doch dit ſchijnt alleen plaats gehad te hebben, als *Holland* en *Zeeland* over de algemeene Belangen te zamen vergaderden; *en* raadpleegde Holland afzonderlijk, als dan ſchijnt de vorige vorm van 1574. gevolgd te zijn (68).

Dit nu waren dezelfde Vertegenwoordigers, of Staten, aan welken Willem van Oranje, toen hij in *Mei* 1574. klaagde over de wanorde in de takken van beſtuur, hun wilde op- en overdragen alle *zijne Macht* en *Autoriteit*, hen aanmanende, om het *ganſche Gouvernement*, zoo als hij 't noemde, *van Hem overtenemen*, (D. I. bl. 81.) Maar ook dezelfde Staten, die toen van hunne zijde, geperst door de voorddurende angsten, nooden, verſchillen en wanordes, *Hem* aanboden, om *bij goedwillige Opdracht (Collatie) door de Staten*, *de Vaſallen*, en de Ingezetenen, *de volle Regering te aanvaarden*, *met abſolute macht en Souvereiniteit*, zoodat alle *Overheid*, *Schutterijen*, *Gilden* en *Gemeentens* zich zouden verbinden, om *zijne bevelen te gehoorzamen*, en de Beden, door hun intewilligen, optebrengen. Het waren diezelfden, welken zich in Holland op den vorigen voet eene hoofd voor hoofd ſtemmende Vergadering gezet hebbende, hierop den 11 Julij 1575. eenparig beſloten, om zulks bij geen *aanbieden* te laten, maar welken daadlijk aan dien Vorst *de Souvereiniteit* of *hoogſte Overigheid* over zich en 't ganſche Volk opdroegen; en 't zelfde in 't volgende jaar 1576. den 25 April in gemeenſchap met Zeeland herhaalden, met de bijvoeging, zoo

Zij dragen aan Willem I. de Souvereiniteit op 1575.

(68) Zie breeder D. I. bl. 78. enz.

zooveel in hun was. 't Welk ten gevolge had, dat *de Officieren*, *Magiſtraten*, *Schutterijen en Gemeentens in alle Steden en dorpen den eed van gehoorzaamheid aan zijne bevelen deden:* en *de Staten* zelve, als zoodanige Volksvertegenwoordigers zich verbonden, om Hem, *Prinſe van Oranje*, *te gehoorzamen*, op dezelfde wijze, als bij de inhuldiging den Grave beloofd was, hoewel nu met meer bepalingen der Macht en vooruitbedingſels ten hunnen voordeele. Het waren die zelfde Volksvertegenwoordigers, die in November 1576. met hunnen *Stadhouder* aan 't hoofd, op naam en van wegen 't geheele Volk, het Gentſche Verdrag met de andere Staten goedkeurden en bekrachtigden (D. I. bl. 117.), en wel in zulker voege, dat de *Acte van Aanneming* hiertoe in *alle de Steden* van Holland afzonderlijk rondging, en aldaar bezegeld werd. Ziedaar de Staten tot dien tijd. In gemeenſchap met Zeeland 1576.

ZESDE HOOFDSTUK.

In welken zin, macht, en recht, hebben de Staten van Holland, de Unie van Utrecht, de Afzwering van Philips, de Vrede te Munſter, en alle de opgevolgde Regeringsdaden naar binnen en buiten, beſtierd en beleid, tot aan het jaar 1795?

Zoo kome ik tot de *Unie van Utrecht* 1579. en de *Afzwering van Philips* 1581. beiden gedaan,

Ook de Unie van Utrecht.

daan, door wien? door de Staten. In wat betrekking? als Volksvertegenwoordigers? In wat zin? als wettige Vervangers des geheelen *Volks*, van dat Volk, 't welk als nog werd aangemerkt, niet als Souverein, maar als Onderdanen. Op wat grond? Op grond van den eenvoudigen regel en de onbetwistbare waarheid, de oorspronglijke Souvereiniteit of *Grondmacht* des Volks, zoo als sommigen dit onbepaald noemen, of liever de eenvoudige bevoegdheid van de geheele *massa* des ganschen Volks, om, wanneer hunne regeringshoofden, of het Hoofd, met wien, of met het welk zij in verband staan en door Verdrag verbonden zijn, na de losmaking of vernieling van zulk Verdrag, ontbreken, of ontbreekt, en hetzelve Volk, dus geen Volk, maar eene hoofdelooze menigte, zoude uitmaken; als dan op hunne zaken, zooveel mogelijk, te voorzien, of te laten voorzien, en zich zelve tot zekeren nieuwen Vorm te vervormen, of andere en betere Regeringshoofden aantenemen en te erkennen. Daar moet toch altijd een *Vorm* bepaald worden, eer men een geregeld en wel bestierd Lighaam denken kan. De *rudis indigestaque moles* van OVIDIUS komt hier te pasſe.

Ziedaar den grond, waarop ik voor mij begrijpe, dat de Staten van Holland dit deden; eerst voor zooverre *in hun was*, dewijl zij bij *de Unie Philips* nog niet openlijk afgezworen hadden; en bij de *Afzwering* zij de handen nu geheel ruim kregen. Maar ook met wat gevolg? Het gevolg was, dat, al wat de Staten, als vroegere en oude Vertegenwoordigers, nu verrichteden, en besloten, dat dit was de daad, de wil, de wensch, en de verbinding van 't gan-

ſche

ſche Volk, op die wijze, zoo als en *Staten* en *Volk* dit toen ter goeder trouwe begrepen. Dit behoeft geen verder betoog. Die dit ontkende, moet ontkennen de ganſche wettigheid der *Afzwering*, en de *onafhanglijk-verklaring* der geheele Republiek met alle hare gevolgen.

Wat toch de *Unie* betreft: de Staten van Holland ſloten met de andere Staten de Unie, en zij verbonden daaraan niet alleen de *Stadhouders*, de *Magiſtraten*, en alle andere Officieren, Art. XXIV. maar ook Art. XXV. alle *Burgers*, *Corporatien*, *Schutterijen*, *Gildens*, *Gemeentens*, met één woord, 't ganſche Volk, en dat Volk heeft het werk van zijne Vertegenwoordigers, niet door *ſtilzwijgen*, niet door *ſmooring* hunner *ſtem*, maar door dadelijke werkzaamheden, en werkzaam deelgenootſchap, met opoffering van hun goed en bloed, bekrachtigd en goedgekeurd, en blijven goedkeuren.

Dezelfde Staten dan hebben, na lange raadplegingen, de plechtige Afzwering gedaan, niet *voor zich* alleen, maar voor en van wegen 't *ganſche Volk*, en 't ganſche Volk heeft er de gezegende vruchten naderhand van getrokken. Ik weet wel, gelijk boven getoond is, (D. I. bl. 122.) dat in het tuſſchentijdperk, kort na de *Unie*, er eene nieuwe orde op de *Staatsvergadering* gemaakt is, waarbij de *rang* en *wijze* van ſtemming is bepaald, ook der *Steden-Gemachtigden*, die over de loopende en dagelijkſche zaken zouden geroepen worden; en dat men voords toen bepaalde, dat in *zaken van belastingen*, *verandering van regeringsvorm*, *Verdragen van Vrede en Oorlog*, *alle kleine Steden mede beſchreven zouden worden:* maar dit betreft meer

En de Afzwering van Philips voor en van weegen 't Volk.

den vorm dan *de ſtoffe;* meer de wijze van vertegenwoordiging, dan de vertegenwoordiging zelve; meer de uitgebreidheid derzelve in ſommige mindere leden, dan derzelver kracht en verbinding.

't Gewicht hiervan.

En om die *verbinding* in hare grootſte kracht te gevoelen, moet ik hier nog aanmerken, dat dit grondbeginſel der Vertegenwoordiging zich ook bleef uitſtrekken tot het verband van alle *perſoonen* en *goederen* der Ingezetenen door de Staten, in zaken die de Vertegenwoordigers bij Beloften of Verdragen op zich namen uit naam en van wege 't Volk. Dit toonen alle handelingen; dit was ook onder de Graven rechtens geweest; en 't bleef altijd rechtens. Hoe zouden zij anders aan den Prinſe in 1574. hebben kunnen beloven, dat *alle de Overheden, Schutterijen, Gilden en Gemeentens* zich *verplichten zouden*, de ingewilligde *lasten* optebrengen, of bij *gebreke de onwilligen* bij wege van *dwang*, *uitpanding*, *aantasting* van *perſoonen* of *goederen*, daartoe te noodzaken, zonder onderſcheid of het gold het *ganſche lighaam* (*corpus*) van *Steden*, *Gilden*, *Schutterijen*, *of anders?* Dit bracht zelfs de *Unie van Utrecht* mede. Bij deze beloven de Staten Art. XXIII. en XXV. uitdruklijk alle de bedongene punten te zullen *achtervolgen* en *doen achtervolgen*, — — zij *verbinden* daartoe niet enkel hunne *perſoonen en goederen*, maar ook die *van alle ingezetenen, om bij nalatigheid gearreſteerd en bekommerd te worden:* — benevens alle de *Schutterijen* enz. Maar allervolledigst blijkt dit bij den korts daarop gevolgden *Verbandbrief* uit kracht der Unie, bij de Staten aangegaan tot de opbrengst van de beraamde gemeene Middelen over elks aandeel, den

13 Julij 1579. waarbij ook de Staten van Holland, door hunne Gemachtigden „ *voor zich en* „ *alle de perſoonen, inwoonders en ingezetenen* „ — verbinden alle hunne goederen, zoo *geeſ-* „ *telijke* als *wereldlijke*, *roerende en onroeren-* „ *de* — om die *realijk en inderdaad* — aan- „ tehouden, — de penningen op de perſoonen „ en goederen te verhalen bij *arrest*, *ſaisſiſſe-* „ *ment*, *bekommering* of *verkooping* — ook met „ *inlegering* van ruiters of ſoldaten — en zij „ onderwerpen ten dien einde hunne Provincien, „ Steden en leden, met de perſoonen en goede- „ ren der Ingezetenen — ter *coërcitie* van alle „ Rechteren en Gerechten." (69).

De Wettigheid beveſtigd.

Wat mensch van gezond verſtand en zinnen (en hier beroep ik mij op 't gezond verſtand van den Heer J. VAN MAANEN zelf,) zal ſtellen, dat de Staten van Holland, toen zulke *Anti-democraatſche*, en tegen het denkbeeld van Volks-Oppermacht ſtrijdende beginſels, zonder 't Volk, zouden hebben durven voorſtellen, ik laat ſtaan, aannemen en te werk ſtellen, in eenen tijd, dat alles *Vrijheid* en *Onafhanglijkheid* ademde, en de *Vrijheids-kreet* alom weêrgalmde, indien deze beginſels niet bij 't ganſche Volk gekend, en die macht in de Staten, als zoodanig, openlijk erkend was geweest. En 't is dan ook in dien zin, dat in 't bekende *Vertoog* over de Regering van *'s Lands Staten* in 't jaar 1587. openbaarlijk voor 't Volk verklaard werd, dat alles, wat bij de Vroedſchappen als *Stedelijke Vertegenwoordigers*,

(69) Geplaatst achter de in koper geſneden *Unie van Utrecht* bij ENSCHEDÉ, den 13 Julij 1579. met alle de Onderteekeningen.

Digitized by Google

gers, en wat bij *de Staten* als *'s Volks* Vertegenwoordigers, verricht, besloten, en verordend werd, zulks uitmaakte *den wil en 't besluit van 't ganssche Volk*, zonder dat daartegen ooit iets van de zijde der burgeren en ingezetenen gedaan, getwijfeld, of ondernomen zij. En in dien zin vatte ik ook op het zeggen van IDSINGA in zijn *Staatsrecht*, D. I. bl. 90. dat „ dezelve macht „ en gezag, die van te voren, enkel en alleen, „ uit den boezem van de Landsheeren afdaalde, „ thans afdaalt uit den boezem en schoot der gee„ nen, die in de plaats der Landsheeren gevolgd „ zijn, dat is de algemeene Ingezetenen van yde„ re Provincie, en, *bij derzelver Representa„ tie* DE STATEN, ingevolge de Gronden en ge„ steldheid der Regeeringsform van yder Land„ schap." En dien *form* heb ik nu in Holland aangewezen.

Zij blijven den Oorlog uitharden, en maken den Vrede 1648.

Eindelijk, om alle andere tusschenkomende Gebeurtenissen, boven in 't breede verhandeld, niet weder optehalen, als *de Opdracht der Souvereiniteit* aan *Willem I.*, die zelfde Opdracht aan den Koning van *Vrankrijk*, en de Koningin van *Engeland*, door de Staten gedaan; zoo vrage ik alleen, door wien, en op wiens naam is na de Afzwering 1581. en den daarop gevolgden langdurigen oorlog met Spanje, in 't jaar 1648. de Munsterssche Vrede gesloten, waarbij Philips de Vierde, afstand doende van alle zijne en zijner Voorvaderen rechten op deze Landen, Territoren, en hunne bewoners, het Hollandsche Volk, zoo wel als dat der overige Gewesten, reeds lang bij alle andere Mogendheden erkend, ja geëerbiedigd, ook nu voor een *vrij* en *onafhanglijk Volk* verklaard heeft? Dit toch geschiedde niet door

door *het Volk*, maar door *de Staten*, doch niet in dien zin, dat het Volk hierdoor voor werkzaam Souverein verklaard, of eene *Volksſouvereiniteit* wierd ingevoerd; noch ook in dien zin, en met dat gevolg, dat de Staten hierdoor wierden *eigenaars van de Oppermacht:* maar als zoodanigen, die het ganſche Volk vervangende, en daarvoor bij den Koning erkend wordende, alles voor en van wegen 't Volk bedongen, wat het ganſche Volk zelve, in den zuiver *Democraatſchen* Regeringsvorm, ja werklijk *de Grondmacht* uitoefenende, zoude hebben kunnen bedingen; en met *die Staten*, als nu uitmakende *eene Staatsregering*, *bij repreſentatie*, en niet met *het Volk*, maar met *de Staten*, dat Volk repreſenterende, is gehandeld; is de Vrede gemaakt, is aan hun en door hen *de onafhanglijkheid des Volks* van 't Spaansch gebied verklaard, en 't *Volk* heeft er de gezegende vruchten ſedert dien tijd van genoten, zoo onder het toen nog voorddurende Stadhouderlijke bewind tot den jare 1650. als in de volgende tijdperken *met* of *zonder* Stadhouder, tot aan het begin van het jaar 1795. En wel zoodanige vruchten, dat nog in 't jaar 1778., twee jaren voordat de eerſte noodlottige oorlog met Engeland, de grondoorzaak van alle 's Lands ongevallen, begonnen is, de voorſpoedige ſtaat onzes Lands en de gelukkige toeſtand van den Republikeinſchen Staats-Stadhouderlijken Regeringsvorm met zulke vreugdewekkende kleuren afgeſchilderd wierd, dat men zelfs den Heer J. DE WITT, zoo hij dien Regeringsſtand van 't jaar 1778. had mogen beleven, als daarover verheugd en verblijd, bij verbeelding invoerde: gelijk ik breeder uit de getuigenisſen van de Heeren

PIETER PAULUS, en SIMON STYL heb aangewezen (70). Maar hoe oneindig verſchillen *hier*van de gevolgde jaren, en de dicht op een gepakte rampen der Republiek, die *onze oogen* gezien en betreurd hebben, ſedert wij met *de Engelſche Natie* in eenen Zee-oorlog gewikkeld zijn, en vervolgens na veel worſtelens en oneenigheden tusſchen Staten, Stadhouder, en 't in partijen geſcheurde Volk, de geheele Republiek, voorheen zoo gezien en geacht, in het jaar 1793. in eenen Landoorlog ingewikkeld, door eene geduchte Legermacht der *Franſche Natie* overvallen en in 1795. veroverd is; hiermede gelijktijdig het ganſche Staatswezen ontbonden, en de *Staten van Holland*, zoowel als die der andere Gewesten, uit hunne oude en *oorſpronglijke ver*tegenwoordiging zijn uitgezet, en de Regering zoo van *Staten* als van *Stadhouder*, en andere *Magiſtraten* en *Vroedſchappen* vervangen is geworden door eene algemeener *Volksrepreſentatie*; waarvan de omſtandigheden en gevolgen bekend zijn.

Met den lof echter dezer *vroeger* Staatsregering, zoo als zij door zeervele treflijke pennen, zoo buitenlandſchen als eigenen, en bijzonder der twee bovengemelde *Staatsſchrijvers* is afgemaald, ben ik verre verwijderd, om te ontkennen, dat die Regering hare zwakke plaatzen, *en* gebreken, gehad hebbe; 't zij dezelve zonder, 't zij onder het Stadhouderlijk bewind, beſchouwd werd. Eene Regering toch, die meer dan twee Eeuwen gelukkig voordduurde, en de verwondering was van alle Natien, heeft wel ter eener zij-

(70) Zie D. III, bl. 398—407.

zijde, door hare langdurigheid en de werkzame pogingen van groote Staatsmannen, die zij kan optellen, eene meerdere vastigheid en naauwkeuriger Regeling bekomen, vooral in zaken van *geldmiddelen* of 't beſtier der *Finantien*, en van meerder zuinige beheering derzelver: zoodat, niettegenſtaande alle de bezwarende omſtandigheden, oorlogen, en behoeftens, altijd het beheer der *Geldzaken*, het geëvenredigde der *Heffingen*, het verſtandig beleid tot voorkoming van drukking der Ingezetenen, zeer geprezen, en bij andere Volkeren hoog verheven, en ter navolging dikwils voorgeſteld zijn: maar ter anderer zijde heeft die zelfde Regering door den roest der tijden ook veel geleden; en men kan niet ontkennen, dat er ſedert hare inrichting grove gebreken in den vorm en het beloop derzelve zijn ingeſlopen, zoo wel in 't algemeene Bondgenootſchaplijke Verdrag of *de Unie*, als in de Gewestelijke Beſtieren, en daaronder ook afzonderlijk dat van Holland. De toevallige zamenſtelling van ons Staatsgebouw, na de Afzwering des Konings, kan daartoe de eerſte aanleiding gegeven hebben (71). De pogingen tot verbeteringen in de vroegſte tijden (dank zij onzen braven Voorvaderen,) hebben hierin vele gebreken weggeruimd. Dezen echter hebben niet weggenomen veelvuldige latere ingeſlopen verkeerdheden en inbreuken, die brave Vaderlanders getracht hebben door eene zachte hand, met zachte middelen, wegtenemen of te verbeteren. Dit gewichtig ſtuk in te treden, is geheel buiten mijn be-

(71) Hoewel dit ontkend wordt door den Heer VAN SLINGELANDT, D. II. bl. 93.

beſtek. Wie daarvan meerder inlichting zoude begeren, verwijs ik naar de hieronder aangehaalde Geſchriften (72). Nog minder trede ik in het gebeurde in en na het jaar 1795. *bij en met* de verandering dezer *Staatsregering* in eene Volksregering! Zijnde mijn oogwit, volgens den titel mijns Werks, enkel geweest „ Geſchied- en „ Staatkundig te onderzoeken, in welken zin de „ Staten van Holland, gedurende de Republi„ keinſche Regering, zijn geweest de wettige „ Souvereine Vertegenwoordigers van 't ganſche „ Volk van Holland of der geheele Natie." De ge-

(72) Onder deze Schriften kan men als de beste en meest inlichtende beſchouwen de *Staatkundige Geſchriften*, nagelaten door den grooten Staatsman, Mr. SIMON VAN SLINGELANDT. Zijn Eerſte Deel bevat *een Discours over de Defecten in de jegenwoordige Conſtitutie der Regeering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en over de Middelen van Redres*, bl. 173—314. Het tweede Deel: *Aanwijzing van de ware oorzaken van het jegenwoordig groot verval in de Generale Regering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en van de noodige middelen van redres, met een bijvoegſel, raakende de Provincie van Holland en Weſtvriesland in het bijzonder, opgeſteld in de jaren 1716, 1717.* bl. 1—90. *Aanwijſing van een korte en gereede weg, om te komen tot herſtel der vervallen zaken van de Republicq*, bl. 91-124. *Discours over de conſtitutie der Vergadering van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, bl 125-282. Het derde Deel: *Verhandeling van de Inſtelling, Inſtructien, en Ampt van den Raad van Staat der Vereenigde Nederlanden*, bl. 1-289. *Concept van Inſtructie, dienende tot het Ampt van Stadhouder, of van Gouverneur Capitein Generaal en Admiraal over Holland en Weſtvriesland*, bl. 291-317. Het vierde Deel: *Hiſtoriſche Verhandeling van het gezag over de Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden* — bl. 1-286. en *Memorie over het redres der zaken van de Admiraliteit*, bl. 287-354. Hij heeft alle de-

gevolgen der veranderingen aan andere pennen en aan de ondervinding van volgende tijden overlatende, acht ik mijn taak, met inmenging van eenige *Geſchied- Oudheid- en Staatkundige Opheldéringen*, thans afgeweven. Alleen blijft mij overig de oplosſing van eenige tegenbedenkingen, zoo voor het Recht der Staten, tot aan den tijd der Afzwering 1581. als tegen het Recht derzelven tot aan de volledige ſlooping hunner Regering in 't jaar 1795. door anderen gemaakt.

deze ſtukken als Staatsman opgeſteld ten tijde der Staatsregering zonder Stadhouder, maar hij laat genoeg zijne denkwijze over dat punt bij voorkomende gelegenheden doorſtralen. Men kan hier nog bijvoegen twee ſtukjes, die na het jaar 1795. zonder drukoord en naam zijn uitgegeven, het eerſte in 't Fransch, onder den titel: *Les maux & les Remédes* enz.; in 't Nederduitsch vertaald: *Vertoog over de rampen van Holland, en hulpmiddelen daartegen — gedrukt te Antwerpen*, 1796. Het ander genoemd: *Neérlands Staatsgebreken, en derzelver geneesmiddelen*, 1797. Men kan hiertoe geheel niet brengen, het werk, 't welk met eenen weitſchen Titel, in 't jaar 1784. 1786. in 2 Deelen bij J. ALLART uitgegeven, en niet vervolgd is, genoemd: *Grondwettige Herſtelling van Nederlands Staatswezen* — — alzoo dit zelve zichtbaar medebracht, om die herſtelling te zoeken niet in 't verbeteren, maar in de omkeering van de *Staatsregering* zelve, gelijk ik meen bewezen te hebben in mijn vroeger geſchrift 1785., en herdrukt 1788., met den titel: *De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd, tegen de Hedendaagſche Leer der Volksregering, zoo als dezelve wordt voorgedragen in een Geſchrift, Grondwettige Herſtelling van Nederlands Staatswezen* — te Leiden. Ik zwijge van andere minder belangrijke Geſchriften, die, behoudens den Staatsvorm, op *Verbetering* hebben aangedrongen.

ZE-

Digitized by Google

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Tegenbedenkingen opgelost. En Beſluit.

Tegenwerpingen.

Het *Recht der Staten* optevijzelen voor den tijd der Afzwering van de Graaflijke Regering; en *het Recht der Staten* te ontkennen na die Afzwering en gedurende de Staatsregering: zijn twee vreemde Verſchijnſelen, ten minſte het zijn twee zoodanige ſtellingen, die met elkander niet ſchijnen te ſtroken, en evenwel in zekeren zin gepaard kunnen gaan. De ontwikkeling hiervan zoude een bewijs opleveren van de wankelbaarheid der Beginſelen van vele *Schrijvers*. *Doch* ik bedoel alleen hier een woord te zeggen 1°. van het denkbeeld, dat vele onzer Geſchiedſchrijvers, Rechtsgeleerden, en Staatkundigen op velerlei manieren zich gevormd hebben van de Macht en 't Recht der Staten onder de Graven. 2°. Van de ontkenning in onze dagen, dat die Staten, gedurende het Staats- en het Staats-Stadhouderlijke Bewind, niet wettig geregeerd hebben, omdat *het Volk* er nimmer zijne uitdrukkelijke goedkeuring aan gegeven hebbe.

Eerſte Tegenwerping, de macht der Staten met de Graven.

Het eerſte, de Macht der Staten onder de Graven, wordt ontleend uit het bekend, en naderhand zoo dikwils misbruikt, *Vertoog van het Recht der Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſtvriesland* van den 16 October 1587. waarin de Staten onder anderen zeggen (73): „ Dat

(73) Zie dit Vertoog onder de Fundamentele Wetten geplaatst in 't *Groot Plakaatb.* D. I. bl. 39—47.

„ Dat den Graven en Gravinnen, bij de Ridder-
„ ſchap, Edelen en Steden, repreſenterende de
„ Staten van denzelven Lande, de Heerſchappij
„ en de Souvereiniteit derzelver Landen, wette-
„ lijk is opgedragen en gedefereert geweest; die
„ ook met zulke discretie en matigheid hen ge-
„ dragen hebben in hare Regering, dat dezelve
„ nooit hebben gedisponeerd, van oorlog aante-
„ nemen, of pais te maken, ſchattingen of con-
„ tributien over de Landen te heffen, of van
„ eenige andere zaken, den Staat van den Lan-
„ de betreffende, zonder advis en conſent van
„ de Edelen en Steden van den Lande, die tel-
„ kens daarop werden beſchreven en vergadert."
Dit Betoog, door of op naam der Staten uitgegeven, moest toen ter tijd dienen, om aan den Volke bekend te maken, en voortedragen den Regeringstoeſtand, zoo als hij na de Afzwering, en bijzonder onder Leicester, plaats had (74), bij welke gelegenheid zij eene korte opgave doen nopens het begrip, dat zij, Staten, toen hadden van de Macht en 't Recht der Graven, van hunnen oorſprong, aanſtelling, en het deel, dat zij (Staten) in der Graven Regering hadden, en altijd gehad en geoefend hadden. De Heer VAN SLINGELAND (75), wiens woorden ik boven gevolgd heb, haalt uit dezelven deze vier volgende Punten, die de Staten daarbij als waarheden vaſtſtellen.

In vier ſtellingen.

1°. „ Dat de Graven hebben gehad de *Heerſchappij en Souvereiniteit.*"

2°. „ Dat de Graven de *Heerſchappij* en *Sou-*

(74) Waarvan zie mijn *tweede Deel* over 't geheel.
(75) SLINGEL. D. I. bl. 9, 10.

Souvereiniteit gehad hebben bij *delatie* van de Staten."

3°. „ Dat *de Heerſchappij en Souvereiniteit* der Graven niet abſolut geweest is, maar gehad heeft verſcheiden bepalingen; als namelijk, dat de Graven nooit oorlog hebben ondernomen noch vrede gemaakt, geene ſchattingen geheven, noch gedisponeert over zaken, betreffende den ſtaat van den Lande, als met advis en conſent der Staten."

4°. „ Dat die bepalingen van de *Heerſchappij* en *Souvereiniteit* der Graven toeteſchrijven zijn aan de *discretie en matigheid*, *waarmede zij* (de Graven) *zich gedragen hebben in hunne Regering*."

Mijn oogmerk is niet, te treden in eene *ontwikkeling*, noch minder in *wederlegginge* dier ſtellingen nopens der Staten *Macht*, Op*dracht*, *Adviſen*, en *Conſenten*. De onwaarheid van die ſtellingen is in dit mijn Werk, zoo ik hope, genoegzaam bewezen, en behoeft geen verder betoog. Ook kon ik hier volſtaan met de aanmerking van den Heer VAN SLINGELAND, bl. 31. zeggende op 't 4de Artikel, dat de bepaling, *van de Souvereiniteit* der Graven, *toeteſchrijven* aan *hunne discretie en matigheid*, hieruit ſchijnt te volgen, „ dat het recht der Staten zijnen oor„ ſprong heeft uit de *discretie* en *gematigdheid* „ der Graven, en dat, zoo zij minder *discretie* „ en *gematigdheid* gehad, maar haar uiterſte „ Recht gebruikt hadden, niet behoefd hadden „ te vragen het *advis* en *conſent* der Staten."

Maar ik zal alleen de ſtellingen zelve een weinig uit elkander zetten, met bijvoeging van het geen nog verder op die ſtellingen, in

dat

dat *kort Vertoog* gebouwd, en er bijgevoegd wordt.

De eerſte ſtelling, gepaard met de tweede, brengt mede, dat *de Staten*, of Edelen en Steden, de Souvereiniteit aan de Graven hebben *opgedragen*. Doch ik heb boven getoond, hoe die *Opdracht uit* en *door* het Duitſche Keizerrijk gekomen is, terwijl de aanwas van der Graven Macht ontſtaan is uit de verzwakking van het vermogen van 't Rijksopperhoofd, en dus uit den ſchoot van 't Duitſche Rijk zelve oorſpronglijk is, maar niet uit de Edelen en Steden, die toen zelfs nog geen aanwezen hadden, veel min *Staten* uitmaakten of die macht hadden. Worden gelooochend.

De derde ſtelling: Dat die Macht der Graven niet *abſolut* zoude geweest zijn, wordt afgehaald uit het *ſtuk van Oorlog en Vrede*, *uit de Schattingheffing*, *uit het beoordeelen en toeſtemmen van alle Landszaken*. Maar indien men de *Schattingheffing*, zoo als ik die heb opgehelderd, uitzondert: zoo is al het overige buiten den haak, zelfs zoo, dat de Heer VAN SLINGELAND bl. 26. van *Oorlog en Vrede* ſprekende, verklaart, die ſtelling niet overeentekomen met *de Hiſtorien* noch *met de Regiſters van Holland*. Daarbij heb ik (met hem, bl. 12.) in mijn Iſte en IVde Deel doorgelopen *de legislative Macht*, *het ganſche beleid der Juſtitie*, *de aanſtelling der Ambtenaren*, en de *uitvoering* van alles, benevens de verkeerde gevolgtrekkingen, die men uit het *Adviſvragen* van *Edelen* en *Steden* of *Staten*, dikwils heeft afgeleid; zoodat hieromtrent niet meer te zeggen valt, dan dat de Stellers van dit Vertoog zich ook hierin merklijk vergist hebben, of wel mogelijk, dat

het

het belang der Staten, dit zoo te ſtellen, medebracht, gelijk de Heer VAN SLINGELAND *bl.* 9. zich uitdrukt; en die daaruit beſluit, „ *dat dit* „ een van de Exemplen is, welke *doen zien*, „ dat de Souvereinen ſomwijl meer *raiſonneren* „ naar het interest van Staat dan naar de exacte „ waarheid der zaken."

Dan buiten dat alles, is er nog meer in dat *Vertoog* der Staten, 't welk wederlegging of opheldering vereiſchen kon. Zij ſtellen als waarheden vast: „ dat de Graven bij zich zelven „ geene macht hadden; dat zij zonder de Edelen en Steden van den Lande gansch *niet* ver„ mochten, als ordinair geene middelen heb„ bende, dan het inkomen van de *Domeinen*, „ tot vervalling der kosten hunner *Hofhouding* „ en betaling van de ordinare *Officiers*." *Ik behoef* dit niet te wederleggen. Het verkeerd begrip nopens den aard der *Domeinen*, nopens den oorſprong der Domeinen, en de overgenoegzame toereiking derzelven tot alles in de eerſte tijden; 't verkeerd begrip van de oudheid van Edelen en Steden; van de verrijking en vergrooting dier Edelen en Steden uit 's Vorsten Domeinen *zelve*, *benevens* verwarring der laatſte *tijden*, *toen de Vorstlijke* Domeinen zeerverminderd, en als uitgeput waren: die verkeerde begrippen ſtralen hier duidlijk door, en zijn reeds boven opgehelderd. Dat de Graven *de Edelen*, of oorſpronglijk *vrijen*, met Hooge en Lage *Heerlijkheden* uit hunne Domeinen beſchonken, en zij hierdoor vele inkomſten uit hunne Domeinen kwijt raakten, is een geheel ander denkbeeld, eene geheel andere Leer, dan dat de Graven geen middelen hadden, om zonder hulp der Edelen te beſtaan. 't Zelfde zij

ge-

gezegd van *de Steden*, wier latere opkomst uit de Domeinen ik boven aanwees. „ Het gezag „ der Staten, zegt men verder, beſtond ook „ hierin, om den Graaf, door kwaden raad mis„ leid, tot recht en reden te brengen, niet al„ leen door Vertogen en Verzoeken, maar ook „ met het ſtrenge ſtraffen van 's Vorsten misleiders, of misbruikers van zijn gezag." Welk eene woordenpraal! Doch als men nadenkt, dat de ganſche *Rechtsplegende Macht* geheel en alleen was in den boezem, en voordvloeide uit den boezem der Graven; die ook alle Rechtbanken en Hoven inſtelden, en alle Lastbrieven tot de rechtſpraak uitgaven: zoo is 't te bewonderen, dat de Stellers van dit Vertoog zulks hier zonder nadenken ter nederſtelden; *Voorbeelden* (waarvan zij roemen) zijn er zeker niet; of zij zullen de ſtrafoefening, die de Graven, of zelf, of door hunne Gerichtsbanken oefenden, of lieten oefenen, tegen de misbruikers van 's Vorsten Macht en Gezag, hebben moeten aanzien voor rechten, die den Staten toekwamen. Zij gaan verder, en zeggen, „ dat de Staten de minderjarige Prinſen voorzagen van *Wettige Voogden*, *Momboirs* en *Gardenobels*, en dat dit ook geſchied is aan Willem V. bij zijne krankzinnigheid." Doch dit ſtrijdt geheel tegen de Hiſtorie. Zulks heeft ook met Willem V. geene plaats gehad. En 't is in 't geheel er zooverre van af, dat veeleer de Vorsten zijn geweest en erkend voor de *Voogden*, *Momboirs*, en *Gardenobels* bij minderjarigheid van kinderen der Edelen, of die de Voogdijen daarover verordenden en regelden. Eindelijk zeggen zij, dat de *Staten de oefening der Souvereiniteit altijd wettig aannamen, als*

de Landen door aflijvigheid, minderjarigheid, krankzinnigheid, misverſtand of andere inconvenienten verlaten waren van de Wettige Bedieningen der Prinſen; zij beroepen zich hiertoe op 't aanſtellen van Ruwaarden; op 't geburde met Maria, Maximiliaan, Philips II. en Karel II. Doch het oordeel over zulke ſtellingen durf ik nu gerustelijk overlaten aan hun, die de Hiſtorien des Lands meer doorzien en onbevooroordeeld gelezen hebben. Zelfs doet mij leed, dat ik hun *beſluit*, ten aanzien der *wettigheid* der Afzwering, en den oorlog, daarom gevoerd, hieruit opgemaakt, hier met geen ſtilzwijgen kan voorbijgaan, wanneer zij bij 't gewagen van den laatſten Graaf, Philips, Koning van Spanje, met ronde *woorden zeggen:* dat „ men aan den oorſprong van dien oorlog geen „ andere oorzaak kan geven, *wat men daarvan* „ *discoureert*, dan dat Hij [Philips] deſe Lan„ den met gewelt van Spaensch en ander Uit„ heemsch Krijgsvolk heeft willen dwingen te „ doen, *'t geen zijlieden, Staatsgewijze, NB* „ *niet hebben goedgevonden in zaken, betref*„ *fende den ſtaat van den Lande.*" Ik zeg hierop niets, dan alleen, dat, indien de *Staten Generaal*, zes jaren te voren, geen beter en gewichtiger gronden voor *'t afzweren* hunner Vorsten hadden aangevoerd, dan dezen: *de Vorſten wilden niet doen, wat de Staten Staatsgewijze begeerden*, als dan de ganſche Afzwering op eenen zwakken en valſchen grondſlag gebouwd was geworden; en men van dien grond het zelfde konde zeggen, het geen de Rechtsgeleerde U. HUBERUS, nopens het enkel *ſchenden der Privilegien* zeide: „ dat, namelijk, indien wij

wij de rechtvaardiging der wapeninge tegen Spanje in de ſchending der Privilegien alleen wilden zoeken, en wij niet bewijzen konden, dat de *grondwetten van alle Oppermacht* openlijk en klaarblijkelijk geſchonden waren, wij ons dan alleen met het *bezit* der Vrijheid te vrede moesten houden," zonder daarop eenig recht te kunnen gronden (76). Doch het tegendeel is waar! Wat betreft het overige van dat Vertoog der Staten; dit behelst den lateren Vorm of die Staatsregeling, zoo als zij in 't jaar 1587. zich bevond; waarvan mijn IIde Deel breeder handelt. En ziedaar de eerſte Hoofdtegenbedenking tegen mijn Werk.

Tweede tegenwerping.

De tweede is van een' geheel anderen aard, en raakt het later Recht der Staten; en hier krijg ik te doen met zulken, die de geheele Staatsregering, ſedert de Afzwering tot aan onzen tijd, voor *onwettig* en voor *uſurpatie* houden, omdat ze niet *door 't Volk* geſtemd is. De Staten (zegt men) konden wel, uit kracht hunner *Vertegenwoordiging*, *Philips* als Graaf huldigen; hem ook afzweren; konden wel *Willem I.* tot Souverein aannemen; de *Souvereiniteit* aan den Franſchen Koning, en aan de Engelſche Koningin, aanbieden en opdragen: maar zij konden die *Souvereiniteit* zich zelf *niet aanmatigen*, en dezelzelven trekken.

De Staten konden de Souvereiniteit wel aanbieden.

Maar niet aan zich

(76) Zie mijn D. I. bl. 241. De woorden van U. HUBER *de Jure Civit.* L. I. Sect. III. C. 5. p. 88. zijn dezen: *Quare monitos velim eos, qui de Juſtitia armorum noſtratium adverſus Hiſpanos loquuntur, ne meritum cauſae in violatione Privilegiorum, ut loqui amant, ſtatuere velint. Niſi enim Leges Fundamentales palam violatas docere queamus, ſola poſſeſſione Libertatis contenti eſſe deberemus.*

zonder 's Volks uitdrukkelijke toeſtemming.

zelve in *hunnen eigenen boezem overbrengen, zonder uitdrukkelijke toeſtemming van 't ganſche Volk*; en hiertoe was geene *ſtilzwijgende* toeſtemming des Volks, al had dezelve meer dan tweehonderd jaren voordgeduurd, genoegzaam of voldoende!

J. van Maanen wederlegd.

Ziedaar het groot wapen, waarachter zich de Heer JACOBUS VAN MAANEN (77) heeft verſchanst, om daarmede, naar zijn inzien, de *Omkeering der Staatsregering*, zoo wel als die des *Stadhouderlijken Bewinds*, in 't jaar 1795. goed te maken en te verdedigen. Die Heer dringt dit ten ſterkſte aan. Hij ſtelt met ronde woorden aldus: *Geene Souvereiniteit kan bij ſtilzwijgende toeſtemming opgedragen zijn.* En dit tot zijn oogmerk overgebracht, *leert hij bl. 53.* f. dat DE WETTIGHEID *van den overgang der Graaflijke Souvereiniteit op de Staten nooit door het Volk van Nederland behoorlijk*, UITDRUKLIJK, *is erkend of bekrachtigd.* Zij hebben dus (2de Brief) geenen grond van *wettigheid voor hunne Souvereiniteit*, en volgens Brief 10. *heeft de Natie in de aanmatiging van de magt der Staten en Stadhouders niet toegeſtemd; maar haar ſtem is door geweld geſmoord* (78).

Ziedaar eene in ſchijn zeergewichtige Tegenbedenking in hare grootſte kracht voorgeſteld. Al-

(77) In zijn meermaal genoemd Werk: *Wijsgeerig en Geſchiedkundig Onderzoek naar de wettige Oppermacht in de Vereenigde Nederlanden, ſedert de Afzwering van Philips II. Amſt.* 1795.

(78) Alles, wat hieruit verder door den Schrijver wordt afgeleid, om de vernietiging van de *Staats-Stadhouderlijke Regering* in 1795. te verdedigen, is geheel buiten mijn beſtek.

Digitized by Google

Alles toch komt bij hem op deze twee hoofdpunten neder.

1°. Geene Oppermacht kan anders dan bij *uitdruklijke toeſtemming des Volks* voor *wettig* gehouden worden.

2°. De *Staten* hebben nooit van 't *Volk* zulke uitdruklijke toeſtémming gehad. Derhalve! Ik zal mij niet lang ophouden bij de valschheid van het algemeene Grondbeginſel, dat eene *ſtilzwijgende toeſtemming* niet genoegzaam is, maar dat er eene uitdruklijke *verklaring* van 's Volks wil vereischt wordt. Dit is wel de meening van den Heer LOCKE. Maar dit gevoelen is door de beste en meestgeachte Staatsrechtſchrijvers als valsch en gevaarlijk afgekeurd. Zij erkennen allen, dat eene *ſtilzwijgende toeſtemming*, waarvan door daden of andere omſtandigheden blijk is, of die uit de natuur der zaak voordſpruit, bij voorddurende Natiën, voor zoo verre de *uitwerking* betreft, dezelfde kracht heeft als eene *ware* en *uitdruklijke*. En indien ergens geldt de regel, dat iemand gerekend moet worden toeteſtaan, die zweeg, toen hij had *kunnen* en *moeten* ſpreken: zoo is 't vooral hier, te meerder, als er duizende daden zijn bijgekomen, uit welken de *toeſtemming* klaar gebleken is; zoo dat, al ware de algemeene ſtelling volkomen waarheid, dezelve alhier van geene toepasſing zijn zoude (79).

Maar

(79) Men zie hierover GROTIUS, *Jur. Bell. et Pac.* L. III. c. 24. § 1. PUFENDORF, *Jus Nat. et Gent.* L. III. c. 6. §. 2. en zijn Werk, *de Offic. hom. et Civ.* L. I. c. 9. §. 9. NOODT, *de Pactis et Transaction*, c. 2. De Begrippen van het Roomſche Recht komen hier min-

Maar de waarheid al eens toegeſtaan *zijnde*; zoo zoude dezelve vooral den Heer J. VAN MAANEN voor 't hoofd moeten ſpringen in 't betoog der wettigheid der Omkeering van de *Staatsregering* van 't jaar 1795. en van de aangenomen *Staatsregeling* van 1798. waarin ik geheel niet trede, en ook onnoodig is te treden, alzoo *die Staatsregeling van* 1798. naderhand geheel verworpen is, en wij thans leven onder eenen nieuwen *Staatsvorm*, die in 't jaar 1801. omhelsd en aangenomen is, en onder welken ik hartelijk wenſche, dat de Opperregeerder van al het ondermaanſche het Vaderland beſcherme, begunſtige, en Volk en Land beſtendig doe wel gaan. Bij dien Heer is dan eene *ſtilzwijgende toeſtemming*, zelfs van de meerderheid *des Volks*, niet genoegzaam, om eene Souvereiniteit optedragen of te bekomen, vooral wanneer de ſtem des Volks *met geweld* geſmoord wordt. Hij zelf ſtelt bl. 45. *drie wettige wijzen*, waarop de Souvereiniteit kan bekomen worden.

1. Bij Erfenis.
2. Bij verkiezing van 't Volk, dat er de macht toe heeft.
3. Door een' wettigen oorlog bij verovering.

minder te pas, dan zooverre zij op de natuurlijke reden zich gronden. Waarom, niet ten oprechte gezegd wordt door *Julianus*, in de *Lex* 32. §. 1. D. *de Legibus: quid interest, ſuffragio Populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis et factis? Quare rectiſſime etiam illud receptum eſt, ut leges non ſolum ſuffragio legislatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur*. En *Scaevola* in L. 5. D. *Ratam rem haberi: reſpondit, non tantum verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu.*

Ik ſla hier de *Erfenisſe* over. Deze is toch maar eene voordduring van een vorig *verkregen* recht, omtrent welks wettige bekoming de Schrijver zich niet uitlaat; maar 't welk ook, volgens *Paine's* oordeel, niet beſtaan kan, alzoo hij alle *erflijke* waardigheden en oppermacht voor een monſter uitmaakt.

Het tweede is het ſtokpaard van denzelfden *Thomas Paine* en zijne navolgers. Maar hoe kan hiermede beſtaanbaar zijn 3°. de onderwerping van het Volk door een wettigen oorlog? Men kon hier vragen, of een Volk, overwonnen wordende, dan kan gezegd worden, zoo *uitdruklijk*, 't zij voor of na, toeteſtemmen, om een vreemd Souverein te gehoorzamen, of door vreemde macht gedwongen te worden, om zijnen *wil* aan een vreemd heerſcher te onderwerpen en hem naar de oogen te zien? Ja, daar toch eene Natie, volgens *Paine*, niet gebonden is aan voorouderlijke Verdragen, zoo kan men vragen, of zulke *ſtilzwijgende Onderwerping* van den wil, kan gelijk geſteld worden met eenen, eeuwen lang ſtilzwijgenden, doch door aanhoudende daden en medewerking des Volks gewettigden Wil, om door eigen landgenoten beſtierd te worden.

Men zal mogelijk zeggen: een wettig oorlog, al ware 't ſlechts om geſchonden rechten weêr te krijgen, baart na 't verlies eene *wettige onderwerping*. Doch hierover is alhier geen geſchil. Het verſchil is, of de Onderwerping als dan geſchiedende, (bij *Vrede*, of liever bij *Onderwerpings-Verdrag*) door HEN, die de Oppermacht in dien tijd uitoefenden, en nu met regeren ophielden, zonder dat het Volk toen uitdruklijk

daarin toeſtemde, of dit hoofd voor hoofd gevraagd bekrachtigde, en zelfs zijne klagende ſtemme met geweld had zien ſmooren; of dat Volk, al werd het naderhand voorſpoedig en bij billijke wetten geregeerd, bevoegd zij, om *twee-* of *driehonderd* jaren daarna, (alleen op grond, dat het toen niet *uitdruklijk* was gekend, noch ooit daarna *uitdruklijk* toegeſtemd had,) die Souvereine Regeringsinſtelling te vernietigen, die Regering afteſchudden, en eenen *anderen Regeringsvorm* willekeurig in te voeren. En met dit voorſtel roer ik aan het Verſchil, 't welk thans zoo vele harſens verbijstert, zoo vele verwarring veroorzaakt, en zoo vele rampen aan Europa berokkend heeft, en mogelijk nog meer berokkenen zal; *de onverbindlijkheid van een nakomend Geſlacht aan de Verdragen en Verbintenisſen zijner Voorzaten.* Doch dit geheele ſtuk aan de ijdelheid, waaruit het voordſproot, overlatende (80), merk ik alleen aan, dat de tegenbeden-

(80) Men leze hierover de uitgekomen Verhandeling van J. D. MEIJER, *Disput. Juris ſiſtens dubia de* Thomas Payne *doctrina: in jure publico Civitatum posteros majorum pactis conventis non obligari*, te Amſt. 1795 onder den Hoogleeraar CRAS verdedigd. Men verwart hierin meestal de *verbindelijkheid*, of 't recht van elk lid of burger, om de Maatſchappij, waartoe hij zich verbonden had, op te zeggen, en zich aan dat Verdrag van Onderwerping te onttrekken en weg te gaan; met het maatſchaplijk *Verdrag* van de ganſche Maatſchappij, van een Volk, als een *zedelijk* lighaam aangemerkt; 't welk altijd voordduurt, totdat de ganſche Maatſchappij geſloopt wordt, of uit een gaat, behoudens die verplichtingen, die zij te zamen hadden. In 't eerſte geval heeft alleen plaats, dat elk burger door heen te gaan zich der Maatſchappij kan onttrekken, mits dan ook af-

denking omtrent der *Staten* Oppermacht enkel bouwt op het verkeerde denkbeeld, dat hij zich van der *Staten Souvereiniteit* en haren oorſprong gevormd heeft: als of namelijk de *Staten* zich zelven iets zouden *op- of overgedragen hebben*, 't geen zij te voren niet hadden, of zich niet konden geven; zoo ten opzichte van de *natuur* van het *opgedragene* als van *de wijze* hoe? Het denkbeeld toch, in zich zelven richtig: *de Staten konden zich zelven niet meer geven dan zij hadden;* verſpreidt zich door zijn geheel Werk, en wordt verkeerdelijk toegepast. Ik wil geene ſpitsvinnigheden gebruiken! Ik konde anders den Schrijver met zijn eigen wapens beſtrijden. Want konden zij niet meer geven, dan zij zelf hadden: en dus aan anderen niet meer geven; en hebben zij evenwel, zonder 's Volks uitdruklijke toeſtemming, of voorafgaande geregelde *Voordracht* in de jaren 1575. en 1581. de Souvereine Oppermacht aan Willem I. op- en overgedragen: hebben zij naderhand in 1582. de volle *Graaflijke Souvereiniteit* met *Domeinen* en al, aan Willem I. opgedragen, en erflijk opgedragen, behoudens elks afzonderlijke Privilegien; ja hebben *de Algemeene Staten*, en daaronder die van Holland, na de Afzwering de Souvereiniteit aan Anjou overgegeven; en voords na Anjou's en Willems dood 1584. nog die Oppermacht aan Vrankrijk en Engeland aangeboden, en haperde daaraan alleen

afziende van de voordeelen, die hem die Maatſchappij opleverde, en aan zijne perſoonlijke, afzonderlijke, verplichtingen voldoende. In 't tweede geval is eene altijd voorddurende Verplichting, zoolang het Volk een Volk blijft.

Digitized by Google

leen de aanneming; en erkent de Schrijver *de wettigheid* van alle die daden, gelijk hij doet, omdat zij ſteunden *op de Grondmacht des Volks*, op welke de Staten bouwden (81); en welke dan zichtbaar werkzaam zoude geworden zijn bij *de huldiging*, door het Volk openlijk te doen: zoo moet volgen, naar 't eigen leerſtelſel des Schrijvers, dat de Staten wel degelijk zulke Macht wettig bezeten hebben; en hebben zij die bezeten; hoe kan men dan beweren, dat, om *het bezit* voor zich te blijven behouden en zelfs te oefenen, zij de uitdruklijke toeſtemming van 't Volk, nog eerst vooraf moesten vragen of bekomen, daar de Schrijver toeſtemt, dat, zoowel de *huldiging* als *de afzwering* van Koning Philips, dat is, *het erkennen* en *afzetten* van eenen Souverein, door de Staten, zonder 's Volks *uitdruklijken* wil gedaan, wettig zijn geweest, omdat zij 't *Volk repreſenteerden*, of vervingen. Die 't meerdere kon doen, kon ook het mindere.

Of

(81) Hij zegt bl. 33. *de macht der Staten was de grondmacht des Volks tegen over de Oppermacht des Vorſten.* En bl. 145. „ bij de Afzwering is de Souvereiniteit overgedragen op den Hertog van Anjou." De Staten Generaal komen in deze Acte niet voor als de Souverein, maar NB. als *repreſenterende het Volk tegen over den Souverein.* 't Is waar, bl. 169. zegt hij, dat Orange maar door eenige Leden van Holland was Souverein gemaakt; en dus niet *wettig*, (hoewel dit onwaar is) en hij ſchijnt dus de *wettigheid* hiermede vast te maken aan de *algemeenheid der Leden*, ontkennende, dat *allen* hadden toegeſtemd. En dus zoude moeten volgen, dat, als die *algemeenheid* daar was, de *wettigheid* dan ook plaats greep. Maar op die wijze werpt de Schrijver zijn eigen ſtelſel omverre.

Digitized by Google

Of men moet ſtellen, dat een Volk zelf de macht wel kan hebben, om zich een Souverein te kiezen; maar daarom nog niet, om de Souvereiniteit in zijn boezem te houden, of zelf Souverein te blijven.

Maar overwegen wij de misgisſing des Schrijvers over de natuur der Souvereiniteit der Staten. Indien wij door de *Oppermacht*, die de Staten in later tijd uitoefenden, verſtonden (en is de Schrijver niet wel in zulk denkbeeld?) eene geheel *volſtrekte* en *onafhanglijke Souvereiniteit*, zoo als zij door de Heeren *De Groot*, *Barneveldt*, *de Wit*, en naderhand door *Graswinkel*, maar niet, zoo als zij door *Bynkershoek* begrepen is; als dan kon men den Schrijver eerder toegeven, om hiertoe eene *uitdrukkelijke toeſtemming* van al het Volk, van alle de belanghebbende, te vorderen. Immers in zulk geval van *onbepaalde Heerſchappij*, zouden de Staten van Holland, (dat is, de Edelen en de Stedelijke Vroedſchappen, die de Staatſtemmen uitbrengen,) veel meer macht en recht van *Souverein* en van een *onbepaald*, en van *niets afhanglijk* Gebied, gekregen hebben, dan die Schrijvers en het Volk ooit aan de *Graven* zelve toekenden; dan zouden zij niet naar de *Privilegien* en *Voorrechten*, maar boven de *Privilegien*, bij de Unie van Utrecht en latere Verdragen, vooruitbedongen en aan elk voorbehouden, geregeerd hebben. Namelijk de eerſte Schrijvers, als voorſtanders van der Staten onmiddelijke Souvereiniteit, (ſchoon met een' Stadhouder vergezeld,) ſtellen de Staten van Holland zoo onafhanglijk Souverein voor, als of bij hen *de volſtrektſte* Op-

Oppermacht was (82); terwijl de Heer GRASWINKEL *over de opperſte macht* ook dit zelfde zonder *Stadhouder* beweert, ſchrijvende onder de Stadhouderlooze Regering. Hiertegen ſtelde *Bynkershoek* meer gematigd, dat de Staten, als *Repreſentanten van 't Volk*, wel de *Souverein* van den Lande waren, maar daarom geene macht hadden, om tegen de Privilegien iets te doen, zoo min als volgens hem de Graven die macht hadden; maar dat de Souvereiniteit in den boezem des Volks berustte. Ten minste zoo wordt de zaak door E. LUZAC voorgeſteld (83). Zulke Souvereiniteit nu, zoo onbepaald en zonder bijkomende beperkingen of verbintenisſen aan vorige Rechten van Steden, Leden en Perſoonen (waardoor *de Gelijkheid* meer wierdt ingevoerd,) zoude geweest zijn eene volſlagen Oppermachtige *Ariſtocratiſche* Regeringsvorm, en dan bevat hebben eene macht, zeker grooter dan ooit een Graaf van Holland, hoe oppermachtig, bezat. Deze was ten minste verbonden, zoo als alle Vorsten, aan wettig verkregen en met vollen titel van eigendom bezetene Voorrechten en Privilegien, die niet dan in den uiterſten nood, *ex*

(82) Dit zoude van den Heer J. VAN BARNEVELDT in den eerſten opſlag ſchijnen te ſtrijden tegen zijne bovengemelde Verklaring, dat *de Staten repreſenteerden de hooge Overigheid dezer Landen.* Maar 't is ſlechts ſchijn. Hij nam het denkbeeld *Repreſenteren* zeker heel ruim; en den naam van *hooge Overigheid*, denklijk nog ruimer, voor de *volſtrekte Oppermacht*, ten minste volgens de opgave in den tekst. Zie not. 83.

(83) LUZAC, *Holl. Rijkd.* D. III. bl. 269. Vergel. zijn Werk *over de Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, 3de Stuk, bl. 196.

Digitized by Google

ex imperio eminenti, konden wegvallen of ſlapen. Deze Voorrechten nu, waarvoor de wapenen ook gevoerd zijn, waren ſedert den opſtand 1572. niet verminderd; integendeel men had er voor geſtreden; en zij waren door de Verdragen, 1575. 1576. 1577. en bijzonder door *de Unie van Utrecht*, 1579. en door de Voorwaarden, waarop men aan Willem I. de Oppermacht opdroeg, in 1581. en 1582. ten krachtigſte bevestigd, en als volledige Verdragspunten aangemerkt; ook waren daarbij de Staten bevestigd; en door die bevestigingen aan elkander toegezegd, werd de *Souvereiniteit*, welke die Staten na doode van Willem I. bij vertegenwoordiging bleven waarnemen, of, zoo als J. van Maanen wil, *zich zelven aanmatigden*, zoo veel meer, boven die der Graven, beperkt, als de elkander opgevolgde *Verdragen*, en vooral de *Unie van Utrecht*, dezelve uitdruklijker bepaalden; zoodat niets, dan eene *vertegenwoordigende Souvereiniteit*, die aan regels en wetten, of aan eene Staatsregeling, behoudens de Privilegien, verbonden was, in hun gekend en erkend wierd. En ziedaar ook *de wijze*, hoe? welke door den Schrijver niet naaukeurig ſchijnt begrepen te zijn, ſpelende al te onbepaald met het woord *Souvereiniteit*. De Natie erkende toen wel in de *Staten* eene *onafhanglijke Souvereiniteit*, dat is, onafhanglijk van eenige hooger werkende of werkzame en voorddurende Oppermacht, boven hen; maar toch eene *Souvereiniteit*, die uit den aard der zaak, en langs vele raderen en ſchijven, in beweging gebracht, en langs bepaalde Staatsregelingen en verordeningen voordloopende, niet geheel onafhanglijk was van eenen

eenen betamelijken en verſchillig *gewijzigden Volks invloed* op de verſcheiden takken van Wetgeving en Beſtuur; zonder dat daaruit voordvloeit eene altijd werkzame *Macht of Recht* tot medebeſtuur van 't Volk, als 't *ſubjectum proprium*, aangemerkt. Dit onderſcheid tuſſchen *Volks-Beſtuur* en *Volks-Invloed* is zeergoed betoogd door den bovengemelden Schrijver E. LUZAC, *over de Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, Leid. 1788.

Men ziet dan hieruit, dat alles nederkomt op de vraag: of wij in Holland gehad hebben eenen zoogenoemden *Repreſentativen Ariſtocratiſchen*, of wel eenen *Repreſentativen Democratiſchen Regeringsvorm?* Het eerſte ſtelle ik; het tweede ſtellen de nu kortling opgerezen Schrijvers, maar met zoo eene uitbundige onbepaalde *Volksvrijheid* verbonden, dat het Volk de vrijheid heeft, om zijnen Regeringsvorm of Staatsinrichting, (bij hun *Staatsregeling* genoemd) zoo dikwils zij goedvinden, 't zij om de twee, drie, vijf, tien, of twintig jaren, te veranderen.

Dit vooruitgezet, en der *Staten Oppermacht* op die manier verklaard hebbende, is nu de vraag: Of de Staten zich weleer iets hebben aangematigd, dat zij niet hadden; en of die macht der Staten door 't Volk erkend is?

En hier zoude ik het gezond verſtand van mijne lezers, die de twee eerſte *Deelen* hebben nagegaan, beledigen, indien ik het tegengeſtelde dezer twee Vragen, met welken de Heer V. M. zoo zeer ſchermt, op nieuws wilde betogen.

De Staten hebben zich niets aangematigd; zij gebruikten 't recht des Volks; zij oefenden nooit andere macht dan met medeweten en goedkeuring

De Staten hebben zich

van

van 't Volk, zoo als die Macht verſcheidenmaal, eerst aan Willem I., daarna aan de Franſche en Engelſche Monarchen, door hun was aangeboden, maar geweigerd: en wier uitoefening door Willem I., hoe men die ook opvatte, dus na zijnen dood, in hunnen boezem verviel, met alle die rechten, welken, na 't vertrek van Leicester, ook terug keerden in den ſchoot van dat Lighaam van *repreſenterende Staten*, die uit naam en van wegen 't ganſche volk *de Grondmacht* des Volks, (om met J. V. M. te ſpreken), niet als *eigenaars*, maar als *erkende*, *wettige*, *Beſtuurders*, met volle macht, uitoefenden, en gedurende welke uitoefening, die *Grondmacht*, die bij 't ganſche Volk gezegd wordt te berusten, om zoo te ſpreken, *geacht moet worden te ſlapen*, en altijd, gedurende twee groote Eeuwen, *geſlapen heeft*, en niet *behoefde*, ook niet *vermocht wakker* of *werkzaam* gemaakt te worden, dan alleen in die twee gevallen, welke de Schrijvers *over 't algemeen Staatsrecht* ons leeren, en opgeven als buitengewone gevallen; ſchoon ook dan nog niet, met verandering of omverwerping van den Regeringsvorm zelve, ten ware het bleek, dat niet alleen de *perſoonen* niet deugden, maar de *Vorm* zelf tegen de veranderde belangen en omſtandigheden, of veranderde Volksneigingen, ſtreed. niets aangematigd.

Daar nu deze gevallen ſedert 1584. in Holland nooit plaats gehad hebben; daar de Staten nooit ophielden, met zachtheid en overeenkomſtig 's Volks meeste belangen te regeren; getuigen zoo veel aanzien, eer en macht, rijkdom en welvaart der Nederlanders; bijzonder de bloeiende toeſtand ſedert 1756. tot aan 't jaar 1780.; daar

daar de Staten, nooit als vijand der Burgeren en des Volks, zich gedroegen, noch immermeer hunne Ingezetenen of het Volk *tiranniſeerden*, noch met ondraaglijke Schattingen en Geldheffingen onderdrukten; maar in tegendeel de regering, het zij met of zonder Stadhouder, zoo gematigd uitoefenden, dat dit Land wegens zijne vrijheid en zachtaardig Beſtuur de verwondering van Buitenlanders en de toevlucht van alle Vreemdelingen met zich voerde: zoo is het Beſluit tegen den Heer V. M. gemaklijk optemaken.

Hoe de Stadhouder?

Maar daar wij boven zagen, dat de oorſpronglijke Staatsregering, wat den vorm betreft, altijd gepaard ging met het bewind van *Stadhouders*, uitgezonderd de twee bekende tijdperken: zoo konde hier eene bedenking *gemaakt worden*, en wel eene bedenking, waarin de *voorſtanders* en de *tegenſtrevers* der Stadhouders zeer uit elkander zullen loopen. Niet wel, is de vraag; of de *Stadhouders* oorſpronglijk altijd *met* en *bij de Staten* tot aan 't jaar 1650. gevoegd zijn geweest, en aan 't hoofd der *Uitvoerende Macht* geplaatst waren? Dit is eene Hiſtoriſche waarheid, die ieder weet. Maar, *of de Staten*, uit kracht hunner *Souvereine Wetgevende*, en *Ambtenaren verordenende Macht*, ſedert die macht gevestigd en erkend is, ook de bevoegdheid hadden, om zonder *Stadhouder*, welken H. DE GROOT in zijne *Apologie der Hollandſche Regering*, als aan 't hoofd van den Staat aanmerkte, en nimmer buiten 't bewind ſloot, en wien anderen daarom *het eminente hoofd* noemden, te regeren, en het hoogst *Bewind alleen* te voeren, of ook door anderen te laten waarnemen? Met andere woorden: Of die Staten vermogten

eene

eene *Stadhouderlooze Regering* in te voeren, en zonder *Stadhouder* 't bewind uit te oefenen?

Die macht wordt van de zijde der *tegen-Stadhouderlingen* geſteld en vastgehouden; en, zonder die macht te erkennen, zoude men ligtlijk de Staten, ſedert het jaar 1650—1672. en 1702. tot 1747. van onrechtvaardigheid en van vertredingen van eens anders rechten kunnen verdenken en beſchuldigen. Doch het wordt ook van anderen geſteld, en er waren in die tijden zelfs geheele Provincien, die de gerechtigdheden des Stadhouders zooverre dreven, dat zij de Staten onbevoegd oordeelden, om zonder Stadhouder te regeren. Anderen echter, ook groote Voorſtanders des Stadhouderlijken Gebieds, dachten en denken daar gematigder over. Doch hoe dit ook zij, (en ik wil liefſt dit Verſchil aan 't oordeel van anderen overlaten,) dit durve ik gerust, zonder vreze van tegenſpraak van eenige partij, vaſtſtellen, dat de Staten altijd de vrijheid gehad hebben, te verkiezen, *wien* zij wilden; en of zij die Stadhouders *erflijk* of voor *hun leven* wilden aanſtellen, zelfs zonder verplicht te zijn, om juist dezelven uit het huis van Orange-Naſſau te verkiezen; hoezeer dezen, om vele redenen, thans niet te noemen, de naaſten daartoe waren. Zelfs hebben de Staten, na 't kinderloos overlijden van Willem III., zijnde uit het Huis van Naſſau-Dillenburg, in 't jaar 1747. eenen Stadhouder aangeſteld uit het Huis van Naſſau-Dietz, doch ook het naaſte oir en Erfgenaam van den Dillenburgſchen Stam van de manszijde, en die te gelijk reeds Stadhouder was over Vriesland, Groninge, enz.

Maar! Zeggen de Voorſtanders der *Volksregering*, of *Democratie*, 't zij onbepaald, 't

Tegenbedenking uit de keus der Stedelingen.

zij gewijzigd, of door zoogenoemde Staatsregeling nader te bepalen:

De Burgers (Stedelingen en Dorpelingen) verkozen evenwel *die Staten* niet, of wel, zij kozen niet hunne *eigen Vroedſchappen, Regeerders, Magiſtraten, Officieren;* dit ontbrak vooral in de Steden! Dit deed *de Stadhouder*, of dit deden de Vroedſchappen zelve. Maar nu! de Burgerijen moesten die verkiezingen doen; en dan kwam dit nader aan eene *Republikeinſche Staatsregering!* (84) Ik kan deze tegenbedenking, ten aanzien der Stadhouders, met eene vraag beantwoorden; zij is deze. Was dit zoo niet bij den aanvang der Republiek, en hebben de Stadhouders niet reeds toen die rechten gehad; en vochten zij zoowel niet mede *voor 't behoud* hunner Privilegien als voor die van anderen?

Zegt men: ja! maar men is nu meer verlicht, en daarom moest dit verbeterd! Dit kon ik uit verſchillende oogpunten beantwoorden, en dit geldt ook bijzonder bij de keuze der Vroedſchappen uit hunne Lighamen zelf. In 't algemeen kan gezegd worden, dat, indien men op den grond van *nieuwer Verlichting* dit verandere wil, hiermede dan te *veel* bewezen wordt. Als dan moesten niet enkel dit, maar duizend andere za-

(84) Deze tegenwerping betreft meer de Provincie *Holland*, dan die der andere Gewesten. Ten minste in Gelderland, Overijsſel, Groninge, Vriesland, geſchiedde al veel de keuze door *burgergezworens, gezworen gemeente, voor één jaar.* In Utrecht ook voor één jaar, maar door den Stadhouder, doch die in de andere genoemde Gewesten het recht van *goed- en afkeuring* oefende. Deze Tegenbedenking werkt dan minder in die Gewesten.

zaken, die echter op de Privilegien ſteunden, veranderd worden. En waar dan toen henen met de *Vroedſchappen*, ja met *de Staten* zelf?

Maar in 't bijzonder kan men antwoorden:

1°. Indien de Vraag loopt over 't inrichten van eenen regelrecht *Democratiſchen* Regeringsvorm: dan komt die bedenking zeer te pas: nu niet! dewijl wij hier niet handelden *de Republica conſtituenda* of *de Imperio populari caute temperando*, maar *de Rep. iam conſtituta;* dat is over eenen op wetten en rechten gevestigden Regeringsvorm, die wel door misbruiken voor *verbeteringen* vatbaar was, maar die niet met geweld of dwang van eenige gewapende burgers, maar door wederzijdſche overtuiging van *Regeerders* en *Geregeerden* moeten ingeſteld worden.

2°. Indien men dan vraagde, welke vorm van *verkiezen* in eene nieuw te maken Staatsregeling hier ware aanteprijzen? kon dit een voorwerp van overweging worden; men kon dan onderzoeken, of men bij de vorige Verkiezingen zich niet altijd wel bevonden had? of nieuwigheden niet altijd met gevaar verzeld gingen? Of men onze Regering wel meer *Democratiſch* maken moest? Die Regeringsvorm was, zoo wij zagen, in Holland niet regelrecht *Democratiſch*, ſchoon dezelve op 's Volks oorſpronglijke Oppermacht bouwde, even gelijk die van alle Natiën in haren oorſprong. Alle Privilegien, Voorrechten, Gewoontens en Gebruiken, ſedert de opkomst der Republiek, en waarvoor alle burgers, 't zij min 't zij meer verlicht, geſtreden en goed en bloed opgezet hebben, waren zoovele onderlinge Verdragen en Banden. En dus

kon een enkel gedeelte des Volks, of eenige Hoofden, meenende meer verlicht te zijn, hierin geenen grond van *verandering* vinden, noch minder tot vorige *onwettigheid* beſluiten.

3°. Maar men onderſcheide ook hier *Vroedſchappen* en *Magiſtraten*, ſchoon dikwils in één perſoon vereenigd. In de *Repreſentative* Staats- Stadhouderlijke Regering waren de *Magiſtraten* en *Officieren* in de *Politie* en in de *Rechtspleging*, voor zoo verre zij door *Staten* of door *Stadhouder* of anderen aangeſteld wierden, geene *Vroedſchappen*; noch de eigenlijke Repreſentanten van de burgers hunner Steden; maar die van 't ganſche Volk van den Staat, of den Souverein, de Staten: dat is, zij oefenden hunne macht uit van der Staten wege; *zij kregen* hunne *Commiſſien* van de *Staten*; *zij ſpraken* recht uit naam der *hooge Overigheid*, of der Staten. Hij, die als *Rechter* of *Officier* in eene Stads Vierſchaar zat, ſchoon zijn bewind of oordeel niet buiten de perken der Stad ging, was toch een Staatsambtenaar, die uit naam niet der *Stad*, maar van den *Souverein* te recht zat. En zooverre zijn zij onderſcheiden van *Vroedſchappen*. Daarentegen waren het de *Vroedſchaps-Collegien*, en hunne *leden* alleen, die plaatzelijk *de Gemeente dier Stad* vervingen, en uit naam dier burgers handelden en hen verbonden. Maar dit daargelaten: dewijl hier van 't *verkiezen* geſproken wordt; hierin hadden de burgers ook zelfs veel vooruit. Want vooreerst de *verkiezingen*, zelfs van *Vroedſchappen*, geſchiedde toch *uit* de *burgers* zelve, uit geene vreemden, ſchoon niet *door* de burgers. Dit was reeds een voordeel. Ten tweede, deze perſoo-

ſoonen waren niet erflijk in hunne familien; dit beletteden de Privilegien, zoo veel mogelijk was. Ziedaar een tweede voordeel. Elk burger kon dan ook die waardigheid bekomen, mits met behoorlijke vereischtens. Maar ten derde: zij bleven voor hun leven aan, ten zij hun burgerrecht door misdaden als anderszins verloren ging. En zie daar een derde voordeel. Welke voordeelen niet opgewogen konden worden tegen de wankelbaarheid, wuftheid, en andere nadeelige gevolgen van losſe Volks-verkiezingen, jaarlijkſche Wisſelingen, en daarmede gepaard gaande kuiperijen. (Waarom de Heer s. STYL elders zeide, dat alle Regeringsvormen goed zijn, uitgezonderd *de volſtrekte Volksregering*). En ſterft er iemand of vertrekt hij, zoo komt gemeenlijk de keus van een nieuw Vroedſchapslid op voor den Raad zelve, voor 't ganſche Lighaam der Vroeden, die bij ervarenheid wetende, wat last en moeite het inhebbe, en welke kundigheden er geëischt worden tot het behartigen van Stads- en Lands- en Volks-belangen, dus beter dan de geheele rest der ambtelooze burgers, *weten*, en kunnen *weten*, welke perſoonen uit die burgeren 't best geſchikt zijn, om zulke posten waartenemen. En werpt men hiertegen op de *kuiperijen*, *verdeeldheden*, *Ariſtocratie*, *Familiebevordering*; deze ſtaan niet alleen verre achter die zelfde gebreken, ondeugden, en kuiperijen, die in eene algemeene burgerkeuze, veelmaal door *Demagogen* of bedrieglijke *Volksleiders* aangevoerd, plaats grijpen; maar zij hebben nog dit vooruit, dat die gebreken, aan de menſchen en der menschlijkheid, als 't ware, zoo eigen, vrij minder *gerucht*, *hitte*, *partijſchap*, tot hunne

gevolgen hebben, hoe meer zij beſloten zijn bi nen de wanden der Raadzalen, en zij 't gehe ligham der burgeren niet in altijddurende bewe ging brengen. En zie daar de ware reden, waar om, ten tijde der Graaflijke Regering, de burge rijen zelve ernſtig van den Graaf verzochten, om in plaatze van algemeene *oproepingen* der Bur geren, zulke bepaalde Vroedſchappelijke Ligha men te hebben, die hun gegund wierden, met aanwijzing teffens, hoe door middel der benoe ming, door die Vroedſchappen, van 40, 36, 24 perſoonen, de Magiſtraten, Schouten, Bur gemeeſteren, Schepenen, zouden verkozen wor den uit den *buik* der Stedelingen, of *uit* de bur gers, offchoon niet altijd door alle de burgers. Zijn hierin verbeteringen te maken; heeft de tijd hierin ware gebreken ontdekt: dit weder kan door geen geweld van *wapenen*, of door een misnoegd gemaakt gemeen, of gedeelte der bur geren, in Genootſchappen beſchreven, bewerkſtel ligd worden. De Privilegien vorderen die verorde ning. De verbeteringen moeten met *voorzich tigheid*, *bedaardheid*, en met toeſtemming des belanghebbenden, en vooral niet in tijden van *beroering* of *verdeeldheden*, gedaan worden.

Beſluit. Doch ik kome hier niet dieper in. Het ge beurde in- en na het jaar 1795. raakt mij niet. 't Is mij genoeg, Staat- en Hiſtoriekundig bewe zen te hebben, welke geweest zij de toeſtand der *Hollandſche Staatsregering* tot aan het jaar 1795. en in welken zin de voormalige *Staten* geweest zijn de wettige Vertegenwoordigers van het gan ſche Volk. 't Welk ik vertrouwe voldoend be toogd te hebben.

EINDE VAN HET VIERDE DEEL.

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
015 00698 2790

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE

STAATSREGERING.

IV. DEEL.

BERICHT VOOR DEN BINDER.

Pagina 363 moet weggesneden worden, en 't Verbeterblaadje, dat aan blad Rr vast is, in de plaats gezet worden.

Digitized by Google